

ГОЛОС

**1932-1933 років
на Україні:**

**ВЧИНЯ
ІСТОРІЯ,
МОВА
ДОКУМЕНТІВ**

ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ПАРТІЇ при ЦК КОМПАРТІЇ УКРАЇНИ —
ФІЛІАЛ ІНСТИТУТУ МАРКСИЗМУ-ЛЕНІНІЗМУ при ЦК КПРС

ГОЛОДА **1932–1933** років **на Україні:**

**ОЧИМА
ІСТОРИКІВ,
МОВОЮ
ДОКУМЕНТІВ**

Київ
Видавництво політичної
літератури України
1990

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Ф. М. РУДИЧ (голова), І. Ф. КУРАС, М. І. ПАНЧУК,
Р. Я. ПИРИГ, В. Ф. СОЛДАТЕНКО

УПОРЯДНИКИ:

Р. Я. ПИРИГ (керівник), А. В. КЕНТИЙ,
І. Л. КОМАРОВА, В. С. ЛОЗИЦЬКИЙ, А. А. СОЛОВЙОВА

Збірник присвячений одній з найбільш драматичних і «закритих» сторінок історії українського народу — голодові 1932—1933 рр. Вперше обнародовані унікальні, шойно розсекречені архівні матеріали, які відбивають справжні причини, хронологічний перебіг та наслідки трагедії.

У статтях вчених висвітлюються соціально-економічні та моральні аспекти здійснення в республіці сталінської політики колективізації та хлібозаготівель, яка стала безпосередньою причиною продовольчих труднощів, а потім страхітливого голоду.

Книга розрахована на всіх, хто цікавиться вітчизняною історією.

Сборник посвящен одной из наиболее драматических и «закрытых» страниц истории украинского народа — голоду 1932—1933 гг. Впервые обнародованы уникальные, только-только рассекреченные архивные материалы, отражающие настоящие причины, хронологический ход и последствия трагедии.

В статьях ученых освещаются социально-экономические и моральные аспекты проведения в республике сталинской политики коллективизации и хлебозаготовок, ставшей непосредственной причиной продовольственных трудностей, а потом и страшного голода.

Книга рассчитана на всех, кто интересуется отечественной историей.

ПРО ГОЛОД 1932—1933 РОКІВ НА УКРАЇНІ
ТА ПУБЛІКАЦІЮ ПОВ'ЯЗАНИХ З НИМ
АРХІВНИХ МАТЕРІАЛІВ

Постанова ЦК Компартії України

26 січня 1990 р.

Вченими Інституту історії партії при ЦК Компартії України — філіалу Інституту марксизму-ленінізму при ЦК КПРС проведено роботу по виявленню документальних матеріалів про голод 1932—1933 років. Понад півстоліття ця тема замовчувалася у вітчизняній історіографії, що завважало науковому осмисленню та об'єктивній морально-політичній оцінці цієї народної трагедії.

В основі виникнення продовольчих труднощів, а потім і голоду 1932—1933 років на Україні, як і в деяких інших регіонах СРСР, лежить відступ тодішнього керівництва країни і республіки від ленінських принципів кооперування селянства. Насильницькі методи колективізації, масове «розкуркулювання», низька культура землеробства, слабка технічна база колгоспів та інші причини призвели до зниження валового збору зерна.

Архівні матеріали розкривають, що безпосередньою причиною голоду на початку 30-х років у республіці стало примусове, з широким застосуванням репресій, проведення згубної для селянства хлібозаготівельної політики.

Вже взимку 1931—1932 років в українському селі склалися скрутне становище з продовольством. Навесні в десятках сільських районів розпочався справжній голод. Дальша деградація сільськогосподарського виробництва протягом 1932 року зумовила істотне скорочення обсягу державних заготівель. Але сталінське керівництво посилює тиск на республіканські партійні та державні органи з метою збільшення поставок хліба.

Документально простежується, що керівництво республіки не змогло протистояти диктату, фактично проводило політику, яка коштувала українському народові численних жертв. ЦК КП(б)У та Раднарком УРСР приймають постанови, у яких головна ставка у хлібозаготівлях робиться на адміністративно-репресивні методи. Терміново створюються роз'їзні судові сесії, спеціальні комісії — так звані «четвірки». До справи хлібозаготівель залучаються органи юстиції, прокуратури, державної безпеки.

За «потурання куркульському саботажу» було заарештовано і засуджено тисячі голів, членів правлінь колгоспів, спеціалістів, партійних і радянських працівників. Фабрикуються «справи» на зразок Оріхівської на Дніпропетровщині, коли звинувачені у «злісному саботажі хлібозаготівель» керівники району засуджуються до розстрілу, тривалих строків ув'язнення. В КП(б)У розпочалася чистка деяких районних партійних організацій, посилюється пошук «правоопортуністичних елементів», «переродженців» тощо.

Незважаючи на репресивні заходи, навіть зменшені планові завдання республікою не виконуються. В цих умовах керівництво вдається до вилучення насінневих, фуражних та продовольчих фондів у залік хлібозаготівель, що став фатальним для населення республіки. Архівні матеріали подають трагічну картину масової смертності від голоду та епідемії, особливо починаючи з березня 1933 року. Така ж доля спіткала селянство Північного Кавказу, Поволжя, ряду інших регіонів.

Документи відображають і намагання партійних, державних органів надати продовольчу допомогу голодуючим районам. Але вона виявилася запізнілою і недостатньою, щоб відвернути лихо.

Документальні матеріали про голод 1932—1933 років на Україні мають велику політичну і наукову значимість. Їх публікація допоможе правдиво висвітлити одну з найболючіших проблем нашого минулого.

ЦК Компартії України постановляє:

Визнати, що голод 1932—1933 років став справжньою трагедією народу, наслідком злочинного курсу Сталіна та його найближчого оточення (Молотов, Каганович) щодо селянства.

Засудити безпринципну політику тодішнього керівництва республіки (Косіор, Чубар) у проведенні хлібозаготівель. Рішуче відмежуватись від насильницьких, репресивних методів вирішення проблем суспільного розвитку.

Доручити Інституту історії партії при ЦК Компартії України — філіалу Інституту марксизму-ленінізму при ЦК КПРС (т. Рудич Ф. М.) разом з Політвидавком України (т. Немазаній Г. Ф.) у 1990 році здійснити видання збірника наукових статей та архівних документів про голод 1932—1933 років на Україні.

Рекомендувати редакціям газет, журналів, телебачення і радіо забезпечувати правдиве, об'єктивне, на основі документальних матеріалів, висвітлення подій, пов'язаних з голодом 1932—1933 років.

СКАЗАТИ ПРАВДУ

Голод 1932—1933 рр.— одна з найбільш трагічних сторінок історії українського народу. Намагаючись нічим не затьмарити «успіхів соціалістичного будівництва», сталінське керівництво наклало табу на цю тему. Про страшне лихо не дозволялося відкрито говорити, бодай навіть згадувати в газетах, офіційних документах. Зарубіжна ж інформація кваліфікувалася як інсинуації. Згодом категорична заборона перетворилася на політичну установку, ідеологічну догму і набагато пережила своїх творців. Не зруйнувала її і пора хрущовської «відлиги». Лише перебудова, гласність владно поставили питання про ліквідацію цієї «білої плями» історії, навколо якої не раз кипіли пристрасті.

Феномен тривалого приховування від громадськості соціального лиха таких гігантських масштабів і наслідків криється перш за все в тоталітарному, закритому характері тогочасної радянської держави, намаганні прикрасити кричущі деформації суспільного розвитку. А слідування давній забороні у післякультурівські часи пояснюється надто затяжним вивільненням громадської свідомості з-під впливу догматів сталінщини.

Проте і найсуворіше вето не могло викоренити з пам'яті народу спогади про голод. Розповіді про цю драму передавалися від старших до молодих, знайшли відображення в усних переказах, художніх творах. Страхітлива трагедія голоду на Україні та в інших районях СРСР викликала щире співчуття світової громадськості. Час від часу інтерес до цієї болючої проблеми то згасав, то спалахував з новою силою, досягши апогею на початку 80-х рр., коли широка зарубіжна громадськість відзначала піввікову дату голоду на Україні. За кордоном ця тема породила величезну історіографію та публіцистику, було видано чимало спогадів і документів.

У той же час радянські історики, як і раніше, обходили проблему голоду, або ж усупереч істині спростовували «фальсифікаторські вправи» зарубіжних авторів. Лише у грудні 1987 р. у республіці офіційно визнано, що наприкінці 1932 — на початку 1933 р. були серйозні продовольчі труднощі, «а в ряді сільських місцевостей і голод». Відтоді вчені, публіцисти вже чимало зробили для висвітлення цієї складної теми, відродження історичної пам'яті про народну драму. З'явилися перші дослідження про її соціально-економічні і політичні передумови, кризовий розвиток, численні людські втрати. Виходять спогади очевидців і жертв голоду. Підготовлено роботи кінодокументалістів. Читач дістав можливість ознайомитися і з зарубіжними публікаціями на цю тему. Проте найцінніші свідчення — документи ще не обнародовані.

У січні 1990 р. ЦК Компартії України прийняв постанову «Про голод 1932—1933 років на Україні та публікацію пов'язаних з ним архівних матеріалів». Вперше дана політична оцінка цієї трагедії, розкриті її справжні причини, названі безпосередні винуватці. Велике значення має ухвала Центрального Комітету опублікувати документи про голод. Слід підкреслити, що тотальне замовчування цього лиха негативно відбилося на стані збереження першоджерел. Вони залишилися на сьогодні у незначній кількості і були, як кажуть, за сімома замками. Лише в результаті копіткої роботи вдалося виявити у партійних архівах і відібрати декілька сот унікальних матеріалів, які досить повно висвітлюють причини, перебіг та наслідки голоду.

Що ж являють собою вміщені у збірнику архівні документи за походженням, характером, тематикою? Це постанови, директивні листи, телеграми ЦК ВКП(б), РНК СРСР, ЦК КП(б)У, РНК УСРР, місцевих партійних комітетів та виконкомів Рад, офіційні і особисті звернення секретарів обкомів КП(б)У до вищих партійних інстанцій, а також доповіді, інформації органів державної безпеки, прокуратури, юстиції. Подані і листи трудящих.

За змістом документи діляться на кілька великих тематичних груп. Перш за все це ті, що відбивають проведення на Україні хлібозаготівельної політики, показують включення репресивного механізму викачування зерна з уже напівголодного українського села, що й стало головною причиною трагедії. Чітко простежується особиста причетність Сталіна, Молотова, Кагановича до визначення непомірного для України плану хлібозаготівель на 1932 р., а потім їх методичний і жорсткий тиск з метою його безумовного

виконання. Надзвичайна комісія Молотова у жовтні — листопаді круто змінила існуючі методи хлібозаготівель, породила атмосферу страху, спонукала масові репресії проти колгоспного, партійного і радянського активу, рядових селян.

Документи висвітлюють поведінку в екстремальних ситуаціях вищого партійно-державного керівництва республіки, яке фактично стало слухняним зряддям у руках Сталіна. Косіор, Чубар та інші добре розуміли трагізм ситуації і міру власної відповідальності. Але у них не знайшлося політичної волі і особистої мужності протистояти диктату «вождя народів». Хоч можливо це й було б адекватно самогубству.

Виразно простежується і ставлення Сталіна до керівництва республіки — наростання невдоволення, невіри у його здатність самостійно справитися з планом хлібозаготівель. В кінцевому підсумку це стало причиною «зміцнення» цілого ряду керівних ланок. На Україну прибули: другим секретарем ЦК КП(б)У — Постишев, третім секретарем — Попов, головою ДПУ — Балицький. Було оновлено керівництво Харківським, Дніпропетровським та Одеським обкомами партії.

Вміщено й чимало свідчень про намагання Косіора, Чубаря та інших добитися зменшення планів, змінити строки їх виконання, численні звернення за продовольчою допомогою. Проте поступившись тиску Сталіна, керівники республіки фактично прирекли селянство на голод.

Друга група документів — про наростання продовольчих труднощів, широкомасштабного голоду, масової смертності, вражаючого людську уяву канібалізму*. З них постають страхітливі картини голодування, назви сіл, чимало яких тоді зeszло з лиця землі, а, можливо, читач зустрине прізвища своїх односельчан чи родичів — голодних, опухлих, померлих. Ця сумна статистика подає дані про смертність лише в окремих областях, районах чи за певні періоди. Зведеної, підсумкової чисельності жертв голоду, на жаль, знайти не вдалося.

Окрему групу становлять документи про політичні настрої селянства, частини низового активу, масовий вихід з колгоспів. Вони свідчать, що у партійних організаціях знову посилювався пошук «правоопортуністичних елементів», «переродженців» тощо. З'явилися заклики до розгрому «контрреволюційних гнізд», «петлюрівських осередків», «куркульських

---

* В окремих документах про людоїдство прізвища з етичних міркувань не називаються.

банд». Сюди слід віднести і численні листи, звернення, прохання до Сталіна, Молотова, Косіора, Петровського. Вони дуже різні — то довірливо-наївні, благальні, то гнівні й грізні. Навряд чи хто з їх авторів отримав відповідь, не говорячи вже про хліб.

Велика кількість архівних матеріалів дає уявлення про заходи (на жаль, запізнілі), яких вживали ЦК ВКП(б) і РНК СРСР для зменшення масштабів лиха. Це документи про надання потерпілим областям республіки продовольчої, насінневої, фуражної допомоги, про створення спеціального дитячого фонду, відкриття пунктів харчування, сирітських притулків тощо. Вся сукупність матеріалів не дає підстав для висновку про те, що ця трагедія була заздалегідь спланованою антиукраїнською акцією, голодом-етноцидом.

Хронологічні межі збірника охоплюють 1932—1933 рр., хоча передумови голоду закладалися значно раніше, а згубні наслідки ще довго давалися взнаки. Загальновідомо, що пік цього страшного лиха припав на весну — літо 1933 р. Але він мав своєрідну «репетицію». Виконання плану хлібозаготівель 1931 р. затягнулося, створило продовольчі труднощі, а потім і викликало голод у багатьох районах республіки. Тільки отримана допомога та прихід літа відвернули у 1932 р. його дальше поглиблення. Однак необхідних висновків зроблено не було. Новий, уже нищівний голод стояв на порозі.

Слід зробити ще одне важливе зауваження. Вміщені у збірнику документи несуть на собі карби тієї складної трагічної пори. На них не могла не позначитися заборона говорити правду або ж свідоме приховування істини. Ось кілька прикладів. Навесні 1932 р., коли голод на Україні вже набув значного поширення, Косіор писав Сталіну: «У нас є окремі випадки і навіть окремі села, які голодують, проте це тільки результат місцевого головетяпства, перегинів, особливо щодо колгоспів. Будь-які розмови про «голод» на Україні треба категорично відкинути»¹. У березні 1933 р., маючи офіційні дані ДПУ УСРР про голодування у 139 районах республіки, Косіор в інформації до Сталіна зменшує цю цифру до 103².

Нерідко дані склалися без достатньої перевірки. Це стосується, зокрема, кількості жертв трагедії. Характерне свідчення начальника Київського облвідділу ДПУ, який доповідаючи про кількість померлих у області, писав Балиць-

¹ Док. № 31.

² Див.: Док. № 188.

кому: «Наведені цифри значно применшені, оскільки райапарати ДПУ обліку кількості голодуючих і опухлих не ведуть, а справжня кількість померлих... нерідко невідома й сільраді»¹. Все це вимагає від читачів, і особливо дослідників зваженого, критичного підходу до вміщених документів.

Органічною складовою частиною збірника, своєрідним ключем до сприйняття архівних матеріалів є статті вчених-істориків. Вони присвячені принциповим питанням проведення на Україні колективізації, здійснення її форсованими темпами, розкривають численні перегини, зокрема у ставленні до середняка. Показано, як низька культура землеробства, слабка технічна база колгоспів, повільне подолання дрібно-власницької психології селян призводило до деградації сільськогосподарського виробництва, зменшення валових зборів зерна, стало однією з причин продовольчих труднощів та голоду.

Статті і документи аргументовано спростовують огульні звинувачення у відповідальності всієї Комуністичної партії за цю трагедію. При всій неоднозначності оцінок Косіора, Чубаря, Петровського у здійсненні антиселянської політики Сталіна, цілком очевидна їх неспроможність протистояти диктату «вождя» та його соратників. Водночас тисячі комуністів, насамперед керівників районних партійних і радянських органів, колгоспів, радгоспів, сільрад, низових партосередків виступали проти насильницьких методів хлібозаготівель і розділили трагічну долю українського селянства.

На базі новітніх наукових розробок та виявлених статистичних, демографічних матеріалів робиться спроба відповісти на одне з застарілих і болючих питань: скільки ж людей померло від голодної смерті в республіці? Тут же оцінюється й обгрунтованість підрахунків інших авторів щодо чисельності жертв цього страшного лиха.

Аналізуються також праці представників зарубіжної немарксистської історіографії голоду на Україні, яким належить пріоритет у розробці найскладніших питань — причин і масштабів трагедії. Розглядаються результати роботи «Комісії Конгресу США у справі голоду на Україні». Підкреслена необхідність критичного і водночас неупередженого ставлення до наукових досліджень радянологів.

Хочеться сподіватися, що пропоновані статті, підготовлені на основі принципово нових підходів до висвітлення теми голоду, стануть помітним вкладом у створення повної і достовірної історичної картини одного з масових негативних соці-

---

¹ Док. № 184.

альних явищ, яке вразило радянське суспільство на початку 30-х рр. Публікація архівних матеріалів сприятиме введенню у науковий обіг нових оригінальних документів, невідомих раніше історичних фактів і дасть поштовх подальшим дослідженням про народну трагедію.

Крім суто наукового, збірник має і морально-політичне значення. Його видання — наш обов'язок перед пам'яттю мільйонів безвинних жертв голоду, символ очищення совісті багатьох радянських істориків, які на догоду ustalеним ідеологічним догмам змушені були йти проти істини. Це й спокута гріхів нашого історичного безпам'ятства.

* * *

При підготовці книги використано фонди Центрального партійного архіву Інституту марксизму-ленінізму при ЦК КПРС, партійного архіву Інституту історії партії при ЦК Компартії України, а також обласних партархівів. Базовими стали фонди партійного архіву Інституту історії партії при ЦК Компартії України, зокрема документи Центрального Комітету — Політбюро, Секретаріату, відділів. Всього до збірника включено 248 найбільш типових, раніше не публікованих документів.

Він має два розділи: перший — наукові статті під загальною назвою «Очіма істориків», другий — архівні матеріали, — озаглавлений «Мовою документів». Тексти документів подаються мовою оригіналу із збереженням мовно-стилістичних особливостей.

Орфографічні помилки, дрібні неточності виправлені без застережень. Істотні неточності, незрозумілі місця пояснюються у підрядкових примітках або квадратних дужках. Так само даються необхідні доповнення.

Вміщені документи і матеріали відображають адміністративно-територіальний поділ республіки 1932—1933 рр.

Археографічне їх оформлення виконано відповідно до правил видання історичних документів.

До збірника додаються список скорочень, географічний та іменний покажчики. Необхідні довідкові й пояснювальні дані до текстів документів наведені у підрядкових примітках.

Висловлюємо вдячність науковим працівникам та архівістам, які брали участь у підготовці видання.

Авторський гонорар за цей збірник передаємо на створення пам'ятника жертвам голоду.

Редакційна колегія

1932-1933

**ОЧИМА
ІСТОРИКІВ**

С. С. ДІБРОВА

СТАЛІНСЬКА КОЛЕКТИВІЗАЦІЯ:
ПОГЛЯД КРИЗЬ ЧАС

Колективізація 1929—1931 рр. була суперечливим і драматичним поворотом як в економічних відносинах, так і в усьому укладі життя селянства. Вона пройшлася могутнім плугом не тільки по ланах, а й по душах, долях. Рубець від нього залишається у свідомості людей і понині.

За останні кілька років з'явилося багато публікацій, присвячених колективізації, котрі якісно відрізняються від звичних оцінок. Тривале домінування у офіційній історіографії спрощених, недіалектичних поглядів на історію колективізації по суті виводило за рамки наукового аналізу цілий ряд принципів для розуміння проблеми питань, «закривало» для дослідження ті її аспекти, що не вкладалися у благополучну схему, основні риси якої були визначені ще у сталінські часи.

У різноманітних підручниках та посібниках ці «складні» питання взагалі намагалися обходити. У нинішніх умовах з цим миритися неможливо. Тим більше, що у декого виникає спокуса замінити спрощені сталіністські схеми новітніми міфами, такими ж далекими від правди історії, як і їх попередники. При цьому історія знову ж таки перетворюється у ідеологічний товар, причому не найвищого гатунку.

В новітніх наукових публікаціях зроблено багато для того, щоб дати правдиве висвітлення обраних у 20—30-ті рр. шляхів вирішення аграрно-селянського питання, вироблення нових історичних уявлень про ці драматичні процеси. Перебудова дала можливість залучити до наукового обігу серйозні розробки західних дослідників. Разом з тим стало очевидним, що відтворення повної картини розвитку радянського села напередодні і в ході колективізації, формування і функціонування адміністративно-командної системи управління сільським господарством, вивчення ролі і участі у цих процесах

різних політичних діячів потребують дальшого поглибленого наукового дослідження, використання недоступних раніше документів. Адже багато чого ще залишається з'ясованим не до кінця, недоступним для дослідників. Але й те, чим володіє наука сьогодні, створює умови для відтворення хай не цілісної, однак реальної картини підготовки і проведення «сталінської революції» на селі у 20—30-ті рр. Отож, не претендуючи на всеосяжність, спробуємо визначити загальні обриси теми, висвітлити найбільш характерні проблеми.

Аграрно-селянське питання — чи не найболючіше в Росії — завжди займало центральне місце у політиці більшовицької партії. Жовтень 1917 р. започаткував його вирішення. Одним із перших законодавчих актів нової влади — Декретом про землю — вона передавалася у розпорядження селянства. Ту землю, що снилася ночами, була рясно полита потом, а інколи і кров'ю. Споконвічна мрія мільйонів селян колишньої Російської імперії стала реальністю.

Оцінюючи пов'язані з цим зміни, В. І. Ленін зазначав: «В селянській країні першими виграли, найбільше виграли, відразу виграли від диктатури пролетаріату селяни взагалі... Селянин ніколи ще, на протязі довгих віків нашої історії, не мав можливості працювати на себе: він голодував, віддаючи сотні мільйонів пудів хліба капіталістам, в міста і за кордон. *Вперше* при диктатурі пролетаріату селянин працював на себе і *харчувався краще за городянина*. Вперше селянин побачив свободу на ділі: свободу їсти свій хліб, свободу від голоду»¹.

Одночасно стосунки пролетарської держави і широких мас селянства у роки громадянської війни складалися суперечливо, а інколи і конфліктно. «Диктатура пролетаріату, — писав В. І. Ленін наприкінці 1919 р. — не сподобалася селянам особливо там, де найбільше надлишків хліба, коли більшовики показали, що будуть суворо і владно добиватися передачі цих надлишків державі за твердими цінами»². Проте, незважаючи на породжені політикою «воєнного комунізму» з його продрозверсткою невдоволення і напруженість у відношеннях з властями, трудящі маси села підтримали Радянську владу у найскладніший період її існування.

В результаті гострого протиборства класових сил під час громадянської війни було знищено поміщицькі господарства, серйозно підірвано економічні і політичні позиції куркульства. У ході аграрних перетворень на Україні наділи бідняцько-

¹ Ленін В. І. // Повне збір. творів. Т. 39. С. 260.

² Там же. Т. 40. С. 16.

середняцьких господарств збільшилися у півтора раза за рахунок поділу поміщицьких земель і вилучення у куркулів надлишків, які перевищували трудову норму. Середняцькими стали майже половина бідняцьких господарств і три чверті колишніх куркульських. Коментуючи зміни в аграрно-селянському секторі, В. І. Ленін, виступаючи у березні 1921 р. на X з'їзді РКП(б), зазначив, що «селянство стало далеко більш середнім, ніж раніше, суперечності згладились, земля поділена в користування далеко більш зрівняльне, куркуль підрізаний і в значній частині експропрійований...»¹. Отож, основна частина класових суперечностей, що нагромаджувалися на селі, була значною мірою послаблена. І якщо раніше тут гостро відчувалося протистояння двох більш-менш оформлених класових спільностей — пролетарів і напівпролетарів, з одного боку, і куркульства — з другого, то в нових умовах початку 20-х рр. класові позиції всього селянства дедалі більше почав уособлювати середняк.

Ленінські погляди на шляхи соціалістичного переустрою села, як і напрями будівництва соціалізму в цілому, зазнали протягом перших років революційних перетворень серйозної еволюції. Не вдаючись до глибокого аналізу цієї проблеми, зазначимо лише, що в останні роки життя він кардинально змінив свою точку зору на цілий ряд визначальних проблем теорії соціалізму. Вона складалась у Леніна поступово, на основі поєднання теоретичних положень марксизму з живою практикою. Багато з них уточнювалося, а то й докорінно переглядалося. На першому етапі революції в роздумах В. І. Леніна акцент робився на прямому розподілі, примусовій праці, суворому обліку і контролю, заходах, які стали органічними елементами політики «воєнного комунізму». Однак уже на початку 20-х рр. Володимир Ілліч все більше схилився до того, що вона себе вичерпала, що підвести маси до соціалізму, спираючись лише на викликаний революцією ентузіазм, неможливо, необхідно включити в дію економічні механізми товарного виробництва і ринку, матеріальну зацікавленість. Виходячи з цього по-новому було визначено основні напрями руху радянського суспільства, проголошено неп — політику, яка заперечувала догматичні погляди, що домінували тоді у партійному середовищі.

Центральним завданням непу, як відомо, стало зміцнення союзу робітничого класу і селянства на економічній основі, встановлення змири між соціалістичною промисловістю і дрібнотоварним селянським господарством як вирішальної

---

¹ *Ленін В. І.*// Повне збір. творів. Т. 43. С. 52.

умови його переведення на шлях великого соціалістичного виробництва. Першим кроком у цьому напрямі стала заміна продрозверстки продподатком навесні 1921 р. Водночас створювалися умови для кооперативного руху; розвитку системи контракції, оренди землі і застосування у певних розмірах найманої праці, а також вільної торгівлі; першочергової відбудови і розвитку сільського господарства як необхідної умови підвищення життєвого рівня народу і розв'язання інших назрілих завдань.

Якщо спробувати лаконічно визначити основні принципи ленінського підходу до соціалістичних перетворень у сільському господарстві, слід насамперед відзначити добровільність і поступовість, недопустимість будь-яких заходів примусу при переході селян до колективного виробництва, врахування їх інтересів у поєднанні з інтересами всього суспільства, широке використання різноманітних форм кооперації при матеріально-технічній допомозі їй з боку держави.

Соціалістична перспектива розвитку села, на думку В. І. Леніна, була пов'язана з кооперацією, об'єднанням зусиль дрібноселянських господарств. «Власне кажучи, кооперувати в достатній мірі широко і глибоко російське населення при пануванні непу є все, що нам потрібно,— зазначав В. І. Ленін,— бо тепер ми знайшли ту міру поєднання приватного інтересу, приватного торгового інтересу, перевірки і контролю його державою, міру підпорядкування його загальним інтересам...»¹. Будь-який волонтаристський поспіх у цій справі В. І. Ленін вважав шкідливим для соціалістичного будівництва, оскільки для завершення процесу кооперування «...потрібна ціла історична епоха». Кооперація робила перехід до соціалізму «...простим, легким і доступним для селянина»².

Ленінські засади поважливого ставлення до трудящих селян стали тим фундаментом, на якому в основному базувалася до другої половини 20-х рр. вся політика Комуністичної партії. Вона була зорієнтована на широке застосування економічних форм і методів впливу на сільське господарство та соціалістичне життя села. Такий підхід закріплювався у документах XIV партконференції (квітень 1925 р.) і XIV з'їзду ВКП(б) (грудень 1925 р.).

Все це сприяло швидкому розвитку сільського господарства. Уже навесні 1925 р. посівні площі становили 95 % від рівня 1913 р. Урожайність і виробництво основних зер-

¹ Ленін В. І. // Повне збір. творів. Т. 45. С. 352.

² Там же. С. 354, 352.

нових культур на них досягли довоєнного. Міцніло тваринництво. Поголів'я худоби у 1924 р. перевищило довоєнні показники. Вартість лише товарної частини продукції сільськогосподарства УСРР протягом 1923—1925 рр. зростає з 556 млн. крб. до 847 млн. крб.¹ Виникла навіть проблема реалізації продукції. У республіці утворилися чималі товарні надлишки. Підвищився добробут значної частини сільського населення.

Середина 20-х рр. стала періодом розквіту різних форм кооперації. Створювалися реальні передумови для поступового залучення до неї все більшої частини селян, переходу до колективних форм господарювання. Ще постановою Раднаркому УСРР від 13 квітня 1921 р. у республіці запроваджувалася єдина система споживчої кооперації, яка об'єднувала всі споживчі товариства в місті й на селі. Їй надавалося право здійснювати заготівлю і збут продукції. У жовтні 1921 р. окремо виділилася сільськогосподарська кооперація. Все ширшого розвитку набувала мережа спеціалізованих сільськогосподарських товариств (скотарсько-молочних, птахівничих, бджолярських тощо). Активно працювала Всеукраїнська спілка сільськогосподарської кооперації «Сільський господар». Для полегшення вступу до таких спілок і об'єднань незможним прошаркам села згідно з постановою ВУЦВК і Раднаркому УСРР у серпні 1926 р. було створено спеціальний фонд бідноти. До кінця 20-х рр. у сільськогосподарській кооперації перебувало більш як 50 % селянських господарств республіки. Разом з не менш розвинутими мережами споживчої та кустарно-промислової кооперації вона охоплювала понад дві третини товарообігу між містом і селом, забезпечуючи тим самим міцний економічний зв'язок між селянськими господарствами і соціалістичною промисловістю, чому, як відомо, В. І. Ленін надавав найважливішого значення. Розвиток капіталістичних елементів і у торгівлі, і у виробництві досить ефективно регулювався економічними і юридичними важелями Радянської держави. Отже, створювалися умови для того, щоб на основі загального виробничого підйому села (а тим самим і економічного зміцнення країни в цілому) здійснити кооперування селянських господарств і створити могутній сектор колективного землеробства.

Однак екстенсивний характер рільництва і низька культура землеробства не могли забезпечити високих і сталих

---

¹ Див.: *Морозов А. Г.* Діяльність спеціалізованої сільськогосподарської кооперації на Україні (1923—1928) // *Укр. іст. журн.* 1989. № 8. С. 77.

врожаїв. Загальний рівень сільськогосподарського виробництва, його товарність залишалися низькими і стримували розвиток промисловості. Це зумовлювалося зникненням високотоварних поміщицьких і переважної кількості куркульських господарств, істотним зростанням селянського споживання порівняно з дореволюційними показниками.

Окрім того, об'єктивним фактом, який визнавався сучасниками незалежно від їх наукових і ідеологічних позицій, стало у 20-х рр. соціальне розшарування селянства. Наприклад, у 1927 р. 38,3 % селянських господарств республіки не мали продуктивної худоби, 31,5 % — посівного реманенту, близько 20 % — корів. Біднота була змушена здавати свою землю в оренду, працювати у заможних хазяїв на кабальних умовах, орендувати інвентар. Досить цікава характеристика неоднорідності селянства, яку дав М. І. Бухарін у брошурі «Шлях до соціалізму і робітничо-селянський союз»: «Селянином зветься і заможний трактирник, селянський лихвар, куркуль; селянином зветься і міцний господар, який має кількох наймитів, дістає прибуток з їхньої роботи і тримає їх у шорах; селянином зветься і трудовий хазяїн, який працює зі своєю родиною сам для себе, не живе за рахунок чужої праці; селянином зветься і бідняк, безкінний, що ледве-ледве зводить кінці з кінцями і часто підробляє десь на стороні; селянином, нарешті, зветься і напівнаймит, напівробітник, для якого його селянське господарство становить лише допоміжне джерело існування».

Між представниками цих категорій, особливо їх крайніх позицій, точилася гостра боротьба, в якій органи Радянської влади орієнтувалися на підтримку перш за все найбільш експлуатованої частини населення — бідняцько-наймитської.

Одночасно відбувалося зміцнення середняцької категорії селянства. У цьому знаходили свій конкретний вияв об'єктивні суперечності того часу. Як підкреслювалося в резолюції XV з'їзду ВКП(б), «процес розвитку сільського господарства, що розглядається з *соціально-класової точки зору*, в даний момент характеризується боротьбою соціалістичних і капіталістичних тенденцій. Ця боротьба накладає свій особливий відбиток на процес диференціації села, який має при наших умовах різко відмітні особливості... Ці особливості полягають у тому, що на протилежність капіталістичному типові розвитку, який виявляється в *ослабленні* (у «вимиванні») середнього селянства при зростанні крайніх груп — бідноти і куркульства — у нас, навпаки, наявний процес *посилення* групи середняків, при деякому *токи що* зростанні

куркульської групи за рахунок заможної частини середняків і при скороченні груп бідноти, з яких деяка частина пролетаризується, а інша, значніша частина, поступово пересувається в групу середняків». Зазначимо, що вони, в свою чергу, через масову кооперацію постійно залучалися до процесу соціалістичного будівництва. Одночасно логіка ринкових відносин і породжене ними розшарування стимулювали загострення взаємовідносин між різними прошарками сільського населення. У конкретних умовах тогочасного суспільно-політичного розвитку країни це неминуче призводило до накопичення на селі соціальної напруженості, що раз у раз проривалася класовими антагонізмами.

Не слід ідеалізувати чи спрощувати і стосунки сільського населення з владою. Значний вплив на них справляло те, які методи обирало партійно-радянське керівництво країни для вирішення поточних чи стратегічних політичних і соціально-економічних завдань, чого у виробленій політиці було більше: науково обґрунтованих рішень чи волюнтаристських підходів.

Труднощі хлібозаготівель у кінці 1925 — на початку 1926 р. показали неспроможність спроб ігнорувати об'єктивні закони суспільного відтворення. Саме в цей час уперше був висунутий план форсованого розвитку промисловості. Для його виконання, для забезпечення великих закупок імпоротної техніки, устаткування і промислових товарів планувалося значне збільшення вивозу зерна за кордон. Проте запропоновані обсяги його експорту не відповідали можливостям тогочасного, переважно індивідуального сільського господарства. І країна повинна була оплачувати поставки золотом. Життя диктувало необхідність знизити намічений план розвитку промисловості, збалансувати основні пропорції народного господарства. Проте цей урок, як показали подальші події, Сталін та інші керівники не засвоїли.

У другій половині 20-х рр. хід соціально-економічного розвитку країни (і перш за все розгортання індустріалізації) гостро поставив проблему підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва та його реорганізації на соціалістичних засадах. Кооперування селянських господарств, включаючи виробничі об'єднання в усіх можливих і поширених у той час формах, все більше ставало об'єктивною необхідністю.

Значну роль у розробці стратегічної програми соціалістичних перетворень на селі відіграв XV з'їзд ВКП(б). Він поставив перед партією як першочергове завдання поступовий перехід на основі подальшого кооперування від роз-

порошених селянських господарств до великого сільсько-господарського виробництва. Наголошувалося, що паростки усупільненої сільськогосподарської праці потребують всілякої підтримки і заохочення. Це відповідало ленінським поглядам на кооперування сільського господарства.

✓ Перехід до великого колективного господарства передбачав масове охоплення селян первинними формами сільськогосподарської кооперації — збутовими, постачальними тощо. Ні строків, ні темпів, а тим більше якихось чітко визначених форм і способів соціалістичних перетворень на селі з'їзд не встановлював. Одночасно в його резолюціях був запропонований цілий ряд економічних та політичних заходів, що створювали умови для залучення селянських мас до колективного господарювання. Значно збільшувалося кредитування і фінансування колективних господарств, посилювалася планово-регулююча роль держави. Багато уваги приділялося створенню матеріальної бази соціалістичного сільського господарства, постачанню на село різних сільськогосподарських машин.

Важливим елементом аграрної політики партії згідно з прийнятими з'їздом рішеннями ставав наступ на капіталістичні елементи села, на куркуля. Це знайшло своє відображення у послідовному і систематичному обмеженні його експлуататорських можливостей і зазіхань, у витісненні з виробництва економічними методами.

Конкретизуючи стратегічний напрям з'їзду, XVI конференція ВКП(б) (квітень 1929 р.) визнала за необхідне на кінець першої п'ятирічки (1933 р.) об'єднати в колгоспах (тозах, артілях, комунах) 18—20 % господарств, а всіма формами кооперації охопити 85 %. Зазначалося, що *«велике громадське господарство не протиставиться індивідуальним бідняцьким і середняцьким господарствам, як ворожа їм сила, а змикається з ними, як джерело допомоги їм, як приклад переваги великого господарства, як організатор сприяння їм у справі поступового об'єднання їх у велике господарство»*.

Одночасно п'ятирічний план розроблявся і у регіональному масштабі. Виступаючи на Другій конференції КП(б)У (квітень 1929 р.), О. Г. Шліхтер повідомив, що згідно з плановими намітками на 1933 р. у колгоспах належало об'єднати у республіці лише 28 % сільського населення і 24,3 % засіяних площ. При цьому упор робився на збільшення кількості найпростіших форм колективних господарств (товариств по спільній обробці землі), які повинні були становити близько 80 % усіх господарств, у той час як восени

1927 р. їх було 62 %. Головним виробником сільськогосподарської продукції у роки першої п'ятирічки залишалось індивідуальне господарство. Згідно з планами воно повинно було на кінець п'ятирічки забезпечити 2/3 валової продукції сільського господарства, а суспільний сектор виробництва разом із радгоспами — лише третину. Намічені темпи колективізації розцінювалися на конференції як напружені. Їх забезпечення вимагало суттєвої додаткової допомоги у формі кредитів і збільшення поставок сільськогосподарської техніки.

Додамо, що намічені заходи по прискоренню індустріалізації у п'ятирічному плані пов'язувалися з пропорціональним розвитком усіх основних галузей економіки. Проте нині є всі підстави сприймати рішення XVI партконференції лише як певну, і до того ж тимчасову, перемогу тих сил у Політбюро ЦК ВКП(б) і у верхньому ешелоні влади в цілому, що виступали проти економічно необгрунтованих форсованих темпів будівництва соціалізму.

✓ Як відомо, уже в 1928 р. Й. В. Сталін та його однодумці почали настійно пропагувати ідею прискорення індустріалізації країни та колективізації її сільського господарства. Темпи і методи перетворень в аграрному секторі вони пов'язували з темпами і методами індустріалізації. Сталінський план форсованої індустріалізації з самого початку включав заходи позаекономічного примусу селянства, яке одночасно повинно було сплачувати і свого роду «данину» на розвиток промисловості. Виступаючи на липневому (1928 р.) пленумі ЦК ВКП(б), Сталін говорив: «З селянством у нас стоїть справа в даному разі так: воно сплачує державі не тільки звичайні податки, прямі і посередні, але воно ще **переплачує** на порівняно високих цінах на товари промисловості,— це, по-перше, і більш або менш недоодержує на цінах на сільськогосподарські продукти — це, по-друге.

Це є додатковий податок на селянство в інтересах піднесення індустрії, яка обслуговує всю країну, в тому числі селянство. Це є щось подібне до «данини», щось подібне до надподатку...» Проте розуміючи, що «деякі товариші» його можуть звинуватити у антиселянському ухилі, він лицемірно заявляв, що таке нерівноправне економічне становище села має тимчасовий характер, що «ножиці цін», недоплати і переплати згодом будуть ліквідовані. Однак життя показало, що такі відносини з часом укорінились, і сільське господарство стало постійним джерелом, з якого багато десятиліть перекачувалися ресурси у інші галузі народного господарства.

Таке споживацьке ставлення до села досить активно підтримували певні кола керівників, які дотримувалися «воєнно-комуністичних» поглядів, зокрема, що всі проблеми соціалістичного будівництва можна розв'язати у найкоротші строки. Серед цієї категорії відповідальних працівників утвердилася віра в універсальну ефективність жорсткої централізації, в те, що командні методи — найкращий шлях до вирішення будь-яких питань. Сталін розраховував, і як свідчить практика, небезпідставно, саме на цих партійців. Запропоноване ним гасло суцільної колективізації в умовах хлібозаготівельної кризи і посилення опору селянства позаекономічним методам вилучення зерна імпонувало багатьом представникам «воєнно-комуністичного» мислення. До того ж Сталін та його оточення почали нагнітати у країні атмосферу «нової громадянської війни», повсюдних пошуків «шкідників» і «класових ворогів». Саме з цією метою було інспіровано ряд гучних політичних процесів.

До речі, і сам Сталін був прибічником ідеології «класово обгрунтованого» соціального насильства. У своїх виступах він неодноразово використовував терміни на зразок «насадження» колективізації, «підхльостування» розвитку тощо.

Вислови як для політичного діяча досить красномовні. Отож, порушення добровільності було, так би мовити, запрограмовано уже в самих підходах до розв'язання проблем суспільного розвитку країни, способі мислення багатьох керівників. Реальний опір таким ідеям з боку комуністів-селян у той час був неможливий: нечисленні і слабкі сільські партійні осередки, слабка внутріпартійна демократія. На це звертав увагу ще лютневий (1927 р.) пленум ЦК та ЦКК ВКП(б), який зазначив, що там непоодинокі факти, «коли секретар просто-напросто командує». За матеріалами Всесоюзного партійного перепису 1927 р. лише половина сільських комуністів мала безпосередній зв'язок з сільськогосподарським виробництвом, всі ж інші перебували на адміністративній чи громадській роботі. Низькою була їх загальноосвітня та політична підготовка. Частина з них не користувалась авторитетом серед селян, на чому наголошував ще в січні 1925 р. тодішній генеральний секретар ЦК КП(б)У Е. Й. Квірінг. Він вважав ненормальним явище, коли у сільських партійних осередках було мало середняків. Таке становище робило зв'язок партії з основною масою селян поверховим. У статті «Незаможники і середняки — селянський фундамент Радянської влади» Е. Й. Квірінг навів такий приклад: у приміщенні однієї з сільрад постійно жив комуніст, який не мав ніякого власного господарства і ніде не працював. Єдина його власність —

балалайка. Грою на ній він зустрів селян, що заходили до сільради. «Очевидно,— зазначав Квірінг,— піти у наймити цей комуніст вважає нижче своєї гідності і віддає перевагу пташиному життю у сільраді». Наймит, пояснював Емануїл Йонович,— це сільськогосподарський робітник, і комуніст-наймит такою ж мірою корисний для справи соціалізму, як і робітник промисловості. Від одного авторитетного серед односельців середняка-комуніста, роботяшого, старанного селянина для партії більше користі, ніж від сотні таких балалаечників, робив висновок Е. Й. Квірінг. Звичайно, такі «активісти» не мали чітких уявлень про шляхи перебудови суспільства, наївно вірили, що одним стрибком можна опинитися в соціалістичному «царстві достатку». Для цього лише треба «притиснути» заможного селянина і об'єднатися у колектив.

✓ Взимку 1928/29 р. країну охопила чергова хлібозаготівельна криза. Її стимулювали не тільки необґрунтовані форсовані темпи індустріалізації та «замороження» значних фінансових ресурсів у капітальному будівництві, а й неврожай на Україні і Північному Кавказі. Причини керівництво оцінювало по-різному. В той час як голова Раднаркому СРСР О. І. Риков вбачав їх у економічних факторах і перш за все у тому, що у важкій індустрії «зав'язли» величезні капіталовкладення, які, не збільшуючи товарної маси, створюють дуже значний попит на засоби виробництва і через зарплату робітників «накручують» попит на предмети споживання, Сталін все зводив до «куркульського страйку», селянського «саботажу» хлібозаготівель. Отож, і шляхи виходу із становища пропонувалися різні. О. І. Риков вважав, що необхідно імпортувати 80—100 млн. пудів хліба, виділивши на це із державних ресурсів до 200 млн. валютних карбованців. Однак його план наштотхнувся на протидію Сталіна і більшості Політбюро ЦК ВКП(б). Голова уряду у пошуках компромісу вдвічі скоротив заявку на імпорт і вдруге вніс свою пропозицію до Політбюро. Але й на цей раз дістав відмову, мотивовану тим, що витратити валютні резерви на закупки продовольства неприпустимо, вони необхідні для індустріалізації. Позицію більшості Політбюро ЦК ВКП(б) з цього питання досить красномовно висловив Сталін на квітневому (1929 р.) пленумі ЦК ВКП(б): «Ми це діло відкинули, вирішивши, що краще натискувати на куркуля і витиснути у нього хлібні надлишки...» До того ж сам генсек уже продемонстрував «ефективність» такого підходу на практиці, коли у січні-лютому здійснив поїздку по ряду округів Сибіру. Завдяки нашому на партійні і радянські

органи, широкому застосуванню репресивних заходів місія Сталіна завершилася успіхом — хлібозаготівельні плани було виконано. Очевидно, саме з цієї поїздки Сталін повернувся з твердим переконанням, що жорсткі командно-адміністративні методи — найкращий шлях вирішення всіх питань соціалістичного будівництва. Саме тому він і ділився своїм «досвідом» хлібозаготівель у Сибіру. Нав'язував його як універсальний метод.

Коли ж О. І. Рикову все-таки вдалося домовитися з рядом зарубіжних фірм про закупку хліба в кредит на пільгових умовах, то Сталін у промові на квітневому (1929 р.) пленумі ЦК і ЦКК ВКП(б) відрізав: «В даний час завдання полягає в тому, щоб проявити нам належну стійкість і витримку, не піддаватися на брехливі обіцянки щодо відпуску хліба в кредит і показати капіталістичному світові, що ми обійдемося без ввозу хліба».

Поворот у політиці, пов'язаний з широким застосуванням репресивних заходів проти селянства, став причиною серйозних незгод серед керівного ядра Комуністичної партії. У 1928—1929 рр. розгорнулася гостра боротьба з питання про шляхи переведення селянства на рейки соціалізму між більшістю Політбюро ЦК ВКП(б) на чолі зі Сталіним та групою М. І. Бухаріна. Проти сталінських установок виступило троє з дев'яти членів тодішнього Політбюро — М. І. Бухарін, О. І. Риков, М. П. Томський. Перший з них був у той час редактором газети «Правда» і членом Виконкому Комінтерну, другий — головою Раднаркому СРСР та РСФФР і заступником голови Ради Праці і Оборони країни, третій — головою Президії ВЦРПС. Це була остання за сталінських часів спроба членів Політбюро ЦК ВКП(б) протидії позиції генсека з принципових питань політики партії. Не вдаючись до детального аналізу суті поглядів М. І. Бухаріна та його однодумців, зазначимо лише, що їх пропозиції про збереження курсу на розвиток селянського господарства, спираючись на методи і способи, уже вироблені в умовах непу; про розвиток різноманітних форм кооперації; підвищення державних закупівельних цін на хліб; про необхідність використання переважно економічних, а не адміністративно-політичних методів боротьби з куркульством були відкинуті більшістю ЦК ВКП(б) як «поступка куркулью» і «вияв правого опортунізму».

Відразу ж після квітневого 1929 р. пленуму ЦК ВКП(б) у партії розпочалася чистка, що тривала цілий рік. Виключалися всі, хто солідаризувався з позицією М. І. Бухаріна і його групи, а то й просто підозрювався в цьому. Під виглядом

«ленінської принциповості» до опозиційної платформи, зміцнення демократичного централізму в партійних організаціях насаджувалася практика беззастережного і бездумного підкорення директивам вищестоящих органів.

У КП(б)У ні ідейно, ні організаційно міфічний так званий «правий ухил» оформлення не дістав. Тому основний упор робився на боротьбу з «правоопортуністичною практикою», «примиренством» стосовно «правого ухилу». Під такі загальні, розпливчасті формулювання підводились різні за своєю ідейно-політичною суттю погляди, в тому числі і природне незадоволення місцевих працівників перегинами при проведенні хлібозаготівельних кампаній, переважно силовими, адміністративно-репресивними методами.

Після поразки групи М. І. Бухаріна у дискусії і відходу її від активної боротьби зі Сталіним курс на форсовану колективізацію протидії вже не зустрічав. Листопадовий (1929 р.) пленум ЦК ВКП(б) став початком цього шляху. Незважаючи на те, що окремі учасники звертали увагу на небезпеку поспіху та примусовості при створенні колгоспів, а у рішенні визнавалися серйозні труднощі в процесі колективізації, загальний висновок орієнтував партійні організації на його прискорення. Перед КП(б)У було поставлене завдання «у галузі переведення індивідуального селянського господарства на колективні рейки йти більш посиленним темпом попереду інших республік».

Однак виступи членів української делегації свідчили, що єдності серед них з питань про строки колективізації в республіці не було. Керівництво партії — Сталін, Молотов, Каганович — наполягали на необхідності проведення її приблизно за рік. Генеральний секретар ЦК КП(б)У С. В. Косіор та деякі інші представники республіки також вважали такі темпи реальними. (Хоча лише рік тому той же С. В. Косіор зазначав на IV Всесоюзній нараді наркомів земельних справ союзних і автономних республік: «не підлягає сумніву, що нам ще протягом тривалого періоду доведеться мати справу з дрібними індивідуальними господарствами». Тепер же він збирався їх «усуспільнити» за рік.) Проте нарком землеробства УСРР О. Г. Шліхтер і голова Колгоспцентру України О. І. Гаврилов висловилися за те, щоб завершити колективізацію лише наприкінці п'ятирічки. Однак їх думка не була врахована.

У постанові ЦК ВКП(б) від 5 січня 1930 р. «Про темп колективізації і заходи допомоги держави колгоспному будівництву», підготовленій спеціальною комісією ЦК, в яку входив від України С. В. Косіор, республіку було віднесено

до групи районів, де колективізацію передбачалося завершити в основному до весни 1932 р.

Волонтаристський, вольовий підхід керівництва країни до такої складної справи, як переведення селянських господарств на соціалістичні рейки, припинив пошуки ефективних форм колективного господарства, які були б придатні і для селянина, і найбільш повно відповідали б вимогам великого машинного господарства. А відповіді на це ключове питання сільськогосподарського виробництва на той час ще не існувало. У роки, які передували суцільній колективізації, держава підтримувала і комуни, і артіль, і ТСОЗи, що різнилися ступенем усупільнення засобів виробництва, співвідношенням колективного та індивідуального господарств. Наявність різних форм об'єднання давало змогу враховувати різноманітність місцевих умов, настрої селянської маси. Можливість його вибору служила однією з гарантій добровільності колгоспного руху в цілому. Згадувана ж постанова ЦК ВКП(б) жорстко фіксувала, що основним видом колгоспного будівництва повинна стати сільськогосподарська артіль.

Сталін був великим майстром політичних містифікацій. Отож, вдався до них він і на цей раз. У статті «Рік великого перелому», що з'явилася у газеті «Правда» 7 листопада 1929 р., Сталін безпідставно заявив про те, що у країні вже відбувся «корінний перелом» у розвитку землеробства, що середняк — головна фігура тогочасного села — його підтримав і у своїй масі «повернув у бік «Комунії». Так народився міф про наукову обгрунтованість вибору часу для суцільної колективізації села, який увійшов згодом до всіх підручників історії. Однак це не відповідало дійсності. Численні факти свідчать: для масової колективізації ще не визріли ні об'єктивні, ні суб'єктивні умови — матеріально-технічні, соціальні, культурні, психологічні. Навіть у найважливіших зернових районах країни, найкраще підготовлених до такого переходу, більшість селянства ще не зв'язувала своє майбутнє з колгоспами. Значна частина середняків вичікувала і, незважаючи на тиск, до колгоспів не поспішала. Середняки Кашкарівського району Херсонського округу висловлювалися, наприклад, так: «Ми спершу подивимося, як колгоспи будуть працювати...»¹. Проте спокійно подумати, зважити селянству можливості не дали.

Керівництво республіки під тиском із Москви ще більше прискорило темпи колективізації. Зокрема, С. В. Косіор,

---

¹ Див.: Куц М. Т. Питання колгоспного будівництва на Україні, 1929—1941. Львів, 1965. С. 53.

виступаючи 4 лютого 1930 р. у Харкові на загальноміському партактиві, поставив перед комуністами завдання протягом весняної посівної кампанії 1930 р. цілком колективізувати всі степові округи, а восени завершити цей процес у республіці. Не відставали від генерального секретаря ЦК КП(б)У й інші партійно-радянські керівники. Установа С. В. Косіора була реалізована спеціальним листом ЦК КП(б)У до всіх округних і районних комітетів партії.

Процентні рознарядки, що спускалися «зверху», «низи» намагалися перевиконати. Отож, «справно» втілюючи в життя настанови, багато районів укладали між собою договори і брали на себе «зустрічні» зобов'язання. «Соціалістичне змагання» за «ударне» проведення суцільної колективізації розгорнулося, зокрема, на Чернігівщині між окремими районами. Доходило навіть до змагання цілих регіонів.

Ряд округів правобережної та поліської зони навіть намагалися випередити степову, найбільш сприятливу для цього зону. Так, Бердичівський, Сумський, Ніжинський, Тульчинський, Чернігівський, Криворізький округом КП(б)У прагнули провести колективізацію «кавалерійською атакою», а їх наслідували інші. Вирішивши вивести округ у «передовики», пленум Шепетівського округом КП(б)У, наприклад, 12 січня 1930 р. прийняв спеціальну постанову, згідно з якою за весну необхідно було добитися 75 % колективізації округу, а до жовтневих свят — її завершення.

Копітка організаційна робота серед селян піднімалася грубим натиском, почасти допускалися факти бюрократичного планування зверху, «розверстка» завдань, «ударних кампаній», нереальних обіцянок, що із вступом у колгосп селян відразу ж чекає заможне життя тощо. В маси було кинуте гасло «шалених темпів колективізації». І подібні заклики відразу ж почали реалізовуватися. Якщо на 1 січня 1930 р. тільки 16,4 % селянських господарств республіки було колективізовано, то уже на 1 березня 1930 р. їх стало 62,8 %. (Для порівняння: на червень 1927 р. — лише 1,4 %.) Ясна річ, за таких темпів ні про яку добровільність, врахування психології селянина-одноосібника і мови не могло бути.

Все це стало прямим порушенням вказівок В. І. Леніна про те, що перехід селян від дрібного індивідуального до великого колективного господарства — справа складна, в якій неприпустима примусовість. «...Впливати на мільйонні дрібні селянські господарства, — зазначав Володимир Ілліч, — можна тільки поступово, обережно, лише вдалим практичним прикладом, бо селяни — люди надто практичні, надто міцно

зв'язані із старим земельним господарством, щоб піти на які-небудь серйозні зміни тільки на підставі порад і вказівок книжки»¹.

Грубі порушення ленінських принципів ставлення до селянства набули повсюдного характеру і з усією силою вдарили по середняку. По суті, вони використовувалися як засіб залякування всього сільського населення. Навіть С. В. Косіор змушений був визнати на XI з'їзді КП(б)У, що «адміністрування, перегини по відношенню до середняка, штучне насадження колгоспів, методи насильства не тільки щодо середняка, а і бідноти... набули характеру системи, кожний працівник на селі міг робити все що йому завгодно». Г. К. Орджонікідзе, який прибув на Україну як посланець Політбюро ЦК ВКП(б), повідомляв Сталіну, що у Криворізькому окрузі колективізацію «закручено по-звір'ячому». Справа доходила до того, що подекуди навіть збирання утилю супроводжувалося обшуками по дворах та стріляниною. Набула поширення практика відмови у продажі предметів першої необхідності селянам-одноосібникам. Все це привело у ряді місцевостей до антиколгоспних і навіть антирадянських виступів. Всього по країні лише з початку січня до середини березня 1930 р. їх було зареєстровано понад 2 тис. Почастішали випадки розправ над комуністами та колгоспними активістами. Сталін пізніше назвав ці місяці одним з «найбільш небезпечних періодів у житті нашої партії»².

Коли невдоволення селян набуло загрозливих розмірів, а величезний потік скарг і претензій захлеснув центральні установи (лише за декілька місяців на ім'я Сталіна і Калініна було отримано 90 тис. таких листів), «вождь» виступив 2 березня 1930 р. на сторінках «Правди» з відомою статтею «Запаморочення від успіхів», що засуджувала «перегини». Проте головні причини допущених помилок в статті не розкривалися. Основна відповідальність за «викривлення» партійної лінії покладалася на місцевих працівників. Це викликало й справедливе невдоволення комуністів, керівників. Делегат від Маріуполя Меркулов на XI з'їзді КП(б)У, наприклад, зазначав, що оцінюючи лист Сталіна і документи, прийняті ЦК ВКП(б) на розвиток його положень, багато хто з партійних, радянських і господарських працівників говорить: «Бачите, мовляв, куди ЦК повів. Ті помилки, що

---

¹ Ленін В. І. // Повне збір. творів. Т. 39. С. 350.

² Сталин И. В. О недостатках партийной работы и мерах ликвидации троцкистских и иных двурушников. М., 1954. С. 32.

робляться на місцях,— це помилки Центрального Комітету партії, помилки, які були на місцях, є помилками тов. Сталіна». Є свідчення того, що подібні розмови точилися і серед партійної інтелігенції, працівників центрального партійного апарату. Так, у партосередках Комуністичного університету ім. Артема, ЦКК — РСІ та інших харківських установ, як свідчать документи з'їзду, комуністи говорили, що «помилки в колективізації — це помилки ЦК», що це у ЦК запарочення від успіхів, і «справа не в окремих особах, а в системі роботи», тому не можна обвинувачувати тільки стрілочників тощо. З метою «викорінення» таких розмов провели партчистку.

Широке застосування різного роду репресивних заходів щодо селянства, їх спорідненість із засудженою партією ідеологією і практикою троцькізму змушений був визнати навіть сам Й. В. Сталін у звітній доповіді ЦК XVI з'їзду ВКП(б). Він, зокрема, сказав, що вони «являють собою деяку, правда несвідому, спробу відродити у нас традиції троцькізму на практиці, відродити троцькістське ставлення до середнього селянства». Єдине, про що забув генсек: ця традиція була відроджена ним і його оточенням.

Серед тих, хто не тільки розумів реальний стан справ, а й відкрито писав про це навіть в Москву, було багато простих трудівників. Ось характерний документ того часу — лист робітника дніпропетровського заводу «Прес» Беліка в «Правду» після появи в ній сталінської статті: «Тов. Сталін! Я, рядовий робітник і читач газети «Правда», весь час уважно стежив за газетними статтями. Чи винен той, хто не зумів не піддатися створеному шуму і крику навколо питання колективізації? Всі ми, низи і преса, проморгали це головне питання.., а т. Сталін, мабуть, у цей час спав богатирським сном і нічого не чув, і не бачив наших помилок, тому і тебе треба осадити. А тепер т. Сталін звалює всю вину на місця, а себе і верхівку захищає».

Уже тоді для багатьох рядових робітників і колгоспників було ясно, що сталінська колективізація з її абсолютизацією насильства не має нічого спільного з ленінізмом, у вірності якому весь час клявся Сталін. «Я не знаю,— писав у «Правду» із Одеської області Р. Н. Чумаченко,— як партія може терпіти таку особу, яка, не знаючи постановки справи на селі, своїми виступами примушує робити два кроки назад і один вперед... Хай живе Комуністична партія, але без сталінських настанов».

Але одночасно посилювався і хор тих, хто намагався вивести керівництво з-під критики. Так, на XI з'їзді КП(б)У

більшість виступаючих таврували «правих опортуністів, троцькістів і примиренців», що заважали «переможному соціалістичному будівництву». Секретар Харківського окружного КП(б)У П. П. Постишев зазначав, що саме завдяки боротьбі з ними «тверда лєнінська лінія ЦК ВКП(б) дала можливість партії провести робітничий клас через усі труднощі з найменшими втратами і вивести його на широку дорогу соціалізму». Намагаючись виправдати форсовані темпи «сталінського перелому», делегат від Київської партійної організації В. І. Чернявський наголошував: «ми відкидаємо геть всякі спроби обвинувачувати партію в тому, що ніби ще не було достатньої підготовки до розгортання великих темпів колективізації, ми відкидаємо, тому що це абсолютно не відповідає дійсності».

Некритично сприймаючи стратегічну лінію керівництва ВКП(б) на форсовані індустріалізацію і колективізацію сільського господарства, котрим належало забезпечити «великий стрибок» у соціалізм, делегати з'їзду були приречені лише на виявлення вторинних причин серйозних невдач колгоспного будівництва. Навіть кричущі насильства і «перегини» під час масової колективізації і розкуркулення для багатьох залишалися лише «викривленням» на місцях цілком правильної лінії партії. Так, делегат від Артемівської партійної організації Р. Я. Терехов говорив, що вони були наслідком помилок, «допущених низовими організаціями. Лінія, визначена ЦК ВКП(б), абсолютно правильна, настанова тверда і впливає із вчення Лєніна».

Прийняті ЦК ВКП(б) ще навесні 1930 р. документи, направлені на нормалізацію загальної обстановки на селі, повністю виправити становище не змогли. Переважно силові, адміністративні методи впливу практикувалися і пізніше. Повернення до нормальних взаємовідносин держави з селянством так і не відбулося.

Стратегічна лінія на «насадження» колгоспів з самого початку враховувала необхідність різкого посилення ролі примусу. Особливо гостро в цих умовах стало питання про долю заможних верств сільського населення, перш за все куркульства. За даними ЦСУ, у 1927 р. на Україні куркульські господарства становили 3,8 % від усіх селянських господарств. У 1929 р. їх залишилося 1,4 %. До початку 1930 р. конкретних рішень щодо куркуля в умовах суцільної колективізації прийнято не було. Несподівано для багатьох у виступі 27 грудня 1929 р. на Всесоюзній конференції аграрників-марксистів Сталін виголосив нове гасло — перехід від політики обмеження до політики ліквідації куркульства як класу.

Без цього, на його думку, утвердити соціалізм на селі неможливо.

Безперечно, що економіко-політичні реальності початку 30-х рр. диктували необхідність значного послаблення капіталістичних елементів села. Зробити це можна було різними методами, зокрема економічними, на що і орієнтував XV з'їзд ВКП(б). І обов'язково на основі законності.

Нагадаємо, що на XVI партконференції і на листопадівому (1929 р.) пленумі ЦК ВКП(б) пропозиції про ліквідацію куркульства як класу були відхилені як несвоєчасні. Більше того, жваво обговорювалася можливість залучення їх до колгоспів. Такої позиції, наприклад, дотримувався на XVI конференції ВКП(б) секретар ЦК КП(б)У П. П. Любченко. Він пропонував дозволити вступати куркулям до колгоспів, одночасно створивши для них «особливий режим», який би не давав змоги збагачуватися. Дехто з делегатів його підтримав, однак більшість вважала це неприйнятним. Комісія по підготовці проекту резолюції під головуванням С. В. Косіора запропонувала передати спірне питання на розгляд Політбюро ЦК ВКП(б), з чим конференція погодилася. У Сталіна та його оточення така пропозиція схвалення не дістала. Він наполягав на знищенні «останнього експлуататорського класу».

Висловлені генсеком у грудні 1929 р. положення суперечили його попередній позиції. Наприклад, виступаючи на XV з'їзді з політичним звітом ЦК, Сталін заявляв про помилковість політики, направленої на ліквідацію куркульства адміністративними методами: «куркуля треба взяти заходами економічного порядку і на основі радянської законності». У червні 1928 р. писав членом Політбюро ЦК ВКП(б): «не можна боротися з куркульством шляхом розкуркулення».

Прийняття 5 січня 1930 р. постанови ЦК ВКП(б) «Про темп колективізації і заходи допомоги держави колгоспному будівництву», що формулювала основні положення політики ліквідації куркульства як класу, означало поворот до адміністративних, репресивних методів щодо куркуля. І якщо ще зовсім недавно, на XVI партконференції, на пленумах, що передували їй, дискутувалася можливість прийняття куркулів у колгоспи, то після цього питання вирішувалося вже в іншій площині — виселяти чи не виселяти куркулів разом із сім'ями у віддалені райони країни.

Незважаючи на те, що на розвиток положень постанови від 5 січня 1930 р. було прийнято ряд рішень ЦК ВКП(б) та РНК СРСР, інших державних органів, визначення порядку розкуркулення віддавалося на розсуд місцевим властям.

Така нерозробленість акції, що зачіпала життєві інтереси мільйонів селян, містила небезпеку перекручень та свавілля, що згодом підтвердили численні факти. Подекуди розкуркулення розглядалося як головний елемент політики партії на селі і використовувалося для залякування середняка. До чого це призвело, свідчить телеграма ЦК ВКП(б) від 30 січня 1930 р. всім крайкомам і обкомам зернових районів країни, де вказувалося, що партійні організації «кинули справу колективізації та зосередили свої зусилля на розкуркуленні». Заходи проти куркульства зачепили значну частину середняків. Виступаючи на XI з'їзді КП(б)У у червні 1930 р., С. В. Косіор визнав, що на Україні «майже немає жодного округу чи району, де проводили розкуркулення і не зачепили у тій чи іншій мірі середняка». Уже на 1 червня 1930 р. у республіці розкуркулили 90 тис. господарств. Всього ж за роки колективізації на Україні за самими скромними підрахунками їх було експропрійовано понад 200 тис.

Загальна ж кількість ліквідованих в цілому по країні в ході розкуркулення, на думку відомого історика В. П. Данилова (див. «Правда». 1988. 16 верес.), становить близько 1 млн.— 1100 тис. господарств. Багато з тих, кого відірвали від рідних домівок і вивезли на необжиті місця на Сході або Півночі, загинуло. Події, пов'язані з ліквідацією «останнього експлуататорського класу»,— одна з найбільш трагічних сторінок сталінського «великого перелому», що переломив хребет найбільш активній частині селянства, залишивши у душах тих, кого оминули репресії, такий страх перед можливим покаранням, що він у багатьох не минув і донині.

Ясно, що «розкуркулення», масові репресії проти широких верств селянства, що чинилися від імені революції, партії, трудящого народу, суперечили правам людини, нанесли величезної шкоди справі соціалізму.

Все це не минуло безслідно. Справа дійшла на початку 30-х рр. до кризи сільськогосподарського виробництва. Частини труднощів, з якими зіткнулося сільське господарство у конкретних умовах того часу, уникнути було неможливо. У більшості вчорашніх селян-одноосібників, які стали колгоспниками, не існувало, та й не могло ще існувати психологічної переконаності у перевагах спільного господарювання. Вони справедливо вважали, що в цьому зацікавлена держава. Тому напередодні вступу до колгоспу селяни нерідко різали або продавали худобу, а також коней— основну тяглову силу на селі. В результаті поголів'я великої рогатої худоби скоротилось у країні з 60,1 млн. голів у

1928 р. до 33,5 млн. голів у 1933 р. Якщо коней у 1928 р. було 32,1 млн., то у 1935 р. їх стало лише 14,9 млн.

Психологія одноосібника виявлялася і в низькому рівні виробничої дисципліни, безвідповідальному ставленні до громадського майна та худоби, їх розкраданні, байдужості до всього, що перебувало за межами власного господарства. Це вело до зниження продуктивності праці, зменшення врожаїв. Так, валовий збір зернових культур в СРСР у 1933 і 1934 рр. становив у середньому 680 млн. ц — найнижчі врожаї після голодного 1921 р.

Головною ж причиною кризових явищ у сільському господарстві стали насильство над селянством, репресії, грубі адміністративні методи керівництва колгоспами. Саме вони завдали серйозного удару по молодому колгоспному ладу. Це переконливо продемонстрували уже хлібозаготівельні кампанії 1931—1932 рр. Методи, якими вони проводилися, свідчили про відродження на селі продовольчої розверстки, характерної для періоду гострого класового протистояння часів громадянської війни. В умовах введеної у 1932 р. у країні паспортної системи селянство закріплювалося у місцях свого проживання, не могло змінювати їх без дозволу властей. Трудящі селяни — один із двох класів, союз між яким становив фундамент Радянської влади, — уже на початку 30-х рр. були поставлені у становище людей другого сорту, до того ж заляканих репресивними заходами.

Всі зусилля партійних, радянських, господарських органів направлялися на виконання планів, зорієнтованих на підтримання нереальних, форсованих темпів індустріального розвитку. Для закупівлі за рубежом промислового устаткування необхідна валюта. Отримати її можна було лише шляхом експорту сировини, в тому числі зерна. Продаж його за кордон на початку 30-х рр. постійно збільшувався. Так, якщо у 1930 р. збір по країні становив 835 млн. ц, із яких 48,4 млн. пішло на експорт, то у 1931 р. було зібрано лише 695 млн. ц, проте вивезли уже 51,8 млн. ц хліба. У ході заготівельної кампанії 1931 р. від керівних кадрів районів вимагалось будь-якою ціною виконати плани поставки зерна державі. Не знаючи реального стану справ у районах, республіканські органи, які перебували під постійним тиском вищестоящих інстанцій, час від часу коригували плани. В свою чергу районна ланка управління не знала справжніх можливостей і резервів колгоспів. Все це породжувало безвідповідальність та оковамилювання. Нерідко для виконання так званих «зустрічних» планів з колгоспів, котрі уже виконали свої зобов'язання, вивозилося все зерно, включаючи насінневі фонди.

Через невизначеність критеріїв заготівель колгоспники не знали, яка частина врожаю залишиться на їх потреби, і не мали стимулів для сумлінного господарювання. Розверстка підірвала зацікавленість селян у підвищенні продуктивності своєї праці. Саме це поряд зі значними недоліками в організації колгоспного виробництва зумовило розростання безгосподарності у величезних розмірах. Як зазначали на Третій конференції КП(б)У самі керівники республіки, у 1931 р. у ряді районів України, у тому числі і в її житниці — степовій зоні, було втрачено близько половини врожаю.

Із кризового стану, в якому воно опинилося перш за все через невдалі сталінські соціальні експерименти, сільське господарство виходило важко і довго. Навіть напередодні Великої Вітчизняної війни проголошені Сталіним рубежі були ще далеко. Досягнутий до початку колективізації рівень сільськогосподарського виробництва вдалося перевершити лише двічі — у 1937 і 1940 рр.

А як же «індустріальний стрибок», в ім'я якого і проводилася форсована колективізація? Нині вже остаточно ясно, що відоме кожному із шкільної парти «виконання першого п'ятирічного плану за чотири роки і три місяці» — це один із сталінських міфів.

XV з'їзд ВКП(б) у директивах по складанню першої п'ятирічки визначив дуже великий, 16-процентний середньорічний приріст промислової продукції. У полоні ідеї форсованого індустріального стрибка XVI партконференція, розглянувши підготовлений Держпланом на основі з'їздівських директив п'ятирічний план у двох варіантах, зупинилася на так званому «оптимальному», що «забезпечував» щорічно 20—22 % приросту промислової продукції. Незважаючи на це, вже на 1929/30 господарський рік були продиктовані взагалі запаморочливі показники зростання її виробництва — 32 % в цілому і 46 % — для важкої індустрії. І хоч життя незабаром продемонструвало їх нереальність, фантастичні темпи «зростання індустріальної могутності країни» продовжували фігурувати в усіх партійних і господарських документах.

У роки першої п'ятирічки завдяки неймовірним зусиллям радянських людей вдалося досягти високих темпів промислового розвитку, але фантастичний сталінський стрибок провалився. Приріст промислової продукції становив у 1929/30 господарському році 22 %, у 1931—20,5, 1932 — 14,7 і, на решті, у 1933, останньому році вже «виконаної» п'ятирічки, — лише 5,5 %. Отож, середньорічне зростання промислової продукції — 15,7 % — було навіть нижче запланованих

директивами XV з'їзду ВКП(б) темпів. Одночасно є серйозні сумніви у вірогідності і наведених статистичних викладок — на частину вартісних показників, що визначались у незмінних цифрах 1927/28 господарського року, серйозно вплинули інфляційні процеси початку 30-х рр.; нові види промислової продукції включалися в облік у поточних, тобто підвищених цінах; крім того, саме у цей час вперше був широко запроваджений так званий «повторний» облік промислової продукції.

Крах сталінської стратегії індустріального ривка добре видно з обсягів виробництва конкретних видів продукції, які на початку 30-х рр. відносили до найважливіших. «Відправний» (зменшений) варіант п'ятирічного плану, що розглядався і був відхилений на XVI партконференції, передбачав виплавку в останньому році п'ятирічки 7 млн. т чавуну, «оптимальний» (затверджений партконференцією) — 10 млн., підвищене завдання XVI з'їзду ВКП(б) — 17 млн. т. Фактично ж вона становила у 1932 р. лише 6,2 млн. т. Відповідні показники по виробництву тракторів були такими: 53 тис., 170 тис., 49 тис.; автомобілів — 100 тис., 240 тис., 24 тис. Подібне становище склалося і по інших видах продукції.

Сьогодні важко прогнозувати, як би розвивалося народне господарство країни, коли б здоровий глузд, не кажучи вже про економічне мислення, восторжествували і були прийняті запропоновані директивами XV з'їзду темпи економічного розвитку. Однак з великою долею впевненості можна стверджувати, що такий ретельно підготовлений і збалансований по найважливіших позиціях план дав би можливість досягти аналогічного рівня піднесення промисловості без тих величезних жертв, яких зазнали трудящі від економічно необгрунтованого форсування індустріального розвитку.

Ігнорування об'єктивних законів економіки, переважно силові, репресивні методи управління суспільно-політичними процесами, непродумані спроби прискорення темпів розвитку проявлялися і в наступні роки, призвели до диспропорцій у народному господарстві країни. Одночасно серйозних деформацій зазнала і сама політична система СРСР.

Для сьогоднішнього покоління радянських людей далеко не байдуже питання не тільки про цілі і цінності соціалізму, а й про засоби їх досягнення, про ціну, якою доводилося за них платити. Історія колективізації, її драматичні сторінки дуже показові у цьому плані. Відповідаючи тим, хто настійно виступає з вимогами «пришпорити» радикальні перетворення у сільському господарстві, не зважаючи ні на що, М. С. Горбачов у одному з виступів зазначав, поси-

лаючись на досвід колективізації, що «один раз ми вже суцільну роботу швидко провели. У 29—33-му роках, і досі розплачуємось».

Нині йде активний процес переоцінки багатьох догм і стереотипів. Необхідно знати всю правду про своє минуле, щоб зробити з нього правильні висновки. Оцінюючи під таким кутом зору процес колективізації, не можна не бачити різку відмінність ленінських роздумів щодо соціалістичного будівництва на селі від їх сталінської інтерпретації, між наміченою метою і реальними засобами її досягнення.

Командно-бюрократична система управління сільським господарством, що зародилася на початку 30-х рр., з невеликими змінами дожила до наших днів. Саме вона є гальмом розвитку сільгоспвиробництва, повної реалізації його можливостей. Саме в ній потрібно шукати і пояснення причин хронічного відставання сільського господарства від потреб країни, втрати селянином почуття хазяїна на землі, його відриву від неї, запустіння сіл. Остаточний злам командної системи, розвиток дійсної самостійності трудових колективів, ведення виробництва на основі поєднання різноманітних форм власності і видів господарювання і становить нині стержень перебудови в аграрному секторі економіки.

Історію вважають учителькою життя. Отож, з її уроків, зокрема з історії аграрних перетворень на рубежі 20—30-х рр., слід зробити належні висновки.

М. І. ПАНЧУК

ЗЛОЧИН СТАЛІНА ТА ЙОГО ОТОЧЕННЯ

Трагедія 1933 р. на Україні, як і в інших районах СРСР (Кубань, Північний Кавказ, Поволжя) забрала життя мільйонів радянських громадян. Досить тривалий час у нашій історичній літературі про голод 1933 р. не згадувалось. І лише в останні два-три роки зроблено спробу чесно, гласно дослідити цю найдраматичнішу сторінку вітчизняної історії.

Уже перші публікації, підготовлені як на союзному, так і на республіканському рівні, дають підстави для висновку, що голод 1933 р.— злочин Сталіна і його оточення. Однак, такий висновок — далеко не вся правда. Та вона й не може бути повною без з'ясування: що, як і чому робило в тій екстремальній ситуації партійно-радянське керівництво України. Нагадаємо, що генеральним секретарем ЦК КП(б)У тоді був С. В. Косіор, головою Всеукраїнського Центрального

Виконавчого Комітету (ВУЦВКу) — Г. І. Петровський, уряд республіки — Раднарком очолював В. Я. Чубар. Разом з ними наприкінці 1932 р. на Україні працювали М. Демченко, В. Затонський, П. Любченко, М. Майоров, М. Скрипник, В. Строганов, К. Сухомлин, О. Сербиченко, Р. Терехов, М. Хатаєвич, М. Чуvirin, В. Чернявський, О. Шліхтер, Й. Якір та інші партійні й радянські працівники. Будучи членами і кандидатами в члени Політбюро ЦК КП(б)У, очолюючи найважливіші ділянки партійної і радянської роботи, вони всі разом і кожен зокрема причетні до народної трагедії і несуть відповідальність за неї. Міра ж цієї відповідальності обумовлюється не тільки загальною обстановкою в країні і в республіці, але й тим, що і як кожен з них зробив, або ж, навпаки, не зробив, для врятування людей від смерті.

Трагедія голоду охопила Україну у 1933 р. Однак ознаки її стали цілком очевидними уже в 1932 р. Стенографічний звіт Третьої конференції КП(б)У, що відбулася в липні 1932 р., — тому підтвердження. На обговорення учасників конференції (253 делегатів з ухвальним голосом і 359 — з дорадчим) було винесено одне питання — доповідь С. Косіора «Про підсумки весняної посівної кампанії, про хлібозаготівельну та збиральну кампанії і завдання організаційно-господарського зміцнення колгоспів». Участь у її роботі, звичайно ж не без відома Й. Сталіна, відразу двох членів Політбюро ЦК ВКП(б) — Л. Кагановича і В. Молотова — не тільки свідчила про незвичайність і гостроту ситуації, але й живила якісь надії учасників конференції, та й усіх трудящих республіки, якщо не на докорінне поліпшення справ, то бодай на порятунок. Певно тому делегати «тривалими оплесками» зустріли появу в президії Л. Кагановича і В. Молотова, а Й. Сталін «під бурхливі оплески, що переходять у тривалу овацію», був обраний її почесним головою. Мотивуючи присутність Л. Кагановича і В. Молотова на конференції, С. Косіор заявив, що їх «відрядив ЦК ВКП(б), щоб разом з нами обговорити і накреслити заходи, щоб якомога швидше просунути вперед сільське господарство України, піднести продуктивність наших колгоспів, виправити цілу низку хиб, що є в нашій роботі»¹.

В обговоренні доповіді С. Косіора взяли участь секретарі 18 райкомів партії, секретарі обкомів — М. Майоров, В. Чернявський, М. Демченко, Р. Терехов, а також В. Затонський, П. Любченко, Г. Петровський, М. Скрипник, В. Чубар,

---

¹ Третя конференція КП(б)У: Стеногр. звіт. Харків, 1932. С. 5. (Далі при цитуванні цього видання сторінка вказуватиметься у дужках).

О. Шліхтер та інші делегати. Виступали і В. Молотов та Л. Каганович.

Матеріали конференції свідчать про надзвичайно низький рівень господарювання в колгоспах, великі втрати врожаю. У цілому ряді районів республіки, зазначалося в доповіді С. Косіора, втрати становили до половини врожаю. Окремі господарства протягом двох років не провадили розрахунки за трудовні, а у 1932 р. цього не могла зробити вже майже третина з них. З тими ж колгоспами, які обслуговувалися МТС, оплату трудовня було проведено лише в 42 % господарств.

Певну уяву про становище на селі у цей час дає лист учня Київського рибоводного технікуму Г. Ткаченка, надісланий 18 червня 1932 р. генеральному секретарю ЦК КП(б)У С. Косіору. «Ви уявляєте, що зараз діється на Білоцерківщині, Уманщині, Київщині і т. ін. Великі площі незасіяної землі... Людство страшно голодає... В Києві скільки завгодно попід вуглами сидять цілими сім'ями селяни і просять — плачуть кусок хліба, вже поопухали з голоду. І хто це? Колгоспники, що мають сотні трудовнів». Таких листів тоді до Харкова надходило багато.

Влітку 1932 р. голод на Україні вдалося зупинити. Колгоспникам і одноосібникам держава надала допомогу в розмірі 11,3 млн. пудів хліба. Проте належних висновків зроблено не було. Навіть саме поняття «голод», що адекватно відображало стан справ у багатьох районах України, обминалось. У виступах делегатів конференції, у тому числі Г. Петровського, М. Скрипника, В. Чубаря, Р. Терехова йшлося про «труднощі з харчами» на селі, «прорив» у сільськогосподарському виробництві. В. Молотов також відзначив, що «в ряді районів внаслідок помилок, припущених під час хлібозаготівель, утворився важкий харчовий стан. Для значного числа колгоспів у цих районах цей стан ще не зліквідовано досі» (115). Однак конференція не змогла дати реальну оцінку ситуації, відвернути катастрофу, що наближалася. У нові жнива колгоспники йшли, не отримавши матеріальну винагороду за минулі роки. Заява Г. Петровського — «Була постанова партії і уряду, щоб найближчим часом усі заготівельні організації розрахувалися з колгоспами. Але це не в кожному селі виконують» (112) повисла в повітрі. Хто, коли і скільки мав виділити хліба для розрахунків з колгоспниками — відповіді на ці запитання конференція не дала. Тому заклик Л. Кагановича: «передусім треба збільшити прибутковість колгоспу і прибутковість колгоспника, треба, щоб колгоспник більше одержував на

трудодень» (130—131) був явно блюзнірським. Рішення конференції не похитнули соціальної апатії колгоспників. Вона посилювалася ще й тим, що на 4,5 %, або ж більш як на 2 млн. га скоротилися посівні площі, з урахуванням яких планувалися хлібозаготівлі 1933 р. Особливо значним був недосів у Київській і Вінницькій областях. Причина — не тільки нестача посівного матеріалу внаслідок «виконання зустрічних планів» хлібозаготівлі, але й вкрай незадовільне планування посівного клину. На це вказували у своїх виступах секретарі Драбівського, Смілянського, Сквирського та інших райкомів партії. «Нам дали завдання засіяти 22 200 га землі, а в районі такої кількості землі нема,— говорив, зокрема, секретар Смілянського райкому КП(б)У Фомін.— Ми клопоталися, доводили, підтверджували документами. А нам заявляли, що у вас «повинно бути» стільки землі. Таке планування нікуди не годиться» (44). Йому вторив секретар Драбівського райкому Шерстов: «Коли перед нами поставили питання про виділення землі, якої в нас нема, ми написали п'ять доповідних записок, обгрунтовували, що в нас нема таких площ, і все ж ніяких заходів не було вжито» (45). Про незадовільне планування як посівних площ, так і хлібозаготівель говорив і В. Чубар. «Я мушу тут відверто сказати, що ми часто-густо мали справу з паперовими планами, ми часто-густо не могли докопатися до справжнього життя» (80).

Конференція не тільки не прислухалася до зауважень окремих делегатів. Їх реалістичні оцінки стану справ зазнали різкої критики. «Серед найменш стійких і загартованих партійців, особливо в тих районах, що мають найглибші прориви,— вказував М. Демченко,— невдачі викликають розгубленість і бажання спертися на об'єктивні причини». Він твердив, що Шерстов «виступив цілком недозволено» (91, 93). «Здивованим» від виступу Шерстова, Фоміна та Амчславського (Сквира) залишився В. Затонський. «Це свідчить,— констатував голова ЦКК КП(б)У,— що в декого є настрої таки гнилуваті, настрої, які орієнтують не на викриття власних помилок, щоб їх виправити, а на те, як би, мовляв, нам зменшили план» (90). Про «опортуністичні настрої» серед окремих делегатів щодо зменшення плану хлібозаготівель, інакше, мовляв, державі «продавати нічого буде» говорив і Р. Терехов. «Такі настрої є, але вони абсолютно нічим не обгрунтовані. Вони не правильні і політично шкідливі, їх підказує наш класовий ворог. 356 мільйонів пудів хліба — план для України,— це не просто вигадана цифра, цю цифру складено на підставі найсуворішого обліку

економічних обставин України» (65). Звернемо увагу, що навіть В. Молотов, на відміну від Р. Терехова, був стриманішим. «Поки що можна говорити тільки про попередні накреслення врожаю цього року. Остаточні вигляди на врожай визначаться за 2—3 тижні» (114). Підтримавши позицію С. Косіора, П. Любченка, М. Скрипника та інших делегатів, конференція висловилася за реальність визначених планів хлібозаготівель. Встановлену для України цифру у 356 млн. пудів по селянському сектору було прийнято до безумовного виконання.

Можна сміливо допустити, що саме в такому рішенні конференції вбачали смисл свого приїзду на Україну Л. Каганович і В. Молотов. «Стати на шлях згортання хлібозаготівельного плану поточного року — значить стати на шлях капітуляції перед труднощами соціалістичного будівництва, значить — демобілізувати свої організації, значить — стати на стежку згортання більшовицьких темпів», — переконував делегатів В. Молотов і закликав: «Ніяких поступок і вагань у питанні про виконання поставлених партією та Радянською владою завдань! Скеруємо всі сили на виконання цих завдань і на відсіч куркулеві та капітулянтам, — чи будуть то праві опортуністи, чи «ліваки» троцькістського типу» (119). Конференція справедливо визнала одну з головних причин «прориву» в сільському господарстві у принципі механічної продрозверстки хлібозаготівель, однак визначити нові підходи, які базувалися б на економічних засадах господарювання, вона не змогла. І хоч у доповіді С. Косіора, виступах Л. Кагановича, В. Молотова та інших чимало говорилося про вільну торгівлю хлібом, про зустрічне постачання в село промислових товарів, практичне виконання цих заходів жорстко регламентувалося. «Взяти до неухильного керівництва, — читаємо в резолюції конференції, — що безборонну торгівлю хлібом за постановою ЦК і уряду можна провадити тільки після 15 січня, тобто після виконання плану хлібозаготівель» (158).

Звернемо увагу ще на два, досить суттєві на нашу думку, моменти матеріалів конференції. Це, передусім, посилання С. Косіора на постанову ЦК ВКП(б) і РНК СРСР, за якою колгоспникам видаватиметься натуральний аванс на трудові відразу після обмолоту розміром 10—15 % від нього. «Отже, — говорив С. Косіор, — кожний колгоспник, що працює, з першого вимолоту матиме хліб» (17). Це положення не увійшло до резолюції конференції, хоч такий захід міг стати ефективною матеріальною допомогою колгоспникам і водночас заслоном розкрадачам хліба. І другий момент —

резолуція конференції з питання заготівлі хліба одноосібниками. «Щодо одноосібників,— зазначається в ній,— категорично заборонити застосовувати всілякі примусові заходи під час збирання врожаю, наприклад, так звані червоні токи, примусову супрягу тощо» (158).

Однак ці принципового значення моменти з наступом жнив і нової заготівельної кампанії були знехтувані. Натомість набирали сили і зрештою стали домінуючими жорстке адміністрування, відхід від законності, сваволя стосовно колгоспників та одноосібників. Така практика обумовлювалася все тією ж горезвісною теорією Сталіна про загострення класової боротьби в процесі будівництва соціалізму. Нею пронизувалася й робота Третьої конференції КП(б)У. Проявляючи «революційну пильність», Каганович і Молотов, Косіор і Скрипник, багато інших її учасників заздалегідь передбачали «опір класового ворога». «Збиральна кампанія і хлібозаготівлі цього року проходять в обстановці жорсткої класової боротьби,— говорив секретар Запорізького райкому партії Неструєв.— Куркулі,— «праві» й «ліві» опортуністи вчинять нам не менший опір в усіх наших заходах на селі, ніж чинили досі» (69).

Конференція, отже, не змогла зняти гостроту ситуації на селі. Партійні й радянські керівники республіки під тиском Л. Кагановича і В. Молотова виявилися неспроможними реально оцінити стан справ, хоч закликів до цього було багато. Діяльність партійних комітетів, радянських і господарських органів зорієнтувалася на виконання спущеного зверху плану хлібозаготівель будь-якою ціною.

Уже перші місяці виявили повну відсутність будь-якого економічно обгрунтованого механізму господарювання, ігнорування у прямому розумінні слова життєвими інтересами селян. 8 жовтня 1932 р. у всі райкоми КП(б)У Вінницької, Київської і Харківської областей за підписом С. Косіора направлено директиву, схвалену Політбюро ЦК КП(б)У. У ній відзначалося різке падіння хлібозаготівель у жовтні в більшості районів. Причину цього Політбюро ЦК КП(б)У вбачало у тому, що «на місцях хлібозаготівлям не приділяється ніякої уваги». Від імені ЦК Політбюро зажадало «негайно покінчити з неприпустимим правоопортуністичним ставленням до хлібозаготівель і безумовно забезпечити виконання жовтневого завдання»¹.

Проте скрутне становище восени склалося не тільки у зга-

¹ Партійний архів Інституту історії партії при ЦК Компартії України — філіалу Інституту марксизму-ленінізму при ЦК КПРС. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 237. Арк. 94. (Далі — ПА ІІП при ЦК Компартії України).

даних областях. У листі від 17 жовтня Політбюро ЦК КП(б)У до всіх обкомів партії за підписом М. Хатаєвича йдеться про «катастрофічно низькі темпи хлібозаготівель», які не тільки зривають плани вивозу хліба, а й створили «безпосередню загрозу припинення постачання хлібом Донбасу, Харкова, Дніпропетровська і всіх інших промислових центрів України». Звернення Донецького і Харківського обкомів до ЦК КП(б)У з проханням терміново завезти хліб пояснювалося «повною відсутністю боротьби за хліб з боку партійних і радянських органів на місцях». Політбюро ЦК зобов'язало «Донецький, Харківський, Дніпропетровський обкоми повністю забезпечити нормальне постачання робітників хлібом за рахунок власних заготівель», попередивши, що «ні про яке завезення хліба для цих цілей з других областей не може бути й мови»¹.

Обмежені хлібні ресурси спонукали партійно-радянське керівництво республіки порушити перед РНК СРСР клопотання про припинення вивозу зерна і борошна за межі України, що викликало лише невдоволення В. Молотова. Із призначених на вивіз у Москву, Івано-Вознесенськ і Закавказзя 55 тис. т зерна за неповними даними було відправлено 32 тис. т, з 62 505 т борошна на 22 жовтня відвантажили лише 15 185 т.

У зв'язку з цим звертає на себе увагу доповідна записка Г. Петровського в Політбюро ЦК КП(б)У, С. Косіору: «З огляду на те, що вже зараз продовольчий стан починає важко складатися для ряду районів Дніпропетровської, Одеської, Харківської, Київської і Вінницької областей і не тільки для села... я вважаю необхідним:

1. Написати ґрунтовну записку ЦК ВКП(б)... про факти гострої нехватки продовольства для населення і кормів для худоби.

2. Просити ЦК ВКП(б) видати постанову про припинення хлібозаготівель на Україні і оголошення вільної торгівлі згідно закону»².

Ми не маємо документів, які свідчили б про реакцію Політбюро ЦК КП(б)У на цю записку Г. Петровського. Проте приїзд на Україну наприкінці жовтня надзвичайної комісії на чолі з В. Молотовим дає підстави допустити, що у Й. Сталіна та його оточення посилювалася недовіра до партійно-радянського керівництва республіки.

За участю В. Молотова 30 жовтня відбулося засідання Політбюро ЦК КП(б)У, яке визнало «хід хлібозаготівель на

¹ ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 237. Арк. 120.

² Док. № 12.

Україні за жовтень виключно незадовільним». За 25 днів місячний план було виконано на 22 %, а річний — на 39 %.

На цьому засіданні повідомлялося, що завдання по заготівлі зерна для України зменшено до 70 млн. пудів. По областях затверджувалися нові контрольні цифри. Водночас наголос робився на безумовному їх виконанні. Для цього запроваджувалися оперативні звіти обкомів за кожну п'ятиденку, в областях переглядався контингент уповноважених, з працівників республіканських установ у області додатково направлялись 100 чоловік. Крім того були відряджені: в Одеську область — С. Косіор, Дніпропетровську — В. Чубар і М. Скрипник, Київську — В. Затонський і С. Саркісов, Вінницьку — П. Любченко і К. Сухомлин, Чернігівську — Н. Голлод і К. Карлсон, Донецьку — Г. Петровський, Д. Михайлик і Я. Дудник, Молдавську АСРР — Ф. Зайцев. М. Хатаевичу доручалося ведення роботи по Харківщині.

Перед партійними, радянськими і господарськими органами ставилося завдання завершити річний план заготівель колгоспами до 15 листопада, одноосібниками — не пізніше 10 грудня. З цією метою передбачалося закінчити збирання і обмолот зернових, кукурудзи і соняшнику до 20—25 листопада.

Ще раз підтверджувалася заборона торгівлі хлібом «до повного виконання хлібозаготівель» і необхідність «застосувати рішучі заходи до спекулянтів і перекупщиків хліба». Об'єктивності ради слід відзначити, що «з метою заохочення районів і колгоспів, які успішно борються за виконання планів хлібозаготівель», Політбюро ЦК КП(б)У рекомендувало збільшити постачання промислових товарів.

Затвердивши план хлібозаготівель на листопад у обсязі 90 млн. пудів, Політбюро ЦК КП(б)У попереджало всі партійні організації України, що за фактичним його виконанням воно буде «судити про здатність даної парторганізації не на словах, а на ділі покінчити з демобілізаційними настроями в парторганізації і повести більшовицьку боротьбу за хліб».

Не може не впасти у око, що у згаданій постанові Політбюро ЦК КП(б)У, схваленій за участю В. Молотова і надісланій партійним комітетам республіки, посилювалася жорсткість, щоб не сказати жорстокість щодо одноосібників. Разом із заходами громадського впливу, до них рекомендувалося вживати штрафи за незданий хліб в розмірі його ринкової вартості без звільнення від хлібопоставок, судові репресії, відмовляти у відпуску промтоварів. Партійні організації зобов'язувалися «розгорнути боротьбу проти куркульського

опору хлібозаготівлям, забезпечити виконання твердих завдань зажиточно-куркульськими господарствами і на ділі дати рішучу відсіч опортуністичним елементам в парторганізаціях, які не ведуть боротьби з куркульським впливом у колгоспах і серед одноосібників»¹.

З цього часу зміст і стиль багатьох документів з питань хлібозаготівель стають дедалі більше схожими на повідомлення з поля бою. «Перша п'ятиденка листопада замість очікуваного збільшення по всіх областях дала різке зниження хлібозаготівель, у тому числі по індивідуальному сектору, майже повністю припинили здачу хліба радгоспи»,— пише на початку листопада С. Косіор всім обкомам і райкомам партії. Від імені ЦК КП(б)У він попереджав керівний склад районних комітетів, у першу чергу секретарів, а також уповноважених ЦК, обкомів і директорів МТС, що коли у другу і третю п'ятиденки в районах вони не забезпечать різкого перелому по всіх секторах, не розгорнуть широкої масової роботи і не вживуть заходів рішучого нажиму на одноосібника на основі постанови Політбюро ЦК КП(б)У від 30 жовтня, «ЦК буде вимушений поставити питання про застосування більш рішучих заходів впливу до районів, які своєю обурливою роботою зривають хлібозаготівлі»². 5 листопада 1932 р. Політбюро ЦК КП(б)У приймає рішення, яким зобов'язує обласні та районні комітети партії і Наркомат юстиції «забезпечити рішуче посилення допомоги хлібозаготівлям з боку органів юстиції». Зокрема, рекомендувалося у кожній області створити 5—10 додаткових роз'їзних судових сесій для розгляду справ «злісних саботажників» хлібоздачі, застосовуючи проти них, а також спекулянтів і перекупників хліба, особливо суворі репресії. До цих «зловмисників» нерідко відносили і тих селян, які не були ні саботажниками, ні спекулянтами, ні перекупниками. А наступного дня Політбюро ЦК КП(б)У запропонувало обкомам «для докорінного покращення керівництва» судовими репресіями утворити в областях комісії в складі першого секретаря обкому, голови контрольної комісії, начальника відділу ДПУ, прокурора. Особлива увага зверталася на «справи», по яких проходили комуністи.

Отже, з прибуттям на Україну надзвичайної комісії, очолюваної В. Молотовим, подібні заходи стають дедалі більш звичними. Безпосередня участь В. Молотова у їх нав'язуванні в республіці очевидна з телеграми, яку він 21 листопада надіслав з Лозової секретарю Дніпропетровського обкому

¹ Док. № 102.

² ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 237. Арк. 187—189.

КП(б)У В. Строганову. Копія її була направлена С. Косіору, В. Чубарю, Г. Петровському, першим секретарям решти обкомів КП(б)У, а за дорученням С. Косіора — всім членам і кандидатам в члени Політбюро ЦК КП(б)У. «Остання, четверта п'ятиденка по хлібозаготівлях в Дніпропетровській області, як і в ряді інших областей України (ганебне виключення становить Чернігівщина) — п'ятиденка, яка дає деяке збільшення проти попередньої, може створити у партійних і радянських кадрів небезпечні заспокійливі ілюзії, яким так легко піддаються багато наших комуністів, по-більшовицьки належним чином не вихованих». В. Молотов вимагав ліквідувати цю небезпеку, ще більше мобілізувати сили для виконання плану заготівель. «Політична й практична програма цієї роботи, — наголошував він, — дана більшовицькою партією і, зокрема, в ряді останніх постанов ЦК КП(б)У» (тобто ухвалених при його безпосередній участі). Виконання плану хлібозаготівель будь-якою ціною В. Молотов вважав найпершим обов'язком парторганізацій: «зробіть це справою своєї пролетарської честі, киньте сили в більшовицькому порядку, організуйте перемогу»¹.

І все ж, уже наступна п'ятиденка листопада лише по Дніпропетровській, Одеській, Харківській і Київській областях характеризувалася зменшенням заготівель на 574 тис. пудів хліба. Політбюро ЦК КП(б)У на своєму засіданні 27 листопада визнало, що такий «різкий» спад «не можна пояснити ніякими об'єктивними причинами», а лише благодушністю партійних і радянських органів, опором куркульських контрреволюційних елементів і їх пособників — комуністів-переродженців, репресивні заходи проти яких «застосовуються недостатньо і нерішуче». Ішлося вже не тільки про репресії, але й висилку у віддалені райони найбільш злісних саботажників хлібозаготівель².

Закономірно виникає питання — а яку ж позицію займали сільські комуністи, керівники районних партійних і радянських органів? Однозначною відповідь бути не може. Чимало з них робили кар'єру і намагалися будь-що виконати розкладку. Проте набагато більше було таких, хто всілякими засобами прагнув допомогти селянам, ризикуючи власною долею, а то й життям. Про це, зокрема, свідчить лист за підписом С. Косіора від 13 грудня 1932 р. секретарям обкомів партії. «За останній час виявляється все більша кількість випадків зради з боку комуністів, не тільки сільських працівників (голів колго-

¹ Док. № 108

² Див док. № 109.

спів, секретарів осередків, голів сільрад та ін.), а також з боку відповідальних керівних працівників районів». Як приклад С. Косіор називав Оріхівський, Велико-Токмацький, Кобеляцький, Балакліївський та інші районні комітети КП(б)У. Він писав, що чистка сільських партійних організацій, яка розпочалася в ряді районів, показує не тільки «виключне засмічення наших сільських осередків, але і навмисне проникання в наші ряди куркульських і антирадянських елементів з прямою метою зриву колгоспного будівництва, розвалу колгоспів, організації саботажа хлібозаготівель». С. Косіор зазначав, що вони «не тільки повинні виключатися з партії, але й підлягають негайному арешту і висилці на північ»¹.

Такі методи хлібозаготівель, до яких під тиском надзвичайної комісії В. Молотова вимушене було вдаватися партійно-радянське керівництво республіки, повністю підтримував Й. Сталін і його найближчі «соратники», про що свідчить постанова ЦК ВКП(б) та РНК СРСР від 14 грудня 1932 р. Вона зобов'язувала ЦК КП(б)У і Раднарком УСРР «під особисту відповідальність тт. Косіора і Чубаря» завершити план заготівель зернових і сояшника до кінця січня 1933 р. ЦК ВКП(б) і РНК СРСР вказали на «вкрай незадовільну роботу і відсутність революційної пильності ряду місцевих партійних організацій», на проникнення в колгоспи, сільради, земельні органи, кооперацію контрреволюційних елементів, які «намагаються організувати контрреволюційний рух, саботаж хлібозаготівель». ЦК ВКП(б) і РНК СРСР зобов'язали ЦК КП(б)У і РНК України, як і партійні та радянські органи інших районів країни, «рішуче викоринити ці контрреволюційні елементи шляхом арештів, заточення в концтабір на тривалий строк, не зупиняючись перед застосуванням вищої міри покарання до найбільш злісних з них».

У цьому документі, підписаному В. Молотовим і Й. Сталіним, найзліснішими ворогами партії, робітничого класу і колгоспного селянства визнавалися «саботажники з партквитком у кишені», котрі «на догоду куркулям та іншим антирадянським елементам» провалюють завдання партії та уряду. «По відношенню до цих переродженців і ворогів Радянської влади і колгоспів, які все ще мають в кишені партквиток, ЦК і РНК зобов'язують застосовувати суворі репресії, осуд на 5—10 років, заточення в концтабір, а при певних умовах — розстріл», — зазначалося в постанові. Тут же йшлося про те, що «заарештованих зрадників партії на Україні, як організаторів саботажа хлібозаготівель..., а саме: Оріхів-

¹ Док. № 120.

ський район — Головіна, Пригоду, Паламарчука, Ордельяна, Луценка; Балакліївський район — Хорешка, Уса, Фішмана; Носівський район — Яременка; Кобеляцький район — Ляшенка; В.-Токмацький район — Ленського, Косяченка, Дворника, Зика, Долгова віддать до суду, давши їм від 5 до 10 років заточення в концентраційних таборах»¹.

Особиста участь Й. Сталіна у формулюванні цитованої постанови безсумнівна. Як повідомляла газета «Правда» за 16 вересня 1988 р. у матеріалах «круглого стола» під назвою «Колективізація: як це було»,— Й. Сталіна охопив страшний гнів, коли він дізнався, що керівники Орхівського району дозволили колгоспам засипати посівний і страховий фонди. 7 грудня 1932 р. за його підписом усім партійним органам було направлено циркуляр, де Й. Сталін оголосив керівників цього району «обманщиками і шахраями, які вправно проводять куркульську політику під прапором своєї «згоди» з генеральною лінією партії». Він зажадав «негайно заарештувати і нагородити їх за заслугами, тобто дати їм від 5 до 10 років тюремного ув'язнення кожному».

І хоч у згаданій постанові називалися п'ять чоловік, у тому числі секретар райкому партії В. П. Головін і голова райвиконкому М. С. Паламарчук, Дніпропетровський обласний суд наприкінці грудня 1932 р. «розглядав» справу шістнадцяти керівних працівників Орхівського району. Вони звинувачувалися в тому, що очолили організований куркульський саботаж хлібозаготівель і «своїми контрреволюційними, шкідницькими діями, потуранням куркульству та іншим білогвардійським, петлюрівським елементам, рвачам і шахраям намагались зірвати державні завдання по заготівлі хліба». Агроном райземуправління І. А. Аністрат був засуджений до «вищої міри соціального захисту» — розстрілу, В. П. Головін, М. С. Паламарчук і ще троє підсудних — до 10 років позбавлення волі, решта, крім двох, звільнених з-під арешту,— на строк від трьох до восьми років тюремного ув'язнення. Крім того, кожного третього комуніста районної організації виключили з партії².

Постановою ЦК ВКП(б) і РНК СРСР від 14 грудня 1932 р. репресії проти колгоспного активу, особливо комуністів, а також районної керівної партійно-радянської ланки як засіб проведення хлібозаготівель фактично були узаконені. Їх заарештовували, виселяли, а нерідко і розстрілювали.

Пагубність згаданого рішення посилювалася тим, що при-

¹ ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 113. Арк. 112—116.

² Див.: *Науменко И.* Как судили райком // Неделя. 1989. № 30.

чини провалу в сільському господарстві, у тому числі й на Україні, у ньому вбачалися і в «помилках» у здійсненні національної політики. «Запропонувати ЦК КП(б)У і РНК України,— зазначалося у постанові— звернути серйозну увагу на правильне проведення українізації, усунути механічне проведення її, вигнати петлюрівські та інші елементи із партійних та радянських організацій, старанно підбирати і виховувати українські більшовицькі кадри, забезпечити систематичне партійне керівництво і контроль за проведенням українізації»¹. Є всі підстави розглядати цей пункт постанови-директиви В. Молотова і Й. Сталіна як вихідну позицію у фабрикуванні у 1933 р. «справи» М. О. Скрипника, його безпідставного звинувачення в націонал-ухильництві.

Перебування надзвичайної комісії В. Молотова на Україні ознаменувалось ще одним документом ЦК ВКП(б) і РНК СРСР. 19 грудня 1932 р. С. Косіору, який у цей час перебував у Запоріжжі, по прямому проводу передається цілком таємна записка Й. Сталіна і В. Молотова. У ній зазначалося, що без «негайного докорінного перелому у хлібозаготівлях у Дніпропетровській, Одеській і Харківській областях» Україна не зможе виконати навіть двічі зменшений план хлібозаготівель, що його «провалюють українські працівники своїм несерйозним ставленням до завдань партії і уряду». Л. Кагановичу і П. Постишеву доручалося «негайно виїхати на Україну... як особо уповноваженим ЦК ВКП(б) і РНК СРСР і вжити всіх необхідних заходів організаційного і адміністративного порядку для виконання плану хлібозаготівель»².

Остання декада грудня 1932 р. характеризувалася далшим посиленням репресій у ході хлібозаготівель, безпосередньо пов'язаним з приїздом на Україну Л. Кагановича. Він повідомив, що ЦК ВКП(б) відмінив постанову ЦК КП(б)У від 18 листопада про утворення насінневих фондів у колгоспах. 25 грудня С. Косіор у листі секретарю Дніпропетровського обкому В. Строганову (копія надіслана М. Хатаевичу і всім членам та кандидатам у члени Політбюро ЦК КП(б)У) пише: «Ознайомившись ближче із становищем в районах, я повинен чесно заявити, що якби наша постанова від 18 листопада не була відмінена, то зараз я сам вніс би цю пропозицію, бо інакше це значило б на ділі відступати на хлібозаготівельному фронті перед куркулем, а відступати тут ми не можемо ні в якому разі»³. А 29 грудня ЦК КП(б)У видав

¹ ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 1113. Арк. 112—116.

² Там же. Спр. 2070. Арк. 2—3.

³ Док. № 126.

директиву, де зобов'язав усі обкоми і райкоми «щодо колгоспів, які не виконали план хлібозаготівель, негайно, протягом 5—6 днів вивезти всі наявні фонди, у тому числі так звані насінневі, на виконання плану хлібозаготівель»¹. У ній зазначалося, що будь-яку затримку ЦК розглядатиме як саботаж хлібозаготівель з боку районного керівництва і вживе відповідних заходів.

У перші дні «обстеження ходу хлібозаготівель» Л. Кагановичем керівництвом республіки (звичайно, за його участю) ухвалюється постанова «Про заходи щодо підсилення хлібозаготівель»², де зокрема наголошувалося, що частина уповноважених ЦК КП(б)У і обкомів партії, направлених у райони, не вживають рішучих заходів, покривають бездіяльність, а «в окремих випадках пряму зраду районних працівників». 10 з них, зокрема, по районах Дніпропетровської, Одеської і Харківської областей, «за цілковиту бездіяльність і покривання районних організацій» були звільнені з роботи, а «справи» на них передані для розгляду в ЦК КП(б)У. Цією ж постановою «за злочинний зрив завдання партії» виключено з лав КП(б)У, заарештовано і віддано до суду директорів п'яти радгоспів.

Для «забезпечення» партійної лінії до Дніпропетровської області виїхали С. Косіор і П. Постишев (секретар ЦК ВКП(б)), до Чернігівської — В. Чубар, до Одеської — Л. Каганович.

За ініціативою і участю Л. Кагановича, протистояти якому виявилось неспроможне партійно-радянське керівництво республіки, репресивна практика хлібозаготівель «збагатилася» висилкою у віддалені райони країни сотень і тисяч селянських родин. Зокрема, 27 грудня 1932 р. Одеський обком КП(б)У і облвиконком ухвалили вислати за межі України «з конфіскацією всього майна 500 господарств за активне і злісне протидіяння та організацію куркульського саботажу хлібозаготівель». Одночасно обласна контрольна комісія виключила з партії 50 комуністів «за зраду інтересів партії». Висилку було проведено з 14 сіл 11 районів області. Проте вона, як свідчать документи, «проходила без підтримки мас», «деякі члени партії... проявляли співчуття класовому ворогу», «певного зрушення у хлібозаготівлях не дала». І все ж подібні жорстокі акції і з таким же «розмахом» повторили у Дніпропетровській області, а також у Харківській, де постраждало вже 1000 сімей.

Ще одним з надзвичайних методів «боротьби» за виконан-

¹ Док. № 129.

² ПА ІІП при ЦК Компартії України Ф 1 Оп. 6. Спр. 238. Арк. 163.

ня плану хлібозаготівель стало занесення на «чорну дошку» тих колгоспів, які особливо відставали у виконанні планів. Рішення про занесення на «чорну дошку» супроводжувалось припиненням поставок будь-яких товарів у дане село, його жителі позбавлялися права на виїзд. Проте і такі жорстокі заходи не давали бажаних результатів. Наприкінці 1932 р. по Харківській області на «чорну дошку» було занесено 25 колгоспів. З них лише у трьох за допомогою економічної блокади і репресій на 10 січня 1933 р. вдалося «завершити» виконання продрозверстки. У директиві Харківського обкому партії, підписаній Р. Тереховим 14 січня, усім секретарям райкомів та уповноваженим обкому невиконання планів пояснювалось «послабленням уваги до цих колгоспів», «недостатнім застосуванням репресивних заходів до них».

Обком прийняв рішення «за злочинну бездіяльність, відсутність боротьби проти куркульського саботажу хлібозаготівель» відкликати як таких, що не виправдали довір'я, уповноважених обкому у колгоспах ім. Молотова — Цибульського, «Жовтнева революція» — Павлика, ім. Луценка — Губського, «Комінтерн» — Владимирива. «Справи» на них було передано обласній контрольній кімісії.

На колгоспи, занесені на «чорну дошку», накладалися грошові штрафи, у них забиралася худоба. Їх трудівники позбавлялися навіть надії на якусь допомогу.

У перший день 1933 р. Й. Сталін телефонограмою надіслав С. Косіору постанову ЦК ВКП(б), зміст якої 2 січня директивою за підписами М. Хатаєвича і В. Чубаря було передано всім обкомам і райкомам КП(б)У, які разом з обласними і районними виконкомом Рад зобов'язувалися широко оповістити колгоспників і одноосібників, що: «а) ті з них, які добровільно здадуть державі раніше розкрадений і прихований хліб, не будуть піддаватися репресіям; б) стосовно колгоспників, колгоспів і одноосібників, які вперто продовжують ховати розкрадений і прихований від обліку хліб, будуть застосовуватися найсуворіші заходи покарання, передбачені постановою ЦВК і РНК СРСР від 7 серпня 1932 р. «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації та про зміцнення громадської (соціалістичної) власності»¹. Як свідчить згадана публікація газети «Правда» за 16 вересня 1988 р., вона була підготовлена Й. Сталіним. Розкрадання соціалістичної власності каралося розстрілом, а за пом'якшуючих обставин — позбавленням волі на строк не менш як 10 років.

¹ ПА ІІП при ЦК Компартії України, Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2261. Арк. 4.

«Роз'яснення» Й. Сталіна не вплинуло на збільшення заго- тівлі хліба, але обумовило різке зростання репресивних захо- дів. Якщо за грудень 1932 р. у республіці (без Вінницької і Донецької областей) за нездачу хліба було репресовано 8407 чоловік, то лише за другу п'ятиденку січня 1933 р. і тіль- ки по 153 районах УСРР — 2709 чоловік, з них 56 розстріляно за так званий контрреволюційний саботаж¹.

Кожну п'ятиденку органи юстиції доповідали С. Косіору або М. Хатаевичу про «стан справ». Нарком юстиції і Голов- ний прокурор республіки В. Поляков «звітував», що за третю п'ятиденку січня по 195 районах України кількість репресова- них становила: 1278 чоловік за нездачу хліба, 1051 — за його розкрадання, 440 — за контрреволюційний саботаж. «Зва- жаючи на те, — писав він, — що тверді завдання виконуються по Донецькій області геть незадовільно, треба вважати, що кількість застосованої репресії в боротьбі з нездачею хліба по Донецькій області є недостатня».

За четверту п'ятиденку січня по 182 районах репресій за- знало 2690 чоловік. «Треба відзначити, — інформував В. По- ляков М. Хатаевича, — що починаючи з грудня місяця (тобто, з «обстеження» області Л. Кагановичем, — М. П.) Одеська область з п'ятиденки в п'ятиденку збільшує кількість репресій в боротьбі з розкраданням хліба». Тут же йшлося про те, що є «підстави для позитивної оцінки роботи органів юстиції Чернігівської області»².

Однак включення органів юстиції в «боротьбу за хліб» не давало, та й не могло дати бажаних результатів — обкраде- не, насильницьки позбавлене засобів до існування, українське село було приречене. Сільські партійні організації вияви- лися деморалізованими, партійно-радянське керівництво ба- гатьох районів не мало матеріальних можливостей, щоб впли- нути на ситуацію, змінити її на краще. Будь-яка спроба районних керівників протидіяти сваволі розцінювалася як саботаж і жорстоко переслідувалася. Тисячі комуністів — як рядових, так і керівників — розділили трагічну долю голод- них селян.

Що ж стосується керівництва республіки, то на початку 1933 р. воно не відчуло наближення катастрофи. На нього паралізуюче впливали директиви Й. Сталіна, В. Молотова, Л. Кагановича, їх неприховане недовір'я до ЦК КП(б)У і уряду УСРР.

¹ ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2346. Арк. 62; Спр. 2279. Арк. 2—6.

² Там же. Спр. 1262. Арк. 1, 12, 16.

7 січня 1933 р. Й. Сталін, виступаючи на пленумі ЦК ВКП(б), заявив, що матеріальне становище робітників і селян СРСР поліпшується з року в рік. «В цьому, — твердив він, — можуть сумніватися хіба тільки закляті вороги Радянської влади...» Ніхто з керівників республіки, як і областей, звичайно ж, не був і не хотів бути ворогом Радянської влади, хоч переважна більшість з них і стали ними згодом, у 1937—1938 рр., не зі своєї волі.

Недовір'я сталінського оточення до керівництва республіки знайшло вияв і в постанові ЦК ВКП(б) від 24 січня 1933 р., яку С. Косіору, М. Хатаєвичу і Р. Терехову передав особисто Й. Сталін. «ЦК вважає установленим, — зазначалося в ній, — що парторганізації України не справилися з покладеним на них завданням по організації хлібозаготівель і виконанням плану хлібоздачі, незважаючи на трикратне зменшення і без того зменшеного плану»¹.

Цією постановою ЦК ВКП(б) звільнив від обов'язків секретарів обкомів партії — М. Майорова (Одеса), В. Строганова (Дніпропетровськ), Р. Терехова (Харків). Другим секретарем ЦК КП(б)У і першим секретарем Харківського обкому партії був призначений секретар ЦК ВКП(б) П. Постишев, першим секретарем Дніпропетровського обкому — секретар ЦК КП(б)У М. Хатаєвич, секретарем Одеського обкому — секретар Кримського обкому ВКП(б) Є. Вегер. Політбюро ЦК КП(б)У на своєму засіданні 28 січня 1933 р. визнало, що постанова ЦК ВКП(б) «дає правильну оцінку становища і накреслює рішучих заходів до зміцнення основних вирішальних областей України»².

Постанову ЦК ВКП(б) від 24 січня схвалив і пленум ЦК КП(б)У, який відбувся 5—7 лютого 1933 р. С. Косіор у своїй доповіді «Підсумки хлібозаготівель і завдання КП(б)У в боротьбі за підйом сільського господарства України» цілком слушно поставив питання про причини «провалу плану хлібозаготівель». Проте він шукав їх поза економічною системою тогочасного колгоспного виробництва, вдався до переказу недоліків роботи партії на селі, визначених Й. Сталіним у виступі на січневому пленумі ЦК і ЦКК ВКП(б). С. Косіор не дозволив собі глибшого аналізу. Як і Й. Сталін, він вбачав їх у дозволі колгоспної торгівлі хлібом, хоча на Україні вона так і не стала реальністю, а також стверджував, що в колгоспи проникли куркулі, колишні білі офіцери і петлюрівці, а партійні організації своєчасно не помітили «нової тактики класового ворога, який діє тихою сапою».

¹ ПА ІІІ при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 1257. Арк. 198.

² Там же. Оп. 6. Спр. 281. Арк. 86.

С. Косіор «з усією категоричністю» заявив, що провал плану хлібозаготівель «ніякими об'єктивними причинами виправдати не можна»¹, що дійсні причини вказані Й. Сталіним. Лише частково він «поглибив» генсека: нагадав про обстановку на початку хлібозаготівель. «У чому полягали ці настрої?— запитував С. Косіор.— В скиглинні про те, що план великий, що план дали неправильний і т. д., і т. п. У цьому розумінні особливо відзначилось дві області — Дніпропетровська і Одеська. Треба правду сказати, що й інші від них не відставали». Саме в цьому С. Косіор вбачав причину «приву» в сільському господарстві. Він також різко засудив практику організації «так званого громадського харчування», утворення «так званих насінневих фондів». На його думку, вона «перешкоджала справжній мобілізації партійних сил і створювала розмагніченість у виконанні плану хлібозаготівель».

С. Косіор закликав «на основі вказівок товариша Сталіна забезпечити корінний поворот у керуванні колгоспами». Він вірно відзначав, що у багатьох колгоспах «ще не закінчено розподілу прибутків за 1932 рік». Так, в Одеській області розрахунки з колгоспниками провели на той час лише в 12 % колгоспів, Дніпропетровській — у 5,2 %, у Харківській — у 18,4 %, Вінницькій — у 31 %². Проте Косіор промовчав, що в колгоспах, власне, розподіляти було нічого.

Генеральний секретар ЦК КП(б)У правильно говорив про доцільність переходу на бригадну форму організації праці, необхідність відмови від зрівнялівки в оплаті праці, зміцнення колгоспів кадрами. Але при цьому робив наголос, що «побороти, викоренити хиби в колгоспах не можна, якщо ми рішуче, як це говориться в постанові об'єднаного пленуму ЦК і ЦКК ВКП(б), не очистимо колгоспи від решток розбитих ворожих класів». «Актуальність» цього завдання С. Косіор проілюстрував чисткою Велико-Лепетиської, Солонянської, Васильківської (Дніпропетровська область), Фрунзівської і Снігурівської (Одеська область) районних парторганізацій. На його думку чистка «дала позитивні результати щодо зміцнення цих організацій і піднесення їх класової пильності». З партії там виключили 23,5 % від загальної кількості членів і кандидатів у члени партії, а в окремих сільських організаціях — 40—50 %. Крім того, на 15 % комуністів було накладено партійні стягнення. «До 75 % виключених — це особи,— говорив С. Косіор,— що проводили класово ворожу

---

¹ Косіор С. В. Статті і промови, 1933—1936. К., 1936. С. 138.

² Там же. С. 149.

політику в колгоспі». Серед виключених із партії 4 були секретарями парторганізацій, 4 — головами сільрад, 15 — головами правлінь колгоспів, 10 — членами правлінь, 5 — бригадирами, 7 — комірниками. «Ворогові, як бачите,— відзначав С. Косіор,— удалось пролізти на дуже впливові посади...»¹.

Такий «аналіз», а він характерний для багатьох учасників пленуму, мусив змалювати образ винуватця провалу хлібозаготівель, саботажника «з партквитком у кишені», яким страхали партійно-радянське керівництво України Й. Сталін зі своїми клеветами.

Зважаючи на ситуацію, у якій відбувався пленум ЦК КП(б)У, говорити про значення його рішень для дійсного перелому стану справ у сільському господарстві України не доводиться. Він визнав правильною постанову ЦК ВКП(б) від 24 січня, вітав «зміцнення керівництва основних областей України і відрядження на другого секретаря ЦК КП(б)У тов. Постишева». Як «серйозна політична помилка» розцінювалася спроба бюро Харківського обкому «провести зміну тов. Терехова та обрання на секретаря обкому тов. Постишева нишком без розгорнутої критики помилок, без потрібних політичних висновків». Рішуче засуджувалася поведінка В. Строганова, який «ухилився від обов'язкових для більшовика політичних висновків з постанови ЦК ВКП(б) і демонстрував своєю мовчанкою непогодження з постановою ЦК». Пленум прийняв «до неухильного керівництва критику й вказівки тов. Сталіна».

Звинувачення Р. Терехова і В. Строганова з огляду на сказане, були не випадкові. Крім того, незадовго до пленуму Р. Терехов зустрічався із Й. Сталіним, розповідав йому про голод на Україні. Саме тоді генсек звинуватив його у вигадці «казки про голод», запитально «порадив» «залишити пости секретаря обкому і ЦК КП(б)У». То ж реакція пленуму ЦК КП(б)У щодо Р. Терехова була явною даниною «керівній» думці.

Звертає на себе увагу і виступ на пленумі М. Скрипника. Адже ув'язка в документах ЦК ВКП(б) за грудень 1932—січень 1933 р. причин «прориву» в сільському господарстві республіки із прорахунками в здійсненні національної політики, зокрема українізації, має безпосереднє відношення до діяльності Наркомату освіти України, особисто наркома. Невиконання плану хлібозаготівель, відзначав М. Скрипник,— «це не лише недороб по одній частковій ділянці нашої роботи,

---

¹ Косіор С. В. Статті і промови, 1933—1936. С. 185.

це показує перед нами, сигналізує перед нами завдання придивитися глибше і ширше до стану наших районів, наших областей, цілої нашої республіки»¹. Тобто, він доводив, що шукати причини провалу в сільському господарстві в недоліках національної політики неправомірно, вони лежать значно глибше.

М. Скрипник говорив про стабільність кадрів партійних і радянських органів, про роль апарату і уповноважених у здійсненні системи надзвичайних заходів. «Підмінити наші постійні радянські партійні органи уповноваженими, послити уповноважених застосовувати як систему абсолютно неприпустимо»². В його виступі-роздумі йшла мова про ту систему адміністрування, яка нав'язувалася партії і суспільству. «Нам треба поставити питання про методи керівництва, — зазначав М. Скрипник. — Методи адміністрування і окрику не можуть стати нашими. Вони не гартують сил, не викуюють і не виховують їх, а, навпаки, трощать»³. Віддавши належне ЦК ВКП(б) у зміцненні керівництва в республіці направленим П. Постишева на посаду другого секретаря ЦК КП(б)У, М. Скрипник ще раз наголосив, що «ми повинні зрозуміти важливість значення нашого провалу, зрозуміти, що перед нами стоїть не лише провал на одній ділянці»⁴.

Заклик наркома освіти (хоч і в завуальованій формі) глибше придивитися до методів господарювання, зокрема на селі, до методів керівництва сільськогосподарським виробництвом, не тільки не був підтриманий учасниками пленуму ЦК КП(б)У, але й використаний для його безпідставних звинувачень у майбутньому. Уже 23 лютого М. Скрипника звільнили від обов'язків наркома освіти України, а на червневому (1933 р.) пленумі ЦК КП(б)У піддали жорсткій критиці за «помилки» у національній політиці, які начебто призвели і до «прориву» в сільському господарстві.

А в період між лютневим і червневим пленумами ЦК КП(б)У на Україні якраз і розгорнулися найбільш трагічні події 1933 р. 15—19 лютого у Москві проходив перший Всесоюзний з'їзд колгоспників-ударників. У його роботі взяли участь 1513 делегатів. На заключному засіданні з'їзду з промовою виступив Й. Сталін. «Кажуть, що шлях колгоспів є правильний шлях, але він трудний. Це вірно лише почасти. Звичайно, труднощі на цьому шляху є. Хороше життя даром не дається.

---

¹ ПА ІІІ при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 400. Арк. 345.

² Там же.

³ Там же. Арк. 350.

⁴ Там же. Арк. 352.

Але річ в тому, що головні труднощі вже пройдені, а ті труднощі, які стоять перед вами, не варті навіть того, щоб серйозно говорити про них, — заявив він. — В усякому разі, в порівнянні з тими труднощами, які пережили робітники років 10—15 тому, ваші нинішні труднощі, товариші колгоспники, здаються дитячою іграшкою».

У той самий час, коли Сталін говорив про «дитячі іграшки», органи держбезпеки України уже розпочали трагічну статистику. За лютий і першу декаду березня 1933 р. голод охопив 738 населених пунктів 139 районів республіки. За цей період від нього померло 2487 чоловік, 17308 мали тяжкі захворювання. Було зареєстровано 28 фактів канібалізму. Особливо складною виявилася продовольча ситуація в Дніпропетровській, Київській, Донецькій, Вінницькій областях¹.

Між тим саме у лютому і на початку березня «зміцнене» П. Постишевим керівництво республіки вдалося до ще однієї відчайдушної спроби шляхом посилення визискної політики (відібравши у колгоспів насінневі фонди) збільшити хлібозаготівлі. У цьому зв'язку важко погодитись з доктором історичних наук С. В. Кульчицьким, який у брошурі «1933: трагедія голоду» (К., 1989) дещо ідеалізує діяльність П. Постишева у цей період. «Розібравшись в обстановці, — читаємо у зазначеному виданні, — П. Постишев спромігся переконати Сталіна у необхідності припинити вилучення хліба». Проте телеграма П. Постишева від 6 березня 1933 р. всім секретарям райкомів, головам райвиконкомів, уповноваженим обкому і начальникам політвідділів МТС та радгоспів Харківської області свідчить про інше. «Всі ваші клятви про те, що ви після постанови ЦК ВКП(б) від 24 січня будете по-звірячому боротися за цю постанову, виявились просто базіканням, алілуйщиною, — вказував П. Постишев. — Ви заплямували себе ще сильніше, ніж до цих клятв і запевнень». Другий секретар ЦК КП(б)У констатував значне зменшення заготівлі насіння зернових. І не безпідставно. Якщо в останню п'ятиденку лютого було зібрано по області 30 тис. ц насіння, то в першу п'ятиденку березня — лише 7 тис. ц. Він вимагав у найближчі 2—3 дні змінити відношення до своїх обов'язків, виявити твердість і рішучість. Інакше «обком вимушений буде стосовно до голівки, до керівництва радянського і партійного в першу чергу, до уповноважених обкому, застосовувати самі неблаганні заходи».

У цій же телеграмі П. Постишев дорікав районним керівникам: «Ви тикаєте в ніс нам труднощі, базікаєте про

¹ ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. І. Оп. 1. Спр. 2296. Арк. 8—9.

голодуху...»¹ Певно не випадково 9 лютого за дорученням С. Косіора членам і кандидатам у члени Політбюро ЦК КП(б)У розіслали «Довідку про мнимий голод з метою боротьби проти хлібозаготівель». Враховуючи, що згадана довідка була підготовлена на матеріалах Бригадирівського і Якимівського районів Харківської області, причетність П. Постишева до її підготовки безсумнівна. Ще і в цей час дехто з керівництва республіки, і в першу чергу П. Постишев, намагався заслонити реальний голод «мнимим» та ще й «з метою боротьби проти заготівель»².

З наближенням посівної кампанії обстановка на Україні ще більше загострилася, адже насінневі фонди вивезли в рахунок виконання планів. Між тим ще 23 вересня 1932 р. В. Молотов і Й. Сталін підписали постанову РНК СРСР і ЦК ВКП(б), в якій вказувалося:

«Перше — відхилити всі пропозиції про видачу насінневої позички.

Друге — попередити, що в поточному році ні радгоспам, ні колгоспам насінпозичка не буде видаватися ні для озимої, ні для ярової сівби»³.

29 січня 1933 р. постанова дістала своєрідну трансформацію у телеграмі С. Косіора усім обкомам КП(б)У. Про реакцію на неї на місцях дає уяву лист В. Затонського з Одеси до генерального секретаря ЦК КП(б)У: «Зараз отримана ваша телеграма „не припиняючи хлібозаготівель, переключити основні сили... на збір насіння“. Чи не можна сказати точніше, що робити на селі, в колгоспі — куди саме везти хліб? На ссипункт — в заготівлю, чи в комору — на насіння?... Потрібно точно вказати адресу, бо кожен уповноважений, боячись опортунізму, буде намагатися заготовити, а місцеві люди, більш зацікавлені в сівбі, волітимуть такий хліб залишити на насіння». В. Затонський писав, що в Одесі, а так було і в інших областях, «від переобмолоту поступають крихітки», що основне джерело і хлібозаготівель, і насіння — прихований селянами хліб. «Як у такій обстановці — запитував він — порекомендуєте на практиці «не припиняючи... переключити?»⁴. Але С. Косіор не міг порекомендувати нічого конкретного, бо так сформулював завдання партійним організаціям Л. Каганович. А це означало, що останні рештки хліба, коли

¹ Партархів Полтавського обкому Компартії України. Ф. 62. Оп. 1. Спр. 8-а. Арк. 25.

² ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1282. Арк. 2.

³ Док. № 98.

⁴ ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2262. Арк. 74—75.

вони ще залишалися у селян, були вилучені для насіння.

Отож, заміна партійного керівництва Одеської, Дніпропетровської і Харківської областей, «посилення» керівництва ЦК КП(б)У П. Постишевим і М. Поповим, якого на лютневому пленумі ЦК КП(б)У обрали секретарем ЦК, не внесла, та й не могла внести суттєвих змін на краще в ситуацію на Україні, а ще більше її загострила. З багатьох районів республіки надходили повідомлення у ЦК КП(б)У, РНК УСРР і ВУЦВК про наростання голоду. З «удаваного» голод став жорстокою реальністю. Вона змусила керівництво республіки, насамперед П. Постишева, за яким до січня 1934 р. зберігався пост секретаря ЦК ВКП(б), і в руках якого тоді фактично зосереджувалася вся повнота влади на Україні, ставити питання перед ЦК ВКП(б) і РНК СРСР про допомогу голодуючим. Й. Сталін дозволив залишити в областях республіки зерно, заготовлене після 1 лютого 1933 р. С. В. Кульчицький у згаданій брошурі пише, що в результаті цього населення одержало на харчування у Вінницькій області 9 тис. пудів, у Харківській — 150 тис. пудів. А всього по республіці — 330 тис. пудів хліба. 25 лютого постановою РНК СРСР і ЦК ВКП(б) Україні була виділена позичка розміром 20 млн. пудів зерна.

Її розподіл по областях республіки через велике поширення голоду, виявився малоефективним. За додатковою допомогою — як для харчування, так і для сівби — до ЦК КП(б)У і РНК УСРР зверталися всі обласні комітети партії. Такі прохання, переборюючи страх, секретарі обкомів КП(б)У направляли і в Москву. Характерний лист до С. Косіора секретаря Вінницького обкому В. Чернявського від 24 квітня 1933 р. По-перше, він мав особистий характер, а, по-друге, дещо розкриває настрої перших керівників республіки і, зокрема, С. Косіора та Г. Петровського. В. Чернявський писав, що, перебуваючи в області, Г. Петровський радив йому з усіх питань, пов'язаних з продовольчим становищем Вінниччини, звертатися безпосередньо до Й. Сталіна. «Перебуваючи свого часу в Харкові, я говорив з тобою (С. Косіором.— М. П.) з цього приводу, але ти не рекомендував мені це робити,— зазначав секретар обкому.— Відчуваю, що через нашу скромність, з якою ми підходимо до вирішення питань допомоги враженням у продовольчому відношенні районам області, нам значно важче вдається добиватися тих необхідних умов, які дали б нам можливість подолати з меншими наслідками той тяжкий стан, який є в ряді районів області».

В. Чернявський висловлював занепокоєння, що становище на Вінниччині після останньої інформації (а повідомлен-

ня надходили до ЦК КП(б)У від обкому 17 лютого і 18 березня) значно погіршилося: «Воно особливо усугубляється тією неправильною уявою, яка є в Харкові, про благополучний стан області»¹. Секретар обкому просив у ЦК КП(б)У додаткової допомоги, писав, що на засіданні бюро обкому 13 квітня схвалено пропозицію Г. Петровського інформувати ЦК про необхідну продовольчу та фуражну допомогу і про виділення (у рахунок податку) 25 % обласних заготівель молока для хворих дітей. Було також вирішено розподілити райони Вінниччини по областях Російської Федерації для децентралізованих заготівель зерна.

Вживалися заходи для допомоги голодаючим і в інших регіонах республіки. Секретар Донецького обкому партії С. Саркісов, наприклад, 9 березня повідомляв ЦК КП(б)У: «ми щомісячно із своїх запасів відпускаємо продовольство сільським районам». Але зазначав, що така допомога вкрай мала і просив виділити для області із фонду продовольчої позики ще 50 тис. пудів хліба.

Про форми допомоги голодуючим в Одеській області свідчить телеграма секретаря обкому КП(б)У Є. Вегера Новобузькому райкому партії від 29 березня 1933 р.: «1. Організувати тяжких колгоспах випічку хліба і щоденну видачу його колгоспникам. 2. Організувати молоко для дитячих ясел і школярів молодшого віку. 3. Якщо є діти особливо хворі, ті, які лежать, організувати для них спецхарчування. 4. У важких випадках звозити до лікарні».

Бюро Київського обкому КП(б)У, враховуючи особливо складну ситуацію у Сквирському, Білоцерківському і Володарському районах, 18 березня ухвалило «припинити в цих районах здачу молока заготівельним організаціям, направивши його до ліквідації голоду виключно для харчування дітей і госпіталізованих хворих».

Очоливши 29 січня 1933 р. Дніпропетровську обласну партійну організацію і розібравшись у ситуації, М. Хатаєвич на початку березня того ж року надсилає лист до ЦК КП(б)У — С. Косіору і до ЦК ВКП(б) — Й. Сталіну. «Становище з нестачею продовольства на селі виявилось тут — у Дніпропетровській області — набагато важчим і серйозним, ніж я міг передбачити, — писав він. — Я буквально завалений щоденними повідомленнями і матеріалами про випадки голодної смерті, опухання і захворювань від голоду. Останні дні все частіше надходять повідомлення про труподівство і людоїдство». Перший секретар обкому повідомляв

¹ Док. № 215.

С. Косіора і Й. Сталіна, що на 1 березня в області померло 1600 чоловік, а 16 тисяч — опухлих і хворих. «Біда ще в тому,— зазначав він,— що в результаті вилучення в колгоспників «незаконно отриманих» ними натуральних авансів, яке старанно проводилось тут, і масових викривлень, допущених при цьому, у нас серед опухлих і залишених зовсім без хліба дуже великий процент колгоспників, які виробили велику кількість трудоднів». М. Хатаевич інформував, що 200 тис. пудів продовольчої допомоги, виділеної для області, розподілені по районах, а із мільйона пудів продовольчої позички — розподілено по районах 700 тис. пудів, решта — 300 тис. пудів — залишено як резерв. Одночасно він писав, що в деяких районах «продовжують мати місце факти, коли колгоспники, які виробили 500—700 трудоднів, опухають, в той час як хліб райкому уже відпущено для надання допомоги цим колгоспникам у першу чергу».

Секретар обкому просив: 1) надати області додатково в рахунок продовольчої і фуражної позички 300—400 тис. пудів магору; 2) дозволити відпускати колгоспам, які здають масляне насіння належну їм кількість макухи і масла; 3) виділити крупу, масло і цукор для дитячого харчування; 4) надати області допомогу в розширенні лікувальної мережі, надіслати медперсонал; 5) до початку посівної кампанії виділити хоча б 300 тракторів¹.

Цей лист М. Хатаевича є одним з перших, якщо не першим, принаймні серед виявлених нами документів, де дана реальна оцінка ситуації в області. Тоді ж, а саме, 3 березня 1933 р. М. Хатаевич адресує великий, на 13 сторінок машинопису, лист Й. Сталіну, а копію 4 березня надсилає і П. Постишеву. Саме йому — другому секретарю ЦК КП(б)У, а не С. Косіору — генеральному секретарю ЦК КП(б)У. Це яскраве свідчення того, хто фактично вершив справи в республіці. У листі до Й. Сталіна М. Хатаевич детально аналізує стан в області. До районів, у яких склалося особливо важке становище, секретар обкому відносив Верхньо-Токмацький, Ново-Василівський, Білозерський, Якимівський, Апостолівський, Васильківський, Сталіндорфський, Мелітопольський, Велико-Лепетиський, Нікопольський та інші. Він наводив конкретні приклади жертв, аналізував хід підготовки до сівби, розподіл продовольчої, фуражної і насінневої позичок.

Лист М. Хатаевича до Й. Сталіна викликає інтерес ще й тим, що в ньому хоч якоюсь мірою ставиться під сумнів правильність лінії ЦК ВКП(б) і РНК СРСР у процесі хлібо-

¹ Див. Док. № 182.

заготівель, особливо щодо так званих «саботажників з партквитком у кишені». М. Хатаєвич зазначав, що з середини лютого 1933 р. на факти опухання від голоду і смерті «не тільки ніхто не звертав ніякої уваги, але вважалося антипартійним і непорядним на це реагувати». Він наводить особисто встановлений факт: секретар Верхньо-Токмацького сільосередку Зінченко опух від голоду і не повідомляв про це райпарткому, боячись, як би його не звинуватили в опортунізмі.¹ Говорячи про керівні кадри районів, зокрема про секретарів райкомів партії і голів райвиконкомів, М. Хатаєвич цілком відверто писав Й. Сталіну, що ці люди перебувають у морально-розтріпаному стані.

У нашому розпорядженні немає документів, які б свідчили про реакцію Й. Сталіна на листи М. Хатаєвича. Але можна припустити, що вони, як і звернення до ЦК ВКП(б) і РНК СРСР керівників інших обласних партійних організацій, України, ЦК КП(б)У і РНК УСРР не могли залишитися без реакції Й. Сталіна, головних «спеціалістів» по Україні — Л. Кагановича і В. Молотова. За постановами РНК СРСР і ЦК ВКП(б) у березні—квітні 1933 р. колгоспам, радгоспам і одноосібникам республіки було виділено 22 862 392 пуди насінневого, 5 138 907 пудів продовольчого і 6 300 000 пудів фуражного зерна. Близько мільйона пудів продовольства, значну кількість круп'яних і кондитерських виробів, цукру, консервів виділив областям із свого фонду Раднарком УСРР. Крім того, для допомоги потерпілим від голоду районам республіки фінансовано понад 10 млн. крб. Було організоване громадське харчування, особлива увага зверталася на дітей².

Продовольча допомога і продовольча позичка Україні, як і насіннева та фуражна, були суттєвими. Однак вони не відповідали розмірам голоду. Цим і зумовлювався той факт, що ЦК КП(б)У і РНК УСРР, обласні партійні і радянські органи могли розраховувати на мінімальну допомогу. Це видно на прикладі Київської області. 16 березня 1933 р. Політбюро ЦК КП(б)У розглянуло питання «Про стан в ряді районів Київської області». Заслухавши повідомлення секретаря обкому КП(б)У М. Демченка і наркома землеробства О. Одинцова, Політбюро доручило С. Косіюру, П. Постишеву, В. Балицькому, М. Демченку і О. Одинцову «розглянути матеріали по окремих районах і, виходячи з стану в кожному районі зокрема, встановити розмір мінімально потрібної (під-

¹ Док. № 172.

² ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2296. Арк. 89—93.

креслено мною — М. П.) допомоги й подати протягом 24 годин свої пропозиції у ПБ»¹.

Це ж питання розглядалося на засіданні Політбюро ЦК КП(б)У 17 і 25 березня. Зокрема, 25 березня було заслухано повідомлення М. Демченка про хід виконання постанови Політбюро ЦК від 17 березня. Ухвалили командирувати П. Постишева і В. Балицького до Київської області «для ознайомлення з становищем на місці і вжиття потрібних заходів»². Їх інформацію про підготовку до весняної сівби і організацію продовольчої допомоги голодаючим Політбюро ЦК КП(б)У заслухало 31 березня.

Про становище у Київській області йшлося на засіданні Політбюро ЦК КП(б)У і 11 квітня. Але постанови Політбюро ЦК, як і поїздки в область П. Постишева, В. Чубаря, В. Балицького, не підкріплені достатньою кількістю продовольства, були малоефективними. З початку 1933 р. і по 15 квітня лише у 66 районах Київщини померло 27 809 чоловік, у тому числі з 25 березня по 15 квітня — 13 261³.

Замовчувати трагедію, що охопила у 1933 р. Україну та ряд інших районів країни, ставало все важче. «Мудре» сталінське керівництво у цій ситуації вдається до «аналізу» причин «труднощів», виявлення винуватців трагедії. 5 березня газета «Правда» опублікувала «Повідомлення ОДПУ». В ньому зазначалося, що останнім часом органами державної безпеки розкрита і ліквідована «контрреволюційна шкідницька організація в деяких органах Наркомзему і Наркомрадгоспів, головним чином у сільськогосподарських районах України, Північного Кавказу, Білорусії». Більшість заарештованих визнала свою вину: 1) у навмисному псуванні сільськогосподарської техніки; 2) у навмисному засмічуванні полів і зменшенні врожайності; 3) у підпалах МТС і льонозаводів; 4) у розкраданні хлібних запасів колгоспів; 5) у дезорганізації сівби і збирання хліба; 6) у знищенні поголів'я робочої і продуктивної худоби. Все це, як повідомлялося, робилося «заарештованими шкідниками», щоб «підірвати селянське господарство і викликати голод в країні». Звернімо увагу, що ці, більш як 70 (газета називає лише 40.— М. П.) «шкідників», «винні» не в організації голоду, а в намаганні «викликати голод». Термін «голод» Й. Сталін обминав у бесіді з американським полковником Робінсом 13 травня 1933 р. Хоч як не намагався Робінс, посилаючись на

¹ ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 282. Арк. 77.

² Там же. Арк. 72.

³ Там же. Оп. 1. Спр. 2130. Арк. 41—47.

поширені за кордоном твердження про голод в СРСР, «ознайомитися з фактами в галузі сільського господарства, щоб спростувати ці твердження», він так нічого й не добився від «вождя народів». Єдине, що визнав Й. Сталін, — минулорічне збирання врожаю пройшло менш задовільно, ніж позаторічне.

Що ж стосується України, то Й. Сталін і В. Молотов у листі С. Косіору і В. Чубарю від 27 червня 1933 р. вбачали основну причину зриву хлібозаготівель у республіці у проведенні хаотичної, безладної, рвацької видачі авансів, у хижацькій траті хліба на так зване громадське харчування¹. Цим, на думку Й. Сталіна і В. Молотова, пояснювався і той «прорив», у який потрапило сільське господарство України, її селянство. Але основна причина, на яку вказували Й. Сталін, В. Молотов, Л. Каганович, а на Україні близьким до їх поглядів був П. Постишев, полягала у діяльності «контрреволюційних елементів», що пролізли до колгоспів, а також «саботажників хлібозаготівель з партквитком у кишені».

Це підтвердила і робота червневого (1933 р.) пленуму ЦК КП(б)У. Він обговорював питання підготовки до збирання нового врожаю, то ж не дивно, що багато його учасників зверталось до гірких уроків минулої збиральної кампанії. Але жоден з виступаючих, принаймні, якщо судити з стенограми, так і не назвав трагедію голодом. Тому і причини її шукалися не в самій системі господарювання, а поза нею. С. Косіор, зокрема, зазначав, що «хліб розбазарили, розікрали всі, кому задумалось, частину хліба втратили при збиранні, дуже багато проіли і розтратили шляхом так званого громадського харчування і т. д. і т. п.»². Не був він щирим, коли говорив: «На запитання про причини продовольчих труднощів в ряді колгоспів кожен комуніст повинен відповісти ясно, чітко, повинен ставити це питання рішуче». Сам же генеральний секретар ЦК КП(б)У не знайшов мужності для цього. Рішучість він проявляв лише щоб викрити «справжніх винуватців цих труднощів — куркульські, петлюрівські, махновські та інші антирадянські елементи і їх підспівувачів»³.

Майже всі виступаючі на пленумі відзначали «історичне значення» постанови ЦК ВКП(б) від 24 січня 1933 р. щодо кадрових перестановок на Україні та виступу Й. Сталіна на об'єднаному пленумі ЦК і ЦКК ВКП(б) в січні того ж року. «Постанова ЦК ВКП(б) від 24 січня 1933 року про помилки

¹ ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2271. Арк. 163.

² Косіор С. В. Статті і промови, 1933—1936. С. 210.

³ Там же. С. 211.

української партійної організації стала надзвичайно важливим фактором у справі мобілізації всієї нашої парторганізації навколо питань сільського господарства¹, — говорив В. Чубар. С. Косіор наголошував, що ЦК (ВКП(б) — М. П.) «озброїв нас новим законом про обов'язкову поставку зерна державі», що «ми одержали в руки могутню зброю — лозунг тов. Сталіна про перетворення всіх колгоспів в заможні, лозунг, який викликав велике виробниче піднесення колгоспних мас»².

Висунуте у доповіді С. Косіора положення: «ЦК партії дав нам предметний, суворий урок боротьби з класовим ворогом, змінену тактику якого ми з вами під час хлібозаготівель минулого року прогляділи»³ «розвинули» керівник органів держбезпеки республіки В. Балицький і секретар ЦК КП(б) У П. Любченко. У їх розпорядженні було вже багато «конкретних фактів» контрреволюційної діяльності на Україні «ворожої агентури», адже саме у той час фабрикувалася так звана справа «Української військової організації», «процес» над якою розпочався у вересні 1933 р. Можна сміливо твердити, що на червневому пленумі ЦК КП(б) У у зв'язках з «агентурою» «УВО» стараннями В. Балицького, П. Любченка, П. Постишева, М. Попова та інших безпідставно був звинувачений М. Скрипник. П. Любченко прямо заявив: «Прорив на фронті сільського господарства і на фронті національно-культурного будівництва щільно між собою пов'язані»⁴.

П. Постишев був єдиним з виступаючих, чия появу на трибуні пленуму його учасники зустріли «бурхливими оплесками». Такої честі не були удостоєні ні С. Косіор, ні Г. Петровський, ні В. Чубар. Уже самі розділи виступу П. Постишева — «Ми зробили менше, ніж могли», «Не було достатньої більшовицької пильності», «Не допускати помилок минулого року» та інші — свідчать про його характер. Посилаючись на «контрреволюційну діяльність» націоналістичних елементів зі «Спілки визволення України», «УВО» та інших, П. Постишев зробив висновок, що «їм вдалося дуже тонко опутати навіть деяких наших керівних товаришів». Під сміх та вигуки схвалення, у принизливій формі П. Постишев безпідставно звинувачував М. Скрипника у потаканні антирадянським елементам, прискіпувався до його виступу на пленумі,

¹ ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 413. Арк. 24.

² Там же. Арк. 26.

³ Там же.

⁴ Там же. Арк. 41.

зазначав, що наркомун освіти треба сказати про те, «як справа українізації в ряді випадків виявлялася в руках різної сволочи петлюрівської, як ці вороги, із партквитком і без такого, ховались за вашу широку спину члена Політбюро ЦК КП(б)У, про те, як ви нерідко захищали ці чужі, ворожі нам елементи. Про це треба говорити, це головне». Постишев наголошував, що це питання, які «мають саме пряме і безпосереднє відношення до причин провалу хлібозаготівель на Україні в минулому році»¹.

З критикою М. Скрипника на пленумі виступили також М. Попов, В. Затонський, К. Сухомлин та інші. М. Попов, зокрема, заявив, що «у тов. Скрипника яскравіше і випукліше всього проявляється та помилка, про яку вчора говорив Павло Петрович (Постишев — М. П.), як про помилку всього ЦК КП(б)У — послаблення пильності...»² Отже, про справжні причини голоду, який ще і в червні 1933 р. лютував на Україні, на пленумі ЦК КП(б)У мови не було. Безпідставні звинувачення М. Скрипника на пленумі ЦК, образливі випадки проти нього на засіданнях Політбюро ЦК КП(б)У після пленуму стали причиною самогубства Миколи Олексійовича 7 липня 1933 р.

Значних втрат зазнала і вся республіканська партійна організація. У червні 1933 р. в КП(б)У розпочалася чистка. Її запрограмованість добре видно з виступу на згаданому пленумі ЦК КП(б)У Д. Мануїльського. «Коли ми даємо установку районним і осередковим комісіям,— говорив він,— ми попереджаємо, що вони не повинні впадати у відчай, якщо в деяких проривних сільськогосподарських районах після чистки в партії залишиться 10—20 %»³. У сільських районних організаціях так фактично і сталося. За повідомленням П. Постишева на листопадовому (1933 р.) пленумі ЦК КП(б)У, «з 120 тисяч членів і кандидатів партії, які пройшли чистку, було вичищено на 15 жовтня 27 500 чоловік класово ворожих, нестійких, таких, що розклалися, елементів»⁴.

На кінець 1933 р., коли, забравши життя мільйонів селян, голод на Україні вгамувався, його безпосереднім винуватцям — Й. Сталіну, Л. Кагановичу, В. Молотову, як і свідомим чи несвідомим провідникам їх антиселянської політики на Україні — партійно-радянському керівництву республіки,

¹ ПА ІІІ при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 413. Арк. 41.

² Там же. Спр. 413. Арк. 151.

³ Там же. Арк. 64.

⁴ Там же. Спр. 422. Арк. 13.

хотілося якнайскоріше перегорнути цю трагічну сторінку в історії українського народу, забути про неї. Замовчуючи, як і раніше, сам факт голоду, керівництво республіки в цілому, про що свідчать документи ЦК КП(б)У і РНК УСРР, намагалося робити наголос на його надуманих причинах. Головною з них, як ми вже пересвідчилися, за подачею Й. Сталіна та «соратників», була діяльність контрреволюційних націоналістичних елементів. У республіці на всіх рівнях посилюється кампанія звинувачень М. Скрипника у потуранні цим елементам. З грубими нападками на Миколу Олексійовича на листопадовому (1933 р.) пленумі ЦК КП(б)У виступили М. Попов, А. Хвиля, О. Шліхтер, В. Затонський, В. Чубар, і особливо С. Косіор та П. Постишев. Останній вдався до «критики» М. Скрипника і в першій доповіді — «Підсумки 1933 сільськогосподарського року і чергові завдання КП(б)У» і в другій — «Радянська Україна — непохитний форпост великого СРСР».

Усі ці розмови про підступність класового ворога, про «націоналістичний ухил» М. Скрипника, за спиною якого «націоналістична контрреволюція розставляла свої сили, робила свою шкідницьку справу», знадобились багатьом учасникам пленуму для облудного заспокоєння совісті, втихомирення громадських настроїв. Цю ж мету переслідували і блюзнірські твердження про успіхи сільського господарства України у 1933 р. Про «успіхи» говорили у доповідях В. Чубар і П. Постишев, а також О. Одинцов, Ю. Коцюбинський, К. Сухомлин, М. Хатаевич та інші. Цинічно звучали, зокрема, слова П. Любченка: «я думаю, що 1933 року на Україні справді сталося більшовицьке «чудо». На його думку, «на Україні партійні організації своєю роботою 1933 року на ділі реалізували твердження тов. Сталіна, що колгоспи можуть показати чудеса колгоспного будівництва, коли на чолі їх стоятимуть справжні революціонери, більшовики, комуністи. Про причини, чому сталося це більшовицьке «чудо» на Україні, про те, як дійшла Комуністична партія більшовиків України тих величезних досягнень, що ми їх маємо 1933 року, досить докладно говорив товариш Постишев, і, власне кажучи, вичерпав їх в основному і в деталях»¹. М. Хатаевичу ці «досягнення» видавалися ще більш значимими: «успіхи, яких за 1933 рік добилася Комуністична партія України (відзначимо принагідно, що того року з КП(б)У був виключений, принаймні, кожен 4 комуніст.— М. П.) у справі піднесення соціалістичного сільського господарства —

¹ ПА ІІІ при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 422. Арк. 24.

дуже великі. Вони настільки великі, що про них не можна не говорити навіть після того, як про них було сказано, і навіть після того яскравого аналізу, який зробив тут у своїй промові тов. Постишев». А на Дніпропетровщині, як зазначав М. Хатаєвич, ці «успіхи», «цей великий перелом, особливо яскравий, особливо вражаючий»¹.

Однак у ланцюзі свідомої й аморальної фальсифікації трагічних подій 1933 р. не вистачало однієї ланки — «трудового ентузіазму» селянських мас. Її і «знайшов» С. Косіор. «Тут (на пленумі.— М. П.) з першого питання у доповіді тов. Чубаря, у промові тов. Постишева і у виступах ряду товаришів була розгорнута картина того піднесення, на якому зараз знаходиться зокрема і особливо українське село»². А в доповіді на XII з'їзді КП(б)У у січні 1934 р. С. Косіор, виходячи, певно, з цієї тези, заявляв, що «1933 рік був вирішальним у піднесенні сільського господарства», що він «був роком різкого перелому щодо результатів господарювання колгоспів»³.

Отже, трагедія українського села, та й не тільки українського, бо сталінська антиселянська політика не знала національних кордонів, була схована під таємничим покривом забуття, який тримався майже шістдесят років.

Сьогодні ми прагнемо чесно і гласно прочитати цю трагічну сторінку історії українського народу, робимо спробу вияснити міру вини тодішнього керівництва країни, керівників республіки, в цілому і кожного зокрема. Цього вимагає правда історії, вимагає наш час — час неупередженого аналізу тих соціально-економічних перетворень, які сталися за роки Радянської влади. Адже тільки з урахуванням уроків минулого, у тому числі й тих драматичних, що дав нам 1933 рік, ми можемо йти у майбутнє.

С. В. КУЛЬЧИЦЬКИЙ

ТРАГІЧНА СТАТИСТИКА ГОЛОДУ

Мільйони людей, які загинули у 1933 р. голодною смертю, не могли безслідно розчинитися у часі і просторі. Про них пам'ятають ті, хто вижив, їх діти та онуки. Пам'ять про загиблих зберігає і вікова піраміда народонаселення, яка складається із сукупностей людей, народжених у кожному

¹ ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 422. Арк. 20.

² Там же. Арк. 41.

³ Косіор С. В. Статті і промови, 1933—1936. С. 30, 38.

році. Великі вищербини у віковій піраміді існуватимуть, доки житимуть люди, народжені у 1933 році і раніше. На чисельності сільських жителів, народжених до 1934 р., голодомор позначився сильніше, ніж втрати під час Великої Вітчизняної війни.]

Історія поколінь відображається в демографічній статистиці, і тому аналіз її даних за 30-ті рр. здатний виявити кількісні характеристики страхітливого злочину сталінщини. Принципову можливість етнодемографічного аналізу довів на статистичному матеріалі 20-х рр. відомий радянський вчений, член-кореспондент АН СРСР Ю. О. Поляков. Першим серед істориків він за допомогою ЕОМ зробив реконструкцію зафіксованої Всесоюзним переписом населення 1926 р. вікової піраміди стосовно періоду 1917—1925 рр. Практична потреба в цьому виникла внаслідок того, що існуюча статистична база в умовах нових державних кордонів, цілковитої зміни адміністративно-територіального поділу країни, не зафіксованого статистикою переміщення або загибелі населення під час першої світової і громадянської воєн, виявилася зовсім непридатною. Досить сказати, що різниця в оцінках довоєнної чисельності населення країни в нових кордонах (до 17 вересня 1939 р.) сягала 13 млн. чоловік. Відтворення на основі перепису 1926 р. вікових пірамід населення для 1925 і більш ранніх років, проведене з урахуванням наявних розрізнених матеріалів демографічної статистики, дало змогу Ю. О. Полякову та його учням встановити вірогідні дані про чисельність, національний склад та інші характеристики в рамках адміністративно-територіального поділу 1926 р. за всі попередні роки Радянської влади.

Відновити динаміку народонаселення 30-х рр. за допомогою цієї методики навіть легше, і це відновлення буде точнішим, ніж розрахунки за 1917—1925 рр. Адже дістати демографічні характеристики сукупності людей одного віку тут можна шляхом одночасної реконструкції вікової піраміди переписів 1926 і 1939 рр. Ідучи в розрахунках назустріч: від 1926 р. вперед, а від 1939 р.— назад, можна їх взаємно контролювати. Є можливість описати демографічну ситуацію на Україні за весь міжвоєнний період одночасно в рамках адміністративно-територіального поділу 1926 і 1939 рр. Можна також, спираючись на перепис 1926 р., виправити вікову піраміду перепису 1939 р., котрий, як стане зрозумілим з дальшого викладу, фальсифіковано.

Чи вдасться таку роботу здійснити в найближчому майбутньому? Очевидно, ні. Справа не тільки і не стільки в організації машинної обробки результатів переписів, скільки в

потребі розібратися нарешті в демографічній статистиці 30-х рр., яка донедавна перебувала за сімома замками. Але загальну чисельність народонаселення можна реконструювати простішими засобами. І на основі дійсно наукових розрахунків, а не гіпотез.

Демографічні наслідки голоду обчислюються порівнянням кількості населення на дві дати по обидві сторони 1933 р. У своїх попередніх публікаціях автор спирався на опубліковану Центральним управлінням народногосподарського обліку при Держплані СРСР (ЦУНГО СРСР) оцінку чисельності населення на початок 1933 р. Цінність цієї дати в тому, що вона впритул наближається до досліджуваної події: масовий голод розпочався у лютому 1933 р. Проте, як виявилось після ознайомлення з відкритим наприкінці 1989 р. фондом ЦУНГО СРСР, який зберігається у Центральному державному архіві народного господарства СРСР, працівники статистичного відомства змушені були вести подвійний облік населення: фактичний — для внутрішнього користування і фальсифікований — для публікацій. Тому використання опублікованої оцінки чисельності населення на початок 1933 р. спотворюватиме кінцевий результат. Базовою датою треба обирати грудень 1926 р., коли було проведено Всесоюзний перепис населення. Ця дата далека від досліджуваної нами події, але вибору нема.

Населення України за станом на 17 грудня 1926 р. у матеріалах центрального статистичного відомства кінця 30-х рр. оцінюється в 18 926 тис. чоловік¹. Ця величина на 117 тис. менша від даних, які публікувалися відразу після перепису. Очевидно, різниця пояснюється деяким коригуванням кордонів республіки за десять років.

Дані про чисельність населення після голодомору 1933 р. необхідно взяти з матеріалів Всесоюзного перепису проведеного 6 січня 1937 р. Він — єдине надійне джерело для визначення кількості жертв. Використовуючи будь-які інші свідчення, в тому числі деформовану фальсифікаторами вікову піраміду народонаселення за переписом 1939 р., не можна розв'язати поставленого завдання.

Проте знайти в архівах сліди репресованого перепису 1937 р. виявилось не так просто. Вже у 1933 р. статистичні дані про природний рух населення стали цілком таємними, а з 1934 р. відділи запису актів громадянського стану було передано у відання НКВС. У вересні 1935 р. РНК СРСР і ЦК

¹ Центральний державний архів народного господарства СРСР. Ф. 1562. Оп. 329. Спр. 200. Арк. 187. (Далі — ЦДАНГ СРСР).

ВКП(б) прийняли постанову «Про постановку обліку природного руху населення». У ній стверджувалося, що ця справа перебувала у незадовільному стані, а саме: «органи обліку часто використовувалися класовими ворогами (попи, куркулі, колишні білі), які пробралися в ці організації і проводили там контрреволюційну, шкідницьку роботу (реєстрація по кілька разів смерті одних і тих же осіб, недооблік народжень і т. д.)». Як бачимо, авторів постанови турбував цілком конкретний факт — низький рівень природного приросту населення, викликаний нібито шкідницькою діяльністю. Насправді ж Сталін намагався замести сліди голоду. Саме тому він поклав на органи державної безпеки додаткові обов'язки, пов'язані з обліком демографічних процесів, а сам взяв на себе функцію єдиного інформатора з питань смертності, народжуваності і загальної чисельності населення. Щоб припинити поширення чуток про величезні людські жертви, Сталін зробив дві заяви, «необережність» яких виявилася лише пізніше.

— У звітній доповіді ЦК XVII з'їзду ВКП(б) (січень 1934 р.) при переліку успіхів міжз'їздівського періоду у контексті з даними по національному доходу і промисловій продукції наголошувалося на зростанні населення Радянського Союзу з 160,5 млн. чоловік наприкінці 1930 р. до 168 млн. чоловік наприкінці 1933 р. А виступаючи з промовою у грудні 1935 р. на нараді комбайнерів, Сталін заявив: «У нас тепер всі говорять, що матеріальне становище трудящих значно поліпшало, що жити стало краще, веселіше. Це, звісно, правильно. Але це веде до того, що населення почало розмножуватись куди швидше, ніж у старий час. Смертності стало менше, народжування більше, і чистого приросту виходить незрівнянно більше. Це, звісно, добре, і ми це вітаємо. (Веселе похвавлення в залі). Тепер у нас кожний рік чистого приросту населення виходить близько 3 мільйонів душ. Це значить, що кожний рік ми одержуємо прирощування на цілу Фінляндію. (Загальний сміх)»¹.

Сталін міг собі дозволити розмову з селянами в такому добродушно-розв'язному тоні: сільське господарство на той час вийшло з прориву, смертності від голоду та епідемій, викликаних голодом на селі, вже не спостерігалось. Публіцисти висловлюють претензії до генсека за те, що він назвав радянську людину «гвинтиком». Та слово «розмноження» ще красномовніше свідчить про його ставлення до мас.

---

¹ Комуніст. 1935. 4 груд.

Однак звернемо увагу на останню фразу: кожного року чисельність населення збільшується на цілу Фінляндію.

Силкуючись бути переконливим, Сталін назвав нібито правильну (якби не голод!) цифру чисельності народонаселення на кінець 1933 р. Походження її цілком ясне: офіційна оцінка ЦУНГО на 1 січня 1933 р. плюс річний природний приріст, який тоді коливався в межах 2,6—2,8 млн. чоловік. У промові на нараді комбайнерів річний природний приріст було названо навіть з деяким «запасом». Демографи ж зустріли обидві заяви із жахом. Не забуваючи про майбутній перепис, вони розуміли, що стають заложниками сталінських цифр. У цивілізованій країні результати переписів населення слід було оголошувати, а вони негайно виявили б страшну картину смертності від голоду.

Судячи з усього, Сталін схаменувся і запропонував несподіване розв'язання проблеми. 27 червня 1936 р. вийшла постанова ЦВК та РНК СРСР про заборону абортів (діяла до листопада 1955 р.). У перші роки вона істотно вплинула на величину природного приросту населення. Проте до останньої призначеної дати перепису, який відкладався кілька разів (спочатку його планували на 1932 р.), часу залишалась обмаль.

Перепис відбувся у січні 1937 р. і став політичним скандалом. Після того, як демографи зробили попередні розрахунки і представили їх урядові, їх звинуватили в недообліку населення. 25 вересня було прийнято спеціальну постанову РНК СРСР, яка кваліфікувала матеріали перепису як дефектні і скасувала його. Переписні картки зазнали знищення. Демографічна наука практично зникла, її представників здебільшого репресували. Науково-дослідні установи з проблем народонаселення, в тому числі всесвітньовідомий Демографічний інститут АН УСРР, перестали існувати.

Перша (після постанови РНК СРСР від 25 вересня 1937 р.) публікація про перепис 1937 р. з'явилася тільки через півстоліття, у передостанньому номері журналу «Огонек» за 1988 р. Її автор, М. Тольц, зробив ряд цікавих спостережень, але не назвав цифри народонаселення, виявленої переписом: на той час жодних його слідів в архівах знайти не вдалося. А на Заході про «загадковий» перепис публікувалося чимало повідомлень. Першим це зробив Б. Суварін у своїй книзі про Сталіна. Посилаючись на усні свідчення «авторитетних джерел більшовицького походження», він твердив, що перепис зареєстрував 145 млн. чоловік¹. В одній з остан-

¹ Див.: *Souvarin B. Stalin: A critical Survey of Bolshevism.* N. Y., 1939. P. 669.

ніх книг, присвячених голоду 1933 р., М. Царинник називає іншу цифру — 158 млн.¹.

У 1989 р. доцент Донецького університету Н. П. Троян повідомив автора цієї статті, що знайшов у Центральному державному архіві Жовтневої революції, вищих органів державної влади і органів державного управління СРСР документ з результатами перепису 1937 р. — завізовану начальником ЦУНГО СРСР І. Д. Веременичевим довідку «Попередні дані про чисельність населення по союзних республіках, краях і областях (матеріал до виборів у Верховну Раду СРСР)». Зазначимо, що перші вибори до Верховної Ради відповідно до нової, «сталінської» Конституції мали відбутися у грудні 1937 р. Задовго до урядової постанови Центральної виборчої комісії запросила в ЦУНГО дані про чисельність населення, щоб визначити межі виборчих округів. З матеріалів, які збереглися в її архіві, видно, що чисельність населення СРСР дорівнювала 166 573 тис. чоловік. Крім того, окремим рядком проходили дані по НКВС — 1956 тис. чоловік. Чисельність населення УСРР становила 30 158 тис. чоловік.

Та виявляється, що підсумки перепису 1937 р. не тільки сховали за сімома замками, а й істотно перед цим «підправили». Це вперше стало ясно після виходу в світ квітневого номеру журналу «Вопросы истории» за 1989 р. У ньому директор Центрального державного архіву народного господарства СРСР В. В. Цаплін опублікував як лист до редакції абсолютно інші дані про цей перепис. Він знайшов sensationний документ — лист начальника ЦУНГО І. А. Кравалю до Й. В. Сталіна і В. М. Молотова «Про попередні підсумки Всесоюзного перепису населення» від 14 березня 1937 р. (Відомо, що І. А. Краваль за зразково проведений перепис був нагороджений орденом Леніна, а потім заарештований і розстріляний.) У листі вказано, що загальна кількість населення СРСР на 6 січня 1937 р. становила 162 003 255 чоловік (включаючи контингенти РСЧА і НКВС). Отже, наведена цифра на 6526 тис. чоловік менша від даних, про які повідомляв наступник Кравалю на посаді начальника ЦУНГО Веременичев. Перебіг подій не важко уявити: після усунення Кравалю і працівників, які безпосередньо відповідали за проведення перепису, наполохані працівники ЦУНГО спішно збільшили підсумкові дані, і лише тоді подали їх комісії по виборах до Верховної Ради.

---

¹ Див.: The Foreign Office and the Famine. Kingston; N. Y., 1988. P. 48.

Коли спиратися на сталінську цифру — 168 млн. чоловік на кінець 1933 р. (цілком достовірну, якби не голод), якщо повірити сталінській заяві про «розмноження» населення з швидкістю «одна Фінляндія на рік», то на початок 1937 р. чисельність населення очікувалася б у 177 млн. чоловік. Перепис показав жахливу невідповідність цьому результату, спричинену голодом і репресіями: 15 млн. чоловік. Чому ж працівники ЦУНГО підправили підсумкові дані тільки на 6,5 млн. чоловік? Очевидно, вони розуміли, що при повторенні перепису доведеться «підтягувати» результат. А зробити це відразу на 15 млн. чоловік технічно важко: адже треба виправити безліч цифр по всій віковій піраміді. Отож доцільніше було б відмовитися від заяви про щорічне прирощення Фінляндії. Сталін, зрештою, так і зробив. На XVIII з'їзді ВКП(б) він переклав відповідальність за твердження, як це завжди робилося, на інших (в даному разі на працівників ЦУНГО) і заявив: «вони вважали, наприклад, що протягом другої п'ятирічки щорічний приріст населення в СРСР повинен становити три-чотири мільйони чоловік, або навіть більше цього. Це також була фантастика, якщо не гірше».

Отже, дані про перепис було знищено, а фальсифіковані — пущено в оборот вищих органів державного управління як цілком таємні. У довідці «Населення по економічних районах СРСР за переписом 1926 р. і попередніми даними на кінець 1937 р.», яка зберігається у відкритих тепер частинах архівного фонду Держплану СРСР, чисельність населення УРСР в кінці 1937 р. дорівнювала 30 585 тис. чоловік. Ця цифра узгоджується (з можливими поправками на річний природний приріст і сальдо міграційного балансу) з фальсифікованими даними про кількість населення республіки за переписом 1937 р., названими в документі Веремничева.

Користуючись консультаціями В. В. Цапліна, ми знайшли у Центральному державному архіві народного господарства СРСР серед відкритих тепер матеріалів демографічної статистики 30-х рр. один з п'яти надрукованих примірників машинописної записки, обсягом 40 сторінок. Вона без назви і згадки про адресат, датується 13 серпня 1937 р. і засвідчена трьома працівниками ЦУНГО (І. Веремничев, І. Писарев, третій підпис нерозбірливий). Свого часу архівісти-«секретники» назвали її «Запискою про проведення перепису населення 1937 р.».

Із змісту цього унікального документу цілком ясно, чому в ньому відсутня назва і адреса. Це розповідь про те, як фальсифікаторська 6,5-мільйонна поправка розподілялася по

республіках, краях і областях. Справді, як можна було його озаглавити? Звертаючись до ЦК ВКП(б) і Раднаркому СРСР, керівники ЦУНГО сповіщали, що на лічильних станціях країни уже здійснюється розробка фальсифікованих матеріалів перепису 1937 р. по програмі першого розділу (територіальний розріз народонаселення)¹.

Коли «підправляли» перепис, на Україну припало 27 % фальсифікаторської поправки, тобто значно більше від частки республіки в загальносоюзній чисельності населення (17—18 %). Перепис в дійсності зареєстрував тут тільки 28 388 тис. чоловік.

Отже, на початок 1937 р. на Україні виявилось на 538 тис. чоловік менше, ніж наприкінці 1926 р.

Аналізуючи демографічні втрати, звернемося до обліку народжень і смертей, який вели відділи ЗАГС. В архівному фонді ЦУНГО збереглися вичерпні матеріали, включаючи первинні дані (щомісячні відомості по областях і районах). Наводимо зведені дані по Україні (у тис. чоловік)²:

Роки	Зареєстровано народжень	Зареєстровано смертей	Природний приріст
1927	1184,4	522,6	661,8
1928	1139,3	495,7	643,6
1929	1081,0	538,7	542,3
1930	1023,0	538,1	484,9
1931	975,3	514,7	460,6
1932	782,0	668,2	113,8
1933	470,7	1850,3	-1379,6
1934	571,6	483,4	88,2
1935	759,1	341,9	417,2
1936	895,0	361,3	533,7

Наведені дані автор аналізував під час наукової конференції в Торонто (березень 1990 р.) разом з Сергієм Максудовим (Російський дослідницький центр Гарвардського університету) і Стефеном Уїткрофтом (Центр радянських і східноєвропейських досліджень Мельбурнського університету). Максудов вважає, що реальний рівень народжуваності вищий. Навпаки, Уїткрофт переконаний: архівні дані про народжуваність за 1935—1936 рр. і, можливо, за 1932—1934 рр. завищені. Однак для визначення демографічних наслідків голоду можна задовольнитися офіційними даними, бо точність інших компонентів розрахунку менша. Лише дані за 1933 р. неточні настільки, що їх треба виправляти.

¹ ЦДАНГ СРСР. Ф. 1562. Оп. 329. Спр. 200. Арк. 195.

² Там же. Спр. 256. Арк. 45.

У вказаному році статистичний облік у сільській місцевості різко погіршився через дезорганізацію всього життя. С. Максудов повідомив, що розрахована ним народжуваність дорівнює 621 тис. чоловік. Узявши за основу таблиці смертності 1925/26 р. він виявив, що недооблік смертності дітей віком до одного року становив у 1933 р. не менше як 150 тис. випадків. Відповідно недооблік народжуваності не міг бути меншим.

Якість реєстрації природного руху населення можна оцінити, аналізуючи дані ЗАГСів у сільській місцевості України по місяцях 1932—1933 рр.¹

Місяці	1932 р.		1933 р.	
	Народилося	Померло	Народилося	Померло
січень	73 994	31 697	36 725	43 901
лютий	62 663	35 404	27 712	60 632
березень	60 416	43 100	25 401	135 767
квітень	52 310	46 617	23 663	174 202
травень	51 419	50 401	25 822	253 155
червень	46 566	55 293	28 687	361 195
липень	55 327	52 818	30 809	278 789
серпень	51 456	47 939	38 075	103 319
вересень	47 121	43 265	34 764	65 649
жовтень	45 732	47 083	33 383	42 820
листопад	37 603	38 716	27 607	28 167
грудень	30 408	34 801	21 725	34 421
за рік	615 015	527 134	354 373	1 582 017

Як бачимо, динаміка наведених даних відповідає подіям, що відбувалися на селі. У 1932 р. народжуваність від найвищої у січні поступово зменшилася до найнижчої у грудні. Це узгоджується, враховуючи дев'ятимісячне запізнювання, з коливанням в інтенсивності голодування населення. Викликаний зимовими хлібозаготівлями голод 1932 р. досяг максимуму у квітні—травні. Документи свідчать, що випадки голодної смерті у цьому році були досить частими, але до голодомору не дійшло. Динаміка смертності населення підтверджує це. Смертність перевищувала народжуваність чотири місяці. Вперше це трапилось у червні, коли почастишали випадки загибелі селян, виснажених попереднім тривалим голодуванням. Останній квартал року теж характеризувався негативним сальдо природного руху населення. Це пояснювалося згадуваним вже зменшенням народжень.

У 1933 р. динаміка народжень і смертей тією мірою, якою її вдалося зареєструвати органам ЗАГСу, говорить сама за себе. Кількість смертних випадків в усі місяці цього неймовір-

¹ ЦДАНГ СРСР. Ф. 1562. Оп. 329. Спр. 132. Арк. 21.

но тяжкого року перевищувала кількість народжень. Інколи — більш ніж десятикратно. Статистичні органи, треба віддати їм належне, добре виконували свій професійний обов'язок, фіксуючи з місяця в місяць вражаючі показники смертності. Перед відкриттям доступу до архівного фонду ЦУНГО СРСР вчені не мали переконаності в тому, що відомості такої вибухової сили могли зберегтися.

Якби статистика за 1933 р. була такою ж доброякісною, як у попередні роки, питання про демографічні наслідки голодомору вже б не існувало як наукова проблема. Але цього не сталося. Працівники центрального статистичного відомства одразу побачили, що у деяких регіонах мав місце величезний недооблік. Щоб розібратися в суті справи, вони здійснили у березні 1934 р. ряд обстежень з виїздом у райони, найбільш уражені голодом, — Україну, Азово-Чорноморський, Саратовський і Сталінградський краї, Курську і Воронежську області.

У сільрадах, які обстежувалися на Україні, не виявили недостачі книг запису народжень, але книги обліку смертей всюди було заповнено уже в перші місяці року. Надалі записи здійснювалися в зошитах або на окремих клаптиках паперу. Коли було видано нові книги, ніхто не перевіряв правильності перенесення у них раніше зроблених записів. Однак справа не тільки в цих технічних труднощах. Щоб виявити головну причину недообліку, треба звернутися до конкретних фактів, встановлених комісіями. На Україні інспекторами ЦУНГО обстежувалися 10 сільрад Павлоградського району Дніпропетровської області, а інспекторами УНГО УСРР — 12 сільрад у Дніпропетровській, Київській і Харківській областях.

У Піщанській сільраді Дніпропетровської області недооблік реєстрації смертей становив, за приблизними підрахунками, близько 300 чоловік. Очевидно, голова і секретар сільради перелякалися цієї цифри, вказується у звіті про результати обстеження постановки обліку природного руху населення. Вони стали наполягати на тому, що недооблік не перевищує 150 чоловік. Як ту, так й іншу цифру, робила висновок комісія, перевірити неможливо. Встановлено також що на території Вільнянської сільради (Київська область) не зареєстрували 50 невідомих мертвих тіл. У довідці судово-медичного інспектора указувалося, що в київський морг за 1933 р. прийняли 9472 підібраних на вулиці небіжчика і 5481 з них не зареєстрували «згідно з директивними вказівками прокуратури (усними та письмовими)»¹.

¹ ЦДАНГ СРСР. Ф. 1562. Оп. 329. Спр. 132. Арк. 57, 63, 67.

Наведені факти свідчать про те, що сталінська заборона на будь-яку інформацію про голод змушувала надто ретельних чиновників на місцях відмовлятися від реєстрації великої кількості смертей, тобто порушувати встановлені законом обов'язки. А коли смерть все-таки реєструвалася, вони вдавалися до фальсифікацій при заповненні графи, де вказувалися її причини. Характерний такий висновок зведеної довідки перевіряючих: «З характеру запису причин смерті особливо яскраво виявляється не тільки надзвичайно низька кваліфікація осіб, які проводять реєстрацію, але й їх надзвичайно недбале і безвідповідальне ставлення до цієї частини своєї роботи. Переважають такі причини: «старість», «слабість», «невідомо». Як приклад безвідповідальності при запису причин смерті можна навести такі: помер від дамської хвороби, ліг відпочити й помер, або такий випадок, коли на сорокап'ятилітнього чоловіка як причина смерті вказується старість та ін. Крім того, по низці сільрад обслідувачами встановлено наявність негласних вказівок — щоб на випадок заяви родичів померлого про те, що причиною смерті був голод, писати — «виснаження» (республіка німців Поволжя) або «невідомо» (Україна)»¹.

У вже згадуваному листі до редакції журналу «Вопросы истории» В. В. Цаплін вперше опублікував адресовану Кравалю доповідну записку заступника начальника відділу населення і охорони здоров'я ЦУНГО Курмана від 14 березня 1937 р., в якій стверджувалося, що на Україні, в Азово-Чорноморському, Саратовському і Сталінградському краях, а також Курській і Воронежській областях реєстратори недооблікували у 1933 р. близько мільйона смертей. А такий недооблік у іншому, більш ранньому документі з цього ж фонду відноситься тільки до України. У доповідній записці без підпису «Кон'юнктурний огляд руху населення СРСР за 1930—1934 рр.», датованій 3 грудня 1934 р., є такий абзац: «Винятково висока смертність в 1933 р. нерівномірно розподілялася по СРСР і була локалізована переважно на Україні, Північному Кавказі, Нижній Волзі і ЦЧО * (по одній лише УСРР кількість померлих становила 2,9 млн., тобто більше половини всіх померлих по СРСР)»².

Проте брати на віру експертну оцінку Курмана або гіпотезу в процитованому тут документі не слід хоча б тому, що вони суперечать одна одній. Величезний масив доступної

---

¹ ЦДАНГ СРСР. Ф. 1562. Оп. 329. Спр. 132. Арк. 62.

* Центральна Чорноземна область.

² ЦДАНГ СРСР. Ф. 1562. Оп. 329. Спр. 131. Арк. 2.

тепер демографічної статистики 30-х рр. дає можливість виробити інший погляд, а потім співставити його з оцінками довоєнних демографів. Навіть поверхове ознайомлення з архівним фондом ЦУНГО переконає в достовірності зосередженої в ньому статистичної інформації. Спотворені дані за 1933 р.— зайве підтвердження цього. Адже вони не викликали довіри й у працівників статистичного відомства, котрі вжили зусиль, щоб розібратися в природі фальсифікацій.

Під час обговорення із С. Максудовим і С. Уїткрофтом проблеми демографічних наслідків голоду на згаданій зустрічі в Торонто було зафіксовано, що наявні в фонді ЦУНГО дані про природний рух населення відображають наближену до дійсної картину за всі роки, окрім 1933. Співставлення цих даних з чисельністю населення за переписами 1926 і 1937 рр. визначить його дефіцит.

Продовжуючи аналіз, виключимо з розрахунку нормальну смертність у 1933 р. Коли ми прирівняємо до неї середньоарифметичний показник смертності за 1927—1930 рр. (524 тис.) і використаємо розрахований Максудовим показник народжуваності за 1933 р. (621 тис.), то дістанемо природний приріст за десятиріччя між переписами — 4043 тис. Оскільки населення України за даними перепису 1937 р. скоротилося на 538 тис., одержимо повний демографічний дефіцит у 4581 тис. чоловік.

Походження цього дефіциту різноманітне: втрати від голоду, депортація селянських сімей у північні райони СРСР під час колективізації, висилка заарештованих у концтабори за межами України, перевищення в окремі роки кількості тих, хто добровільно покинув республіку, над приїжджими тощо. Механічний рух населення неможливо обчислити без істотних помилок. І все ж у розпорядженні статистиків ЦУНГО були дані про механічний рух по кожній області України між двома переписами. Для Донецької області сальдо міграційного балансу виявилось позитивним (1 339 тис.), а для всіх інших — негативним: від 24 тис. для Дніпропетровської області до 691,5 тис. для Вінницької. Україна в цілому мала негативне сальдо в 1343 тис. чоловік¹. Врахування цієї величини «очищає» демографічний дефіцит від усіх інших факторів втрат, окрім голоду. Отже, смертність від голоду у 1933 р. становить 3238 тис., а з поправкою на неточність у розрахунку природного і особливо механічного руху населення — від 3 до 3,5 млн. чоловік. Згадаємо, що в

---

¹ ЦДАНГ СРСР. Ф. 1562. Оп. 329. Спр. 200. Арк. 189—190.

документі ЦУНГО, який відноситься до грудня 1934 р., повна смертність визначалася у 2,9 млн. чоловік.

Демографічні наслідки голоду не обмежуються прямими втратами. Не треба забувати і про ненароджених. Природний приріст населення на Україні скоротився з 662 тис. у 1927 р. і 644 тис. у 1928 р. до 97 тис. у 1933 р. (за винятком прямих втрат від голоду) і 88 тис. у 1934 р. В основі такого катастрофічного зниження — тільки голод. Маючи дані про кількість народжень і смертей за кожний рік, легко підрахувати, що повні втрати, включаючи ненароджених, становлять для 1933 р. 4207 тис., а з поправкою на неточність розрахунку — до 4,5 млн. чоловік. Урахування голоду 1932 р. підвищує загальну кількість втрат до 4649 тис., а з поправкою на неточність розрахунку — до 5 млн. чоловік.

Пам'ятаючи про те, що у 1933 р. органи ЗАГС зареєстрували на Україні приблизно половину смертних випадків, розглянемо статистику смертності в національному розрізі:¹

Національності	Місто (тис. чол.)	Село (тис. чол.)	Всього (тис. чол.)	Всього (у % до підсумку)
українці	111,8	1440,4	1552,2	81,3
росіяни	33,2	51,8	85,0	4,5
євреї	20,1	6,9	27,0	1,4
поляки	2,8	17,9	20,7	1,1
молдавани	0,1	16,0	16,1	0,8
німці	1,7	11,5	13,2	0,7
болгари	0,2	7,5	7,7	0,4
греки	0,7	1,8	2,5	0,1
інші та громадяни з невказаною національністю	60,4	124,2	184,6	9,7
всього	230,9	1678,1	1909,0	100,0

Форма звітності за національною ознакою дає підвищені показники смертності (як вказано вище, за формою природного руху населення зареєстровано 1850,3 тис. смертних випадків). Стосовно середньорічної чисельності населення за 1934 р. смертність у містах дорівнювала 2,9 %, а в селах — 8,9 %. Однак ми знаємо, що реєстрація в містах була майже повна (за винятком підібраних на вулиці покійників, тобто безпаспортних селян, які даремно намагалися врятуватися тут від голодної смерті), а в селах — вкрай незадовільна. З урахуванням цих зауважень розглянемо національний склад померлих.

Частка українців серед загиблих приблизно відповідає

¹ ЦДАНГ СРСР. Ф. 1562. Оп. 329. Спр. 21. Арк. 108.

питомій вазі українців у загальному населенні республіки, але це пояснюється неповнотою реєстрації в сільській місцевості. Насправді ж величезне переважання українського населення в селах повинне було б підвищити цю частку. Молдавське, польське, німецьке і болгарське населення майже повністю проживало в селах, а тому постраждало від голоду не менше. Євреї ж мешкали головним чином у містах і смертність серед них мало відрізняється від нормальної. Більшість росіян зосереджувалася в містах, але серед порівняно нечисленного сільського населення зареєстрована основна частина смертних випадків. Всі ці закономірності вказують на те, що люди гинули залежно від місця проживання, а не від національності. Отже, геноцид цілив своїм вістрям не в українців як таких, а в сільське населення.

Завершуючи розгляд теми, доцільно проаналізувати попередні оцінки втрат. Здебільшого це не розрахунки, а гіпотези, в яких похибка у кількості жертв голоду вимірюється мільйонами. Проте й такі припущення мають вагу, бо найбільш поширені судження про голод спиралися саме на них. — Одна з перших оцінок належить московському кореспонденту газет «Манчестер гардіан» та «Крісчен сайенс монітор» Вільяму Чемберліну. Йому у складі групи іноземних журналістів вдалося відвідати Україну й Північний Кавказ. Невдовзі журналіст видав у Бостоні книгу, в якій повідомляв, що голод охопив територію, де проживало 60 млн. чоловік, а число жертв навряд чи може бути меншим, ніж 3—4 млн. чоловік¹. На зарубіжну громадськість книга Чемберліна справила велике враження.

Англійський журналіст Уолтер Дюранті, кореспондент американської газети «Нью-Йорк таймс», був обережніший у висловлюваннях та оцінках. Він багато зробив для того, щоб зміцнити в американських колах лінію на дипломатичне визнання СРСР, а тому користувався у Москві авторитетом. Своїх гіпотез Дюранті не публікував, щоб не псувати відносин у Москві, але в бесіді з керівниками посольства Великобританії заявив, що населення Північного Кавказу і Нижньої Волги зменшилося в результаті голоду на 3 млн., України — на 4—5 млн., а загальна кількість померлих прямо чи посередньо через відсутність їжі навряд чи менша від 10 млн. чоловік. Ця інформація на початку жовтня 1933 р. була передана посольством англійському уряду².

¹ Див.: Chamberlin W. Russia's Yron Age. Boston, 1934. P. 88.

² Див.: The Foreign Office and Famine. Kingston; N. Y., 1988. P. 310.

Очевидно, можна обмежитися наведеними гіпотезами, бо всі наступні оцінки здебільшого коливаються в названому діапазоні цифр. Доцільно назвати для повноти картини опубліковані на Заході в різний час свідчення, приписувані радянським політичним діячам або відповідальним службовим особам. Звичайно, слід пам'ятати, що гіпотетичність оцінок у даному разі накладається на гіпотетичність самої інформації.

Американець російського походження Адам Тавдул, який був знайомий з М. О. Скрипником з дореволюційних часів, після поїздки по Україні опублікував у газеті «Нью Йорк амерікен» велику статтю, де зокрема писав, що шеф ДПУ УСРР В. А. Балицький повідомив Миколі Олексійовичу: у 1933 р. у країні загинуло від голоду 8—9 млн. чоловік, і цю цифру як приблизну оцінку доповіли Сталіну. Скрипник у розмові з Тавдулом нібито заявив, що кількість померлих від голоду на Україні і Північному Кавказі перевищує 8 млн. чоловік¹.

Фред Біл у книзі, що з'явилася у Лондоні у 1938 р. розповідав: іноземний робітник на харківському заводі дізнався від відповідального місцевого працівника, що Г. І. Петровський допускав втрати від голоду на Україні у розмірі близько 5 млн. чоловік². А журналістка Люсі Ленг у книзі, виданій у Нью-Йорку у 1948 р., стверджувала, що один неназваний на прізвище «високий український чин» заявив, що від голоду вмерло 6 млн. чоловік³.

Окремої уваги вимагають результати досліджень американського демографа Сергія Максудова. Вчений аналізував розрізнені дані про народонаселення між переписами 1926 і 1939 рр. і прийшов до висновку, що викликаний голодом і репресіями демографічний дефіцит на Україні становив 4,5 млн., а в межах СРСР — близько 9 млн. чоловік (у тому числі 5,4 млн. дорослих і 3,6 млн. дітей). Однак дослідник не був переконаний у правильності висновків через низьку якість використаного первинного матеріалу, і вважав їх найменш надійними⁴.

Інформація з радянських видань на цю тему вичерпується двома фактами. У 1974 р. побачило світ історико-демографічне дослідження найбільш авторитетного радянського до-

¹ Див.: *New York American*. 1935. 18—19 Aug.

² Див.: *Beal F. Word from Nowhere*. London, 1938. P. 255.

³ Див.: *Lang L. Tomorrow is Beatiful*. N. Y., 1948. P. 260.

⁴ Див.: *Максудов С. Демографічні втрати населення України в 1927—1938 роках // Сучасність (Мюнхен)*. 1983. № 10. С. 32—42.

слідника у цій галузі за післявоєнний період, нині вже покійного Б. Ц. Урланіса. Після XX з'їзду КПРС демографічна наука почала відроджуватися, але гласність у ній «зупинилася» на порозі 30-х рр. Тому вчений досліджував проблеми динаміки народонаселення тільки за повоєнний час. Один з розділів праці він присвятив аналізу достовірності демографічних прогнозів, починаючи з дореволюційного періоду. Вказавши на те, що зроблений у 1927 р. розрахунок Держплану СРСР прогнозував чисельність населення країни на квітень 1933 р. у розмірі 169 млн. чоловік, Б. Ц. Урланіс піддав його критиці за необгрунтованість і дав для порівняння у малопомітній примітці петитом без усяких коментарів свою оцінку дійсної чисельності населення після голоду 1933 р. — 158 млн. чоловік¹. Це був результат розрахунків вченого, бо офіційні статистичні дані обриваються на початку 1933 р., коли чисельність населення країни становила 165,7 млн. чоловік. Тепер можна наголосити на тому, чого не міг зробити Б. Ц. Урланіс: його дані були на 10 млн. менші, ніж сталінська липова цифра. Ми не знаємо, чи це гіпотеза Урланіса, чи він спирався на відомі йому як спеціалісту демографічні дані і представив підсумок більш-менш точного розрахунку.

Вже в часи перебудови, у 1988 р. один з сучасних дослідників історії радянського села В. П. Данилов опублікував у «Вопросах истории» (№ 3), а потім у рубриці «Правдинські п'ятниці» газети «Правда» (передруковано окремою книгою «Урок дает история». М., 1989. С. 178.) свої судження щодо дискусії про голод 1933 р. у західній пресі, в тому числі — про чисельність жертв. Він негативно поставився до оцінок щодо 7 млн. чоловік і заявив, що більш об'єктивними йому здаються висновки істориків Роберта Девіса та Стівена Уїткрофта — 3—4 млн., демографів Барбара Андерсен та Брайана Сілвера — 2—3 млн.

Завершуючи огляд літератури з досліджуваного питання, не можна не зупинитися на припущеннях західних спеціалістів, переважно українського походження, про загальні втрати українського населення в УСРР та поза її межами від голоду 1933 р. Вони ґрунтуються на опублікованих даних Всесоюзних переписів населення 1926 і 1939 рр. Так, Василь Гришко, книга якого побачила світ у Торонто в канун п'ятдесятиріччя голоду, пише так: «У Росії колективізація та ліквідація куркуля... не вели до катастрофи й голоду. Спостерігалися випадки

---

¹ Див.: Урланіс Б. Ц. Проблемы динамики населения СССР. М., 1974. С. 319.

голодування в окремих районах Волги та Уралу серед селян, розорених колективізацією, але ці випадки далекі від катастрофічних. Голод 1933 року на Україні — наслідок особливої політики щодо України та українців у інших частинах СРСР. За найбільш обережними оцінками, заснованими на аналізі радянської статистики, жертви голоду в Українській РСР становлять 7,5 млн. українців, з яких 4,8 млн. вмерли від голоду в один рік (1932—1933), а кількість, що залишилася, становить втрату природного приросту українського населення за цей період. Загальні втрати українського населення по СРСР в цілому становлять для цього періоду 8,1 млн.»¹

Іншої позиції дотримувався Р. Конквест. У книзі «Жнива смутку» він не виділяє український народ з числа жертв сталінізму і дає змогу читачеві стежити за ходом формування своєї гіпотези. Досить детальні розрахунки Конквеста ми подаємо у формі резюме. Хоч Конквест спирається на дані перепису 1939 р., він підходить до них критично і замість офіційної узагальнюючої цифри — 170,5 млн. чоловік — користується зменшеною — 167,2 млн., яку розрахували деякі західні демографи. Чисельність українців у складі населення країни, яка за переписом становить 28 070 тис. (проти 31 195 тис. за переписом 1926 р.), відповідно зменшується. Для такої корекції обрано принцип пропорційності національних груп, хоча Конквест визнає, що події 1933 р. найтяжче позначилися на території, заселеній переважно українцями. Згідно з питомою вагою українців у всьому населенні країни чисельність українського населення на початок 1939 р. зменшено до 27540 тис. чоловік. Далі прогнозується гіпотетичне зростання чисельності українців у нормальних умовах за 1926—1938 рр. — близько 38 млн. чоловік. Дефіцит населення визначається як різниця між скоригованою кількістю українців за переписом 1939 р. і розрахунковою прогнозовою оцінкою — близько 10,5 млн. чоловік. Конквест допускає, що в цьому дефіциті 1,5 млн. припадає на ненароджених дітей, отож дійсний дефіцит становить 9 млн. чоловік.

Одержана таким чином цифра не трактується ним як фактична кількість смертей від голоду. Дослідник вважає: під час проведення перепису 1939 р. на українців, котрі проживали поза межами своєї республіки, здійснювався тиск, щоб вони реєструвалися як росіяни. Посилаючись на радянського етнодемографа В. І. Козлова, він твердить, що багато колишніх українців так і вчинили. Щоправда, В. І. Козлов у

---

¹ *Grishko W.* The Ukrainian holocaust 1933. Toronto, 1983. P. 107, 114.

своїх працях говорить про природну, а не примусову асиміляцію, і на цій важливій темі ми повинні детальніше зупинитися трохи пізніше.

Якщо припустити, пише далі Конквест, що 2,5 млн. українців за межами УСРР зареєструвалися як росіяни, то з 9 млн. залишається 6,5 млн. чоловік дійсно померлих. Якщо вважати, що 0,5 млн. померли під час розкуркулення 1929—1932 рр., то на 1933 р. припадає 6 млн. чоловік: на Україні — 5 млн., на Північному Кавказі — 1 млн. Нарешті, заключний висновок Конквеста теж ґрунтується на припущенні: оскільки число неукраїнців, що померли від голоду, сягає щонайменше мільйона, загальна кількість голодних смертей серед українців у СРСР дорівнює, за мінімальними оцінками, семи мільйонам¹. Як бачимо, припущень так багато, що оцінка Р. Конквеста наукового значення не має.

Розглянемо тепер принципову можливість порівняння результатів переписів населення 1926 і 1939 рр. по окремих національностях. В. Гришко і всі його попередники з української діаспори взагалі не зважають на фактор асиміляції, а Р. Конквест нездатний впоратися з розрахунками, бо висловлює при таких порівняннях два цілком довільних припущення — про 2,5 млн. українців, зареєстрованих росіянами, і про 1 млн. неукраїнців, померлих від голоду.

У будь-якій багатонаціональній країні динаміка чисельності представників окремих національностей залежить від багатьох факторів, серед яких особлива роль належить асиміляційним процесам. Зокрема, чисельність українців не можна аналізувати безвідносно до чисельності росіян, оскільки представники цих двох національностей в умовах розсіяного розселення легко змінюють національну самосвідомість. Адже обидва народи мають споріднені мови і культури, близький психічний склад. Половина сучасної території Української РСР (Слобожанщина, Крим, Причорномор'я, Донбас і Приазов'я — всього 306 тис. км²) протягом кількох століть була об'єктом спільної колонізації російського і українського населення. У свою чергу, українське населення, яке проживало на переважній частині території Російської Федерації, включаючи Сибір і Далекий Схід, а особливо Північний Кавказ та сучасні Воронежську і Курську області, а в межах УРСР — Донбас, у перші десятиріччя ХХ століття перебувало в етнічно перехідному стані. Це повинні були зареєструвати переписи населення, якби в них відповідним чином ставилося запитання про національність.

---

¹ Див.: *Conquest R. The Harvest of Sorrow*. N. Y., 1987. P. 302—303.

У резолюції міжнародного статистичного конгресу, який відбувся у Петербурзі в 1872 р., вказувалося, що національна приналежність не тотожна мовній та державній, а визначення національності повинно ґрунтуватися на самосвідомості опитуваних осіб. Ці рекомендації однак не взяли до уваги під час першого всеросійського перепису 1897 р. Населення опитували тільки за ознакою «рідна мова», графа «національність» у бланках була відсутня. При першому радянському перепису 1920 р. до них включалося запитання у формі «до якої національності відносить себе», але ці дані для співставлень з пізнішими використовувати не можна: частина території країни, де точилися воєнні дії, переписом не охоплювалася (на Україні — 4 губернії з 12). Тому для демографів особливий інтерес становить перепис 1926 р. На жаль, його організатори відмовилися від поняття «національність» і взяли за основу інше — «народність». Вони — не тотожні, і частіше за все опитувані у 1926 р. визначали не власну національну самосвідомість, а походження з діда-прадіда. У перепису 1939 р. вже була графа, куди вносилися національність, до якої відносили себе самі опитувані. Отож з цієї причини такі дані неспівставні. На перепис 1926 р. вплинула асиміляція тривалістю у два-три покоління. Можна не сумніватися, що у 1926 р. мільйони росіян за національною самосвідомістю, але українського походження, причислили себе до української народності. Цілком зрозуміло, що під час перепису 1939 р. вони знову назвалися росіянами.

Це підтверджується особливостями динаміки національного складу населення. Чисельність росіян у країні збільшилася з 77 791 тис. у 1926 р. до 99 592 тис. у 1939 р., тобто на 28 %. Таке значне збільшення не могло відбутися лише за рахунок природнього приросту. Дійсно, кількість представників основних національностей Середньої Азії зросла менше (таджиків — на 25,6 %, узбеків — на 24,1 %, киргизів — на 16 %), хоч рівень народжуваності у цьому регіоні набагато перевищував відповідні показники у європейській частині СРСР. Існує лише одне пояснення цього: російське населення збільшувалося не стільки за рахунок природнього приросту, скільки в результаті тривалих асиміляційних процесів, які внаслідок невдалої постановки запитання про етнічну приналежність раптово віддзеркалилися у перепису 1926 р.

Є аргумент, що покаже у цифрах різницю між поняттям «народність» і «національність». У згадуваній вище монографії Ю. О. Полякова він звернув увагу на невідповідність кількісних характеристик розміщення українського населення поза межами УСРР за даними переписів 1920 і 1926 рр.,

але не зміг її пояснити. За другим переписом у Північно-кавказькому регіоні проживало більше 3 млн. українців (37 % усього населення), в тому числі на Кубані — понад 900 тис. (62 %), на Дону — близько 500 тис. (44 %), а в Армавірській окрузі — понад 300 тис. (33 %), у Ставропольському, Сальському і Терському округах — по 200 тис. у кожному. А за першим у цьому регіоні налічувалося близько 700 тис. українців, у тому числі на Дону — менш як 50 тис. Закономірно виникає запитання: хіба могло українське населення Дону за шість років збільшитися десятикратно? Звичайно, ні. Але у 1920 р., як і в 1939 р., опитувані відповідали на запитання про національність, а у 1926 р. — про народність.

Це, на наш погляд, доводить неможливість використання даних перепису 1926 і 1939 рр. для визначення жертв голоду серед українців у СРСР. Зрештою, серйозні дослідники на Заході поділяють цю точку зору. Зокрема, С. Максудов визнає, що поза кордонами УСРР зникло у 1927—1938 рр. близько 4—4,5 млн. українців, але підкреслює, що з голодом 1932—1933 рр. на Україні це явище не пов'язане.

З усього сказаного випливає, що демографічні наслідки голоду можуть бути визначені з високим ступенем точності тільки на матеріалах Всесоюзного перепису населення у січні 1937 р. Зрозумівши це, Сталін застосував свою безмежну владу, щоб стерти цей перепис з людської пам'яті. Однак в архівах статистичних органів деякі сліди репресованого перепису залишилися. Вони тепер стали доступні для дослідників і дають змогу привідкрити завісу над найстрахітливішим злочиним сталінщини — голодомором 1933 р.

В. Л. САВЕЛЬЄВ

ТРАГЕДІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ У ВИСВІТЛЕННІ ЗАРУБІЖНОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ

Оскільки пріоритет у розробці проблем голоду 1932—1933 рр. на Україні належить представникам зарубіжної історіографії, нині актуальною стає оцінка отриманих ними результатів. Це зумовлено, на наш погляд, такими обставинами. По-перше, в умовах утвердження нового політичного мислення, розширення гуманітарних зв'язків між країнами все очевиднішою стає шкідливість для радянської історичної науки її ізоляції від світової історичної думки, в рамках якої ведеться дослідження минулого нашої республіки. По-друге, нова ситуація вимагає переходу від конфронтації до діалогу,

спільного пошуку історичної правди в дослідженні «білих плям». Це потребує, в свою чергу, відмови від риторики протистояння, політичної лайки, оволодіння навиками наукової дискусії — аргументованої, принципової. Процес цей, що слід підкреслити особливо, може розвиватися лише завдяки зусиллям двох сторін. Інакше взаємне недовір'я не відійде у минуле.

Якщо говорити про оцінки зарубіжної історіографії голоду 1932—1933 рр. на Україні у наших публікаціях, то слід зауважити, що вони певною мірою відображають складність процесу перебудови вітчизняної історичної науки. Все ще не вдалося позбавитися однобічного підходу до радянологічної літератури, пов'язаного з переоцінкою ступеня її політизації. Навряд чи можна, приміром, і далі обмежуватися при характеристиці наукових результатів роботи створеної до піввікової річниці голоду 1933 р. «Комісії Конгресу США у справі голоду на Україні» лише констатацією того, що у її матеріалах «явно простежується спроба закріпити у свідомості американців образ «імперії зла»¹. Якщо акцентувати увагу на цьому, важко позбутись упередженості в оцінці наукових результатів західних дослідників. Проте було б помилкою повністю ігнорувати політичні моменти і ціннісні орієнтації у їх працях. А саме такий підхід, очевидно, як реакція на панування до останнього часу застарілих, занадто ідеологізованих стереотипів, проявляється у працях деяких авторів. Наприклад, письменник В. Маняк, цілком слушно закликаючи до серйозного і поважливого ставлення до зарубіжної літератури про голод 1933 р. на Україні, до відмови від її оцінки як «наклепу на соціалізм», разом з тим, на наш погляд, дещо спрощує ситуацію, відзначаючи, що праці радянологів про трагедію українського селянства — «це звичайнісінька констатація історичних фактів»².

Мабуть це не так, вірніше зовсім не так. Слід, очевидно, говорити не про «констатацію», оскільки така оцінка створює ілюзію відстороненості радянології від реального життя, а саме трактування тим чи іншим західним автором історичних подій минулого з конкретних методологічних позицій, які визначаються в кінцевому рахунку певними політичними, ідеологічними та моральними орієнтаціями. В зв'язку з цим не можна не погодитися з висновком авторів підготовленого «Комісією Конгресу США у справі голоду на Україні» мате-

¹ Див.: *Кульчицький С. В.* 1933: трагедія голоду. К., 1989. С. 3.

² *Маняк В.* Народові повертається історія, а історії — правда // *Літ. Україна*. 1989. 27 лип.

ріалу. Оцінюючи процес вивчення трагічних подій початку 30-х рр., вони зазначають, що на ньому серйозно позначилася крайня політизація існуючих уявлень про голод на Україні. Його інтерпретація «була цілком підпорядкована політичним цінностям. Це саме той випадок, коли загальнолюдські гуманітарні проблеми розглядаються з певних політичних позицій — чи то правих, чи то лівих»¹.

Інакше, мабуть, і не могло бути, враховуючи надзвичайну гостроту і складність проблеми. Так, на її вивченні не міг не позначитися характер радянсько-американських відносин у той чи інший період. Зрозуміло, не всі радянологи писали кон'юнктурні праці. Але такі існують. Як цілком слушно, на наш погляд, зауважив американський журналіст Білл Келлер, у радянологів «був свій період застою»².

Наука про наше суспільство на Заході з часу свого виникнення постійно відчувала вплив багатьох факторів, у тому числі і політичних. Саме вони значною мірою, наприклад, сприяли приверненню уваги громадськості і вчених до проблеми голоду 1932—1933 рр. на початку 80-х, коли наближався піввіковий ювілей трагічних подій на Україні. Зрозуміло, зв'язки у ланці ідеологія — політика — наука являють собою складний механізм, і вивчаючи їх, не слід спрощувати картину, зображаючи, зокрема, всіх авторів численної літератури на тему голоду на Україні «трубадурами антикомунізму і антирадянщини», «прислужниками реакційних сил». Звинувачення в антикомунізмі — не аргумент у науковій полеміці. До того ж не можна не враховувати, що сучасна радянологія, в тому числі і (вживаючи термін, що використовує дехто із західних вчених) «голодологія», — це далеко не однозначний феномен. «Радянологія, — зазначає американський політолог У. Коннор, — це колекція людей найрізноманітніших дисциплін і переконань. Є серед нас консерватори і песимісти, є ліберали і оптимісти. Є праве крило, є ліве крило, є свої ліві на правому крилі і свої праві на лівому...»³.

Біля витоків сучасної зарубіжної історіографії голоду на Україні стоять автори (переважно газетярі, акредитовані в СРСР) журнальних і газетних статей, що почали з'являтися на Заході вже у другій половині 1932 р. Оскільки будь-якої офіційної інформації в той час журналісти у Москві не мали, повідомлення ґрунтувалися головним чином на об-

¹ Report to Congress. Commission on the Ukraine Famine. Washington, 1988. P. 184.

² Московские открытия Билла Келлера // Известия. 1989. 11 мая.

³ Васинский А., Шальнев А. Советологи у себя дома // Известия. 1989. 15 июля.

робці й аналізі результатів їх бесід із свідками тих трагічних подій, на власних враженнях. Голод, як зазначав кореспондент газети «Манчестер Гардіан» М. Маггерідж, «був головною темою усіх наших розмов у Москві. Усі знали про трагедію, існування голоду ніхто не ставив під сумнів». Сам М. Маггерідж, за його словами, був у Києві і Ростові і на власні очі бачив, як розгорталася трагедія.

Слід зауважити, що серед журналістів, акредитованих у Москві, не всі визнавали у своїх кореспонденціях факт голоду. Це, наприклад, У. Дюранті («Нью-Йорк Таймс»), Л. Фішер («Нейшн»). Їх публікації зазнали ґрунтовного аналізу у матеріалах «Комісії». Особливу увагу вона приділила публікаціям У. Дюранті. «Комісія» дійшла висновку: американські газетярі, у тому числі і У. Дюранті співробітничали з офіційними радянськими колами у замовчуванні голоду. Подібну думку неодноразово висловлював голова «Комісії» Д. Мейс. Зокрема, в одному із прилюдних виступів він заявив, що деякі американські журналісти, як Уолтер Дюранті, були на службі Москви і затаювали перед західним світом факт голодомору на Україні¹.

Однак коли знайомишся з подібними матеріалами, вони не виявляються настільки переконливими, щоб підтвердити згадуваний вище мотив у поведінці У. Дюранті. Її негативна оцінка сучасниками і колегами, непослідовність самого журналіста у висвітленні трагічних подій у СРСР і на Україні — мабуть, не доказ того, що він, як пишеться в одній із публікацій, «міг бути куплений Советами за його брехню». Адже цілком можна припустити: У Дюранті орієнтувався у своїх повідомленнях тільки на офіційну інформацію не з огляду на інтереси і потреби Москви, а керуючись загальноприйнятими нормами журналістської діяльності у тій чи іншій країні, які застерігають від дій, котрі можуть бути кваліфіковані як втручання у їх внутрішні справи. Хоча, безумовно, формальне слідування зазначеним правилам аж ніяк не знімає із журналіста, якщо мати на увазі моральні норми, відповідальності за дезинформацію громадськості на Заході про трагічні події 1933 р.

Втім головну відповідальність за це несуть Сталін і його оточення, які робили все можливе для того, щоб замовчати факт голоду і створити ілюзію «процвітання радянського народу». Наскільки масштабно це робилося, свідчать, наприклад, результати поїздки по Україні у 1933 р. колишнього прем'єр-міністра Франції Е. Еррію. Він, стверджуючи,

---

¹ Див.: Визвольний шлях. 1988. Кн. 10 (487). С. 1257.

що українські селяни живуть «набагато краще, ніж за царату», писав 2 жовтня на сторінках «Правды»: «Немає жодної такої країни у світі, про яку нині було написано стільки дурниць, як про Радянський Союз. В усіх цих випадках має місце очевидний політичний фанатизм». Заперечував факт голоду і американський письменник Ш. Едді. Можливо він разом з деякими іншими представниками громадськості на Заході вірив офіційним заявам радянських зовнішньополітичних відомств. Адже, наприклад, посольство СРСР у США в особі помічника посла Б. Сквирського категорично заявляло: теза про «навмисне знищення на Україні», по суті, «цілком абсурдна»¹. Безумовно, дезінформація робила свою справу. До того ж, як цілком слушно зауважив Р. Конквест з приводу фактів некритичного сприймання на Заході симпатизуючими нашої країні, Сталіну внутрішніх подій в СРСР, у їх голові просто не вкладалося те, що відбувалось у суспільстві в той час².

Крім преси, дипломатичних каналів інформація про голод на Україні надходила на Захід через українські емігрантські кола. Зокрема, жителі США, Канади, церква отримували листи від родичів, у яких описувалася ситуація в республіці, її окремих районах. Це спонукало цілий ряд організацій української еміграції здійснювати заходи для привернення уваги громадськості, офіційних кіл США, Канади до трагічних подій на Україні. Мотиви були при цьому різними. Якщо, скажімо, представники української громади Манітоби (Канада) просили у своєму зверненні до президента США подати руку допомоги голодуючим і виходили при цьому з суто гуманітарних цілей, то колишній гетьман П. Скоропадський закликав не визнавати Радянський Союз і вимагати від СРСР «права США організувати комітет допомоги українцям»³. Офіційні установи уряду Сполучених Штатів конкретної відповіді на ці заклики не давали.

Отже, з самого початку процес формування уявлень про голод на Україні проходив на Заході в контексті складної міжнародної обстановки, зазнавав впливу протиборства різних політичних сил та ідеологічних течій. Все це, безумовно, не могло не позначитися на характері сучасної західної історіографії голоду 1932—1933 рр. Йй притаманний цілий ряд особливостей, на що, зокрема, звертається увага на сторінках підготовленого «Комісією» огляду. Його автори поді-

¹ Report to Congress... P. 176.

² Див.: Свидетельства очевидца // Моск. новости. 1989. 26 марта.

³ Report to Congress... P. 166.

ляють зарубіжну літературу з цієї проблеми на дві групи. До першої відносять публікації, підготовлені американськими, німецькими, англійськими радянологами. До другої — праці, написані представниками української еміграції («українська нерадянська» історіографія).

Зокрема, не можна не зазначити: на її формуванні і розвитку найбільшою мірою позначались ідеологічні та політичні чинники. І в цьому немає нічого дивного. Інтелектуальна еліта української еміграції завжди надзвичайно чутливо реагувала на все, що діялося на Україні після Жовтневої революції. І це був не просто академічний інтерес, в результаті якого з'являлися дещо відсторонені наукові праці більшості радянологів, а зацікавлений, просякнутий певними політичними, ідейними та етичними цінностями погляд людей, не байдужих до історії, долі України. Хоча, зрозуміло, і з різних причин.

Відомо, що до останнього часу українська історична наука за кордоном оцінювалась у нас як в цілому антирадянська за своєю спрямованістю, фальсифікаторська по суті і неспроможна з пізнавальної точки зору. При цьому не робилося практично ніякої диференціації між тими, хто був, скажімо, принциповим противником соціалістичної ідеї, і тими, хто засуджував сталінізм в усіх його проявах; між тими, хто органічно не сприймав ленінізм, ленінську програму з національного питання, стояв на антиросійських, а то й русофобських позиціях, і тими, хто, відстоюючи ідеї демократії і плюралізму в дусі західного парламентаризму, виступав проти авторитарного режиму влади, проти антинаціональної, антиселянської спрямованості сталінської політики у 30-х рр.

Врахування зазначених моментів дасть змогу подолати досить усталені уявлення і стереотипи про «українську нерадянську» історіографію як суцільно упереджений і цілком «науково неспроможний» напрям у західній «голодології». Його представниками за минулий час створено велику кількість різнопланових видань, зібрано і оброблено значний фактичний матеріал, свідчення очевидців трагедії, проведено чимало заходів для ознайомлення громадськості Заходу із подіями 1932—1933 рр. Багато з того, про що писали західні українознавці, нині визнається за достовірне і в нашій літературі. Наприклад, злочинний характер діяльності надзвичайної комісії на чолі з Молотовим і Кагановичем. Не можна не вірити і наведеним деякими авторами страхітливим картинам голоду, загибелі людей у тих чи інших районах республіки. Адже вони спираються на незаперечні факти.

Звертаючись до проблеми голоду, західні українознавці намагалися насамперед відповісти на ключові питання — хто винуватець і які причини страшних подій початку 30-х рр.? Спектр думок з цього приводу досить широкий. Оцінюючи їх, слід зазначити, що в українознавчій літературі робилися спроби не тільки з'ясувати безпосередні обставини, які викликали голод (наприклад, надвисокі квоти поставок хліба), але й подивитися на проблему і ширше, і глибше. Мова йде про пошуки доктринальних витоків питання, а саме, намагання знайти зерна страшної трагедії у марксизмі та ленінізмі. До недавнього часу така постановка питання незмінно оцінювалась у нашій літературі як «злісний наклеп» на теорію і практику «реального соціалізму». Нині ж цілком нормально сприймається звернення вчених і публіцистів, котрі працюють над сучасними проблемами, до вихідних теоретичних засад побудови радянського суспільства — ідей К. Маркса, Ф. Енгельса, В. І. Леніна, до соціалістичного вибору Жовтня і його історичної долі.

Інакше кажучи, західні українознавці і радянологи намагаються відповісти: чи не у вченні Маркса і Леніна закладений початок тих серйозних деформацій і страшних подій, які спіткали Країну Рад, радянських людей? Переважна більшість представників «української нерадянської» історіографії дає позитивну відповідь. Таку точку зору найбільш послідовно, на наш погляд, відстоює В. Гришко у книзі «Український холокост 1933 року». У цьому дослідженні є спеціальний розділ, присвячений обґрунтуванню антинаціональної і антиселянської спрямованості марксизму-ленінізму, доведенню тотожності і наступності між ленінізмом і сталінізмом. Воно побудоване на вибірково однобічній, а то і упередженій інтерпретації поглядів, окремих положень класиків марксизму-ленінізму. Наприклад, цитуються сюжети із «Маніфесту Комуністичної партії», де іде мова про пролетаризацію селянства, знищення його традиційного укладу життя, про «реакційність» і «консерватизм» селянства. Відповідно трактується при цьому теза про необхідність знищення приватної власності на землю, що на практиці означає, з точки зору В. Гришка, насильницьку ліквідацію всього класу дрібного селянства¹. Слід підкреслити, що автор хоч і згадує, однак фактично не бере до уваги положення класиків марксизму про необхідність союзу робітничого класу і селянства, врахування інтересів останнього. Чому? В. Гришко вважає, що з'явилися вони суто із тактичних міркувань і тому не

---

¹ Див.: *Hryshko W. Ukrainian Holokost of 1933. Toronto, 1983. P. 20.*

змінювали, по суті, стратегічної мети комуністів — знищення приватної власності, ліквідацію селянства як класу. «Маніфест був і залишається програмним документом комунізму»¹, робить висновок автор.

Саме по собі це твердження заперечень не викликає. Але не можна погодитись із намаганнями В. Гришка розглядати доктрину марксизму як таку, що навіки закарбувалась у положеннях «Маніфесту» і нездатна була до розвитку і збагачення. Принаймні здивування викликає також ігнорування цілого ряду положень праць, які мають, на наш погляд, принципове значення в оцінці теоретичної спадщини К. Маркса і Ф. Енгельса з аграрного питання, її еволюції. Насамперед слід згадати в зв'язку з цим твір Ф. Енгельса «Селянське питання у Франції і Німеччині» (1894 р.), який висвітлює ставлення соціал-демократів до дрібного селянства. «По-перше,— писав він,— безумовно правильне положення французької програми: ми передбачаємо неминучу загибель дрібного селянина, але ні в якому разі не покликані прискорювати її своїм втручанням.

А по-друге, так само очевидно, що, маючи державну владу, ми і не подумаємо про те, щоб насильно експропріювати дрібних селян (з відшкодуванням або ні, це байдуже), як це ми змушені зробити з великими землевласниками. Наше завдання щодо дрібних селян полягає насамперед у тому, щоб їх приватне виробництво, їх власність перевести в товариську... пропонуючи для цього громадську допомогу»². Далі Ф. Енгельс підкреслював: «Ми ніколи не можемо обіцяти дрібним селянам підтримати їх одноосібне господарство і одноосібну власність проти переважаючих сил капіталістичного виробництва. Ми можемо обіцяти їм тільки, що не будемо проти їх волі, силою втручатися в їх майнові відносини»³.

Отже, марксизм, маючи за стратегічну мету подолання приватної власності, аж ніяк не передбачав її реалізацію винятково через насильницьке знищення селянства як класу. Мова йшла насамперед про створення необхідних економічних умов для переходу дрібних власників до вищих форм господарювання. Цей принциповий момент важливо пам'ятати, звертаючись до праць В. І. Леніна. Після революції, коли питання ставлення влади до селянина набуло практичного значення, Володимир Ілліч підкреслював необхідність врахування характерних для нього соціальних рис. «Селя-

---

¹ *Hryshko W.* Op. cit. P. 21

² *Маркс К., Енгельс Ф.*// Твори. Т. 22. С. 491.

³ Там же. С. 492—493.

ни — це особливий клас: як трудівники, вони вороги капіталістичної експлуатації, але водночас вони власники. Селянин століттями виховувався на тому, що хліб — його і що йому вільно його продавати. Це моє право, думає селянин, бо це моя праця, мої піт і кров. Переробити його психологію швидко не можна, це довгий і важкий процес боротьби. Хто уявляє, ніби перехід до соціалізму буде такий, що один переконає другого, а другий — третього, той дитина в кращому разі, або політичний лицемір, а з людей, які виступають на політичній кафедрі, більшість, звичайно, належить до останньої категорії»¹.

Враховуючи економічний статус селянина в дрібнобуржуазній Росії, його соціальне становище і психологію, В. І. Ленін наголошував на поступовості і тривалості процесу переходу «від дрібних одиничних селянських господарств до громадського обробітку землі», який вимагає «довгого часу», він «ні в якому разі не може бути здійснений відразу»².

Безумовно, аналізуючи зазначені теоретичні викладки В. І. Леніна про перспективи і методи розв'язання селянського питання у післяреволюційній Росії, не можна не врахувати і його погляди, а мова іде про період «воєнного комунізму», на розверстку. Її практичне здійснення було нічим іншим як проявом продовольчої диктатури («хлібна монополія») нової влади, що, безумовно, не могло обійтися без примусу і насильства стосовно селянства. Разом з тим В. І. Ленін закликав пролетаріат реалізовувати своє панування «одним способом... до дрібного селянина, іншим до середнього, інакше до поміщика, інакше до дрібного буржуа»³. При цьому наголошувалося, що «насильство щодо середнього селянства являє собою величезну шкоду», що «немає нічого безглуздішого, як сама думка про насильство в галузі господарських відносин середнього селянина»⁴.

Цей важливий момент, а він свідчить про диференційований підхід В. І. Леніна до селянства, ніяк не можна ігнорувати при аналізі поглядів Володимира Ілліча. Інакше можна прийти до односторонніх висновків, які знайшли відображення у тезі В. Гришка та його деяких колег про антиселянську спрямованість ленінізму. До речі, вона знаходить нині своїх прибічників і на сторінках наших видань, зокрема в особі письменника В. Солоухіна. Він твердить, ніби продовольча

¹ Ленін В. І. // Повне збір. творів. Т. 38. С. 349.

² Там же. Т. 37. С. 341.

³ Там же. С. 212.

⁴ Там же. Т. 38. С. 194, 195.

диктатура була спрямована проти всього російського селянства¹. Віддаючи належне спробам письменника нетрадиційно підійти до інтерпретації ленінізму, разом з тим навряд чи можна визнати їх досить аргументованими і коректними, на що, на наш погляд, цілком слушно звертають увагу в цьому ж журналі його опоненти — Г. Бордюгов, В. Козлов, В. Логінов. Вони наводять уривки із ленінських праць, які не залишають сумніву у тому, проти кого була спрямована продовольча диктатура. Це куркульство, котре становило, за підрахунками В. І. Леніна, після революції абсолютну меншість селянства.

Антикуркульська позиція В. І. Леніна відзначалась і своєю послідовністю та однозначністю (відстоювання інтересів певного класу — пролетаріату), і жорсткістю (пропоновані методи). Нині такий підхід може викликати, що цілком зрозуміло з точки зору наших спроб подивитися на минуле під кутом зору пріоритету загальнолюдських цінностей перед класовими, негативну реакцію. Але симпатії і антипатії в даному разі можуть зашкодити послідовній реалізації однієї з важливих вимог неупередженого дослідження — підходити до подій минулого з конкретно-історичних позицій. Не можна не погодитися в зв'язку з цим з визначним радянським істориком Н. Ейдельманом, який застерігав від спроби наділяти діячів минулого нашою сучасною мудрістю. І в інтерпретації діяльності В. І. Леніна, тлумаченні певних положень його праць потрібна максимальна коректність, розгляд їх у контексті тогочасної історії, жорстких координат боротьби різних класових інтересів.

Саме такий підхід, як нам здається, дає змогу правильно оцінити суть ленінської позиції щодо куркуля, яка знаходила своє втілення у висловах на зразок: «ми душимо його. Придушуємо його фізично...»², зрозуміти причини насамперед політичні, появи у 1918 р. закликів Володимира Ілліча вести рішучу боротьбу із «звірячою куркульнею», котра «з нечуваною кровожерливістю розправлялася з робітничим класом»³. Лише за такої умови можна не обмежуватися пошуками якоїсь злої волі нової влади, а збагнути всю складність, трагічність тогочасних подій, висунутого В. І. Ленініним гасла «або куркулі переріжуть безконечно багато робітників, або робітники нещадно роздавлять повстання куркульської, грабіжницької, меншості народу проти влади трудящих. Середи-

¹ Див.: *Солоухин Владимир*. Читая Ленина // Родина. 1989. № 10. С. 66—70.

² *Ленін В. І.* // Повне зібр. творів. Т. 37. С. 212.

³ Там же. С. 37.

ни тут бути не може». Тому, писав Володимир Ілліч, «бій проти куркулів ми називаємо *останнім*, рішучим боєм»¹.

Отже, у період «воєнного комунізму» у творах В. І. Леніна мова йшла про антикуркульську, а не антиселянську спрямованість продовольчої диктатури. З переходом до нової економічної політики, із введенням продподатку політика щодо селянства теж залишалась диференційованою — заохочування бідняцьких та середняцьких господарств і обмеження куркуля. Важливо при цьому підкреслити, що політичні пріоритети нової влади на селі забезпечувалися переважно економічними методами. До того ж В. І. Ленін у праці «До декрету про оподаткування сільських господарів натуральним податком» підкреслював: куркуль, який відмовився від експлуатації чужої праці і не спекулює хлібом, перестає бути ним. І навіть тоді, коли боротьба з куркульством доходила до збройних сутичок і набувала крайньої гостроти, Володимир Ілліч не вважав можливим вдаватися до засобів, котрі згодом становитимуть суть сталінської політики розкуркулення, яка фактично вилілась у справжню війну проти селянства.

Отже, є всі підстави говорити про уразливість точки зору В. Гришка і тих радянологів, які намагаються жорстко і однозначно вивести сталінізм із ленінізму, покласти на В. І. Леніна відповідальність за скоєні Сталінім і його оточенням злочини щодо селянства. Однак у твердженні В. Гришка: колективізація і ліквідація куркуля як класу не були винятково винаходом Сталіна², є певний сенс. Дійсно, обгрунтовуючи свою політику щодо селянства, «вождь народів» відштовхувався від В. І. Леніна. Але слід підкреслити, що в результаті сталінських «зусиль» ленінська модель соціалістичного перетворення села на практиці перетворилась у повну протилежність. Не можна не погодитися з точкою зору тих західних вчених, які вважають, що рішення листопадового (1929 р.) пленуму ЦК ВКП(б) про початок колективізації були «проявом політичного волюнтаризму, який визначався, в свою чергу, максималістською орієнтацією Сталіна і його прибічників у партійному керівництві»³.

Як бачимо, спроби зобразити сталінську колективізацію «логічним результатом розвитку комуністичної, антиселянської і антинаціональної за своєю спрямованістю ідеології,

¹ *Ленін В. І.* // Повне зібр. творів. Т 37. С. 38.

² Див.: *Hryshko W.* Op. cit. P. 68.

³ *Viola L.* Notes on the Background of Soviet Collectivisation. Metal Worker Brigades in the Countryside, Autumn 1929 // Soviet Studies. 1984. N 2. P. 205.

її політичної практики — від «Маніфесту Комуністичної партії» К. Маркса і Ф. Енгельса до ленінської Жовтневої революції і сталінського плану «побудови соціалізму в одній країні»¹ — мають односторонній характер.

Коли оцінювати існуючі в західній історіографії точки зору на безпосередні причини голоду 1932—1933 рр. на Україні, то їх зміст визначається відповіддю дослідників на ключове, як підкреслював відомий американський радянолог А. Улам, питання: «Чи була політика Сталіна мотивована необхідністю вилучити усе наявне зерно навіть за рахунок життя декількох мільйонів, щоб забезпечити місто і експорт, чи вона визначалась бажанням знищити націоналізм і вимоги до автономії» на Україні? Особисто А. Улам вбачає причини трагедії насамперед у економічних обставинах, хибній політиці Сталіна і його оточення щодо села. Цю точку зору поділяє чимало західних дослідників. Наприклад, В. Голубничий вказував на відсутність доказів, що «Сталін навмисне спланував голод, або П. Постишев був його організатором. Він був штучний у тому плані, що трагедії можна було б запобігти, знизивши квоти розверстки і плани індустріалізації. І Сталін і Постишев несуть відповідальність за те, що цього не було зроблено»².

На надмірне вилучення зерна у селян як одну з головних причин голоду вказує відомий англійський економіст А. Ноув. Він звертає також увагу на низьку ефективність колгоспного виробництва, антиселянську спрямованість примусової колективізації. З точки зору американського дослідника М. Левіна голод стався в результаті дій багатьох факторів, але «головний із них — це колективізація, яка викликала справжній хаос у сільськогосподарському виробництві»³. Отже, зазначені автори роблять акцент на економічних причинах, котрі в кінцевому рахунку і обумовили спочатку катастрофічний стан у сільському господарстві, а потім і голод. Такий підхід, на наш погляд, цілком реалістичний. Дійсно, сталінська модель організації сільськогосподарського виробництва мислилася і створювалася винятково з метою вирішення проблеми коштів для форсованої індустріалізації, реалізації першочергових державних програм. Ці плани, підкреслюють радянські вчені В. Лапкін і В. Пантін, «як головний засіб передбачали вимогу черпати із села для потреб індустріалізації якомога більше, не зупиняючись ні перед

¹ Hryshko W. Op. cit. P. 68.

² Report to Congress... P. 20.

³ Ibid. P. 29.

чим; в усіх цих планах явно чи неявно селянство розглядалось як чужа соціалізові і небезпечна для нього маса, придатна лише для того, щоб вилучати із неї будь-які, нічим не обмежені ресурси для розвитку соціалістичної індустрії; усі ці плани виходили із того, що індустрія є метою, а селянство засобом»¹.

Логічно в зв'язку з цим зробити висновок, що в процесі реалізації планів «надіндустріалізації» не бралася до уваги доля всіх селян незалежно від їх національності. Отже, причиною трагедії мільйонів людей в кінцевому рахунку стала притаманна сталінській моделі колективізації антиселянська спрямованість, бюрократичні, злочинні методи її здійснення. Голод, можна сказати,— неминучий результат спроб перебудувати сільськогосподарське виробництво в дусі ідей казарменого, зрівняльного соціалізму. І в цій «перебудові», політиці, у котрій вона втілювалась, була своя логіка, своє політичне і економічне обґрунтування. Тому голод — це не просто результат дії якихось ірраціональних сил, не просто наслідок «економічних прорахунків», а зловісний, крайній вияв внутрішньої суті сталінської моделі сільськогосподарського виробництва. У тому, що вона тривалий час так і не зазнала істотних змін,— корінь багатьох болючих проблем, не розв'язаних у нашому сільському господарстві і донині, одна із головних причин перманентного дефіциту у нас продовольства і сировини.

Розгляд політико-економічних аспектів проблеми дає змогу, на наш погляд, виявити, так би мовити, універсальні чинники злиденного становища селянства по країні в цілому, але не дає відповіді на всі питання, і насамперед одне з головних: чому саме на Україні голод набув небачених масштабів? У зарубіжній історіографії склалася досить усталена традиція шукати корені трагедії не тільки в антиселянській, а й в антиукраїнській спрямованості сталінської політики. Більше того, значна кількість авторів, а це в основному представники «української нерадянської» історіографії, схильні робити наголос саме на цьому. Так, В. Гришко вважає, що «головною причиною катастрофи була не хаотична і прискорена колективізація, яка здійснювалась під керівництвом Москви, а навмисна політика пограбування України шляхом встановлення надвисоких квот поставок зерна»². Подібну точку зору поділяє і І. Вітвицький. Він пише: «Коли мова іде про Україну, то колективізація і голод, хоча, здава-

¹ Осмыслить культ Сталина. М., 1989. С. 332.

² Hryshko W. Op. cit. P. 77—78.

лося б, зв'язані між собою, це, по суті, дві різні речі. На Україні колективізація була тільки прикриттям для погрому голодом... До виникнення голоду розкуркулення і колективізація мали тільки посереднє відношення»¹.

Фактичне протиставлення зазначеними авторами політико-економічних та національних аспектів проблеми голоду призводить, на наш погляд, до абсолютизації останніх. А це, в свою чергу, дає простір для розмірковувань про можливість існування, як писав ще у 1955 р. Т. Сосновий (П. Долина), «плану знищення голодом українського селянства, щоб поставити його на коліна і позбавити будь-яких думок про приватну власність і невеликі ділянки»². Можна припустити, що майбутні дослідники, хоча це маловірогідно, і знайдуть якісь документальні свідчення з цього приводу, але поки що такі версії нічим не підтверджуються. І тому їх далеко не всі поділяють у західній літературі. Згадуваний уже В. Гришко, зокрема, пише: «Чи був голод заздалегідь спланований і використаний як засіб здійснення геноциду — довести важко»³. Подібний висновок робиться і в матеріалах «Комісії», де зазначається, що «голод — це не результат попереднього розробленого плану, хоча він і носив штучний характер»⁴.

Більшість західних дослідників, а це переважно радянологи, схильні зваженіше підходити до виявлення характеру взаємозв'язків між аграрною і національною політикою Сталіна і його оточення. Наприклад, Дж. Мейс, оцінюючи тезу про існування «попереднього плану» голоду зазначає, що «немає підстав говорити про вибірково антиукраїнське застосування проти українців загальносоюзних антиселянських заходів, але вони були застосовані в той час, коли фокус проблем радянського сільського господарства перемістився на Україну і Північний Кавказ». При цьому, продовжує американський радянолог, важливо мати також на увазі, що Сталін, «не звертаючи уваги на те, що його політика призводила до голоду на Україні, нічого не зробив для врятування людей і здійснив заходи, спрямовані на нейтралізацію українців і козаків як політично неблагонадійних груп, котрі ще більше погіршили ситуацію. Це відкривало простір для політичної централізації і російського панування в СРСР»⁵.

¹ Свобода. 1984. 30 трав.

² Report to Congress... P. 11.

³ Gryshko W. Op. cit. P. 55.

⁴ Report to Congress... P. 13.

⁵ Ibid. P. 32.

Дійсно, проблема заготівель зерна на Україні стала дуже гостро, що викликало особливе незадоволення Сталіна. Не випадково в республіку були прислані Молотов і Каганович, а партійне керівництво «посилено» Постишевим. Вірно і те, як зауважив Дж. Мейс, що «з грудня 1932 р. голод був пов'язаний з кампанією проти українського буржуазного націоналізму, в результаті чого було практично знищено українські еліти»¹. Але в зв'язку з наведеними висловлюваннями американського радянолога виникають, на наш погляд, деякі питання. По-перше, чи відмовився Сталін від проведення заходів для запобігання голоду, щоб максимально викачати хліб, чи з метою «покарати» селянина, придушити саме українського селянина? По-друге, який характер мав зазначений Дж. Мейсом зв'язок між голодом і кампанією проти буржуазного націоналізму? Що первинне, а що вторинне, і чи ці процеси та події були взаємообумовлені?

Точка зору Дж. Мейса у викладенні журналу «Визвольний шлях» [1988. Кн. 10 (487)] така: «Москва пов'язувала українське селянство з українським націоналізмом як загрозою імперським інтересам Москви. Сталін, Каганович, Постишев і інші запланували у Москві знищення українського селянства як свідомої національної верстви і безпощадно здійснили це на Україні в 1932—1933 рр. засобом штучного голоду...» Відповідним чином розмірковує у тому ж номері журналу і Р. Конквест. Він вважав, що «голод запланувала Москва для винищення українського селянства як національного бастиону. Українських селян нищили не тому, що були селянами, але тому, що були українцями-селянами».

Слід зауважити: категоричність зазначених авторів не підтверджується настільки ж незаперечними документальними джерелами. Відомі архівні матеріали, зокрема наведені у цьому збірнику, дають підстави говорити, що саме економіко-політичні чинники стали в кінцевому рахунку причиною голоду. При цьому, безумовно, не можна ігнорувати національні аспекти проблеми. Мова іде про те, що Сталін, його оточення, переконавшись у повному провалі планів насильницької колективізації, яка призвела до кризи в сільсько-господарському виробництві, зриву поставок хліба державі, уже у ході заготівель почали шукати винних, формувати «постать ворога». Якщо в Росії це був, зрозуміло, куркуль, то на Україні до нього подавався ще і націоналіст. Більше того, саме у націоналізмі вбачалася головна небезпека і причина провалів у сільському господарстві. Відповідні свід-

¹ Report to Congress... P. 32.

чення вміщені у цій книзі. Можна знайти їх і в працях радянологів. Наприклад, Р. Конквест цитує виступ на XVII з'їзді ВКП(б) С. Косіора, який зазначав: «націоналістичний ухил в Компартії України... зіграв виняткову роль у створенні і поглибленні кризи в селянському господарстві»¹.

Обгрунтовуючи антиселянську і антинаціональну спрямованість сталінської аграрної політики, радянологи і західні українознавці відстоюють тим самим тезу про «голод—геноцид», про «терор голодом» проти українського народу. Звучить це, слід зауважити, незвично для нашого читача, який звук (не є винятком і автор цих рядків) інтерпретувати «геноцид» як «один з виявів фашизму і расизму»², що, звісно, не мав нічого спільного із «реальним соціалізмом», побудованим у 30—50-ті рр. Але нині, коли у громадськості країни склалися досить вичерпні уявлення про масштаби злочинів, скоєних Сталіним і його прибічниками проти радянського народу, розмірковування і твердження західних дослідників вже не можуть сприйматись винятково як «антирадянські наклепи» і «злісні фальсифікації». Більше того, тепер і у деяких радянських виданнях термін «геноцид» визнається цілком адекватним для визначення характеру голоду 1932—1933 рр. на Україні. Вживаються й інші, близькі за значенням, поняття, такі, як, наприклад, «холокост». Зокрема, С. Дяченко вважає, правда, без необхідного у даному разі посилання на працю В. Гришка: цим терміном можна було б визначити те, що «відбувалось у нашій країні в 1932—1933 роках»³.

Аргументуючи правомірність застосування терміна «геноцид» до характеристики голоду на Україні, західні дослідники спираються, як правило, на положення Міжнародної конвенції «Про запобігання злочину геноциду і покарання за нього». Вона була підписана 9 грудня 1948 р. у Парижі і ратифікована всіма країнами — членами ООН, в тому числі і СРСР, у 1954 р. У цьому документі геноцидом визнаються акти, здійснювані з наміром знищити (цілком чи частково) національні, етнічні, расові або релігійні групи.

А саме:

- а) убивство членів будь-якої групи;
- б) заподіяння важкої тілесної чи духовної шкоди членам групи;

---

¹ Конквест Р. Жнива скорботи. Радянська колективізація і терор голодом // Дніпро. 1990. № 1. С. 83.

² Українська Радянська Енциклопедія. 2-е вид. К., 1978. Т. 2. С. 523.

³ Дяченко Сергей. Страшный месяц пух-кутень // Огонек. 1989. № 27. С. 24.

в) навмисне створення для цієї групи умов життя, що мають за мету призвести її повністю чи частково до фізичного винищення;

г) вживання заходів, спрямованих на запобігання народжуваності всередині груп;

д) насильницьке переміщення дітей даної групи в іншу групу.

Не випадково, що зазначений документ з'явився саме після другої світової війни, оскільки була потреба у відповідній юридичній оцінці злочинів фашизму, який проводив широкомасштабне знищення людей. Злочинні акції мали цілеспрямований, навмисний характер, були відповідним чином ідеологічно обгрунтовані. «Юридично,— як зазначає французький політолог П'єр Відаль-Наке,— до злочинів геноциду відносяться вбивства, навіть однієї людини, пов'язані з її расовою належністю або віросповіданням». На практиці термін «геноцид» використовується «у випадках масового знищення цілих народностей...», наприклад вірмен в Турції, в 1915 р. або євреїв і циган фашистами. З точки зору цього автора одна із головних проблем при застосуванні терміна «геноцид» — «це визначення межі між знищенням економічного і соціального характеру і винищенням за релігійними та етнічними мотивами». Тому не випадково, мабуть, у процесі підготовки меморандуму не розглядалися випадки репресій, таких, як знищення політичних угруповань або соціальних класів. П. Відаль-Наке в зв'язку з цим пише: «важко знайти расове пояснення ліквідації Й. В. Сталіним куркулів як класу...»¹.

Відповідно до цієї точки зору трагічні події 1933 р. обумовлені в кінцевому рахунку політико-економічними причинами, не підпадають під поняття «геноцид». Але існує інший погляд, висловлений, зокрема, народним депутатом СРСР Г. Старовойтовою, що «геноцид — це знищення, або переслідування людей за ознакою певної спільності їх походження, інакше кажучи, негласне визнання провини людей за належність до тієї чи іншої соціальної, культурної або біологічної групи. Національна або расова належність, таким чином, виступає в ідеології геноциду лише як окремий випадок, який є основою для переслідування за принципом колективної відповідальності. Згідно з цим репресії можуть і повинні поширюватися не тільки на людей, персонально у чомусь винних, але й на осіб, що належать до однієї з ними групи, будь то певний соціальний прошарок (дворяни, бур-

¹ 50/50. Опыт словаря нового мышления. М., 1989. С. 58, 59.

жуазія, куркулі, взагалі «вороги народу» або їх родичі і т. п.), національна група, яка карається (наприклад, та, що депортується) за співробітництво окремих її членів з ворогом, расова або релігійна спільність». Принцип колективної відповідальності, «як правило, пов'язаний із тоталітаризмом. Тоталітаризм передбачає знищення тих чи інших соціальних, культурних, етнічних груп як груп іновіруючих або інаковіруючих»¹.

Наведена точка зору є виразом спроб вийти за межі суто юридичного тлумачення відповідних положень конвенції. Можливо, в такому підході і є певний сенс, хоча, як нам здається, він штовхає до неправомірної соціологізації правових категорій, до надання якогось універсально-кримінального відтінку багатьом трагічним подіям минулого, насамперед громадянським війнам. Безумовно, під час такої війни в нашій країні були події, які слід розцінювати як прояв геноциду. Скажімо, єврейські погроми на Україні. Але як тоді сприймати обопільний терор, розв'язаний червоними і білими, котрі опинилися по різні боки барикад саме за ознакою належності до певної (певних) соціальної групи? Що це — прояв взаємного геноциду, чи вияв жорстокої логіки класової боротьби? Питання, мабуть, риторичне.

Що стосується правомірності застосування поняття «геноцид» до політики Сталіна стосовно України на початку 30-х рр., то у західній літературі існує дві точки зору. Більшість авторів, а це головним чином представники «української нерадянської» історіографії, схильна говорити про те, що «радянський геноцид мав насамперед антиукраїнську спрямованість»². У матеріалах «Комісії» наголошується: «Йосип Сталін та його оточення здійснили геноцид проти українців у 1932—1933 рр.»³. Цей висновок поділяють Дж. Мейс, Р. Конквєст. Останній, зокрема, розмірковуючи з приводу відповідності сталінських злочинів статтям згадуваної Конвенції, зауважив: «Не має особливого значення, чи підпадають формально вищеописані події під той чи інший точний пункт цього визначення. Бо неможливо заперечувати, що проти українського народу був скоєний злочин. У підвалах для тортур, у таборах примусової праці чи в голодуючих селах здійснювався один злочин за одним проти мільйонів людей, які утворюють цю націю»⁴.

¹ 50/50. Опыт словаря нового мышления. С. 55, 56.

² Gryshko W. Op. cit. P. 5.

³ Report to Congress... P. VII.

⁴ Конквєст Р. Жнива скорботи. С. 115.

Дійсно, безглуздо заперечувати те, що коїлося на Україні на початку 30-х рр. Але не слід забувати: лихо спіткало не тільки нашу республіку, а й Поволжя, Північний Кавказ, Казахстан. Загалом на території, враженій голодом, проживало понад 70 млн. чоловік. Дія страшного механізму тоталітаризму мала універсальний характер. Він пронизував усі сфери суспільства — економіку, політику, соціальні відносини, культуру. Не було жодної нації, жодного народу в СРСР, які б не постраждали від репресій, не зазнали людських втрат у ході насильницької колективізації. І, очевидно, було б несправедливим щодо кожного з народів складати порівняльний реєстр пережитих ним страждань. Адже такий підхід живитиме ілюзію про існування привілейованої нації, яка користувалась прихильністю вождя і була його опорою у здійсненні політичної лінії на колективізацію. Крім того, і це слід підкреслити особливо, культивуючи ідею навмисної спрямованості репресій проти певного народу, можна, як це не звучить парадоксально, тим самим давати шанс прибічникам сталінізму знаходити виправдання їх злочинів нібито необхідністю боротьби з ворожими справі комунізму націоналістичними ідеями, оплотом яких виступало селянство.

Великодержавна, шовіністична спрямованість сталінської національної політики, безумовно, не могла не позначитися на масштабах катастрофи. Звертаючи увагу на цей момент, В. Гришко цілком слушно зауважив, що «кампанія ліквідації куркуля як класу» поєднувалась в республіці з масовим терором проти «місцевого націоналізму і сепаратистських тенденцій»¹. Дійсно, постать ворога, винного з точки зору режиму у провалі хлібозаготівель, виступала на Україні у двох іпостасях — куркуля і націоналіста. Але, на наш погляд, помилково було б шукати причини трагедії головним чином, а то й винятково у «русифікаторських» устремліннях Сталіна, у його стійкому «антиукраїнізмові». Наприклад, Р. Конквест, очевидно з метою посилення своєї позиції, зазначає: «академік Сахаров пише про характерну для Сталіна українофобію»². Навряд чи можна сприймати як серйозний аргумент посилення на точку зору навіть такої авторитетної людини, оскільки вона не ґрунтується на документальних джерелах.

Слід сказати, що на схильність Р. Конквеста підходити до джерел вибірково звертають увагу деякі його опоненти у західній історіографії. Мова йде про тих вчених, які не поді-

¹ Gryshko W. Op. cit. P. 4.

² Конквест Р. Жнива скорботи. С. 81.

ляють тезу про «антиукраїнську спрямованість» голоду. Наприклад, американський радянолог А. Даллін вказує на відсутність підстав для тверджень, що «голод навмисно було спрямовано проти українців»¹. Автор однієї із статей в американській газеті «The Village Voice» за 12 січня 1988 р. Дж. Коплон зазначає: ряд провідних вчених в Америці на відміну від багатьох органів масової інформації досить стримано сприйняли працю Р. Конквеста. Дж. Коплон, зокрема, пише: «Вони піддали сумніву твердження Конквеста про те, що українське духовенство та інтелігенція — два головних контрреволюційних табори — були об'єктом більш жорстоких репресій, ніж в інших районах країни... Найрішучіше заперечують ці дослідники спроби Конквеста знайти новий холокост. З їх точки зору голод — це страшна, трагічна подія, але це не був геноцид».

Полемізуючи з прибічниками ідеї про фатальну роль «українофобії» Сталіна, Дж. Коплон як зразок зваженого погляду на ті події вважає точку зору американського радянолога Дж. Гетті, котрий покладає відповідальність за трагедію не тільки на «вождя народів» і його оточення. «Її повинні поділяти десятки тисяч активістів і офіційних осіб, які здійснювали політику...» Такий підхід може здатися певною мірою несподіваним. Справді, в існуючій літературі, в тому числі і в останніх вітчизняних публікаціях, існує тенденція цілком покласти відповідальність за трагедію на Сталіна і його оточення, а також ретельних виконавців волі «вождя». Така точка зору приваблює своєю антисталінською спрямованістю. Дійсно, злочинність дій політики Сталіна не викликає сумнівів. Але при цьому, мабуть, важливо з'ясувати, що лежало в їх основі — чи «підступні задуми», чи близька до фанатизму одержимість ідеєю побудувати «світле майбутнє» у найкоротші строки і найрадикальнішими засобами. Якщо дотримуватися першої точки зору, то проблема голоду значною мірою спрощується, її можна звести до пошуку злодіїв на всіх рівнях адміністративної системи. Якщо ж намагатися з'ясувати глибинні причини трагедії, то виникає потреба вивчення всіх параметрів (економічних, політичних, соціальних, національних) дії складного механізму реалізації ідеї перебудови села на засадах зрівняльного, казарменого соціалізму. Адже гасла, сформульовані Сталіним і втілені у партійних постановках, виникли не у безповітряному просторі. Вони мали певну соціальну основу, їх поділяли певні соціальні прошарки на селі, у них знайшли відображення сподівання людей на кращу долю. Комуністичній

¹ Цит. за: The Village Voice. 1988. 12. Jan.

ідеї, яку уособлював Сталін, присягали десятки тисяч чесних комуністів, у неї вірили мільйони селян. У чому їх провина, за що несуть вони відповідальність, ставши виконавцями, підкоряючись, зокрема, партійній дисципліні, волі вождя? Це теж була трагедія. Створена система втягувала в свою орбіту весь народ, роблячи його одночасно і жертвою, і бранцем ідеї. Як цілком вірно зазначив у вищезгаданій статті в «Літературній Україні» В. Маняк, механізм автократії «перемелював принципи і людські долі, святині народу і традиції, віру і зрадництво. Руйнувалася народна мораль, етичні засади людини, що працювала на землі, розсіювалися згубні бацили доносів, заздрощів, культ ненависті людини до людини».

З точки зору Дж. Коплона гіперболізація національних аспектів проблеми насильницької колективізації і голоду у працях окремих представників «української нерадянської» історіографії була підпорядкована суто політичним цілям. У зв'язку з цим він зауважує: «Поеднавшись зі старою націоналістичною „уткою“ про „жидобільшовизм“, голодологія допомагала виправдовувати антисемітизм, колабораціонізм і навіть геноцид. Око за око — нацистський холокост у відповідь за „єврейський“ голод». Роблячи такий висновок, Дж. Коплон звертає увагу на необхідність критичного ставлення до публікацій з проблеми голоду, написаних колабораціоністами. Безумовно, на змісті, а отже, і науковій значущості їх праць не могла не позначитися філософія, політичні погляди цих авторів. Зокрема, на цей момент і вказує автор, характеризуючи зміст фільму «Жнива розпачу», в якому у ролі свідків виступають колабораціоністи, а також аналізуючи книгу Р. Конквеста. Англійський вчений з точки зору Дж. Коплона не досить критично ставиться до свідчень осіб, що співробітничали з фашистами.

Критична спрямованість статті Дж. Коплона викликала невдоволеність Р. Конквеста, який заявив, що вона «містить багато помилок і непорозумінь про його життя і праці». А Дж. Мейс зазначав: «Головна ідея статті Дж. Коплона полягає у тому, що нібито всі, хто вивчає і пише про голод на Україні, — це нацистські колабораціоністи або фашисти»¹. Мабуть, він дещо згущує фарби у полемічному запалі. Але у його репліці є і певний сенс. Дійсно, донедавна у нас часто так і робили, заперечуючи сам факт голоду. Разом з тим не слід впадати в іншу крайність — недооцінку міри політизації кінцевих висновків і упередженості у розміркованні.

¹ The Village Voice. 1988. 2 Febr.

вуваннях про голод у свідченнях колишніх колабораціоністів або й самих фашистів. У зв'язку з цим цілком правомірне зауваження авторів матеріалів «Комісії» у передмові до опублікованих ними депеш італійського консула у Харкові. Хоча свідчення С. Граденіго і містять важливі факти про голод на Україні, необхідно «постійно пам'ятати, що він був переконаним фашистом і його упередженість не могла не позначитися на змісті документів»¹. З цим висновком не можна не погодитися.

Слід сказати, що немарксистською західною історіографією засвоєно значний масив різноманітних джерел. Серед них певний інтерес становлять матеріали Італійського державного архіву у Римі — повідомлення посольства Італії у Москві про стан радянського сільського господарства, а також інформація італійських консулів у Києві, Харкові, Одесі про голод на Україні. Знайдені і опубліковані ці документи «Комісією Конгресу США у справі голоду на Україні».

У зв'язку з цим хотілося б висловити сподівання, що робота в цьому напрямі триватиме, причому за активної участі радянських вчених. Адже цікаві документи можуть бути і в архівах інших країн, які мали свої дипломатичні представництва на Україні в 30-ті рр., зокрема в Польщі.

Знайомство з опублікованими «Комісією» матеріалами допомагає доповнити деякі моменти у загальній картині трагедії, котра спіткала український народ. Це стосується політичного, економічного і морального становища у республіці під час і після голоду. «Земля України обезлюдніла», — пише С. Граденіго у своєму звіті про подорож на літаку з Харкова до Одеси і назад. Він наводить чимало жахливих деталей про складні умови життя міського населення, про терор, розв'язаний проти селянства, про їх ставлення до представників влади.

Заслужують на увагу деякі оцінки тогочасного політичного режиму. Так, у повідомленні італійського консула в Одесі звертається увага на прагматичний, антигуманний характер політики Сталіна.

Західні вчені підготували і надрукували цілий ряд збірників-спогадів очевидців голоду на Україні. Так, у США робота в цьому напрямі велася вже давно. Її результатом стала публікація «Комісією» фрагментів 179 інтерв'ю зі свідками голоду. Думається, що оцінку цієї праці найкраще можна дати словами самих авторів видання: «Оскільки минуло вже понад півстоліття з часу трагедії, деякі факти пере-

---

¹ Report to Congress... P. 223.

кручені, дати називалися помилкові, а сприймання подій часто забарвлювалося набутим досвідом. Тому це джерело інформації слід оцінювати як одне із багатьох, що використовуються у справі відновлення певних історичних подій»¹. Цілком слушне, на наш погляд, зауваження. Воно застерігає від абсолютизації зазначених свідчень як історичного джерела, орієнтує на всебічний підхід до вивчення голоду на Україні 1932—1933 рр.

Це повністю стосується і результатів семи публічних заслухань «Комісією» у різних місцевостях США очевидців голоду на Україні. Їх метою було, зокрема, накопичення цінних свідчень, а також намагання привернути увагу громадськості до трагічних подій того часу. Можливо, набутий досвід заслуговує на увагу і може бути відповідно використаний і у нас. Ця робота повинна стати органічною складовою широкомасштабного процесу пошуку нових джерел. Адже, як зазначають радянські вчені В. П. Данилов і Н. А. Івницький, «основна маса документів, які відображають становище на селі, особливо все те, що було пов'язане з голодом, адміністративними заходами, придушенням невдоволення і обурення, істориками ще не засвоєна. Сплине чимало часу і потрібно буде докласти чимало зусиль до того, щоб підняти величезний масив документації, яка збереглася, критично проаналізувати її достовірність, характер і ступінь відображення дійсності, ввести у науковий обіг і, зрештою, надрукувати для громадськості найбільш важливе і цінне»².

Вирішення цього складного завдання значною мірою лягає зараз саме на радянських вчених. Можна також сподіватися, що наші архіви нарешті відкриють свої фонди і для зарубіжних дослідників. Цим самим було б набагато розширено можливості для творчого об'єднання сил, спільної праці над тими складними питаннями, які ще потребують докладної розробки. Західна історіографія набула досить серйозного досвіду вивчення проблеми голоду, але ресурси її подальшого розвитку, на наш погляд, уже фактично вичерпано. Якихось нових фактів, узагальнень через неможливість розширювати джерельну базу за рахунок розвідки архівних фондів в останні роки практично не з'явилося. І це змушені визнавати зарубіжні дослідники. Наприклад, Р. Мен-тінг, рецензуючи збірник статей провідних спеціалістів Заходу під назвою «Голод на Україні. 1932—1933» (за ред.

---

¹ Report to Congress... P. 223.

² Документы свидетельствуют. Из истории деревни накануне и в ходе коллективизации 1927—1932 гг. М., 1989. С. 45.

Р. Сербіна і Б. Кравченка), доходить такого висновку: «автори книги намагаються показати, що голод — це штучний і навмисний акт проти певної нації. Ця теза не дістала тієї історіографічної підтримки, на яку вони сподівалися. Постійне повторення зазначеного висновку — це ще не доказ, хоча такий прийом, спрямований на доведення штучності і навмисного характеру голоду, здається досить вірогідним — отже, факт трагедії не підлягає ніяким сумнівам. Підкреслено полемічний та проповідницький стиль не сприяє посиленню позиції авторів, навпаки, послаблює її»¹.

Ряд вчених піддає критиці наукову значущість тих пропагандистських акцій, які проводилися останнім часом на Заході з метою засудження скоєних Сталіним і його оточенням злочинів проти українського народу. М. Левін з цього приводу писав: «Я антисталініст, але я не бачу, що нового може додати антирадянська кампанія. Вона збільшує кількість все нових і нових жахливих фактів до такого рівня, коли це вже перетворюється у патологію»². Дійсно, нині існує нагальна потреба рішуче позбутися з обох сторін різного роду стереотипів і давніх пропагандистських нашарувань. Умови для цього, на наш погляд, тепер склались, як ніколи, сприятливі.

---

¹ Soviet Studies. 1988. № 2. P. 336.

² The Village Voice. 1988. 12 Jan.

1932-1933

**МОВОЮ
ДОКУМЕНТІВ**

№ 1

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У ПРО ХЛІБОЗАГОТІВЛІ *

3 січня 1932 р.

Надіслати міськкомам та райпарткомам і уповноваженим ЦК таку телеграму:

«Не зважаючи на рішення Політбюро ЦК [ВКП(б)] від 29 грудня про оголошення січня місяця бойовим ударним місяцем закінчення хлібозаготівель, виділення спеціально для стимулювання хлібозаготівель краму на 70 млн. крб., який вже на 60 % відвантажений й прибуває до районів, надсилку на допомогу районам значної кількості робітників на чолі з членами Політбюро,— становище з хлібозаготівлями на Україні залишається надзвичайно тривожним.

Подальше падіння заготівель першої п'ятиденки січня (2 млн. 800 тис. пудів проти 3 млн. 500 тис. пудів останньої п'ятиденки грудня) вказує, що районні організації, місцеві робітники не уявили собі, а часто не хочуть зрозуміти всієї важливості й потреби закінчення заготівель саме в січні.

Таке становище хлібозаготівель вважаємо за ганьбу для Української парторганізації й вимагаємо від уповноважених ЦК, всіх парторганізацій і всіх членів партії негайного вжиття таких заходів, що забезпечили б Україні виконання цілком і безумовно рішення Жовтневого пленуму ЦК ВКП(б) про хліб».

ПА ІІІ при ЦК Компартії України Ф. 1. Оп. 6. Спр. 235. Арк. 4—5.

---

* На засіданні Політбюро ЦК КП(б)У від 3 січня 1932 р. розглядалося питання про хлібозаготівлі у зв'язку з телеграмою Й. В. Сталіна і В. М. Молотова з цього питання.

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У ПРО ВИКОНАННЯ
ПЛАНУ ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ У ЗІНОВ'ЄВСЬКОМУ
ТА НОВОМОСКОВСЬКОМУ РАЙОНАХ *

3 січня 1932 р.

За те, що бюро Зінов'євського та Новомосковського райпарткомів не зуміли по-більшовицькому організувати й мобілізувати партійну та комсомольську організації, робітничі й колгоспні маси, особливо колгоспний, бідняцько-середняцький актив на справжню боротьбу за виконання повністю плану хлібозаготівель в установлені від них самих і ЦК терміни, по опортуністичному керували перебігом хлібозаготівель, займалися порожньою балаканиною про хлібозаготівлі, а на ділі створювали видимість боротьби за хліб, зняти з роботи секретаря Зінов'євського райпарткому Михеєнка, голову Зінов'євської міськради Беляєва, секретаря Новомосковського райпарткому Кисельова, голову Новомосковської КК Моренкова, голову РВК Новомосковського району Лермана, заборонити цим товаришам на рік виконувати відповідальну роботу. Бюро райпарткомів цих організацій розпустити.

Запропонувати оргінструві і відділові кадрів ЦК в триденний термін переглянути склад керівного активу працівників цих районів, щоб зміцнити його і замінити непрацездатних та тих, що не виправдали себе на роботі в справі хлібозаготівель.

Доручити т. Затонському по Новомосковському району і т. Майорову по Зінов'євському району не пізніше як 5 січня 1932 р. провести пленум парткомів цих районів і провести вибори нових керівних органів, а також подати потрібну допомогу в справі успішного закінчення в січні планів хлібозаготівель цими районами на основі постанов ЦК.

ПА ІІІ при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 235. Арк. 5.

---

* До введення у лютому 1932 р. обласного адміністративного поділу на Україні з 1930 р. існувала двоступенева система управління (центр — район).

№ 3

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У ПРО ХЛІБОЗАГОТІВЛІ В СТАРОКОСТЯНТИНІВСЬКОМУ РАЙОНІ

6 січня 1932 р.

1. За незадовільне керівництво хлібозаготівлями, недостатню мобілізацію мас і недостатній натиск на куркуля, бюро Старокостянтинівського РПК оголосити догану.

2. За опортуністичне ставлення до хлібозаготівель, за надсилку сільрадам розпоряджень про встановлення твердих завдань куркульським господарствам на основі відсоткового вилучення з валового збору, що призвело до залишення у куркулів значних запасів хліба, за неорганізацію належного натиску на куркуля лінією райвиконкому — голові райвиконкому т. Сарані оголосити догану та зняти з роботи.

3. За опортуністичне ставлення до хлібозаготівель, за відміну розпорядження про опечатання жорен, за потурання потайному перемолу — голові районної КК т. Вальцеріку оголосити догану та зняти з роботи.

4. Бувшому уповноваженому ЦК т. Довгому за невжиття заходів по організації хлібозаготівель, за те, що не реагував на опортуністичні дії райвиконкому, не забезпечив боротьби з потайним перемолом — оголосити сувору догану с попередженням.

Затвердити на члена колегії Наркомкомгоспу т. Носалевського.

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 235. Арк. 6.

№ 4

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК ВКП(б) ПРО ХЛІБОЗАГОТІВЛІ

11 січня 1932 р.

1. Обязать нац. ЦК, крайкомы и обкомы по выполнении установленного для области (края, республики) годового плана хлебозаготовок продолжать заготовки сверх плана.

2. Разрешить Наркомснабу оставлять в распоряжении облкрайисполкомов для использования на местные нужды 40 % из количества хлеба, заготовленного сверх годового плана.

3. Весь хлеб, заготовленный сверх годового плана, за исключением 40%-го отчисления, зачислять в централизованные ресурсы.

Центральний партійний архів Інституту марксизму-ленінізму при ЦК КПРС. Ф. 17. Оп. 3. Спр. 868. Арк. 5. (Далі: ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС).

№ 5

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У ПРО ХІД ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ В НОВОУКРАЇНСЬКОМУ РАЙОНІ

14 січня 1932 р.

За те, що керівництво Новоукраїнського району, не дивлячись на попередження ЦК, своєю опортуністичною балаканиною про нереальність плану хлібозаготівель та опортуністичною практикою вносило розлад в роботу парторганізації, ігнорувало роботу щодо мобілізації колгоспних мас, зокрема колгоспного та бідняцько-середняцького активу, на боротьбу з куркулем за виконання плану хлібозаготівель, що привело до цілковитого припинення хлібозаготівель в районі на протязі останнього місяця та, зокрема, в січні — ударному місяці хлібозаготівель, ЦК ухвалює: зняти з роботи секретаря Новоукраїнського РПК т. Шерстюка, голову РВК — т. Гречка та голову КК — т. Потоцького, висловивши їм сувору догану з попередженням, та заборонити протягом року виконувати відповідальну роботу.

Бюро РПК та президії КК висловити догану.

Зобов'язати Новоукраїнську парторганізацію домогтися цілковитого виконання плану хлібозаготівель в терміни, що їх встановив ЦК.

Доручити оргінстру та відділу кадрів протягом 24-х годин направити відповідних робітників для зміцнення керівництва району.

ПА ІІІ при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 235. Арк. 24.

№ 6

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У ПРО ХЛІБОЗАГОТІВЛІ

25 січня 1932 р.

а) Внести пленуму ЦК пропозицію:

Об'явити лютий місяць ударним місяцем закінчення хлібозаготівель.

В зв'язку з цим відкласти скликання Всеукраїнської партконференції на 10—12 березня*.

б) Попередити райони, що коли до 20 лютого товари, що їх призначено для стимулювання хлібозаготівель, не будуть

---

* Йдеться про ІІІ Всеукраїнську конференцію КП(б)У, яка відбулася 6—9 липня 1932 р.

реалізовані (відповідно з постановами ЦК про порядок заохочування хлібоздаванців) — ці товари буде вивезено з районів для продажу в міських центрах.

в) Надати керівникам груп районів право, в разі явної невідповідності асортименту товарів для стимулювання хлібозаготівель і встановлення, що той або інший товар було включено до так званого хлібного фонду неправильно, — списувати його з цього фонду і реалізовувати звичайним порядком.

г) Доручити ЦК ЛКСМУ разом з т. Строгановим * негайно вжити ряд рішучих заходів щодо посилення участі комсомолу в практичній роботі по хлібозаготівлях.

ПА ІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 235. Арк. 43.

№ 7

ПОСТАНОВА СЕКРЕТАРІАТУ ЦК КП(б)У ПРО СТАН ТА ПЕРЕБІГ ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ У ВОЛОДАРСЬКОМУ РАЙОНІ

29 січня 1932 р.

1. ЦК констатує, що внаслідок опортуністичного ставлення керівної верхівки до виконання плану хлібозаготівель та недостатньої мобілізації навколо цього партійної організації, колгоспних і бідняцько-середняцьких мас у Володарському районі, місячне завдання на 20 січня виконано замість 35 742 ц лише 1951 ц, або 5,6 % плану. Річний план виконано теж зовсім незадовільно: колгоспи — 87 %, одноосібні господарства — 51 % та куркульсько-заможня верхівка села — 53 %.

2. РПК по-опортуністичному поставився до виконання постанови ЦК ВКП(б) від 2 серпня про організаційно-господарське зміцнення колгоспів, не повів більшовицької боротьби за очищення колгоспів від куркульських і ворожих елементів, внаслідок чого по багатьох колгоспах панує безгосподарність, шкідництво, низька вартість трудовдя, незадовільна трудова дисципліна, незадовільний стан тяглової сили та розбазарювання великої кількості хліба й залишення його невимолоченим у соломі.

Виходячи з цього, ЦК ухвалює:

1. За опортуністичне керівництво перебігом хлібозаготівель, за невміння по-більшовицькому мобілізувати партійні, комсомольські та колгоспно-бідняцько-середняцькі маси на

---

* В. А. Строганов — другий секретар ЦК КП(б)У.

справжню боротьбу за хліб, за припущену безгосподарність по багатьох колгоспах, за несвоєчасне викриття шкідництва по деяких колгоспах та за припущення засміченості багатьох колгоспів куркульським і ворожим елементом — бюро Володарського РПК розпустити.

2. Схвалити постанову об'єднаного пленуму РПК та Районної КК від 16 січня про зняття з роботи голови районної КК т. Думельського і заворга РПК т. Драга та вивід їх із складу керівних парторганів району за опортуністичне ставлення до хлібозаготівель.

Заборонити т. Думельському протягом 2-х років працювати на відповідальній партійній та радянській роботі.

3. Секретаря РПК т. Руцкова за розмагнічування парт-організації своїм невір'ям в реальність плану хлібозаготівель, за нездатність виконувати директиви партії про організаційне і господарське зміцнення колгоспів — з роботи секретаря РПК зняти, оголосити йому сувору догану з попередженням та заборонити протягом 2-х років виконувати відповідальну роботу.

4. Zobov'язати РПК і райпарторганізацію найближчими днями розгорнути на основі масової роботи з колгоспним та бідняцько-середняцьким активом справжню боротьбу за цілковите виконання плану хлібозаготівель, організаційно-господарське зміцнення колгоспів та рішуче очищення останніх від куркульських елементів.

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 235. Арк. 64—65.

№ 8

ПОСТАНОВА РНК СРСР І ЦК ВКП(б) ПРО ЗБІР КОЛГОСПНИХ НАСІННЕВИХ ФОНДІВ ПО СРСР І ПРО ЗАХОДИ НАСІННЕВОЇ І ПРОДОВОЛЬЧОЇ ДОПОМОГИ РАЙОНАМ, ЩО ПОТЕРПІЛИ ВІД ЗАСУХИ

16 лютого 1932 р.

1. В связи с приближением посевной кампании Совет Народных Комиссаров СССР и Центральный Комитет ВКП(б) указывают всем партийным и советским организациям на то, что центральной задачей их работы в деревне в ближайшие недели является создание семенных колхозных фондов в размерах, необходимых для полного выполнения посевного плана.

Совет Народных Комиссаров и Центральный Комитет ВКП(б) обязывают все партийные, советские и колхозные организации немедленно взяться за дело образования колхозных семенных фондов.

2. Утвердить установленный Наркомземом СССР план образования семенных колхозных фондов яровых зерновых культур:

УССР	9500 тыс. ц
Северный Кавказ	» 3920
Нижняя Волга	» 3820
Крымская АССР	» 203
ЗСФСР	» 440
Узбекская ССР	» 500
Киргизская АССР	» 460
Туркменская ССР	» 30
Таджикская ССР	» 180
Дагестанская АССР	» 36
Казахская АССР	» 3000
Западная область	» 1486
Ивановская область	» 797
Татарская АССР	» 1291
Средняя Волга	» 4360
Ц. Ч. О.	» 3894
ДВК	» 689
Северный край	» 948
Башкирия	» 2500
Западная Сибирь	» 5800
Нижегородский край	» 2480
Московская область	» 1786
Ленинградская область	» 812
БССР	» 1200
Урал	» 5451
Восточная Сибирь	» 1772

57 355 тыс. ц

Установить в качестве крайних сроков окончания засыпки семян для Украины, Нижней Волги, Северного Кавказа, Крыма и Средней Азии 10 марта, а для остальных республик, районов и областей — 1 апреля.

3. Ввиду того, что восточные районы СССР подверглись в прошлом году засухе и вследствие этого ряд колхозов и совхозов этих районов не могут из своих собственных ресурсов обеспечить полностью весенний посев необходимым количеством семян и в ряде случаев имеются некоторые затруднения с продовольствием, предоставить колхозам и совхозам этих районов беспроцентную семенную и продовольственную ссуду с возвратом осенью 1932 г. натурой в размере 53 млн. 500 тыс. пудов, в том числе 39 млн. пудов колхозам и 14 млн. 500 тыс. пудов зерновым, семенным и животноводческим совхозам.

4. Распределить отпускаемую колхозам семенную и про-

довольственную ссуду по культурам нижеследующим образом:

Пшеницы	18,1	млн. пудов	
Овса	8,25	»	
Ячменя	0,4	»	
Ржи	6,5	»	(в т. ч. 6 млн. пудов
Кукурузы	3,0	»	на продовольствие)
Подсолнуха	2,8	»	

Распределить отпускаемые колхозам в порядке семенной и продовольственной ссуды пшеницу, овес, ячмень и рожь по районам нижеследующим образом:

	Пшеницы	Овса	Ячменя	Ржи
Нижняя Волга	1,5	0,5	—	0,3
Средняя Волга	3,9	1,9	—	1,5
Урал	4,2	2,3	0,4	1,7
Казахстан	3,45	0,5	—	1,5
Башкирия	0,85	0,75	—	—
Зап. Сибирь	3,9	1,4	—	1,5
Татария	0,3	0,9	—	—

6. Поручить Наркомзему СССР распределить отпущенную в семссуду колхозам кукурузу и подсолнух, а также отпущенные совхозам семена по районам.

7. Обязать Народный комиссариат земледелия отпуск государственной семенной ссуды производить лишь по мере образования колхозами семенных фондов из собственных ресурсов.

8. Обязать Госбанк профинансировать отпуск семенной и продовольственной помощи.

9. Совет Народных Комиссаров и ЦК ВКП(б) обращает внимание всех партийных, советских и колхозных организаций на то, что сбор семян должен быть закончен повсеместно в возможно более краткий срок с тем, чтобы своевременной подготовкой к посевной кампании обеспечить раннее окончание сева и тем самым добиться более высокого урожая.

10. Наркомзему СССР установить оперативное наблюдение за ходом сбора семян и еженедельно публиковать сводку о ходе образования семенных колхозных фондов по районам, областям и республикам.

Председатель Совета
Народных Комиссаров СССР
В. Молотов (Скрябин)

Секретарь ЦК ВКП(б)
И. Сталин

ТЕЛЕГРАМА ЦК ВКП(б)
ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТУ КП(б)У ПРО ЗБІР
І ЗБЕРІГАННЯ КОЛГОСПНИХ НАСІННЕВИХ ФОНДІВ *

16 лютого 1932 р.

Из Москвы

Харьков ЦК КП(б)У

Всем секретарям крайкомов и обкомов для передачи всем райкомам ВКП(б).

Завтра публикуем постановление ЦК и Совнаркома о сборе семенных фондов и мерах семенной и продовольственной помощи районам, пострадавшим от засухи. Бросьте на сбор колхозных семенных фондов все силы. Повсеместно примените оправдавшуюся на опыте Средней и Нижней Волги практику общественного самообязательства общих собраний колхозников и бригад по сбору недостающего количества семян, взаимопомощи одних колхозов другим, проверки колхозами, окончившими сбор семян, колхозов еще не окончивших сбора, займа семян у колхозников в колхозные фонды. Обеспечьте выделение в каждом колхозе лиц, ответственных перед правлением и общим собранием колхозников за сохранность семенных фондов. Имейте в виду, что ЦК не примет никаких отговорок — семенные фонды должны быть собраны в составе культур, предусмотренных планом, безусловно полностью и притом не позднее установленных сроков. Сообщите в ЦК о принятых Вами мерах.

Секретарь ЦК ВКП(б) *Сталин*

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1104. Арк. 7.

---

* Телеграма надіслана у зв'язку з прийняттям постанови РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 16 лютого 1932 р. «Про збір колгоспних насінневих фондів по СРСР і про заходи насінневої і продовольчої допомоги районам, що потерпіли від засухи». Див. док. № 8.

ДИРЕКТИВНИЙ ЛИСТ ЦК КП(б)У ТА РАДНАРКОМУ УСРР
ОБКОМАМ, МІСЬККОМАМ І РАЙКОМАМ ПАРТІЇ
ПРО МОБІЛІЗАЦІЮ НАСІННЕВИХ ФОНДІВ
І ОРГАНІЗАЦІЮ ВЗАЄМОДОПОМОГИ
НЕДОРІДНИМ РАЙОНАМ

17 лютого 1932 р.

Из ряда районов в ЦК поступили требования об отпуске семян для колхозов, сдавших, будто бы, все свои ресурсы по хлебозаготовкам, а также многочисленные требования от совхозов дать им семена и в довольно значительном количестве. ЦК сообщает для неуклонного руководства, что в связи с общим положением с хлебными ресурсами и необходимостью оказать семенную и даже продовольственную помощь недородным районам Западной Сибири, Урала и Волги, не может быть и речи о каком-либо отпуске семян для Украины, где положение с урожаем вполне благополучное и где есть все возможности мобилизовать семена на месте. У ЦК КП(б)У и СНК Украины также никаких собственных зерновых ресурсов нет. Поэтому ЦК и СНК предлагают немедленно прекратить какие бы то ни было разговоры о семенной помощи из центра и все внимание партийных организаций колхозов и совхозов направить на то, чтобы добыть семена на месте, на организацию взаимопомощи отдельным колхозам, у которых действительно не хватает семян.

Большевики всю намеченную к посеву землю должны засеять полностью и в срок, должны преодолеть все трудности. Это будет зависеть исключительно от степени большевистской мобилизации сил и средств на месте.

Особенного внимания требуют совхозы. Необходимо во все совхозы немедленно командировать твердых людей, которые обязаны внутри каждого совхоза мобилизовать все ресурсы для семян, не останавливаясь ни перед чем. Совхозы, где положение более благополучно, должны оказать семенную помощь тем совхозам, которые своими средствами справиться не могут. Все зерно яровых культур, пригодное к посеву, независимо от категоричности зерна, обратить на семена, пересмотреть контингент потребителей в совхозах, снять со снабжения лиц, не связанных с производством, сократить расходы на питание и корм скота, за счет чего образовывать обменные фонды, провести обмолот всего хлеба, масовый обмолот соломы и перевеяние половы.

В отдельных случаях нужно организовать заем недостающих совхозу семян у колхозников с условием немедленного

возврата этих семян осенью. Этот заем оформить соответствующими договорами.

Не только для отдельных колхозов, но и для совхозов семена должны быть мобилизованы внутри самих районов и областей.

Надо учесть, что сроки до посева короткие, поэтому немедленно должна быть развернута широкая практическая работа по проверке каждого совхоза и колхоза, по мобилизации в них семенных ресурсов. К 5 марта работа должна быть закончена.

Секретарь ЦК КП(б)У С. Косиор
Председатель СНК УССР В. Чубарь

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф 1 Оп. 6. Спр. 235. Арк. 82.

№ 11

ІЗ ПОСТАНОВИ БЮРО КИЇВСЬКОГО ОБКОМУ КП(б)У ПРО РОБОТУ ЩОДО ЗБИРАННЯ НАСІННЄВИХ ФОНДІВ

18 лютого 1932 р.

Директиву ЦК КП(б)У та Раднаркому в справі насінневих фондів * прийняти до неухильного керівництва та виконання.

Доручити секретаріату протягом одної доби скласти на основі директиви ЦК КП(б)У і Раднаркому відповідну телеграфну директиву всім райпарткомам області в справі негайного розгортання більшовицької роботи по збиранню насінневих фондів, щоб повністю забезпечити весняну засівкампанію, відзначивши про негайне припинення будь-яких розмов про насінневу допомогу з центру і скеруванням всієї уваги парторганізації на збирання насінневих фондів на місці, на мобілізацію всіх внутрішніх ресурсів та вказавши РПК, що вся ця робота по збиранню насінневих фондів повинна провадитися поруч з хлібозаготівлею, ні в якому разі не відбиваючись на зменшенні темпів такої.

Доручити Агітмасвідділу відповідно проінструктувати товаришів, що працюють на районах в справі хлібозаготівлі, що поруч з хлібозаготівлею належить розгорнути більшовицьку роботу по забезпеченню весняної засівкампанії насінневими фондами.

Партархів Київського обкому Компартії України. Ф. 5. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 1.

* Див. док. № 10.

ЛИСТ ГОЛОВИ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ЦВК
Г. І. ПЕТРОВСЬКОГО ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У
ПРО ПРОДОВОЛЬЧІ ТРУДНОЩІ В РЯДІ РАЙОНІВ
ВІННИЦЬКОЇ, ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ, КИЇВСЬКОЇ,
ОДЕСЬКОЇ ТА ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ І ЗАХОДИ
ЩОДО ЇХ ПОДОЛАННЯ

Не раніше 23 лютого 1932 р.

Политбюро ЦК КП(б)У
тов. Косиору

Ввиду того, что уже сейчас продовольственное положение начинает тяжело складываться для ряда районов Днепропетровской, Одесской, Харьковской, Киевской и Винницкой областей, и не только для села, но и для некоторых рабочих городов, я считаю необходимым:

1. Написать обстоятельную записку ЦК ВКП(б) на основе обмена мнений на посевкомиссии от 23 февраля в присутствии секретарей обкомов и тех материалов, какие по этому вопросу у нас имеются, о фактах острого недостатка продовольствия для населения и кормов для скота.

2. Просить ЦК ВКП(б) издать постановление о прекращении хлебозаготовок на Украине и объявлении свободной торговли, согласно закону.

3. Поручить гг. Петровскому, Войцеховскому * и Горлинскому ** собрать коммунистов общественных организаций: профорганизаций, «Друг детей», Красного креста для принятия ряда мер по оказанию помощи детям в районах, находящихся в тяжелом продовольственном положении.

4. Заготовительным организациям, республиканским и кооперативным организациям обсудить вопрос возможности в некоторых районах децентрализованных заготовок на помощь тяжелым в продовольственном отношении районам.

Г Петровский

ПА ІІІ при ЦК Компартії України. Ф. 1 Оп. 101 Спр. 1107а. Арк. 1

* Ю. О. Войцехівський — секретар ВУЦВК.

** К. Горлинський — заступник секретаря ВУЦВК.

ПОСТАНОВА ХЕРСОНСЬКОГО МІСЬККОМУ КП(б)У
ПРО ХЛІБОЗАГОТІВЛІ

1 березня 1932 р.

а) Відмітити, що майже всі сільради за останню десятиденку лютого припинили зовсім хлібозаготівлі.

б) Констатувати, що це спричинилось у зв'язку з повною демобілізацією сільпарторганізації та уповноважених МПК і міськради.

в) Констатувати, як ганебне явище, що контрактанти виконали річне завдання лише на 68 %, а плановики на 76 %.

г) Вважати за потрібне надалі поруч з підготовкою до весняної засівної кампанії посилити роботу щодо виконання плану хлібозаготівель.

д) Запропонувати уповноваженим МПК і секретарям сільпартосередків поруч з дальшим розгорненням масової роботи серед колгоспників і контрактантів вжити найрішучіших заходів адміністративно-фінансового натиску до злісних незадавців хліба.

е) Доручити фракції РКС перевірити по колгоспах виконання директиви партії про заготівлю лишків хліба у колгоспників.

ж) Запропонувати фракції міськради дати директиву про відкриття в районі всіх млинів.

з) Доручити прокуратурі й нарсуду прискорити розгляд справ по хлібозаготівлях, розглядаючи їх по селах у показовому порядку.

і) Заслухати на бюро доповіді уповноважених по хлібозаготівлі таких сел: Білозерки, Ц. Дар, П. Покровського, Музиківки й Станіславу.

Партархів Херсонського обкому Компартії України. Ф. 185. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 2.

№ 14

ДИРЕКТИВНИЙ ЛИСТ ЦК КП(б)У ОБКОМАМ ПАРТІІ, МОЛДАВСЬКОМУ ОБЛАСТКОМУ, МІСЬККОМАМ ТА РАЙКОМАМ ДОНБАСУ ПРО ХІД ЗБИРАННЯ НАСІННЄВИХ ФОНДІВ *

6 березня 1932 р.

Первое. Ввиду медленного темпа сбора семенных фондов и наличия в ряде районов среди колхозников слухов и опасений, что будто бы собранные семена пойдут на хлебозаготовки — ЦК предлагает опубликовать в местной печати от имени областных районных органов такое постановление: «Ввиду необходимости сосредоточения всего внимания на посевкампании и сборе семян прекратить хлебозаготовки и отозвать всех уполномоченных по хлебозаготовкам». Наше решение, чтобы этих уполномоченных перебросить в другие села по мобилизации семян, остается [в] силе.

Второе. Немедленно опубликуйте постановление, воспрещающее перемол яровой пшеницы и необходимости всю яровую пшеницу обратить на посев. Имеющиеся [в] отдельных колхозах излишки яровой пшеницы обменять на озимую.

Секретарь ЦК КП(б) У С. Косиор.

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 235. Арк. 112, 128.

№ 15

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ВІННИЦЬКОГО ОБКОМУ ПАРТІІ ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТУ КП(б)У ПРО ПІДГОТОВКУ ДО ПОСІВНОЇ КАМПАНІЇ ТА ЗБИРАННЯ НАСІННЄВОГО ФОНДУ

7 березня 1932 р.

ЦК КП(б)У т. Косиору

Сбор посевного материала проходил и проходит медленно, по-моему, по следующим причинам:

1. Поздняя затижка хлебозаготовок.

---

* Для посилення темпів збирання насіннєвих фондів до степових районів і районів Донбасу рішенням Політбюро ЦК КП(б)У від 6 березня 1932 р. були командировані члени і кандидати в члени Політбюро: В. П. Затонський (голова ЦКК КП(б)У — нарком РСІ УСРР), П. П. Любченко (секретар ЦК КП(б)У), Г. І. Петровський (голова ВУЦВК), М. О. Скрипник (народний комісар освіти), В. А. Строганов (другий секретар ЦК КП(б)У) з групами робітників.

2. В ряде районов в колхозах был взят посевной материал в счет хлебозаготовок (Плисковский, Тульчинский и др. районы).

3. Перекручивания, имевшие место в ряде районов во время хлебозаготовок, заключающиеся в изъятии всего находившегося зерна также и у выполнивших план контрактации.

4. Необеспеченность во многих колхозах посевным материалом объясняется тем, что многие колхозы раздали значительную часть зерна в качестве авансов и на трудодни, не обеспечив себя необходимым количеством зерна для хлебозаготовок, а потому вынуждены были впоследствии оставленный посевной материал сдавать в счет хлебозаготовок, в надежде собрать необходимое количество для посева у колхозников, что во многих случаях не дало положительных результатов.

5. Сбор в индивидуальном секторе идет медленно, главным образом потому, что абсолютное большинство районов области по индивидуальному сектору плана хлебозаготовок не выполнили, а требование районов о сдаче посевного материала в обобществленные амбары без проведения разъяснительной работы создавало опасность, что это зерно пойдет в счет невыполненного плана хлебозаготовок.

6. К этому надо добавить искривление, имевшее место в ряде районов по отношению к индивидуальникам и организации красных токов.

Хлеб для обмолота свозился в одно место, обмолоченный хлеб свозился в общие амбары, часть шла на выполнение плана хлебозаготовок, а другая часть распределялась поровну независимо от материального участия отдельных хозяйств.

7. Установка на то, чтобы индивидуальники сеяли мас-сивами.

Так было раньше, а кое-где и в настоящее время начали это же делать (Томашполь).

Делается это не на добровольных началах, а на основании постановления простого, иногда случайного большинства присутствовавших на собраниях.

Такое постановление является обязательным для всех.

Землю всю разбивают на массивы по культурам, а в массивах земля обезличивается.

Также и снимают урожай, не каждый со своей площади, а по нарядам производственного товарищества.

Урожай после выполнения плана хлебозаготовок распределяется по трудодням.

В Томашпольском районе в ряде сел индивидуальные

хозяйства не получили ни одного кило от собранного урожая, а в с. Александровка такой массив засевали «виконавці», они же собирали урожай по 1,5 ц с гектара.

В с. Самгород в таком массиве высеяли 200 пудов гороха, а собрали 70 пудов, а соя так и осталась вполне не убранной.

К сожалению, это имело место не только в Томашполе.

Несмотря на такие плачевные результаты, на текущую кампанию опять дана такая же установка добиться во всех селах обработки земли массивами и почти во всех селах добились таких постановлений, зато посевматериал совершенно не поступает.

Есть разговоры: раз землю забрали у мас и значит землю у них отобрали, а отсюда они сеять не будут.

В одном из сел этого же Томашпольского района додумались и до того, что отобрали у индивидуальных хозяйств лошади, постановили лишить их права собственности на лошадей.

Это же отрицательно действует и на ход коллективизации — коллективизировано всего 48,5 % (Томашпольский район).

8. После переключения с хлебозаготовок на сбор посевного материала наступила некоторая реакция, местный актив устроил себе передышку, массовый отзыв из районов работников, бывших на хлебозаготовке, недооценка трудностей в сборе посевного материала со стороны районного актива.

9. Самый главный дефект в работе по подготовке к посевной кампании и особенно сбору посевного материала — полное отсутствие массовой разъяснительной работы как среди колхозников, так и индивидуального сектора, соцсоревнование и ударничество, за самым редким исключением, не развываются.

10. Расчеты в колхозах за 1931 хозяйственный год на 1 марта далеко не закончены.

Из 3793 колхозов области произвели расчет 2204 колхоза или 58,1 %, есть районы, где еще к расчетам совершенно не приступали (таких 8 районов).

Расчеты МТС с колхозами также еще не везде закончены.

В ряде случаев эти расчеты запутаны (задолженность Титусивской МТС — Казатин — 58 тыс. руб., Монастырище — 90 тыс. руб. и т. п.).

11. Необходимо также отметить, что уход за лошадьми в целом ряде районов поставлен совершенно неудовлетворительно, почему погибла значительная часть лошадей в области.

Количество погибших лошадей никому неизвестно.

По части районов имеем следующие сведения (за время с декабря месяца): Казатин — 1000 лошадей, Плиски — 820, Погребище — 1103, Оратов — 800, Монастырище — 600, Умань — 1250, Ободовка — 1000, Полонное — 2 тыс. лошадей переработала на своей колбасной фабрике (колбасу отправляли в Киев).

Основная причина падежа это обезличка ухода за лошадьми и полная безответственность, как районных руководящих работников, так и сельсоветов и правлений колхозов.

Прокуратурой проведено ряд процессов, и несколько процессов предполагается провести в ближайшие дни.

12. Вопросы коллективизации до последнего времени не находились в поле внимания как районных организаций, так и областных.

Рост коллективизации в области с 20 января по 1 марта выразился в 1,5 % по количеству хозяйств и 2,9 % по площади, с 60,5 % до 62 % по хозяйствам и 61,1 % по площади.

Только в 10 районах увеличение коллективизации за этот период составляет от 5 до 17 %.

В то же время по данным облЗУ в ряде районов имеет место значительное уменьшение процента коллективизации, в отдельных районах доходящее до 20 % (Бабанки 7,5 %, Грицев — 21,1 %, Плисков — 9,7 %, Славута — 9,7 %, Погребище — 4,4 %, Полонное — 4,3 %, Тульчин — 5,4 %, Томашполь — 3 %).

Анализа причин уменьшения процента коллективизации не имеется.

Запрошены районные партийные комитеты и даны указания о необходимости уделения внимания вопросам коллективизации.

За последнее время увеличиваются антисоветские настроения среди отдельных групп колхозников и индивидуальников.

Кулачество и антисоветский элемент развивают контрреволюционную деятельность среди колхозников и бедняцко-среднезажиточных прослоек, используя имевшие место искривления и во многих случаях еще не выправленные, что отрицательно отражается на подготовке к посевной кампании.

Это имеет тем больший успех в тех селах и колхозах, где имеются продовольственные затруднения.

Среди колхозников имеет место ряд случаев групповых требований выдачи хлеба и при неудовлетворении массовый отказ от выходов на работу.

В колхозе с. Кисляки Гайсинского района положение настолько осложнилось, что для ухода за лошадьми нанят едино-

личник, так как и конюхи на работу не являются; аналогичные явления имеют место в Проскуровском и других районах.

Также были случаи (Казатин, Плиски и др.) разбора собранного картофеля и попытки разбора посевного материала, не организованное отходничество, также в ряде мест ведется агитация против контрактации посевов.

О политическом настроении в районах и об отрицательных явлениях, имеющих место, имеется подробный материал ГПУ и в спецсводке «О ходе подготовки к весенней посевной кампании на 15 марта 1932 г.».

Задание по сбору посевного материала в колхозном секторе, установленное Укрколхозцентром и Наркомземом ничем не обосновано, как, например, установлено по всем культурам задание по колхозному сектору 1 млн. 464 тыс. ц при 62 % коллективизации.

По данным же облЗУ необходимо для обоих секторов 1 млн. 533 тыс. ц.

Это задание Наркомзема объясняется тем, что Колхозцентр предполагал на основании представленных в свое время материалов районами коллективизировать 85—90 % площади в Винницкой области, что является политически совершенно неверным.

Кроме этого Наркомземом в своих планах сбора посевного материала по области дано задание в среднем по 1,4 ц по всем культурам.

Учитывая наличие в области большой площади посева кукурузы, выражающееся в 223 тыс. га с нормой высева в 0,29 % ц на гектар, что и дает значительное уменьшение потребности общего фонда посевного материала по области.

Отсюда имеет место значительное расхождение процента обеспечения собранного посевного материала в колхозном секторе, так, например, исходя из фактического процента коллективизации нами собрано посевного материала на 10 марта — 81,5 % по установленной норме Наркомзема 70,5 %.

Мы имеем все основания полагать, что посевной материал в колхозном секторе будет нами собран полностью, за исключением гороха, которого, как правило, колхозы не имеют, так как в прошлом году его почти ничего не собрали, а что было собрано — отдано в счет хлебазаготовок.

Также мы не сможем собрать установленное для нас количество яровой пшеницы для переброски в другие области, так как посева яровой пшеницы в Винницкой области почти нигде не производили в прошлом году и не запланировано Наркомземом к посеву в текущем году.

Ко всему ранее изложенному считаю необходимым добавить и наши специфические трудности.

1) Медленное комплектование советского аппарата, и особенно земельных органов, так, например, облЗУ начал комплектоваться с 21 февраля, облтрактор — 25 февраля, а зав. облколхозсоюза приехал в Винницу 16 марта, причем наиболее плохо укомплектованы как ответственными работниками, так и специалистами эти же организации.

К тому же отсутствие в них каких бы то ни было материалов, характеризующих проведенную подготовительную работу к посевной кампании украинскими организациями.

Также совершенно неудовлетворительная связь с районами.

2) Районный актив в значительной части районов настолько слаб, что не обеспечивает необходимого руководства, тем более, что у нас в значительной части районов проводится еще и в больших размерах специальное строительство, расположение в районах крупных воинских частей, что требует более высокого политического уровня руководства, чего мы, к сожалению, не имеем, а значительная часть районов, не говоря уже о качестве, некомплектована целым рядом как партийными, так и советскими районными работниками.

3) Перед областью стоит задача немедленного максимального укрепления районов. Мы же в этом отношении сделали пока мало и из районов взяли в несколько раз больше работников для укомплектования как партийных, так и советских областных организаций, чем послали в районы. Мы вынуждены это делать потому, что за счет Винницкой организации (где вся партийная организация вместе с кандидатами составляет 2100 человек, по качеству своему ничем не отличающаяся от любого сельского района) укомплектовать областные советские организации, а также и укреплять районы совершенно невозможно. Из ознакомления с другими районами (бывшими окружными центрами) выявили, что в 1931 г. большая часть бывшего окружного актива была взята на укрепление других районов, учебу и проч. Наркоматы и др. украинские организации в вопросе укомплектования своих областных организаций сделали слишком мало, некоторые совсем ничего не сделали.

Отсюда вполне естественно, что комплектование областного партийного и советского аппарата в Винницкой области не может идти нормально как в количественном, так и в качественном отношении из-за отсутствия необходимых партийных работников, так же и специалистов. Дальнейшее же

снятие работников с района, вместо их укрепления, считаю недопустимым, тем более учитывая создавшуюся сложную обстановку в настоящее время в нашей области.

Поэтому я очень прошу дать распоряжение орготделу и отделу кадров о немедленном направлении в Винницу несколько десятков работников на партийную, советскую и хозяйственную работу, как для областных отделов, так и для укрепления районов области.

Неполучением в самые ближайшие дни значительного количества работников мы будем поставлены в чрезвычайно тяжелые условия.

С комприветом *Алексеев*

ЦА ИП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1096. Арк. 10—17.

№ 16

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК ВКП(б) НА ТЕЛЕГРАМУ СЕКРЕТАРЯ ЦК КП(б)У С. В. КОСІОРА ПРО ХЛІБОЗАГОТІВЛІ НА УКРАЇНІ *

16 березня 1932 р.

Послать ЦК КП(б)У следующую телеграмму:

а) Принять предложение ЦК КП(б)У по всем трем пунктам, изложенным в телеграмме т. Косиора от 15 марта с. г.

б) Считать нецелесообразным издание постановления центральных органов СССР о государственной доле в будущем урожае, так как такое объявление, говорящее о том, что от $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{4}$ урожая будет отдано государству, уже сделано раньше.

Предложить ЦК КП(б)У и центральным органам Украины издать на месте соответствующее постановление.

в) Политбюро считает, что положение с семенами на Украине во много раз хуже того, чем это следует из телеграммы т. Косиора, поэтому Политбюро предлагает ЦК КП(б)У принять все зависящие от него меры к тому, чтобы была предотвращена угроза срыва сева на Украине.

ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС. Ф. 17. Оп. 3. Спр. 876. Арк. 1.

* Телеграма С. В. Косіора відсутня.

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У ПРО ЗБИРАННЯ
КОЛГОСПНИХ НАСІННЄВИХ ФОНДІВ ТА ОРГАНІЗАЦІЮ
ВЗАЄМОДОПОМОГИ **17 березня 1932 р.*

1. Прекращение хлебозаготовок, наличие в каждой области районов, имеющих излишки хлеба, создают все возможности для обеспечения мобилизации полностью семенных фондов, в том числе и покрытия дефицита по отдельным районам.

Все, без исключения, области, в первую очередь Днепропетровская, Одесская и АМССР, как вступающие в сев раньше всех, имеют возможность и обязаны сосредоточить все силы на мобилизации полностью необходимого им посевного материала для обеспечения всей площади. Для этого необходимо, чтобы на создание посевных фондов были мобилизованы вся парторганизация и колхозные массы, была правильно организована социалистическая взаимопомощь как внутри районов, так и межрайонная. Между тем, работа по мобилизации посевфондов у колхозников разворачивается явно неудовлетворительно, ведущая роль членов партии, бригадиров, активистов в деле засыпки посевматериала ничтожна. Районы, получившие задание по организации социалистической взаимопомощи другим районам, в своем большинстве отнеслись к этому формально, ограничились дачей заданий селам, действительной же работы по мобилизации не развернули.

Исходя из необходимости покрыть недостаток семян в отдельных районах внутриобластными ресурсами, обязать обкомы немедленно установить районы, оказывающие соцвзаимопомощь, дать этим районам твердые задания и командировать во все эти районы уполномоченных обкомов.

В целях придания делу взаимопомощи больше общественного и конкретно-практического характера произвести прикрепление нуждающихся в помощи районов и колхозов к районам, оказывающим им помощь. Районы, получающие помощь, должны немедленно направить представителей колхозов из проверенных активистов во главе с ответственными работниками в районы, организующие помощь, для установления непосредственной связи с колхозами, из которых рас-

---

* Відповідно до рішення Політбюро ЦК КП(б)У від 17 березня 1932 р. постанова була надіслана всім облпарткомам і райпарткомам України.

считывают получить помощь, проведения в этих колхозах необходимой работы и оформления договорами получаемой помощи.

Секретари и председатели районов, оказывающих помощь, а также уполномоченные обкомов непосредственно руководят работой представителей нуждающихся в помощи колхозов и несут за выполнение плана по собиранию фонда взаимопомощи такую же ответственность, как и за мобилизацию семенных фондов для своего района.

В связи с краткостью срока, оставшегося до начала сева, считать целесообразным оказание помощи из наличных фондов тех колхозов, где фонды превышают на 20 марта 90 % потребности колхоза с тем, что нужды колхоза покрываются немедленно мобилизуемым зерном. Выделение для соцпомощи зерна из наличных фондов не должно превышать 10 % этих фондов. Эта помощь оформляется постановлением общего собрания колхоза.

2. В связи с указаниями метеорологических станций на дружную весну в конце марта и учитывая достаточное наличие влаги установить следующие нормы высева:

По Одесской, Дне- пропетровской об- ластям и районам Донбасса	пшеница	— 1,1,	ячмень	— 1,1,	овес	— 1
По Киевской об- ласти	»	— 1,2	»	— 1,2	»	— 1,1
По Харьковской »	»	— 1,15	»	— 1,16	»	— 1,1
По Винницкой »	»	— —	»	— 1,2	»	— 1,15

В целях обеспечения посева в кратчайший срок разрешить при недостаточной обеспеченности тягловой силой посев под букер.

2. Областкомы сообщают районам только за несколько дней до начала сева.

Одновременно ЦК обязывает организовать в колхозах действительный контроль, начиная от амбара и кончая полем, за фактическим высевом всего предназначенного для посева зерна, беспощадно борясь с фактами расхищения семенного материала. Предупредить все правления колхозов, бригадиров, колхозников об их ответственности за доброкачественное проведение сева. Широко освещать этот вопрос в районной прессе, стенных газетах во все время посевной кампании. Поручить Укрколхозцентру издать по этому вопросу специальное постановление.

3. В связи с запозданием весны обязать районные парткомы, мобилизуя в ближайшие дни полностью потребные

фонды ранних яровых, одновременно, в целях страховки, максимально мобилизовать семена поздних культур (кукуруза, подсолнух, просо, гречиха, соя, кормовые культуры и травы).

4. Несмотря на ряд указаний ЦК, в большинстве районов действительной проверки всех наличных фондов в колхозах до сих пор не организовано. Годный для посева и обменных операций материал, при отсутствии посевных фондов, числится как продовольственный или фуражный. Проверку необходимо закончить в ближайшие дни не только по бухгалтерским книгам, а и в натуре с участием уполномоченных района.

5. За последнее время значительно усилилась активность кулацких элементов, опирающихся в своей подрывной работе против колхозов, против организаций сева, в первую очередь, на колхозных прогульщиков, на активных расхитителей колхозного хлеба.

Необходимо решительно усилить борьбу с кулаком, мобилизовать на эту борьбу массу колхозников, в первую очередь актив; широко развернуть разоблачительную работу кулацких агентов, беспощадно разоблачать активных расхитителей колхозного зерна, очистить колхозы от пролезших кулацких элементов.

6. ЦК обязывает обкомы немедленно командировать в решающие районы области весь основной руководящий партийный и советский актив.

Особое постановление

Обязать Винницкий обком организовать соцпомощь Одесской области яровыми культурами (ячмень, овес, просо) в размере 3 тыс. тонн.

Поручить Укрколхозцентру на протяжении суток послать в Винницкую область группу ответственных товарищей во главе с членом правления для организации вместе с обкомом работы на месте.

№ 18

ПОСТАНОВА ЦК КП(б)У ТА РАДНАРКОМУ УСРР ПРО ХЛІБОЗАГОТІВЛІ ТА ВЕСНЯНУ ПОСІВНУ КАМΠΑНІЮ *

18 березня 1932 р.

Щоб максимально використати всі сили та засоби для успішного проведення посівної кампанії, яка цього року, за умов весни, повинна бути проведена у виключно короткі терміни, ЦК КП(б)У і Раднарком УСРР постановляють:

1. Незалежно від рівня виконання окремими колгоспами та районами плану хлібозаготівель, вважати заготівлі по колгоспному сектору за закінчені.

Запропонувати всім сільським, районним та обласним організаціям зосередити свою увагу на виконанні планових завдань щодо посівної кампанії.

2. Запропонувати райвиконкомам, міськрадам, МТС та Колгоспцентру в районах, де насінневі фонди не забезпечено наявним громадським колгоспним зерном, провести мобілізацію посівматеріалу, що не вистачає колгоспам, із хлібних ресурсів, що були розподілені і знаходяться в особистому розпорядженні колгоспників, в спосіб позики, яка має бути обов'язково повернута натурою з нового врожаю.

3. Цю постанову негайно оголосити в центральній, обласній та районній пресі та довести до відома всіх колгоспів.

Секретар ЦК КП(б)У С. Косіор
Голова РНК УСРР В. Чубар

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 235. Арк. 113, 129.

№ 19

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У ПРО ПРОДОВОЛЬЧУ ДОПОМОГУ ЗІНОВ'ЄВСЬКУ

18 березня 1932 р.

Выдать из Украинских фондов снабжения Зиновьевску 1000 пудов хлеба для оказания продовольственной помощи колхозам, оказавшимся в тяжелом положении, из расчета не более 20 фунтов на едока в месяц.

---

* Постанова надіслана обласним бюро КП(б)У, облоргкомітетом, обкому АМСРР, РНК АМСРР, МПК та РПК, міськрадам та райвиконкомам.

Предложить обкому командировать специальных товарищей для организации этой помощи, не придавая широкой огласке.

ПА ИП при ЦК Компарті України. Ф. 1. Оп. 16. Спр. 8. Арк. 204.

№ 20

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У ПРО ПРОДОВОЛЬЧУ ДОПОМОГУ АМСРР

18 березня 1932 р.

Санкционировать выдачу 1000 т кукурузы для продовольственной помощи АМСРР.

Предложить обкому сообщить ЦК: для каких районов и для какой формы помощи нужны 3 тыс. тонн.

ПА ИП при ЦК Компарті України. Ф. 1. Оп. 16. Спр. 8. Арк. 203.

№ 21

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК ВКП(б) ПРО ТРАКТОРИ ДЛЯ УКРАЇНИ

21 березня 1932 р.

Отгрузить Украинской степи до 10 апреля с. г. сверх плана 12 500 НР * за счет плана поименованных ниже областей, путем перенесения на май месяц отгрузки для МТС этих областей:

Северный край	300 сил
Ленинградская область	800 »
Западная »	1100 »
Московская »	1100 »
Ивановская »	600 »
Нижегородский край	900 »
Татарская АССР	1000 »
ЦЧО	5000 »
Западная Сибирь	500 »
БССР	1200 »

12500 сил

ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС. Ф. 17. Оп. 3. Спр. 877. Арк. 11.

* НР — кінських сил (англ.).

№ 22

ТЕЛЕГРАМА ЦК КП(б)У ОБКОМАМ ПАРТІЇ З ПОВІДОМЛЕННЯМ ПОСТАНОВИ ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ КП(б)У ПРО УСУНЕННЯ ОБМЕЖЕНЬ ЩОДО ПЕРЕВОЗУ ОКРЕМИМИ ОСОБАМИ НЕЗНАЧНОЇ КІЛЬКОСТІ ХЛІБА

22 березня 1932 р.

Сообщается постановление ЦК 22 марта: Ввиду имеющих ЦК сведений о введении ряде мест ограничений в перевозе отдельными лицами небольшого количества хлеба, семян, установлении заградительных отрядов и проч., предложить облбюро немедленно устранить эти ограничения, безусловно сняв всякого рода заградительные отряды.

Секретарь ЦК КП(б)У *С. Косиор*

ПА ІІІ при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1080. Арк. 11.

№ 23

ЛИСТ ГОЛОВИ ЦК КП(б)У — НАРКОМА РСІ — УСРР В. П. ЗАТОНСЬКОГО СЕКРЕТАРЮ ЦК КП(б)У С. В. КОСИОРУ ПРО ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ НА МАРІУПОЛЬЩИНІ ТА ПРОДОВОЛЬЧІ ТРУДНОЩІ

24 березня 1932 р.

С. В.*

Вчера приехал в Мариуполь. В восточную половину района проехать совершенно нельзя из-за ледохода на р. Кольмиус. А между тем на Кривой и Безымянной косах (первая 45, вторая 25 верст от Мариуполя) лежит яровой пшеницы 2209 т (!), в том числе 657 т чистосортной. На море лед еще, а по суше нет проезда — все балки залиты водой. На посевной материал указанных приморских ссыпных пунктов вероятно где-нибудь рассчитывают, но вернее всего, что его использовать не удастся. Самое большее, если кое-что колхозы бывшего Буденновского района на месте выменяют, но пока по данным мариупольцев у них обменных ресурсов тоже нет (равно как и семян).

Из присоединенных к Мариуполю районов только Мангушский обеспечен полностью и даже немного поможет соседям. В Буденновском и Сартанском положение дрянное.

---

* Станіслав Вікентійович Косіор.

Сам я мог побывать в колхозах бывшего Сартанского района (Македоновской МТС). Мариупольцы говорят, что в других селах (Сартана, Чердалки) еще хуже, но что я видел в Македоновке, сравнимо лишь с Новой Прагой.

Кстати, Македоновская МТС — это нечто исключительное по бесхозяйственности. На днях директора исключили из партии и присудили к году принудительных работ, но и новое руководство совершенно беспомощно.

Зам. директора заявил, что их колхозы обеспечены на 50 %, на деле же нет и 5 %. Никто ничего не знает. Даже инвентаризации имущества самой станции (сельскохозяйственные машины) нет. Старший механик (оказалось — кулак) сбежал до суда. Вчера обнаружен сарай, набитый плугами, культиваторами и т. п. (часть еще в ящиках — нераспаковано) — лежало с начала прошлого года.

Также обнаружены (Мангушской бригадой) завалившиеся дефицитнейшие части к Джон дирам (сейчас разбираются, сколько и чего там завалилось). Станция имеет 7 лошадей, но они двигаться уже не могут.

В колхозах такое же положение. На свиной ферме в самой Македоновке в этом году погибло уже 180 свиней (135 осталось). Правда, что полагающейся им макухи (за сданный подсолнух) они не получили и свиней кормят сухой половой.

Во всем Сартанском районе в колхозах официально зерна не выдавали. Только муку, а с января печеный хлеб, т. е. фактически перевели на паек. Коровы все обобществлены. Огороды тоже перестали заводить около хат.

Требуют у колхоза хлеба, картошки, моркови, молока и все, что полагается. Часов до 9 утра деревня спит (так говорили тт. Неживой и Петровский), я был в селе около 10 часов — уже народ не спал, но хозяйственной инициативы никто не проявлял. Формально расписаны бригады, но семян нет, никто и не пытается собирать. «Если государство даст, то мы засеем». Жалуются на плохой урожай прошлого года. План заготовок у них выполнен. (Сдали около 5 ц с га), в том числе и по пшенице.

У мариупольцев настроение тяжелое. Вчера мне тт. Яцевский и Неживой показывали набросок аварийного плана: пшеницы вместо 16 500 га — 3200 га, ячмень вместо 11 900—6750, овес вместо 2600—1100; зато просо вместо 100 га — 1500, чистых паров сверх плана — 5 тыс. га и т. д. Я у них забрал все эти аварийные наметки, предложил заняться выкачкой зерна из более благополучного Мангушского района, нажать и на отстающих, но ясно, что выполнение плана по культурам — дело безнадежное. Надо чтобы хотя Крас-

ный Луч и Краматорка (кажется, эти районы намечены) помогли Мариуполю.

Сейчас еду верхом в Володарку — иных способов передвижения нет и туда никто не заезжал, а они должны дать около 8 тыс. ц для других районов Днепропетровской области. Неживой, к сожалению, связан работой по бронецеху. Всех остальных мобилизовали и бросили в МТС и колхозы, но бывшие районы (особенно Сартана) так нашкодили, что сейчас выправить немного уж удастся.

В. Затонский

Опыт Сартаны еще раз подчеркивает, к чему приводит административная опека и пайковое довольствие колхозников и как важно сейчас использовать всяческие хозяйственные стимулы в колхозах.

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1080. Арк. 7—10 зв.

№ 24

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У ПРО НАСЛІДКИ РОБОТИ КОЛГОСПІВ У 1931 р. ТА ПРО ДАЛЬШІ ЗАВДАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ГОСПОДАРСЬКОГО ЗМІЦНЕННЯ КОЛГОСПІВ

28 березня 1932 р.

Заслушав доклад Наркомзема и Колхозцентра о результатах 1931 хозяйственного года в колхозах, ЦК КП(б)У констатирует целый ряд перегибов и ошибок, допущенных на местах в отношении руководства колхозами, а также ряд извращений политики партии в процессе хлебозаготовительной работы в отношении колхозов.

Огромный рост колхозов на протяжении 1931 г. (по Украине около 70 % всех хозяйств, а в степных районах 85—90 %) во весь рост поставил перед партийными организациями Украины задачу организационно-хозяйственного укрепления колхозов. Ряд районов и многие тысячи колхозов показали действительную способность по-большевистски бороться за укрепление колхозов, за создание крепкого колхозного актива, что и обеспечило своевременное выполнение ими плана хлебозаготовок, ударное проведение осеннего сева, выполнение программы зяби, правильное распределение результатов хозяйствования, подготовку к весеннему севу.

“ Многие же районы не справились с этой задачей, не сумели создать крепкого колхозного актива, не сумели сорганизовать должного отпора пролезшим в колхозы кулацким элементам, не смогли развернуть успешной борьбы с мелкособственническими настроениями. В ряде районов в связи с хлебозаготовками были допущены перегибы в отношении наиболее добросовестных колхозов, когда последние фактически должны были перекрывать результаты бесхозяйственности плохо организованных колхозов. Районы, не зная действительного положения дела в колхозах, во многих случаях преувеличивали задания по хлебозаготовкам одним и, наоборот, сильно преуменьшали другим, а вслед за тем, чтобы поправить дело, свести концы с концами, производили по несколько раз добавки к плану и, притом, часто наиболее добросовестным колхозам, совершенно этим подрывая у колхозников всякую уверенность в правильности планирования.

Такой бюрократический подход приводил к тому, что часто хорошо работавшим колхозам, при высокой урожайности и добросовестно поставленной отчетности, фонд потребления оставался меньший, чем колхозам с плохо поставленным хозяйством. Такие же перегибы допускались тогда и внутри колхозов, когда колхозники, имевшие большое количество трудодней, получали на потребление незначительное количество фондов, в то время, как плохо работавшие получали часто большее количество натуральных фондов. Такая же недопустимая уравниловка в ряде случаев проводилась и в отношении снабжения колхозников товарами. Все это коренным образом противоречило линии партии на организационно-хозяйственное укрепление колхозов, на стимулирование хорошего колхозного хозяйства, поднятие его продуктивности.

Недопустимыми являются факты голого администрирования со стороны районных, а также и сельских организаций и игнорирование ими принципа хозрасчета в колхозах. Частая смена правлений, производившаяся по всякому поводу, не способствовала организационно-хозяйственному укреплению колхозов. Со стороны районных организаций, МТС, банка допускалось распоряжение денежными средствами и фондами колхозов без ведома и согласия самих колхозов.

Наряду с этим во многих случаях имело место также плохое хозяйничание правлений колхозов. Небрежное, бесхозяйственное отношение к общественному добру, отсутствие заботы о повышении продуктивности своего хозяйства, плохая обработка земли, недоброкачественный, небрежный посев, отсутствие заботы об обработке технических культур, плохой

уход за скотом и особенно за лошадьми,— вот основные болезни плохих колхозов. При сборе урожая такое отношение к хозяйству привело в плохих колхозах к большим потерям хлеба, свеклы, подсолнуха, повлекло за собой массовые утайки, растаскивание хлеба во время молотбы и после нее. В таких колхозах не было и речи о правильном распределении результатов хозяйствования и, в первую очередь, натуральных фондов по трудодням. В таких колхозах царствовала полная уравниловка и даже больше: кто много работал, тот часто меньше других получал.

Чрезвычайно распространено также самовольное распоряжение со стороны правлений средствами колхоза. Без постановлений общих собраний, из средств, подлежащих распределению по трудодням, производились большие капитальные затраты на новое строительство, не считаясь с хозяйственными и финансовыми возможностями колхоза. Все это приводило к тому, что доходность колхозника на трудодень недопустимо снижалась. Это не могло не дискредитировать в глазах широких колхозных масс системы хозяйствования в таком колхозе, вызывало недовольство, подрывало стимул к работе.

Проведение в жизнь решений ЦК ВКП(б) требует решительного исправления допущенных искривлений и ошибок и поворота работы всех партийных организаций на рельсы действительного хозяйственного укрепления колхозов. Директивы ЦК ВКП(б) от 4 февраля * требуют решительной борьбы с «левацкими» заскоками, выражающимися в игнорировании артельной формы, как необходимого этапа, который должно пройти колхозное крестьянство по пути к высшим формам коллективизации. Эта директива ЦК ВКП(б) требует от всех серьезно считаться с неизжитыми еще мелкобуржуазными настроениями колхозников и не забывать, что эти настроения могут быть изжиты только в процессе длительной, упорной работы над укреплением колхозов, над перевоспитанием колхозной массы. Нельзя также забывать, что классовая борьба вокруг колхозов еще не кончилась, что и внутри колхозов имеется значительное количество элементов, которые не прочь разрушить колхозы, которые тянут назад, срывают дело хозяйственного укрепления колхозов. При этих условиях всякий перегиб, всякий «левацкий» заскок и администрирование, как равно и правооппортунистическое благодушие, а также бесхозяйственность в кол-

---

* Идетсья про постанову ЦК ВКП(б) про чергові заходи по організаційно-господарському зміцненню колгоспів від 4 лютого 1932 р.

хозе, немедленно используются классовым врагом для оживления мелкособственнических настроений, для того, чтобы, пользуясь ими, провести свою кулацкую линию на подрыв, на разрушение колхоза.

Колхозы Украины накопили огромный положительный опыт работы. Тысячи прекрасных образцов постановки хозяйства колхозов, достижение высокой производительности труда, улучшение материального положения колхозников — показывают пример для всех остальных колхозов Украины. Большинство колхозов Чубаровского и Синельниковского районов в Днепропетровской области, Раздельнянского и Березовского — Одесской, Лозовского и Волчанского — Харьковской, а также колхозы многих других районов, вместе с МТС этих районов, сумели прочно организовать хорошую обработку земли, тщательную и своевременную уборку урожая. Эти колхозы сумели показать пример другим также и в отношении сдачи государству своих товарных излишков, притом в значительно больших, против других колхозов, размерах, а наряду с этим полностью обеспечили и свои собственные нужды. Многие колхозы добились образцовой постановки свиных ферм, хорошей организации молочного хозяйства с большим выходом товарной продукции.

В этом отношении особенно большая положительная работа проделана МТС. Многие МТС добились исключительных успехов в деле поднятия хозяйства обслуживаемых ими колхозов как по производительности труда, так и по повышению материального положения колхозников. Однако эти прекрасные образцы колхозного хозяйствования очень медленно усваиваются другой частью колхозов. Местные партийные, советские и колхозные организации, МТС — должны все сделать для того, чтобы отсталые колхозы как можно быстрее учились хозяйствовать у хороших колхозов, заимствовали бы у них лучшие методы хозяйствования.

Исходя из вышеизложенного, ЦК КП(б)У предлагает всем партийным организациям:

1. Развернуть широкую политическую кампанию вокруг задачи организационно-хозяйственного укрепления колхозов, вокруг борьбы за поднятие урожайности, разъясняя колхозным массам политику партии в деле социалистического переустройства сельского хозяйства, перевода его на новую техническую базу. Главнейшей практической задачей должно быть проведение в жизнь директивы ЦК ВКП(б) об организации постоянных производственных бригад и осуществление принципа оплаты участников этих бригад в зависимости от качества и результатов их работы.

2. Во всей работе по проведению посевной кампании, в борьбе за поднятие урожайности, в подготовке хлебозаготовительной кампании исходить из того, что чем лучше ведет свое хозяйство колхоз, чем большей урожайности он добился, тем больший натуральный фонд потребления должен быть обеспечен этому колхозу. Чем лучше, добросовестнее работал колхозник, чем больше у него трудодней, тем больший натуральный фонд должна получить его семья на потребление и на образование некоторых запасов, как для личного потребления, так и для развития домашнего животноводства, птицеводства и т. п. Из этого исходят договора МТС о сдаче государству всех товарных излишков, из этого исходят контрактационные договоры, устанавливающие сдачу колхозами государству от $\frac{1}{4}$ до $\frac{1}{3}$ продукции при среднем урожае.

3. До начала весеннего сева закончить полностью распределение доходов 1931 г., учтя в доходность трудодня также и все ранее выданные, не только денежные, но и натуральные авансы. Вся стоимость капитальных вложений в хозяйство колхоза на протяжении 1931 г. должна быть учтена отдельно и санкционирована общим собранием колхозников. В дальнейшем никакие капитальные затраты сверх фондов, установленных при распределении доходов 1931 г., без специального постановления общего собрания колхозников не должны производиться.

4. При расчетах с колхозами категорически запретить каким бы то ни было учреждением (МТС, банку, советским и колхозным органам, заготовительным организациям) производить удержания из причитающихся колхозу средств сверх того, что установлено договором. Совершенно запретить самовольное распоряжение причитающимися по различным контрактационным договорам колхозам натуральными фондами (товары, жом, масло и т. п.) без предварительного разрешения колхоза. Установить, что пользование колхозными лошадьми различного рода учреждениями и лицами может производиться лишь за плату, на основе хозрасчета.

Обязать все заготовительные организации (Заготзерно, Сахтресты, Вукоовощь, Укрплодоовощь, Вукоопмясоптах, Укрмясо, Вукоопмолоко, Укрмолокопродукт, Укртехкультуры и др.) немедленно ликвидировать всю свою задолженность колхозам.

5. Запретить, как правило, роспуск правлений колхозов в качестве репрессий за какие бы то ни было недочеты колхоза. Роспуск может быть произведен районными руководя-

щими организациями только в виде исключения и только через общее собрание колхозников.

6. Повести решительную борьбу с бесхозяйственностью в колхозах. Строгая оценка произведенной каждой бригадой, каждым колхозником работы, не только по количеству, но и по качеству и конечным ее результатам, должна быть проведена в колхозах со всей последовательностью. Необходимо добиться строгой экономии средств и материальной ответственности со стороны каждой бригады и каждого колхозника за упущения в работе, принесшие хозяйственный ущерб колхозу.

Внедряя оплату труда и распределение доходов в строгой зависимости от количества и качества произведенной каждой работы, повести борьбу с прогульщиками, с рваческими элементами, подрывающими благосостояние колхоза.

7. В ряде районов имеются случаи фактически принудительного обобществления коров, свиней и даже домашней птицы колхозников. Это находится в резком противоречии с директивами партии. Необходимо не только повести борьбу с попытками зажима индивидуальной части хозяйства колхозников, прежде всего в области животноводства, но наоборот, всячески поощрять и содействовать развитию животноводства в домашнем хозяйстве колхозника. Как с недопустимым, вреднейшим «левацким» извращением линии партии необходимо решительно бороться с попытками перевода в прямом и скрытом виде колхозников на общественный паек.

8. Вновь подчеркнуть, что центральной задачей в деле организационно-хозяйственного укрепления колхозов является создание крепкого колхозного актива. На все руководящие посты в колхозе — от бригадира до членов правления и председателя колхоза — должны выдвигаться активисты, способные не только вести хозяйство колхоза, но и политически проверенные люди, которые не поддадутся кулацкому влиянию, мелкобуржуазным настроениям и поведут колхоз по правильному социалистическому пути.

9. Задачи организационно-хозяйственного укрепления колхозов требуют от партийных организаций решительной перестройки своей работы. Важнейшим условием правильного руководства колхозами является изучение всех мелочей производственной жизни колхозов и быта колхозников. Каждая районная партийная организация, руководящий состав районных партийных и советских органов должен хорошо знать колхозы своего района, без чего немислимо настоящее партийное руководство ими.

Для серьезного ознакомления с жизнью и хозяйством кол-

хозов на месте и для оказания им помощи в применении опыта лучших колхозов ЦК вменяет в обязанность областным и районным партийным и советским организациям производить постоянную посылку руководящих работников на более длительное время (не менее 10—15 дней), в определенные колхозы.

Решительное и последовательное проведение в жизнь директивы ЦК ВКП(б) об организационно-хозяйственном укреплении колхозов, быстрое осуществление настоящего постановления является основным условием успешного проведения весеннего сева, успешной борьбы за высокий урожай.

Центральный Комитет выражает твердую уверенность в том, что партийные, комсомольские и советские организации, мобилизовав все свои силы, силы колхозного актива и всей колхозной массы, широко развернув самостоятельность колхозников, соцсоревнование и ударничество, поведя за собой единоличников — бедняков и середняков — с честью справятся с задачами весенней посевной кампании и обеспечат, тем самым, успешное осуществление величайших задач социалистического строительства четвертого года пятилетки.

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 235. Арк. 155—160.

№ 25

ТЕЛЕГРАМА ЦК КП(б)У МІСЬКОМАМ І РАЙКОМАМ ПАРТІЇ ПРО ЗБИРАННЯ НАСІННЯ НА МІСЦЯХ ТА ОРГАНІЗАЦІЮ КОЛГОСПНОЇ ВЗАЄМОДОПОМОГИ *

29 березня 1932 р.

Всем горпарткомам, райпарткомам

Последняя пятидневка говорит [о] резком ослаблении сбора семян в колхозах. Ряде районов сбор семян фактически прекратился. Зато отовсюду поступают телеграммы с просьбой выдачи семенной ссуды. ЦК требует от областей, районов немедленно положить конец подобным настроениям и все силы сосредоточить на сборе семян на месте, на организации

---

* Телеграма надіслана відповідно до рішення Політбюро ЦК КП(б)У від 29 березня 1932 р., на якому розглядались питання посівної кампанії.

колхозной взаимопомощи. Несмотря на тяжелое положение семенами, имеются еще огромные возможности мобилизации семян. Эти возможности не используются благодаря оппортунистическим настроениям районных руководителей и актива. Особенно недопустимым ЦК считает поведение районов, получающих семенную помощь, где совершенно прекращена работа сбору семян, а все внимание сосредоточено на получении семян со стороны.

Секретарь ЦК КП(б)У Косиор

ПА ІІІ при ЦК Компартії України. Ф. 1 Оп. 101 Спр. 1096. Арк. 20.

№ 26

ЛИСТ СЕКРЕТАРЯ ОДЕСЬКОГО
ОБКому КП(б)У М. М. МАЙОРОВА
СЕКРЕТАРЮ ЦК КП(б)У С. В. КОСИОРУ
ПРО ПРОДОВОЛЬЧІ ТРУДНОЩІ
У НОВОМИРГОРОДСЬКОМУ РАЙОНІ ТА НАДАННЯ
ДОПОМОГИ РЯДУ РАЙОНІВ ОБЛАСТІ

3 квітня 1932 р.

Тов. Косиору

По моему поручению было произведено предварительное ознакомление с состоянием Новомиргородского района. Информация Беляева, ездившего в район для этой цели, говорит о том, что район находится в положении, аналогичном Зиновьевскому. Приблизительно в половине сел района (всего сельсоветов в районе 26) едят павших лошадей, имеются опухшие от недоедания. В таком состоянии находится от 30 до 50 семейств в каждом сельсовете. Следует особо отметить контрреволюционную работу кулачества в молдавском с. Мартоноща, выражавшуюся в том, что трупы умерших по несколько дней оставались незакопанными (таких фактов зарегистрировано 2). Местные власти и парт-организации относились к этому совершенно равнодушно, не принимая никаких мер к ликвидации этой работы кулачества. Предложено снять председателя сельсовета и секретаря ячейки. Секретарь райпарткома снят и вопрос о дальнейшем его пребывании в партии передан в контрольную комиссию. Характерно, что план хлебозаготовок по этому селу выполнен всего на 44 %.

Такое же положение констатировано и в ряде сел (около 10) Хмелевского района и в трех селах Новоархангельского района.

Кроме причин объективного порядка (неважный урожай, некоторое переобложение плана хлебозаготовок), необходимо отметить поведение партийных и советских организаций, которые преступно проходили мимо подобного рода фактов, совершенно не принимая никаких мер к их ликвидации и не информируя об этом облбюро.

Облснабу предложено срочно выяснить количество остро нуждающихся семейств в этих районах и оказать немедленно продовольственную помощь.

Но продовольственные ресурсы области чрезвычайно ограничены и я прошу для оказания помощи этим районам отпуска хлеба в размере 2 тыс. пудов в месяц *.

Майоров

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 16. Спр. 8. Арк. 238.

№ 27

ВИПСКА З ПРОТОКОЛУ ЗАСІДАННЯ ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У

7 квітня 1932 р.

Слушали: Просьба т. Майорова о продовольственной помощи ряду районов **

Постановили: Отпустить в распоряжение Одесской области для оказания продовольственной помощи колхозникам, находящимся в наиболее тяжелом положении, 1000 пудов хлеба.

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 16. Спр. 8. Арк. 236.

№ 28

ТЕЛЕГРАМА ЦК ВКП(б) І РНК СРСР ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТУ КП(б)У І РАДНАРКОМУ УСРР ПРО ХІД МАСЛОЗАГОТІВЕЛЬ ТА ЕКСПОРТ МАСЛА

9 квітня 1932 р.

ЦК и Совнарком считают ход маслозаготовок вашей республики крайне неудовлетворительным. ЦК и Совнарком указывают на особо важное значение, которое имеет выпол-

* Рішення Політбюро ЦК КП(б)У від 7 квітня 1932 р. Одеській області було виділено 1000 пудів хліба. Див. док. № 27.

** Див. док. № 26.

нение плана маслозаготовок для обеспечения экспорта и рабочего снабжения и обязывают крайком и крайисполком добиться немедленного решительного перелома в ходе заготовок и обеспечить безусловное выполнение плана. Укрепите областное и в особенности районные звенья Союзмаслопрома и состав директоров маслозаводов. Не допускайте мобилизации работников маслодельной промышленности на другие кампании. Поставьте в основных маслодельных районах выполнение плана маслозаготовок и экспорта масла как важнейшую хозяйственную задачу партийной организации и советских органов. Принятых мерах информируйте пятидневный срок ЦК и Совнарком.

Секретарь ЦК ВКП(б) *Сталин*
Председатель СНК СССР *Молотов*

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2085. Арк. 47.

№ 29

ЗАПИСКА ГОЛОВИ РАДНАРКОМУ УСРР В. Я. ЧУБАРЯ
ПО ПРЯМОМУ ПРОВОДУ З ЦК КП(б)У В ОДЕСУ
СЕКРЕТАРЮ ЦК КП(б)У С. В. КОСИОРУ
ПРО ОДЕРЖАННЯ З МОСКВИ ДОЗВОЛУ НА ВИДАЧУ
НАСІННЕВОЇ ПОЗИКИ І ПРОДОВОЛЬЧОЇ ДОПОМОГИ
КОЛГОСПНИКАМ

19 квітня 1932 р.

Одесса, облотдел ГПУ Перцову

Немедленно вручить Косиору. Любченко Москве говорил Черновым Яковлевым о возможности выдачи ссуду необменного еще овса. Оба обещали поддержку при возбуждении нами ходатайства. Сегодня с Василенко разбирали данные Киевщины. Прорыв значительно больше, чем учитывал Наркомзем. Очевидно придется помогать. Нашли возможность разрешить только 1500 тонн. Угроза остаться необменными только по Киевщине примерно 3 тыс. тонн. Сегодня получили Москвы разрешение семенной ссуды 6 тыс. т проса и 6 тыс. т гречихи, кроме того для продовольственной помощи колхозникам 3 тыс. т проса.

Чубарь

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1096. Арк. 23.

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У ПРО ХЛІБ

23 квітня 1932 р.

1. Категорично заборонити областям і районам, під страхом найсуворішої відповідальності, використання для будь-яких місцевих потреб мірчука, що є зараз єдине джерело для централізованого постачання.

Доручити тт. Реденсу і Полякову дати директиву з цього приводу лінією ДПУ та прокуратури.

2. Zobov'язати області з початку травня приступити до децентралізованих заготівель.

3. Zobov'язати НКпостачання, уповноважених Заготзерна і Союзмуки вжити заходів до термінового завозу й поновлення в Донбасі не менш двотижневого запасу борошна.

4. Вважати за потрібне вжити в зв'язку з Першим травня ряд заходів як з постачання, так і зарплати.

Розробку цих заходів доручити комісії в складі тт. Зайцева *, Реденса **, Терехова ***, Сапова ****, Певзнера *****.

Скликання за т. Зайцевим.

5. Надіслати ЦК ВКП(б) т. Сталіну таку телеграму:

«План постачання Донбасу, металургії, воєнних будов проводиться лише за рахунок розброніювання нефонду, бо ніяких інших ресурсів у нас нема. Розброніювання проводиться з великим затягуванням і маленькими порціями. Це утворює серйозні перебої в постачанні Донбасу і інших промислових центрів. 25 тис. т, що їх щодня розброніювано, задовольняють нас тільки на декілька днів. Потрібно заздалегідь забезпечити безперебійне постачання робітників до Першого травня й на перші 4—5 днів травня. Просимо ваших вказівок комітету резервів про негайне розброніювання ще 25 тис. т жита, пшениці».

6. Командирувати т. Чубаря до Москви з питання про хлібні ресурси України на II квартал.

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 236. Арк. 8—9.

* Ф. І. Зайцев — секретар ЦК КП(б)У.

** С. Ф. Реденс — повноважний представник ДПУ УСРР.

*** Р. Я. Терехов — секретар ЦК КП(б)У, секретар Харківського міського партії.

**** І. А. Сапов — народний комісар постачання.

***** О. М. Певзнер — управляючий Всеукраїнською конторою Держбанку.

ЛИСТ СЕКРЕТАРЯ ЦК КП(б)У С. В. КОСИОРА
 СЕКРЕТАРЮ ЦК ВКП(б) Й. В. СТАЛІНУ
 ПРО ЕКОНОМІЧНЕ І ПОЛІТИЧНЕ СТАНОВИЩЕ
 В ПІВДЕННІЙ ЧАСТИНІ СТЕПОВИХ РАЙОНІВ УКРАЇНИ
 ТА ПРОДОВОЛЬЧІ ТРУДНОЩІ

26 квітня 1932 р.

Тов. С Т А Л І Н І!

То, что я и ездившие со мною товарищи наблюдали в Южной части степных районов, а также сведения из других областей дают возможность судить о ходе и перспективах сева по Украине.

Если сравнить с прошлым годом, то сев пока что идет лучше прошлогоднего, однако причина тут не в хорошей работе, а в лучших метеорологических условиях. То, что мы наблюдали в Степи, говорит о том, что даже при нынешних тяжелых условиях с тяглом можно было бы работать значительно лучше.

В Степи имеется 10—15 особенно тяжелых районов, где, как теперь выясняется, были допущены серьезные ошибки в определении плана заготовок, и серьезные искривления, и ни с чем несообразный нажим при проведении заготовок. У нас вскрылось еще 3—4 района, очень похожих на Драбовский и АМССР. Пришлось виновных посадить и судить так, чтобы об этом знало все население.

У нас есть отдельные случаи и даже отдельные села голодающие, однако это только результат местного гололотапства, перегибов, особенно в отношении колхозов. Всякие разговоры о «голоде» на Украине нужно категорически отбросить. Та серьезная помощь, которая Украине была оказана, дает нам возможность все такие очаги ликвидировать. В степных районах острые настроения в общем уже ликвидированы (Зиновьевский, Новопражский, Каховский и др. районы). Правда, мне приходилось еще встречать отдельные случаи (колхозы, села), но и это будет безусловно ликвидировано. Почти вся Степь взялась сейчас за севбу.

Последние 3—4 дня развитие массового сева задержали непрерывные дожди почти по всей Украине. Для Степи, Харьковской области, Донбасса и АМССР вопрос о семенах, как для ранних, так и для поздних, урегулирован удовлетворительно. Все семена уже на месте. Однако, по заявлениям Одесской и Днепропетровской областей получается, что тысяч 200—250 га ранних яровых все же недосеют, придется заменить поздними. Но говорить сейчас сколько-нибудь твер-

до о таком недосеве еще нельзя, ибо в Степи есть случаи, когда засевают ранних яровых значительно больше, чем числилось в наличии семян, а это значит, что не все семена были учтены.

Основной вопрос сейчас повсюду — это тягловая сила. В тех районах, где я был, около $\frac{1}{4}$ числа лошадей пало. Остальные, как правило, находятся в очень тяжелом состоянии — кожа да кости. Основная причина и тут, конечно, не отсутствие кормов, а то обстоятельство, что крестьянин — и колхозник, и единоличник — ухаживать за лошадьёю и кормить ее на последние средства, как он делал это раньше, не хочет. Основное, что толкает его к этому — это повинности. Не случайно, что хуже всего обстоит дело там, где особенно много метали лошадей всю осень и зиму по перевозке хлеба, свеклы и т. п. Во многих местах до сир пор за эти перевозки еще не расплатились. Вся эта повинность, как правило, проводилась в порядке принудительной мобилизации. Лучше дело обстоит в лесных районах, где все-таки и платили, и давали фураж.

Сейчас участие лошадей в посеве в Степи очень незначительное, особенно там, где есть МТС, где имеются трактора. По всей Степи можно наблюдать картину, когда в поле работают, большей частью, только трактора — и пашут, и сеют, и боронуют. Там, где работают и лошади, производительность их раза в 2—3 ниже всякой нормы. Запряжка в 4—5 лошадей обрабатывает от 2 до 0,5 га в день. В общем нужно признать, что участие лошадей в полевых работах, даже учитывая их состояние, явно недостаточное. На местах слишком большой перегиб на трактор. Но и трактора работают с неудовлетворительной производительностью. Большой частью трактор ХТЗ или СТЗ обрабатывает 5—6 га и редко 8—10. В этом, прежде всего, выражается неудовлетворительность работы районных организаций, МТС и совхозов.

Словом, сейчас решает вопрос посевной кампании производительность трактора и степень участия в посеве лошади. Характерно, что в колхозах, не обслуживаемых МТС, лошади даже при неудовлетворительной кормежке, как правило, вырабатывают значительно больше и участвуют в посеве в большем количестве, чем там, где есть трактора. Крестьянин сейчас уверовал в то, что мы действительно дадим трактора и машины, и слишком поспешно бросает лошадь.

С кормежкой в колхозах в Степи дело обстоит большей частью — не особенно хорошо. Но многие колхозы все-таки живут не плохо. Наиболее туго везде с хлебом. Отсутствие хлеба, голод являются темой, в отношении которой кулак и

его агентура развивают бешеную кампанию, пускаясь на всевозможные провокации. Озимые по всей Степи прямо блестящие, даже в приличном состоянии поздние посевы. В этом отношении весна оказалась для нас чрезвычайно благоприятной, ибо не только не приходится в Степи ничего пересевать, но и обычную гибель от вымерзания, вымачивания мы имеем значительно ниже нормального. Некоторое исключение составляет Харьковская область, где, по предварительным сведениям, имеется некоторая гибель озимых, но размеры этой гибели точно не выяснены. Во всяком случае ни о каком серьезном пересеве и здесь говорить не приходится. Южная часть Степи должна была кончить сев ранних яровых к 25 апреля, но, очевидно, дожди задержат.

В последние дни у нас несколько неожиданно расширился прорыв по Киевской области и районам бывших Белоцерковского и Уманского округов. По рассказам побывавших там товарищей, в этих районах подавленное, а местами очень острое настроение. На днях в Плисковском районе было открытое контрреволюционное выступление открыто петлюровского характера, которое удалось быстро ликвидировать. Из этих районов сейчас больше всего ждут сообщения о том, что нечего есть, что сеять не будут. Особенно тревожные данные о плохом состоянии и падеже лошадей. Из полученной семенной ссуды мы полностью снабдили эти районы семенами, дали колхозам проса и кукурузы на кормежку, подбросили немного кормов для лошадей, помогаем тракторами. Командировали туда из области группу работников. Наша помощь в значительной степени может сорваться, если нам не дадут отгрузить до половины мая причитающийся нам остаток — около 500 тракторов — для Правобережья и погранполосы, ибо до сих пор мы приложили все усилия к тому, чтобы отгрузить в первую очередь трактора Степи и степным районам Харьковской и Киевской областей.

Два дня тому назад послали в Киевскую область для ознакомления с положением в наиболее тяжелых районах, а также с положением в Винницкой области, в частности в пограничных районах, секретаря ЦК КП(б)У т. Любченко. Очевидно, этим двум областям (Киевской, Винницкой) немного позже придется оказать дополнительную помощь просом. С этой просьбой мы вынуждены будем опять обратиться в ЦК.

С. Косиор

ДОВІДКА ВІДДІЛУ АГІТАЦІЇ ТА МАСОВИХ
КАМПАНІЙ ЦК КП(б)У ТА ЗВЕДЕННЯ З ЛИСТІВ,
НАДІСЛАНИХ ДО ЦК ВКП(б) І ЦК КП(б)У,
З ПИТАНЬ ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ ТА ГОЛОДУ
НА УКРАЇНІ

28 квітня 1932 р.

Секретарю ЦК КП(б)У
тов. Косіору

З 1 січня до 22 квітня безпосередньо до ЦК КП(б)У а також надіслані від Секретаріату т. Сталіну разом 115 листів в справі перекручування по хлібозаготівлі, примусового усуспільнення худоби тощо.

Найбільша частина листів припадає на квітень місяць — 64.

Частину цих листів агітмасовий відділ ЦК КП(б)У направив для перевірки до обкомів і райкомів, а по окремим відряджено товаришів для перевірки на місці.

Характерні моменти з листів, що надійшли в квітні місяці, наводимо у зведенні, що Вам його при цьому надсилаю *.

Зав. агітмасовим відділом *Сірко*

Додаток.

**Зведення з листів,
що надіслані до ЦК ВКП(б) —
т. Сталіну й ЦК КП(б)У ****

«Шановний т. Сталін, чи є закон Радянської влади, щоб селянство сиділо голодне, так як ми, колгоспники, не маємо уже з 1 січня 1932 р. в своєму колгоспі ні фунта хліба. Тепер не тільки Горби, а взяти треба Глобинський і Семенівський райони, де поголовний голод серед народу. Ми, колгоспники, і вирішили спитати — що буде далі?

Постає питання. Як ми можемо будувати соціалістичне будівництво народного господарства, коли ми приречені на голодну смерть, бо ще до врожаю 4 місяці, питаємо, за що ми бились на фронтах: за те, щоб сидіти голодними, щоб бачити, як вмирають діти в корчах з голоду».

(Лист т. Сталіну — з Глобинського району на Кременчуччині, с. Горби, від колгоспників — без підпису)

* Див. додаток.

** Листи одержано Центральним Комітетом КП(б)У між 17—23 квітня 1932 р.

«Наши рабочие колхозники не имеют ни куска хлеба и даже есть такие, что не имея ничего с голода пухнут. Лошади в колхозахдохнут, а люди делят и едят, что и приводит к массовому заболеванию, санитария отсутствует. Спрашивается, почему в Воронеже, Анновке, Москве, Кубани, Тифлисе, Крыму — есть хлеб дешевый, сколько угодно и какой угодно, а на Украине — нет.

В настоящее время невозможно проводить на деревне действительную политику Ленинской партии большевиков. Целый ряд районов засыпались с финансовой частью (мобилизация внутренних ресурсов, оплата взносов займа, а также реализация, налоги и т. д.). Политическое настроение крестьян — невозможное, а это угрожает крепости, сплоченности тыла в случае войны».

(Лист до ЦК ВКП(б) — з Фастова (анонімка)).

«Я бачив, що в Росії пуд хліба 10 крб., а на Україні — 80 крб. — і немає. І всі ідуть в Росію. У нас, коли у колгоспника буде 10 фунтів, так забрали. Зараз колгоспники дуже мають поганій погляд на колгоспне будівництво. Коли я робив у колгоспі рік на тракторі і маю 250 трудовнів, я одержав 12 пудів хліба і більше нічого, як можна прожити, я обірваний, голодний, мені навіть соромно про це Вам писати, бо я людина молода, маю 19 років».

(Лист т. Сталіну з Київщини, Бориспільського району, с. Рогозів — Кривошейн).

«З самого початку ми стояли за Радянську владу і зараз не хочемо, щоб вона втрачала авторитет, але ми вже не в силах терпіти і просимо — зверніть увагу: у нас уже опухлі від голоду діти. Нас 284 чоловіки, щоб поодиночки нас не брали у ГПУ, ми не підписуємо».

(Лист до ЦК КП(б)У із Снігурівки. Анонімний лист посилаємо т. Сталіну).

«В Долинському районі існує по багатьох селах голодовка. Все це тому, що місцева влада недооцінила розпорядки в Радвладі, а бажала краще виконати плани.

У селян таке враження складається, що страшно навіть говорити: коли б тільки що, так зразу повернули б гвинтівки проти.

Повідомляє Вас Тарасюк Іван — учень школи ФЗО, станція Долинська. Зараз я працюю в ГПУ по виявленню антирадянських подій.

(Лист до ЦК ВКП(б) від Тарасюка, ст. Долинська).

«Чому це так, що з сусідніх районів возять хліб, продають, а в Знам'янському районі з голоду пропадають, немає чого їсти. По інших селах дають хоч не пшеницю, не жито,

а дають пшінку, сою, макуху, а в нас нічого, а керівники колхозу їдять хліб, молоко, сало, ще й продають борошно на базарі, а ти сиди голодний, пропадай. От я хочу знати, чи це по всьому СРСР робиться, чи тільки у Знам'янському районі. Чому робочі получують, а колгоспники — ні. І що це таке, що особливо в 1932 р. коні дохнуть, люди без хліба сидять. Сказати б недорід, посуха, коли ж ні, урожай був гарний, і коли забирали, то казали, що Радянська влада не дасть загинути колгоспнику, а чому колгоспники голодують, голодні не хочуть йти на роботу, а керівники колхозу свої шлунки забезпечили і за людність нічого не дбають, бо самі наїлись, то їм не дуже й боляче. У зв'язку з чим це хліба нема, чи може цей хліб відправили у посушливі райони, чи може для робочих нашого Союзу, чи роблять запас для війни, чи може одвезли за кордон та набрали тракторів, а тепер з тракторами голодними сидять. І чому, коли в нас нема, держава не допоможе, ще кажуть в Радянському Союзі не дадуть пропасти.

(Лист т. Сталіну від колгоспника Давиденко, Знам'янський район).

«Массовые случаи по Жмеринскому району, что у бедняков и у маломощных середняков, выполнивших все обязательства по хлебозаготовкам, заходили в хату и брали последних 2—3 пуда зерна под видом упрятого, не оставляя ни на пропитание, ни на семена для весеннего сева (в с. Лопатинцах, Новосельцы, Куриловцы, Потоках и ряде других). По указанию секретаря т. Кравчука, РВК — Тимошенка, МТС — Ильницкого, райКК — РСІ — т. Мясникова на строгую директиву ЦК — в срок выполнить план хлебозаготовок за счет кулаков — и заможной части, при объезде ими района каждому уполномоченному давалась в отдельности тихонько директива: где хоч и как хоч, ...а план выполни — бери там, где есть. И тут уполномоченные брали у кого только увидели: у бедняков, у членов колхоза и во многих коллективах забрали семена и фураж (Потоки, Лопатинцы и др.), и сейчас много бедняков и членов колхоза абсолютно не имеют ни куска хлеба, ни картошки, ни семян. Крестьяне на незаконные действия жалуются в ЦК КП(б)У — жалобы возвращаются в райКК—РСІ т. Мясникову. Тов. Мясников их замазывал. Бедняки-колхозники нарекают открыто на Советскую власть и коммунистов, и никакой разъяснительной, успокаивающей работы не ведется. Районные руководители занимаются систематически безобразным самоснабжением, пьянкой. Лошади, скот, свиньи и птица по Жмеринскому районудохнут беспощадно. Семян для посева в районе не собрано, подаются ложные сводки. Здоровая большевист-

ская самокритика сплаченно зажата во всех организациях. Рабочие-коммунисты негодуют, но многие о творимых безобразиях и преступлениях писать в ЦК боятся, потому что в практике почти все поданные заявления возвращаются обратно и попадают в руки, как КК РСІ т. Мясникову, который авторитетно отписывается перед ЦК КП(б)У — ложно, а после заявителю, и в организованном порядке мстят всюю».

(Лист т. Сталіну від члена партії Жмеринської організації Банівського А. Ф., партквиток № 0660763).

«Райколхозсоюзом Рыковского района был выпущен заем под зерновые культуры. В Дебальцевском горсовете (Рыковского района) созданные бригады ходили по городу, заходя в каждый из домов, и просто предлагали — сдать имеющееся зерно и муку, а если кто отказывался, то производили повальный обыск, начиная с комодов, гардеробов, сундуков, взламыванием полов и т. п., не разбираясь, кто он, рабочий или нет. Фактом служат возмутительные проделки у меня лично. В мое отсутствие делали повальный обыск и нашли 2 пуда муки, которую я получил в кооперации, уезжая на курорт. Из нее 20 кг взяли и насильным порядком вручили моей жене облигации под муку. А вообще ходили по городу и производили обыски у ряда рабочих, число которых не счесть. Забирали зерно, картофель, обыскивая квартиры, сараи и погреба, забирали муку, заведомо зная, что эти действия являются явно преступными. Горсовет в лице т. Кацеля и горпартколлектив в лице т. Галицы Н. М. столь возмутительными проведениями кампании по распространению зернового займа вызвали большее возмущение и недовольство не только среди городского населения, но и среди масс на производстве, что не безболезненно отразилось и отражается на проведении политики партии и Советской власти».

(Лист т. Сталіну від члена партії красного партизана Нечипоренко Омеляна Кіндратовича. — Донбас, ст. Дебальцево, Калінінська, № 49).

«З мого села виїхало 50 % населення — чоловіків 80 %. Село було середняцьке — 650 дворів. Коней здохло 200 з гаком штук, що складає 50 %, здыхають і далі. Люди їдять кінське м'ясо, тих коней, що здохли, або беруть з котла, що вариться для свиней, бо хліба і картошки немає, коли не абсолютно, то відсотків на 95.

Ваше трактування селянського питання (в питаннях ленінізму — йде насмарку), що хліб треба забрати і селянина заставити робити, так як робить робочий, тоже треба, але голодного примушувати робить — це щось не клеїться.

Зараз, коли не $\frac{3}{4}$, так половина України їде в Росію, Білорусію за хлібом, бо там є».

(Лист т. Сталіну із с. Ланінці Прилуцького району — від Розбарського В. Л.).

«Вот, я и начну с детей, которые раньше были утешением родительских чувств, но в настоящее время, что-то ужасное, так как иметь детей и не воспитывать их в человеческих условиях — лучше не иметь, а многое зависит от материальных условий, которых в настоящий момент дети не получают. Я был в ОПШ — 2-й ступени, изучал марксизм-ленинизм и нигде не встречал в их учении, чтобы детей морить голодом, ведь они невинные жертвы. Дальше жить нельзя, и я себе не представляю, как дальше так жить и на их слезах строить фундамент социализма, тот бетон поливать их слезами — это я нигде не видел и не читал. Я шел в Красную Армию, знал за что шел на жертву и сейчас переносу всякие трудности, знаю для чего все это, но они малолетние и их ум не способен еще так судить, как взрослого, где быть жертвой и за что. Они, еще раз повторяю, невинные жертвы».

(Лист до ЦК ВКП(б) від гр. Орленко Д. К. м. Нижньодніпровськ ст. Узел, контора Земляних).

«Чи вірно роблять наші райони, що не стимулюють окремих колгоспників в боротьбі за хліб. А саме, не виконують те гасло, що хто працює, той і їсть. А навпаки, хто дійсно боровся за хліб і виконував плани на 100 %, здавши всі лишки державі, на ті колгоспи нажимають районні організації, щоб виконали план за ті колгоспи, які не виконують. Внаслідок цього виявляється, що залишається тваринництво зовсім без концентрованих кормів, а також і люди напівголодними, де і виявляється велике шатання колгоспного будівництва».

(Лист т. Сталіну від гр. Шнайко Н. Ф. та ін., Вовчанський район, комуна ім. Шевченко).

«Прохаю розглянути мою заяву. Я мобілізований до робітничо-селянської Червоної Армії, дружина працює у колгоспі. По осені 1931 р. я мав телицю, в час м'ясозаготівлі визнали в м'ясозаготівлю, останні усупільнили. Тепер розбирають всі корови. Як Вам відомо, хліба нема на 100 %, сім'я абсолютно голодна. Як вийти з положення з телицею, правління гроші забрало, сім'я пухне з голоду, прохаю відповісти».

(Лист до ЦК КП(б)У від Відоменко, Новоукраїнський район, Татарська сільрада).

«Открытое письмо крестьян Винницкой области и части Киевской. В нашей местности голод охватил все районы.

Все крестьянство движется и удирает из сел дабы спастись от голода. В селах в день умирает от голода по 10—20 семей, дети двинулись кто куда, все станции железных дорог переполнены отъезжающими крестьянами. В деревнях не осталось ни лошадей, ни скота. Голодных крестьян-колхозников голод заставляет бросить все и идти в свет. Есть случаи в Шевченковском районе, когда целые села заражены болезнью — сапом, потому что кушали дохлых лошадей. Говорить о выполнении посевной кампании не приходится, так как процент крестьян в наших селах остался малый и все истощены голодом. Исходя из этого, нужно отметить, что в этих областях никакой политической обеспеченности нет и Польше легко крестьян перетянуть на свою сторону. Буржуазия создала искусственный голод у нас, это есть выполнение задания капитализма, она восстановила всю крестьянскую массу против Советской власти».

(Лист т. Сталіну, Калініну і Молотову від члена ВКП(б) з 1925 р. Крофана П. С., партквиток № 1271632, м. Вінниця.)

«Дайте вивід, що в сучасний момент робити, коли в комуні немає на сьогодні що їсти і вже цілий місяць тому назад, як був малай. Районний партійний комітет каже, що треба організувати загальне харчування з тих продуктів, що мають комунари, а комунари їдять дохлі коні, буряк кормовий і т. ін., пухнуть з голоду, що цілком і повністю загрожує III більшовицькій весняній кампанії. А ще гірше комуна «Крест. Интерн» в Молдавії, в якій і коні вже всі поздихали, а також свині і все господарство пропаде тільки через те, що немає що їсти. І люди пропадають через те, що немає що їсти, і ніхто за це не турбується й не думає».

(Лист т. Сталіну від Шверка Федора, АМСРР, м. Балта, комуна «Крест. Интерн»).

«Тов. Сталин, будьте так добры, ответьте мне, почему в колхозах колхозники пухнут с голода и едят дохлую конину. Я получил отпуск и поехал в Зиновьевский бывший округ, где наблюдал сам, как люди едят конину, где проверяет Зиновьевская ГПУ и врач (с. Компанеевка)».

(Лист т. Сталіну від Бойко, Голубінський рудник).

«Колгоспники, які працювали і заробили багато трудоднів, зараз голодують і немає чого їсти, наприклад, у моїх батьків було 805 трудоднів та заробили хліба зі своєю сім'єю по 105 пудів, а одержали з колгоспу грошей та 46 пудів хліба, а решту хліба вивезли в план хлібозаготівлі. Грошей так само чомусь не дають і таким чином ми залишились голодні, а є колгоспники хлібозаготівлю не виконали, а хліб з колгоспу одержали увесь, який заробили, і зараз його закопали

в землю. Тов. Сталін, сьогодні увечері я прийшов із школи і наївшись гарячої половини та огірків — мене заставило охарактеризувати стан свого життя та й моєї родини і взагалі всіх колгоспників. Дуже погана у нас справа з загальним початковим навчанням, бо учні відвідують школу тільки на 10,0 %, це тому, що нічого їсти».

(Лист т. Сталіну від Давиденко І. П., Полтавщина, Новосанжарський район, Ставино-Долянська сільрада, хутір Давидівка).

«Коли ми побачили постанову ЦК ВКП(б) *, то почали добиватись, щоб нам корову повернули назад, як постанова гласить, то на це — правління і деякі члени кажуть так: Ви куркульські агенти і куркульську газету випустили і ми, члени артілі, прохаємо Вас, як найвищого органа — розібрати нашу заяву і дати нам напрямок, як з коровами поступити і як з тими членами поступити, що взивають куркульськими агентами і газету називають куркульською, яка була випущена 31 березня 1932 року.

(Лист до ЦК КП(б)У від членів артілі «Десятиріччя» Волноваський район, Журавлівська сільрада).

«Тов. Сталин, Вам очевидно, идут сведения, что кругом хорошо и это видно из выступлений на XVII партконференции. Я Вам только одно скажу: на селе несчастье, люди голодают, лошадидохнут и уже люди начали с голоду умирать, зерна нет даже на 50 % на площадь сева, в общем полное разорение.

Советую Вам: выедьте сами в село и посмотрите на село не в России, а вот здесь, на Украине, хотя бы Киевской области. Я два дня тому приехал из села, я там своими глазами видел все несчастье, как через каждые 2—3 сажня по дороге лежат дохлые лошади и их крестьяне режут по куску и едят. Больно смотреть на тех несчастных детей и женщин, пропадающих с голоду, ожидающих, что с Москвы отец привезет одну-две буханки хлеба, ибо все едут в Москву, Ленинград, Минск за хлебом.

Тов. Сталин, у нас делается то, что делалось при царе — царь далеко, а бог высоко, но сейчас в тысячу раз большая беда.

Те, кто информирует, получают хлеб и булку, и все это ясно, они имеют закрытые столовки РПК, РВК, а несчастные люди умирают с голоду, все шкурники боятся быть оппортунистами.

Убедитесь лично, уничтожьте наиболее благоприятный момент для мировой буржуазии, уничтожить нашими же внутрен-

---

* Идетсья про постановку ЦК ВКП(б) від 26 березня 1932 р. «Про примусове усуспільнення худоби».

ними силами Октябрь, потопив десятки миллионів в крови. Жду ответа. С ком. приветом П. В. Смирнов. партбилет № 0643327. Киев, ул Либкнехта, № 15, кв. 12.

Мне живется хорошо, я обедаю в столовке Киевского МПК, и ем так, как надо есть, и могу пережить еще 25 лет».

«Дорогий товариш Сталин, ти сам знаєш, що коли не дати машині палива, вона робити не буде, так само і людина. Дорогий товариш Сталин, ти писав у своїй першій вказівці: раніше селянина нужда, злидні, бідність, розшарування гнали із села в місто, а тепер на село пустили десятки тисяч тракторів, організували колгоспи, підвищили урожай і покращили умови робітника. А воно, навпаки, тепер злидні, біднота, гонить із села в місто на роботу — ради того, щоб хоч прохарчуватись. А наша Україна найбагатша в світі країна, де треба щоб якнайбільший врожай давала, а вона, навпаки, дає врожаю передвоєнного рівня. Так що те, що пишуть в газеті, є утопія і тепер всьому не вірять. Дорогий т. Сталин, зверни на це особливу увагу і покращ становище трудящих мас, буде в середині країни війна.

Дорогий товариш Сталин, на це треба звернути особливу увагу, бо люд у селі підніме прямо страйк, піде проти Радянської влади і ще трохи так побуде без хліба, голодні, то будуть просто йти і руйнувати колгоспи, розбирати своє власне добро і робити індивідуально, як і раніше робили. Все це примушує робити злидні, убожество, голод, від якого вони тепер пухнуть. Дорогий товариш Сталин, щоб цього не було, треба скоро, дуже скоро — забезпечити село хлібом, бо буде сором, буде гріх і партії і ЦК, коли підуть всі селяни проти Радянської влади й піднімуть страйк з вимогами: «долой Сталіна, долой конину, давай царя, давай свинину». Уже така чутка ходила, а тепер ходить ще лучче і кажуть це все наробила Радянська влада».

(Лист до т. Сталіна від студентів хіміко-технологічного технікуму, Дніпропетровськ).

«Коли ми усі вищезазначені на підставі постанови ЦК ВКП(б) від 26 березня ц. р. забрали примусово усупільнені наші корови, то голова артілі замість того, щоб підчинитися постанові ЦК, він нас усіх бере на іспуг, обрахував нас за це по 200 і 300 крб. ...Наприклад, голова артілі — Кудин, скарбник — Кудин, завгосп — Кудин, артільний ветеринар — Кудин, районний виконавець — Кудин, усі браття і дяді один другому і роблять, що хочать. І далі ми думаємо, що це так не може бути, бо це не правління артілі, а якийсь особистий комітет Кудинових».

(Лист до ЦК КП(б)У з Добровеличківського району,

с. Липняжки, від групи колгоспників: Поленікової Мокрини, Манька Яківа та ін.).

«Коли прочитали в газетах постанову Центрального Комітету ВКП(б) від 26 березня 1932 р., що корови і всяка дрібна худоба примусово не усуспільнюються, а тільки добровільно, то пішли забирати всяк свою корову. Правління колгоспу забрали дрючки і не дають корів, почали бити бабів., арештовувати і відправляти в район, в міліцію... Хто взяв корову, то уповноважений РВК приходять з бригадою і розбивають замки, вікна, двері і забирають корову і що мається в хаті — різне майно, і навіть останній буханець хліба 5—6 фунтів, сало, що людина держала на посівну кампанію, щоб вийти в поле на роботу, то бригада забрала і поїла, а людина зосталася голодною і не виходить на роботу, а після ходять бригадири, штрафують і говорять, що ви зриваєте посівну кампанію...»

(Лист до ЦК КП(б)У від Зрайківського Гната, Тетіївський район, с. Горошків).

«Когда до нас дошло постановление ЦК от 26 марта, наши колхозники горячо приветствовали его, но наши правленцы, которые чувствовали себя виновными, несмотря на то, что постановление должно быть доведено до каждого колхозника и каждый колхозник должен быть ознакомлен с ним хорошо, они постарались это забыть и перекрутить по-своему. Они постарались принять строгие меры и приказали никакой агитации о постановлении ЦК не вести, а кто будет читать газеты и говорить о постановлении, того вычистим из артели, как «кулацкий элемент» и не дадим хлеба... Таким образом, наши колхозники запуганы отношением со стороны наших правленцев, о постановлении ЦК от 26 марта подробно ничего не знают и не ознакомлены с ним.

Район также об этом не заботится, как будто бы никакого постановления нет или оно нашего района не касается».

(Письмо ЦК ВКП(б), т. Сталину от колхозника, члена КНС Клочко А. К., Синельниковский район, Лубенский сельсовет).

«Мы прочитали постановление ЦК партии, пошли и забрали 70 коров, а середняки побоялись брать. Сейчас получается, что 3-х бедняков исключили из колхоза, за корм нам прислали бумажки об уплате по 341 руб. 40 коп., с расчетом, чтобы за 3 дня уплатить, а если не уплатишь, то продадут.

4-х бедняков сняли с шахты № 9 с работы, исключили из колхоза и не дают право, говорят: ешь молоко и тоже обложили по 341 руб. 40 коп.»

(Лист в ЦК КП(б)У від колгоспників Қолесника, Андреева та ін., колгосп «Більшовицький шлях», Ворошиловський район).

Відділ агітації та масових кампаній.
ЦК КП(б)У

ПА ІІІ при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 1944. Арк. 1—16.

№ 33

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У ПРО ПРОДОВОЛЬЧУ ТА НАСІННЕВУ ДОПОМОГУ РАЙОНАМ ВІННИЦЬКОЇ І КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

5 травня 1932 р.

1. Зобов'язати Київське і Вінницьке обласні бюро командирувати в найбільш важкі райони (по Вінниці — 10—12 чоловік, по Києву — до 20 чоловік) постійних уповноважених, на яких покласти обов'язок — вжиття на місці заходів до того, аби насіннева і продовольча допомога, що її надано цим районам, була використана для допомоги селам, які найбільш нуждаються, з максимальною ефективністю, надаючи в потрібних випадках допомогу і індивідуальним господарствам. Командирувати з ЦК для цієї мети додатково трьох товаришів для Вінницької області.

2. Зобов'язати НКпостачання повністю забезпечити постачанням підприємств прикордонних районів (Полонне, Славута, Дунаївці, Бронниці) і студентів Кам'яця-Подільського та інших прикордонних пунктів.

Доручити НК РСІ перевірити фактичне виконання цієї постанови.

3. Доручити Секретаріату ЦК підібрати для Вінниці 10 чоловік відповідальних партійних робітників для районів як секретарів РПК і 12 чоловік для РВК (голів).

ПА ІІІ при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 236. Арк. 52.

№ 34

СПЕЦДОНЕСЕННЯ ВІННИЦЬКОГО ОБЛАСНОГО ВІДДІЛУ ДПУ ОБКОМУ КП(б)У ПРО ФАКТИ ГОЛОДУ І ВИПАДКИ СМЕРТІ В ТРОСТЯНЕЦЬКОМУ РАЙОНІ

8 травня 1932 р.

Последние материалы все больше сигнализируют об увеличении голодания во многих селах Тростянецкого района с последствиями опухания и смертей.

Мероприятия по оказанию помощи путем организации общественного питания со стороны районных организаций недостаточны.

Положение Тростянецкого района заслуживает особого внимания со стороны областных организаций, так как среди голодающих большое количество детей.

Приводим зафиксированные факты голодания в некоторых селах района:

По с. Тростянчик голодает 40 семейств, все колхозники, преимущественно бедняки, среди них 15 детей лежат опухшими.

По с. Паланка голодом охвачено 52 хозяйства, семьи колхозников в количестве 301 человека, из них 108 человек совершенно опухшие.

Имеется случай смерти от голода дочери колхозника Мацигона — Феодосии — 24-х лет.

В этом же селе голодают 15 хозяйств индивидуальников, из них опухших 7 человек.

Имеется случай смерти Органа Михаила.

По с. Стратиевка насчитывается несколько семейств колхозников и единоличников, которые голодают.

По с. Севериновка голодают 23 человека, семьи колхозников, питаются исключительно суррогатами, как-то: тертый желудь с примесью хрена и пр.

Целый ряд единоличных случаев голодания фиксируется в других селах.

По неполным данным сейчас в районе насчитывается голодающих 950—1000 человек, для которых организованы питательные пункты, но за отсутствием достаточных хлебных ресурсов питание обеспечено на незначительный период.

Зафиксировано в районе также 19 случаев смерти от голода.

Начальник облотд ГПУ *Левочкий*
Начальник СПО *Осинин*

№ 35

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК ВКП(б) ПРО ЗАВІЗ ЗЕРНА НА УКРАЇНУ *

16 травня 1932 р.

Поручить комиссии в составе тт. Куйбышева **, Микояна *** и Кагановича **** немедленно принять меры, обеспечивающие отгрузку Украине 6,5 млн. пудов хлеба на снабжение.

ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС. Ф. 17. Оп. 3. Спр. 884. Арк. 2.

№ 36

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК ВКП(б) ПРО ПОСТАЧАННЯ БУРЯКОВИХ КОЛГОСПІВ НА УКРАЇНІ

16 травня 1932 р.

а) Отпустить Украине дополнительно 600 тыс. пудов зерна и 75 вагонов рыбы для общественного питания колхозников, работающих по обработке свеклы Винницкой и Киевской областей.

б) Отгрузить для МТС Винницкой и Киевской областей дополнительно для обеспечения сева свеклы 300 тракторов и 60 грузовиков.

в) За немедленным выполнением проследить т. Кагановичу, обязав его завтра же доложить ЦК об исполнении.

ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС. Ф. 17. Оп. 3. Спр. 884. Арк. 3.

---

* Постанова ЦК ВКП(б) була прийнята в зв'язку з надісланою телеграмою С. В. Косіора.

** В. В. Куйбишев — голова Держплану, заступник Голови РНК СРСР.

*** А. І. Мікоян — нарком постачання СРСР.

**** Л. М. Каганович — секретар ЦК ВКП(б), перший секретар Московського обласного і міського комітетів партії.

ДОВІДКА ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕКТОРУ
ОРГІНСТРУ ЦК КП(б)У ПРО СТАН УМАНСЬКОГО РАЙОНУ
ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ НА 5 ТРАВНЯ 1932 р.*

16 травня 1932 р.

Катастрофічний стан тяглової сили

На 5 травня було засіяно лише 18,8 % площі ранніх ярових (треба посіяти 21301 га, посіяно — 3669 га). Незважаючи на героїчні зусилля колгоспників й на те, що в багатьох місцях району сіють руками, є загроза недовиконання плану сівби через катастрофічний стан тяглової сили.

З 9744 коней в районі 50 % непридатні до жодної роботи, бо в багатьох селах (Осітна, Черповоди, Колодисте, Фурманка) не було навіть грубих кормів й коні надто виснажені. Але й ті коні, що працюють, дають від 40 до 10 % норми (замість 10 га на коня дають ледве 1—4 га). В селах: Черповоди, Фурманка, Городниця, Колодисте, Коржова Слобідка, Краснопілка, Старі Бабани, Осітна коні так знесилені, що не можна знайти й пари з них, щоб привезти пального для тракторів. В с. Городниця запрягають в культиватор пару коней, які доходять до половини гін; тоді перепрягають їх і працюють на другій парі і т. д. Так працюють коні майже в усіх селах. В с. Рижавка для оранки під буряк запрягають в плуг 4 пари коней, але й вони його ледве тягнуть.

Завдяки добре налагодженому доглядові падіж коней припинився й стан коней набагато покращав. Але оскільки фонд фуражної допомоги вже витрачено (район одержав 794 ц кукурудзи та 330 ц у висівок), то тяглова сила може стати загрозою для виконання плану сівби.

Односібники теж тягла не мають. В с. Герженівка 84 господарства має 16 коней й то частина з них непрацездатна.

Трактори через шкідницький ремонт й несвоєчасну надсилку запасних частин почали працювати лише 4 травня.

Голод й політичні настрої в зв'язку з цим

Відпущених продуктів зараз вже в більшості сіл району не вистачило. Припинилось громадське харчування й паралізувало всю роботу. Знову збільшились захворювання від

* Довідку 16 травня було надіслано секретарям ЦК КП(б)У.

голоду, збільшилась смертність. В с. Фурманка лише з 1 до 5 травня вмерло від голоду 24 чоловіки. Є села (Дмитрушки, Фурманка, Ладижинка, Ропотуха), де смертність носить масовий характер. В с. Дмитрушках немає такого дня, коли б не вмерло 5—6 чоловік від голодної смерті. Недоїданням охоплені всі села району, за винятком с. Яроватка, де стан більш-менш задовільний. В решті сел району голодування та смертність набрали масового характеру. За відсутністю продуктів їдять дохлих коней, забитих собак, викопують торішню гнилу картоплю, буряк, інші корінняки, домішують бур'яну, що появляється, і таким чином годуються. По полях ходять цілі групи людей, що збирають падаль, корінняки й вживають їх для їжі. Харчування дохлятиною, різними покидьками, гниллю носить масовий характер та призводить до захворювання й збільшення смертності (в с. Паланка виявлено випадки смертності від дизентерії, сибірської язви). І, нарешті, в с. Степківці виявлено факт людоїдства. Бідняк колгоспник М. 34-х років, що довгий час недоїдав і годувався дохлими кінями та ін., вночі 27 квітня убив свою дитину 2-х років, порізав на шматки, жінка варила і годувались вони 2 дні. Потім він хотів убити і другу дитину 4-х років, але жінка заперечила.

Опухлих від голоду, яким загрожує смерть, в кожному селі численна кількість. Збільшуються кражі, грабунки, головним чином, скотини для їжі. Такий стан з харчуванням відбивається на посівкампанії: частина зовсім непрацездатних, частина виїжджає за купівлею хліба в промислові центри, до Ленінграду, Москви, причому їдуть, головним чином, працездатні, внаслідок чого — плінність в бригадах, низька продуктивність праці, в деяких селах працюють замість дорослих діти.

В зв'язку з відсутністю продуктів харчування в більшості сіл збільшення захворювань від голоду, смертності, в зв'язку з незадовільним станом тяглової сили — політичний настрій колгоспників, подекуди й активу, незадовільний, в деяких селах носить контрреволюційний характер: в с. Синиця 3 колгоспники на роботі в полі почали підбурювати колгоспників, щоб ті залишили роботу. В с. Ксендзівці один день не дали їсти колгоспникам, а в цей час приїхала до села культестафета, поставила радіоприймача, приступила до організації культвечора, але колгоспники незадоволені тим, що не дали їсти, почали лаяти Радянську владу, керівників, зокрема т. Сталіна, що його портрет висів на площадці культестафети. Культвечір зірвали. Виходять на роботу лише в залежності від задоволення харчування. Зовсім незадовіль-

ний настрій серед одноосібників. З них лише незначна частина сіє, решта — або ж зовсім відмовляється сіяти, або вимагає насіння, тяглову силу, харчування й лише тоді погоджується сіяти. Є частина, що зовсім вороже ставиться до посівкампанії, на збори не йде, в поле теж, сіяти відмовляється.

В с. Рижавці окремі одноосібники заявляють: «Не йдіть до мене, не зачіпайте мене, дайте мені спокійно вмерти». Куркуль та його агентура точить шалену боротьбу, використовуючи труднощі, агітуючи проти посівкампанії та своєчасного закінчення.

Міроприємства РПК

РПК проводить велику роботу. До кожного села виїхало 2—3 члени партії. Міські осередки надсилають шефські бригади. Дається рішуча відсіч спробам куркуля використати становище для своєї мети. Видаються багатотиражні газети, 2 пересувні редакції видають газети на полі. Є великі досягнення в організації праці на засадах рішення ЦК ВКП(б) від 4 лютого, але без негайної допомоги концкормами й продуктами харчування район обійтися не може.

(З інформації секретаря РПК т. Герашенко).

Інформатор оргінстру ЦК

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 1931. Арк. 32—35.

№ 38

ВИТЯГ З ЛИСТА СЕКРЕТАРЯ ХРИСТИНІВСЬКОГО РАЙКОМУ КП(б)У ПРО ПРОДОВОЛЬЧІ ТРУДНОЩІ У СЕЛАХ РАЙОНУ

Травень 1932 р.

Щоб перевірити справу з дійсним станом у селах, недоїдання або голодування — виїхали на села всі члени бюро РПК, члени президії КК і відповідальні керівники в кількості 30 осіб (це незалежно від постійних уповноважених, що є в кожному селі на весь час засівкампанії). На додаток до інформацій постійних уповноважених (які, до речі, в багатьох випадках умовчали про дійсний стан і негайну потребу допомоги), було виявлено: що з наших 30 сіл району з них 40 колгоспів потребують негайної допомоги: колгоспники — 939 господарств, або 4000 душ; одноосібників — 298 господарств, або 1405 душ. Разом 1237 господарств, 5405 душ.

Отже коли врахувати, що на кожну душу треба 300 г допомоги, то це складає 17 ц на добу, а до нового врожаю маємо 80 діб — значить потрібно допомогти з розрахунку 1360 центнерів.

Секретар РПК Жук

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2031. Арк. 13.

№ 39

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У ПРО ЗАХОДИ ЩОДО ВИКОНАННЯ ПОСТАНОВИ ЦК ВКП(б) ПРО ПРОДОВОЛЬЧУ ДОПОМОГУ УКРАЇНІ *

17 травня 1932 р.

1. Дати телеграму тт. Куйбишеву і Кагановичу з проханням завезти з 6,5 млн. пудів зерна, що його відпущено Україні, 1,5 млн. борошном, зважаючи на повну відсутність на Україні запасів борошна.

2. Доручити тт. Сапову, Меламеду і Лаврухіну сьогодні ж встановити пункти завозу, враховуючи передбачених планом споживачів і пропускну спроможність млинів.

3. Вважати за потрібне, щоб реалізувати постанову, командирувати до Москви тт. Броневого і Меламеда, доручивши їм заїхати після одержання повністю нарядів в області, що відвантажують зерно.

4. Доручити тт. Броневому і Меламеду одержати наряди на додатково відпущені Україні, згідно з постановою, 600 тис. пудів зерна для громадського харчування колгоспників, що працюють по обробці буряків у Вінницькій та Київській областях.

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 236. Арк. 85—86.

---

* Йдеться про постанову ЦК ВКП(б) від 16 травня 1932 р. про завіз Україні 6,5 млн. пудів зерна.

№ 40

ЛИСТ СЕКРЕТАРЯ ЦК КП(б)У С. В. КОСИОРА ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТУ ВКП(б) ПРО ВІДМІНУ ЗАБОРОНИ ПЕРЕВЕЗЕННЯ РУЧНИМ БАГАЖЕМ ПРОДОВОЛЬЧИХ ПРОДУКТІВ

20 травня 1932 р.

ЦК ВКП(б)
т. Сталіну

Посылаю копию приказа НКПС за подписью т. Левченко о категорическом запрещении перевозки ручным багажом продовольственных продуктов больше 10 кг (25 фунтов). На основании этого приказа органами железнодорожного ГПУ в некоторых местах уже производятся массовые обыски в поездах и конфискации хлеба, перевозимого сверх этой нормы.

При теперешнем тяжелом положении с продовольствием в ряде районов Украины считаю, что такой приказ является неправильным, могущим до некоторой степени дискредитировать недавнее постановление ЦК ВКП(б) о развитии колхозной торговли хлебом. Просим ваших указаний НКПС об отмене этого приказа. Систему регулирования перевозок мелких грузов, в том числе хлеба, если и нужно наново сейчас начать регулировать, то во всяком случае не столь категорическим и строгим образом.

Речь идет не столько о железнодорожниках, сколько о деревнеколхозниках, единоличниках. Систему борьбы со спекулянтами следовало бы более серьезно продумать, как комитету заготовок, Наркомснabu, так и НКПС.

ПА ІІІ при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2054. Арк. 63.

№ 41

ВИТЯГ З ПРОТОКОЛУ ЗАСІДАННЯ БЮРО КИЇВСЬКОГО ОБКОМУ КП(б)У ПРО ПРОДОВОЛЬЧУ ДОПОМОГУ РАЙОНАМ ОБЛАСТІ

20 травня 1932 р.

Інформація т. Демченко про подорож по південних районах

Вважати за потрібне надати харчову допомогу 30 районам області виключно для харчування дітей колгоспників, окремих одноосібників та службовців сіл і містечок.

Визначити райони першої черги: Тетіїв *, Володарка, Б. Церква, Рокитно, Тараща, Ставище, Жашків, Богуслав, Лисянка, Буки, Звенигородка, Тальное, Шпола, ім. Петровського, Сміла, Сквиря та райони другої черги **, з таким розрахунком, щоб районам першої черги надати допомогу для харчування 50 % дитячого населення, а районам другої черги — 25 % дитячого населення. З приводу цього зняти питання перед ЦК КП(б)У.

Секретар облбюро КП(б)У *Демченко*

ПА ІПП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2073. Арк. 27.

№ 42

ВИТЯГ З ДОПОВІДНОЇ ЗАПИСКИ СЕКРЕТАРЯ ЯНУШПІЛЬСЬКОГО РАЙКОМУ КП(б)У ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ПРО ПРОДОВОЛЬЧІ ТРУДНОЩІ У СЕЛАХ РАЙОНУ ТА ФАКТИ ГОЛОДУВАННЯ І СМЕРТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ

20 травня 1932 р.

Затруднення продовольства в цих селах виражено в розміре до 5000 пудов. В основном недостаток охопив прослойку колхозників — многосемейных и бедняков-единоличников — многосемейных. Характерно отметить, что голодовке подвергнут весь контингент лиц, полностью выполнивших план хлебозаготовки.

В районе лично моей проверкой и проверкой членами бюро, а также и аппаратом ГПУ установлен ряд случаев, на почве недоедания — болезни и смертные случаи в селах: Молочки, Галиевка, Мотрунки и др.

Списки опухших и крайне нуждающихся сел при сем прилагаю.

Случаев смерти зафиксировано 5, каковы имеют место в с. Молочки и Галиевке. В этих селах голодной смертью умерли:

Шевчук Татьяна	— 30 лет —	с. Молочки
Пацюк Мария	— 5 » —	»
Степанец Александра	— 38 » —	»
Шевчук Федор	— 5 » —	»

У гр. с. Галиевки Гонишнюка Петра умер ребенок — Степан — 3 года.

* Тут і далі йдеться про райони.

** Назви районів другої черги в документі викреслені.

На почве недостатков хлеба и недоедания зафиксирован один случай в с. Галиевка с гр. Мельником Нестором, какой психически заболел. Остальная вся семья лежит опухшая.

Имеет место кулацкая агитация, которая, используя хлебные трудности, ведет работу по спровоцированию колхозников к разбору семян, трактуя — «як дадутъ їсти, то ходїть на роботу», спровоцированию к разбору скота, выкапыванию с полей засеянного, как в колхозах, так и единоличников хлебных злаков, гороху, картошки, маточного буряка. В представленной ранее мною информсводке я конкретно указывал.

В с. Молочках и других селах, на почве отсутствия хлеба, обнаружены случаи употребления мяса от павших лошадей.

По достаточно проверенным данным отсутствует не только хлеб, но и другие продукты, как картофель, буряк и проч.

Имеет место в ряде сел: Молочках, Галиевке, Жеребках и др. — выкапывание из земли на засеянном поле разных культур.

В с. Молочках на засеянном поле горохом вышло до 40 женщин выкапывать рассеянные зерна и тут же на месте ели их, едят также и гнилую картофель.

с. Краснополь: В Краснопольском колхозе зимой были выброшены на поле несколько сотен пудов гнилого картофеля. Селяне ближайших сел, как Молочек, Галиевки в количестве до 100 человек мешками разбирали эту картофель, каковую употребляли для питания.

с. Бурковцы: В Бурковецком колхозе на месте, где была закагатирована картошка, каковая сгнила и земля засеяна ячменем и овсом — 150 человек разорили землю, собирая остатки гнилой картошки.

с. Троща: В с. Троще 18 мая на место, где находилась картошка, каковая засеяна ячменем, женщины в количестве до 60 человек с. Бурковец и ближайших сел с ведрами разоряли участок земли в количестве 0,25 десятин, собирая маленькие кусочки гнилой картошки.

В ряде сел — в Буряках, Мотрунках зарегистрированы случаи выкапывания ночью посаженного картофеля на огородах и на колхозных полях, также имеет место ежедневное обрывание обмолоченной соломы и половы, ища среди такой возможных остатков зерен.

За последнее время участились кражи лошадей, каковые в основном ведут на убой и употребление как мяса — с. Мотрунки, Стетковцы — усиленно уничтожается молодняк, в первую очередь зажиточно-кулацким контингентом села.

Настроение прослоек села можно охарактеризовать следующим образом:

Основная часть колхозников и бедняков: их реагирование сводится к ожиданию помощи от правительственных учреждений.

Консервативное середнячество и отдельные бедняки, подпав под влияние кулацкой агитации, выражают недовольство, недоверие к постановлениям, мероприятиям Советской власти.

Открытых эксцессов-вольнок не зафиксировано. Однако, на почве недоедания и продовольственных затруднений имеет место напряженное состояние в селе.

Практическая помощь отдельным колхозам нами проводилась путем социалистической взаимопомощи одного колхоза другому: мобилизованы по колхозам — 15 ц хлеба, в совхозах — 2 ц кукурузы, 5 ц отрубей; в лесничестве — 5 ц кукурузы.

От перевеяния и перемолота соломы и половы добыто 50 ц. Путем обмена патоки на кукурузу приобретено 350 ц, причем часть от полученной кукурузы за патоку израсходовано для поддержания слабых лошадей.

Использованы мобилизованные средства исключительно на общественное питание, причем на общественное питание включено преимущественно батрачество и незначительная часть неимеющих хлеба бедняков.

Кроме того, в села, где расположены совхозы, часть бедняцких детей в количестве 35 человек, болевшие от недоедания, прикреплены к столовым двух птицевхозов.

Индивидуальной помощи ни колхозникам, ни единоличным хозяйствам за отсутствием продресурсов не выдавалось.

Как видно из вышеперечисленных фактов мобилизовать какие бы то ни было продресурсы внутри района не предвидится никакой возможности.

Кампания по обработке свеклы в колхозах и прополочная кампания находятся под реальной угрозой срыва за отсутствием средств питания. Минимальным количеством обеспечения общественного питания на время массовых работ, обработки 4700 га свеклы, уборки сена с лугов — 2700 га, прополки картофеля — 900 га, проса — 500 га, уборки клевера — 1900 га, понадобится продовольственных ресурсов в количестве, указанном выше.

Секретарь районного партийного комитета
Янушпольского района *Швачко*

№ 43

ТЕЛЕГРАМА ЦК КП(б)У ВІННИЦЬКОМУ ОБКОМУ ПАРТІЇ ПРО НАДАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ДОПОМОГИ ОКРЕМИМ РАЙОНАМ ОБЛАСТІ

21 травня 1932 р.

Вінниця облбюро Алексеєву

Повідомляється постанова ЦК 21 травня:

Вважати за потрібне надати допомогу в першу чергу таким районам, що перебувають в найбільш тяжкому стані: по Вінницькій області восьми районам: Бабанському, Уманському, Оратівському, Плисківському, Погребищенському, Монастирищенському, Христинівському, Немирівському.

Відпустити для організації громадського харчування колгоспників в районах і селах, що найбільш потребують допомоги: Вінницькій області 4 вагони тюльки.

Зобов'язати обкоми всю допомогу, що її буде надаватись для районів, що перебувають в найбільш тяжкому стані, розподіляти: 80 % визначеним за списком та 20 % селам і колгоспам інших районів, що потребують на допомогу.

Секретар ЦК КП(б)У С. Косіор

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1139. Арк. 11.

№ 44

ТЕЛЕГРАМА ЦК КП(б)У ДНІПРОПЕТРОВСЬКОМУ ОБКОМУ ПАРТІЇ ПРО НАДАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ДОПОМОГИ ОКРЕМИМ РАЙОНАМ ОБЛАСТІ

21 травня 1932 р.

Дніпропетровськ облбюро Чернявському

Повідомляється постанова ЦК 21 травня:

Вважати за потрібне надати допомогу в першу чергу таким районам, що перебувають в найбільш тяжкому стані: по Дніпропетровській області п'яти районам: Новопразькому, Долинському, Межівському, Ляхівському, Каранському.

Відпустити для організації громадського харчування колгоспників в районах і селах, що найбільш потребують допомоги, по Дніпропетровській області 200 т проса та 2 вагони тюльки.

Зобов'язати обкоми всю допомогу, що її буде надаватись для районів, що перебувають в найбільш тяжкому стані,

розподіляти: 80 % визначеним за списком та 20 % селам і колгоспам інших районів, що потребують на допомогу.

Секретар ЦК КП(б)У С. Косіор

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1139. Арк. 8.

№ 45

ТЕЛЕГРАМА ЦК КП(б)У КИЇВСЬКОМУ ОБКОМУ ПАРТІЇ ПРО НАДАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ДОПОМОГИ ОКРЕМИМ РАЙОНАМ ОБЛАСТІ

21 травня 1932 р.

Київ облбюро Демченко

Повідомляється постанова ЦК 21 травня:

Вважати за потрібне надати допомогу в першу чергу таким районам, що перебувають в найбільш тяжкому стані: по Київській області тринадцяти районам: Ставищенському, Жашківському, Рокитнянському, Богуславському, Тальнівському, Володарському, Буцькому, Лисянському, Петровському, Сквирському, Тетіївському, Шполянському, Звенигородському.

Відпустити для організації громадського харчування колгоспників в районах і селах, що найбільш потребують допомоги: Київській області 6 вагонів тюльки.

Зобов'язати обкоми всю допомогу, що її буде надаватись для районів, що перебувають в найбільш тяжкому стані, розподіляти: 80 % визначеним за списком та 20 % селам і колгоспам інших районів, що потребують на допомогу.

Секретар ЦК КП(б)У С. Косіор

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1139. Арк. 10.

№ 46

ТЕЛЕГРАМА ЦК КП(б)У ОДЕСЬКОМУ ОБКОМУ ПАРТІЇ ПРО НАДАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ДОПОМОГИ ОКРЕМИМ РАЙОНАМ ОБЛАСТІ

21 травня 1932 р.

Одеса облбюро Майорову

Повідомляється постанова ЦК 21 травня:

Вважати за потрібне надати допомогу в першу чергу таким районам, що перебувають в найбільш тяжкому стані:

по Одеській області п'яти районам: Зінов'ївському, Добровеличківському, Знаменському, Великовиськівському, Новомиргородському.

Відпустити для організації громадського харчування колгоспників в районах і селах, що найбільш потребують допомоги: Одеській області 150 т проса та 2 вагони тюльки.

Зобов'язати обкоми всю допомогу, що її буде надаватись для районів, що перебувають в найбільш тяжкому стані, розподіляти: 80 % визначеним за списком та 20 % селам і колгоспам інших районів, що потребують на допомогу.

Секретар ЦК КП(б)У *С. Косіор*

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1139. Арк. 9.

№ 47

ТЕЛЕГРАМА ЦК КП(б)У
ХАРКІВСЬКОМУ ОБКОМУ ПАРТІЇ ПРО НАДАННЯ
ПРОДОВОЛЬЧОЇ ДОПОМОГИ ОКРЕМИМ РАЙОНАМ ОБЛАСТІ

21 травня 1932 р.

Х а р к і в   облбюро   Терехову

Повідомляється постанова ЦК 21 травня:

Вважати за потрібне надати допомогу в першу чергу таким районам, що перебувають в найбільш тяжкому стані: по Харківській області восьми районам: Оболонському, Семенівському, Куп'янському, Золочівському, Липецькому, Миропільському, Чорнухинському, Старосалтівському.

Відпустити для організації громадського харчування колгоспників в районах і селах, що найбільш потребують допомоги: по Харківській області 250 т проса та 3 вагони тюльки.

Зобов'язати обкоми всю допомогу, що її буде надаватись для районів, що перебувають в найбільш тяжкому стані, розподіляти: 80 % визначеним за списком та 20 % селам і колгоспам інших районів, що потребують на допомогу.

Секретар ЦК КП(б)У *С. Косіор*

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1139. Арк. 13.

№ 48

ТЕЛЕГРАМА ЦК КП(б)У
МОЛДАВСЬКОМУ ОБКОМУ ПАРТІЇ ПРО НАДАННЯ
ПРОДОВОЛЬЧОЇ ДОПОМОГИ ОКРЕМИМ РАЙОНАМ
МОЛДАВСЬКОЇ АСРР

21 травня 1932 р.

Тираспіль обком Плачинді

Повідомляється постанова ЦК 21 травня:

Вважати за потрібне надати допомогу в першу чергу п'яти районам АМСРР, що перебувають в найбільш тяжкому стані.

Відпустити для організації громадського харчування колгоспників в районах і селах, що найбільш потребують допомоги: Молдавії 200 т проса та 3 вагони тюльки.

Секретар ЦК КП(б)У С. Косіор

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1139. Арк. 2.

№ 49

ТЕЛЕГРАМА ЦК КП(б)У
ВІННИЦЬКОМУ ОБКОМУ ПАРТІЇ ПРО НАДАННЯ
ПРОДОВОЛЬЧОЇ ДОПОМОГИ РАЙОНАМ ОБЛАСТІ, ЯКІ
ПЕРЕБУВАЮТЬ У НАЙБІЛЬШ ТЯЖКОМУ СТАНОВИЩІ

25 травня 1932 р.

Винниця облбюро КП(б)У Алексеєву

Сообщается постановление ЦК 25 мая:

1. Отпустить для общественного питания колхозников в районах, находящихся в наиболее тяжелом положении:

Винницкой области — 18200 банок консервов.

2. Отпустить для детского питания в районах, находящихся в наиболее тяжелом положении:

Винницкой области крупы — 7,5 т, кондитерских изделий — 7,5 тонн.

3. В отношении отпускаемой помощи для детского питания — постановление ЦК от 21 мая 1932 г. о списке районов, которым должно быть оказано 80 % всей помощи — не распространяется.

Секретарь ЦК КП(б)У С. Косіор

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1139. Арк. 17.

№ 50

ТЕЛЕГРАМА ЦК КП(б)У
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОМУ ОБКОМУ ПАРТІЇ ПРО НАДАННЯ
ПРОДОВОЛЬЧОЇ ДОПОМОГИ РАЙОНАМ ОБЛАСТІ, ЯКІ
ПЕРЕБУВАЮТЬ У НАЙБІЛЬШ ТЯЖКОМУ СТАНОВИЩІ

25 травня 1932 р.

Днепропетровск облбюро Чернявському

Сообщается постановление ЦК 25 мая:

1. Отпустить для общественного питания колхозников в районах, находящихся в наиболее тяжелом положении:

Днепропетровской области — 11400 банок консервов.

2. Отпустить для детского питания в районах, находящихся в наиболее тяжелом положении:

Днепропетровской области — 9,1 т крупы и кондитерских изделий — 9,1 тонны.

3. В отношении отпускаемой помощи для детского питания — постановление ЦК от 21 мая 1932 г. о списке районов, которым должно быть оказано 80 % всей помощи — не распространяется.

Секретарь ЦК КП(б)У *Косиор*

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1189. Арк. 16.

№ 51

ТЕЛЕГРАМА ЦК КП(б)У
КИЇВСЬКОМУ ОБКОМУ ПАРТІЇ ПРО НАДАННЯ
ПРОДОВОЛЬЧОЇ ДОПОМОГИ РАЙОНАМ ОБЛАСТІ, ЯКІ
ПЕРЕБУВАЮТЬ У НАЙБІЛЬШ ТЯЖКОМУ СТАНОВИЩІ

25 травня 1932 р.

Киев облбюро КП(б)У Демченко

Сообщается постановление ЦК 25 мая:

1. Отпустить для общественного питания колхозников в районах, находящихся в наиболее тяжелом положении:

Киевской области — 29400 банок консервов.

2. Отпустить для детского питания в районах, находящихся в наиболее тяжелом положении Киевской области — 11 т крупы, кондитерских изделий — 11 тонн.

3. В отношении отпускаемой помощи для детского питания постановление ЦК от 21 мая 1932 г. о списке районов,

которым должно быть оказано 80 % всей помощи — не распространяется.

Секретарь ЦК КП(б)У С. Косиор

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1139. Арк. 18.

№ 52

ТЕЛЕГРАМА ЦК КП(б)У
ОДЕСЬКОМУ ОБКОМУ ПАРТІЇ ПРО НАДАННЯ
ПРОДОВОЛЬНОЇ ДОПОМОГИ РАЙОНАМ ОБЛАСТІ, ЯКІ
ПЕРЕБУВАЮТЬ У НАЙБІЛЬШ ТЯЖКОМУ СТАНОВИЩІ

25 травня 1932 р.

Одесса облбюро КП(б)У Майорову

Сообщается постановление ЦК 25 мая:

1. Отпустить для общественного питания колхозников в районах, находящихся в наиболее тяжелом положении:

Одесской области — 11 400 банок консервов.

2. Отпустить для детского питания в районах, находящихся в наиболее тяжелом положении:

Одесской области крупы 9,1 т, кондитерских изделий — 9,1 тонн.

3. В отношении отпускаемой помощи для детского питания — постановление ЦК от 21 мая 1932 г. о списке районов, которым должно быть оказано 80 % всей помощи — не распространяется.

Секретарь ЦК КП(б)У С. Косиор

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1139. Арк. 15.

№ 53

ТЕЛЕГРАМА ЦК КП(б)У
МОЛДАВСЬКОМУ ОБКОМУ ПАРТІЇ ПРО НАДАННЯ
ПРОДОВОЛЬНОЇ ДОПОМОГИ РАЙОНАМ, ЯКІ
ПЕРЕБУВАЮТЬ У НАЙБІЛЬШ ТЯЖКОМУ СТАНОВИЩІ

25 травня 1932 р.

Тирасполь обком Плачинде

Сообщается постановление ЦК 25 мая:

1. Отпустить для общественного питания колхозников в районах, находящихся в наиболее тяжелом положении:

АМССР — 11 400 банок консервов.

2. Отпустить для детского питания в районах, находящихся в наиболее тяжелом положении:

АМССР крупы — 5,8 т, кондитерских изделий — 5,8 тонн.

3. В отношении отпускаемой помощи для детского питания — постановление ЦК от 21 мая 1932 г. о списке районов, которым должно быть оказано 80 % всей помощи — не распространяется.

Секретарь ЦК КП(б)У С. Косиор

ПА ИП при ЦК Компартии Украины. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1139. Арк. 19.

№ 54

ЛИСТ ЗАСТУПНИКА ГОЛОВИ
РАДНАРКОМУ УСРР О. К. СЕРБИЧЕНКА
ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТУ КП(б)У ПРО НАДАННЯ
ДОПОМОГИ КОЛГОСПАМ РАЙОНІВ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ
У ОСОБЛИВО ТЯЖКОМУ СТАНОВИЩІ

25 травня 1932 р.

До ЦК КП(б)У

В зв'язку з постановою Політбюро ЦК від 20 травня, якою на мене й т. Войцехівського було покладено доручення домо- витись з рядом центральних й обласних громадських і інших організацій в справі надання допомоги колгоспам районів, що знаходяться в особливо тяжкому становищі, — цим пові- домляю, що на скликаному нами засіданні було розверстано суму в 2 млн. 200 тис. крб., яка розподіляється таким чином:

Український Червоний Хрест	150 000 крб.
Т-во «Друзі дітей»	300 000 »
Вукопромвиробспілка по всій системі	200 000 »
Вукоспілка по всій системі	300 000 »
Харківський, Київський і Вінницький цукротрести кожний зокрема по	50 000 »
Наркомпостачання з його трестами й об'єднан.	300 000 »
Наркомземсправ з його трестами	100 000 »
Інвалідна кооперація	50 000 »
Профспілки	200 000 »
Області — Київська, Одеська і Дніпропетровська по	100 000 »
Харківська область	150 000 »

Разом з цим повідомляю, що повна домовленість і згода у справі асигнування коштів мною одержано від Українського Червоного Хреста, від Товариства «Друзі дітей», від Вукопромвиробспілки, Вукоспілки, Наркомпостачання, Наркомземсправ і Інвалідної кооперації.

Щодо Цукротрестів — Київського і Вінницького, то їм листовно запропоновано асигнувати розверстані комісією суми. З Харківським погоджено. Аналогічні пропозиції дано всім областям, причому зазначено, що області мають реалізувати визначені для них грошові суми між громадськими організаціями й установами за винятком систем Вукопспілки і Промкооперації, Червоного Хреста, Інвалідної кооперації і Тов-во «Друзі дітей», тобто тих організацій, що увійшли в центральну розверстку сум.

Одночасно повідомляю, що принципову згоду в справі про участь профспілок в допомозі від т. Чувирина також одержано, але ним оговорено, що зазначена згода є умовною аж до одержання підтвердження від ВЦРПС з Москви.

Наркомфінансів запропоновано негайно реалізувати розверстані комісією суми та внести їх на поточний рахунок резервового фонду РНК УСРР.

Сербиченко

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1080. Арк. 21—21 зв.

№ 55

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК ВКП(б) НА ПОВІДОМЛЕННЯ В. М. МОЛОТОВА, Я. А. ЯКОВЛЕВА і А. І. МІКОЯНА ПРО СТАН СІВБИ НА УКРАЇНІ

26 травня 1932 р.

Исходя из телеграммы т. т. Молотова, Яковлева и Микояна, ЦК постановляет:

а) Выдать Украине из фондов Комитета резервов семенной ссуды 1200 тыс. пудов овса и на фуражные нужды 500 тыс. пудов овса в счет 2 млн. пудов, разрешенных Москвой 25 мая.

Для выполнения этого задания обязать Комитет резервов выдать 750 тыс. пудов овса немедленно из фондов, расположенных на Украине, и 950 тыс. пудов перебросить из Белоруссии в срок не более 3-х дней.

б) Выдать Украине дополнительную семенную ссуду в размере 1300 тыс. пудов зерновых, из них 500 тыс. пудов проса и 800 тыс. пудов гречихи для обсеменения 600 тыс. га, незасеянных ранними яровыми; выдачу произвести немедленно из фондов Комитета резервов, расположенных на Украине.

в) Выдать Украине дополнительную продовольственную ссуду в размере 500 тыс. пудов, из них 300 тыс. пудов кукурузы и 200 тыс. пудов проса.

Выдачу проса произвести немедленно из фондов Комитета резервов, расположенных на Украине; выдачу кукурузы произвести из завозимой из Новороссийска кукурузы в 4-х дневный срок.

г) Одобрить распоряжение т. Молотова о дополнительном отпуске 400 тракторов для Украины и предложить ему увеличить это количество тракторов, если окажется в этом необходимость.

ЦПА ИМЛ при ЦК КПРС. Ф. 17. Оп. 3. Спр. 886. Арк. 12.

№ 56

ТЕЛЕГРАМА ЦК КП(б)У
МАРИУПОЛЬСЬКОМУ МІСЬККОМУ ПАРТІИ ПРО НАДАННЯ
ПРОДОВОЛЬЧОЇ ДОПОМОГИ РАЙОНАМ, ЯКІ
ПЕРЕБУВАЮТЬ У НАЙБІЛЬШ ТЯЖКОМУ СТАНОВИЩІ

27 травня 1932 р.

Мариуполь горпартком Неживому

Сообщается постановление ЦК 26 мая:

Отпустить для организации общественного питания колхозников наиболее нуждающихся районах: Мариуполю 3 вагона тюльки.

Секретарь ЦК КП(б)У С. Косиор

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1139. Арк. 31.

№ 57

ТЕЛЕГРАМА СЕКРЕТАРЯ ЦК ВКП(б) Й. В. СТАЛІНА
СЕКРЕТАРЮ ЦК КП(б)У С. В. КОСИОРУ
І ГОЛОВІ РАДНАРКОМУ УСРР В. Я. ЧУБАРЮ
ПРО НАДАННЯ НАСІННЕВОЇ ДОПОМОГИ
ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

29 травня 1932 р.

Станція Бобринська ГПУ вагон 12 немедленно вручить Косиору.

Сообщаю телеграмму, полученную 29 мая из Москвы и наш ответ.

Зайцев

Харьков, Косиору, Чубарю
копии тт. Молотову, Яковлеву.

Получили от Яковлева телеграмму требованием выдать дополнительно 400 тыс. пудов семенной кукурузы для районов Одесской области. Точных адресов Яковлев не сообщил.

Несмотря на наши попытки узнать точные адреса в Харьковских центральных учреждениях, толком не смогли добиться ввиду отсутствия ответственных людей в Харькове. Тем не менее кукурузу направляем из Ростова в количестве 400 тыс. пудов: в Николаев 100 тыс. пудов и в Одессу 300 тыс. пудов. Просим:

1. Оставить хотя одно ответственное лицо в Харькове для переговоров с ним по практическим вопросам.

2. Принять меры к тому, чтобы отправленная из Ростова кукуруза была использована по назначению. Ждем ответа *.

Сталин

ПА ІІІ при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1096. Арк. 31.

№ 58

ТЕЛЕГРАМА ЦК КП(б)У, РАДНАРКОМА ТА ДПУ УСРР
ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТУ ВКП(б) ПРО РОЗПОДІЛ
НАСІННЕВОЇ ПОЗИКИ ПО РАЙОНАХ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

29 травня 1932 р.

Москва ЦК ВКП(б) Сталіну

На вашу телеграмму сообщаем **.

Сегодня 16 часов совместно с Одесским обкомом распределим кукурузу по районам. Выслали специально людей Северный Кавказ для ее быстреего продвижения. Нам неизвестны пункты отгрузки. Связались с Ростовом. Если грузиться морем из Новороссийска завозить конечно нужно Николаев и Одессу. Все подготовим для того, чтобы без всяких задержек немедленно по прибытии порты перебросить на места сева. О телеграмме Яковлева Москву об отпуске кукурузы Одесской области впервые узнали в 6 часов вечера 28 от т. Молотова, который обещал немедленно Москве разрешить этот вопрос. Яковлев нам копии этой телеграммы не присылал. Вопросу кукурузы из Москвы к нам никто не обращался. Харькове предложению Молотова остались по ЦК — Зайцев, по СНК — Сербиченко и Председатель ГПУ Реденс. Ваша телеграмма сообщена по месту нахождения тт. Косиору, Чубарю.

*Зайцев
Сербиченко
Реденс*

ПА ІІІ при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1096. Арк. 32.

* Див. док. № 58.

** Див. док. № 57.

№ 59

ТЕЛЕГРАМА ЦК КП(б)У
БЕРДЯНСЬКОМУ РАЙКОМУ ПАРТІЇ ПРО ПРОДОВОЛЬЧУ
ДОПОМОГУ ВІННИЦЬКІЙ, КИЇВСЬКІЙ
ТА ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТЯМ

31 травня 1932 р.

Бердянський райпартком Бродському

Сообщается постановление ЦК от 30 мая:

Дополнительно отпустить из Бердянска для общественного питания колхозников наиболее тяжелых районов Винницкой области 8 вагонов тюльки, Киевской области 8 вагонов тюльки, Харьковской области — 4 вагона тюльки.

Секретарь ЦК КП(б)У *Зайцев*

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1 Оп. 101 Спр. 1139. Арк. 39.

№ 60

ЛИСТ ЧЛЕНІВ БРИГАДИ КИЇВСЬКОГО ОБЛАСНОГО БЮРО
ПО БОГУСЛАВСЬКОМУ РАЙОНУ ЦЕНТРАЛЬНОМУ
КОМІТЕТУ КП(б)У ПРО ФАКТИ ГОЛОДУВАННЯ
в с. МЕДВИН ТА НАДАННЯ НЕГАЙНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ
ДОПОМОГИ ПОПУХЛИМ СІМ'ЯМ КОЛГОСПНИКІВ
ТА ОДНООСІБНИКІВ

1 червня 1932 р.

Будучи командированы обкомом в Богуславский район, РПК нас направил в с. Медвин. Мы считаем своей партийной обязанностью осветить действительное положение, в котором очутилась часть колхозников и единоличников с. Медвин в результате грубых искривлений линии нашей партии при проведении хлебозаготовок, выразившихся в следующем: после выполнения колхозом плана хлебосдачи ввиду невыполнения хлебозаготовок единоличниками и твердосдатчиками, каждый колхозник был прикреплен к единоличнику или твердосдатчику, поставив под ответственность за невыполнение последними колхозников, после чего у них было в ряде случаев изъято по 5 пудов хлеба, полученных ими из заработанных трудодней. У части единоличников административными грубыми мерами было «заготовлено» вплоть до последнего пуда семенное зерно, в результате чего по единоличному сектору план весеннего сева из 2200 га засеяно на 30 мая — 202 га, а по заявлению секретаря ячейки

т. Скоренко площадь засева достигает 500 га. Этот разрыв объясняется боязнью дачи на учет всей засеянной площади.

Необходимо также отметить, что распространение облигаций проводилось административными мерами, и до настоящего времени в Медвине еще не розданы не только облигации, но и прикрепительные талоны единоличникам и колхозникам, что было выявлено колхозниками «Коммунара» на открытом партсобрании 1 июня с. г.

По проверенным данным в с. Медвине в колхозном секторе находятся в опухшем состоянии на почве голода 160 семейств. Единоличный сектор, составляющий 40 % села, имеет 238 опухших семейств. С 19 по 30 мая в селе умерло от голода 30 человек. По заявлению председателя сельсовета ежедневно умирает от голода 3—4 человека, из них часть детей в возрасте 9—14 лет (эти цифры являются ориентировочными, ибо точное количество опухших семейств еще не выявлено). Опухшие семейства получают крайне недостаточную помощь. Так, например, 1 июня сельсовет получил для оказания помощи опухшим семьям 30 пудов гороха и 6 пудов бобов, из коих 50 % передано детяслям. При данной помощи не представляется возможным восстановить их трудоспособность и свести к минимуму смертность от голода.

Из вышеописанного совершенно очевидно, насколько нарушена связь и доверие масс к местным организациям. В течение двух месяцев не созывался пленум сельсовета. Часть местных партийцев растерялась. Новое руководство села усиленно работает по исправлению перегибов. Сев буряка в колхозе им. Сталина закончен на 100 %. Приняты все меры к окончанию сева колхозом «Коммунар» в количестве 280 га буряка не позже 5—6 июня. Приступлено к севу поздних культур как в колхозном, так и единоличном секторе на основе полученной в последние дни помощи — семенного материала (просо).

При создавшемся положении для восстановления нормальной работы в с. Медвин необходимо оказать немедленную помощь продовольствием опухшим семьям колхозников и единоличников, так как до реализации урожая осталось еще 2 месяца и с каждым днем положение ухудшается.

Бригада облбюро: Член КП(б)У с 1920 г.,
п/б № 0798520
Член КП(б)У с 1926 г.,
п/б № 0758241

Клинов

Генкин

№ 61

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У ПРО НАДІСЛАННЯ ТЕЛЕГРАМИ ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТУ ВКП(б) ПРО ВІДПУСК УКРАЇНІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ДОПОМОГИ

17 червня 1932 р.

Послать ЦК ВКП(б) тт. Кагановичу и Молотову следующую телеграмму: «Чубарь по поручению ЦК КП(б)У возбудил ходатайство отпуске Украине продовольственной помощи находящимся тяжелом положении районам. Настоятельно просим сверх отпущенных для обработки свеклы, а также дополнительной продовольственной помощи 220 тыс. еще 600 тыс. пудов [хлеба]».

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 16. Спр. 8. Арк. 262, 263.

№ 62

ТЕЛЕГРАМА ЦК КП(б)У ОБКОМАМ ПАРТІЇ ПРО НАДАННЯ ДОДАТКОВОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ДОПОМОГИ РАЙОНАМ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У ВИНЯТКОВО ТЯЖКОМУ СТАНОВИЩІ

17 червня 1932 р.

ЦК имеет возможность оказать дополнительную продовольственную помощь районам, находящимся в исключительно тяжелом положении, общем количестве по Украине не более 20 районам. Немедленно молнируйте, какие районы вашей области должны быть включены этот список.

Секретарь ЦК КП(б)У С. Косиор

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1139. Арк. 5.

№ 63

ЛИСТ ЧЛЕНА ЛКСМУ Г. І. ТКАЧЕНКА СЕКРЕТАРЮ ЦК КП(б)У С. В. КОСІОРУ ПРО ЕКОНОМІЧНІ ТРУДНОЩІ НА СЕЛІ ТА ПОЛІТИЧНИЙ НАСТРІЙ НАСЕЛЕННЯ

18 червня 1932 р.

Шановний т. Косіор!

Я, комсомолець, весь час відстоював політику і заходи Радянської влади та партії на селі, а після, від'їхавши в місто в 1930/31 р., став студентом, і, здобуваючи знання, для мене

обрій робиться ширшим і більш світлішим, я вивчаю дещо з марксо-ленінської теорії і послідовно стежу за пресою, починаючи ще з 1926 року.

Походженням я селянин (бідняк), комсомольський стаж з 1928 р., а фактично з комсомольською роботою зв'язаний ще з 1927 року. В технікумі, де я вчуся, вже рік секретарем осередку ВЛКСМ, але ще позапартійний...

На селі народ весь час зберігає в собі старі традиції і не вірить в перемогу соціалізму над капіталізмом, так само й серед міського пролетаріату в більшій частині, не говорю вже про сьгоднішні наміри всього трудящого людства. Стоїть тільки зайнятися — зацікавитись і вивчити життя міста й села і все стане ясно. Я вперто і без кінця вів роз'яснюючу роботу, різко доводив, що партія і її мета вірна й здійснима, не раз вступав у дискусії, але, різно обгрунтовуючи, переконував, не раз посилаючись на кінець п'ятирічки і досягнення її в побутово-культурному відношенні.

А тепер, шановний Станіслав Вікентійович, доведіть мені, чим пояснити таке безглуздя, яке ми маємо сьогодні, й врешті-решт коли досягнемо своєї мети і якими методами та чиїм ентузіазмом (бо цей ентузіазм, що давали ми, самі далі не зможемо).

Ви уявляєте, що зараз діється на Білоцерківщині, Уманщині, Київщині і т. ін. Великі площі незасіяної землі, а врожайність посіяного не більше 25—30 % відносно тієї, що була в 1925—1928 рр. В колгоспах, в яких було коней 100—150, зараз тільки 40—50 та й ті такі, що падають. Людство страшенно голодає. Я просто не розумію, і коли б мені хто авторитетний доводив хоч як десь в 1927—1928 рр. про те, що при Радянській владі можуть помирати на роботі з голоду, я не повірив би і висміяв би або й зовсім нагнав би його, вважаючи ідіотом, контрреволюціонером і як завгодно.

Ну, а що ж ми маємо зараз? Десятки й сотні випадків, коли колгоспники виходять в поле і зникають, а через декілька днів знаходять його аж провонявшим й так його без жалю, наче це цілком природньо, заривають в яму й квіт, а на другий день цього ж, що заривав, попереднього, знаходять труп — мруть з голоду.

Хіба це можливо йти на тяжку роботу і нахльобатись якогось бур'яну з звичайною макухою? А «начальство» виголошує красноречиво «за темпи, за соціалізм». Куди ж к чорту годиться такий соціалізм, коли людство з дня в день пауперизується — в Києві скільки завгодно попід углами сидять цілими сім'ями селяни і просять — плачуть кусок хліба, вже попухали з голоду. І хто це? Колгоспники, що мають сотні

трудоднів. Скрізь по студентських їдальнях, де гасло за гаслом наклеєно — «Борімось за якісні та кількісні показники громадського харчування», студентів харчують раз у день таким обідом — H_2O і декілька зілинок, а хоч би картоплина і жиру теж нічого немає і одержуєш хліба до нього 20—25 г.

На друге каші або сої, так коли взяти з водою як воно є, то буде 100 г теж без ніякого жиру. «От і живи Гаврило». Так у київській їдальні СЗК № 2—3 і т. д. Хоч би сої дали наїстись — так каже зараз майже кожен студент. Отримує в місяць він 40—30 крб. та різні відрахування в них і так чистою одержує 15—20 крб., от і проживи місяць, коли в студкоопі (закритому): 400 г хліба — 2 крб., сало 100 г — 3—3 крб. 50 коп., масло — 2 крб. 85 коп., ячки — 60 коп. штука і т. ін. Як де появляться які соєві коржички, такі, що раніш і собака не їв би, то зараз черга в 500 чоловік. Студенти один за одним дістають туберкульоз, зараз з нашого технікуму чоловік п'ять пішли в лікарню, то там їх і залишили — кров'ю плюють.

Так живуть всі люди: студенти, робітники, селяни і т. ін., і я не знаю, чого народ гине з голоду і словами скільки завгодно розмов різних, а ділом мовчать.

ЦК мабуть не бачить цього, або не уявляє. На цей рік може бути надія не на краще, а ще й гірше, бо великий неврощай, як видно буде, а плани хлібозаготівель ще більші навалено на колгоспи.

Тепер, шановний Станіслав Вікентійович, скажіть, хіба це шляхи до соціалізму — це шляхи до гноїні і згубств, хіба так можна будувати соціалізм?.. Хіба у нас буде здорове покоління — воно буде хворе, кволе й безсиле та й того залишиться живим 50 %.

Ну й чим я тому селянину чи робітнику, що раніше пояснював вірність політики партії, зможу довести, що ми соціалізм будуємо й збудуємо, коли в нього цілком зникла віра в перемогу соціалізму, а я не маю на що вже тверде стати, бо всерівно обірвуся.

На мій погляд, все це залежить від головотяпського керівництва. У нас зараз скільки завгодно є таких політиків, що навчились тільки виступати і кидати красномовні фрази, а вони зараз зовсім безцінні, бо на практиці зовсім інше.

Мені здається, що наскільки партія була авторитетна все ж таки серед широких мас, зараз все менше. І тільки внесеться іскра в селянство, то спалахне всюди. Ми під носом не бачимо, а цілий ряд виголошуємо фраз про пауперизацію і зубожіння по капіталістичних країнах...

Зараз набирає сил і авторитету теорія т. Бухаріна.

Я сам за соціалізм безперечно, але проти цілком такого ідейотського шляху.

Може я помиляюся, то я ще не маю великого стажу в роботі, але востаннє я мислю так, я з 1912 р. народження.

Прошу дуже: дайте мені здорову відповідь.

З комсм. привітом *Ткаченко*

На адресу: м. Київ, вул. Ж. Революції, 12
(Рибоводний технікум) Ткаченко Гр. І.
або краще, поскільки їду у відпустку, на адресу:
с. Карабачин Брусилівського району
Київської області. Ткаченко Гр. Ів.

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1 Оп. 1 Спр. 2052. Арк. 41—44.

№ 64

ТЕЛЕГРАМА ЦК ВКП(б) І РАДНАРКОМУ СРСР
ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТУ КП(б)У
ТА РАДНАРКОМУ УСРР ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ
КОЛГОСПАМИ ТА ОДНООСІБНИМИ ГОСПОДАРСТВАМИ
УКРАЇНИ ПЛАНУ ЗЕРНОПОСТАВОК

21 червня 1932 р.

Два адреса: Харків ЦК КП(б)У Косиору

Копія: СНК Чубарю

В соответствии с постановлением Совнаркома и ЦК от 20 и 21 июня Совнарком СССР и ЦК ВКП(б) предлагают вам обеспечить во что бы то ни стало:

Первое. Сдачу в счет годовой зернопоставки колхозами и единоличными хозяйствами соответственно врученным обязательством по Украине в июле 14 млн. 500 тыс. пудов, в августе 72 млн. 400 тыс. пудов, в сентябре 71 млн. 200 тыс. пудов, в том числе по областям Харьковской в июле 1 млн. пудов, в августе 10 млн. 400 тыс. пудов, в сентябре 13 млн. 700 тыс. пудов, Киевской в августе 5 млн. пудов, в сентябре 6 млн. 700 тыс. пудов; Винницкой в августе 7 млн. 500 тыс. пудов, в сентябре 10 млн. пудов; Одесской в июле 6 млн. пудов, в августе 19 млн. пудов, в сентябре 14 млн. 700 тыс. пудов; Донецкой в июле 800 тыс. пудов, в августе 7 млн. пудов, в сентябре 7 млн. 300 тыс. пудов; Черниговской в августе 3 млн. пудов, в сентябре 3 млн. 700 тыс. пудов; АМССР в июле 200 тыс. пудов, в августе 1,5 млн. пудов, в сентябре 1 млн. 100 тыс. пудов.

Второе. Сдачу совхозами всех систем в счет годового плана по совхозам Украины в июле 2 млн. 700 тыс. пудов, в августе 9 млн. 100 тыс. пудов, в сентябре 10 млн. 900 тыс. пудов. Никакие уклонения от выполнения установленного для вашего края постановлением от 20 и 21 июня плана по зернопоставке колхозами и единоличными хозяйствами и по сдаче зерна совхозами не должны быть допущены ни под каким видом как в отношении количеств, так и сроков сдачи зерна.

Молотов, Сталин

ПА ІІІ при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2268. Арк. 178.

№ 65

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У ПРО ДОДАТКОВУ ПРОДОВОЛЬЧУ ДОПОМОГУ РАЙОНАМ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У НАЙБІЛЬШ ТЯЖКОМУ СТАНОВИЩІ

21 червня 1932 р.

1. Надати додаткову продовольчу допомогу, понад раніш відпущеної і що зараз відпускається на буряк, районам, що перебувають в найбільш тяжкому стані:

По Київській області	— 12	районам,
По Вінницькій	»	— 9 »
По Харківській	»	— 7 »
По Дніпропетровській	— 5	»
(Список районів	— див. додаток)	
Києву	— 50 900	пудів
Вінниці	— 38 200	»
Харкову	— 29 700	»
Дніпропетровську	— 21 200	»

Цю додаткову допомогу, що відпускається, використати на 85 % для зазначених районів з тим, щоб на підставі всієї попередньої допомоги, хліба, що зараз відпускається на буряк, невисіяних серед колгоспних ресурсів і цієї допомоги було ліквідовано гостре продовольче становище в цих районах.

Зобов'язати області при розподілі допомоги зазначеним районам підходити індивідуально в залежності від ступеня потреби в харчі кожного з них. Райони теж самі повинні врахувати щодо сіл.

Решта 15 % допомоги області повинні використати для допомоги селам в інших районах, що перебувають у найбільш тяжкому стані.

У районах, яким відпускається цю додаткову продовольчу допомогу, надати допомогу також і вчителям.

3. Щодо районів Одеської області, що знаходяться в тяжкому стані,— запропонувати облбюро КП(б)У надати їм допомогу з насінних ресурсів кукурудзи, що є в області.

4. Прийняти запропонований т. Якіром * план розподілу по районах 70 тис. пудів продовольчої допомоги сім'ям червоноармійців. Решту 10 тис. пудів залишити в резерві.

*Додаток
до протоколу Політбюро
від 21 червня 1932 р.*

Список районів, які найбільш потребують додаткової продовольчої допомоги

I. Киевская область

1. Бугский
2. Тетиевский
3. Жашковский
4. Ставищанский
5. Володарский
6. Богуславский
7. Лисянский
8. Звенигородский
9. Тальновский
10. Белоцерковский

II. Днепропетровская область

1. Александрыйский
2. Н. Пражский
3. Каранский
4. Долинский
5. Межевской

III. Харьковская область

1. Семеновский
2. Кобеляцкий
3. Чутовский
4. Глобинский
5. Нехворощанский
6. Оржицкий
7. Оболонский

IV. Винницкая область **

1. Умань
2. Бабанка
3. Оратов
4. Плисков
5. Погребище
6. Липовец
7. Ильинцы
8. Тростянец
9. Томашполь
10. Ракитнянский ***
11. Сквирский ***

ПА ІІІ при ЦК Компарті України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 236. Арк. 134—135, 142.

---

* Й. Е. Якір — командуючий військами Київського військового округу.

** Подаються назви центрів районів.

*** Райони Київської обл.

№ 66

ТЕЛЕГРАМА ЦК КП(б)У ОДЕСЬКОМУ ОБКОМУ ПАРТІІ
ПРО НАДАННЯ ПРОДОВОЛЬНОЇ ДОПОМОГИ РАЙОНАМ
ОБЛАСТІ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У ТЯЖКОМУ СТАНОВИЩІ

21 червня 1932 р.

Одеса облбюро КП(б)У Майорову

Сообщается постановление ЦК 21 июня:

В отношении тяжелых районов Одесской области предложить областкому оказать им помощь из имеющихся области семенных ресурсов кукурузы.

Секретарь ЦК КП(б)У *С. Косиор*

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1096. Арк. 35.

№ 67

ТЕЛЕГРАМА ЦК КП(б)У ХАРКІВСЬКОМУ ОБКОМУ ПАРТІІ
ПРО НАДАННЯ ДОДАТКОВОЇ ПРОДОВОЛЬНОЇ ДОПОМОГИ
ОКРЕМИМ РАЙОНАМ ОБЛАСТІ

Не раніше 21 червня 1932 р.

Сообщается постановление ЦК КП(б)У от 21 июня 1932 р.:

Первое. Оказать дополнительную продовольственную помощь сверх ранее отпущенной и отпускаемой сейчас на свеклу районам, находящимся в особо тяжелом положении:

по Харьковской области — 7 районам (Семеновский, Кобеякский, Чутовский, Глобинский, Нехворощанский, Оржицкий, Оболонский).

Второе. Отпустить для этой цели:

Харькову — 29 700 пудов.

Эту отпускаемую дополнительную помощь использовать на 85 % для указанных районов с тем, чтобы на основе всей предыдущей помощи, отпускаемого сейчас хлеба на свеклу, невысеянных внутриколхозных ресурсов и настоящей помощи было ликвидировано острое продовольственное положение в этих районах.

Обязать области при распределении помощи по указанным районам подходить индивидуально в зависимости от степени нуждаемости в продовольствии каждого из них. Районы тоже самое должны иметь в виду и в отношении сел.

Остальные 15 % помощи области должны использовать для помощи особо тяжелым селам в других районах.

В районах, которым отпускается эта дополнительная продовольственная помощь, оказать помощь также и учителям.

Секретарь ЦК КП(б)У Косиор

ПА ИП при ЦК Компартии Украины. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1139. Арк. 41

№ 68

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК ВКП(б) ПРО ПРОДОВОЛЬЧУ ДОПОМОГУ УКРАЇНІ *

23 червня 1932 р.

Ограничиться уже принятыми решениями ЦК и дополнительного завоза хлеба на Украину не производить.

ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС. Ф. 17. Оп. 3. Спр. 889. Арк. 15.

№ 69

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ХАРКІВСЬКОГО ОБКОМУ ПАРТІІ ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТУ КП(б)У ПРО НАДЗВИЧАЙНО НАПРУЖЕНЕ ПРОДОВОЛЬЧЕ СТАНОВИЩЕ В ОКРЕМИХ РАЙОНАХ ОБЛАСТІ

Червень 1932 р.

Проверенные данные непосредственно руководящих работников области по отдельным районам и колхозам, а также многочисленные материалы, поступившие особенно за последнее время от РПК, уполномоченных облпарткома и сводки по линии Харьковского областного отделения ГПУ свидетельствуют о чрезвычайно напряженном продовольственном положении отдельных районов области, в особенности по колхозному сектору.

Для характеристики тяжелого продовольственного состояния районов и колхозов можно привести следующие данные:

1. Семеновский район: в Герасимовском селе колхозники не имеют хлеба, на почве голодовки колхозников есть случаи опухания, и в особенности среди детей.

Села Буринка, Саранчавка, Гриньки, Кривая Руда, Устиновка, Веремеевка, Тройняки, Очеретовата, В. Подол, Черны-

---

* Постановва прийнята на телеграму С. В. Косіора.

шенское, Михайловка, Хрущовата, Шелевская, Куликовская, Коржинская, в большинстве колхозов этих сельсоветов как хлеба, так и других продовольственных продуктов для организации общественного питания не имеется, что в ряде колхозов вызывает массовые невыходы колхозников на работу, нападение на пункты заготзерна, выкопку маточников и картофеля, а также массовый выезд колхозников на заработки за хлебом в другие области республики. (Политсводки райпарткома, уполномоченного обкома и материал ГПУ.)

2. Кобелякский район: Этот район еще в большей степени нежели Семеновский находится в тяжелом продовольственном затруднении. Например, в селах: Сухая Маячка, Бродщина, Красное и др. отмечено до 60 случаев смертности на почве голода и систематического недоедания.

Колхозники и индивидуальники в большинстве сел этого района — Василевка, Чорбовка и Сухиновка питаются всевозможными суррогатами (цвет с акации, камыш, осока и т. д.) и есть случаи употребления в пищу мяса павших лошадей. (Политсводки РПК, уполномоченного обкома и материал ГПУ.)

3. Чутовский район: В с. Дубровая лежит опухших от голода 36 семейств, за последнее время было 2 смертных случая. Факты особо тяжелого продовольственного состояния в этом районе имеют место в селах: Рублевка, Постельки, Войновка и Искровка. На этой почве отмечено массовые отказы колхозников от выхода на работу. В селах Писковцы, Богдары, Пилевцы, Дельцы, Володарка на почве голода усиливается волыночное настроение. (Сводки ГПУ.)

4. Глобинский район: В ряде сел на почве голода есть случаи заболевания и смерти. В с. Федоровка с начала посевной кампании умерло до 80 человек. В мае — 36 человек. Большинство семей этого села лежит опухшим. В с. Горбы умерло 11 человек от голодовки, в с. Глобино — 2 человека и в с. Бориси опухших от недоедания — 91 человек (все бедняки). В этом же селе были случаи смерти от голода (колхозник Гнида Прохор умер на дороге). (Сводки ГПУ.)

5. Нехворощанский район: В ряде сел на почве голода имеют массовые случаи употребления в пищу различных суррогатов: качанов капусты, сердцевины стебля подсолнуха, макухи, что приводит к массовым заболеваниям. В с. Нехвороща — 15 семейств колхозников лежат опухшими от голода. В с. Шаднево лежит больных от недоедания 25 человек, из них у колхозника Шпака вся семья из 6 человек. Такое же положение и в сс. Михайловка, Шевченко и др. (Материал ГПУ и Политсводки РПК.)

6. Оржицкий район: В большинстве колхозов района отсутствует хлеб. Еще в начале сева колхозники питались до 25 % суррогатами, есть случаи опухания в таких селах: Круподерецкое — 40 человек, Лукомельское — 30 человек, Яблуневское — 30, Оржицы — 27, Перевенцы — 6 человек. Колхозы не в состоянии обеспечить общественным питанием всех работающих колхозников, что приводит к чрезмерно низкому проценту выхода на работу. (Материал ГПУ, политсводки РПК.)

Кроме перечисленных районов с яркой характеристикой случаев голода в отдельных сельсоветах и колхозах, из общего числа 82 районов области, аналогичные случаи в большей или меньшей степени голода установлены в таких районах (не перечисляя конкретных фактов).

1. Сахновщанский (поражено 13 человек), В. Багачанский — 9, Краснокутский — 8, Золочевский — 10, Двуречанский — 4, Купянский — 10, Сватовский — 10, Оболонский — 11, Карловский — 8, Краснопольский — 7, Н.-Санжарский — 3, Печенежский — 4, Ст. Салтовский — 4, Лубенский — 4, Миропольский — 9, Старобельский — 6, Н. Георгиевский — 4, Сумской — 9, Чернухинский — 13, Лохвицкий — 15, Близнюковский — 4, Пирятинский — 7, Чугуевский — 3, Решетилковский — 6, Гадячский — 6, Недригайловский — 5, Балаклеевский — 7, Троицкий — 4, Петровский — 4, Зиньковский — 4, Белолуцкий — 5, Липоводолинский — 5, Н. Псковский — 4, Роменский — 6 человек.

Тяжелое продовольственное состояние отдельных районов области. При напряженном периоде полевых работ (прополка технических и просапных культур, сеноуборка, паровая кампания и подготовка к уборке зерновых) является прямой угрозой срыва этих работ, являющихся решающим в деле повышения урожайности и получения повышенного валового сбора сельскохозяйственной продукции.

В ряде колхозов наблюдается большой невыход на работу и в отдельных колхозах невыход доходит до 50—60 %, учащаются также массовые выезды колхозников и единоличников за хлебом и поиски работы в другие республики (ЦЧО, Крым и Северный Кавказ).

Обострение с продовольствием в отдельных колхозах за последнее время увеличило число волевок, приводящих к нападению на колхозные амбары, винокуренные заводы, склады заготзерно с целью разбора имеющегося наличия зерновых культур (Чернуховский, В. Багачанский и Оболонский).

В ряде районов за последнее время среди колхозников

идут усиленные разговоры по самовольной и досрочной косовице несозревшей озимины для продовольствия.

Усилились тенденции самовольного разбора лошадей колхозниками у колхозов и массовые подачи заявлений как единолично, а в большинстве группами, о выходе из колхоза, главным образом по мотивам отсутствия продовольствия, а также и тенденции получить обратно лошадей, раздел посевов и проч. скот. Напр., в районах: Буринском подано 119 заявлений о выходе, Красноградском — 57, Роменском — 82, Лиманском — 85, Лубенском — 76, Чернухинском — 61, Градижском — 129 и т. д.

Отпущенная продовольственная помощь для Харьковской области на период весеннего сева ввиду ее незначительности не могла обеспечить минимальные потребности области полностью.

Последние 2—3 дня обком осаждаст массовые требования продовольственной помощи, районы сигнализируют о массовых случаях отказа выхода на работу по прополке пропашных культур. Исходя из этого обком просит ЦК КП(б)У:

I. Немедленно поставить вопрос перед ЦК ВКП(б) о продовольственной помощи как путем отпуска продовольствия, а также предоставить права потребкооперации Харьковской области закупать хлеб и продукты на территории ЦЧО и Северного Кавказа.

II. Отпустить хлеба и рыбы для продовольственной помощи колхозам буряковых районов, приравняв Харьковскую область к Винницкой и Киевской областям.

III. Воздействовать на соответствующие органы об ускорении отгрузки для области занаряженной согласно решениям ЦК КП(б)У 48 тыс. пудов кукурузы из Новороссийска и Одессы.

IV. Обком считает необходимым через Совнарком издать специальные указания о привлечении к строжайшей ответственности лиц, виновных в самовольной косовице незрелых хлебов.

Секретарь облпарткома *Терехов*

ПА ІІІ при ЦК Компартії України. Ф. І. Оп. І. Спр. 2073. Арк. 44—48.

№ 70

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У ПРО ПЛАН ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ ПО СЕЛЯНСЬКОМУ СЕКТОРУ *

6 липня 1932 р.

Признать правильным установленный ЦК ВКП(б) план хлебозаготовок по селянскому сектору в размере 356 млн. пудов и принять его к безусловному исполнению.

ПА ІІІ при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 236. Арк. 85.

№ 71

З РЕЗОЛЮЦІЇ ІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ КП(б)У ПРО ПІДСУМКИ ВЕСНЯНОЇ ПОСІВНОЇ КАМПАНІЇ, ПРО ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬНУ ТА ЗБИРАЛЬНУ КАМПАНІЇ І ЗАВДАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ГОСПОДАРСЬКОГО ЗМІЦНЕННЯ КОЛГОСПІВ

6—9 липня 1932 р.

ІІІ. Хлібозаготівлі та збирання врожаю

1. Встановлений для України план хлібозаготівель в 356 млн. пудів по селянському сектору конференція приймає до безумовного виконання.

Незважаючи на недосів зернових і на ряд інших труднощів, Україна має всі можливості успішно виконати план хлібозаготівель, значно зменшений проти минулого року. Для цього треба ґрунтовно поліпшити роботу районних і сільських партійних організацій, зосередити увагу ЦК КП(б)У і обкомів на керівництві районами і колгоспами.

Щоб успішно впоратися з хлібозаготівлями та з справою організаційно-господарського зміцнення колгоспів, партійна організація повинна якнайрішучіше і нещадно викривати опортуністів, капітулянтів та скигліїв, що вбачають причину труднощів і ускладнень цього року на Україні у великих темпах, у великих завданнях, які вони задалегідь вважають за шкідливі і нездійсненні. Ці опортуністи, капітулянти і скиглії, що відбивають ідеологію куркульства, своєю розкладницькою роботою тягнуть нас до капітуляції перед класовим ворогом замість більшовицької мобілізації всіх сил партії,

---

* Засідання Політбюро ЦК КП(б)У відбулося за участю Л. М. Кагановича та В. М. Молотова.

комсомолу, колгоспних мас на боротьбу за подолання всіх труднощів, за остаточну перемогу соціалізму на селі.

2. Цього року аж ніяк не можна в будь-якій мірі повторювати торішню практику стихійно-зрівнялівського розподілу плану хлібозаготівель без врахування становища в кожному районі, в кожному колгоспі.

Під час розподілу плану по колгоспах треба рішуче провести принцип — чим краще господарює колгосп, чим більшого врожаю він добився, чим краще зібрав свій урожай, тим більший фонд повинен лишатися в розпорядженні колгоспу. Для цього треба найрішучіше засудити встановлення будь-яких загальних норм споживання, практику складання «балансів» як таку, що неминуче спричиняє повернення до торішньої зрівнялівки.

До кожного колгоспу треба застосувати індивідуальний підхід, зважаючи на його особливості і становище.

Щоб встановити план по районах, обкоми повинні якнайпильніше перевірити дані про врожай. Розбивати в районі план хлібозаготівель по колгоспах і в частині одноосібників, по селах повинна спеціальна комісія райвиконкому на чолі з головою РВК, з участю представника колгоспу щодо колгоспного плану, а щодо плану села — з участю представника сільрад.

3. Визначаючи план хлібозаготівель для одноосібних господарств, треба виходити з того, що одноосібні господарства повинні відповідно здавати не менше, ніж здають сусідні колгоспи, не допускаючи в той же час давання одноосібникам нездійснених завдань, не допускаючи перегинів, що були минулого року.

4. Збирання врожаю є найвідповідальнішою частиною сільськогосподарських робіт, від правильної організації якої великою мірою залежить остаточний наслідок сільськогосподарського виробництва — кількість і якість зібраного хліба.

Враховуючи надзвичайно негативний досвід минулого року (Лепетиський, Каховський, Н. Сірогозький, Білозерський, Троїцький та інші райони), конференція вважає, що під час збиральної кампанії цього року головну увагу треба спрямувати на боротьбу з втратами,— це є найважливішою умовою успішного виконання плану хлібозаготівель цього року. В цьому напрямі необхідно здійснити такі заходи:

а) Треба швидко зібрати хліб з таким розрахунком, щоб не допустити втрат внаслідок перестою, осипання зерна. Для цього слід заздалегідь розрахувати засоби збирання (комбайни, снопов'язалки, лобогрійки, коси та ін.) для того, щоб ті ділянки, які треба збирати простими знаряддями,

були скошені своєчасно, за кілька днів до остаточного вистигання. Для комбайнів залишити тільки ту кількість, яку, безумовно, можна зібрати цими машинами. Залежно від наявності знарядь встановити черговість по ділянках, культурах і максимально короткі строки збирання. Можливу нестачу машин треба перекрити кращою організацією робіт, цілковитим використанням всієї наявної робочої сили в колгоспах і організаційною допомогою з наявних сил районів.

б) Увесь скошений хліб, за невеликим винятком, що надходить безпосередньо до молотарки, треба обов'язково заскиртувати. В цьому слід виходити з можливості найнесприятливішої погоди для того, щоб максимально зберегти хліб від псування. На скиртування з перших днів збирання треба кинути всю живу тяглову силу.

в) Необхідно організувати швидку і старанну молотьбу. Нічну молотьбу, а також молотьбу вогкого хліба треба заборонити. Молотарки повинні робити безперерійно від зорі до зорі. При хорошій організації молотьби за цих умов буде забезпечений досить швидкий обмолот і уникнено втрат хліба. Водночас на молотарках треба організувати постійний і надійний облік та контроль, щоб уникнути розкрадання хліба.

г) Повести масову роботу проти тенденцій хижацького передчасного скошування і розтаскування скошеного хліба, які є в ряді районів. Партійні, радянські організації повинні підняти колгоспні маси на боротьбу з куркульськими та рвацькими елементами, що завдають істотної шкоди колгоспам розкраданням та винищуванням урожаю.

д) Особливо треба виділити райони з великою площею посівів, де створюється загроза великих втрат під час збирання. Таким районам області і ЦК повинні подавати окрему допомогу машинами, тракторами тощо.

5. Конференція констатує, що радгоспи України значно поліпшили свою роботу проти минулого року, успішно провівши посівну кампанію і подавши велику допомогу колгоспам. Тепер є всі дані забезпечити в цьому році підвищене збирання врожаю в радгоспах, що залежатиме від того, як старанно радгоспи організують збиральну кампанію, боротьбу з втратами і зуміють повністю використати все своє технічне озброєння.

6. Для кращої організації збиральної кампанії в тих колгоспах, де постійних бригад ще немає, треба негайно організувати на весь період збиральної кампанії постійні бригади, за якими закріпити певні ділянки і поля. Для кожної ділянки, виходячи з попередньої оцінки врожаю, слід встановити кількісне завдання щодо збирання. Оцінку бригад треба прова-

дити залежно від того, наскільки старанно і справно бригада зуміє провести збирання, скиртування та обмолот хліба і інших культур на своїх ділянках залежно від виконання завдання. За зібрану понад завдання кількість бригада повинна дістати відповідну надбавку на трудовень, а за невиконання — збавку.

7. Конференція вважає потрібним рішуче ліквідувати ті ненормальності, коли гроші за зданий хліб видавали з великою затримкою, коли МТС і відділи банку, часто навіть без відома колгоспу, провадили відрахування на різні платежі. МТС відраховують за погодженням з колгоспом лише ту частину боргів, що належить за обслуговування колгоспу, і то не відразу, а календарним порядком, в міру здавання хліба. Інші платежі (сільгосподаток, борги банкові тощо) колгоспи провадять безпосередньо.

8. Щодо одноосібників категорично заборонити застосування всіляких примусових заходів під час збирання врожаю, наприклад, так звані червоні токи, примусову супругу тощо. Зобов'язати районні організації, коли цього захочуть самі одноосібники, поділяти площу озимих і ярих культур, що їх засівали одноосібники єдиним масивом. Водночас забезпечити одноосібним господарствам не пізніше як 15 липня відведення земельних ділянок під посів озимини.

9. Взяти до неухильного керівництва, що безборонну торгівлю хлібом, за постановою ЦК і уряду, можна провадити тільки після 15 січня, тобто після виконання плану хлібозаготівель.

10. Одним з найважливіших завдань партійних організацій є мобілізація товарів широкого споживання і швидке доведення товарів широкого споживання до села, що має виключно велику політичну і господарську вагу. Радянська торгівля успішно розвиватиметься, якщо ми приділимо максимальну увагу виробництву товарів широкого споживання, їх мобілізації для села і швидкому перекиданню, що є бойовим завданням партійних організацій. Водночас треба звернути увагу на роботу споживчої кооперації, яка є основним каналом доведення товарів широкого споживання до села.

Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. Т. 1. 1918—1941. К., 1976. С. 750—752. (Далі: Компартія України в резолюціях...)

ПОСТАНОВА ЦК ВКП(б) ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ
ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ В КАМПАНІЮ 1932 р.

7 липня 1932 р.

ЦК і СНК СРСР в своєму постановленні от 6 мая о хлібозаготовках і розвертыванні колхозної торгівлі хлібом підчеркнули, що в 1931 г. державні заготовки хліба досягли, незважаючи на засуху, 1400 млн. пудів замість 1350 млн. пудів, заготовлених в 1930 році. Цей успіх досягнуто на основі перемоги колхозної і совхозної системи в сільському господарстві і розгрому кулацьких елементів в деревні.

Приступаючи до нової хлібозаготівельної кампанії, необхідно урахувати всі досягнення і помилки минулої кампанії з тим, щоб устранивши допущені помилки, по-більшевістськи організувати і провести передстоячі хлібозаготовки.

Головна помилка нашої хлібозаготівельної роботи в минулому році, особливо на Україні і Уралі, складає в тому, що план хлібозаготовок був розверстан по районах і колхозам і проводився не в організованому порядку, а стихійно, «по принципу» урівнювки, проводився механічно, без урахування положення в кожному окремому районі, без урахування положення в кожному окремому колхозі.

Що потрібно зробити, щоб не повторити помилок минулого року?

1. План потрібно довести до району і колхоза, а в частині єдинокласників до села, але довести потрібно не механічно і урівнювочно, а з урахуванням особливостей кожного району, кожного колхоза і кожного села.

Надо рішуче ліквідувати урівнювку в підході до колхозів, тим самим забезпечити повне виконання плану хлібозаготовок і досягти того, щоб колхозники, краще працюючі, убравші і повністю виконавши установлені для них плани хлібозаготовок, мали б відповідально в своєму розпорядженні для власних потреб більше кількості хліба.

2. Так як при даному стані наших організацій у нас не може бути абсолютно точного урахування цих особливостей, то надо допустити страхову надбавку до плану області для районів 4—5 %, щоб створити тим самим можливість перекриття неминувих помилок в урахуванні і виконанні плану во що б то ні стало.

3. Потрібно, щоб обкоми, крайкоми і ЦК нацкомпартий

посылали в помощь районам ответработников с хлебозаготовительным опытом как до разбивки плана по районам (для разработки необходимых данных), так и после доведения плана до районов (для участия и проверки, насколько правильно производится разбивка районного плана по МТС, колхозам, а в части единоличников — по селам).

Разбивка плана по районам должна быть произведена с обязательным участием секретарей райкомов и председателей райисполкомов, а доведение планов до колхозов и в части единоличников до села — с участием председателей колхозов и председателей сельсоветов.

Сельсоветы должны иметь повседневное наблюдение за выполнением плана хлебозаготовок по всему селу как в части единоличников, так и колхозов.

4. Выделить в планах хлебозаготовок следующие культуры и группы культур: 1) пшеница, 2) рожь, 3) все кормовые с особым выделением овса, 4) крупяные и 5) бобовые, допустив сдачу пшеницы, ржи и бобовых взамен любой другой культуры, не допуская, однако, замены пшеницы и ржи какой-нибудь другой культурой или замену пшеницы рожью.

5. Установить следующие предельные сроки доведения плана до районов:

а) по Закавказью, Крыму и Средней Азии	10 июля
б) по Северному Кавказу, Украине, ЦЧО, Нижней Волге, южным районам Казахстана	20 июля
в) по Средней Волге, Татарии, Башкирии	1 августа
г) по Восточной Сибири и Дальневосточному краю	25 августа
д) по всем остальным районам	15 августа

Доведение плана до колхоза, а в отношении единоличников до села произвести в десятидневный срок с момента доведения плана до района.

6. Не допуская недооценки роли единоличного сектора в выполнении плана хлебозаготовок и ведя борьбу против перегибов и администрирования, добиться, чтобы единоличные хозяйства сдавали хлеб государству с каждого гектара посева не менее, чем соседние колхозы. В отношении же кулацко-зажиточных хозяйств — сохранить практику дачи сельсоветами твердых заданий.

7. ЦК подтверждает к безусловному выполнению принятый 6 мая с. г. ЦК и СНК план хлебозаготовок по совхозам, колхозам и единоличному сектору, включающий в том числе госсортфонд, и указывает, что этот план не включает в себя

поступление гарнцевого сбора и выданную государством семенную и продовольственную ссуду, подлежащую возврату полностью.

8. Утвердить план поступления централизованной части (90 %) гарнцевого сбора (из урожая 1932 г.) в размере 100 млн. пудов с разбивкой по республикам, краям и областям согласно прилагаемой таблице.

9. Утвердить план возврата семенной и продовольственной ссуды в размере 80 млн. пудов; из них: а) по совхозам — 10 млн. пудов (в том числе по Зерносовхозобъединению — 8 млн. пудов, по Союзсахару — 0,5 млн. пудов, по Животноводобъединению — 0,5 млн. пудов; по Сортсемтресту — 0,5 млн. пудов, по республиканским и прочим совхозам — 0,5 млн. пудов) и б) по крестьянскому сектору — 70 млн. пудов, с разбивкой всего плана по республикам, краям и областям согласно прилагаемой таблице.

10. Разрешить Зерносовхозобъединению, в случае необходимости, на уборочных работах допустить частичную оплату рабочей и тягловой силы натурой в пределах 1 млн. пудов хлеба, при обязательном выполнении установленного плана хлебосдачи по Зерносовхозобъединению.

Союзсахару для этой же цели в отдельных районах УССР разрешить израсходование до 200 тыс. пудов хлеба при обязательном выполнении установленного плана хлебозаготовок.

11. Предложить Комитету заготовок при СТО представить на утверждение ЦК с заключением обкомов, крайкомов и национальных ЦК разбивку плана хлебозаготовок по секторам и культурам:

а) по Крыму, Закавказью, Средней Азии, Северному Кавказу, южным районам Казахстана, Украине, ЦЧО, Нижней Волге, Средней Волге, Татарии, Башкирии	10 июля
б) по всем остальным районам	20 июля

12. Запретить практику безналичного расчета между колхозами и заготовительными организациями, обязав Заготзерно и МТС произвести немедленно расчет с колхозами, а Госбанк — расширить соответственно с этим сеть приписных касс при ссыпных пунктах.

Не допускать повторения прошлогогодней практики, когда колхозы за сданный ими хлеб получали совершенно ничтожную часть причитающихся им денег в результате производства без согласия колхоза многочисленных удержаний и отчислений. Удержания МТС за свою работу должны про-

изводиться не сразу из первых партий сданного хлеба, а равномерно и в календарные сроки по согласованию с колхозами с тем, чтобы расчет между колхозами и МТС закончить одновременно с окончанием выполнения плана хлебозаготовок по данному колхозу.

13. Усилить и ускорить завоз товаров широкого потребления в деревню (хлопчатобумажные ткани, нитки, платки, обувь кожаная, резиновая обувь, мыло хозяйственное, мыло туалетное, махорка, папиросы, трикотаж, швейные изделия), определив план завоза в деревню на третий квартал по указанным товарам в сумме 690 млн. руб., против 335 млн. руб. соответствующего квартала прошлого года.

Обязать все партийные и советские организации, Наркомснаб, Наркомлегпром и Центросоюз сурово наказывать виновных в использовании для других целей товаров, предназначенных к завозу в деревню.

14. Подготовка технической базы к хлебозаготовкам: строительство и ремонт элеваторов и складов, механизация погрузочно-разгрузочных работ, тара, весы и проч. оборудование, подготовка к бестарным перевозкам хлеба, строительство подъездных путей к элеваторам и ссыпным пунктам, быстрая и своевременная подача под хлебные грузы НКПСом и Наркомводом порожняка и тоннажа, подготовка транспортных средств в колхозах, МТС и совхозах для подвозки хлеба на пристанционные и пристанские пункты — все эти работы должны быть под повседневным наблюдением партийных организаций.

ЦК предлагает искоренить имевшие место в практике работы заготовительных пунктов факты бюрократического отношения к сдатчикам хлеба, образования очередей и задержки в расчетах за сданный государству хлеб и поручает органам РКИ систематически проверять работу этих пунктов.

15. ЦК обязывает Заготзерно расширить сеть пристанционных и пристанских пунктов и усилить практику приемки хлеба непосредственно в вагоны и на баржи. Открытие новых глубинных пунктов сверх существовавших в истекшем году допускать в виде исключения только с разрешения Комитета заготовок при СТО.

16. Партийные организации должны срочно развернуть всю организационную работу по проведению хлебозаготовительной кампании и укрепить заготовительный аппарат (областные и районные конторы Заготзерна, элеваторы, ссыпные пункты) опытными в деле хлебозаготовок работниками; создать комиссии содействия хлебозаготовкам при сель-

советах и выделить во всех колхозах членов правления, а в МТС — помощников директоров, на которых возложить ответственность за организацию сдачи хлеба по установленному плану.

* * *

ЦК подчеркивает, что нынешняя обстановка в деревне характеризуется полной победой колхозов и совхозов в сельском хозяйстве. Тем самым определяется преобладающее значение социалистического сектора в нынешней хлебозаготовительной кампании. Однако наличие остатков кулацких элементов и кулацкого влияния на единоличные хозяйства и на отдельные прослойки колхозников указывает на неизбежность сопротивления кулацких элементов делу хлебозаготовок и необходимость для партийных организаций быть готовыми сломить это сопротивление и во что бы то ни стало выполнить утвержденный план хлебозаготовок.

В результате успехов партии в деле подъема промышленности и социалистической переделки сельского хозяйства стала возможной колхозная торговля хлебом, как добавочный источник снабжения городского населения. ЦК требует точного проведения в жизнь постановления ЦК и СНК от 6 мая о развертывании колхозной торговли хлебом, начиная с 15 января, после полного выполнения хлебозаготовительного плана, и предупреждает, что кулацкие элементы и спекулянты будут стараться по-своему толковать и использовать развертывание колхозной торговли для подрыва государственного плана хлебозаготовок. В связи с этим необходима самая решительная борьба с хлебной спекуляцией с самого начала хлебных заготовок под лозунгом: ни одного центнера колхозного хлеба перекупщику и спекулянту.

По-большевистски проведенная хлебозаготовительная кампания в борьбе со всеми разновидностями оппортунизма в рядах партии и влиянием кулацких элементов в деревне должна обеспечить полное выполнение в срок государственного плана хлебозаготовок и организационно-хозяйственное укрепление колхозов.

Парторганизации должны твердо усвоить, что всякие перегибы в отношении трудящихся крестьян, и особенно колхозов и колхозников, играют на руку кулацким элементам.

Недостатки, вскрытые ЦК в прошлой хлебозаготовительной кампании, указывают на наличие отрыва руководства ряда парторганизаций от деревни, незнание действи-

тельного положения в районе и колхозе и неумение учитывать их особенности в своей практической работе.

Дело выполнения плана хлебозаготовок требует от партийных организаций, в первую очередь от их руководящих органов, решительной борьбы с правоуклонистскими демобилизационными настроениями и, с другой стороны, с левацкими перегибами в подходе к крестьянским массам. В особенности ЦК ВКП(б) обращает внимание парторганизации Украины на борьбу с этими оппортунистическими настроениями и требует мобилизации всех сил для полного выполнения плана хлебозаготовок.

ЦК возлагает ответственность за успехи и недочеты в хлебозаготовках этого года, так же как за все состояние сельского хозяйства лично на первых секретарей парторганизаций хлебозаготовительных районов, что ни в какой мере не должно, конечно, освобождать от ответственности соответствующих председателей исполкомов и председателей совнаркомов.

ЦК предлагает всем парторганизациям немедленно развернуть агитационно-массовую работу, мобилизовав вокруг хлебозаготовительной кампании партийные ячейки деревни, ячейки комсомола, колхозный актив и советы, профсоюзы и печать, и добиться того, чтобы всеми колхозниками и трудящимися крестьянами и рабочими совхозов был осуществлен на деле лозунг: выполнение плана хлебозаготовок — первоочередная обязанность колхозов, совхозов, МТС и единоличников.

ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС. Ф. 17. Оп. 3. Спр. 891. Арк. 56—57.

№ 73

КОПІЯ ЛИСТА ЗВЕНИГОРОДСЬКОГО ДІЛЬНИЧОГО
ПРОКУРОРА КИЇВСЬКОМУ ОБЛАСНОМУ ПРОКУРОРУ
ПРО ФАКТИ ЛЮДОЇДСТВА В с. ТАРАСІВКА
ЗВЕНИГОРОДСЬКОГО РАЙОНУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Не раніше 11 липня 1932 р. *

В останніх числах червня ц. р. у громадянки с. Тарасівки Звенигородського району П. зник невідомо куди син, 11 років. Розшук хлопчика, прийнятий з боку матері, результатів не дав, про що вона 3 липня на полі під час обробітку цукро-

---

* 11 липня 1932 р. копію листа було надіслано до ЦК КП(б)У на ім'я С. В. Косіора.

вого буряку заявила голові сільради. Останній перевів розшук у гр. Х., 19 років, парубка, члена колгоспу, бідняка, судимого на 5 місяців примусової праці за крадіжку колгоспного зерна, батько якого помер років 9 тому, а мати недавно.

В льоху Х. було знайдено декілька людських черепів, які розкладаються, з них один з довгою косою та рештки кісток. В коморі знайдено петлю, скривавлену сокиру, різний одяг та ночви (коритце) з густим слідом крові.

Під час обшуку Х. дома не було, але увечері його міліцією затримано під час спроби втекти з села.

Одержавши означені відомості, я в купі з міліцією та агентом ДПУ виїхав на місце, причому на попередньому допиті Х. останній розповів наступне:

Місяць тому до нього прийшли до хати, де він жив з сестрою Оленою, 9 років, його два односельчани С., 29 років, одружений, бідняк, член колгоспу, на роботу ходив рідко, та Д., 29 років, одружений, бідняк, на роботу ходив рідко, та під загрозою забити Х. примусили його дати згоду забити його сестру Олену.

На другий день Д. та С. прийшли до хати Х., схопили сонну Олену (сестру) і затягли її в комору при хаті, де і зарізали ножем, зняли кожу, мозок та печінку зварили там же в глечику, поїли наварене, давали їсти Х., але він їсти з сестри відмовився, кожу, кишки та череп викинули в погріб, а м'ясо понесли з собою.

Після цього С. наказав Х. заманити до себе ще якусь дівчину. Наказ Х. виконав і наприкінці червня 1932 року, будучи на полі, сказав дівчині Любці, 11 років, аби та зайшла до нього в хату і посиділа з його сестрою Оленою (що була вже зарізана). І коли одного вечора дівчина Любка зайшла в хату Х., то гр. С. та Д. затягли Любку до комори та зарізали ту по приміру Олени. З Люби гр. Х. куштував печінку, одержав шматок ноги. Де діли Д. та С. м'ясо з Любки, те Х. не знає.

Гр. Х. мав кролі, щоб заманути гр. П., 11 років, Х. пообіцяв йому подарити кроля, та коли хлопчик Іван зайшов в хату Х., то на хлопчика накинули петлю і затягли в комору, де й зарізали. Але за браком солі м'ясо пролежало в хаті гр. Х. 1 добу й стало розкладатись, тому м'ясо до вжитку стало непридатне, та С. та Д. взяли це м'ясо та загребли його в погребі. Під час скоїння злочину С. та Д. випивали горілку. За те, що Х. буде мовчати про утворений ними злочин, вони обіцяли Х. купити чоботи та костюм. При обшуку у хаті С. знайдено ключицю, недолітка, ребро та кістки.

На очних ставках Д. та С. злочин заперечують, всі три вони затримані і тримаються під вартою в Звенигородській міліції, а також й затримана дружина гр. С., яка приймала активну участь в утворенні цих злочинів.

По цій справі слідство переводиться наслідчим Звенигородського району т. Дудником й по закінченні буде спрямовано до Київської обласної прокуратури.

Дільничий прокурор

ПА ІІП при ЦК Компартії Українн. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1143. Арк. 14.

№ 74

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ДПУ УСРР В ЦК КП(б)У ПРО ТЕНДЕНЦІЇ ДО ВИХОДУ З КОЛГОСПІВ НА УКРАЇНІ

13 липня 1932 р.

Дополнительно поступившие материалы местных органов ГПУ сигнализируют о дальнейшем росте требований колхозников об исключении их из колхозов.

Массовый характер выходов и тенденции к выходам из колхозов фиксируются в ряде новых районов.

Если за первые 20 дней июня подача заявлений о выходе из колхозов была отмечена в 239 колхозах 65 районов, со стороны 6126 человек, то за последние 10 дней июня это явление имело место в 306 колхозах 81 района, со стороны 7029 человек.

Рост выходов из колхозов, учтенных в июне с. г. по отдельным областям, определяется такими данными:

	За 2 декады июня поступило заявлений	В третьей декаде июня поступило заявлений
Винницкая область	2635	2965
Харьковская »	1656	2236
Киевская »	1109	2211
Днепропетровская	164	105
Одесская »	—	151
АМССР	362	261

Всего по Украине на протяжении июня поступило заявлений о выходе из колхозов от 14 055 человек в 475 колхозах 111 районов. Основная масса заявлений падает на районы Винницкой, Киевской и Харьковской областей.

Степень пораженности колхозов и районов выходами из колхозов, учтенными на протяжении июня, по каждой области в отдельности характеризуется следующими данными:

	Количество поступивших заявлений	В скольких колхозах	По скольким районам
Винницкая область	5 800	219	42
Харьковская »	3 892	137	36
Киевская »	3 320	75	21
Днепропетровская »	269	17	5
Одесская »	151	7	4
АМССР	623	20	3
Итого: по Украине	14 055	475	111

Значительно усилились также требования колхозников главным образом из числа подавших заявления о выходе из колхозов, о немедленном возвращении обобществленного ими рабочего скота, инвентаря и выделения озимых и яровых посевов. Во многих колхозах эти требования зачастую носили групповой характер и сопровождались угрозами самовольного разбора скота и инвентаря, если таковой не будет выдан. В тех случаях, когда руководство колхозов проявляло растерянность и бездействие в части проведения соответствующей работы, отдельные группы колхозников самовольно разбирали скот и инвентарь. Особую активность в этих случаях проявляют колхозницы. Характерно, что в разборе скота и инвентаря принимали участие отдельные колхозники, не подавшие заявления о выходе из колхоза.

Чаще всего разбирается рабочий скот. На протяжении июня, по далеко неполным данным, было разобрано 1640 лошадей в 70 разных колхозах, из них в третьей декаде июня — 989 лошадей по 52 колхозам.

По отдельным областям на протяжении июня разобрано такое количество лошадей:

Харьковская область	— 387 в 18 колхозах
Одесская »	— 332 » 18 »
Киевская »	— 362 » 12 »
Винницкая »	— 172 » 9 »
Днепропетровская »	— 109 » 3 »
Донбасс »	— 128 » 3 »
АМССР »	— 150 » 7 »

Отмечавшиеся ранее тенденции к разделу колхозного посева на корню и уборка его в индивидуальном порядке в отдельных районах получили широкое распространение как среди подавших заявления о выходе из колхозов, так и в отдельных группах колхозников.

В третьей декаде июня эти тенденции зафиксированы в 148 колхозах 36 районов разных областей.

По-прежнему тенденции к выходам и выходы из колхозов имеют место, главным образом, в тех колхозах, где вопросам организационно-хозяйственного укрепления их не уделяется достаточного внимания и в основном вызваны:

- а) бездеятельностью и бесхозяйственностью правлений колхозов;
- б) низкой нормой выработки и задолженностью по трудодням;
- в) допущенными классовыми искривлениями и недочетами руководства;
- г) нечутким отношением к нуждам колхозников;
- д) продовольственными затруднениями.

В некоторых местах усилению тенденций к выходам из колхозов способствует деятельность кулацкого, церковного и прочего враждебного элемента, направленная к развалу колхозов, выражающаяся в проведении антисоветской агитации и распространении всевозможных провокационных слухов.

Сейчас в ряде районов усиленно муссируются слухи о том, что наступил «новый нэп» — кулакам и распроданным будут возвращены земля и имущество, за вышедшими из колхозов до 1 июля 1932 года будут закреплены земельные участки на 25 лет, а невышедших закрепят на долгие годы за колхозами, которые превратятся в совхозы, что имеется постановление правительства о снятии на колхозных полях незрелой ржи и т. д. Подобные слухи широко распространяются на базарах.

В отдельных колхозах Яготинского, Чернухинского, Вороновицкого, Теофипольского, Немировского и других районов массовыми выходами и разбором скота непосредственно руководили кулаки, пролезшие в колхозы.

Вместе с тем в ряде районов сельские и районные организации совершенно недостаточно развернули массово-политическую работу. Последнее решение партии и правительства популяризируется слабо. Особо обращает на себя внимание бездеятельность этих организаций в вопросе принятия соответствующих мер предупреждения выходов из колхозов.

Заместитель председателя ГПУ УССР

Карлсон

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2021. Арк. 47—51.

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У ПРО ПОВЕРНЕННЯ
НАТУРАЛЬНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ТА НАСІННЕВОЇ ПОЗИКІ
КОЛГОСПАМИ І РАДГОСПАМИ НАВЕСНІ 1932 р.

15 липня 1932 р.

1. Установить размер подлежащей возврату натурой семенной и продовольственной ссуды, отпущенной колхозам весной 1932 года в 132,7 тыс. т с нижеследующим распределением по областям:

Винницкая	— 16 200 т
Киевская	— 31 500 т
Харьковская	— 29 300 т
Днепропетровская	— 17 500 т
Одесская	— 27 750 т
Донецкая	— 8 500 т
АМССР	— 2 000 т

132 750 т

Предложить областкомам одновременно с установлением годовых планов хлебозаготовок обеспечить составление по каждому району и сельсовету систематизированных списков должников по натурссуде с тем, чтобы не позже 25 июля каждому колхозу было бы вручено Заготзерном специальное извещение о размере подлежащей возврату натурссуды с указанием сроков погашения и пункта, куда должник должен сдать зерно, а также точного указания по культурам в соответствии с выданными.

2. Натуральная ссуда должна быть обязательно взыскана с должников сверх установленных обязательств по хлебосдаче из первых же партий хлеба, сдаваемых должниками на пункты.

3. Предложить Уполкомзагот СТО совместно с Заготзерно в двухдневный срок спустить на места подробную инструкцию о порядке взыскания натурссуды.

4. Уполкомзагот СТО совместно с Заготзерно при установлении планов хлебосдачи по отдельным совхозам одновременно установить по каждому совхозу размер подлежащей возврату натурой ссуды.

Сверх того Зернотрестом и другими совхозными системами должна быть возвращена выданная им семенная ссуда из Украинского госсортфонда.

5. Обязать областкомы, безусловно, обеспечить возврат колхозами, получившими семенную помощь в порядке соцпомощи, колхозам, оказавшим эту помощь.

ЛИСТ БІЛОРУСЬКИХ РОБІТНИКІВ ДО ЦК КП(б)У
ПРО ПРОДОВОЛЬЧІ ТРУДНОЩІ НА УКРАЇНІ

15 липня 1932 р.

Колі гэта было, штоб Украіну Беларусія карміла. Былі горшыя годы, але Украіна карміла Беларусію, а цяпер наадворт. Беларусія непроч помоч українскім колхозам і працэнтным селянам арганізаваным парадком, а не такім як сейчас праісходзіць, што на Беларусіі із за украінцамі нельзя не прайці не праехаць як на желдзорогі, так і на дарогах. Всюди уйма голодных оборваных украінцев, которыя валяюцца по улицам местечка Беларусіі Жлобін, Гомель, Бахмуч, Быхат, Магімт, Орша, Мінск, Сіроціно і усюду полно. По лесам некоторые живуць. Да чого гэта доходзіць, к чому гэта выйдзе.

Шмат украінцей бывае за хлебом коля самай мяжы буржуазной польской Польчы і што вы думаеце мало есьць урочой, якія робяць ваенікі, што украінцев змору хоцят задушыць, а у газетах пішут усе хорошо. Чаму прайду не напішуць, што міліоны галадуюць і на полі шмат цяпер гібніт хлеба, а много зарасло травой і не запахано засталось, т. к. самая сіла мужчыны і жанчыны кінулісь у сьвет за куком хлеба, что толькі с голоду не померці.

І правда жалко когда глядиш, как голодные скитаюця украінцы, а когда говориш, почему не работаеце на месте, так отвечают, что семян нет и в колхозах нечего делать и обеспеченность плохая. В общем факт остаецца фактом, что миллионы людей бродят голыя, голодные по лесам, станциям и местечкам и колхозах Беларусіі і просят кусок хлеба. А как разрешена хлебная проблема на Украіне, где ЦК партіі Украіны, где ЦИК, что предпринимае. Просто сердце сребет за такія дела дапушчєня, біларусы.

Беларусы — рабочіе *Петров, Савін, Кудук*

№ 77

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК ВКП(б) ПРО ПЛАН ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ ПО СЕКТОРАХ І КУЛЬТУРАХ

16 липня 1932 р.

Утвердити представлену Комитетом заготовок при СТО
разбивку планов хлібозаготовок по секторах і культурах
(без совхозов, гарнцевого сбора і возврата семенної ссуды).

По Україні:

по колхозам . . . . . 4751,2 тыс. т (в т. ч. по колхозам, обслуж.
МТС, 3160 тыс. т).

по единоличному
сектору . . . . . 1080,1 тыс. т

Всього: 5831,3 тыс. т

По ржи . . . . . 1399 » »

» пшенице . . . . . 2198 » »

» фуражным . . . . . 1668 » » (в т. ч. по овсу 234 тыс. т)

» крупяным . . . . . 482,1 » »

» бобовым . . . . . 84,2 » »

Всього: 5831,3 тыс. т

ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС. Ф. 17. Оп. 3. Спр. 892. Арк. 20.

№ 78

КОПІЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ВІННИЦЬКОГО ОБЛАСНОГО ПРОКУРОРА В ПРОКУРАТУРУ РЕСПУБЛІКИ ПРО ВИПАДКИ ЛЮДОЇДСТВА В с. НОВЕ МІСТО МОНАСТИРИЩЕНСЬКОГО РАЙОНУ

Не раніше 17 липня 1932 р.*

Повідомляю, що в останніх числах червня в с. Нове Місто
Монастирищенського району гр. Г., 36 років зі своєю дру-
жиною, по майновому стану маломіщні середняки, порізали
та з'їли своїх дітей хлопця, 9 років і хлопця, 2 років.

Сам Г. знайдений на печі вмерший, якого труп розкла-
вся, бо нікому не було відомо.

Дружина його зараз непритомна і не можна з нею гово-
рити. Від зарізаних дітей знайдена одна голова, відрубана
по шию та закопана в землю, також знайдені кістки ребер.

---

* 17 липня 1932 р. копію листа було надіслано до ЦК КП(б)У на ім'я
С. В. Косіора.

Слідство в справі провадиться. Дільничому прокурору запропоновано простежити, щоб слідство переглядалось також в частині притягнення до відповідальності керівників села за нечуйне ставлення до сім'ї Г.

Обласний прокурор *Чернін*

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1143. Арк. 18.

№ 79

ЛИСТ ЦК КП(б)У ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТУ ВКП(б) З ПРОХАННЯМ ПЕРЕГЛЯНУТИ РОЗБИВКУ ПЛАНУ ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ ПО СЕКТОРАХ ДЛЯ УКРАЇНИ

19 липня 1932 р.

Москва   ЦК ВКП(б)   Кагановичу

ЦК КП(б)У просит пересмотреть решение ЦК ВКП(б) от 16 июля о разбивке плана хлебозаготовок Украины по секторам и утвердить проект, представленный нами по следующим мотивам:

Основная масса единоличных хозяйств находится в Киевской, Винницкой областях. В Киеве посев зерновых единоличников составляет 1 млн. 150 тыс. га или 40 % областной площади зерновых селянского сектора, в Виннице — 828 тыс.— 40 %. Между тем сдача с гектара в этих областях 1,8—3 центнера. Весь план в этих областях составляет 70 млн. пудов. В основных хлебных областях площадь единоличников составляет: Одесская — 182 тыс. га или 7 %. Днепропетровская — тоже 7 %, Донбасс — 5 %, единоличники Харьковской области — 23 %. Наш план предусматривает Винницкой, Киевской, Харьковской областям сдачу гектара единоличников полтора-два десятых центнера больше колхозов. В Днепропетровской, Одесской сдача гектара равна сдаче колхозов. Комитет заготовок, представляя свое распределение, не учел особенностей каждой области, исходил из среднеукраинских цифр. Также цифрой МТС наиболее тракторизована Степь, где сдача гектара наиболее высокая. Этим объясняется задание колхозам, входящим в МТС. Просим срочного ответа. План, утвержденный нами, сообщен областям. 20 июля спускается областями районам.

Любченко, Чубарь.

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 236. Арк. 222.

№ 80

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК ВКП(б) ПРО ПЛАН ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ ПО УКРАЇНІ З ВРОЖАЮ 1932 р.

21 липня 1932 р.

Во изменение решения ПБ от 16 июля принять предложение тт. Любченко и Чубаря, установив план хлебозаготовок по Украине по колхозам 4835,2 тыс. т, в том числе МТС — 3263 тыс. т, по единоличному сектору — 996,1 тыс. т, а всего — 5831,3 тыс. тонн.

ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС. Ф. 17 Оп. 3. Спр. 893. Арк. 9.

№ 81

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК ВКП(б) ПРО ХЛІБОЗАГОТІВЛІ НА ЛИПЕНЬ

23 липня 1932 р.

1. Утвердить план хлебозаготовок на июль месяц в 60 млн. пудов (в том числе продкультур — 54,7 млн. пудов), из них:

по Украине	19,5 млн. пудов	
» Северному Кавказу	18,3 млн. пудов	
» Центральной Черноземной области	2,4 млн. пудов	
» Крыму	5,5	»
» Нижней Волге	4,1	»
» Средней Волге	2,2	»
» Закавказью	0,9	»
» Средней Азии	4,4	»
» Казахстану	1,1	»
» Прочим районам	1,6	»

2. Утвердить план поступления хлеба по совхозам в счет июльского плана в размере 20,6 млн. пудов (в том числе по Зерносовхозобъединению — 19,0 млн. пудов, по Союзсахару — 1,1 млн. пудов и по прочим совхозам — 0,5 млн. пудов) со следующим распределением по областям:

Украина	4,9 млн. пудов
Северный Кавказ	9,5 »
Закавказье	0,2 »
Крым	1,1 »
Нижняя Волга	1,8 »
Центральная Черноземная область	0,6 »
Средняя Волга	1,1 »
Казахстан	0,2 »
Средняя Азия	1,2 »

3. Указати крайкомам, обкомам и ЦК нацкомпартий, что от своевременного выполнения плана хлебозаготовок зависит все дело снабжения важнейших промцентров до массового поступления хлеба.

ЦК обязывает секретарей крайкомов, обкомов и ЦК нацкомпартий, комитет по заготовкам при СТО и Заготзерно принять все меры к обязательному выполнению июльского плана хлебозаготовок и быстреей отгрузке всего заготовленного хлеба для снабжения важнейших промцентров.

4. Обязать НКПС и Наркомвод в соответствии с планом июльских перевозок обеспечить подачу порожняка и установить специальное наблюдение за быстреей продвижением хлеба от мест заготовок к местам потребления.

ЦПА, ІМЛ при ЦК КПРС. Ф 17 Оп. 3. Спр. 889. Арк. 2.

№ 82

ЛИСТ ЦК КП(б)У ВСІМ ОБЛАСНИМ, МІСЬКИМ І РАЙОННИМ КОМІТЕТАМ ПАРТІЇ ПРО НЕЗАДОВІЛЬНИЙ ХІД ВИКОНАННЯ ПОСТАНОВИ ІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ПАРТІЙНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ З ПИТАНЬ ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ

23 липня 1932 р.

Перебіг розподілу плану по районах, обласні хлібозаготівельні наради, а також перебіг хлібозаготівель та збиральної кампанії показали, що постанови ІІІ Всеукраїнської партійної конференції на місцях не засвоєні, з них не зробили обов'язкові для більшовиків політичні та практичні висновки.

В районах, як показала практика розподілу плану в областях, всі зусилля спрямовані на те, щоб одержати для свого району мінімальний план. Замість виявлення дійсного стану в колгоспах, виходячи з загальноукраїнського та обласного плану, і організації боротьби за краще збирання врожаю, найретельніше підбираються факти, які змогли б доказати незадовільний стан з врожаєм, доказати зменшення засівної площі, бодай такими опортуністичними доказами, що кукурудза залишилась не обробленою, хліб заріс бур'янами і т. ін.

Райони вважають, що на всю площу, яка є в безобразному стані або загинула через поганий обробіток, колгосп обов'язково повинен одержати пільгу, скидку. Широко розповсюджена в районах практика складання «зрівнялівських» балансів, причому часто в цих підрахунках не тільки фігурують загальні зрівнялівські «норми» на людей, на худобу,

але й заверстуються певні цифри на колгоспну торгівлю, незважаючи на те, що торгувати будуть тільки ті колгоспи, які дійсно гарною роботою забезпечили високий врожай, а значить, і товарні лишки після виконання своїх зобов'язань перед державою, що торгівля колгоспниками повинна провадитись з частини, яка належить до видачі колгоспникам на руки.

Всупереч постанові III партконференції райони на ділі продовжують провадити зрівнялівку, виходячи з того, що всі колгоспи повинні бути однаково забезпечені, незалежно від якості їхнього господарювання, а всі мінуси, що сталися внаслідок поганого господарювання, повинні бути збалансовані за рахунок зменшення плану хлібозаготівель. Замість прямої постановки перед колгоспами питання про піднесення господарства, про боротьбу зі зрівнялівкою, про те, що добре може жити тільки той, хто добре працює, що торгуватиме хлібом тільки той колгоспник, який його заробив,— замість цього наші робітники в районах та селах хворіють хвостистськими настроями, плентаються за найвідсталішою частиною колгоспників, замість рішучої боротьби піддакують цим зрівнялівським настроєм, часто не помічають куркульського прагнення відстояти зрівнялівку.

Внаслідок цього всі зусилля районних робітників зосереджені на прагненні одержати план щонайменший, той ж тон і настрої переносяться і в колгоспи. В той же час надто кволо розвивається боротьба з втратами, зовсім не провадиться скиртування, не обробляється кукурудза, соняшник, не прополюється просо і т. ін. Забули, що від цього залежить виконання плану хлібозаготівель та ступінь забезпеченості колгоспників. Постанова ЦК ВКП(б) про аванси недостатньо провадиться в життя, а в ряді місць перекручується. В деяких місцях, як і торік, припускаються дуже великі видачі авансів й притому за їдоцьким принципом, йде приховання та розбазарювання хліба, а по деяких місцях ті ж викривлення припускаються, але вже як невидача або зажим авансів та переведення колгоспників на «громадське харчування» з великим безгосподарським витраченням хліба, «що кінець кінцем веде до підриву колгоспу та до розтрати тієї частини натуральних фондів, що повинна бути видана на руки колгоспників. Зовсім не чувається більшовицького керівництва цією важливішою частиною боротьби за стимулювання доброї роботи колгоспника, боротьби за добре збирання врожаю. В довершення всього цього в деяких районах колгоспи почали торгувати новим хлібом і боротьба з цим провадиться дуже кволо.

Все це вкупі призвело до того, що хлібозаготівельний липневий план зірвано, й Україна тепер не має можливостей забезпечити безперебійне постачання Донбасу та великих промислових центрів, не змогла виконати наприкінці липня наряд для Москви, Ленінграда. Таке ставлення до справи створює умови для зриву хлібозаготівельної роботи вже в перший, надзвичайно важливий, період хлібозаготівель.

Виходячи з вищенаведеного, ЦК КП(б)У пропонує:

1. Негайно розгорнути широку політично-масову роботу за безумовне виконання плану хлібозаготівель кожним районом, кожним колгоспом, кожним селом, надаючи рішучої відсічі правоопортуністичним настроям.

2. Підняти колгоспні маси на боротьбу з втратами хліба, в першу чергу за скирдування, без якого нам загрожує й цього року загибель великої кількості хліба. На скиртування, особливо в південних районах, повинно бути перекинуто максимальну кількість людей та тяглової сили.

3. Скиртування хліба аж ніяк не може означати загаювання темпів хлібозаготівель.

ЦК зі всією категоричністю підтверджує обов'язковість безсуперечного виконання серпневого плану хлібозаготівель, починаючи з першої декади, й попереджує райони, що невиконання цього плану ЦК буде розглядати як прояв капітулянтських прагнень, скерованих на зрив плану хлібозаготівель. Негайно ж поряд зі скиртуванням повинно бути забезпечено посилення здачі хліба по заготівлях колгоспами та радгоспами, що гарантувало б виконання місячного завдання.

4. Треба негайно вжити організаційно-політичних заходів на виконання плану хлібозаготівель по одноосібному сектору, щоб не припустити торішньої практики приховання хліба та розпродажу його на приватному ринку до виконання плану хлібозаготівель.

5. Потрібно в той же час підняти маси на боротьбу за підвищення врожаю пропашних культур — кукурудзи, сояшнику, буряку і т. ін. Тепер по багатьох районах, з огляду на сприятливий врожай озимих, на пропашні культури вже не звертають уваги.

6. Правильно і негайно провести в життя постанову ЦК ВКП(б) про видачу авансів, борючись в той же час зі всілякими прагненнями під виглядом видачі авансів і громадського харчування, роздати ще до хлібозаготівель якомога більшу кількість хліба колгоспникам на руки.

З другого боку потрібно зломити «лівацькі» настрої замість видачі авансів натурою перевести всіх на громадське харчування.

7. Потрібна рішуча боротьба з продажем хліба правліннями колгоспів на базарах до виконання плану хлібозаготівель. Проти таких рвацьких та спекулятивних вчинків потрібно не тільки застосовувати судові репресії, але й підняти проти цих тенденцій колгоспні маси, роз'яснивши їм, що таким шляхом зменшується той натуральний фонд, що вони повинні одержати за трудовими на руки.

ПА ІІІ при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 236. Арк. 235—238.

№ 83

ЛИСТ ЗАСТУПНИКА ГОЛОВИ РАДНАРКОМУ УСРР
О. К. СЕРБИЧЕНКА ДО ЦК КП(б)У ПРО СТАН
ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ У ТРОІЦЬКОМУ, СВАТІВСЬКОМУ,
БІЛОЛУЦЬКОМУ ТА СТАРОБІЛЬСЬКОМУ РАЙОНАХ
ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

25 липня 1932 р.

За дорученням ЦК КП(б)У я ознайомився з чотирма районами Донецької області — Троїцьким, Сватівським, Білолуцьким і Старобільським.

Ці райони майже зовсім не відрізняються один від одного щодо збирання врожаю і боротьби зі втратами.

Як правило, організація збирання в жодному з перелічених районів своєчасно не проведена і не набрала масового характеру.

У багатьох місцях хліб перестоює і обсипається на корені. Підбирання колосків в жодному з районів і колгоспів не організовано. Рішення, що є у справі притягнення до збору колосків дітей, а у вільний час — жінок, ще ніде не набрало масового організованого характеру.

Вважаю за потрібне відзначити, що з власних спостережень я встановив, що на скошених полях втрати цього року, не зважаючи на вжиті заходи, будуть більші за торішні. Про це свідчить безліч колосків, які впали, і мені особисто доводилося збирати на квадратному метрі від 30 до 50 колосків.

Так само було виявлено, що часто-густо збирання колосків замість колгоспної організації провадять діти куркулів, які свавільно повернулися з місць висилки.

На практиці збирання колосків прийняло таку форму, коли куркульські родини, що виходять на поле збирати колоски, замість дійсного їх збирання обрізають колосся з копиці і забирають у лантухах додому.

Заходи, що їх вживають партійні і радянські організації щодо встановлення інституту об'їждчиків з метою запобігти крадіжці хліба, реального відбитку не мають, і особисто я ніде не бачив цих об'їждчиків.

До скиртування тільки зараз готуються, причому скрізь йдуть розмови про труднощі в зв'язку з браком тягла. Є всі підстави для побоювання, що скиртування не буде проведено відповідно до вказівок ЦК КП(б)У.

Так само не набрав масових форм обмолот, який провадиться зараз лише для видачі авансів на власні потреби і на виконання невеликого за розміром хлібозаготовчого плану, що його було надано місцям на липень.

Технічні засоби для молотьби підготовлені і за місцевими розрахунками їх майже досить за деяким винятком. Однак майже скрізь відчувається явна недостача горючого та мастила.

Під час мого перебування в районах провадилось лише збирання жита, а в Білолуцькому районі почалося збирання і ярих (пшениці, вівса і ячменю), причому на 15 березня ц. р. жита було скошено 42 %, або 9 % до загального плану.

Слід відмітити, що на місцях, як правило, щоденних зводок про перебіг косовиці немає.

Усі колгоспи, в яких мені довелося побувати, заявляли про брак робочої сили і висловлювали побоювання, що при форсуванні уборки врожаю, в зв'язку з майже одночасним його вистиганням, вони не впораються з обмолотом і особливо з підготовкою до осінньої засівкампанії.

Організація місць обмолоту — токів — достатньою мірою не проведена, бо поставлена в залежність від скиртування, яке провадиться безпосередньо на полі на віддаленні від 1 до 3 км один від одного шляхом пересування молотарок.

Питання про підготовку до наступної хлібозаготовчої кампанії на місцях розв'язано лише частково. Місцеві робітники заспокоїлися на одержанні переліку пунктів здачі хліба і на дозволі лаштувати деякі глибинні пункти і ніякої масової роботи, зв'язаної з виконанням плану хлібозаготівель, ще не розвинули.

Точно встановлених районних балансів ще немає. Місця очікують районних планів хлібозаготівель, після чого почнуть остаточно зводити хлібофуражний баланс.

У районах, де я був, урожай надзвичайно різноманітний. Велика кількість озимих засівів остаточно загинула від шкідників (гесенська муха), частина врожаю надзвичайно рідка як через шкідників, так і в зв'язку з несприятливими умовами періода засіву і вегетації.

Звертає на себе увагу виключно велика засміченість хлібів, яка місцями просто вражає. За конкретний приклад може правити Сватівський район, де пшениця в ряді місць не була скошена, бо стан полів (засміченість овсюком на 80 %) не дає підстав одержати при збиранні більш 3—5 пудів хліба з гектара.

Старобільський район відрізняється тим, що майже не застосовує способів снопов'язання з таких мотивів, що в цьому районі ніколи не в'язали і в'язати не вміють, робочих рук не вистачає і займатися цим ніколи, бо є колгоспи, де на двір припадає біля 23 га хліба, що його треба вбирати.

Є скарги з боку колгоспів на невміле господарювання правлінь колгоспів. Особливо яскраво це відчувається в Красногригоровському колгоспі.

Як не дивно, а в радгоспах і МТС стан господарювання не кращий. Тваринницький радгосп «КІМ» Старобільського району збирання врожаю провадить неорганізовано. Зібраний хліб не заскиртовано, підбирання колосків не провадиться зовсім, снопов'язання не застосовується, а безгосподарно складений в копиці хліб справляє враження розкиданого неохайно на полі.

Як правило, зерновловителів до молотарок немає, а дійсно бригадний спосіб ніде не застосовується.

Такий самий стан і по МТС. Білолуцька МТС тільки зараз починає монтувати молотарки і збирати косарки Росільмаша, до яких, між іншим (при перевірці було виявлено), не було цілого ряду частин, без яких косарка не може працювати.

І в решті, невідомо, за чим починаю у самий розгар збиральної кампанії від ХТЗ приїхала інспектура для переведення огляду тракторів, внаслідок чого 5 тракторів протягом 3 днів не працюють.

Деякі колгоспи (села) справляють враження повної руйнації. Хати, що залишилися після виселення в різний час куркулів, й досі не використовуються і пустують. Так, с. Малоалександрівка Білолуцького району, в якому було 360 дворів, уявляє з себе таку картину: 160 дворів об'єдналися в колгосп, 88 індивідуальних господарств, а решта — 112 господарств — це садиби виселених куркулів. Ці садиби розташовані на головній вулиці, яка проходить у центрі села по обидва боки і вражає безгосподарним ставленням до них та невмінням використати майно, що залишилося. Цей же колгосп відчуває гострий брак робочих рук. Характерно, що в зв'язку з нестачею робсили, деякі колгоспи почали притягати робітників зовні, а саме: наймати куркулів, що по-

вертаються, і навіть більш того — колгосп, розташований в с. Малоалександрівці, став на шлях використання червоноармійців, що працюють на будівництві магістралі Москва — Донбас. Про це РПК не було відомо.

В останні дні мого перебування в районах щоденні зливи перешкождали мені їздити по районах, і я був примушений припинити даліше відвідування районів та колгоспів.

Зливи спричинилися до припинення збирання хліба, а вже зібраному хлібу загрожує псування в разі злива продовжуватиметься. Так само припинилося скиртування і обмолот.

Відносно підготовки до осінньої засівкампанії слід відзначити, що підготовка абсолютно ніде не провадиться, за винятком розрахунків наявних ресурсів озимої пшениці та жита, які, між іншим, у жодному з перелічених районів не покривають їх планів.

Тим-то вже зараз райони ставлять питання про завіз озимого засівного матеріалу в обмін на інші культури.

Майже ніде ще не розпочалася парова кампанія з мотивів браку тягової сили, використання тракторів на збиранні хліба і неможливості швидко переключитися на пар.

Утворюється певна загроза засіву озимих відповідно до виконання агромінімуму.

Вважаю за потрібне підкреслити, що стан тракторів «Фордзон» як по МТС, так і по окремих колгоспах такий, що вони нездатні виконати не тільки біжучих польових робіт, але навіть працювати як стаціонарні установки.

Тим-то конче потрібно негайно замінити їх відповідно до рішення Політбюро ЦК КП(б)У в цій справі, а так само прискорити організацію МТС згідно з додатковим планом по цих районах.

Вважаю за потрібне привести як характерний момент форму використання комбайнів в Троїцькому радгоспі «Тополі». На станцію Сватово для радгоспу «Тополі» ще взимку прибули комбайни. Частина цих комбайнів було використано, а решта стоїть з зими на станції Сватово, що викликає обурення. Комбайни заросли бур'яном, окремі частини розкрадають, охорони немає і РВК та РПК навіть не зацікавилися причинами невикористання комбайнів. Я доручив РВК розслідувати цю справу, виявити винних в невикористанні комбайнів і повідомити ЦКК.

Підсумовуючи наслідки свого ознайомлення з переліченими районами, слід відзначити, що:

Постанова ЦК КП(б)У про своєчасну підготовку місць до збиральної кампанії виконана в абсолютно недостатніх розмірах.

Постанови III Всеукраїнської партконференції обговорювались лише в районному центрі і, як правило, до колгоспів, МТС і сільосередків не спущені, і конкретних вказівок, зв'язаних з виконанням цих постанов, на місця не дано.

Справжньої масової роботи для підготовки колгоспника і індивідуальника до питань збирання хліба і виконання плану хлібозаготівель, а так само підготовки до осінньої засівкампанії, районами не проведено. Скрізь панує самоплив.

Водночас разом з питаннями збиральної кампанії і підготовки до осінньої засівкампанії я знайомився зі станом будівництва магістралі Москва—Донбас. Як правило, робота на наших ділянках провадиться з великим відставанням, особливо по земляних роботах*.

Головною причиною відставання робіт від заверстаних за планом темпів є недостача підвод, що їх РВК не можуть надати в зв'язку з збиральною кампанією. Так само запізнюється здача деяких проектів, зв'язаних з роботами по спорудженню магістралі, що, в свою чергу, затримує роботу в цілому. Не вистачає механізмів і ті, що є в розпорядженні будівництва, цілком неприпустимо використовуються. І досі не налагоджено харчування і постачання крамом робітників.

Врешті, особливо яскраво відчувається відсутність належної партійно-масової роботи серед працюючих на будівлі колгоспників і невкомплектованість партійно-професійного апарату.

Все вищезазначене настирливо вимагає вжити рішучих заходів для негайного розв'язання зачеплених мною питань.

Сербиченко

ПА ІІІ при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2020. Арк. 112—117.

№ 84

ЛИСТ ШПОЛЯНСЬКОГО РАЙКОМУ ПАРТІІ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ДО ЦК КП(б)У ПРО ФАКТИ ЛЮДОЇДСТВА У СЕЛАХ РАЙОНУ

25 липня 1932 р.

До протоколу бюро Шполянського РПК з 21 червня в справі людоїдства додаю таке:

1. Як з'ясовано слідством районної прокуратури (матеріалів при мені нема) випадків людоїдства було два по с. Станіславчику та по с. Матусіву.

* Наступне речення у тексті нерозбірливе.

По с. Станіславчику з доповіді народного слідчого жінка, колгоспниця у минулому, й зараз була зареєстрована разом з своїм чоловіком як учасниця різних карних дій (карний бандитизм), призналась на слідстві, що вона дівчину 13 років, безпритульну, яка ходила до неї в хату і однієї ночі заночувала, зарубала сокирою й м'ясо продала на другий день на ст. Цветково. Пояснює вона свої дії тим, що нібито їй не було чим годувати своїх дітей, бо чоловік виїхав кудись на заробітки. При перевірці в колгоспі з'ясовано, що вона в колгоспі одержала все, що їй належало, й колгоспники заявили, що ні вона, ні діти не голодували, навіть під час слідства був у неї і хліб і картопля. Колгоспники були настільки обурені, що хотіли вчинити самосуд, знаючи, що вона та її родина були харчами забезпечені не гірше, а краще, ніж інші колгоспники, та розцінювали цей ганебний факт, як факт куркульської провокації.

По с. Матусіву факт слідством був не закінчений. Але попередні дані говорять про те, що жінка-біднячка, що має троє чи четверо дітей, дійсно була в дуже скрутному становищі, сама хворіла від недоїдання, діти теж в розпачі, рішилась на те, що позбавила свою дитину життя для того нібито, щоб спасти останніх дітей. Так вона заявила слідчому.

Бюро РПК доручило слідчим органам закінчити слідство по цих фактах та виявити співучасників, бо аналогічні факти по інших районах (Златопільський) супроводились за участю куркульської агентури, які штовхали на подібні жахливі злочини. (По Златопільському району колишній жандарм подав таку думку одному хлопцеві, щоб він зарубав свою сестру меншу, що він і зробив.) Як закінчилось слідство, не знаю, бо з 24 липня фактично виїхав з району, повернувся на конференцію лише і більше повних даних не знаю.

Шулькевич

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1143. Арк. 21—23.

№ 85

ТЕЛЕГРАМА ЦК ВКП(б) І РАДНАРКОМУ СРСР
ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТУ КП(б)У
ТА РАДНАРКОМУ УСРР ПРО ПОСИЛЕННЯ
ТЕМПІВ ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ

Не раніше 25 липня 1932 р.

Хлебозаготовки Україні розвертываются недопустимой медлительностью: на 25 [июля] июньский план выполнен вами менее 10 % сравнению прошлым годом заготовили

4 раза меньше, вместе тем имеет место спекуляция хлебом значительных размерах. ЦК, Совнарком объясняют неудовлетворительный темп хлебозаготовок тем, что районные организации еще не мобилизовались должной мере для организованного проведения всех работ, связанных реализацией урожая, хлебозаготовками. Данным Наркомзема 20 июля Украине скошено 3 млн. 940 тыс. га или два лишним раза меньше прошлого года, смолочено меньше 3 % скошенной площади при таком же мизерном скирдовании. Особо отмечаем совершенно недопустимое отставание зерносовхозов уборке равно хлебосдаче: скошено 80 тыс. га или 16 % посева, намолочено около 20 тыс. т зерна, сдано 20 июля данным Заготзерно лишь 2780 т, июльский план выполнен меньше 5 %. ЦК, Совнарком обязывают вас немедленно выправить положение всех участках реализации урожая, провести решительную борьбу спекуляцией хлебом, одновременно широко развернуть массовую разъяснительную работу выполнению постановления ЦК, Совнаркома развертывании колхозной торговли хлебом лишь после выполнения общесоюзного плана хлебозаготовок, засыпки семфондов, максимально ускорить обмолот, уделив особое внимание повышению темпа обмолота совхозах добиться резкого перелома хлебозаготовках, обеспечив обязательное выполнение июльского плана. Принятых мерах телеграфьте.

Каганович, Молотов.

Передал уполномоченный ОГПУ Науман.

ПА ИП при ЦК Компарті України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1105. Арк. 89—90.

№ 86

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У З ПИТАНЬ ЗБИРАЛЬНОЇ КАМПАНІЇ І ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ

26 липня 1932 р.

1. Зважаючи на незадовільний хід скиртування й обмолоту, а також тенденції до затримки обмолоту, запропонувати обкомам вжити всіх заходів до посилення темпів скиртування і обмолоту, встановивши по кожному району, колгоспу й бригаді точні терміни закінчення скиртування хліба.

2. Незважаючи на категоричні попередження ЦК, до цього часу серйозної боротьби в районах з зрівнялівськими тенденціями не розгорнуто.

ЦК пропонує областкомам на ділі повести рішучу бороть-

бу зі всякими зрівнялівськими тенденціями в колгоспах, що є необхідною умовою успішного проведення збиральної кампанії і хлібозаготівель.

3. Зобов'язати облпарткоми забезпечити видачу по всіх колгоспах натуральних авансів хлібом відповідно до постанови РНК СРСР і ЦК ВКП(б).

Застерегти райони проти фактів підміни видачі натуральних авансів надмірним поширенням громадського харчування, що на ділі призводить до зменшення натуральної частини, яка належить до видачі колгоспникам.

4. Внаслідок незадовільного керівництва з боку районних організацій справою організації хлібозаготівель, кволої роботи з роз'яснення останніх постанов про колгоспну торгівлю хлібом і відсутності боротьби з рвацькими елементами в колгоспах, в ряді районів є факти продажу правліннями колгоспів на ринок колгоспного хліба, ЦК пропонує мобілізувати сільську партійну організацію і колгоспні маси на боротьбу з цими тенденціями, що призводять до підриву плану хлібозаготівель і послабленню особистої зацікавленості колгоспників в наслідках господарювання.

5. Доручити комісії в складі тт. Любченка, Реденса, Степанського *, Сапова розробити практичні заходи для безумовного проведення в життя постанови ЦК ВКП(б) і РНК Союзу про те, що беззаборонна торгівля хлібом може проводитись лише після 15 січня, тобто після виконання плану хлібозаготівель.

6. Доручити тт. Косіору і Чубарю на підставі обміну думок, що відбувся, протягом 24 годин скласти телеграму областям і районам.

Доручити Секретаріату протягом 5 днів скласти листа областям і районам з питань збиральної кампанії і хлібозаготівель.

7. Командирувати на допомогу обласним партійним комітетам для проведення збиральної кампанії і хлібозаготівель групу відповідальних робітників 75—100 чоловік.

Секретаріату протягом 2 днів скласти список товаришів.

8. Доручити Секретаріату розглянути питання про стан з керівництвом збиральною кампанією і хлібозаготівлями в радгоспах і постанову опублікувати в пресі.

9. Дозволити НКЗ встановити для республіканських трестів фонди хліба на часткову оплату натурою за роботу по косовиці, скиртуванню і обмолоту хліба.

---

* І. С. Степанський — уповноважений Комітету заготівель Ради Праці і Оборони СРСР.

Доручити УЕН визначити розміри цих фондів.

10. Запропонувати Уповнаркомважпрому т. Маслову взяти під безпосередній догляд виробництво запасних частин на заводах України.

РНК встановити систематичний контроль за виконанням замовлень на запасні частини і їх відправку на місця.

11. При встановленні областями передбачених відповідними постановами пільг по хлібозаготівлях районам і колгоспам технічних культур виходити не з формального прилічування їх до районів і колгоспів спеціальних культур, а з фактичного виконання ними завдань з засіву цих культур (льон, конопля, тютюн та ін.).

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 236. Арк. 205—207.

№ 87

ТЕЛЕГРАМА ЦК КП(б)У ВСІМ ОБЛАСНИМ КОМІТЕТАМ ПАРТІЇ ПРО ВЖИТТЯ НЕГАЙНИХ ЗАХОДІВ ПО ПОСИЛЕННЮ ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ

31 липня 1932 р.

Надіслати областкомам таку телеграму:

ЦК вимагає від вас вжиття негайних заходів посилення хлібозаготівель. Створюється неподібний і неприпустимий стан. Збиральна кампанія України основному закінчена, а заготовлено до цього часу біля 3 млн. пудів хліба проти заготовлених на перше серпня минулого року 21 млн. пудів. На Україні в кінці липня постачати робітничі центри нема чим, в той час коли во всю розгорнулося розбазарювання, спекуляція хлібом. ЦК пропонує негайно кинути весь керівний актив хлібозаготівлі, в найближчі дні виправити становище. Дальшу затяжку розгортання хлібозаготівель розглядати мемо як бездіяльність, що сприяє зриву хлібозаготівель та постачання робочих центрів. Вжиті заходи обкомам негайно повідомити ЦК.

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 236. Арк. 228.

КОПИЯ СПЕЦИАЛЬНОГО ДОНЕСЕННЯ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ МІЛІЦІЇ ОБКОМУ КП(б)У
ПРО ВИПАДКИ ЛЮДОІДСТВА В с. СОФІЇВКА
БЕРДЯНСЬКОГО РАЙОНУ

1 серпня 1932 р.

6 июля 1932 г. в Бердянскую раймилицию поступило заявление от гр. Чулкова Николая Борисовича, жителя г. Бердянска о том, что у бывшей его жены гр. Б. (разведенная с Чулковым), проживающей в с. Софиевка Бердянского района, пропал ребенок: девочка, 1,5 года.

Произведенным расследованием, а также показаниями гр. Б. установлено следующее:

Гр. Б., 25 лет, разведенная, батрачка, член артели «Октябрь», проживающая в с. Софиевка, имела на своем иждивении двух детей — мальчика трех лет и девочку 1,5 года. Летом в 1931 г. в артели почти не работала, совместно с мужем выработала всего 82 трудодня, при распределении дохода за 1931 г. от артели получила хлеба разных культур 133 кг, кроме этого имела корову и поросенка. В декабре 1931 г. за отсутствием корма корову и поросенка зарезала на питание. В это же время хлеб у нее был израсходован и она стала питаться исключительно одним мясом.

В начале марта 1932 г. мясо от коровы и поросенка израсходовала и стала варить кости и этим наваром питалась сама и питала детей. От такого питания Б. стала опухать, последняя несколько раз обращалась за помощью в сельский Совет, в правление артели, но помощи не получала, оставаясь в беспомощном голодном состоянии, Б. решила убить ребенка-девочку и ее мясом питаться.

В последних числах марта 1932 г. уложила спать мальчика и когда мальчик уснул, наточила большой столовый нож, подозвала к себе девочку, подняла ей голову вверх и одним движением ножа по шее перерезала гортань. Девочка стояла без движения, не шевелясь, Б. взяла ее на руки, посмотрела на нее, положила на скамейку, накрыла платком, сама легла спать. На утро следующего дня отрезала голову девочке, положила в котел, после чего, срезав мякоть мяса от левой ноги, остальные части тела порезала на куски, завернула в тряпки и вынесла во двор и зарыла в навоз. Прийдя в комнату растопила плиту, поставила котел с головой от убитой девочки и стала варить, сварила голову ребенка, мякоть от костей отделилась, вытащила череп с костями головы, сняла лобную кость, вытащила мозги и по-

ложила на тарелку. Когда мальчик проснулся и стал просить кушать, она ему дала мозги и сказала: «Кушай — это телячье». Мальчик попробовал, но кушать не стал, тогда она взяла и стала сама кушать, но кушать их не могла и выбросила собаке. После чего дабы накормить ребенка, стала варить отрезанный кусок мяса и дала мальчику, но мальчик его не стал кушать и она также не кушала, так как по ее словам оно было слишком жирное.

Произведенным обыском с целью обнаружения частей ребенка было найдено: лобную кость черепа, лежащего в навозе во дворе Б.

Медицинским исследованием установлено, что действительно лобная кость черепа подверглась вывариванию.

Гр. Б., ввиду ее опухлости на почве недоедания находилась на излечении в больнице. В данный момент у Б. опухоль прошла и последняя находится в больном состоянии в больнице для определения ее психического и умственного состояния.

Дело по обвинению гр. Б. закончено и в порядке 103 статьи уголовно-процессуального кодекса направлено Бердянскому райпрокурору на рассмотрение.

Заместитель начальника РК милиции *Рудов*
Начальник оперативного отдела *Хац*

ПА ІІІ при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1143. Арк. 24—26.

№ 89

ТЕЛЕГРАМА ЦК ВКП(б)
ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТУ КП(б)У ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ
НАРКОМАТОМ ЗЕМЛЕРОВСТВА СРСР ЗАВДАНЬ
ДЛЯ УКРАЇНИ З ОЗИМОЇ СІВБИ
ТА ЗЯБЛЕВОЇ ОРАНКИ

3 серпня 1932 р.

Сообщается постановление ЦК от 1 августа: утвердить представленные Наркомземом СССР задания краям по озимому севу и зяблевой пахоте, запретив местным органам изменять их в сторону уменьшения УССР (в тысячах гектар): зяблевая вспашка 7400, озимый сев — 10730, в том числе пшеница — 6500, незерновые культуры — 130.

Секретарь ЦК *Каганович*

ПА ІІІ при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2012. Арк. 18.

№ 90

ДИРЕКТИВНИЙ ЛИСТ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОБКому КП(б)У СІЛЬСЬКИМ РАЙКОМАМ ПАРТІІ ПРО ЗАХОДИ ПО ПОСИЛЕННЮ ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ

7 серпня 1932 р.

Хныканье, растерянность, проявленные многими районами во время доведения планов хлебозаготовок, не только не поборены, а, как показывают итоги заготовок в первую пятидневку августа, нашли свое дальнейшее развитие. Область в первой августовской пятидневке едва заготовила треть пятидневного задания. При общем неудовлетворительном ходе заготовок на Украине наша область занимает последнее место. Такого положения областком более терпеть не может. Усвойте наконец, что такое отношение к хлебозаготовкам срывает снабжение хлебом армии, промцентров. Категорически требуем изо дня в день выполнять данные вам пятидневные задания по хлебу, десятого обязательно должно быть выполнено задание обеих первых пятидневок. В обеспечение этого выполните практические директивы областкома о форсировании молотбы, мобилизации всего тягла, рабсилы для работы от зари до зари для молотбы, скирдования, вывоза хлеба. Обеспечивая правильную выдачу натуравансов, стимулируя этим повышение производительности труда, прекратите, наконец, разбазаривание хлеба. Решительными мерами сломите сопротивление по хлебодаче, добейтесь немедленного резкого перелома.

О принятых мерах немедленно сообщите в областком.

Секретарь областкома КП(б)У *В. И. Чернявский*

Партархів Дніпропетровського обкому Компартії України. Ф. 19. Оп. 1. Спр. 39. Арк. 133.

№ 91

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У ПРО ЗАХОДИ ПО БОРОТБІ З СПЕКУЛЯЦІЄЮ ХЛІБОМ

9 серпня 1932 р.

Решением партии и правительства колхозная торговля хлебом разрешена только после 15 января 1933 г., после полного выполнения хлебозаготовок по Союзу. До этого срока продажа хлеба на базарах воспрещена. Это мероприятие должно облегчить борьбу с разбазариванием колхозного хлеба, создать необходимые условия для борьбы с разбаза-

риванием хлеба единоличными хозяйствами и тем самым способствовать успешному выполнению плана хлебозаготовок и сохранению максимальных натуральных фондов, подлежащих распределению среди колхозников.

Продажа хлеба на рынке до установленных правительством сроков на деле является потаканием кулаку и спекулянту и облегчает им работу по срыву выполнения основного обязательства колхозов, единоличников-бедняков и середняков перед пролетарским государством, ведет к разбазариванию натуральных фондов, подлежащих распределению среди колхозников, а тем самым направлена против организационно-хозяйственного укрепления колхозов, против колхозов.

Борьба с торговлей хлебом до полного выполнения плана хлебозаготовок во всем Союзе (до 15 января) должна стать делом широчайших масс, составной частью всей нашей работы по выполнению плана хлебозаготовок.

Обеспечение этой задачи является важнейшей обязанностью районных партийных комитетов, сельских парторганизаций, всех передовиков-колхозников. В первую очередь необходимо ударить по перекупщикам-спекулянтам, кулацко-зажиточной верхушке и единоличникам, злостно уклоняющимся от выполнения плана хлебозаготовок.

На общих собраниях колхозов и бригад необходимо обсудить вопрос о хлебозаготовках и торговле хлебом колхозов и колхозников и разъяснить работникам действительный смысл решений партии и правительства и провести постановление, категорически воспрещающее правлениям производить продажу колхозного хлеба до 15 января 1933 г., призывающее колхозников не продавать до этого срока хлеба на базарах.

Необходимо на общих собраниях разъяснить, что за продажу хлеба на базарах (зерно, мука) до выполнения плана по Союзу (до 15 января) виновные будут привлекаться к судебной ответственности.

Провести такие же общесельские собрания единоличников-бедняков и середняков.

Наряду с массовой работой необходимо умелое, твердое проведение судебно-репрессивных и административных мер, репрессии необходимо направить в первую очередь против перекупщиков хлеба — спекулянтов, против кулацко-зжиточной верхушки села. В то же время необходимо применять репрессии и против правлений колхозов, а также единоличников-контрактантов, невыполняющих своих обязательств по сдаче хлеба государству и продающих уже теперь хлеб (зерно, мука) на базарах.

Для этого:

1. Обязать советские органы, ГПУ и милицию обеспечить полное устранение с рынка перекупщиков зерна и муки.

2. Против кулацко-зажиточных хозяйств (твердосдатчиков), продающих хлеб, применять меры административной ответственности по закону 3 июля 1929 года, а также судебные репрессии.

3. Правления колхозов, продающие хлеб на базаре, должны быть привлечены к судебной ответственности, причем репрессии прежде всего направить против председателей и зав. хозяйством колхоза.

Во всех случаях привлечения к ответственности колхозная система должна обеспечить общественное осуждение и постановление о привлечении виновных к суровой судебной ответственности со стороны колхозов, правления которых допустили незаконную продажу хлеба.

Все случаи привлечения к ответственности правлений колхозов, торгующих хлебом, необходимо широко освещать в прессе, сообщая одновременно, как реагировали колхозники того колхоза, где правление допустило незаконную торговлю хлебом.

4. Единоличников-контрактантов, продающих свой хлеб на базаре, привлекать к судебной ответственности, и прежде всего тех, которые, не выполнив контрактационных обязательств, злостно уклоняясь от выполнения контрактационных договоров, продают свой хлеб.

Борьбу со спекуляцией хлебом, работу по выявлению единоличников и колхозников, незаконно торгующих хлебом, необходимо проводить так, чтобы ни в какой мере не ударить по колхозной торговле и торговле трудящихся единоличников другими сельскохозяйственными продуктами своего производства, чтобы эта борьба никоим образом не отражалась на развертывании колхозных базаров.

Репрессивные меры должны применяться так, чтобы никоим образом не скатиться к массовым репрессиям против колхозников и единоличников, середняков и бедняков. Репрессии должны применяться с тщательным выбором объектов, с таким расчетом, чтобы решительно ударяя по кулаку-спекулянту, по злостному срывщику — контрактанту-единоличнику, этим самым воздействовать на остальных продавцов хлеба — колхозников, единоличников.

В отношении колхозников, единоличников (бедняков и середняков), должны быть применены товарищеские суды, осуждение бригадой и т. д. Партийные организации должны помнить, что методы общественного воздействия должны

явиться основной формой борьбы в отношении колхозников и единоличников, бедняков и середняков.

Репрессии (арест, конфискация) не должны производиться на базарах. Но на базарах мы должны в первую очередь через фининспектуру, устанавливая фамилию продающего хлеб, из какого он села и колхоза.

Райпарткомы, райколхозы, сельсовет, колхозы должны обеспечить, чтобы ни один вскрытый факт торговли зерном и мукой не остался недоведенным до колхоза, колхозник которого торгует хлебом, до сельсовета, единоличники которого продают хлеб.

Обязать ГПУ и НКЮ в соответствии с настоящим решением дать указания по своей линии.

ПА ИП при ЦК Компарті України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 237. Арк. 14—16.

№ 92

ПОСТАНОВА УКРКОЛГОСПЦЕНТРУ ПРО ЗАБОРОНУ ВИДАВАТИ ХЛІБ В ГРОМАДСЬКОМУ ХАРЧУВАННІ

22 серпня 1932 р.

Несмотря на указания ЦК, во многих районах продолжают выдавать хлеб при общественном питании. Выдавая натуральные авансы в размере 200—400 г на трудодень, в то же время отпускают при общественном питании в день 1 кг и больше на едока, протаскивая этим путем худшего вида уравниловку.

Таким образом, через общественные столовые разбазаривается значительная часть фондов, подлежащих распределению среди колхозников на трудодни, вносится такая поправка едоцкого порядка к установленному партией порядку распределений исключительно на трудодни, что лучшая часть колхозников, актив колхозников, имеющих большое количество трудодней за полугодие, в частности за период весенней посевкампании, попадают в явно невыгодное положение. Под влиянием тех групп колхозников, которые имеют мало трудодней, правления колхозов очень медленно, неохотно идут на отмену выдачи хлеба при общественном питании.

Ввиду этого предлагается:

- а) Выдачу хлеба при общественном питании за исключением трактористов прекратить;
- б) Обеспечить полностью выдачу колхозникам натураль-

ного аванса в соответствии с решением ЦК и СНК Союза исключительно на трудовни;

в) Колхозники, находящиеся на работе, получают общественное питание (горячая пища), принося свой хлеб.

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 237. Арк. 13.

№ 93

ПОСТАНОВА БЮРО ВІННИЦЬКОГО ОБКОМУ КП(б)У ПРО СТАН ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ У ЛЕТИЧІВСЬКОМУ РАЙОНІ

22 серпня 1932 р.

Бюро обкому відзначає низку помилок і порушень директив партії, допущених Лєтичівським райпарткомом та райвиконкомом в час підготовки до хлібозаготівель. Замість того щоб використати час для проробки й доведення планів до села в строк, що його надано ЦК і обкомом, тобто 1 серпня, план хлібозаготівель, одержаний в районі 23 серпня, за директивою райпарткому вже 24 серпня механічно був розверстаний та доведений до сіл — колгоспів. При такому поспішному доведенні планів помилки були настільки великі, що РПК був примушений через два дні стати на шлях перегляду всього плану й довести нові завдання. Незважаючи на це, проте, й зараз план по району розподілено поміж секторами без достатнього урахування економічних показників й особливостей кожного села — колгоспу.

Внаслідок цього окремим колгоспам план перебільшено й навіть є випадки, коли після виконання ними плану хлібозаготівель не залишається посівного матеріалу озимих культур (М. Вербецький, Лятки, М. Сахнянський) і, навпаки, окремим колгоспам план значно нижчий, порівнюючи з реальними можливостями колгоспу (колгоспи: Дашківці, Чубарівка). Крім того, РПК та РВК при розподілі плану хлібозаготівель не урахували директиви партії про залишення в колгоспах, що краще господарюють, більшої кількості натуральних фондів до розподілу серед колгоспників.

Ще більше помилок та перекручень допущено при розподілі плану серед одноосібного сектора: є села з меншою врожайністю, де відсоток вилучення досягає 70—75 %, в той же час в селах з більшою врожайністю вилучення — 50—60 %. План по одноосібному сектору розподілено без перевірки засівних площ, через що по окремих селах, де засівні площі при фактичній перевірці зменшились (сс. Снітовка,

Лятки), і це дало підставу сільрадам встановлювати норму здачі 12—13 ц з гектара при пересічній врожайності 7—8 центнерів.

В багатьох селах району ще й досі не визначено куркульських господарств та не доведено їм твердих завдань.

Бюро обкому відзначає, що ще й до цього часу Лeticівська райпарторганізація не мобілізувала свої сили на скоріше закінчення збиральної кампанії та виконання плану хлібозаготівель, особливо по одноосібному сектору та твердо-здатчикам, не розгорнула масової роботи, не забезпечила в багатьох селах безпосереднього догляду та керівництва (не скрізь є уповноважені). При видачі авансів в окремих колгоспах грубо порушено директиву ЦК і уряду щодо розміру та порядку авансування. Наприклад, в с. Щедрова перший аванс видавався по снопу жита і пшениці на їдця.

Поряд з відсутністю масової роботи навколо боротьби з втратами не було застосовано судових репресій за розкрадання колгоспного майна й хліба (сс. Буглаї, Паплинци).

Бюро обкому ухвалює:

1. Запропонувати бюро райпарткому та фракції райвиконкому негайно виправити допущені помилки й викривлення в розподілі плану хлібозаготівель, проте, ні в якому разі не допускаючи повторення перегляду загального плану по селах і колгоспах, виправляючи помилки лише по окремих селах і колгоспах, які явно переобложені. В тих же колгоспах та селах, де є можливість збільшення плану хлібозаготівель, це збільшення провести шляхом масової роботи та висунення самими колгоспами й селами зустрічного плану.

2. Зобов'язати райпартком та фракцію райвиконкому під особисту відповідальність секретаря РПК та голови РВК протягом 3 днів закінчити виявлення куркульсько-заможних господарств та доведення планів кожному двору, не допускаючи доведення твердих завдань до середняцьких господарств.

3. Розгорнути широку масово-політичну роботу навколо скорішого закінчення збиральної кампанії, хлібозаготівель та боротьби з втратами, провівши широкі роз'яснення постанови уряду про охорону громадського майна.

Доручити облпрокурору негайно перевірити роботу прокуратури й судово-слідчих органів Лeticівського району, а винних в затримці розгляду справ по крадіжці колгоспного майна притягти до відповідальності.

4. Райпарткому негайно мобілізувати партактив та всю парторганізацію, правильно розташувати партійні сили по селах і колгоспах з тим щоб, виправляючи допущені помил-

ки, зокрема щодо видачі авансів, забезпечити чітким керівництвом виконання завдань по хлібозаготівлі.

5. Бюро обкому попереджає бюро РПК та фракцію РВК й особисто секретаря райпарткому та голову райвиконкому, що в разі допущення подібних помилок та коли в найближчі дні не буде досягнуто рішучого зламу по району в справі збиральної кампанії та хлібозаготівлі, обком буде примушений притягти районне керівництво до суворої партійної відповідальності.

Партархів Вінницького обкому Компартії України. Ф. 136. Оп. 1. Спр. 11. Арк. 128—129.

№ 94

ВИТЯГИ З ЗАЯВ КОЛГОСПНИКІВ ПРО ВИХІД З КОЛГОСПІВ, ЯКІ НАДІЙШЛИ ДО ПРИЙМАЛЬНОЇ ГОЛОВИ ВУЦВК Г. І. ПЕТРОВСЬКОГО

25 серпня 1932 р.

Протягом останнього місяця до прийомної Голови ВУЦВК надійшло близько 1,5 тис. заяв про вихід з колгоспу. Майже 70 % поданих заяв припадає на Харківську область. Найбільша кількість заяв надійшла з Гадяцького, В. Писарівського, Олексіївського та Богодухівського районів (170—200 заяв).

Основна маса селян, які подали заяви,— це бідняки — 80 %, решта — середняки. За колгоспним стажем 60 % вступили весною 1931 р.

В своїх заявах про вихід вони пишуть:

Колгоспники с. Чемерис-Волоских Барського району колгоспу «Гігант»:

«Вступаючи до колгоспу, ми усупільнили землю, живий та мертвий реманент, дали насіння озимини, працювали в колгоспі як належить, а за це ми маємо злидні та голод.

Коли нас умовляли вступити до колгоспу, обіцяли давати на їдця 15—16 пудів хліба на рік, дали по одному чи по два, а під час хлібозаготівель і той забрали, завдяки чому ми пропадаємо з голоду.

Зверталися до місцевих органів влади за допомогою, але такої не отримуємо. Спасючи дітей своїх від голодної смерті, просимо Вас, рідний наш батько, зробити розпорядження РВК, щоб правління колгоспу «Гігант» задоволило наші клопотання про виключення наших господарств з колгоспу та повернули нам наші землі з врожаєм цього року та усупільнене майно».

Колгоспники хутора Шинківщини Покровсько-Багачанської сільради Хорольського району:

«Колгосп складався з 53 господарств, 5 виключено як зривників плану хлібозаготівлі.

Матеріальне становище колгоспників погане — двоє вмерло голодною смертю.

Одержана компенсація за трудовні не тільки не задовольняє потреби колгоспника, але цього не вистачає розрахуватися за різні зобов'язання.

Гр. Бібик Кіндрат виробив 330 трудовнів і за це одержав 36 пудів хліба, а останні гроші, що він мав одержати по 50 коп. за трудовень, пішли на виплату різних зобов'язань.

Облігації 30 крб., тракторне зобов'язання — 15 крб., машинне — 9 крб., спецвнески — 18 крб., вступний 15 крб., а лишок йому не додали».

Колгоспники артiлі ім. Сталіна Карлівського району:

«Немає що їсти, майже що голодовка, а друге те, що літо проробили, а в зиму залишилися без одяжі й без хліба, в чому й прохаємо належного розпорядження про повернення нам землі та майна з колгоспу».

Артiль «Красное Знамя» В. Писарівського району:

«Керівники артiлі і більшість членів артiлі ставляться до роботи неухважно, через безгосподарність загинула тяглова сила, земля обробляля неохайно, внаслідок чого колгоспники не забезпечені, залишилися без хліба — голодують, без одягу».

Колгоспники хутора Похожої Криниці Роменського району:

«У колгосп «Нове життя» ми вступили добровільно й зараз по своєму бажанню вибуваємо й просимо Вас аби нам повернули усупільнене майно, коні, вози, упряж, а також і посів як озимий так і ярий».

Колгоспники с. Богданівки Грушківського району:

«Працювали з лютого 1931 по червень 1932 р. й в процесі нашої роботи цілого року ми побачили, що так працювати надалі не можна, а саме: мається багато випадків, що працювали, а належної оплати трудовиниці — наш бідняцько-середняцький труд правління колгоспу кепсько учтує, погане відношення до колгоспників з боку правління, тому що ми подали заяви про вихід з колгоспу».

Колгоспники Власівської сільради, колгосп «Буденного» Олексіївського району:

«Колгоспники не забезпечені, за трудовні всім не виплатили, при виплаті допущено знеосібку — хліба одержали однаково й той, хто виробив 540 трудовнів, і той, хто виробив

200 трудоднів. Члени правління і багато з колгоспників до роботи ставляться неуважно».

Колгоспники с. Семеринки Тростянецького району — Харківщина.

«Вступаючи в колгосп, усупільнили землю, все майно, по-сівматеріал, обробляючи її своїми силами. Зараз колгосп не розраховується, трудоднів не сплачує, пайок не видає, колгоспники обірвані, голодують».

Колгоспники с. Бірки, Броварки та Ципки Гадяцького району:

«Колгосп, розраховуючись, видав колгоспникам дуже мало хліба, а є такі, що нічого не одержали і тому колгоспники голодують».

Є багато випадків, що виданий хліб колгоспникам, забраний назад.

Одноосібник-середняк та бідняк багато краще забезпечені, ніж колгоспник».

Зав. приймальні Голови ВУЦВК *Баранов*

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2021. Арк. 122—124.

№ 95

ТЕЛЕГРАМА ЗАСТУПНИКА ГОЛОВИ РАДИ ПРАЦІ І ОБОРОНИ В. В. КУЙБИШЕВА В ЦК КП(б)У ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ПРИСКОРЕННЯ ВІДВАНТАЖЕННЯ ЗЕРНА З УКРАЇНИ НА ЕКСПОРТ

27 серпня [1932 р.]

Вместо установленного Вам правительством плана от-
грузок августе порты 190 тыс. т Вами отгружено только
20 тыс. Такое положение приводит большим валютным
потерям, связанным невыполнением контрактов, простоем
тоннажа, также подрыву авторитета рынках. Предлагаю не-
медленно усилить первую очередь отправку порты, отгрузить
до конца месяца тоннах пшеницы 30 тыс., ячменя — 20 тыс.,
ржи — 10 тыс., не считая уже отгруженного. Примите как
боевое задание ежедневных отгрузках, телеграфируйте ком-
загсто. Куйбышев.

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2091. Арк. 14.

ПОСТАНОВА БЮРО ЛУГАНСЬКОГО
МІСЬККОМУ КП(б)У ПРО НЕПРИПУСТИМІСТЬ
ВИТРАЧАННЯ ХЛІБА НА ГРОМАДСЬКЕ ХАРЧУВАННЯ
В ІДАЛЬНЯХ КОЛГОСПІВ

31 серпня 1932 р.

1. Руководствуясь директивой ЦК и обкома, предложить фракции райколхозсоюза и сельпартячейкам выдачу хлеба при общественном питании, за исключением трактористов, не допускать. Правления колхозов, нарушающих эту директиву, привлекать к суровой ответственности за разбазаривание продовольственных фондов колхозов.

2. Предложить фракции райколхозсоюза обеспечить полностью выдачу колхозникам натурального аванса, в соответствии с решением ЦК и Совнаркома, исключительно по трудодням, не допуская уравниловки, а в тех колхозах, где допущены искривления решений ЦК, Совнаркома и Колхозцентра, немедленно исправить ошибки, а виновников, допустивших нарушение указанных директив, привлечь к ответственности.

3. Предложить РКС и партячейкам установить такой порядок, чтобы колхозники, находящиеся на работе, получали общественное питание (горячую пищу), принося свой хлеб.

4. В связи с грубым нарушением директив партии и правительства о выдаче натуральных авансов колхозникам и разбазаривания продовольственных фондов в артели «Демьяна Бедного» Ореховского сельсовета (выдача более 20 % обмолота, выдача по 800 г хлеба взрослому и 400 г подросткам в общественном питании), просить президиум гор. КК: председателя колхоза — коммуниста т. Павлюченко, завхоза — кандидата партии т. Кубаткина и других членов правления коммунистов привлечь к партийной ответственности. Одновременно с этим предложить фракции райколхозсоюза срочно проверить работу правления колхоза «Демьян Бедный» и лиц, допустивших грубейшее извращение директив партии и правительства, привлечь к ответственности.

5. Бюро Ореховской партячейки за неприятие решительных мер в отношении коммунистов, работающих в правлении колхоза «Демьян Бедный» и допустивших искривления линии партии и правительства, как в выдаче авансов, так и разбазаривании продовольственных фондов колхоза,

объявить строгий выговор с предупреждением и предложить немедленно разоблачить нарушителей директив партии и правительства перед колхозной массой.

Партархів Луганського обкому Компартії України. Ф. 5. Оп. 1 Спр. 79. Арк. 77.

№ 97

ЛИСТ ЦК КП(б)У ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМИТЕТУ ВКП(б) ПРО НЕОБХОДИМІСТЬ ЗМЕНШЕННЯ РІЧНОГО ПЛАНУ ЗАГОТІВЕЛЬ НАСІННЯ ЛЬОНУ

9 вересня 1932 р.

Постановлением ПБ ЦК ВКП(б) от 1 августа 1932 г. для Украины установлен годовой план заготовок семян льна в 40 тыс. т против фактической заготовки в прошлом году 24,8 тыс. тонн.

Несмотря на некоторое увеличение в этом году посевплощади льна (в прошлом году — 159 тыс. га, а в этом — 163 тыс. га) и несколько большую урожайность (примерно на 0,3 ц с гектара), мы считаем невозможным такое значительное увеличение плана заготовок по сравнению с прошлым годом — на 15,2 тыс. тонн. Ибо при этом положении изъятие с 1 га должно будет составить в среднем 2,5 ц, или около 70 % валового сбора урожая, против изъятия прошлого года в среднем 1,6 ц с гектара, или 46 % урожая.

Если исходить из установленной нормы высева (1,02 ц на гектар) и проектируемых площадей засева льна в 1933 г. в размере 170 тыс. га, то при валовом сборе этого года в 59 тыс. т остаток семян, при условии заготовки 40 тыс. т, еле покрывает только нужды на посев. Оставление же некоторого количества семян у посевщиков для потребительских нужд, в целях стимулирования посева льна, при таком плане заготовок в этом году будет совершенно невозможным.

Исходя из этого мы просим уменьшить план заготовок семян льна с 40 тыс. т до 30 тыс. т, что составит изъятие в среднем с 1 га 1,8 ц, или 50 % валового сбора урожая. Даже при этом условии изъятие из валового сбора в текущем году будет на 4—5 % больше, чем в прошлом году.

Секретарь ЦК КП(б)У С. Косиор

ПА ІІІ при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2085. Арк. 7—8.

№ 98

ТЕЛЕГРАМА ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМИТЕТУ КП(б)У З ВИКЛАДОМ ПОСТАНОВИ РАДНАРКОМУ СРСР ТА ЦК ВКП(б) ПРО НЕМОЖЛИВІСТЬ ВИДІЛЕННЯ НАСІННЕВОЇ ПОЗИКИ КОЛГОСПАМ І РАДГОСПАМ

23 вересня 1932 р.

Постановление СНК Союза ССР и ЦК ВКП(б): ряд местных организаций обращается в СНК и ЦК за семенной ссудой для совхозов и колхозов. Ввиду того, что урожай настоящего года является удовлетворительным, а правительством оставлен для колхозов уменьшенный план государственных хлебозаготовок, который должен быть выполнен полностью, СНК и ЦК постановляют: первое — отклонить все предложения о выдаче семенной ссуды. Второе — предупредить, что в текущем году ни совхозам, ни колхозам ссуда не будет выдаваться ни для озимого, ни для ярового сева. Третье — возложить на председателей колхозов, директоров МТС и директоров совхозов ответственность за выделение полностью семенных фондов к яровому севу в установленные СНК и ЦК сроки (не позднее 15 января 1933 г.) и за их полную сохранность.

23 сентября

Председатель СНК СССР *Молотов (Скрябин)*
Секретарь ЦК *И. Сталин*

ЦА ИП при ЦК Компартії України. Ф 1 Оп. 1. Спр. 2012. Арк. 36.

№ 99

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК ВКП(б) ПРО ХЛІБОЗАГОТІВЛІ НА УКРАЇНІ ТА ПІВНІЧНОМУ КАВКАЗІ

22 жовтня 1932 р.

В целях усиления хлебозаготовок командировать на две декады:

а) т. Молотова на Украину с группой в составе тт. Калмановича, Саркиса, Маркевича, Кренцеля.

б) т. Кагановича на Сев. Кавказ с группой в составе тт. Юркина, Чернова.

ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС. Ф. 17. Оп. 3. Спр. 904. Арк. 11.

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У
ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ПОДОЛАННЯ ВІДСТАВАННЯ
УКРАЇНИ У ВИКОНАННІ ПЛАНУ ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ

25 жовтня 1932 р.

Октябрьский пленум ЦК КП(б)У* потребовал от всех партийных организаций Украины усиления боевой мобилизованности в борьбе за хлеб, за решительное и быстрое преодоление отставания Украины в выполнении плана хлебозаготовок.

Пленум ЦК КП(б)У обязал партийные организации добиться немедленного перелома в ходе хлебозаготовок путем усиления оперативного руководства хлебозаготовками, максимального напряжения всех сил партийных и советских органов и лучшей мобилизации активности миллионных масс колхозного крестьянства на выполнение своих первых обязательств перед пролетарским государством.

Этого перелома до сих пор нет. Итоги четвертой октябрьской пятинки, давшей ничтожно малое количество заготовленного хлеба — 60214 т по всей Украине, — говорят о том, что в большинстве партийных организаций вместо повышения боевой большевистской мобилизованности продолжают иметь место косность, неповоротливость и отсутствие должного организующего нажима на важнейшем сейчас участке — на участке борьбы за хлеб. Чем, как не отсутствием должной большевистской мобилизованности, можно объяснить итоги на 20 октября, когда месячный план хлебозаготовок выполнен только на 18 %, а годовой план выполнен всего лишь на 38 % по сравнению с прошлым годом.

Такого положения мы не можем терпеть более ни одного дня. Задача большевиков Украины, задача всех областных и районных организаций, каждой колхозной и совхозной ячейки КП(б)У, каждого члена и кандидата партии, каждого комсомольца заключается в том, чтобы быстрее и крепче мобилизоваться не на словах, а на деле на немедленное преодоление этого позорного отставания, неизмеримо повысить свою роль в руководстве массами в деле успешного выполнения хлебозаготовок, обеспечив на деле тот перелом, которого требовал пленум ЦК КП(б)У. Мы должны суметь быстро наверстать упущенное время и общими усилиями,

---

* Пленум ЦК КП(б)У відбувся 12 жовтня 1932 р.

дополнительной мобилизацией всех сил и ресурсов вывести Украину в число передовых районов СССР.

Ноябрь и последние дни октября должны быть решающими в деле усиления поступления хлеба, в выполнении хлебозаготовок — решающими в борьбе за хлеб не в резолюциях, обязательствах и обещаниях, которые до сих пор не выполнялись, а на деле.

Совершенно очевидно, что если мы растянем хлебозаготовительную кампанию до января—февраля, то мы сорвем и выполнение плана хлебозаготовок, и подготовку к осеннему севу. Уже в декабре потребуются переключение полного внимания всех наших организаций на боевую подготовительную работу к четвертой большевистской весне. Поэтому ноябрь должен стать месяцем, решающим выполнение годового плана хлебозаготовок.

Приближается 15-я годовщина Октябрьской революции. В создавшихся конкретных условиях мы не мыслим подготовки и празднования этой великой годовщины без решительного усиления темпов хлебозаготовок. Последние дни подготовки к празднованию этой великой годовщины должны дать новый большой подъем активности, трудового производственного энтузиазма рабочих, колхозных масс и трудящихся единоличников на всех участках социалистического строительства.

Задача всех партийных организаций заключается в том, чтобы путем широчайшего развертывания массовой работы возглавить эту активность, направить ее в организованное русло усиления борьбы за выполнение первоочередных хозяйственно-политических заданий и в том числе и в первую очередь — за выполнение планов хлебозаготовок. Лозунг стопроцентного выполнения годового плана хлебозаготовок к 15-й годовщине Октября должен стать боевым лозунгом для колхозов и единоличных трудящихся крестьян таких областей, как Винницкая и Киевская, и на выполнение этого лозунга должны быть на деле мобилизованы массы. Встретить Октябрьскую годовщину удесятенными темпами хлебозаготовок — таков должен быть боевой лозунг всех остальных областей Украины.

ЦК КП(б)У требует от всех областных, районных и низовых организаций немедленно провести следующие мероприятия:

1. Развернуть широчайшую политическую работу среди колхозников и единоличников за скорейшее выполнение планов хлебозаготовок, бросив все партийные и комсомольские силы для непосредственной работы в колхозах и селах

для организации массовых красных хлебных колхозов имени 15-й годовщины Октябрьской революции.

2. Немедленно созвать массовые собрания и слеты колхозников и единоличников, на которых всесторонне обсудить воззвание рабочих Днепростроя, а также и более полно осветить наши задачи и обязанности в связи с 15-й годовщиной Октября. На этих собраниях должны быть приняты конкретные обязательства колхозов и единоличников, они должны стать поворотным пунктом действительного подъема колхозников и единоличников на борьбу за усиление во много раз темпов хлебосдачи.

3. С целью наилучшей подготовки колхозных собраний и наиболее быстрого, организованного выполнения их решений немедленно провести собрания партячеек совместно с колхозным активом, на которых всесторонне обсудить и наметить боевые действенные меры, на деле обеспечивающие необходимое усиление хлебозаготовок.

4. Широко развернуть между колхозами, селами и единоличниками социалистическое соревнование за усиление хлебосдачи и быстрейшее выполнение плана. На этой основе организовать повсеместно непрерывные красные обозы хлебосдачи имени Октябрьской революции.

5. Необходимо вовлечь в борьбу за выполнение плана колхозы, уже выполнившие свои обязательства по хлебу. Эти колхозы должны выделить наилучших, наиболее стойких и преданных делу колхозников для помощи отстающим колхозам и проведения в них организационно-массовой работы по передаче своего опыта в деле организации хлебозаготовок, в организационно-хозяйственном укреплении колхозов, в распределении колхозных доходов. Широкое освещение и передача опыта передовых отстающим должно стать основной задачей этих социалистических колхозных буксиров. При этом следует, как правило, практиковать переброску тягловой силы и машин из района в район.

6. Все районные газеты должны на деле стать боевыми организаторами масс за быстрейшее выполнение обязательств перед государством, широко освещая опыт лучших колхозов, колхозников, единоличников, показывая лучшие образцы проведения соцсоревнования и социалистической взаимопомощи, усилив одновременную борьбу с кулаком и его правой и «левой» агентурой, беспощадно клеймя тех, кто вместо усиления боевой мобилизованности проявляет оппортунистическую бездеятельность и размагниченность.

7. Необходимо, чтобы в деле усиления хлебозаготовок приняли активнейшее участие и профорганизации. Проф-

союзы, предприятия и учреждения, шефствующие над тем или иным районом, селом, колхозом, должны оказать всестороннюю помощь сельским организациям в деле поднятия темпов хлебозаготовок, выделив в связи с подготовкой к празднованию Октябрьской годовщины бригады из лучших рабочих и служащих для развертывания широкой массовой организаторской работы в подшефных селах и колхозах.

ЦК еще раз призывает все партийные организации к усилению боевой большевистской мобилизованности на фронте борьбы за хлеб, за решительное нарастание темпов, обеспечивающих немедленный перелом, необходимый для быстрейшего выполнения планов хлебозаготовок.

Этой большевистской мобилизованности ЦК требует от каждой областной и районной организации, от каждой ячейки села, колхоза, совхоза и МТС, от каждого члена и кандидата КП(б)У и комсомольца.

Только беспощадно подавляя все попытки классового врага и его агентуры, направленные к срыву хлебозаготовок; только при развертывании непримиримой борьбы с прямым саботажем хлебозаготовок, так и с элементами косности, растерянности, мелкобуржуазной распущенности, дезертирского пасования перед трудностями; только широко развернув массово-организаторскую работу по мобилизации масс колхозников и трудящихся единоличников на выполнение плана хлебозаготовок, усилив на деле свою мобилизованность и напрягая все силы партийных и советских организаций на селе, большевики Украины в решающем месяце хлебозаготовок сумеют преодолеть и ликвидировать наше позорное отставание в борьбе за хлеб и выйти в число передовых республик СССР.

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 237. Арк. 130—133.

№ 101

ТЕЛЕГРАМА ЗАКАВКАЗЬКОГО КРАЙКОМУ ВКП(б) ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТУ КП(б)У ПРО ПРИСКОРЕННЯ ВІДВАНТАЖЕННЯ ЗЕРНА З УКРАЇНИ ДЛЯ ХЛІБОПОСТАЧАННЯ КРАЮ

27 жовтня 1932 р.

Основания решения СНК Союза 22 октября подлежит отгрузке ЗСФСР 23 тыс. т хлеба. Нами уже направлены люди для ускорения приемки. Просим вашей поддержки ввиду тяжелого положения хлебоснабжения края.

Секретарь Закрайкома Берия

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2002. Арк. 70.

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У ПРО ЗАХОДИ
ПО ПОСИЛЕННЮ ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ

30 жовтня 1932 р.

ПБ ЦК КП(б)У, обговорив спільно з представителем ЦК ВКП(б) т. Молотовим положення з хлібозаготівками, признає ход хлібозаготівок по Україні за октябрь виключительно неудовлетворительним: за 25 днів октябрия выполнено только 22 % місячного плану, а всего на 25 октябрия выполнено только 39 % годового плану хлібозаготівок.

Главной причиной этого срыва хлібозаготівок является почти полное прекращение борьбы за хліб в подавляющем большинстве районов Украины, господство демобилизационных настроений в отношении хлібозаготівок в период посевной кампании у большинства парторганизаций и их руководящих партийных и советских кадров. Это свидетельствует о том, что вопреки требованиям нашей партии выполнение хлібозаготівельного плану на Украине до сих пор не было связано с задачей организационно-хозяйственного укрепления колхозов и совхозов, без чего нельзя в настоящих условиях вести победоносной большевистской борьбы за хліб.

ЦК КП(б)У считает совершенно нетерпимым такое положение, когда парторганизации принимают решения о выполнении планов хлібозаготівок без обеспечения его действительного честного большевистского выполнения и особо указывает на то, что центр тяжести партийной работы в проведении хлібозаготівок должен быть перенесен на организацию колхозного актива и сплочение вокруг него колхозных масс, на проведение упорной и систематической организаторской работы, направленной на обеспечение выполнения плану отдельными районами, МТС, колхозами и единоличниками. Все это возможно только в том случае, если будет обеспечена немедленная и полная ликвидация имеющихся в парторганизации демобилизационных оппортунистических настроений и развертывание не на словах, а на деле подлинной большевистской борьбы за хліб, с проведением мобилизации всех необходимых сил для осуществления этой задачи.

1. Исходя из решения ЦК ВКП(б) о дополнительном снижении для Украины годового хлібозаготівельного плану на 70 млн. пудов, установить как окончательный и обязательный к безусловному выполнению на все 100 % следующий годовой плану хлібозаготівок по секторам, областям и по культурам.

ЦК особо указывает на то, что в установленном окончательном плане хлебозаготовок совершенно отсутствует какая бы то ни была страховка, что накладывает на каждую парт-организацию Украины особую ответственность за полное и безусловное выполнение хлебозаготовительного плана по каждому району, по каждой МТС, по каждому колхозу, по каждому совхозу и по каждому сельсовету в отношении единоличных хозяйств.

2. ЦК КП(б)У обязывает обкомы довести это снижение до района, МТС, колхоза и села не позже 5—6 ноября и сообщить ЦК о принятых планах в отношении отдельных районов и МТС не позже 5 ноября. Для этого провести в областях совещания секретарей РПК, директоров МТС и совхозов не позже 1—2 ноября. Между 1—6 ноября должны быть проведены в районах совещания председателей колхозов, председателей сельсоветов, а по колхозам и селам — собрания актива, общеколхозные собрания или собрания колхозных бригад, посвященные задаче всемерного усиления борьбы за хлеб и действительного обеспечения выполнения планов хлебозаготовок.

3. Особо указать всем обкомам и РПК на сугубую их ответственность за правильное и умелое использование производимого снижения плана хлебозаготовок в полном соответствии с действительным положением в каждом районе, в каждой МТС и колхозе с тем, чтобы совершенно не допустить при этом механически-уравнительского подхода в проведении этого дела.

Обязать обкомы внести на этой основе необходимые поправки в областном плане хлебозаготовок с точным установлением заданий по хлебозаготовкам для каждого района, для каждой МТС, для каждого совхоза, с должной проверкой положения в отдельных, по крайней мере крупнейших колхозах.

Предложить обкомам установить повседневный контроль и действительно оперативное руководство в отношении выполнения плана хлебозаготовок отдельными районами, отдельными МТС, отдельными колхозами.

Обязать обкомы каждую пятинедельку давать отчеты о ходе хлебозаготовок в ЦК КП(б)У на основе систематически проверяемых обкомом данных о хлебозаготовках по всем районам, МТС и совхозам.

4. В целях исправления возможных ошибок и просчетов при снижении планов считать необходимым, чтобы по каждой области 10 % от общей суммы уменьшения плана для колхозов было оставлено в распоряжении области, с тем чтобы

этот резерв был окончательно распределен между колхозами не позже 15 ноября.

Произведенное снижение плана по единоличному сектору довести до районов и сельсоветов с тем, чтобы 20 % от установленного размера снижения районы оставили в своем распоряжении в качестве маневренного резерва.

5. Для принятия на месте совместно с обкомами всех мер к большевистской мобилизации сил и обеспечению выполнения установленного окончательного плана хлебозаготовок, командировать:

т. Косиора — в Одесскую область.

тт. Чубаря и Скрыпника — в Днепропетровскую область,

тт. Затонского и Саркиса * — в Киевскую область,

тт. Любченко и Сухомлина ** — в Винницкую область,

тт. Голода *** и Карлсона **** — в Черниговскую область,

тт. Петровского Г. И., Михайлика ***** и Дудника ***** — в Донецкую область,

т. Зайцева — в АМССР.

т. Хатаевичу ***** поручить ведение работы по Харьковской области.

Кроме того, дополнительно мобилизовать из числа руководящих работников центральных учреждений не менее 100 человек наиболее квалифицированных подготовленных работников, командировав их в области в помощь областным парторганизациям для работы по усилению хлебозаготовок в районах. Список командированных и распределение их по областям утвердить Секретариату ЦК.

Всех членов ЦК и других руководящих центральных и областных работников, командированных ранее на работу по осеннему севу, по копке и возке свеклы переключить полностью на работу по хлебозаготовкам.

Пересмотреть во всех областях состав ранее мобилизованных на хлебозаготовки работников и тех из них, которые не справились со своей задачей, вернуть назад.

6. По совхозам окончательный годовой план, размеры

---

* С. А. Саркіс — секретарь Донецького обкому КП(б)У.

** К. В. Сухомлін — голова ВУРПС, заступник голови РНК УСРР

*** Н. П. Голод — секретарь ЦК КП(б)У.

**** К. М. Карлсон — заступник голови ДПУ УСРР.

***** М. В. Михайлик — голова Всеукраїнської кооперативної спілки спбживчих товариств (ВУКС).

***** Я. М. Дудник — голова Держплану УСРР, заступник голови РНК УСРР.

***** М. М. Хатаєвич — другий секретарь ЦК КП(б)У.

его снижения и сроки выполнения установить в ЦК КП(б)У не позже 10 ноября, после проверки действительного положения вещей по зерносовхозам и большей части свекло-совхозов. Часть командированных на хлебозаготовки руководящих работников должна быть использована специально для проведения этой работы в совхозах. Обязать обкомы и командированных товарищей представить в ЦК все материалы по совхозам не позже 8 ноября.

7. По единоличному сектору, где выполнение плана хлебозаготовок идет особенно неудовлетворительно, необходимо принять самые настойчивые и решительные меры к выполнению на все 100 % установленного окончательного плана хлебозаготовок не позже 10 декабря, обеспечив соответствующий индивидуальный подход к каждому в отдельности.

Обязать все партийные и советские организации на месте развернуть широкую разъяснительную работу среди трудящихся единоличных крестьян в связи с произведенным уменьшением плана.

В отношении к единоличникам, уклоняющимся от выполнения плана, наряду с мерами общественного воздействия допускать применение беспорного взыскания, штрафы в размерах рыночной стоимости несданного хлеба, без освобождения от сдачи хлеба, отказ в отпуске некоторых промтоваров и судебные репрессии в отношении укрывателей хлеба.

8. Обязать все партийные организации развернуть борьбу с кулацким сопротивлением хлебозаготовкам, обеспечив выполнение твердых заданий зажиточно-кулацкими хозяйствами и на деле дать решительный отпор оппортунистическим элементам в парторганизациях, не ведущим борьбы с кулацкими влияниями в колхозах и среди единоличников.

9. Особое внимание должно быть уделено делу организации обмолота. Обязать обкомы, облисполкомы, РПК и РИК полностью закончить обмолот пшеницы к 10 ноября, а всех зерновых — к 20—25 ноября.

Закончить уборку кукурузы и подсолнуха к 20 ноября, обеспечив вывоз пшеницы в счет плана хлебозаготовок в первую очередь перед всеми остальными культурами.

Обязать обкомы установить конкретные сроки окончания обмолота для каждого отдельного района, а районы — для каждого колхоза.

10. Обязать обкомы и райкомы принять срочные меры по обеспечению выполнения всего плана по мерчуку. Для этого организовать систематический контроль на каждой мельнице за полной сдачей мерчука, провести в ноябре через проверку

личный состав аппарата мельниц и повести решительную борьбу с тайным помолом, расхищением и незаконным расходованием мерчука.

11. Установить окончательный срок покрытия полностью задолженности по семссуде по всей Украине 1 декабря. Обязать областные и районные организации обеспечить погашение семссуды в первую очередь и из первых партий сдаваемого хлеба.

12. Обязать обкомы не допускать торговлю хлебом до выполнения плана хлебозаготовок и принимать решительные меры борьбы со спекулянтами и перекупщиками хлеба.

13. В целях поощрения районов, колхозов, успешно борющихся за выполнение плана хлебозаготовок, усилить отпуск им промтоваров за счет сокращения отпуска промтоваров районам и колхозам, которые не обеспечивают выполнение плана хлебозаготовок. При этом особое внимание обратить на стимулирование дефицитными промтоварами заготовок важнейших продовольственных культур (пшеницы, ржи).

14. Утвердить ноябрьский план хлебозаготовок в размере 90 млн. пудов.

ЦК предупреждает все парторганизации Украины, что по фактическому выполнению ноябрьского плана хлебозаготовок он будет судить о способности данной парторганизации не на словах, а на деле покончить с демобилизационными настроениями в парторганизации и повести большевистскую борьбу за хлеб и организационно-хозяйственное укрепление колхозов.

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 237. Арк. 140—144.

№ 103

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У ПРО ПОСИЛЕННЯ ДОПОМОГИ В ПРОВЕДЕННІ ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ З БОКУ ОРГАНІВ ЮСТИЦІЇ

5 листопада 1932 р.

В целях усиления борьбы за хлеб ЦК КП(б)У предлагает Наркомюсту, областным и районным комитетам наряду с развертыванием широкой массовой работы обеспечить решительное усиление помощи хлебозаготовкам со стороны органов юстиции.

ЦК предлагает:

1. Обязать судебные органы вне очереди рассматривать дела по хлебозаготовкам, как правило, выездными сессиями

на месте с применением суровых репрессий, обеспечивая дифференцированный при этом подход к отдельным социальным группам, применяя особо суровые меры к спекулянтам, перекупщикам хлеба.

2. Организовать в каждой области не менее 5—10 добавочных разъездных судебных сессий нарсуда для разъездов по районам.

Судебный разбор дел и применение строжайших репрессий должны сопровождаться широким развертыванием массовой работы по мобилизации общественности вокруг этих процессов на усиление борьбы за хлеб.

Обязать обкомы и Наркомюст укомплектовать эти сессии крепкими подготовленными работниками из бывших судебных работников.

Оформление назначения нарсудьями провести немедленно.

3. Обязать административные органы быстро проводить все установленные законом меры взыскания несданного хлеба и административные меры к злостным несдатчикам.

4. Предложить обкомам и райкомам обеспечить органам юстиции и административным органам все условия для усиления их работы, в частности немедленно освободить от всяких мобилизаций прокуроров, судей, следователей, дав им возможность и требуя от них должного участия в борьбе за выполнение хлебозаготовительного плана на своей непосредственной работе.

Наркомюсту и Прокуратуре республики немедленно дать органам юстиции соответствующую подробную директиву об активизации их участия в хлебозаготовках.

Обязать центральную и особенно местную прессу широко освещать эти судебные дела.

ПА ІІІ при ЦК Компарті України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 237. Арк. 177.

№ 104

ПОСТАНОВА БЮРО ХАРКІВСЬКОГО ОБКОМУ КП(б)У
ПРО ПРИПИНЕННЯ ЗАВОЗУ ТОВАРІВ НА СЕЛО ТА ПРО
ПОРЯДОК ДАЛЬШОГО ПОСТАЧАННЯ ПРОМИСЛОВИМИ
ТОВАРАМИ РАЙОНІВ І СІЛ, ЯКІ ВИКОНЮЮТЬ
ПЛАН ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ

14 листопада 1932 р.

1. В связи с совершенно неудовлетворительным ходом выполнения планов хлебозаготовок предложить обллегпрому, областным базам промышленности и межрайонным

базам госторговли и кооперации приостановить полностью отгрузку товаров по ноябрьскому плану на село, в том числе и по всяким целевым назначениям, не предусмотренных спецраспоряжением Наркомснаба, таким районам: Старо-Салтовский, Нехворощанский, Ново-Санжарский, Петровский, Ново-Водолажский, Кременчугский, Балаклеевский, Изюмский, Кишенковский, Онуфриевский, Печенежский, Ново-Георгиевский. Одновременно предложить облпотребсоюзу, торгующим организациям в этих районах изъять уже имеющиеся в наличии в районах на складах райсоюзов Сельпо, госторговли все остро дефицитные промтовары.

2. Предупредить такие районы: Глобинский, Диканский, Барвенковский, Лебединский, Пирятинский, Миргородский, Белопольский, Змиевской, Зиньковский, Ульяновский, Липово-Долинский, Велико-Багачанский, Карловский, Полтавский, Близнецовский, Липецкий, Золочевский, Чугуевский, Чутовский, Лубенский, Алексеевский, Волчанский, Градижский, Двуречанский, Хорольский, Велико-Бурлуцкий, Ахтырский, Решетилловский, Оржицкий, Миропольский, Красноградский, Оболонский, Опошнянский, Краснопольский, Краснокутский, Богодуховский, Чернухинский, Сахновщанский, Тростянецкий, Лохвицкий, Валковский, Гадячский, Бригадировский, Кобелякский, Велико-Писаревский, что ноябрьская отгрузка товаров им приостанавливается, причем в случае если в ближайшие дни не будет достигнуто решающего перелома в хлебозаготовках, обеспечивающего своевременное выполнение годового плана в этих районах, к ним будут применены такие же меры, как к группе районов, определенных пунктом 1.

3. Предложить облпотребсоюзу — т. Ильчикесу, Хаторгу — т. Локшину, Полтавторгу — т. Панову, Кремторгу — т. Шиткову немедленно взять на учет все остро дефицитные товары, находящиеся на межрайонных базах госторговли, кооперации и базах райсоюзов в районах, перечисленных в пунктах I и II, а именно: метровая и штучная мануфактура, обувь, фабричное готовое платье, галоши, валенки, кожаные, сахар, гвозди, эмалированная и оцинкованная посуда, трикотаж, махорка, папиросы, кондитерские изделия, хозяйственное мыло, оконное стекло, и сообщить о наличии указанных товаров облснабу.

4. Предложить облснабу и облпотребсоюзу перераспределение наличных товаров на базах и отдельным районам, а также отгрузку в дальнейшем товаров в районы проводить исключительно по согласованию с уполномоченным комзаготСТО.

5. Обязать РПК, ГПК немедленно взять на учет все наличие острodefицитных товаров сельпо и отдельных торговых точек госторговли, перераспределив указанные товары через районные торгорганизации, учитывая необходимость сосредоточения имеющихся в районах острodefицитных промтоваров в селах, удовлетворительно выполняющих план хлебозаготовок, и лишения товаров сел, срывающих хлебозаготовки.

6. Обязать РПК, ГПК проверить немедленно, составлены ли списки единоличников и колхозников, не выполняющих своих обязательств по сдаче хлеба, которым должен быть полностью прекращен отпуск дефицитных товаров, и направлены ли эти списки торгорганизациям, и проследить за неуклонным выполнением указанной директивы торгорганизациями. Поручить обл. КК—РКИ выборочно проверить в 8—10 районах, как реализуется эта директива ЦК и обкома.

7. Обязать редакцию «Харьковский пролетарий» т. Жураховича широко освещать проводимые мероприятия по изъятию товаров, подчеркнув усиленное снабжение промтоварами районов и сел, удовлетворительно выполняющих планы хлебозаготовок.

8. ГПК и РПК развернуть вокруг этих мероприятий борьбу за достижение решительного перелома в хлебозаготовках и на этой основе добиться отмены прекращения завоза промтоваров отдельным районам и селам, широко популяризируя районы и села, добившиеся перелома и отмечая позорно отстающие районы и села.

9. ГПК, РПК районов, где прекращен завоз товаров, при маневрировании переброской товаров из сел должны учесть необходимость снабжения промтоварами бурякосеющих колхозов, совхозов, сел.

Партархів Харківського обкому Компартії України, Ф. 2. Оп. 1. Спр. 11. Арк. 87—88.

№ 105

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК(б)У ПРО ЗАХОДИ ПО ПОСИЛЕННЮ ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ

18 листопада 1932 р.

I. О мобилизации рабочих коммунистов на хлебозаготовки

1. Считая дело хлебозаготовок в данных условиях важнейшей задачей всей не только сельской, но и городской партийной организации Украины, ЦК КП(б)У постановляет

мобилизовать в помощь сельским организациям на срок до 10 января 1933 г. в помощь РПК решающих хлебозаготовительных районов 600 коммунистов — рабочих из промышленных центров, имеющих опыт партийно-массовой работы и проявивших себя в выполнении ударно-политических кампаний как сознательные и стойкие большевики — в Харькове — 140 человек, Донбассе — 200, Днепропетровске — 130, Одессе — 70, Киеве — 60 человек.

2. Предложить обкомам мобилизацию и отправку людей закончить в трехдневный срок. Мобилизованных направить бригадами в составе 3—4 человек каждая в 40—50 решающих хлебозаготовительных районов по 2—4 бригады на район, для посылки в села, где кулацкий саботаж и неорганизованность партийной работы приняли наиболее острый характер.

3. Донецкому обкому из числа мобилизованных командировать в помощь Одесской области 80 человек.

4. Обязать ГПК и РПК, под личную ответственность секретарей этих парткомитетов, организовать на предприятиях тщательный отбор мобилизуемых и в особенности подбор руководителей бригад.

Предложить обкомам тщательно проинструктировать мобилизуемых.

II. О расстановке партсил и установлении отчетности и контроля по хлебозаготовительной работе

В целях обеспечения правильной расстановки партийных сил, мобилизуемых для хлебозаготовок и обеспечения должного партийного и советского контроля за работой местных органов и мобилизованных товарищей, ЦК КП(б)У постановляет:

1. Обязать обкомы и райкомы систематически проверять расстановку партийных сил, мобилизованных для хлебозаготовок, дабы обеспечить на деле лучшими партийными силами важнейшие по хлебозаготовкам колхозы. В наиболее крупные колхозы, имеющие большой план хлебозаготовок, посылать бригады.

В тех селах, где имеется более или менее значительное количество единоличных хозяйств, не выполнивших заданий по хлебозаготовкам, выделяется специальный уполномоченный по выполнению плана хлебозаготовок по индивидуальному сектору.

Все мобилизованные (уполномоченные) по хлебозаготовкам должны находиться в установленном для них месте работы, не имея права отлучаться без разрешения на то РПК, если мобилизованы РПК, и без разрешения обкома и ЦК КП(б)У, если они мобилизованы обкомом или ЦК партии.

2. Уполномоченные, не справляющиеся с возложенными на них задачами, должны быть немедленно заменены более способными, подготовленными и преданными делу работниками.

К тем из посланных на хлебозаготовки работникам, которые проявили не только неспособность, но и проявили явную расхлябанность и саботаж хлебозаготовок, применять суровые партийные и государственные репрессии.

3. ЦК обязывает обкомы раз в пятидневку кратко информировать ЦК о ходе хлебозаготовок, особо выделяя при этом важнейшие районы МТС. Райкомы должны давать такие же отчеты обкому по МТС и крупнейшим колхозам.

Обкомы и райкомы обязать наладить действительное повседневное оперативное руководство всей работой по хлебозаготовкам.

Работающие по хлебозаготовкам, командированные ЦК члены ЦК и другие ответственные работники каждую декаду обязаны аккуратно присылать в ЦК информационные письма о ходе хлебозаготовок и о тех мероприятиях, которые осуществлены в районе за истекшую пятидневку.

Кроме того, предложить Агитмассотделу и Оргинстру до 5 декабря произвести проверку работы районных партийных и заготовительных организаций, а также всех посланных на хлебозаготовки по 20 районам.

4. Предложить ЦК ЛКСМУ разработать на основе данного постановления краткие предложения по повышению роли и участия комсомольских организаций в борьбе за усиление хлебозаготовок и внести в двухдневный срок на утверждение ЦК КП(б)У.

5. Взять под постоянный контроль ЦК работу 22 газет важнейших хлебозаготовительных районов.

III. О хлебозаготовках в колхозах

О колхозных фондах

В соответствии с указанием ЦК ВКП(б), что «выполнение плана хлебозаготовок — первоочередная задача колхозов, совхозов, МТС и единоличников», ЦК КП(б)У особо указывает всем парторганизациям Украины на то, что полное выполнение плана хлебозаготовок колхозами и МТС явля-

ется их основной обязанностью перед партией и рабочим классом, первоочередной задачей, которой должно быть подчинено выполнение всех других задач в колхозах, и, в том числе, задач по созданию разного рода колхозных натуральных фондов: семенного, фуражного, продовольственного и других.

В соответствии с этим ЦК КП(б)У указывает парторганизациям на следующее:

1. Задачей парторганизаций является полное окончание плана хлебозаготовок к 1 января и образование семенных фондов к 15 января.

2. Немедленно запретить какое-либо расходование всех натуральных фондов, созданных в колхозах, неудовлетворительно выполняющих план хлебозаготовок, и организовать строжайшую проверку всех этих фондов, действительных их размеров, место их хранения, лиц, ответственных за их сохранность, взяв это дело под непосредственное руководство РИК и РПК.

3. Представить право РИК перечислять в фонд хлебозаготовок все натурфонды, созданные в колхозах, совершенно неудовлетворительно выполняющих планы хлебозаготовок.

4. В отношении семенных фондов допускать проведение в жизнь п. 3-го только с предварительной санкции облизполкомов в отношении каждого отдельного колхоза.

Проведению всех этих указаний о натурфондах ЦК КП(б)У придает исключительное значение и возлагает особую политическую ответственность за правильное проведение этих указаний в жизнь на областные партийные комитеты, в первую очередь на первых секретарей и председателей исполкомов.

О натуравансах и борьбе со злоупотреблениями в колхозах

1. Полностью прекратить с получением настоящей директивы выдачу каких-либо натуравансов во всех колхозах, неудовлетворительно выполняющих план хлебозаготовок.

2. В колхозах, неудовлетворительно выполняющих план хлебозаготовок и раздавших сверх установленных натуравансов хлеб в порядке общественного питания, дополнительной выдачи различного рода озадков, последов, отходов и т. п., — немедленно организовать возвращение незаконно розданного хлеба и обратить его на выполнение плана хлебозаготовок.

Председателей правлений этих колхозов (как коммунистов, так и беспартийных) привлечь к строгой ответственности за растрату колхозного хлеба с изъятием неправильно выданного хлеба, в первую очередь у членов правлений колхозов и административно-служебного персонала (счетоводов, кладовщиков, полеводов и т. д.).

3. Во всех районах немедленно организовать изъятие от отдельных колхозников и единоличников хлеба, разворованного у колхозов и совхозов при уборке, при молотье, при перевозке, из амбаров и прочее, особо имея при этом в виду различного рода рвачей и лодырей, не имеющих трудодней, не имеющих запасов хлеба.

При проведении этого мероприятия необходимо опереться на колхозников — передовиков в работе на поле, на молотье и во всей колхозной работе, не допуская применения массовых обысков у колхозников и единоличников.

4. В колхозах, неудовлетворительно выполняющих план хлебозаготовок в отношении колхозников, имеющих посеvy зерна на приусадебных землях, полностью засчитать все полученное ими с приусадебных земель зерно в счет натуральной выдачи по трудодням с изъятием излишне выданного хлеба на выполнение плана хлебозаготовок.

5. В колхозах, допустивших разворовывание колхозного хлеба и злостно срывающих хлебозаготовки, применять натуральные штрафы в виде установления дополнительного задания по мясозаготовкам в размере 15-месячной нормы сдачи для данного колхоза мяса как по обществу, так и индивидуальному скоту колхозника.

Применение этого штрафа проводится райисполкомом с предварительного разрешения в каждом отдельном случае облисполкома. Причем райисполкомы устанавливают сроки взыскания и размеры штрафа для каждого колхоза (в пределах 15-месячной нормы мясосдачи) применительно к состоянию отдельных колхозов.

Наложение штрафа не освобождает колхоз от полного выполнения установленного плана хлебозаготовок. В случае если колхоз принял действительные меры к полному выполнению плана хлебозаготовок в установленный срок, штраф может быть отменен с предварительного разрешения облисполкома.

Организационные мероприятия по хлебозаготовительной работе

1. Предложить обкомам произвести проверку проведения в жизнь решения ЦК КП(б)У о назначении специальных контролеров при молотилках и создании троек при МТС, сель-

советах и райисполкомах и о результатах сообщить в ЦК КП(б)У не позднее 25 ноября.

Кроме того, предложить обкомам обеспечить проведение переобмолота соломы, перевеивание половы и перечистку всяких отходов в тех колхозах, где имели место злоупотребления и бесхозяйственная постановка дела.

2. Предложить обкомам проверить проведение в жизнь постановления ЦК КП(б)У от 5—6 ноября о назначении контролеров — уполномоченных заготзерно при всех МТС, не выполнивших план хлебозаготовок и о результатах доложить ЦК КП(б)У не позднее 25 ноября.

3. Ввиду совершенно неудовлетворительного подбора счетоводов в колхозах, нередко являющихся явно антисоветскими элементами, злостно саботирующими хлебозаготовки, обязать райпарткомы и райисполкомы произвести проверку кадров счетоводов в колхозах, неудовлетворительно выполняющих хлебозаготовки и в необходимых случаях райисполкомы должны предложить колхозам сменить счетоводов и представить на утверждение РИК новых кандидатов.

Привлекать к суду на основе декрета от 7 августа, как расхитителей государственного и общественного имущества, кладовщиков, бухгалтеров, счетоводов, завхозов и весовщиков, скрывающих хлеб от учета и составляющих ложные учетные данные в целях облегчения воровства и хищения и тем самым в целях срыва плана хлебозаготовок и других государственных обязательств.

Обязать райпарткомы в двухдекадный срок представить в обкомы КП(б)У отчеты о принятых мерах во исполнение настоящего постановления.

4. В колхозах, выполнивших план хлебозаготовок, засыпавших семенные фонды, у которых есть еще возможность заготавливать хлеб, должна быть развернута массовая работа по перевыполнению плана с поощрением этих колхозов продуктами (без дачи каких-либо новых твердых заданий в виде встречных планов).

5. ЦК предупреждает парторганизации о необходимости самого внимательного подхода к семьям красноармейцев как колхозников, так и единоличников при проведении всех вышеуказанных мероприятий.

Репрессии к семьям красноармейцев как колхозников, так и единоличников применять в каждом отдельном случае лишь с особого постановления райисполкома.

*О мерах борьбы с кулацким влиянием в колхозах
и в сельских парторганизациях*

В целях преодоления кулацкого сопротивления в выполнении планов хлебозаготовок ЦК КП(б)У постановляет:

1. Установить занесение на черную доску колхозов, особо злостно саботирующих сдачу хлеба по государственному плану.

В отношении колхозов, занесенных на черную доску, провести следующие мероприятия:

а) немедленное прекращение подвоза товаров, полное прекращение кооперативной и государственной торговли на месте и вывоз из соответствующих кооперативных лавок всех наличных товаров;

б) полное запрещение колхозной торговли как для колхозов, колхозников, так и для единоличников;

в) прекращение всякого рода кредитования и досрочное взыскание кредитов и других финансовых обязательств;

г) проверку и очистку колхозов с изъятием контрреволюционных элементов — организаторов срыва хлебозаготовок;

д) занесение отдельных колхозов на черную доску, а также предупреждение о занесении объявляется постановлением облисполкома.

Обязать обкомы немедленно сообщать в ЦК о занесении на черную доску колхозов.

2. Ввиду того, что в ряде сельпарторганизаций, особенно в период хлебозаготовок, вскрылось смыкание целых групп коммунистов и отдельных руководителей партячек с кулачеством, петлюровщиной и т. п., что на деле превращает такого рода коммунистов и парторганизации в агентуру классового врага и является наглядным доказательством полного отрыва этих ячеек и коммунистов от бедняцко-средняцких колхозных масс, — ЦК и ЦКК КП(б)У постановляют немедленно произвести чистку ряда сельских парторганизаций, явно саботирующих выполнение плана хлебозаготовок и подрывающих доверие партии в рядах трудящихся.

В целях укрепления сельских парторганизаций, поднятия боеспособности их рядов и мобилизации парторганизаций и широких трудящихся масс на выполнение стоящих перед партией задач (хозяйственное укрепление колхозов, выполнение плана хлебозаготовок, сева и т. д.) признать необходимым произвести чистку сельских парторганизаций следующих районов: Снегуровский и Фрунзевский Одесской области; Солонянский, Васильковский, В. Лепетихский Днепропетровской области.

Чистка должна освободить партию от людей чуждых

делу коммунизма, проводящих кулацкую политику, разложившихся, неспособных проводить политику партии в деревне, вычищенных выслать как политически опасных.

Чистка должна помочь выдвижению новых кадров из числа наиболее преданных партии колхозников-ударников и сплотить вокруг партии широкие колхозные массы на борьбу за укрепление колхозов, против кулака.

3. Подтвердить, что в районы и отдельные села (и без занесения их на черную доску), особенно неудовлетворительно выполняющие хлебозаготовки, должен прекращаться завод и продажа всех без исключения промтоваров.

Предложить обкомам систематически проверять результаты проведения этого мероприятия, чтобы на деле обеспечить этим путем усиление хлебозаготовок.

IV. О хлебозаготовках у единоличников

*В дополнение к постановлению ЦК КП(б)У
от 11 ноября 1932 г. и инструкции СНК*

1. В отношении единоличников, злостно срывающих хлебосдачу (по контрактации или самообязательствам) применять натуральные штрафы в виде установления дополнительных заданий по мясозаготовкам в размере 15-месячной нормы сдачи мяса.

Применение этого штрафа проводится сельсоветом с предварительного разрешения в каждом отдельном случае райисполкома. При этом сельсоветы устанавливают сроки взыскания и размер штрафа для каждого хозяйства в пределах 15-месячной нормы мясосдачи и соответственно годичной нормы сдачи картофеля, применительно к состоянию и условиям отдельных хозяйств.

Наложение штрафа не освобождает хозяйство от полного выполнения установленного хлебозаготовительного задания.

В случае если единоличник в установленный срок полностью выполнит свое задание по хлебу, штраф может быть отменен с предварительного разрешения райисполкома.

В отдельных районах (по постановлению облисполкома) штраф может быть установлен картофелем в размере годичного плана данного хозяйства по картофелю.

В исключительных случаях по специальному постановлению облисполкома размер штрафа может быть удвоен.

2. ЦК предупреждает все местные парторганизации и всех местных работников против подмены массовой работы в борьбе за хлеб голым администрированием и против придания штрафам массового характера. Задача натурального

штрафа — обеспечить полное выполнение хлебозаготовительного плана.

3. Взыскать первоочередно в бесспорном порядке семенную и продовольственную ссуду, выданную единоличникам в отдельных районах через колхозы; во всех случаях, когда выданная единоличнику ссуда была погашена колхозом (например, в Винницкой области), засчитать взысканную с единоличников ссуду в план сдачи хлеба по соответствующему колхозу.

4. Организовать бригады из колхозных активистов колхозов (данного села или близлежащих), выполнивших план хлебосдачи, а также приближающихся к окончанию его — для содействия полному выполнению хлебозаготовительного задания по единоличному сектору.

До 1 декабря организовать на Украине не менее 1100 таких бригад колхозников, в том числе по областям:

Винница — 200	Киев — 300
Чернигов — 100	Харьков — 350
Одесса — 50	Днепропетровск — 50
Донбасс — 50	

5. Единоличников, добросовестно выполнивших свои обязательства по хлебосдаче, в особенности досрочно, отмечать в постановлениях сельсоветов, комиссий содействия и т. п., включать в состав бригад по хлебозаготовкам, комиссий содействия и т. д.

6. В отношении кулаков твердосдатчиков, не выполняющих заданий по хлебу, применять репрессии, предусмотренные ст. 58 Уголовного кодекса в судебном или административном порядке.

V. О хлебосдаче в совхозах

1. В соответствии с установленным окончательным планом хлебосдачи по зернотресту Украины в 9 млн. 800 тыс. пудов утвердить предоставленную т. Бурковым разбивку планов по отдельным зерносовхозам и сроки их выполнения.

ЦК КП(б)У напоминает решение ЦК ВКП(б) о персональной партийной и государственной ответственности директоров совхозов за выполнение плана хлебозаготовок: «Предупредить, что настоящий план хлебосдачи является окончательным, не подлежащим каким бы то ни было изменениям, а невыполнение его хотя бы в незначительной степени будет рассматриваться как нарушение советского закона, влекущее кару как по партийной, так и по государственной линии».

2. Исходя из установленного ЦК КП(б)У окончательного срока выполнения плана хлебосдачи по Укрсементресту и свеклотрестам Украины 15 декабря предложить Киевскому, Харьковскому, Винницкому обкомам и директорам Киевского, Харьковского и Винницкого свеклотрестов, а также Укрсементресту и соответствующим обкомам в 3-дневный срок определить крайние сроки выполнения установленного плана хлебосдачи для каждого совхоза в отдельности и сообщить об этом ЦК КП(б)У и СНК УССР.

3. ЦК КП(б)У обязывает т. Буркова по зерносовхозам и директоров свеклотрестов представить не позже 25 ноября уточненные, проверенные расчеты на потребные семена для ярового посева по каждому совхозу.

Вместе с тем ЦК обязывает директоров совхозов под их личную ответственность обеспечить выделение и полную сохранность семенных фондов в количествах, обеспечивающих посевные планы, утвержденные союзным правительством и предупреждает, что в случае какой-либо недостачи выделенных семенных фондов за это несут строжайшую ответственность перед судом не только лица, непосредственно отвечающие за состояние складов и сохранность семян (кладовщики, зав. складами, управляющие отделениями, зам. директора по производственной части), но и лично директора совхозов.

В случае непринятия со стороны директоров совхозтрестов действительных мер к выделению и сохранности семенных фондов, директоров совхозтрестов привлекать к строжайшей партийной ответственности, вплоть до исключения из партии.

Обязать т. Одинцова * представить в ЦК КП(б)У и Совнарком не позже 1 декабря план обеспечения яровой посевной кампании по семеноводческому тресту.

4. Поручить Секретариату ЦК КП(б)У командировать для укрепления Укрзернотреста двух крепких партийных работников в качестве заместителей директора. Секретариату ЦК выделить в помощь директорам совхозов 10 ответственных товарищей на период до окончания хлебосдачи.

5. Обязать обкомы и директоров трестов каждые 5 дней специально информировать ЦК о ходе выполнения задания каждым совхозом.

6. Обязать обкомы обеспечить выполнение планов хлебосдачи по остальным совхозным системам не позднее 15 декабря, а также проверку наличия всяких фондов в этих совхо-

---

* О. В. Одинцов — народний комісар землеробства УСРР.

зах с целью возможного получения дополнительных количеств хлеба сверх установленных планом. Данные о выявленных дополнительных ресурсах в этих совхозах сообщить в ЦК не позже 1 декабря.

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 237. Арк. 207—216.

№ 106

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У ПРО ЛІКВІДАЦІЮ КОНТРРЕВОЛЮЦІЙНИХ ГНІЗД ТА РОЗГРОМ КУРКУЛЬСЬКИХ ГРУП

18 листопада 1932 р.

1) Поручить т. Реденсу совместно с т. Косиором разработать до 23 ноября специальный оперативный план ликвидации основных кулацких и петлюровских контрреволюционных гнезд, в первую очередь в Павлоградском, в группе Уманских и Белоцерковских районов, а также в группе районов вокруг городов Борзны и Мены (Черниговская область).

2) Одновременно должна быть усилена работа ГПУ Украины по снятию в городах идеологов и организаторов кулацкого саботажа и срыва выполнения государственных заданий, выявленных органами ГПУ.

3) Обязать ГПУ провести изъятие и осуждение наиболее злостных счетоводов и бухгалтеров колхозов, срывающих выполнение плана хлебосдачи и организующих расхищение колхозного хлеба. Охватить этой операцией до 300 человек, сконцентрировав удар на наиболее важных для успеха хлебозаготовок районах и колхозах.

Поручить т. Чубарю — по Днепропетровской, Хатаевичу — по Одесской, Затонскому — по Киевской, Косиору — по Харьковской, Зайцеву — по Черниговской областям с соответствующими обкомами провести эту операцию в ближайшие дни.

4) Вся работа ГПУ по ликвидации контрреволюционных гнезд и разгрому кулацких групп, активно проводящих борьбу против хлебосдачи, должна проводиться в сочетании с соответствующей организационно-политической работой партийных организаций в деревне.

За последнее время участились террористические акты со стороны контрреволюционных кулацких элементов по отношению к сельским активистам, борющимся за честное выполнение колхозами и единоличниками своих обязательств перед Советским государством. Особенно в отношении уси-

ления кулацкого террора выделяются Черниговская, Киевская, Харьковская и Винницкая области. За последний месяц имели место исключительно наглые факты кулацких выступлений (Чернигов, Днепропетровск и др.). Это усиление кулацкой активности не встречает должного организованного отпора. К террористическим актам, поджогам, грабёжам большей частью относятся как к случайным явлениям, ограничиваются проведением следствия в обычном порядке или через ГПУ, или через судебные органы.

Благодаря этому значительная часть террористических выступлений остается не раскрытой и безнаказанной.

ЦК считает подобное положение совершенно нетерпимым и предлагает вам:

1. Усилить репрессии в отношении кулацких и др. контрреволюционных элементов. Ни один факт какого бы то ни было кулацкого проявления не должен остаться нераскрытым и безнаказанным. Карательные органы пролетарской диктатуры — ГПУ, суд, прокуратура — должны наносить быстрые и решительные удары наглеющим кулацким элементам не только после их выступлений, а и для предотвращения контрреволюционных выступлений.

2. В отношении сел и районов, где особенно активно проявление кулацких элементов, должны быть немедленно предприняты широкие и решительные меры к выявлению и разгрому кулацких элементов и их пособников.

Этими мероприятиями должна быть предотвращена всякая возможность контрреволюционных выступлений.

3. Мероприятия по борьбе с кулацкими элементами должны сопровождаться широкой политической, массовой работой и организацией вокруг борьбы с кулацкими элементами за выполнение плана хлебозаготовок низового партийного и колхозного актива.

4. Все дела о террористических актах, поджогах, расхищении государственной и общественной собственности должны быть расследованы быстро и до конца, а к виновным без снисхождения должны быть применены самые суровые меры наказания.

ПА ИП при ЦК Компарті України. Ф. 1. Оп. 16. Спр. 9. Арк. 59—61.

№ 107

ТЕЛЕГРАМА СЕКРЕТАРЯ ЦК КП(б)У С. В. КОСИОРА
ВСІМ СЕКРЕТАРЯМ ОБКОМІВ ПАРТІЇ
ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ОСТАТОЧНИХ ПЛАНІВ
ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ ДЛЯ КОЖНОГО РАЙОНУ

20 листопада 1932 р.

Всем секретарям обкомов

На основании постановления ЦК предлагаю лично проверить установление окончательных планов по районам, секторам и культурам по каждому району и МТС, а также план заготовок по каждому совхозу. Установить для каждого района, МТС и совхоза точный срок окончания плана хлебозаготовок и к 26 ноября прислать непосредственно в Секретариат ЦК. Примите безотлагательные меры к точному и безусловному выполнению этого постановления без всяких дальнейших напоминаний и проволочек.

С. Косиор

ПА ІІІ при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1092. Арк. 70.

№ 108

ТЕЛЕГРАМА ГОЛОВИ РНК СРСР В. М. МОЛОТОВА
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОМУ ОБКОМУ КП(б)У
ПРО НЕОБХІДНІСТЬ АКТИВІЗАЦІЇ
ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬНОЇ КАМПАНІЇ

21 листопада 1932 р.

Последняя четвертая пятидневка по хлебозаготовкам в Днепропетровской области, да и в ряде других областей Украины (позорное исключение составляет Черниговщина) — пятидневка, дающая некоторое увеличение против предыдущей, может создать у партийных и советских кадров опасные успокоительные иллюзии, которым так легко поддаются многие наши коммунисты, по-большевистски настоящим образом не воспитанные. Эту опасность надо устранить во что бы то ни стало и добиться еще большей мобилизации наших сил на практической работе для выполнения хлебозаготовительного плана. Политическая и практическая программа этой работы дана большевистской партией и, в частности, в ряде последних решений ЦК КП(б)У. Надо только

обеспечить не на словах, не в обещаниях, не в новых резолюциях, а на деле, в крепко организованной работе парторганизаций и советских органов проведение в жизнь этих решений как по колхозам и совхозам, так обязательно и в отношении единоличников, не говоря уже о кулацких элементах. Со своей стороны я послал обкому свои замечания о работе по хлебозаготовкам на местах после ознакомления с делом в Чубаревском районе, а также обращаю внимание на постановление от 20 ноября Генического партактива, который в порядке основательной самокритики в общем правильно вскрывает свои слабости и намечает задачи в борьбе за хлеб, в борьбе с обнаглевшей в некоторых местах кулацкой агентурой. Добавлю ко всему этому только одно: первейшей обязанностью обкома и всей Днепропетровской организации является сейчас обеспечить неуклонный подъем хлебозаготовок из пятидневки в пятидневку, вплоть до тех пор, пока выполнение установленного годового плана на деле не будет полностью обеспечено. Сделайте это делом своей пролетарской чести, двиньте силы, в большевистском порядке организуйте победу.

В. Молотов

Лозовая 21 ноября

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2063. Арк. 10—12.

№ 109

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У ПРО ВЖИТТЯ РЕПРЕСИВНИХ ЗАХОДІВ ПО ВІДНОШЕННЮ ДО КОЛГОСПІВ, ЯКІ САБОТУЮТЬ ХЛІБЗАГОТІВЛІ

27 листопада 1932 р.

Пятая пятидневка по четырем основным областям (Днепропетровской, Одесской, Харьковской, Киевской) дала понижение на 574 тыс. пудов. По остальным областям достигнутый темп хлебозаготовок все еще не обеспечивает выполнение плана хлебозаготовок в установленный срок. По ряду решающих районов и в этих областях допущено снижение заготовок.

Такое резкое снижение нельзя объяснять никакими объективными причинами, вроде дождя и т. п. Главную причину этого падения ЦК усматривает в плохой организации работы по хлебозаготовкам как в областях, так и в районах и селах.

Добившись в четвертую пятидневку некоторого сдвига в хлебозаготовках, этих успехов не закрепили, а успокоились на своих достижениях, считая, что подъем темпа хлебозаготовок уже обеспечен. В результате этого благодушия произошло снижение заготовок в эту пятидневку, когда уровень, обеспечивающий выполнение плана, еще не был достигнут. Снижение заготовок в эту пятидневку показывает, что меры, указанные в постановлении ЦК от 18 ноября *, еще по-настоящему в жизнь не проводятся, а организованное кулацкими контрреволюционными элементами и их пособниками, переродившимися членами партии, сопротивление и саботаж до сих пор не сломленный, репрессивные меры против них применяются недостаточно и нерешительно.

В связи с этим ЦК предлагает:

1. В отношении колхозов, наиболее упорно саботирующих хлебозаготовки, допустивших утайку и разворовывание хлеба и не давших до сих пор серьезного сдвига в хлебозаготовках, обязательно добиться разоблачения кулацких и антисоветских элементов — организаторов саботажа, произвести изъятие этих элементов, организовать в ускоренном порядке суд, а приговор суда, а также его исполнение опубликовать в местной районной печати.

2. В первую очередь привлечь к судебной ответственности переродившихся, пособляющих кулачеству, членов партии из числа руководящих должностных лиц колхоза — счетоводов, кладовщиков и т. п. Немедленно публиковать об их арестах и привлечении к суду. Коммунистов, помогающих обманывать государство и организующих саботаж хлебозаготовок, нужно судить особенно строго и решение суда вместе с исполнениями приговоров опубликовывать в районной печати.

3. Обкомы все эти дела через судебный аппарат и ГПУ должны взять под свой непосредственный контроль и обеспечить в районах по партийной линии принятие необходимых организационных мер, дабы сломить кулацкий саботаж хлебозаготовок и на основе проведения широкой политической работы добиться поддержки колхозников и выполнения плана хлебозаготовок.

О наиболее характерных и крупных делах, особенно с участием коммунистов, немедленно извещать ЦК.

4. Из числа имеющихся в связи с последними арестами членов правлений и счетоводов дел секретарям обкомов совместно с начальниками областных отделов ГПУ выделить наиболее серьезные дела и в ускоренном порядке провести

---

* Див. док. № 105.

по ним суд с вынесением самых суровых приговоров и направить в г. Харьков для утверждения. Об исполнении этого пункта сообщить в ЦК в пятидневный срок.

5. В отношении исключаемых за смыкание с классовым врагом коммунистов, особенно руководящих работников, как сельских, так и районных составить и послать через ГПУ в г. Харьков список тех, которые должны быть высланы как политически опасный элемент. В особых случаях ответственных коммунистов после исключения их из партии немедленно арестовывать и передавать суду.

В отношении других мер по усилению хлебозаготовок ЦК дает обкомам и райкомам отдельную директиву.

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 238. Арк. 21—22.

№ 110

ЛИСТ СЕКРЕТАРЯ КИЇВСЬКОГО ОБКому КП(б)У М. М. ДЕМЧЕНКО В ЦК КП(б)У ПРО СТАН ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ В ОБЛАСТІ

27 листопада 1932 р.

Пятая пятидневка дала некоторое снижение в выполнении плана хлебозаготовок против четвертой пятидневки. Снижение произошло за счет колхозов и совхозов. Теперь мы имеем выполнение годового плана по селянскому сектору — 83,3 %. Прирост за пятидневку составляет 4 % годового плана и 13 % месячного плана. Выполнение плана по колхозам составляет 90,8 %, по единоличному сектору — 61 %, колхозы, которым осталось выполнить 9 % плана, естественно, будут несколько снижать темпы, хотя, конечно, в ближайшие три пятидневки выполнят свой план целиком. Единоличный сектор дал за пятидневку свыше 6 % выполнения годового плана, дав повышение против предыдущей пятидневки. Совхозы дали за пятидневку 16 % выполнения месячного плана и имеют сейчас 66 % выполнения месячного плана и 78 % годового плана.

Выполнение плана по пшенице идет вровень с выполнением общего плана. Мы имеем выполнение годового плана по пшенице на 82,6 %, выполнение плана по ржи отстает.

Последняя пятидневка даст, очевидно, некоторое увеличение против предыдущей, и мы будем иметь по совхозам выполнение ноябрьского плана. Только по винницким совхозам нет еще окончательно уточненных сроков, поскольку

на все вызовы представитель Винницкого треста в Киев не приехал.

По селянскому сектору мы будем иметь 87—88 % годового плана, т. е. на декабрь нам останется выполнить по селянскому сектору 12—13 % годового плана.

9 районов закончили выполнение годового плана. На особенно низком уровне в выполнении годового плана хлебозаготовок находятся такие районы, которые имеют выполнение годового плана 70 % и ниже: Базарский — 66 %, Макаровский — 56 %, Потиевский — 67 %, Тетиевский — 66 %, Фастовский — 67 %, Чигиринский — 67 %.

Самый низкий процент выполнения месячного плана имеют районы: Ставище * — 19 %, Жашковский — 19 %, Златопольский — 29 %, Гельмязевский — 22 %, Макаровский — 32 %, Барышевский — 31 %, Бородянский — 32 %, Народицкий — 32 %, Тальновский — 24 %, Фастовский — 28 %.

Мы вошли теперь в стадию завершения годового плана хлебозаготовок, хотя некоторые районы затянут выполнение годового плана, зато районы, окончившие план, выполняют свою страховку и имеют уже перевыполнение плана. Поэтому есть все основания закончить хлебодачу к 15 декабря для завершения плана хлебозаготовок.

Главную опасность представляют сейчас районы, которые, дойдя до высокого процента выполнения плана, колеблются сделать последние усилия, чтобы план хлебозаготовок завершить. Это обычно требует от них известной перестройки, большей частью перекрытия одного колхоза другим, чаще перекрытия колхозами индивидуального сектора, а иногда и наоборот. Осмотренный мной ряд районов — Тальное *, Буки *, Жашков *, остановившие в последнее время хлебозаготовки, — имеет все возможности выполнить план.

Мы имеем, несомненно, большое кулацкое засилье, мы решили чистить 15 ячеек в разных частях области. Проведенная пробная чистка в Гоголево — пригородная зона г. Киева — показала, что руководство этого села и ячейки являлись кулацкой агентурой, взяточниками, чуждым элементом в прошлом. Этот факт подтверждает выводы из наблюдения над сельскими организациями, что во всяком случае частичная чистка сельских организаций совершенно необходима.

Мы сняли секретаря Погребещенского РПК за то, что он запретил колхозам до окончательного обмолота и выяснения

---

* Идетсья про райони області.

окончательных результатов выполнять план хлебозаготовок.

Сняли директора Лучанского совхоза и исключили из партии, который, имея явные избытки хлеба, не приступил к сдаче его.

Ряду районов сделали последнее предупреждение. Из ряда районов вывезли все товарные запасы, ряд сел занесли на черную доску. ГПУ произвело серьезную операцию и продолжает ее. С 1 до 10 декабря объявляем штурмовой декадник завершения плана хлебозаготовок по области.

Демченко

ПА ИП при ЦК Компартіі України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2262. Арк. 54—56.

№ 111

ЛИСТ СЕКРЕТАРЯ ОДЕСЬКОГО ОБКому КП(б)У м. м. МАЙОРОВА в ЦК КП(б)У ПРО СТАН ХЛИБОЗАГОТІВЕЛЬ в ОБЛАСТІ

27 листопада 1932 р.

В пятую пятидневку мы также не добились перелома. Заготовлено даже меньше на 713 т, чем в четвертую. Дали снижение почти все районы области, кроме А.-Ивановского, Устимовского и Братского, удвоившие заготовки. Даже такие районы, как Вознесенский, Зиновьевский, Ново-Украинский, Ново-Бугский, давшие прошлую пятидневку значительное нарастание, не сумели удержаться на достигнутом уровне.

Каковы причины?

Как мною уже сообщалось в предыдущей политинформации, районное руководство, в том числе и уполномоченные ЦК и обкома, бросились на заготовку видимых запасов — обмолот наличных скирд, а т. к. в отчетную пятидневку нельзя было молотить два-три дня из-за дождя, в ряде районов в эти дни совершенно прекратились и заготовки. О прекращении заготовок мне сообщили из Вознесенска Кинжалов и Гаврилов, из Ново-Украинска Пахомов, из Зиновьевска Пидсуха. Сегодня уже установилась погода, начались заморозки. Можно приступать снова к обмолоту, но опять-таки не в этом дело, ищут ведь объективные причины, а с установлением погоды этот козырь выпадает.

Нужно, между прочим, сказать, что на местах совершенно не используется система штрафов, очень уж робко к этому подходит низовой наш актив, опять-таки из-за боязни перегибов, хотя кое-где перегибы уже имеют место.

Носят они характер контрреволюционной провокации, например: в Кривоозерском районе имело место избиение коммунистами единоличников, сажание их в погреб и разделение догола.

Сильнее, нежели в других районах, сопротивление хлебозаготовкам в Троицком, Любашевском, Кривоозерском и Первомайском районах. Так, Троицкий район дал 37 % годового плана. Любашевский 40 %, Кривоозерский — 46 %. Вчера бюро обкома приняло в отношении этих районов следующее решение:

«Обком особо отмечает слабость руководства хлебозаготовками со стороны секретаря Троицкого РПК Павловича и председателя РИК Чумака, невыполнение Троицким РПК директив ЦК и обкома об организации товарных репрессий и других мер решительного нажима на колхозы и единоличников, саботирующих выполнение плана хлебозаготовок.

В связи с этим обком постановляет снять с работы с объявлением строгого выговора секретаря РПК Павловича и председателя РИК Чумака как несправившихся с задачей большевистской борьбы за хлеб. Павловича и Чумака послать на низовую советскую работу на село.

Отозвать из Троицкого района уполномоченного обкома Внукова как необеспечивающего выполнение директив ЦК и обкома о мерах по усилению хлебозаготовок.

Признать необходимым в целях достижения резкого перелома в настроениях Троицкой парторганизации и в ее работе по хлебозаготовкам, а также для проведения специальных решительных мер, обеспечивающих безусловное выполнение годового плана, командировать в Троицкий район бригаду обкома под руководством т. Израилевича в составе представителей ГПУ, прокуратуры и ответственного инструктора обкома.

Поручить Израилевичу после изучения состояния парторганизации сообщить обкому о тех партячейках в Троицком районе, которые необходимо подвергнуть чистке за проявление бездеятельности и саботажа хлебозаготовок.

Просить ЦК КП(б)У утвердить занесение на черную доску решением СНК с. Святотроицкого (райцентр Троицкого района) за саботаж хлебозаготовок.

Послать в 3-дневный срок в Троицкий район 10 работников на постоянную работу для укрепления села.

Предупредить секретаря Любашевского РПК Головащенко и уполномоченного обкома по Любашевскому району Викторова, секретаря Криво-Озерского РПК Шепелева и уполномоченного обкома Крупко, что если в шестую пяти-

дневку не будет достигнут решительный подъем хлебозаготовок в этих районах, обком вынужден будет применить в отношении их те же меры, которые предприняты по Троицкому району».

Сейчас мы предпринимаем меры, чтобы это решение обкома оказало соответствующее воздействие на районы, соседние с Троицким: Вradiевский, Криво-Озерский, Любашевский. В Любашевку мы посылаем Тараненко со специальной бригадой для организации усиления хлебозаготовок.

Мы отмечаем множество фактов кражи и расхищения хлеба, нередко случаи с участием коммунистов. В колхозе «Вторая пятилетка» председатель и завхоз — оба кандидата партии — разбазарили 200 ц хлеба. Правление колхоза «Парижская коммуна» в Зиновьевском районе расхитило 430 ц хлеба. В Вознесенском районе в колхозе им. Луначарского председатель и завхоз — оба коммунисты — организовали тайную мельницу и перемололи до тысячи пудов зерна.

Наши парторганизации проявляют слабость и неумение реагировать на эти факты кулацкого перерождения, не используют их для политической агитации, не прощупывают как следует наших низовых ячеек и в ряде случаев спускают кулаку его прямые действия против нас.

Между тем нужно сказать, что не в единичных случаях мы имеем открытые выступления кулаков прямо перед колхозниками, и, к сожалению, многие партийцы уклоняются от контрудара, пасуют и повторяют кулацкие перепевы. В Вознесенском районе в колхозе «Инициатива октября» председатель в ответ на требование о выдаче 620 ц хлеба из амбара распорядился раздать этот хлеб колхозникам. В ряде колхозов кулаки осели целыми гнездами и захватили руководство. В Криво-Озерском районе снято из колхозов с правленческой работы 22 кулака. В Херсонском районе в колхозе «Червоний степ» руководителями оказались бывшие крупные помещики Савуны, на землях которых находится совхоз «Красное знамя». Наш нажим не мог не вызвать обострения сопротивления кулаков. Имеется ряд фактов кулацкого террора. В Каховском районе в с. Новые Маяки кулаки организовали бандитскую группу, вооруженную обрезами, которая терроризирует население.

В Новомиргородском районе в с. Панчево кулаки, вооруженные обрезами, производили хищения из амбаров артели им. Сталина.

В Октябрьском районе 24 ноября группа вооруженных ножами напала на груженную хлебом машину МТС и ранила шофера.

В Любашевском районе, сельсовет Гвоздовка, было два вооруженных нападения, кстати среди участников были и комсомольцы.

Мы приняли ряд мер и по линии ГПУ и РПК, чтобы выявить и ликвидировать кулацкое засилье в целом ряде колхозов, но основное, конечно, заставить наши ячейки в колхозах заняться этим делом. Большая трудность состоит в том, что многие низовые партийные организации проявляют боязнь нажима на саботажников и бездействуют перед лицом все еще продолжающихся многих случаев самых безобразных извращений наших директив.

В Каховском районе в колхозе с. Павловки натуравансы выданы в таком количестве, что колхозники кормят свиней хлебом, а колхоз выполнил план всего на 35 %.

В колхозе «Великий гай» ячейка ровно ничего не сделала против того, что выдавали 33 % с обмолота. Аналогичное положение в колхозе Осоавиахима, выдавали там 37 % обмолота.

Сейчас мы озабочены тем, чтобы всеми средствами усилить в самом низу партийную работу. Мы уже послали в отстающие районы 10 партгрупп, посылаем еще 10, разослали инструкторов в 9 районов специально для помощи в партработе. Но все это далеко недостаточно.

Я должен отметить особенно слабую работу с колхозным активом. До того наши люди на местах не знают этого актива, что не видят его засоренности, а лучших, преданных не могут как следует использовать. Кроме уже посланных нами 70 работников согласно решению ЦК от 18 ноября * мы отправили вчера 73 донбассовских работника, которые были мною лично проинструктированы. Последние дни мы исключили из партии несколько дезертиров с хлебозаготовок.

Вообще я должен сказать, что не весь народ, взятый в Одессе, оказался на высоте. Сегодня высылаем наше решение от 26 об итогах пятой пятидневки. Следующую информацию дам 2 декабря.

Майоров

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2262. Арк. 48—53.

---

* Див. док. № 106.

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У
ПРО ХІД ВИКОНАННЯ ПОСТАНОВ ПОЛІТБЮРО
ПРО ХЛІБОЗАГОТІВЛІ ВІД 30 ЖОВТНЯ
ТА 18 ЛИСТОПАДА 1932 р.

29 листопада 1932 р.

Поступаючі з місць свідення о проведенні в життя постановлення ЦК КП(б)У от 30 октября * и 18 ноября ** показывають, что в ряде районов эти постановления недостаточно поняты и пользуются ими часто неправильно и неумело.

В связи с этим ЦК считает необходимым дать некоторые дополнительные указания:

1. Постановление ЦК КП(б)У о фондах в колхозах на местах упрощают и искажают. ЦК еще раз предупреждает, что применение этого решения является делом, требующим большой гибкости, знания действительного положения в колхозах. Просто и механически вывозить все фонды в хлебозаготовку является совершенно неправильным и недопустимым. Особенно это неправильно в отношении семенного фонда. Изъятие колхозных фондов и их проверка должны проводиться не огульно, не повсеместно. Нужно умело выбирать колхозы с таким расчетом, чтобы там действительно обнаружить злоупотребления и скрытый хлеб.

Более ограниченное количество проверок, но проверок, дающих серьезные результаты, разоблачающие саботажников, кулаков, их пособников и решительная с ними расправа, окажут значительно большее давление на другие колхозы, где проверка еще не производилась, чем торопливая, неподготовленная проверка большого количества колхозов с незначительными результатами.

Нужно применять различные формы и методы этой проверки, индивидуализируя каждый колхоз. В ряде случаев выгоднее применять скрытую проверку фондов, не сообщая колхозу о проверке. Там, где заведомо известно, что проверка не даст серьезных результатов и нам не выгодна, лучше от нее отказаться заранее.

Вывоз хотя бы части посевного материала должен допускаться только в особо исключительных случаях, с разрешения обкомов партии и с одновременным принятием мер, действительно обеспечивающих пополнение этого фонда из

---

* Див. док. № 103.

** Див. док. № 106.

других внутриколхозных источников. За самовольный вывоз хотя бы частично семенного фонда обкомы по отношению к РПК, а РПК по отношению к своим уполномоченным должны применять строгие меры взыскания и немедленно исправлять допущенные ошибки.

2. В применении репрессий как к единоличникам, так в особенности против колхозов и колхозников во многих районах уже сбиваются на механическое и огульное их применение, рассчитывая, что само по себе применение голых репрессий должно дать хлеб. Это неправильная и безусловно вредная практика. Ни одна репрессия, без одновременного развертывания политической и организационной работы, необходимого нам результата дать не может, тогда как репрессии хорошо рассчитанные, примененные в отношении умело выбранных колхозов, репрессии, доведенные до конца, сопровождаемые соответствующей партийно-массовой работой, дают нужный результат не только в тех колхозах, где они применяются, но и в колхозах соседних, не выполняющих плана.

Многие низовые работники считают, что применение репрессий освобождает их от необходимости вести массовую работу или облегчает им эту работу. Как раз наоборот. Именно применение репрессий как крайней меры воздействия делает нашу партийную работу более сложной. Если мы, воспользовавшись репрессией, применяемой к колхозу в целом, к правленцам или к счетоводам и другим должностным лицам колхоза, не добьемся сплочения наших сил в колхозе, не добьемся сплочения на этом деле актива, не добьемся действительного одобрения этой репрессии со стороны массы колхозников, тогда необходимых результатов в отношении выполнения плана хлебозаготовок мы не получим.

При смене правленцев в результате примененной репрессии должно быть обеспечено улучшение руководящего состава колхоза не только с политической, но и с хозяйственной стороны.

В тех случаях, когда мы имеем дело с исключительно недобросовестным, упорным, подпавшим целиком под кулацкое влияние, колхозом необходимо в первую очередь обеспечить поддержку этой репрессии со стороны окружающих колхозов, добиться осуждения и организовать давление на такой колхоз общественного мнения окружающих колхозов.

Все вышесказанное вовсе не означает, что репрессий применено уже достаточно и что в настоящее время в районах организовали действительно серьезный и решительный

нажим на кулацкие элементы и организаторов саботажа хлебозаготовок.

Наоборот, предусмотренные постановлениями ЦК репрессивные меры по отношению к кулацким элементам и в колхозах и среди единоличников, еще очень мало использованы и не дали необходимых результатов, вследствие нерешительности и колебаний там, где репрессия, безусловно, необходима.

Особенно в отношении единоличников, несмотря на то что уже прошло 20 дней со времени введения инструкции СНК, репрессивные меры применяются чрезвычайно слабо и недостаточно. Наряду с этим существующая практика и здесь вскрывает недостатки нашей партийной работы, неумение подкрепить применение мер инструкции СНК организацией общественного мнения единоличников, неумение организовать разоблачение кулацких и антисоветских элементов перед бедняцко-средняцкой массой, неумение отколоть на нашу сторону лучшую часть единоличников.

Применяя в отношении единоличников лишение права покупки товаров, сплошь да рядом даже не вывешивают в общественных местах списки хозяйств, подвергнутых этой репрессии, не делают применение репрессии к отдельным умело выбранным хозяйствам предметом обсуждения на собраниях единоличников для оказания давления на всех единоличников, не предупреждают о применении наиболее острых мер (например, натуральных штрафов, лишение усадебной земли и др.).

Только одновременное, наряду с суровыми репрессиями к кулацким элементам, развитие широкой массовой работы среди бедняков и середняков обеспечит сдачу хлеба единоличниками.

3. Борьба с кулацким влиянием в колхозах есть прежде всего борьба с воровством, с укрывательством хлеба в колхозах. Это борьба с теми, кто обманывает государство, кто прямо или косвенно ведет работу против хлебозаготовок, кто организует саботаж хлебозаготовок. А между тем как раз на это в районах обращается совершенно недостаточное внимание.

Проявлением кулацкого влияния считают только прямое кулацкое выступление, террористический акт или открытую кулацкую агитацию, а на наиболее распространенные, наиболее хитрые формы борьбы кулака внутри колхоза против хлебозаготовок смотрят как на что-то незначительное, как на обыденное, неизбежное явление. ЦК указывает парторганизациям на то, что эти формы кулацкого влияния приняли

в настоящее время наиболее угрожающий характер. Беспощадно ударить по воровству, расхищениям, по составителям фальшивой отчетности, по утайкам, разоблачить их кулацкую сущность, показать в этом деле организующую руку классового врага, антисоветских элементов — является основной и решающей задачей партийной работы.

Против воров, рвачей и расхитителей хлеба, против тех, кто обманывает пролетарское государство и колхозников, одновременно с применением репрессии мы должны поднять ненависть колхозной массы, должны добиться, чтобы и вся масса колхозников клеймила этих людей как кулацких агентов и классовых врагов.

4. Несмотря на указания ЦК, до сих пор организация хлебозаготовительной работы в районах поставлена из рук вон плохо. Вместо правильной расстановки сил по колхозам, а в отношении единоличников по селам, вместо серьезного и постоянного большевистского руководства хлебозаготовками из районного центра продолжают бестолковые и безответственные разъезды руководящих работников района по селам. Вместо точной, правильной расстановки людей по отдельным колхозам, вместо посылки наиболее крепких товарищей в решающие колхозы продолжается расстановка партийных сил по принципу кустов, по сельсоветам, а не определенным колхозам. Эта расхлябанность, отсутствие большевистского руководства и ответственности, прикрываемая с внешней стороны кипучей «работой» и беспомощной суетой, должна быть немедленно ликвидирована.

ЦК считает ненормальным и вредным такое положение, когда в районах и областях вся хлебозаготовительная работа выполняется только партийным аппаратом, когда партийный аппарат непосредственно и от своего имени выполняет различные административные функции (наложение штрафов, аресты, раскрытие ям и т. д.), а советский аппарат в это же время совершенно бездействует и не исполняет своих прямых обязанностей, не несет никакой ответственности.

Исходя из этого ЦК считает необходимым, чтобы в районном центре постоянно оставалось два ответственных руководителя (по партийной и советской линии) и необходимый советский аппарат, без которого невозможно наладить оперативное руководство работой, учет и реагирование на все недостатки и прорывы.

ЦК еще раз указывает всем парторганизациям на решающее значение организационной работы для обеспечения полного выполнения плана хлебозаготовок.

Без серьезной постановки организационной работы не может быть настоящего большевистского руководства хлебозаготовительной кампанией.

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 238. Арк. 32—36.

№ 113

ДИРЕКТИВА ЦК ВКП(б) ЦЕНТРАЛЬНОМУ
КОМИТЕТУ КП(б)У, ВСІМ ОБКОМАМ ПАРТІЇ
ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ КІНЦЕВОГО СТРОКУ ВИВОЗУ ХЛІБА
З ГЛУБИННИХ ПУНКТИВ УКРАЇНИ

1 грудня 1932 р.

Сообщаем руководству директиву, полученную из ЦК ВКП(б):

«а) Утвердить конечный срок вывоза хлеба с глубинных пунктов Украины — 15 января.

б) Обязать обкомы, ЦК нацкомпартий установить в трехдневный срок календарные сроки вывоза хлеба из глубинки, исходя из окончания вывоза к установленным срокам в пункте первом и сообщать ЦК как о ходе вывоза каждую пятидневку, так и о размерах снижения остатков хлеба в глубинных пунктах.

в) Запретить открытие новых глубинных пунктов во всех краях, областях и республиках».

Секретарь ЦК КП(б)У *С. Косиор*

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1111. Арк. 12.

№ 114

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У ПРО ЗАХОДИ
ПО ЛІКВІДАЦІЇ САБОТАЖУ ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ,
ЯКИЙ ВЕДЕТЬСЯ КУРКУЛЬСЬКИМИ ЕЛЕМЕНТАМИ

5 грудня 1932 р.

Ликвидация саботажа хлебозаготовок, проводимого кулацкими элементами и их пособниками, расхищающими и утаивающими хлеб в колхозах, а также срывающими заготовки в единоличном секторе, требует нанесения этим элементам меткого, решительного и быстрого удара. Для этого прежде всего необходимо:

а) Выбор и серьезная подготовка наиболее значительных дел, могущих иметь серьезное значение для достижения перелома в хлебозаготовках для всего района или группы сел и колхозов;

б) Быстрый разбор этих дел и быстрое проведение приговоров в исполнение;

в) Немедленная ударная организация массовой партийной работы в данном колхозе или селе, наряду с широким и серьезным освещением всего дела в местной печати.

Недостаток проводимых в настоящее время репрессий заключается в том, что на местах большей частью сбиваются на простое увеличение количества репрессий. При этом смешиваются вместе и мелкие и значительные села, причем подготавливаются дела плохо. Кроме того, тянутся эти дела долго, от начала дела до окончательного утверждения приговора проходит месяц-полтора, в редких случаях 20—25 дней. При большом количестве дел политическое руководство ими поставлено неудовлетворительно, организационные и политические меры по партийной линии запаздывают и проводятся недостаточно серьезно.

Исходя из этого ЦК предлагает:

1. Для коренного улучшения руководства применением судебных репрессий создать в областях комиссии в составе первого секретаря обкома, обл. КК, начальника областного отдела ГПУ и облпрокурора.

2. Комиссиям раз в 2—3 дня устанавливать дела, которые заслуживают наибольшего внимания и которые должны быть проведены в ускоренном порядке. Список этих дел должен немедленно направляться в ЦК. Дела, по которым проходят члены партии, должно уделяться особо серьезное внимание.

3. Суд по всем этим делам должен заканчиваться в срок 4—5 дней под непосредственным руководством и наблюдением комиссии. В двухдневный срок после суда дело должно быть доставлено на утверждение в Харьков, где прохождение дел обеспечивается в 1—2 дня.

4. Комиссия должна проследить за прохождением дела в районе, имея в виду прежде всего опубликование о приговоре и его исполнении в печати, организацию массовой работы в колхозе и окружающих селах, а также выделение результатов, которых добилась организация в связи с данным делом.

Предательская роль осужденных членов партии, переродившихся и ставших на деле кулацкими агентами, должна

быть беспощадно разоблачена как в печати, так и во всей партийной массовой работе.

Газеты с освещением каждого дела РПК должен немедленно направить в ЦК.

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф. 1 Оп. 6. Спр. 238. Арк. 93—94.

№ 115

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У ПРО ЗАХОДИ ЩОДО БОРОТЬБИ З КЛАСОВО ЧУЖИМИ ТА КОНТРЕВОЛЮЦІЙНИМИ ЕЛЕМЕНТАМИ У ДНІПРОПЕТРОВСЬКОМУ ЗЕРНОРАДГОСПІ

5 грудня 1932 р.

ЦК констатує, що факти, повідомлені в листі директора Днепропетровського зерносовхозу т. Мациєвського на ім'я т. Хатаєвича, в основному підтвердились. Зерносовхоз сильно засорений класово чужими і контрреволюційними елементами і довгий час знаходиться в стані глибокого господарського і політичного прорива.

За короткий період (август — октябрь) в зерносовхозі убито 5 чоловік, в тому числі зверхньо убиті 8 октября два найкращих активіста, секретар кандидатської групи і полєвод Петровського відділення.

Терористическі акти і контрреволюційні дії класового ворога (убійства, обстріли об'їздчика і машини, масові хищення хліба і т. п.) супроводжались розповсюдженням паніческих і провокаційних слухів, направлєних к запугиванню і деморалізації робічих і колхозників, робітаючих в зерносовхозі.

ЦК відзначає, що Межевської райпартком і Днепропетровський обком політичєски не реагували на тривожні сигнали, поступавші з зерносовхоза, не придали політичєского значення навіть численним убійствам, совершєнным в совхозі.

Прийняти к свєденню повідомлення т. Скрипника І. С., що бюро Межевського РПК з участєм районного активу в своєму рішенні от 19 ноября признало свої політичєские помилки і наметило ряд практичєских заходів по оказанню допомоги зерносовхозу і удєльшенню роботи партійної організації.

Указати Днепропетровському обкому на помилочність цієї позиції, виразившєйся в недооцєнці політичєской важности подєйств в зерносовхозі і що з його сторони не було прийнято

решительных мер по оздоровлению и улучшению всей обстановки в зерносовхозе.

Отмечая политическую близорукость редакции Межевской районной газеты «Зірка», уклонившейся от освещения обстановки в зерносовхозе в связи с убийствами, от развертывания через газету соответствующей массовой политической работы под оппортунистическим предлогом, что это внутренние дела самого зерносовхоза и что они не касаются района,— считать необходимым редактора газеты «Зірка» т. Саранчу снять с работы.

Указать редактору областной газеты «Зоря» т. Никитову, что редакция «Зори» просмотрела факты классовой борьбы в Днепропетровском зерносовхозе и политически не реагировала на события в совхозе.

Принять к сведению сообщение о том, что под руководством работников, посланных из Харькова, в районе произведено изъятие бандитских и кулацких элементов и что эта работа продолжается.

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 238. Арк. 61—62.

№ 116

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У ТА РАДНАРКОМУ УСРР ПРО ЗАНЕСЕННЯ НА «ЧОРНУ ДОШКУ» СІЛ, ЯКІ ЗЛІСНО САБОТУЮТЬ ХЛІБОЗАГОТІВЛІ

6 грудня 1932 р.

Ввиду особо позорного провала хлебозаготовок в отдельных районах Украины СНК и ЦК ставят перед облисполкомами и обкомами, райисполкомами и райпарткомами задачу сломить саботаж хлебозаготовок, организованный кулацкими и контрреволюционными элементами, уничтожить сопротивление части сельских коммунистов, ставших фактическими проводниками саботажа, и ликвидировать несовместимую со званием члена партии пассивность и примиренчество к саботажникам, обеспечить быстрое нарастание темпов, полное и безусловное выполнение плана хлебозаготовок.

СНК и ЦК постановляют:

За явный срыв плана хлебозаготовок и злостный саботаж, организованный кулацкими и контрреволюционными элементами, занести на черную доску следующие села:

1. с. Вербка Павлоградского района Днепропетровской области;

2. с. Гавриловка Межевского района Днепропетровской области;

3. с. Лютеньки Гадячского района Харьковской области;

4. с. Каменные Потоки Кременчугского района Харьковской области;

5. с. Святотроицкое Троицкого района Одесской области;

6. с. Пески Баштанского района Одесской области.

В отношении этих сел провести следующие мероприятия:

1. Немедленное прекращение подвоза товаров, полное прекращение кооперативной и государственной торговли на месте и вывоз из соответствующих кооперативных и государственных лавок всех наличных товаров.

2. Полное запрещение колхозной торговли как для колхозов, колхозников, так и единоличников.

3. Прекращение всякого рода кредитования, проведение досрочного взыскания кредитов и других финансовых обязательств.

4. Проверку и очистку органами РКК кооперативных и государственных аппаратов от всякого рода чуждых и враждебных элементов.

5. Проверку и очистку колхозов этих сел, с изъятием контрреволюционных элементов, организаторов срыва хлебозаготовок.

СНК и ЦК обращаются с призывом ко всем честным, преданным Советской власти колхозникам и трудящимся крестьянам-единоличникам организовать все свои силы для беспощадной борьбы с кулаками и их пособниками для преодоления кулацкого саботажа хлебозаготовок в своих селах, за честное добросовестное выполнение хлебозаготовительных обязательств перед советским государством, за укрепление колхозов.

З ІНФОРМАЦІЇ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ
ПРОКУРАТУРИ ТА ОБЛАСНОГО СУДУ ОБКОМУ КП(б)У
ПРО СУДОВІ РЕПРЕСІЇ В СПРАВАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ
З ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬНОЮ КАМПАНІЄЮ
В ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

6 грудня 1932 р.

**а) Репресии в отношении твердосдатчиков
и контрактантов за неспадчу хлѣба**

До 1 ноября было осуждено нарсудами области: твердо-
сдатчиков — 571, контрактантов — 652.

С 1 ноября по 5 декабря 1932 г. осуждено:

По соціальному положенію	К лишению свободы	От 3 до 5 лет	До 3 лет	Всего
Твердосдатчиков:				
кулаков	120	33	5	158
зажиточных середня- ков	57	58	16	131
Контрактантов:	43	402	422	867

С начала кампании осуждено: твердо-сдатчиков — 860
контрактантов — 1519

Всего осуждено за неспадчу хлѣба: — 2379 чел.

б) Репресии за кражу хлѣба.

С начала уборки урожая до 1 ноября (в том числе и до
издания закона от 7 августа) осуждено за кражу хлѣба —
3973 человека, из них: к расстрелу — 112 человек, к лише-
нию свободы от 5 до 10 лет — 756 человек, а остальные —
к прочим мерам социальной защиты.

С 1 ноября по 5 декабря за кражу хлѣба осуждено:

По соціальному положенію	К расстрелу	От 5 до 10 лет	До 5 лет	До 3 лет	Всего
Кулаки	56	121	25	2	204
Зажиточные се- редняки	2	58	13	9	82
Средняки	3	200	137	141	481
Бедняки	1	101	125	248	475
Всего:	62	480	300	400	1242

Таким образом, за весь хлебозаготовительный период и с начала уборки урожая до 5 декабря за кражу хлеба осуждено 5215 человек, из них: к расстрелу — 174 человека (приговоры приведены в исполнение в отношении 30 человек).

в) Репрессии в отношении членов правлений и прочих должностных лиц

(Утайка, разбазаривание, хищение, повторный, фиктивный учет, незаконный помол, несдача мерчука и т. п.)

Занимаемая должность	К расстрелу	От 5 до 10 лет	До 5 лет	До 3 лет	Принудительные работы	Всего
Председатели правлений колхоза	8	30	29	78	55	200
Члены правлений колхоза	6	39	27	100	83	255
Кладовщики	3	20	16	35	27	101
Завхозы	5	13	10	26	28	82
Весовщики	3	9	1	9	7	29
Счетоводы	3	11	5	12	6	37
Сторожа	2	6	4	7	10	29
Бригадиры	2	18	14	40	56	130
Полеводы	1	9	7	17	18	52
Завмельницами, мельники, приемщики	9	8	3	—	2	22
Прочие должностные лица (в т. ч. члены колхозов по преступлениям, совершенным совместно с должностными лицами)	17	39	23	26	20	125
Всего:	59	202	139	350	312	1062

Таким образом, усматривается, что общее количество осужденных должностных лиц по колхозному сектору составляет 1062 человека, из коих 59 человек осуждено к расстрелу.

Облпрокурор *Кумпикевич*
 Председатель облсуда *Румянцев*
 Тимчасово виконуючий обов'язки
 зав. оргінстру *Горенштейн*

ЛИСТ ЦК КП(б)У ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМИТЕТУ ВКП(б)
ПРО СТАН ХЛИБОЗАГОТІВЕЛЬ НА УКРАЇНІ
В КІНЦІ ЛИСТОПАДА — НА ПОЧАТКУ ГРУДНЯ 1932 р.

8 грудня 1932 р.

Достигнутый в пятую пятидневку ноября уровень хлебозаготовок (9120 т. п.) не удалось закрепить, и последняя пятидневка ноября и первая пятидневка декабря дали понижение темпов хлебозаготовок до 6900 т. п. Винницкая и Киевская области, хотя и с некоторыми колебаниями, удерживают хлебозаготовки на таком уровне, который обеспечивает выполнение этими областями плана к 20—25 декабря.

Одесская и Днепропетровская области особенно резко снизили заготовки, скатившись к уровню первой и второй пятидневок ноября. Причем Одесская область, давшая большое снижение в прошлую пятидневку, в эту пятидневку несколько подняла темпы, а Днепропетровская область продолжает их снижать. Вторая пятидневка декабря, судя по ежедневным, правда отрывочным, сведениям, опять даст снижение заготовок по большинству областей, в том числе и по решающим областям — Днепропетровской и, очевидно, Одесской.

1. В чем причины такого падения хлебозаготовок?

1) В подавляющем большинстве районов оканчивается обмолот скирд, а также уже изъято то излишнее зерно сверх всяких фондов, которое лежало в колхозных амбарах.

2) В большинстве районов в связи с этим еще не сумели перестроить свою работу на выявление скрытого, неправильно выданного и разворованного хлеба и его мобилизацию.

3) Вследствие дождей почти совершенно прекратился обмолот хлеба. (По данным на 1 декабря, по Одесской области еще не обмолочено зерновых с площади 300 тыс. га, Днепропетровской — 85 тыс. га, Харьковской — 190 тыс. га и Донецкой — 150 тыс. га).

4) Дожди ослабили организационный нажим на хлебозаготовки, усилили демобилизационные настроения, создали «новую объективную причину».

Что главная причина не в дождях (хотя дожди тоже дезорганизуют и уменьшают хлебозаготовку и вывозку хлеба), показывает наличие во всех областях, иногда рядом лежащих районов, в одном из которых, несмотря на дожди, идет рост заготовок, а в другом резкое падение.

Хотя мы в настоящее время и добились раскочки не толь-

ко районного, но и сельского актива, однако уровень этой раскочки, а главное, организация хлебозаготовительной работы являются еще в большинстве районов неудовлетворительными.

Практическое руководство хлебозаготовками в областях также еще в должной мере не налажено. Области до сих пор часто в своих указаниях и директивах исходят только из процентов выполнения плана, не могут во-время поправить район, указать ему, как в условиях этого района и за что нужно взяться, чтобы сдвинуть хлебозаготовки. Плохо проверяется выполнение директив ЦК и обкомов, благодаря чему ряд серьезных мер либо вовсе не проводятся, либо проводятся слабо или же извращаются (натурштрафы, изъятие разворованного хлеба, репрессии к правленцам, изъятие колхозных фондов).

В особенности серьезные недостатки в организации хлебозаготовительной работы имеются в районах. В большинстве районов нет еще отчетливого представления, где именно выгоднее всего нажать, где выгоднее применить репрессию для того, чтобы получить больший результат, не умеют путем концентрации наличных сил в одном из наиболее отставших колхозов прорвать фронт саботажа.

II. Применение репрессий к колхозам.

Репрессии к колхозам, не выполняющим план хлебозаготовок, особенно же к председателям, членам правлений этих колхозов и к счетоводам применены в большом количестве — за ноябрь и 5 дней декабря арестовано по линии ГПУ 1230 человек — председателей, членов правлений, счетоводов (председателей — 340, членов правлений — 750, счетоводов — 140). Кроме того, арестовано бригадиров — 140, завхозов-весовщиков — 265, других работников колхозов — 195.

До ноябрьских операций ГПУ через суды прошло около 500 дел, имеющих отношение к хлебозаготовкам и краже колхозного хлеба. Однако большинство этих дел должного результата не дали благодаря часто незначительности дел, а также неудовлетворительной постановке организационно-партийной массовой работы в колхозах.

Только последние, начиная с половины ноября, операции ГПУ дали серьезные результаты. Вскрыто и передано в суд 206 групповых дел кулацких и антисоветских элементов, организовавших саботаж хлебозаготовок, разворовывание хлеба. По многим из этих дел расхищено, уничтожено и спрятано по несколько тысяч центнеров колхозного хлеба. Эти дела на протяжении ближайших 5—7 дней будут заслушаны

в судах. Первый серьезный удар по кулацким элементам и их пособникам, организаторам саботажа хлебозаготовок нанесен.

Нами занесены постановлением СНК и ЦК на черную доску 6 крупных сел. По имеющимся у нас сведениям, областями на черную доску занесено до 400 колхозов, однако результаты этой репрессии не учтены.

В отношении эффективности отдельных репрессий можно сказать, что:

1) Лишение завоза товаров в большинстве случаев дает незначительный результат. Причина в том, что деревня уже изрядно насыщена товарами, а насущно необходимые предметы (спички, соль, керосин), хотя и по очень высоким ценам, все же можно получить на рынке в районном центре.

2) Наибольший результат дает применение натурштрафов. За корову и свинью сейчас колхозник и даже единоличник крепко держатся. В АМССР было несколько случаев, когда единоличники стали распродавать свой скот.

Наиболее эффективной эта мера оказалась в отношении единоличников. Что касается колхозов, то здесь результат меньший, ибо штрафы пока коснулись только обобществленного стада, а персонально колхозников почти еще не затронули.

3) Довольно хорошие результаты дает вскрытие злоупотреблений, воровства и различных махинаций со стороны правленцев, когда проводится одновременно серьезная массовая работа.

Есть случаи, когда колхозники сами выносят решения о привлечении к суду своих правленцев и требуют применения к ним высшей меры наказания.

4). Отобрание разворованного хлеба не имевшими трудодней и единоличниками еще достаточно широко не развернулось. Это наряду с возвратом неправильно выданного по трудодням хлеба является серьезным источником для выполнения плана в тех колхозах, где особенно бесхозяйственно было поставлено дело.

5) Проверка и изъятие неправильно созданных фондов также еще широко не развернулись. Однако есть уже признаки повторения прошлогодних явлений — пытаются огульно вывозить семенные фонды, которые мы запретили трогать, без разрешения области, кроме части излишне засыпанной.

Настоящая работа по организации строгой проверки действительного урожая и ресурсов колхозов, не выполняющих план хлебозаготовок, только начинается.

III. Репрессии в отношении коммунистов, пособников и покрывателей кулацкого саботажа.

В этом отношении за последнее время вскрыто много серьезных фактов разложения и предательства коммунистов, особенно из числа непосредственно работающих на селе в колхозах. Сейчас привлечено к суду 327 человек коммунистов. По разобранным в октябре — ноябре делам осуждено 9 человек к высшей мере. Среди них главный контингент составляют должностные лица колхозов. За самое последнее время вскрыто несколько крупных дел районных работников. Например:

1) Балаклейское дело (Харьковской области). Хорешко, Ус, Фишман, разложившим район, смотревшим сквозь пальцы на хозяйничанье в ряде колхозов кулачья, на массовое разворовывание колхозного и совхозного хлеба, подпевавшим кулакам, что хлеба в районе нет, потакавшим саботажу заготовок.

2) Ореховское дело (Днепропетровская область). Пока арестован бывший председатель колхозсоюза Пригода, который организовывал по колхозам всякого рода преувеличенные фонды, потворствовал укрывательству хлеба, открыто говорил о защите колхозов от хлебозаготовок.

3) Носовский район (Черниговской области). Арестован завоорг райкома Яременко, заявивший, что хлебозаготовки — это грабеж крестьян и что в ЦК сидят контрреволюционеры, заявивший о выходе из партии.

4) Кобелякское дело (Харьковской области). Арестован секретарь райкома Ляшенко, который вместе с другими районными работниками организовал составление жульнических балансов для доказательства нереальности плана, организовал «петиционную» кампанию ряда колхозов в ЦК о тяжести плана, тогда как сами правления этих колхозов теперь говорят, что они ошиблись.

5) Большевикмакское дело (Днепропетровской области). Арестована группа работников района. Ленский — завоорг РПК, Косяченко — зав. райснабом, Дворник — зав. райземотделом, Зык — зав. райфинотделом, Долгов — председатель горпо, пробравшиеся в партию, скрыв при вступлении свое прошлое (сыновья кулаков), — активно боролись и организовывали борьбу против хлебозаготовок, не только не вели никакой борьбы с кулаком, но попустительствовали ему, а также ряд других, более мелких дел. Все эти дела еще не окончены, по ним ведется следствие.

Объявленная в отношении 5 районов партийная чистка пока ощутимых результатов в отношении непосредственного

влияния на усиление хлебозаготовок еще не дала. Во-первых, она фактически началась только дней 6—7 тому назад, во-вторых, вследствие того, что решение о чистке недостаточно использовано всей областной и районной прессой в целях преодоления кулацкого саботажа в хлебозаготовках. ЦК принял меры к усилению этой работы. 6—7 дней чистки подтвердили огромную засоренность парторганизаций этих районов чуждыми и часто прямо антисоветскими элементами.

Открытым практически остается вопрос о высылке вычищенных коммунистов, пока что мы предложили составить списки исключенных, которых следует выслать, так как применить эту меру огульно ко всем исключаемым едва ли целесообразно.

IV. В отношении единоличников сдвиг имеется, но именно здесь больше всего нужен непрерывный, систематический и решительный нажим. Малейшее ослабление работы в надежде, что «теперь пойдет», сейчас же дает уменьшение заготовок. Это показывают последние пятнадцатки. Наиболее хорошие результаты из репрессий дает натурштраф и лишение усадебной земли.

Основными областями в отношении единоличника сейчас являются Харьковская и Черниговская области (первой осталось взять еще 6,2 млн. пудов, второй 2,1 млн. пудов).

В отношении Киевской и Винницкой областей можно считать, что выполнение плана по единоличному сектору обеспечено. За последнее время начали более широко применяться и методы общественного воздействия. По единоличному сектору нам осталось заготовить еще 12 млн. пудов. Цифра очень серьезная.

V. По гарнцевому сбору (мерчуку). Можно считать совершенно установленным, что недовыполнение поступления мерчука в этом году по сравнению с прошлым годом является результатом:

а) Широкого развития тайного помола, в некоторых случаях даже механизация этого помола со взиманием даже мерчука. Борьба с этим почти не велась.

б) Огромных хищений на мельницах, аппарат которых чрезвычайно засорен спекулятивными и антисоветскими элементами.

За этот период через нашу комиссию по рассмотрению приговоров к высшей мере прошло 6 дел о крупных хищениях на мельницах, о раскрадывании мерчука и продаже его на частном рынке, несколько крупных дел имеются еще в ГПУ.

В настоящее время ГПУ закончена произведенная по нашему постановлению проверка личного состава сельскохозяйственных мельниц Украины. Картина засоренности и злоупотреблений выявлена исключительно безобразная. Чтобы не повторять, прилагаю просто записку ГПУ.

К этому нужно добавить, что на элеваторах и заготовительных пунктах Заготзерно положение тоже неблагоприятное. Аппарат Заготзерно, особенно внизу, сильно засорен. Всякого рода «комбинации» и воровство, стоящие государству десятков тысяч пудов хлеба, имеют широкое распространение. Нужна жестокая чистка и этого аппарата.

VI. Положение в совхозах.

Безусловно неблагоприятно положение в совхозах. Темпы сдачи хлеба совхозами, а также состояние борьбы за мобилизацию всех ресурсов в совхозах, многочисленные факты бесхозяйственности и утрат, а также вскрытые за последнее время по некоторым совхозам крупные злоупотребления говорят о том, что при настоящем положении дела план хлебосдачи совхозами не обеспечен. Осталось совхозам сдать еще 4,8 млн. пудов хлеба.

VII. Принимаемые нами меры по усилению хлебозаготовок и выполнению плана следующие:

1. Основное внимание ЦК сосредоточено на организаторской части работы по хлебозаготовкам, на правильном распределении партсил. Под особое наблюдение сейчас взяты наиболее решающие области — Днепропетровск, Одесса, Харьков. В соответствии с этим в Днепропетровск переброшен дополнительно т. Затонский с группой работников, в основном закончивших работу в Киевской и Винницкой областях, а в Одессу — т. Любченко также с группой работников. Перед секретарями обкомов этих областей, а также командированными туда членами ПБ ЦК КП(б)У поставлена задача быстро, коренного улучшения организационного руководства хлебозаготовками как из областного центра, так и, в первую очередь, в главных решающих районах.

2. Организованы комиссии (из 4 чел.) во главе с первым секретарем обкома для повседневного руководства применением судебных репрессий, отбора наиболее значительных дел и постановкой в связи с этим соответствующей массовой партийной работы как через печать, так и непосредственно колхозах, селах и районах, где проводятся наиболее серьезные судебные процессы. Установлено наблюдение за тем, чтобы все дела, назначенные

к передаче в суд, были проведены вплоть до выполнения приговора не больше как в 10 дней.

3. Так как по заготовкам в большинстве областей имеется значительное недовыполнение по продовольственным культурам (пшеница, рожь), нами принят ряд мер к усилению поступления этих культур. Еще раз объявляю, что план в отношении областей, районов и колхозов будет считаться выполненным только при выполнении продкультур. Организуемая в колхозах, уже выполнивших свои планы, но не выполнивших по культурам, дополнительная сдача ржи, пшеницы в обмен на фуражные культуры, возврат части пшеницы и ржи из выданных по трудовням и др. меры.

4. В ряде районов Винницкой, Киевской областей и АМССР уже установлена безусловная возможность дополнительной заготовки хлеба у колхозов, выполнивших свои планы, а также у колхозников, получивших по трудовням большое количество хлеба. Для этого необходимо быстро решить вопрос об условиях этой заготовки.

Украине еще осталось заготовить:

По колхозам	69,4	млн. пудов
По единоличникам	12,0	» »
<hr/>		
Всего по селянскому сектору	81,4	» »
По совхозам	4,8	» »
По мерчуку декабрь—январь	6,0	» »
По семсуде	1,8	» »

Всего: 94,0 млн. пудов

Если считать, что мы будем заготавливать до 1 февраля, то в среднем за пятидневку мы должны давать 8,5 тыс. пудов. Эта цифра при настоящих условиях для нас очень большая. Для этого необходимо добиться, чтобы в первую очередь Днепропетровская и Одесская области увеличили свои заготовки хотя бы на протяжении 4—5 пятидневок до 3 млн. пудов в пятидневку каждая (вместо 1100 пудов по Днепропетровской и 1300 пудов по Одесской в настоящее время), Харьковская область до 2 млн. пудов в пятидневку (вместо 1300 пудов сейчас).

Такого повышения хлебозаготовок, невзирая на большие трудности, можно добиться значительным усилием и улучшением работы. К сожалению, этого уровня на сегодняшний день мы еще не достигли.

С. Косиор

ЛИСТ СЕКРЕТАРЯ КРАСНОПІЛЬСЬКОГО РАЙКОМУ ПАРТІІ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЦК КП(б)У ТА ОБКОМУ ПАРТІІ
ПРО НЕЗАДОВОЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ МЕТОДАМИ
ПРОВЕДЕННЯ ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ В РАЙОНІ *

9 грудня 1932 р.

Після проведення прикріплення уповноважених до кожного колгоспу й одноосібників по сільраді ми досягли незначного зрушення. Але це не забезпечує виконання щоденних завдань.

Під час перевірки колгоспу «Плуг і Молот» знайдено незаприбуткованого зерна 203 центнера. Причому бувший голова колгоспу Козир (виключений з лав партії) дав таку установку, щоб під час відвантаження зерна з-під молотарки з кожного мішка скидалося на вогкість 5 кг, а комірникові — 2—3 кг. Ця справа знаходиться в слідчих органів і буде розглядатись в показовому порядку.

В зв'язку з невиконанням плану хлібозаготівлі по району, коли не видаються довідки на помол селянству, що не виконало плану хлібозаготівлі, перевадиться помол на спеціальних хатніх «млинах» та топчуть у ступах. Багато вже таких «млинів» вилучено (Славгородський, Покровка).

Нарсуд майже щоденно розбирає хлібні справи на місцях. Після закінчення суду в с. Краснопілля середняк Бесараб Олексій Васильович сказав: «Хай судять та везуть звідціля, так хоч з голоду не вмреш, а дома коли залишимося, все рівно помremo».

Помічається великий відплив колгоспників з колгоспів. Молотьба закінчується в останніх 4-х колгоспах. Таким чином, в колгоспах відомо про натуральні наслідки господарювання.

Передові ударники колгоспники беруть участь в роботі по хлібозаготівлі серед одноосібників. Настрій більш відсталі частини може характеризуватися так: «Пропало все життя, я віддав в СОЗ все своє майно, а відціля майже нічого не одержую. Зараз в СОЗі вже немає хліба, а далше ще гірше буде» (Пелипець Ілля — колгоспник).

«Все рівно з голоду вмирати цю зиму, так або інакше» (колгоспник с. Славгородського Хіценко К. Н.). «Я парти-

* За дорученням секретаря ЦК КП(б)У М. М. Хатаєвича лист був надісланий для ознайомлення членам і кандидатам в члени Політбюро як такий, що носить явно панічний характер.

зан, бив куркулів, а сьогодні згоден різати комуністів. Хіба я повинен з голоду вмирати, все рівно отнімуть, так украду» (колгоспник Довжик Петро Мусійович).

З кожним днем хлібне питання все гостріше й гостріше дає себе відчувати. Незабезпеченість хлібом МТС, лікарень, установ викликає незадоволення і звільнення з роботи.

Починають проявлятися ознаки минулої весни. Так член колгоспу «Авангард» партієць Середя Олександр Васильович прибув до РПК з довідкою від правління колгоспу про те, що він має 120 трудоднів та дружина — 147. Середя має 5 дітей. Натуравансів одержав 277 кг. Тов. Середя заявив, що йому нічого вже їсти і він не знає, що надалі робити.

Секретар РПК *Носуленко*

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1080. Арк. 137—139.

№ 120

ДИРЕКТИВА ЦК КП(б)У СЕКРЕТАРЯМ ОБКОМІВ ПАРТІЇ ПРО ВЖИТТЯ ЗАХОДІВ ПРОТИ КУРКУЛЬСЬКИХ І АНТИРАДЯНСЬКИХ ЕЛЕМЕНТІВ, ВИННИХ В ОРГАНІЗАЦІЯХ САБОТАЖУ ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ

13 грудня 1932 р.

За последнее время выявляется все большее количество случаев предательства со стороны коммунистов не только сельских работников (председателей колхозов, секретарей ячеек, председателей сельсоветов и др.), а также со стороны ответственных руководящих работников районов (например, Орехово, Большой Токмак, Кобеляки, Балаклея и др.)*. Начавшаяся в ряде районов чистка сельских парторганизаций и отдельных ячеек показывает не только исключительную засоренность наших сельских ячеек, но и умышленное проникновение в наши ряды кулацких и антисоветских элементов с прямой целью срыва колхозного строительства, развала колхозов, организации саботажа хлебозаготовок. Все такие элементы не только должны исключаться из партии, но и подлежат немедленному аресту и высылке на север.

ЦК предлагает дать районам директивы:

1. Во всех случаях, когда исключаются предатели партии или же проникшие в наши ряды враждебные и кулацкие элементы, немедленно по телеграфу ставить перед обкомом

---

* Идетесь про районы областей.

вопрос об их аресте и высылке, а в особо важных случаях немедленно произвести арест, а затем сообщить обкому.

2. Работающим на местах комиссиям по чистке в отношении наиболее злостных исключаемых из партии элементов ставить вопрос об их аресте и высылке, а в особых случаях выносить постановление о немедленном аресте, с дальнейшей постановкой вопроса перед областью.

3. В газетах при освещении вопроса о затесавшихся в партию врагах и о людях, ставших предателями, ставить вопрос не только об изгнании их из рядов партии, как это делается сейчас, а ставить вопрос о немедленном применении к ним самых суровых карательных мер и изоляции.

О наиболее значительных случаях наказания за предательство и суровых карательных мер по отношению к проникшим в партию кулацким элементам, а также людям, ставшим предателями партии,— печатать не только в районной, но и в областной печати.

4. Все эти случаи одновременно с передачей в газеты сейчас же передавать в Харьков для напечатания в центральной прессе.

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 238. Арк. 161—162.

№ 121

ПОСТАНОВА ЦК ВКП(б) ТА РНК СРСР ПРО ХЛІБОЗАГОТІВЛІ НА УКРАЇНІ, ПІВНІЧНОМУ КАВКАЗІ ТА У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ

14 грудня 1932 р.

Заслушав доклади секретаря обкома Западной области т. Румянцева, секретаря ЦК КП(б)У т. Косиора, секретаря Днепропетровского обкома т. Строганова, секретаря Северо-Кавказского крайкома т. Шеболдаева, ЦК ВКП(б) и СНК СССР постановляют:

1. Обязать ЦК КП(б)У и Совнарком УССР, под личную ответственность тт. Косиора и Чубаря, закончить полностью план заготовок зерновых и подсолнуха до конца января 1933 года.

2. Обязать Северо-Кавказский крайком и крайисполком, под личную ответственность тт. Шеболдаева и Ларина, закончить полностью план заготовок зерновых к 10—15 января 1933 г., а подсолнуха — к концу января.

3. Обязать обком и облисполком Западной области, под личную ответственность тт. Румянцева и Шелехеса, закон-

чить полностью план заготовок зерновых к 1 января 1933 г. и план заготовок льна к 1 февраля 1933 года.

4. Ввиду того, что в результате крайне слабой работы и отсутствия революционной бдительности ряда местных парт-организаций Украины и Северного Кавказа, в значительной части их районов контрреволюционные элементы — кулаки, бывшие офицеры, петлюровцы, сторонники Кубанской рады и пр. сумели проникнуть в колхозы в качестве председателей или влиятельных членов правления, счетоводов, кладовщиков, бригадиров у молотилки и т. д., сумели проникнуть в сельсоветы, земорганы, кооперацию и пытаются направить работу этих организаций против интересов пролетарского государства и политики партии, пытаются организовать контрреволюционное движение, саботаж хлебозаготовок, саботаж сева, — ЦК ВКП(б) и СНК СССР обязывают ЦК КП(б)У, Севкавказрайком, СНК Украины и крайисполком Севкавказья решительно искоренить эти контрреволюционные элементы путем арестов, заключения в концлагерь на длительный срок, не останавливаясь перед применением высшей меры наказания к наиболее злостным из них.

5. ЦК и СНК указывают партийным и советским организациям Советского Союза, что злейшими врагами партии, рабочего класса и колхозного крестьянства являются саботажники хлебозаготовок с партбилетом в кармане, организующие обман государства, организующие двурушничество и провал заданий партии и правительства в угоду кулакам и прочим антисоветским элементам. По отношению к этим перерожденцам и врагам Советской власти и колхозов, все еще имеющим в кармане партбилет, ЦК и СНК обязывают применять суровые репрессии, осуждение на 5—10 лет заключения в концлагерь, а при известных условиях — расстрел.

6. ЦК и СНК отмечают, что вместо правильного большевистского проведения национальной политики в ряде районов Украины украинизация проводилась механически, без учета конкретных особенностей каждого района, без тщательного подбора большевистских украинских кадров, что облегчило буржуазно-националистическим элементам, петлюровцам и пр. создание своих легальных прикрытий, своих контрреволюционных ячеек и организаций.

7. В особенности ЦК и СНК указывают Северо-Кавказскому крайкому и крайисполкому, что легкомысленная, не вытекающая из культурных интересов населения, не большевистская «украинизация» почти половины районов Севкавказа при полном отсутствии контроля за украинизацией школы и печати со стороны краевых органов, дала легальную форму

врагам Советской власти для организации сопротивления мероприятиям и заданиям Советской власти со стороны кулаков, офицерства, реэмигрантов-казаков, участников Кубанской рады и т. д.

В целях разгрома сопротивления хлебозаготовкам кулацких элементов и их «партийных» и беспартийных прислужников ЦК и СНК Советского Союза постановляют:

а) Выселить в кратчайший срок в северные области СССР из станицы Полтавской (Северный Кавказ), как наиболее контрреволюционной, всех жителей за исключением действительно преданных Соввласти и не замешанных в саботаже хлебозаготовок колхозников и единоличников и заселить эту станицу добросовестными колхозниками-красноармейцами, работающими в условиях малоземелья и на неудобных землях в других краях, передав им все земли и озимые посевы, строения, инвентарь и скот выселяемых.

Ответственность за проведение этого решения (пункт «а») возложить на тт. Ягода, Гамарника (с заменой т. Булиным), Шеболдаева и Евдокимова.

б) Арестованных изменников партии на Украине, как организаторов саботажа хлебозаготовок, бывших секретарей районов, предисполкомов, зав. райзу, предрайколхозсоюзов, а именно: Ореховский район — Головина, Пригоду, Паламарчука, Ордельяна, Луценко; Балаклеяский район — Хорешко, Уса, Фишмана; Носовский район — Яременко; Кобелякский район — Ляшенко; Больше-Токмакский район — Ленского, Косяченко, Дворника, Зыка, Долгова — предать суду, дав им от 5 до 10 лет заключения в концентрационных лагерях.

в) Всех исключенных за саботаж хлебозаготовок и сева «коммунистов» выселять в северные области наравне с кулаками.

г) Предложить ЦК КП(б)У и СНК Украины обратить серьезное внимание на правильное проведение украинизации, устранить механическое проведение ее, изгнать петлюровские и другие буржуазно-националистические элементы из партийных и советских организаций, тщательно подбирать и воспитывать украинские большевистские кадры, обеспечить систематическое партийное руководство и контроль за проведением украинизации.

д) Немедленно перевести на Северном Кавказе делопроизводство советских и кооперативных органов «украинизированных» районов, а также все издающиеся газеты и журналы с украинского языка на русский язык как более понятный для кубанцев, а также подготовить и к осени перевести

преподавание в школах на русский язык. ЦК и СНК обяы-
вают крайком и крайисполком срочно проверить и улучшить
состав работников школ в «украинизированных» районах.

е) В отмену старого решения разрешить завоз товаров
для украинской деревни и предоставить тт. Косиору и Чубарю
право приостановить снабжение товарами особо отстающих
районов впредь до окончания ими хлебазаготовительного
плана.

Председатель СНК Союза ССР В. Молотов (Скрябин)
Секретарь ЦК ВКП(б) И. Сталин

ЦПА ИМЛ при ЦК КПРС. Ф 17 Оп. 3. Спр. 911, Арк. 42—42 зв.

№ 122

ПОСТАНОВА БЮРО ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОБКому КП(б)У ПРО ЛИСТ Й. В. СТАЛІНА ЩОДО ОРЕХОВСЬКОЇ СПРАВИ

15 грудня 1932 р.

1. Бюро обкома отмечает, что оно допустило ошибку в том, что сняв руководство Ореховского района (Ордельяна — бывшего председателя РКК постановлением от 23 августа, а Головина и Паламарчука — постановлением от 28 октября) за разложенческую работу в районе, за срыв осеннего сева и хлебазаготовок, как не оправдавших доверия партии, дело до конца не довело, не вскрыло всей контрреволюционной сущности организованного ими сговора, направленного на срыв хлебазаготовок, не исключило их из партии, не отдало под суд, а ограничилось передачей вопроса об их партийности на рассмотрение областной КК.

2. За то, что бывшее руководство Ореховского района предало интересы партии, стало на прямой кулацкий путь обмана партии и пролетарского государства, на путь вредительства, организованного разложения колхозов, организовало саботаж хлебазаготовок, искусно прикрывая свою кулацкую жульническую работу «согласием» с генеральной линией партии, Головина — бывшего секретаря РКК, Паламарчука — бывшего председателя РКК, Ордельяна — бывшего председателя РКК, Пригоду — бывшего председателя колхозсоюза, Луценко — бывшего заведующего райзу, Базилевич — бывшего женорга как переродившихся, как врагов партии и рабочего класса из партии исключить, арестовать и сурово покарать.

3. Предложить тт. Кумпикевичу и Румянцеву организо-

вать слушание дела в Орехове показательным порядком не позже чем через 5—7 дней.

4. Опубликовать в печати от имени прокуратуры постановление об аресте всех проходящих по делу лиц. Текст представить секретариату.

5. Обязать редакцию газеты «Зоря» подвергнуть в областной и районной печати решительному и всестороннему разоблачению всей контрреволюционной, вредительской, кулацкой работы бывшего Ореховского руководства.

6. Вопрос об уполномоченном райГПУ т. Базилии рассмотреть особо с участием т. Реденса.

Партархів Дніпропетровського обкому Компартії України. Ф. 19. Оп. 1. Спр. 20. Арк. 69, 70.

№ 123

ПОСТАНОВА ЦК ВКП(б) ТА РНК СРСР ПРО ХЛІБОЗАГОТІВЛІ НА УКРАЇНІ

19 грудня 1932 р.

1) ЦК ВКП(б) и СНК Союза ССР считают, что без немедленной организации коренного перелома в хлебозаготовках в Днепропетровской, Одесской и Харьковской областях Украина не в силах выполнить даже тот дважды сокращенный план, который явным образом проваливают украинские работники благодаря своему несерьезному отношению к заданиям партии и правительства.

2) ЦК ВКП(б) и СНК Союза ССР поручают тт. Кагановичу и Постышеву немедленно выехать на Украину на помощь ЦК КП(б)У и Совнаркому Украины, засесть в решающих областях Украины в качестве особо уполномоченных ЦК ВКП(б) и Совнаркома Союза ССР, разделив труд с Косиором, Чубарем и Хатаевичем, и принять все необходимые меры организационного и административного порядка для выполнения плана хлебозаготовок.

Секретарь ЦК *И. Сталин*
Председатель СНК Союза ССР *В. Молотов (Скрябин)*

ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС. Ф. 17. Оп. 3. Спр. 912. Арк. 54.

№ 124

ЛИСТ ЦК КП(б)У ВСІМ СЕКРЕТАРЯМ РАЙКОМІВ,
ГОЛОВАМ РАЙВИКОНКОМІВ, УПОВНОВАЖЕНИМ ОБКОМІВ
ПРО ОБОВ'ЯЗКОВЕ ВИВЕЗЕННЯ ВСІХ НАЯВНИХ
КОЛГОСПНИХ ФОНДІВ, У ТОМУ ЧИСЛІ І ПОСІВНОГО,
В РАХУНОК ВИКОНАННЯ ПЛАНУ ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ

24 грудня 1932 р.

В связи с отменой постановления ЦК КП(б)У от 18 ноября с. г. о колхозных фондах предлагаем:

1. Во всех колхозах, не выполнивших плана хлебозаготовок, в пятидневный срок вывезти все без исключения наличные колхозные фонды, в том числе и семенной, в счет выполнения плана хлебозаготовок.

2. Всех, оказывающих этому делу сопротивление, в том числе и коммунистов, арестовывать и предавать суду.

3. Предупредить всех председателей колхозов, что в случае, ежели по истечении указанного срока будут обнаружены какие-либо невывезенные или скрытые фонды, амбары и т. п., председатели, а также другие виновные в этом должностные лица будут привлечены к судебной ответственности и сурово покараны.

4. Обязать секретарей РПК, председателей РИК и уполномоченных обкома в 24 часа вручить настоящее постановление председателям колхозов под расписку.

*Косиор
Строганов
Алексеев*

ПА ІІІ при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1112. Арк. 184.

№ 125

ПОСТАНОВА БЮРО ЗАПОРІЗЬКОГО МІСЬККОМУ ПАРТІЇ
ПО ТЕЛЕГРАМІ ЦК КП(б)У ПРО ВИВЕЗЕННЯ В ПЛАН
ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ ВСІХ ФОНДІВ, У ТОМУ ЧИСЛІ
І ПОСІВНИХ, З КОЛГОСПІВ, ЯКІ НЕ ВИКОНАЛИ ПЛАН

24 грудня 1932 р.

Телеграмму принять к точному и немедленному исполнению. Для немедленного проведения в жизнь указанных мероприятий в телеграмме — командировать в колхозы и МТС

т. Атанасова, Алексеницера, Бешара, Тульского, Будного, Дмитрусенко, Шевченко, Гринберга, Ринберга, Гетало и Кравцова.

Принять к сведению заявление т. Будного о том, что днепростроевской организацией командированы дополнительно в села 15 человек ответственных товарищей и 6 грузовых машин.

Поручить указанным выезжающим товарищам провести следующие мероприятия:

1. Вывозку хлеба проводить круглые сутки, для чего мобилизовать на селе транспорт колхозов, ЕПО, индивидуальных и прочих, имеющийся на селе.

Всех сопротивляющихся вывозке хлеба и предоставлению транспорта — немедленно арестовывать и предавать суду за срыв хлебозаготовок.

2. Во всех колхозах выделить специальных уполномоченных по вывозке хлеба для предотвращения случаев кражи хлеба в пути следования от колхоза до сыпного пункта, выделить членов партии и комсомольцев — возчиков и сопровождающих подводы.

3. Сельсоветам, где план по сельсовету выполнен, а по отдельным колхозам не выполнен, фонды из колхозов, не выполнивших плана, сдавать в хлебозаготовку.

Обязать т. Белогоренко обеспечить бесперебойную круглосуточную работу сыпных пунктов, соответствующий контроль за работой сыпных пунктов и приемщиков зерна. Уличенных в обвешивании или ином обмане сдатчиков хлеба — привлекать к строжайшей судебной ответственности.

Поручить т. Ленскому проследить за выполнением настоящего пункта.

Предложить т. Белкину с раннего утра 25 числа мобилизовать и отправить в колхозы из города 5 грузовых машин.

Предупредить всех уполномоченных, что проводимые мероприятия — вывозка фондов, не могут приостановить работу по переобмолоту соломы, перевеванию половы, возврату незаконно розданного хлеба, изъятию разворованного хлеба и прочих мероприятий, направленных на выполнение плана хлебозаготовок.

Предложить всем уполномоченным годовой план хлебозаготовок выполнить к 1 января 1933 года.

Тов. Атанасову, Бешару, Тульскому и Алексеницера выехать в села не позже первого часа ночи 25 декабря сего года.

Кроме указанных товарищей, командирруемых в села и колхозы, в районах деятельности МТС возложить персональную ответственность за проведение указанных мероприятий на директоров МТС (Софиевка — Чернов, Канцеровка — Вейман, Кирпотино — Бондаренко) и на секретарей ячеек (Софиевка — Венин, Канцеровка — Блях, Кирпотино — Станкевич).

Отменить все прежние постановления горпарткома и Президиума горсовета в части оставления каких-либо фондов в колхозах, не выполнивших план хлебозаготовок.

Партархів Запорізького обкому Компартії України. Ф 157 Оп. 1 Спр. 278. Арк. 252—253.

№ 126

ЛИСТ СЕКРЕТАРЯ ЦК КП(б)У С. В. КОСИОРА
ЧЛЕНАМ ТА КАНДИДАТАМ В ЧЛЕНИ ПОЛІТБЮРО
ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ВИВЕЗЕННЯ НАСІННЄВИХ ФОНДІВ
ЯК ЗАСОБУ БОРОТЬБИ ПРОТИ САБОТАЖУ
ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ

25 грудня 1932 р.

Спустившись поглубже в колхозы, я убедился, что пункт о фондах в письме обкома от 18 декабря нужно не только отменить, а также обсудить как политически неправильный, особенно в части мотивировки, почему не следует вывозить семенных фондов. Хотя я был основным автором этого документа и принимал участие в его окончательном редактировании, но именно поэтому считаю своим долгом внести это предложение, чтобы не путать районных работников, не облегчать возможности всякого рода оппортунистам для злых разговоров вокруг вывоза посевных фондов, которые мы сейчас в обкоме решили и проводим в жизнь.

Именно оставление семенных фондов, несмотря на организованный кулаком саботаж хлебозаготовок, говорило бы о нашей слабости и нерешительности. В большинстве случаев кулак именно рассчитывал на то, что мы легко поддадимся на удочку его доказательств о том, что хлеба больше нет. Остановившись перед вывозом семенных фондов из колхозов, которые не выполняют план хлебозаготовок, мы бы только усилили саботажные настроения в значительной части колхозов, не выполнивших план, нам не осталось бы ничего другого, как только рассчитывать на то, сравнительно неболь-

шое, количество хлеба, которое может быть получено из переобмолота соломы или же из случайно открытых ям, как на это сейчас рассчитывают очень многие оппортунистически настроенные и растерявшиеся работники. Конечно, вывоз семенных фондов является мерой тяжелой, но по отношению к колхозам, недобросовестно относящимся к выполнению своих обязательств перед государством, другого выхода нет. Вывоз семенных фондов в борьбе за хлеб ребром ставит вопрос о серьезности положения, ставит вопрос о том, что те, кто организует саботаж хлебозаготовок, одновременно организует и саботаж сева. Для того чтобы организовать сев, нужно прежде всего сломить организованный кулаком саботаж хлебозаготовок, побить кулака в этом решающем пункте нашей борьбы с кулаком, с его пособниками и подпевалами, с их влиянием в колхозе.

В связи с этим ЦК КП(б)У совершенно правильно поступил, отменив в части колхозных фондов свое постановление от 29 ноября, идущее значительно дальше постановления ЦК КП(б)У от 18 ноября, т. е. фактически идущее в разрез с ним. Вот почему ЦК ВКП(б) поступил совершенно правильно, отменив наше решение от 18 ноября о колхозных фондах, которое в данных условиях безусловно ослабляло нашу позицию в борьбе за хлеб.

Ознакомившись ближе с положением в районах, я должен по честному заявить, что если бы наше постановление от 18 ноября не было отменено, то я сейчас сам бы внес это предложение, ибо иначе это значило бы на деле отступить на хлебозаготовительном фронте перед кулаком, а отступить здесь мы не можем ни в коем случае. Исходя из всего этого, я прошу тебя * поставить на бюро мое предложение и принять его, разослав его райкомам, предложив разъяснить на ближайших собраниях районного актива.

С. Косиор

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф 1 Оп. 101 Спр. 1112. Арк. 203.

---

* Идется про В. А. Строганова.

№ 127

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У ПРО ПОШИРЕННЯ НА ДНІПРОПЕТРОВСЬКУ ОБЛАСТЬ ЗАХОДІВ, ВЖИТИХ ЩОДО ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

29 грудня 1932 р.

1. Выслать 700 семей с 20—25 сел основных отстающих районов.

2. Тт. Карлсону и Реденсу организовать высылку на север злостных элементов и кулаков (без семей) в количестве 700 человек.

3. Составить список исключенных из партии в количестве до 50 для немедленной высылки и концлагерь.

Просить ЦК ВКП утвердить это решение.

ПА ІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 16. Спр. 9. Арк. 83.

№ 128

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У ПРО ПОСИЛЕННЯ РЕПРЕСІЙ ДО ОДНООСІБНИКІВ — ЗЛІСНИХ НЕЗДАВАНЦІВ ХЛІБА

29 грудня 1932 р.

Запропонувати Дніпропетровському та Харківському об-
комам щодо злісних одноосібників застосувати, на підставі
постанови РНК УСРР з 11 листопада 1932 р., розпродаж
всього їх майна, а також позбавлення повною всієї садиб-
ної землі та всіх будівель. Щодо Харківської області цього
заходу застосувати, приміром, до 1000 господарств; по Дні-
пропетровській області — 500 господарств.

ПА ІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 238. Арк. 179.

№ 129

ЛИСТ ЦК КП(б)У ОБКОМАМ ТА РАЙКОМАМ ПАРТІЇ ПРО ВИВЕЗЕННЯ В П'ЯТИДЕННИЙ СТРОК ВСІХ НАЯВНИХ ФОНДІВ У РАХУНОК ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ

29 грудня 1932 р.

До сих пор еще районные работники не поняли, что перво-
очередность хлебозаготовок в колхозах, не выполняющих
своих обязательств перед государством, означает, что все

имеющееся наличное зерно в этих колхозах, в том числе и так называемые семенные фонды, должно быть в первую очередь сдано в план хлебозаготовок.

Именно поэтому ЦК ВКП(б) отменил решение ЦК КП(б)У от 18 ноября о невывозе семенных фондов как решение, ослабляющее наши позиции в борьбе за хлеб.

ЦК КП(б)У предлагает в отношении колхозов, не выполнивших план хлебозаготовок, немедленно, на протяжении 5—6 дней, вывезти все наличные фонды, в том числе так называемые семенные, на выполнение плана хлебозаготовок.

ЦК обязывает немедленно мобилизовать для этого все перевозочные средства, живую тягловую силу, автотранспорт и трактора. В однодневный срок дать твердый ежедневный наряд на поставку необходимого количества лошадей, в том числе и единоличниками.

Всякую задержку в вывозе этих фондов ЦК будет рассматривать как саботаж хлебозаготовок со стороны районного руководства и примет соответствующие меры.

Секретарь ЦК КП(б)У *С. Косиор*

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф 1 Оп. 6. Спр. 238. Арк. 182.

№ 130

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ЗАСТУПНИКА ГОЛОВИ РАДНАРКОМУ УСРР К. В. СУХОМЛИНА ЦК КП(б)У ПРО СТАН ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ У ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

29 грудня 1932 р.

Я побывал с 24 по 27 декабря в 4-х районах: Близнюковском, Сахновщанском, Красноградском и Полтавском. В Полтаве совместно с Тереховым провели инструктивное совещание уполномоченных и секретарей РПК Полтавского куста.

В Сахновщанском и Красноградском районах проведены широкие инструктивные совещания при участии секретарей ячеек, уполномоченных, предсельсоветов и руководителей колхозов, МТС, а в Близнюках — с районным руководством, совместно с буксирной бригадой лозовчан и бригадой из села Верхняя Самара.

Как характерное явление надо отметить, что в большинстве случаев отсутствуют оперативные планы. То, что на местах называют оперативным планом, по сути оказывается механическим, арифметическим делением хлебной задолженности на количество оставшихся дней, без подкрепления

планом конкретных действий, без дифференцированного оперативного подхода к каждому сектору, селу, колхозу, без изучения их и надлежащей расстановки сил.

Возьмем к примеру снижение. Оно в большинстве случаев проведено механически, разверстано погектарно, а не использовано как стимул и средство воздействия на единоличников и колхозников в выполнении планов.

Масса селянская не расслаивается, в борьбу не вовлечены выполнившие свое обязательство — контрактанты, хотя именно здесь это особенно нужно, учитывая организованный кулацкий саботаж, особенно сильное отставание по индивидуальному сектору (Красноградский район на 21 [декабря] по единоличному сектору выполнил 35,2 %, по Сахновщине — 25,3 %. За единоличниками числится 40 % всего долга Красноградщины).

Тот же вредный, формально-механистический, поверхностный подход замечается и в политике штрафований: объект часто выбирается необдуманно, взыскание не обеспечивается, натуральный штраф игнорируется. В целом же все это не дает нужного эффекта, наоборот — приводит к дискредитации. Например, с 9 хозяйств Верхнеризкого сельсовета Красноградского района, оштрафованных на 11 000 руб., взыскано всего лишь 3400 руб., т. е. меньше одной трети.

Не менее характерным является и тот факт, что в с. Залинейном (Красноградского района) из наличных 80 индивидуальных хозяйств в 26 проведены беспспорные изъятия.

Районы имеют все возможности для безусловного выполнения плана. Их теперешние задания почти в половину меньше прошлогодних.

В районах, особенно Сахновщанском и Красноградском, присланных людей много, хотя качество некоторых невысокое. На присланный народ сваливается вся работа, а местный сельский актив этим самым фактически остается в стороне, не чувствуя за собой ответственности. Чтобы их действительно втянуть в работу, я предложил ставить систематические отчеты бригад из местного народа на расширенных пленумах сельсоветов и комиссиях содействия хлебозаготовкам.

Несмотря на то, что в районах много хлеба необмолочено (в Близнюках — 2300 га, в Сахновщине — 6358), контроля над обмолотом и переобмолотом фактически нет, что приводит к тому, что хотя хлеб обмолачивается, но на ссыпной пункт он не попадает. В колхозе «Червона Зоря» Близнюковского района, где выполнен план на 35 %, пять дней молотят, а ни фунта не везут. По всему Близнюковскому району

сдается лишь одна треть обмолоченного хлеба. Обмолачивают варварски, нарочито вместе с верхним оледенелым слоем, так что зерно выходит мокрым и его на пункты не берут (колхоз «Червоний Промінь»). Скирда разбрасывается вся, а молотьба идет всего несколько часов в сутки, и хлеб сыреет. Обмолоченный хлеб оставляется на поле (колхоз «8 Марта» Сахновщанского района).

Замечается и наглое вредительство со стороны лиц, обслуживающих машины. В артели им. Косиора Близнюковского района механик умышленно портит двигатель, заявляя, что машина не может работать. По этому конкретному случаю я обязал директора МТС т. Торбина (между прочим, не понявшего политическую суть дела и предлагавшего заменить двигатель новым), немедленно выделить квалифицированного проверенного механика для работы на «негодном» двигателе, чтобы доказать проявление кулацкого саботажа и на этом конкретном факте провести наглядную массовую работу на селе, предав вредителя суду.

Низка производительность молотьбы. Мощные молотилки типа «Клейтон» и др. вместо 100 ц дают 10—15 ц (артель «Воля», им. 13-летия Красной Армии, «Ворошилова» и др. в Сахновщанском районе). Это объясняется рядом причин — поздним выходом на работу, частичным саботажем, отсутствием контроля, простоями и т. д.

Неладно и с переобмолотом. В Сахновщанском районе в отдельных случаях в соломе, особенно «арнаутки», обнаруживается до 30 % зерна, а в колхозе им. Крупской Близнюковского района переобмолот дает даже 30 пудов с га, т. е. больше, чем дал первичный обмолот. По колхозу «Коминтерн» (село Верхняя Самара того же района) в соломе «орловки» имеется 30 % зерна, в последе — больше 50 %, а в полове — от 5 до 15 %. Кстати, в этом колхозе умудрились на лошадь израсходовать за 4 месяца по 24 пуда зерна, хотя лошади еле волочат ноги. Тут же хлеб продавался «многосемейным», на пять тысяч пудов «израсходованного» зерна не оформлено документов. (Магазинер привлечен к судебной ответственности). При всем этом до 1 сентября выдано 1800 г на трудодень, а вот хлебозаготовки саботируют.

В другом колхозе — «Червона Самара» — этого же села 135 хозяйств (а работало, конечно, значительно меньше) имеют 35 тыс. трудодней. Интересно, что колхозникам выдается разрешение на помол, хотя на трудодни выдавалась мука.

Бывший председатель колхоза Бушный — член партии, сын кулака, сам продавал хлеб, у него был кладовщиком

прапорщик, георгиевский кавалер. Характерно, что присланный сюда из Харькова уполномоченный Бондаренко приехал хлеб заготавливать «в семейном масштабе», в составе семи душ семьи, а когда за бездействие и срастание с кулацким элементом был вычищен, начал приезжать из Харькова покупать хлеб, а упомянутый председатель колхоза Бушный был у него поставщиком.

В селе Коховка один колхоз — им. Косиора — и сейчас возглавляет вор, мошенник, беспробудный пьяница Разин, а другой колхоз — «Зернофабрика» — некий Паляница, продающий «свою муку» (продал 20 пудов хлеба).

В то же время в районном руководстве Близиюков, в лице председателя РИК Колесниковой, проскальзывают разговорчики о нереальности плана в этом селе — Коховке, где в несколько приемов план был снижен втрое. Этими разговорчиками была спровоцирована крепкая буксирная бригада лозовчан во главе с секретарем РПК т. Кулешовым.

Пришлось доказать вредность и несостоятельность подобных позиций, и лозовская бригада уехала с твердым намерением выполнить план. Председателя колхоза им. Косиора Разина я предложил арестовать.

Кстати, надо отметить, что т. Кулешов в целях форсирования хлебосдачи предложил применить здесь по примеру Лозовой одалживание зерна отстающими колхозами у передовых с возвратом ссуды после обмолота, переобмолота и других ресурсов.

Учитывая, что это может ослабить или совсем прекратить борьбу за план в отстающих колхозах, сорвать расчеты, внести нездоровые настроения у колхозников-передовиков и сорвать организационно-хозяйственное укрепление колхозов, я отрицательно отнесся к этому предложению, считая возможным лишь в единичных случаях, при соблюдении строгой взаимной добровольной договоренности между колхозами.

В Сахновщанском районе, где, как вам известно, старое руководство снято за оппортунистическое отношение к хлебозаготовкам, новое руководство медленно мобилизует парторганизацию, сильно засоренную. Выявлены случаи сокрытия хлеба даже коммунистами. Самко Петр в селе Крутоярровка спрятал 20 пудов пшеницы, в районе собралось много дел, вокруг которых надо мобилизовать массы на хлебозаготовки, так что я вызвал выездную сессию облсуда.

Выявлено, что в селе Санжара-Тарноватка член партии передавал кулакам о всех мероприятиях, намеченных на закрытых собраниях ячейки. Сейчас она вычищена (на Сахновщине происходит чистка партии).

Мне пришлось беседовать с таким секретарем ячейки с. В.-Бучки учителем Лычко, настроенным явно оппортунистически. Искусно скрывая это, он настаивает на присылке какой-то обследовательской комиссии для изучения более «глубоких» причин бесхозяйственности и хищений, а втихомолку, между своими людьми, рассуждает так: «Планы дутые, молодое поколение голодает, а отсюда физическое и умственное разложение. Это получается потому, что мы, все низовые организации до района включительно, обманываем центральные органы. Если бы меня кто спросил — можно ли выполнить план, я сказал бы — можно, а в действительности — пропало хозяйство... я до сих пор не понимаю нашей политики в колхозах. Как это колхозник сегодня работает — сегодня получает, а завтра выходной день — он уже не получает, заболел — тоже не получает, я бы на их месте вообще не работал и послал бы их к черту».

В колхозе «Искра коммунизма» председатель его — кулак, кандидат партии Долженко, теперь уже осужденный. Вкупе с тесной группой кулаков (частью родственниками), имевших до 60 га земли на двор, мельницы, круподерки, маслобойки, с дезертирами Красной Армии, частью участниками банды Брова, занимались систематически дьявольским подрывом колхоза. Они подмешивали в корм лошадям какую-то отраву, от чего пало 100 лошадей, 100 свиней, раздавали коровы, не убирали хлеб, затягивали обмолот, разбазаривали инвентарь, зарезали 4 жеребят... «для кормления кур». В другом колхозе — «8 Марта» — председатель — также коммунист Звоник Трофим, участник банды Брова, сын «члена союза собственников хлебоборобов» совместно с кулаками, церковниками также нагло изуверски разваливал и разлагал колхоз. Только по личным распискам Звоника роздано свыше 200 пудов хлеба. Здесь натураванс был выдан в размере 30 % с обмолота. В раны и ссадины лошадей втиралась соль и другие раздражающие вещества, от чего погибло 120 лошадей. В отходах имеется 50 % зерна. Все вопиющие безобразия по этим колхозам было бы долго перечислять.

В колхозе села Калюжино секретарь ячейки Козюк прошел мимо так называемой «черной коморы», где был запрятан послед с 70 % зерна. Этот Козюк был мною уличен на совещании. На эти коморы действительно придется обратить сугубое внимание всех районов. В Сахновшанском районе на каждый двор приходится до 60 га земли, а в Близнюках — 30 на трудоспособного. Придется сделать практические выводы путем организации здесь новых совхозов или колхозов.

Должен подчеркнуть, что в ряде мест некоторые уполномоченные идут на провокацию — на повальные обыски. В селе Берестовеньки Красноградского района из 750 дворов обыскано 250, а дало это только 490 ц хлеба, тогда как село должно дать 17 тыс. ц, а ведь треть села обыскана.

На обыски кулачество само провоцирует. Характерен случай с попом в селе Лиговки, при обыске у которого обнаружено всего 22 фунта зерна.

Поскольку уполномоченные Близнюковского и Красноградского района нуждаются в постоянном живом инструктаже, я предложил созвать в конце текущей пятидневки кустовые совещания сел с тем, однако, чтобы они заняли несколько часов, с обязательным разездом в тот же день.

В этих районах мы пересмотрели актив уполномоченных, послав самых лучших товарищей в решающие по удельному весу села, одновременно обратив внимание на приближающиеся к окончанию хлебозаготовок села и колхозы. В Краснограде из 40 сел 9 должны 4243 т — 60 % районного остатка, а в Близнюковском районе долг 7 сел составляет 75 % оставшейся районной задолженности.

Сегодня я уезжаю в Алексеевку, где проведу совещание с уполномоченными, после чего возвращусь в Красноградский, Сахновщанский и Близнюковский районы для проверки выполнения предложенных мероприятий!

К. Сухомлин

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2040. Арк. 95—102.

№ 131

ПОСТАНОВА БЮРО ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОБКому КП(б)У ПРО ЗАСТОСУВАННЯ РЕПРЕСІЙ ДО КОЛГОСПІВ ТА КОЛГОСПНИКІВ, ЯКІ САБОТУЮТЬ ХЛІБОЗАГОТІВЛЮ

30 грудня 1932 р.

Считать необходимым в каждом районе в 3—5 колхозах, особо саботажнических, найти по 3—5 хозяйств, которые являются дополнительными гнездами организаторов кулацкого саботажа хлебозаготовок, и продать у них за долги или в порядке штрафа через суд по одной корове, находящейся в их личном владении, разъяснив на собрании колхозников этих колхозов, что такая мера наказания применена к этим

дворам, как к организаторам кулацкого саботажа хлебозаготовок и укрывателям хлеба от государства. Предложить колхозникам сдать укрытый хлеб государству и [разъяснить], что тот, кто сдаст укрытый хлеб добровольно, того карать не будут.

Партархів Дніпропетровського обкому Компартії України. Ф. 19. Оп. 1. Спр. 510. Арк. 8.

№ 132

ПОСТАНОВА БЮРО ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОБКому КП(б)У ПРО ВИЯВЛЕННЯ ТА ПОКАРАННЯ ОСІБ, ЯКІ ВИКИДАЮТЬ ХЛІБ У КОЛОДЯЗІ ТА УБИРАЛЬНІ

30 грудня 1932 р

Обязать т. Гришина по линии ГПУ, т. Кумпикевича и т. Румянцева — по линии прокуратуры и суда и Каменской ГПК выявить действительных виновников, выбрасывающих хлеб в колодцы и уборные, и приговорить их к высшей мере наказания как за контрреволюционные действия против Советской власти.

Партархів Дніпропетровського обкому Компартії України. Ф. 19. Оп. 1. Спр. 510. Арк. 8.

1933 рік

№ 133

ТЕЛЕГРАМА ЦК ВКП(б)
ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТУ КП(б)У З ОГолошенням
ПОСТАНОВИ ЦК ВКП(б) ВІД 1 СІЧНЯ 1933 р.
ПРО ДОБРОВІЛЬНУ ЗДАЧУ ДЕРЖАВІ КОЛГОСПАМИ,
КОЛГОСПНИКАМИ ТА ОДНООСІБНИКАМИ РАНІШЕ
ПРИХОВАНОГО ХЛІБА ТА ВЖИТТЯ СУВОРИХ ЗАХОДІВ
ЩОДО ТИХ, ХТО ПРОДОВЖУВАТИМЕ УКРИВАТИ
ВІД ОБЛІКУ ХЛІБ

1 січня 1933 р.

Сообщается постановление ЦК от 1 января 1933 г.:

«Предложить ЦК КП(б)У и СНК УССР широко оповестить через сельсоветы, колхозы, колхозников и трудящихся единоличников, что:

а) те из них, которые добровольно сдают государству ранее расхищенный и скрытый хлеб *, не будут подвергаться репрессиям;

б) в отношении колхозников, колхозов и единоличников, упорно продолжающих укрывать расхищенный и скрытый от учета хлеб, будут применяться строжайшие меры взыскания, предусмотренные постановлением ЦИК и СНК СССР от 7 августа 1932 г. (об охране имущества государственных предприятий, колхозов и кооперации и укреплении общественной социалистической собственности).

Секретарь ЦК ВКП(б) *И. Сталин*

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф 1 Оп. 101 Спр. 1257 Арк. 14—15а

---

* За свідченням секретаря ЦК КП(б)У М. М. Хатаєвича у 1932 р. приховуванням зерна займалися від 85 % до 90 % колгоспників

ДИРЕКТИВА ЦК КП(б)У ТА РАДНАРКОМУ УКРАЇНИ
ОБКОМАМ І РАЙКОМАМ ПАРТІЇ З ВИМОГОЮ ОПОВІСТИТИ
ЧЕРЕЗ СІЛЬРАДИ КОЛГОСПИ, КОЛГОСПНИКІВ
ТА ОДНООСІБНИКІВ ПРО ДОБРОВІЛЬНУ ЗДАЧУ ДЕРЖАВИ
РАНІШЕ ПРИХОВАНОГО ХЛІБА І ЗАСТОСУВАННЯ
СУВОРИХ ЗАХОДІВ ЩОДО ОСІБ, ЯКІ
ПРОДОВЖУВАТИМУТЬ ПРИХОВУВАТИ ВІД ОБЛІКУ ХЛІБ

2 січня 1933 р.

Совнарком и ЦК КП(б)У обязывает областные и районные партийные комитеты, областные и районные исполкомы широко оповестить через сельсоветы; колхозы, колхозников и трудящихся единоличников, что:

а) те из них, которые добровольно сдают государству ранее расхищенный и скрытый хлеб не будут подвергаться репрессиям;

б) в отношении колхозников, колхозов и единоличников, упорно продолжающих укрывать расхищенный и скрытый от учета хлеб, будут применяться строжайшие меры взыскания, предусмотренные постановлением ЦИК и Совнаркома СССР от 7 августа 1932 г. (об охране имущества государственных предприятий, колхозов и кооперации и укреплении общественной социалистической собственности).

Для этого ЦК и Совнарком предлагают:

1. Немедленно созвать пленумы сельсоветов и совещания колхозного актива.

2. После этих пленумов и совещаний созвать общие собрания колхозников по каждому колхозу в отдельности и отдельно собрания трудящихся единоличников.

На этих совещаниях, пленумах и общих собраниях колхозников и единоличников обсудить вопрос о выполнении колхозами и единоличниками хлебозаготовок, разъяснить необходимость добровольной сдачи расхищенного и скрытого хлеба и о тех суровых мерах взыскания, которые будут применены в отношении упорно продолжающих укрывать расхищенный и скрытый от учета хлеб.

3. В районных газетах широко освещать опыт тех сел и колхозов где, благодаря хорошо проведенной разъяснительной работе, удалось добиться массовой добровольной сдачи колхозниками и единоличниками укромого расхищенного хлеба.

Секретарь ЦК КП(б)У *Хатаевич*
Председатель СНК УССР *Чубарь*

ДИРЕКТИВА ЦК ВКП(б) ОБКОМАМ, КРАЙКОМАМ
ТА ЦК КОМПАРТІЙ СОЮЗНИХ РЕСПУБЛІК
ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ ПЛАНУ ХЛІБОЗДАЧІ
НА СІЧЕНЬ 1933 р. ТА ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ
ГРАНИЧНОГО ТЕРМІНУ ВИКОНАННЯ ПОВНІСТЮ
РІЧНОГО ПЛАНУ ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ ТА ХЛІБОЗДАЧІ

2 січня 1933 р.

Первое. Утвердить план хлебозаготовок и хлебосдачи на январь месяц 1933 г. 94 млн. пудов по СССР. Утвердить сверх этого план поступления гарнцевого сбора (90 %) в размере 13 млн. пудов по СССР. Разбивку плана хлебозаготовок и хлебосдачи, а также плана поступления гарнцевого сбора по областям и республикам утвердить: по Украине план хлебозаготовок и хлебосдачи — 62 млн. 500 тыс. пудов, кроме того гарнец (90 %) — 3 млн. 300 тыс. пудов.

Второе. Обязать обкомы, крайкомы и ЦК нацкомпартий наряду с обеспечением полного выполнения годового плана хлебозаготовок обеспечить безусловное выполнение принятого настоящим постановлением плана поступления гарнцевого сбора на январь месяц. Предупредить секретарей обкомов, крайкомов и ЦК нацкомпартий, что в соответствии с постановлением ЦК от 23 декабря 1932 г. в случае невыполнения плана поступления гарнцевого сбора в области, крае или республике на соответствующее количество будет сокращен план отпуска хлеба на общее снабжение.

Третье. Поручить Комитету по заготовкам сельскохозяйственных продуктов при СТО на основе окончательных данных заготовок в декабре месяце и действующего годового плана хлебозаготовок, уточнить не позднее пятого января январский план хлебозаготовок по республикам, областям и краям, а также секторам и культурам и представить на утверждение ЦК и СНК.

Четвертое. Сохранить по Украине ранее установленный ЦК ВКП(б) предельный срок выполнения полностью годового плана хлебозаготовок и хлебосдачи совхозами, а именно к концу января 1933 г.

Секретарь ЦК ВКП(б) *И. Сталин*

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА
 ВОРОШИЛОВСЬКОГО МІСЬККОМУ ПАРТІІ
 ДОНЕЦЬКОМУ ОБКОМУ КП(б)У ПРО ЗАНЕСЕННЯ
 НА «ЧОРНУ ДОШКУ» КОЛГОСПУ с. ГОРОДИЩЕ
 ЗА СИСТЕМАТИЧНЕ НЕВИКОНАННЯ ПЛАНІВ
 ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ
 РЕПРЕСИВНИХ ЗАХОДІВ У ЗВ'ЯЗКУ
 З КУРКУЛЬСЬКИМ САБОТАЖЕМ

4 січня 1933 р.

Село Городище является наиболее крупным селом в Ворошиловском районе — насчитывает более 1000 дворов, в большинстве своем старообрядцы, для которых сельское хозяйство всегда являлось только побочным источником доходов, преобладающее количество хозяйств всегда занималось торговлей. Наибольшая прослойка кулачества была именно в этом селе.

В этом отношении характерно, что все мероприятия и политические кампании в с. Городище приходилось проводить с большим трудом и при активном сопротивлении большей части населения. Кроме злостного саботажа мероприятий Советской власти, в этом селе в годы гражданской войны оседали и укрывались бандитские группки, конокрады и пр.

За весь период, ни в одном году с. Городище план хлебозаготовок не выполнило.

Упорное игнорирование мероприятий партии и Советской власти на селе, круговая порука, родственные связи с раскулаченной верхушкой села крепко сохранились и по сей день, несмотря на 3-летнее существование колхоза, охватывающего преобладающее большинство крестьянского населения.

В 1931 г. план хлебозаготовок 10 тыс. ц при посевной площади зерновых 4,647 га, выполнен на 64 %, в то время, когда план по району выполнен на 105 %.

В 1932 г. план 6,5 тыс. ц, на 2 января, выполнен на 23,9 %.

За 2 месяца пребывания колхоза на черной доске (ноябрь и декабрь) сдано государству 373 ц — 5,6 % годового плана, в том числе и переобмолот — 83 ц, возвращено с усадеб и незаконно полученного — 63 ц, изъято разворованного — 6 ц.

Столь незначительное увеличение плана за этот период и отношение колхозников ко всем репрессиям, связанным с занесением колхоза на черную доску, показывает, что кулац-

кий саботаж еще не сломлен и примененные меры воздействия экономически недостаточно сильно действуют на колхозников данного села, особенно в связи с тем, что почти каждый двор так или иначе связан с производством, а торгашеская психология и опыт значительной части населения крайне усложняет обстановку борьбы за хлеб, тем более, что к поведению городищан присматриваются и пытаются подражать ряд окружающих колхозов. Городищане не проявляют себя особенно изобретательными в изыскании новых форм кулацкого саботажа и изощренных методов обхода репрессивных мер, особенно в отношении торговли и приобретения товаров.

Необходимо подчеркнуть такую особенность с. Городище, что отлив в производство идет, главным образом, по пути оседания их в кустпромартелях, близлежащих мелких кустарных шахтенках, карьерах (из 1000 дворов села заняты на шахте 6—7 «Артельуголь» — 162, «Коопантрацит» — 179, «Криворожская артель» — 18, «Промстройматериал» — 125, одиночки по всему району — 108 и только в совхозе, расположенном в данном селе, — 113).

К началу уборочной кампании в колхозе числилось 600 дворов — 1753 человека трудоспособных, фактически работало 400—450 человек. В настоящее время выходит на работу 170—180 человек.

В результате тщательной проверки установлено, что запрещение торговли не произвело ожидаемого эффекта, так как население, через членов своей семьи и родственников, работающих на производстве, продолжало пользоваться товарами рабочей кооперации как по месту работы, так и в отделениях села.

Вынос для продажи сельскохозяйственных продуктов производят всякими скрытыми путями и видами, главным образом, на ст. Дебальцево. В индивидуальном пользовании сельчан с. Городище имеется 365 коров, 62 штуки молодняка, 56 лошадей, 10 пар быков (кроме мелкого скота), приусадебных земель 100 га и фруктовых садов — 28 га, представляющих большой доход этим хозяйствам, благодаря сбыту сельскохозяйственных продуктов на пристанционных пунктах, сравнительно недалеко расположенных.

Приняты меры воздействия:

1. Кроме закрытия торговой сети — сельпо и Донбассторга, установлен строго закрытый, по списку, отпуск товаров в имеющемся на селе угольном и совхозном рабкоопах. Снято со снабжения 1020 человек членов семей колхозников и единоличников, работающих на производстве.

2. Досрочно удержаны кредиты в сумме — 23547 руб.

3. Снято 3 трактора МТС, обслуживающих колхоз.

4. Произведена проверка состава колхоза, в результате которой вычищено 58 человек (3 кулака, 22 родственника кулаков, 32 человека воров, лодырей, спекулянтов и подкулачников). Изгнание из колхоза этой группы, разлагавшей колхоз и организовавшей сопротивление, было произведено на собраниях колхозных бригад при поддержке колхозного большинства.

5. Возвращено на кулацкий выселок в районе 43 кулацких семьи, бежавших оттуда на прежнее место жительства в с. Городище.

6. Отдано под суд правление колхоза; следствием установлены большие злоупотребления, дело подлежит разбору облсуда, куда оно направлено 23 декабря и до сих пор ответа не последовало.

7. Снят и сдан в хлебозаготовку имевшийся в колхозе посевфонд в количестве 356 ц.

Вся эта работа проводилась в надлежащем сочетании с организацией массовой работы и привлечением к активному участию в хлебозаготовках лучшей части колхозников — актива.

В колхозе работает бригада ГПК в количестве 10 человек руководящего районного актива.

Чтобы нанести решительный удар хроническому кулацкому саботажу в с. Городище, просим обком партии санкционировать применение дополнительно к колхозу с. Городище таких репрессивных мер:

1. Наложить на колхозников и единоличников штраф мясом в размере 15-месячной нормы.

2. Из имеющейся в колхозе в количестве 1,3 тыс. га лишней земли, отрезать, в порядке репрессии, лучшие участки и передать для продбазы угольщикам.

3. Произвести увольнение с предприятий минимум 150 человек жителей с. Городище, проявляющих себя активно в саботаже и срыве хлебозаготовок, маскирующихся званием и положением производственников — «рабочих», с предварительным обсуждением персональных списков лиц, подлежащих увольнению, в организациях села и на колхозных кутках.

4. Огласить предупреждение колхозу и жителям с. Городище, что в случае продолжения саботажа хлебозаготовок и круговой поруки в утайке разворованного хлеба, городскими организациями будет поставлен перед правительством вопрос о выселении саботажников в северные области и

заселенні села добросовісними колхозниками пригородної черги з тим, щобі дома колхозників сел, близько розположеных к производству, предоставити нуждающимся в жилье рабочим промышленности.

5. Просити ускорити выезд сессии облсуда по делу правленцев колхоза Городище.

Секретарь Ворошиловского горкома КП(б)У *Холохоленко*
Уполномоченный обкома *Лырев*

ПА ІП при ЦК Компартії України Ф 1 Оп 1 Спр 2264 Арк 38—40

№ 137

ПОСТАНОВА ПЕТРІВСЬКОГО РАЙКОМУ КП(б)У ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ПРО ПОСИЛЕННЯ РЕПРЕСІЙ ПРОТИ ОДНООСІБНИКІВ, ЯКІ УХИЛЯЮТЬСЯ ВІД ЗДАЧІ ХЛІБА ТА ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ПОКРАЩЕННЯ МАСОВО-ПОЛІТИЧНОЇ РОБОТИ НА СЕЛІ

5 січня 1933 р.

На виконання постанови бюро обкому КП(б)У від 30 грудня 1932 р. доручити фракції РВК розпродати 20 господарств злісних нездатчиків хліба, позбавити їх присадибної землі і будівель по таких сільрадах: по Протоповській сільраді — 10 господарств, Камишовихській сільраді — 5 господарств, Завгороднівській сільраді — 1 господарство, Петрівській сільраді — 1 господарство, Глозунівській — 2 господарства, Грушевахській — 1 господарство.

Зобов'язати т. Ємельянова негайно одержати від уповноважених райкому партії відібрані об'єкти господарств, які підлягають розпродажу, щоб застосувати ці суворі заходи до дійсних заколотників, організаторів куркульського саботажу з тим, аби нанести такий удар, який би вплинув на всіх останніх одноосібників-нездатчиків хліба та тим самим посилилось надходження хліба від одноосібників; ці заходи провести протягом трьох днів.

Продаж майна, будівель провести по середньоринчним цінам.

Доручити партійним організаціям на основі цих репресивних заходів до 20 господарств розгорнути роботу таким чином, щоб забезпечити на 100 % виконання плану хлібозаготівлі. Для чого провести наступуюче:

1. Скликати збори одноосібників, що виконали плани; на збори злісних, не допускати; винести ухвали про застосування репресій до злісних нездатчиків;

2. Окремо скликати збори злісних нездатчиків, на зборах зачитати ухвали одноосібників, що виконали плани, які вимагають суворих репресій щодо злісних нездатчиків. На зборах домогтися розколу серед впертих нездатчиків, протиставляючи тих, що зобов'язуються здати хліб, тим, які злісно саботують здачу.

3. Систематично практикувати проведення засідань президій і пленумів сільрад, на яких заслуховувати уповноважених про роботу на кутку, злісних нездатчиків, виносячи негайно про них рішення.

4. Широко розгорнути роботу навколо ям, які добровільно розкриті, роз'яснюючи масі одноосібників про те, що за добровільне розкриття своїх ям з хлібом вони не будуть притягатись до судової відповідальності.

РПК зобов'язує партійні організації негайно перебудувати роботу серед одноосібників, прикріпити до кожних 3—4 господарств окремого уповноваженого, списки про яких негайно надіслати РПК.

Налагодити систематичний контроль над роботою останніх щоденною перевіркою роботи на кутках, наданням практичних вказівок.

Секретар райкому КП(б)У *Гончаров*

Партирхів Харківського обкому Компартії України. Ф. 97 Оп. 1 Спр. 16. Арк. 16.

№ 138

ПОСТАНОВА БЮРО МАРІУПОЛЬСЬКОГО МІСЬККОМУ КП(б)У ПРО ФАКТИ КУРКУЛЬСЬКОГО САБОТАЖУ ЩОДО ЗДАЧІ ХЛІБА ТА ЗАХОДИ ПО ВИКОНАННЮ ПЛАНУ ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ

6 січня 1933 р.

Бюро ГПК отмечает резкое падение темпов хлебозаготовок за последний период в ряде сельсоветов, явный кулацкий саботаж хлебозаготовки и невыполнение неоднократных директивных указаний президиума горсовета и горпарткома по усилению темпов плана хлебозаготовок, что является результатом оппортунистической демобилизованности и примиренческого отношения к кулацкому саботажу. В результате в ряде сельсоветов хлебозаготовка прекратилась, несмотря на значительное невыполнение планов.

Бюро ГПК постановляет:

1. За саботаж и злостное сопротивление выполнению плана хлебозаготовок, вывезти в счет хлебозаготовки все фонды и так называемые посевные фонды из следующих колхозов: им. Ворошилова и им. Молотова — Мангушского сельсовета, им. завода Ильича, «1 Мая» — Ялтинского сельсовета, «Спартак» — Урзуфского сельсовета, им. Чубаря и «1 Мая» — Хрещатицкого сельсовета, им. ОДВК — Седо-Васильевского сельсовета, им. Ленина — Хомутовского сельсовета, им. Сталина, «1 Кирилловская» — Келлеровского сельсовета, «Красный партизан» — Сартанского сельсовета, им. Коминтерна — Талаковского сельсовета, «3-й решающий» Успенского сельсовета.

2. Обязать под личную ответственность секретарей партчеек и уполномоченных ГПК этих колхозов обеспечить вывозку всех фондов в 3 дня, проведя вокруг этого мероприятия массово-разъяснительную работу, мобилизовав колхозный актив и колхозников на полное выполнение плана хлебозаготовок, разоблачая кулацкую деятельность и саботаж хлебозаготовок.

3. Для обеспечения вывоза в 3-дневный срок из этих колхозов всех фондов, мобилизовать потребное количество автомашин в организациях города и на предприятиях. На местах, кроме транспортных средств в колхозах, мобилизовать лошадей единоличников. За мобилизацию автомашин возложить ответственность на тт. Дзюбу и Дахновского.

4. Предупредить отстающие колхозы, что если в ближайшие дни не будет перелома в темпах хлебозаготовок к ним будет применены еще более решительные меры.

5. За возглавление кулацкого саботажа хлебозаготовок, преступно кулацкой деятельности в период уборки урожая, в результате чего погибла на полях значительная часть урожая, бывшего секретаря Урзуфской партячейки т. Щербакова, бывшего председателя Урзуфского сельсовета Попова — исключить из рядов партии, поручить прокуратуре рассмотреть материалы и привлечь к уголовной ответственности.

Поручить контрольной комиссии привлечь к ответственности уполномоченных горпарткома бывших в период уборочной кампании.

6. За контрреволюционный кулацкий саботаж, организованный в колхозах «Фос», им. завода Ильича, им. Ворошилова — Ялтинского сельсовета, руководителями колхозов во главе с «коммунистами»: Мердов Николай — председатель колхоза «Фос», кандидат партии; Ярмаш Петр, член ЛКСМ, секретарь ЛКСМ ячейки колхоза «Фос»; Якин Александр, кандидат партии, колхозник колхоза «Фос»; Харакоз Нико-

лай, член ЛКСМ, рядовий колхозник; Журначи Павел, член ЛКСМ, весовщик, артель ім. Ворошилова; Константинов — кандидат партії, которые організовано проводили хищення колхозного хліба с полей і сокрытіе его в ямах, исключить из рядов партії «коммунистов» — Мердова Николая, Якина Александра, Константинова; предложити ГК ЛКСМУ комсомольцев Ярмаша Петра, Харакоз Николая, Журначи Павла, Анабаш Федора исключить из рядов комсомола и предать их суду; суд провести показательным в с. Ялте Ялтинского сельсовета.

Партархів Донецького обкому Компартії України Ф 19 Оп 1 Спр 340 Арк 5—6

№ 139

ІЗ ПОСТАНОВИ КИЇВСЬКОГО ОБКОМУ КП(б)У
ПРО ВИЛУЧЕННЯ НАСІННЕВИХ ФОНДІВ У КОЛГОСПІВ
ОБЛАСТІ ЗА РАХУНОК ПЛАНУ ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ ТА
ЗАХОДИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПАРТІЙНИХ ПРАЦІВНИКІВ
ЗА НЕВИКОНАННЯ ЦЬОЇ ПОСТАНОВИ

7 січня 1933 р.

Підтверджуючи до категоричного виконання, що в колгоспах, які не виконали плану хлібозаготівлі і повернення насінневої позики, повинно бути вилучено все наявне зерно, в тому числі так звані насінневі фонди в сумі їх заборгованості.

Обком всі РПК, що не виконали цієї директиви до 13 січня, розглядатиме, як саботажників хлібозаготівельного плану, які злісно зривають завершення плану хлібозаготівель і насінневої позики, а кожний секретар РПК та голова РВК будуть безумовно притягнуті до відповідальності. Всі РПК на випадок, коли в так званих насінневих фондах колгоспів після 15 січня буде виявлено продовольче зерно, нездане в обмін, будуть розглядатися як такі, що злісно приводять колгоспи до розкрадання колгоспного хліба і притягатимуться до партійної відповідальності.

Вимагаючи безумовного та негайного виконання цієї директиви, обком пропонує всіх, хто чинять опір її виконанню, виключити з партії та віддавати до суду. Щоденну звітність по хлібозаготівлі та насінневій позиці подавати загальною цифрою.

Партархів Київського обкому Компартії України. Ф 5. Оп. 1 Спр 7 Арк 201—202.

ДОВІДКА ВІДДІЛУ АГІТАЦІЙНО-МАСОВИХ
КАМПАНІЙ ЦК КП(б)У ПРО НАСТРОЇ НАСЕЛЕННЯ
ВЕЛИКОТОКМАЦЬКОГО ТА БОЖЕДАРІВСЬКОГО РАЙОНІВ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ У ЗВ'ЯЗКУ
З ВИВЕЗЕННЯМ В РАХУНОК ХЛІБОЗДАЧІ
НАСІННЄВИХ ФОНДІВ

8 січня 1933 р.

Большетоцмакский район

Последние 3—4 дня район целиком почти сосредоточил свое внимание и силы на вывозке посевфондов в хлебозаготовку. Директива обкома, полученная здесь была более или менее своевременно опущена в колхозы и к партиейкам. В некоторых случаях сельсовет, партиейки задерживали доведение директивы о вывозке посевфондов до цехов. Это имело место в Токмачанском сельсовете, где секретарь и председатель задержали спуск директивы на 6—7 часов.

За первые 3—4 дня районом уже вывезено на элеваторы и сыпные пункты, примерно, около 45—50 % посевфондов, абсолютно до 5 тыс. ц.

В связи с проведением этой операции нам пришлось непосредственно в селах и колхозах знакомиться с фактическим положением вещей и с настроениями отдельных колхозников. Надо сказать, что извещение о вывозке посевфондов и сама вывозка последних до сего времени никакого активного выступления отдельных групп колхозников не встретило. Это мероприятие также принимается в большинстве своем молчаливо. Но когда знакомишься более внимательно с настроениями отдельных колхозников, то видишь, что эта операция на них действовала в массе своей подавляюще, угнетающе. Среди значительной части колхозников создалась известная растерянность, незнание, что будет дальше, как им быть.

Среди отдельных активистов-колхозников, с которыми нам лично пришлось беседовать, сильно развито собеседское настроение. Они прямо заявляют: «Не може того бути, щоб держава залишила нас без посівматеріалу», «Не припустить держава, щоб степ пустувала». Такие настроения царят и среди руководящего состава отдельных колхозов. Когда отдельным председателям вне официальной беседы задаешь вопрос, ну что же он будет делать дальше, как он выполнит план хлебозаготовок, мобилизует посевзерно, отвечает обык-

новенно так: «придется получить поддержку от государства, иначе не выкрутишься». Вот характерное настроение одного из колхозных активистов, с которым мы лично беседовали.

Юхим Иванович Шевченко, бедняк с самого основания колхоза, член его, за этот год заработал 300 трудодней. В прошлом также большой активист. Активно работает сейчас, выявляет тех, кто разворовывал хлеб. Вот его подлинный ответ по вопросу о том, как они обеспечат посев после выполнения плана хлебозаготовок. «Без допомоги держави не обсеменімся, іншого виходу немає».

Другая группа колхозников заявляет, что теперь уже больше хлебозаготовок в этом году выполнять не сумеем, поскольку все, что у них было, уже вывезли, вплоть даже до учительских фондов. Эти настроения передаются и партийцам и руководителям колхозов. Последние считают, что после вывозки посевфондов они уже прекратят хлебозаготовки.

Такое настроение широко развито здесь по району. Между тем, как вывоз посевного зерна обеспечивает по району в целом выполнение плана хлебозаготовки процентов на 10—12. Таким образом, при выполнении плана до вывоза посевфондов на 50 %, вывоз последних может подтянуть выполнение плана до 60 %.

При вывозке посевного зерна на элеваторы отмечаются отдельные случаи кражи его при перевозке. Так, например, в с. Казанковатом с подводы пропал мешок зерна, тоже в селах Очеретоватое, Остриковка.

Божедаровский район

До 1 января весь посевной фонд в абсолютном большинстве вывезен из колхозных амбаров тех колхозов, которые не выполнили план хлебозаготовок. Колхозы, которые приближались к выполнению плана хлебозаготовок, провели внутреннюю мобилизацию среди колхозников хлеба, выполнили свой план, оставили у себя посевной фонд и, не оставиваясь на этом, проводят переобмолот соломы, половы, мобилизуя хлеб из других источников.

Настроение сельских партийцев таково, что решение о вывозе посевфонда в план хлебозаготовок является для них большой неожиданностью. Поэтому по отдельным сельсоветам партиячейки стремились затягивать вывоз, ожидая другого указания, отменяющее первое. И только после некоторого нажима и разъяснения на местах эта работа была выполнена. Партиячейка Лозоватского сельсовета не приняла

мер к вывозу вовремя хлеба, проявила определенную боязнь ставить прямо вопрос перед колхозниками, отстрочив вывоз посевфонда на два дня.

В другой партячке (Смолянка) секретарь партячки поставил вопрос перед уполномоченными сельсоветов и правлениями колхозов о том, что директиву о вывозе посевфонда нужно применять только лишь к одному самому отстающему колхозу, а в отношении остальных провести «разъяснительную работу». Секретарь Рыковского сельсовета задержал вывоз посевфонда в течение 3 дней, за саботаж секретарь исключен из партии и предан суду.

Многие члены партии трудно соглашались с фактом необходимости вывоза посевзерна, но все же подчинились и провели надлежащую работу по обеспечению вывоза зерна в намеченные сроки.

После вывоза посевфондов у многих партийцев опустились руки, не знают что делать, растерялись, шепчутся по углам, теряя под собой почву дальнейшей борьбы за хлеб. Намечаем провести специальное совещание с уполномоченными, секретарями, а затем с остальным активом села, дабы дать практическое указание их дальнейшей работы (5 января).

Среди колхозников настроение имеется такого порядка, примерно, можно передать словами колхозника Чабана из артели «Культурник» Водянского сельсовета: «Посівматеріал державний, земля державна, аби у мене не займали хліба», т. е. отношение безразличное, лишь бы не были затронуты их шкурные интересы.

Вторая часть колхозников злорадствует, что, мол, «дохаяйнувалися до того, що вже і посівматеріал пішов у хлібозаготовку»...

Третья группа поддалась кулацкой агитации, которая заключается в том, что, мол, «не только заберут посевматериал, но заберут у колхозников заработанный хлеб и коров»... Есть настроение у отдельных переселенцев выезжать на Киевщину и Волинщину. Уже несколько переселенческих хозяйств выехали из района, часть хозяйств даже не взяла каких-либо справок из колхоза и сельсовета.

Вместо того, чтобы мобилизовать колхозников, переломить нездоровое настроение, мобилизовать в первую очередь себя на то, чтобы сломить кулацкий саботаж в хлебозаготовках, партийные ячейки топчутся на месте, не знают за что взяться, считая что уже больше делать нечего. Принимаем все меры, дабы разбить эти демобилизационные настроения.

В последнюю пятидневку вместе с вывозом посевмате-

риала, вывезено 80 % наличия учительского фонда. Оставшиеся 20 % учительского фонда обеспечивают учителей, примерно, на 1,5—2 месяца. Эта мера несколько всколыхнула учителей, которые начали принимать более активное участие в хлебозаготовительной кампании, последние стремятся не только помочь колхозу выполнить план, но и обеспечить засыпку своих фондов.

Несколько колхозов (6), выполнившие план хлебозаготовок, посевматериал не вывозили. На 1 января посевматериал полностью не вывезен.

На 1 января районный план по хлебозаготовкам выполнен на 73,5 %. За последнюю пятидневку сдано хлеба — 22,176 ц.

Заведующий отделом агитационно-массовых кампаний ЦК КП(б)У Григорьев

ПА III при ЦК Компартии Украины. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1244. Арк. 2—5.

№ 141

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ХАРКІВСЬКОГО ОБКОМУ ПАРТІЇ
ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТУ КП(б)У ПРО ХІД
ВИКОНАННЯ РІЧНОГО ПЛАНУ ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ,
НЕЗАДОВІЛЬНИЙ СТАН ЗДАЧІ ХЛІБА ОДНООСІБНИКАМИ,
НЕОБХІДНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ РЕПРЕСИВНИХ ЗАХОДІВ
ШОДО ОСІБ, ЯКІ САБОТУЮТЬ ХЛІБОЗДАЧУ

9 січня 1933 р.

Первая пятидневка января дала по Харьковской области всего 32812 т по селянскому сектору вместо 19590 т, заготовленных за шестую пятидневку декабря. Годовой план хлебозаготовок выполнен на 5 января по сельсектору на 81,3 %; по колхозам — на 90,8 %, по единоличникам на 45,3 %.

Увеличение заготовленного хлеба, которое имеем за первую пятидневку, идет исключительно за счет колхозов. По единоличному сектору мы не только не добились никакого увеличения заготовок, наоборот, имеем резкое снижение темпов. Если за шестую пятидневку декабря было заготовлено по единоличному сектору 3931 т, то за первую январскую пятидневку заготовлено только 2592 т — уменьшение на 50 %.

В результате нажима на колхозы и вывоза так называемых посевных фондов из колхозов, не выполнивших план хлебозаготовок, мы по ряду районов добились удовлетвори-

тельных результатов. На 5 января закончили полностью план по колхозам 15 районов; приблизились вплотную к завершению плана — имеет выше 95 % — 10 районов; выполнили от 90 до 95 % — 8 районов; от 80 до 90 % — 21 район. Однако эти цифры ни в коем случае нельзя считать показателем удовлетворительного состояния хлебозаготовок в колхозах. Дело в том, что средний процент выполнения плана по колхозному сектору района не характеризует еще выполнение плана по всем колхозам. Наряду с передовыми районами, закончившими план, ряд районов имеет выполнение по колхозам ниже 70 %, такое же положение мы имеем в отдельных колхозах внутри тех районов, которые даже закончили общерайонный план по колхозному сектору или приближаются к окончанию его. К числу самых отсталых районов по хлебозаготовкам в колхозном секторе относятся следующие районы: Кобелякский, выполнил всего 61,1 %; Кишенковский — 77,3 %; Новосанжарский — 79 %; Оболонский — 75,8 %; Алексеевский — 70,9 %; Петровский — 76,9 %; Сахновщанский — 70,7 %; Тростянецкий — 79,5 %; Чернухинский — 79,5 %.

Вывоз так называемых посевных фондов из колхозов, не выполнивших план по большинству районов, в особенности по перечисленным отстающим районам, встретил большое сопротивление не только со стороны колхозов, но и со стороны некоторых райпарткомов и отдельных уполномоченных обкома. До сих пор в ряде районов вывозили главным образом то, что было на поверхности, в амбарах. Прикрытые, спрятанные запасы хлеба (не учтенные и т. д.) пока что остались во многих районах нетронутыми. По всей области вывезена только незначительная часть зерна, числящегося посевным материалом. Между тем райпарткомы и уполномоченные многих районов уже поднимают крик о том, что все фонды исчерпаны и что нет больше запасов для вывозки хлеба из колхозов.

Мы принимаем решительные меры в борьбе с такими оппортунистическими настроениями. Мы особенно нажимаем на уполномоченных, требуем от них заставить колхозы, невыполнившие планы, немедленно вывезти все фонды и закончить выполнение плана.

В процессе работы и проверки районов мы выявили ряд случаев неправильного представления скидки колхозам. В порядке корректировки планов мы лишаем отдельные районы этой скидки. Мы дали дополнительно Лубнам задание по колхозам — 2 тыс. т, Миргороду — 1,5 тыс. т, Барвенкову — 1000 т и т. д. Однако к вопросу лишения скидки и дачи допол-

нительных заданий районам мы подходим крайне осторожно, дифференцированно, к каждому району в отдельности.

Кроме лишения отдельных районов неправильно предоставленной им скидки, мы решительно требуем от всех районов выполнения не только общерайонного плана, но и заданий по каждому колхозу в отдельности; в тех колхозах, которые количественно выполнили свой план, но не выполнили заданий по культурам, — мы заготовки продолжаем до полного завершения плана по всем культурам.

Репрессии в отношении колхозов, не выполняющих свои обязательства перед государством, до сих пор применяются еще слабо и не доводятся до конца. Нередко уполномоченные ограничиваются только наложением штрафов, в лучшем случае их взысканием, не настаивая после внесения штрафов на обязательном выполнении плана хлебозаготовок. Районы также не сумели добиться быстрого перелома в хлебозаготовках в тех колхозах, где было снято и осуждено прежнее руководство. Во многих случаях в таких колхозах и после смены руководства — хлеб продолжает поступать чрезвычайно медленно. Примером может служить Кобеляцкий район. После смены всей верхушки районного руководства, хлебозаготовки в этом районе продолжают идти совершенно неудовлетворительными темпами.

Новые люди, посланные в район, не сумели быстро исправить ошибок старого оппортунистического руководства, мобилизовать всю партийную организацию на большевистскую борьбу за хлеб.

Мы указали районам на все эти недостатки работы, особо предупредили уполномоченных обкома об их ответственности, как представителей обкома, за выполнение планов и исправление недостатков на месте. Кроме того, мы принимаем меры к тому, чтобы в отношении колхозов, злостно невыполняющих своих обязательств по сдаче хлеба перед государством, более жестко и до конца проводить экономические репрессии: практикуем повторные натуральные штрафы, если после внесения первого штрафа план хлебозаготовок все-таки не выполняется, дали директивы районам у колхозов, злостно не сдающих хлеб, отбирать переданный им в свое время от раскулаченных кулаков скот и имущество, проводя наряду с этим усиленную работу по изъятию разворованного хлеба.

По единоличному сектору мы имеем резкое снижение темпов хлебозаготовок по всем районам области. Двадцать районов (Бригадировский, Великобурлуцкий, Сахновщанский, Ульяновский, Оболонский и др.) заготовили за всю пятидневку меньше одного процента годового плана, при чем эти

районы в большинстве своем являются самыми отсталыми по общему уровню хлебозаготовок в единоличном секторе (многие из них выполнили меньше 30 и даже 20 % годового плана).

Такое падение темпов хлебозаготовок по единоличникам объясняется в значительной мере тем, что районы, занявшись вывозом так называемых посевных фондов из колхозов (хотя и эта работа проводилась неудовлетворительно), упустили, ослабили работу по заготовкам среди единоличников. Постановление обкома о перестройке методов заготовок у единоличников до сих пор выполняется чрезвычайно слабо. Методы общекутковой работы с единоличниками дают очень незначительные результаты. Мы поэтому дали указания организовать работу с небольшими группами единоличников в 3—5 человек, но до сих пор эти указания не выполняются и кутковая система работы до последнего времени продолжает существовать. Репрессии в отношении единоличников продолжают оказывать недостаточное влияние на повышение темпов хлебозаготовок, потому что, как и раньше, они не доводятся до конца. Денежные штрафы взысканы только на 25 % (наложено штрафов 14 млн., взыскано 3,5 млн.). Более энергично взыскиваются мясные штрафы: из наложенных 1770 ц, взыскано 1181 ц, но дело в том, что после внесения этого штрафа, уполномоченные успокаиваются, не требуют обязательной сдачи хлеба.

По линии прокуратуры и суда мы также имеем немало фактов, когда репрессии в отношении злостных единоличников применяются недостаточно последовательно. В доправах и исправительных колониях существует либеральное отношение к кулакам, саботажникам хлебозаготовок, например, в Ахтырской трудовоколонии, куда ссылаются несдатчики хлеба, осужденные на 3 года, каждую пятидневку дают осужденным отпуск. Эти злостные враги используют свой отпуск для того, чтобы проводить в своих селах и колхозах разлагающую работу против хлебозаготовок. Мы поручили областному отделу ГПУ проверить работу исправительных колоний и привлечь к ответственности лиц, виновных в недопустимом послаблении кары злостным саботажникам хлебозаготовок после их осуждения. Я считаю целесообразным проверить постановку работы в доправах и исправительных колониях.

Ввиду приближения к окончанию плана по колхозам, мы все силы сейчас сосредотачиваем на хлебозаготовках в единоличном секторе. Мы обязали все райпарткомы и уполномоченных в течение нескольких дней ликвидировать задол-

женность по денежным и натуральным штрафам, заставить единоличников после этого внести хлеб. Путем переброски сил из колхозов, закончивших план, на участки единоличников мы должны обеспечить охват каждого единоличника массовой работой. В отношении усиления репрессии мы вынесли постановление о том, чтобы при лишении злостных единоличников приусадебной земли, выселять их немедленно из построек, а у самых злостных неплательщиков забирать и озимые посевы. Выявлено много случаев, когда хлеб прячется кулаками и злостными неплательщиками — контрактантами у колхозников, железнодорожных служащих и рабочих. Мы дали директиву районам этот хлеб выявлять и немедленно отбирать.

Все эти мероприятия должны в ближайшую пятидневку дать значительное увеличение темпов хлебозаготовок по единоличному сектору.

Резко снизилось поступление мерчука за истекшую пятидневку. Вместо 1183 т, поступивших в шестую пятидневку декабря, за первую январскую пятидневку поступило 556 т. Нами выявлены факты безобразного подхода к даче заданий по мерчуку отдельным колхозам и мельницам. Зачастую Заготзерно определяет слишком преуменьшенные задания. Колхозы легко «выполняют» свой план и продолжают потом перемалывать свое зерно совершенно бесплатно. Такой случай вскрыт в с. Терноватка Сахновщанского района, где задание по мерчуку было определено в 50 ц, а фактически поступило на мельницу 80 ц (этот излишек и не сдавался государству). Такие случаи выявлены в Миргородском и других районах. В связи с этим мы даем директиву районам о том, что необходимо требовать у колхозов, выполнивших планы хлебозаготовок, сдачи государству мерчука, от всего хлеба, перемолотого ими, подсчитав сколько они в действительности перемололи, а не ограничиваться неверными и преуменьшенными заданиями Заготзерна.

Совхозы до сих пор не завершили план хлебозаготовок. За пятидневку всего заготовлено 622 т. Из них по системе Харьковского бурякотреста 506 т, по Зернотресту только 89 т. На эти два треста и падает в основном невыполненная часть плана по совхозам. Из 1754 т, которые должны поступить от всех совхозов по области, Зернотрест должен сдать 808 т, Бурякотрест — 1080 т. Хуже всего идет хлебосдача по совхозам Зернотреста. Мы недавно сняли директора Блинецовского зерносовхоза за саботаж хлебосдачи, отдали его под суд и послали в совхоз специальную комиссию для организации хлебозаготовок. За последнюю пятидневку нами вы-

явлено безобразное положение и на Барвенковском зерно-совхозе. На этом совхозе директор новый, но этот директор вместо организации быстрого выполнения плана хлебосдачи, сам по оппортунистически отнесся к этому важнейшему обязательству перед государством, пытался скрыть свою бездеятельность за ширмой бесхозяйственности, господствовавшей до него еще в совхозе, не принимая мер к ликвидации этой бесхозяйственности. Мы сейчас послали в этот совхоз специальную комиссию для расследования причин задержки хлебосдачи, организации быстрого завершения плана хлебозаготовок, выявления виновных в срыве плана хлебосдачи и привлечения их к ответственности.

Терехов

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2268. Арк. 2—8.

№ 142

ЗАПИСКА А. А. ХВИЛИ * ЦЕНТРАЛЬНОМУ
КОМІТЕТУ КП(б)У ТА ОДЕСЬКОМУ ОБКОМУ ПАРТІЇ
ПРО НЕЗАДОВІЛЬНЕ ВИКОНАННЯ ПЛАНУ
ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ, ФАКТИ ПРИХОВУВАННЯ ХЛІБА,
КУРКУЛЬСЬКИЙ САБОТАЖ У СНИГУРІВСЬКОМУ РАЙОНІ
ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

10 січня 1933 р.

На 10 січня по Снігурівському району виконано хлібозаготівельний план в розмірі — 23907 т, що складає 68,8 %.

Насінневий матеріал, усякі фонди — вивезено. По тих колгоспах, що виконали хлібозаготівельний план, теж вивезено посівний наполовину. Ці колгоспи повинні поповнити цей вивіз з переобмолоту своєї соломи.

Я вже писав в останньому листі, що висилка, репресії до с. Новопетрівка наслідків не дали, незважаючи на вжиті заходи. За останній час, в низці колгоспів спостерігаються явища, коли значна частина колгоспників кидає господарювання і виїздить невідомо куди. Так, по Новопетрівській сільраді, по Тетянівській сільраді є колгоспи, де виїхала більша половина колгоспників. Я поставив перед усією організацією питання про потребу жорстокої боротьби проти цих форм кулькульського саботажу. Очевидно, що тут ми маємо справу

---

* А. А. Хвиля — завідувачий агітпропвідділом ЦК КП(б)У. Перебував у Одеській області як уповноважений ЦК КП(б)У з питань хлібозаготівель.

з таким явищем: хліб позакопували, поховали, а тепер на час хлібозаготівки — виїзять. Ми організуємо зараз боротьбу проти тих, хто виїздить. Припинили видачу всіляких довідок, посвідчень з сільрад. У вирішальних селах встановили на ніч пікети, завдання яких затримувати усіх, хто вивозить хліб з села.

По всіх колгоспах проведено збори і широко оповіщено, що кожен колгоспник, який здасть добровільно крадений хліб, до відповідальності притягатися не буде. Але поки що тільки кілька чоловік добровільно здали крадений хліб. Про ці факти широко оповіщено населення, надруковано у газеті.

Справа з похованим хлібом зводиться зараз не лише до ям. Ховають по димоходах, приробляють подвійні днища до столів і таке інше.

Між іншим є відомості, що багато куркульського елемента поховало свій хліб у Херсоні. З цього треба зробити той висновок, що у Херсоні у всякого спекулятивного елемента осіла певна частина хліба.

За увесь час по Снігурівському району від переобмолоту поступило 2507 ц. Виявлено краденого у колгоспників та одноосібників — 693 ц. Виявлено ям 136. В них знайдено хліба — 275 ц.

В колгоспах виявлено утаєного хліба 652 ц. Виявлено незаконноутворених фондів 1728 ц.

По лінії репресій. Засуджено за нездачу хліба 31 господарство твердоздатців, 46 господарств контрактантів. Позбавлено 38 господарств землі.

Винесено постанов про виселення 55 господарств, припинено відпуск промислового краму 85 господарствам. Безспірно стягнуто хліб у 136 господарствах. Вилучено там хліба 225 ц. Стягнуто м'ясом (штрафом по району) — 159 ц.

Виявлено і виключено з колгоспів 325 куркулів. Відібрано у них 182 ц хліба. Стягнуто штрафів грішми — 26467 крб. 35 куркулів віддано до суду. Виключено ледарів з колгоспів 123 чоловіка. Відібрано у них хліба — 95 ц.

Останніми днями за прихований саботаж хлібозаготівель виключено з партії, заарештовано і віддано до суду голову колгоспу ім. Воровського — Датченка.

Виключено з партії секретаря Галаганівського партосередку — Гаюху (теж за схований саботаж хлібозаготівель).

Тепер про зміцнення району. До району прибув новий секретар Савенко і приступив до роботи.

Прибула група керівних робітників.

А. Хвиля

ІНФОРМАЦІЯ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОБКОМУ ПАРТІЇ
ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТУ КП(б)У ПРО ХІД
ВИКОНАННЯ РІЧНОГО ПЛАНУ ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ
ТА ЗАСТОСУВАННЯ РЕПРЕСІЙ ЩОДО КУРКУЛЬСЬКОГО
САБОТАЖУ

12 січня 1933 р.

Вторую пятидневку января по области по всем секторам поступило 11693 т или меньше против предыдущий пятидневки на 9217 т. В эту пятидневку общий годовой план хлебозаготовок выполнили Петриковский, Сталиндорфский * районы. Одной из причин резкого снижения поступления хлеба в эту пятидневку является то, что ряд парторганизаций все свое внимание сосредоточили только на заготовке хлеба за счет вывоза наличных фондов из колхозов, закончив вывозку их в основном в первой пятидневке января, и совершенно ослабили организацию работы по усилению хлебозаготовок за счет других источников (возврат незаконно розданного, раскраденного хлеба, переобмолот, перевеивание, раскрытие расхищенного спрятанного хлеба и т. д.). На основании решения ЦК ** провели в эту пятидневку ряд дополнительных репрессивных мер по разгрому кулацкого саботажа хлебозаготовок (высылка 50 коммунистов, 700 хозяйств и т. д.). Однако обком считает, что парторганизации не сумели использовать это мероприятие для еще большего нажима на усиление хлебозаготовок, на разгром кулацкого саботажа. Обком принял ряд дополнительных практических мер по отношению отдельных районов, колхозов и совхозов по обеспечению выполнения плана хлебозаготовок.

Строганов

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф 1 Оп. 1. Спр. 2264. Арк. 25.

---

* «Ціна» виконання річного плану хлібозаготівель була така, що вже 25 лютого 1933 р. секретар Сталиндорфського райкому партії інформував Дніпропетровський обком КП(б)У про тяжкий продовольчий стан та численні випадки смертності від голодування.

** Див. док. № 135.

ЛИСТ ЧЕРНІГІВСЬКОГО ОБЛОРГБЮРО КП(б)У
ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТУ КП(б)У ПРО ХІД
ВИКОНАННЯ РІЧНОГО ПЛАНУ ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ
В ОБЛАСТІ, ФАКТИ ПРИХОВУВАННЯ ХЛІБА
В ОДНООСІБНОМУ СЕКТОРІ ГОСПОДАРСТВА

12 січня 1933 р.

Заготовлено во второй пятидневке января 5518 т против 4116 т, в том числе по селянському сектору 4579 против 3398; совхозы — 50 против — 26; мерчук 437 против 426; семсуда 463 против 255; колхозный сектор в основном план закончил, выполнив на 99,4 %. Поэтому основная масса хлеба остается в единоличном секторе, преимущественно в решающих районах области, имеющих наибольшие планы. В этой пятидневке решающими районами Бобровица, Бурынь, Варва, Лубны, Недригайловка, Носовка, Прилуки, Путивль, Ромны заготовлено 2674 т против 1749 т предыдущей пятидневки. Часть этих районов — Лубны, Прилуки, Ромны значительно увеличили вывоз хлеба против предыдущей пятидневки за счет так называемых семенных фондов. В этой пятидневке закончили общий план хлебозаготовок Бахмачский, Конотопский и Корюковский районы. Таким образом, 9 районов области закончили план хлебозаготовок; в следующей пятидневке, по-видимому, еще четыре района закончат. Заготовки в единоличном секторе главным образом идут за счет вскрытия ям. Массовая работа, проводимая среди единоличников за добровольную сдачу спрятанного хлеба, еще не дала нужных результатов. В связи с выполнением плана хлебозаготовок и всех обязательств перед государством сняли с черной доски колхоз «Большевик» Носовского района.

Маркитан

ЛИСТ ХАРКІВСЬКОГО МІСЬКОМУ ПАРТІІ
ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТУ КП(б)У ПРО НЕОБХІДНІСТЬ
НАДАННЯ ПРОДОВОЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ЩОДО ПОЛІПШЕННЯ
ХАРЧУВАННЯ СТУДЕНТІВ МІСТА *

13 січня 1933 р.

Положение с общественным питанием студентов г. Харькова в январе месяце крайне обострилось.

Потребность треста Дзержинского района (в котором сконцентрировано общественное питание всех студентов) на январь месяц удовлетворена разнарядкой по крупам на 58 %, по сахару на 36 %, по жирам лишь на 33 %.

Из занаряженных в январе месяце до сегодняшнего дня совершенно не получено жиров и рыбных товаров, круп отпущено всего 10 т, что составляет 25 % к общему количеству занаряженного и 14 % фактической потребности.

Харьковский горком КП(б)У просит дать директиву Наркомснабу о выделении с I квартала специального фонда для общественного питания студенчества и обеспечить полный и бесперебойный отпуск установленных плановых фондов для студенчества.

Объединения и наркоматы, в ведении которых находятся учебные заведения, до сих пор не оказывают необходимой материальной помощи по реализации мероприятий по расширению собственной базы общественного питания студентов и пополнению оборотных средств.

Просим ЦК дать директиву объединениям и наркоматам об отпуске минимально необходимых средств для этой цели, а именно: Наркомтяжпром — 300 тыс. руб., Наркомпрос — 150 тыс. руб., Наркомзем — 75 тыс. руб., Южсоюзстрой — 65 тыс. руб., Наркомздрав — 75 тыс. руб., Наркомпуть — 40 тыс. руб., Наркомфин — 30 тыс. руб., Наркомхоз — 20 тыс. руб., всего — 755 тыс. руб.

Секретарь горкома КП(б)У Просвирнин

ПА ИП при ЦК Компартії України Ф. 1. Оп 1, Спр. 2188. Арк. 3.

---

* 25 січня 1933 р. ЦК КП(б)У прийняв постанову про поліпшення матеріально-побутових умов студентів, де наголошувалось на здійсненні заходів щодо покращення студентського харчування.

ЗАПИСКА ОДЕСЬКОГО ОБКОМУ ПАРТІІ
ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТУ КП(б)У ПРО ХІД ВИКОНАННЯ
РІЧНОГО ПЛАНУ ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ В ОБЛАСТІ
ТА НЕОБХІДНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ РЕПРЕСИВНИХ
ЗАХОДІВ ЩОДО ОСІБ, ЯКІ САБОТУЮТЬ ЦЮ РОБОТУ

Не пізніше 13 січня 1933 р.

Во вторую пятидневку января заготовлено 18 065 т против 32 226 в первую пятидневку. 13 районов области уже выполнили план хлебозаготовок, а более десятка районов, достигших последних самых трудных процентов, дают сейчас незначительное нарастание.

Заготовка во вторую пятидневку января в основном проводилась за счет обмолота и изъятия разбазаренного и разворованного хлеба.

В области почти закончен обмолот, причем оказалось, что ряд районов вводил в заблуждение насчет наличия подлежащего обмолоту хлеба (Арбузинка, Вradiевка, Зиновьевск, Новая Украинка). Очень медленно подвигается переобмолот, усилилось сопротивление переобмолоту, так как этим районы страхуют себя от вывоза посевных фондов.

Учитывая, что проведенное решение обкома от 27 декабря о репрессивных мерах в отношении организаторов саботажа хлебозаготовок (выселение 500 кулацких семейств и лишение усадебной земли с конфискацией имущества 500 единоличных хозяйств) не дало достаточного эффекта, обком постановил просить ЦК КП(б)У разрешить проведение ряда дополнительных репрессивных мероприятий:

а) санкционировать высылку на север с конфискацией имущества дополнительно 700 хозяйств из районов Новобугского, Большеалександровского, Любашевского, Троицкого, Новоукраинского, Арбузинского, Доманевского, Зиновьевского, Кривоозерского и Первомайского.

б) разрешить применение пункта 4 инструкции Совнаркома УССР от 11 ноября о лишении единоличников, саботирующих выполнение плана хлебозаготовок, усадебной земли и конфискации всего их имущества — дополнительно к 800 единоличным хозяйствам.

В связи с тем, что Большеалександровский, Баштанский и Любашевский районы систематически снижают хлебодачу, что говорит о явном нежелании руководства указанных районов выполнить план хлебозаготовок, обком решил просить ЦК КП(б)У санкционировать:

а) исключение из партии секретарей Большеалександровского райпарткома — Остря, Баштанского — Шевченко и Любашевского — Головащенко *;

б) исключение из партии председателя Большеалександровского райисполкома Дедечко.

Из районов, выполнивших план хлебозаготовок, нами брошены ударные бригады в особо отстающие районы: так командированы ответственные работники во главе с председателем горсовета, заведующим орготделом и другими членами бюро из Херсона в Большеалександровку, из Николаева в Новый Буг.

Нами намечен ряд районов, обязанных закончить план к 15 января, и брошены туда руководящие товарищи для окончания плана. В частности, в Скадовск командирована бригада из Хорлов во главе с Букаловым.

Несколько слов о зерносовхозах: в эту пятидневку зерносовхозы сдали тысячу тонн. Выполнив 81,5 % годового плана, зерносовхозы почти совершенно прекратили хлебодачу.

Майоров

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1, Оп. 1. Спр. 2264. Арк. 19—21.

№ 147

ПОСТАНОВА ЦК КП(б)У ПРО ЗМЕНШЕННЯ ОБСЯГІВ ХЛІБОЗДАЧІ ДЕРЖАВІ ТА БЕЗУМОВНЕ ВИКОНАННЯ ПЛАНІВ ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ

14 січня 1933 р.

а) Уменьшить план хлебозаготовок:

1. по Днепропетровской области	— на 12 млн. пудов
2. по Одесской	—»— — на 12 » »
3. по Харьковской	—»— — на 3,4 » »
4. по Донецкой	—»— — на 2,0 » »

б) Обязать обкомы, остающуюся (часть) после этого снижения, к выполнению по хлебозаготовкам (по состоянию на 11 января 1933 г. без мерчука):

---

* Одеська обласна контрольна комісія у січні 1933 р. виключила із лав КП(б)У «за зраду інтересів партії» 50 комуністів, яких було засуджено і ув'язнено до концтаборів.

1. по Днепропетровской области — 7,8 млн. пудов
2. по Одесской » — 6,0 » »
3. по Харьковской » — 4,2 » »
4. по Донецкой » — 2,7 » » ,

безусловно полностью выполнить не позже 5 февраля.

Возложить персональную ответственность за безусловно полное выполнение этого плана хлебозаготовок к указанному сроку на тт. Строганова, Майорова, Терехова, Акулова *.

в) Предложить этим обкомам в связи с произведенным снижением плана считать выполнение плана по совхозам законченным.

г) Обязать Черниговский обком принять решительные меры к окончанию выполнения плана хлебозаготовок к 1 февраля (осталось заготовить по состоянию на 11 января без мерчука — 1,4 млн. пудов).

д) Опубликовать в печати об окончании плана хлебозаготовок Винницкой и Киевской областями и АМССР (после выполнения семсуды).

Вместе с тем предложить этим обкомам продолжать хлебозаготовки, обеспечив выполнение плана каждым районом, каждым селом, каждым колхозом.

Для проверки принятых Киевским и Винницким обкомами мер по выполнению этой директивы — командировать в Киев и Винницу т. Скрыпника *.

е) Сообщить всем обкомам к неуклонному исполнению постановления Политбюро ЦК ВКП(б) о гарнцевом сборе, предупредив обкомы, что в оставшийся до 1 июля 1933 г. период должно быть собрано все недополученное по годовому плану количество мерчука, составляющее на 1 января 1933 г. в общей суме по Украине 16 млн. 640 тыс. пудов.

С. Косиор

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 16. Спр. 9. Арк. 108—109.

* І. О. Акулов — член Політбюро, секретар ЦК КП(б)У по Донбасу.

** М. О. Скрыпник — член Політбюро ЦК КП(б)У, нарком освіти УСРР

ПОСТАНОВА ХАРКІВСЬКОГО ОБКОМУ КП(б)У
ПРО ПОСИЛЕННЯ ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ У ЗАНЕСЕНИХ
НА «ЧОРНУ ДОШКУ» КОЛГОСПАХ ОБЛАСТІ
ТА ЗАСТОСУВАННЯ САНКЦІЙ ЗА НЕЗДАЧУ ХЛІБА

14 січня 1933 р.

Несмотря на неоднократные указания обкома об усилении темпов хлебозаготовок в колхозах, занесенных на «черную» доску, райпарткомы и уполномоченные обкома до сих пор не обеспечивали выполнения плана по этим колхозам. На 10 января из 25 колхозов, занесенных на черную доску, только 3 колхоза (Оржицкого, Новогоргиевского и Зиньковского районов) выполнили план на 100 %. Остальные продолжают злостно саботировать хлебозаготовки. В особенности это имеет место в колхозах Балаклеевского района (46—49 %), Кобелякского района (33 %), Решетилковского района (47,5 %), что является результатом ослабления внимания к этим колхозам со стороны РПК и уполномоченных обкома, недостаточного применения репрессивных мер к ним.

Обком постановляет:

1. Обязать секретарей РПК и уполномоченных обкома немедленно сломить саботаж хлебозаготовок в колхозах, занесенных на «черную» доску, лично выехать в эти колхозы, проверить на месте как применяются к ним все меры, предложенные ЦК и обкомом.

2. За преступную бездеятельность, отсутствие борьбы с кулацким саботажем хлебозаготовок отозвать, как не оправдавших доверия партии, уполномоченного по колхозу им. Молотова — Цыбульского, уполномоченного по колхозу «Октябрьская революция» Чутовского района — Павленко, уполномоченного по колхозу им. Луценко Чутовского района — Губского и уполномоченного по колхозу «Коминтерн» Кобелякского района — Владимирова, дела о них передать областной КК.

Обязать т. Нивельского* в 24 часа командировать в перечисленные колхозы вместо снятых товарищей, крепких уполномоченных.

Обязать секретарей РПК и уполномоченных обкома тщательно проверить работу остальных уполномоченных по колхозам, занесенным на «черную» доску, сменив тех товарищей,

* Б. С. Нивельський — завідувачий агітаційно-масовим відділом Харківського обкому КП(б)У.

которые не справляются с работой и сообщить об этом обкому.

3. Обязать секретарей РПК и уполномоченных обкома бросить на помощь в колхозы, занесенные на «черную» доску, бригады колхозников-активистов из колхозов, закончивших свои планы; развернуть по всем колхозам массовую работу с тем, чтобы колхозы, окончившие план, потребовали бы от колхозов, занесенных на «черную» доску, немедленного выполнения плана, натравив на них всех честных колхозников, выполнивших свои планы.

4. Применить к колхозам, занесенным на «черную» доску, директивы обкома о немедленном взыскании денежных и мясных штрафов, о повторном наложении мясных штрафов, об отобрании скота, переданного им в свое время от раскулаченных. Ни в коем случае не ограничиваться полумерами в применении репрессий. Добиваться после применения репрессивных мер обязательного выполнения плана хлебозаготовок.

5. Предупредить все РПК и уполномоченных обкома о том, что и после общего выполнения плана хлебозаготовок по колхозному сектору по всему району — заготовки по колхозам, не выполнившим свои планы, должны продолжать усиленным темпом и что в первую очередь нужно обеспечить окончание плана по колхозам, занесенным на «черную» доску.

Секретарь обкома КП(б)У Терехов

Партархів Полтавського обкому Компартії України. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 13. Арк. 42.

№ 149

ЛИСТ В. П. ЗАТОНСЬКОГО * ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМИТЕТУ КП(б)У ПРО ХІД ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ, ФАКТИ ПРИХОВУВАННЯ ХЛІБА, НЕОБХІДНІСТЬ ПОЛІПШЕННЯ РОБОТИ ПАРТІЙНИХ ТА РАДЯНСЬКИХ ОРГАНІВ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ ПО ВИКОНАННЮ ПЛАНУ ХЛІБОЗДАЧІ

22 січня 1933 р.

Положение в Одесской области тяжелое. (Тяжелое для нас, но легкое для саботажников хлебозаготовок). Народу в районах много сидит и как-будто инструктировали их неплохо. Тт. Молотов, Каганович, Косиор, Хатаевич, все побывали тут.

А пришедшие в район все эти особо и просто уполномоченные, если не отсиживаются (фактически), то мечутся, хватаясь за каждую случайно попадающуюся яму.

* В. П. Затонський виїздив у область як уповноважений ЦК КП(б)У з питань хлібозаготівель.

Переобмолотом плана не покроете, а сейчас на юге области туман с дождем, на севере (пишу на перегоне Новая Украинка — Зиновьевск) снежная метель. Молотьба прекратилась. Собачий холод и ветер. Отсиживаться от работы в самый раз.

Остается единственный источник — собирание разворованного (или вообще так или иначе разобранного) хлеба.

И вот, когда хватаются за каждую ямку, у мужика создается твердое убеждение, что каждая находка является случайной, что более того, ни партийные уполномоченные, ни ГПУ не знают и тычутся во все стороны как слепые котята, временами сбиваясь на огульные репрессии.

Но эта, как выражается Косиор, «оглобельная» тактика в конце концов мало кого пугает, именно потому, что это подтверждается незнанием обстановки. Действуют, хотя и энергично, но вслепую. Одно время ГПУ было (в записке т. Балицкого) провозгласило, что ихние уполномоченные не в пример другим все разведывают, организуют. Несомненно, включение ГПУ (до декабря они по хлебу фактически «информировали о настроениях») дало известный эффект, несомненно, их работники организованнее, а часто и толковее многих иных (это тебе не «красные профессора»), но и ГПУ, кое-что раскрывши сначала, осталось с настроениями, а мужик с хлебом.

Метод концентрированного наступления, выкристаллизовавшийся у нас, примерно, к приезду тт. Кагановича и Постышева, почему-то на деле (в 3-х районах, где я побывал) не применялся.

Казалось бы чего проще: наши уполномоченные намечают село, вернее колхоз, на который надо навалиться.

Уполномоченный ГПУ своими методами, партуполномоченный своими — (через актив) освещают положение, выясняют не абстрактное воровство («усі крали» или «усі брали»), а конкретно у кого (у 3—6—10 колхозников) имеется этот разобраный хлеб в натуре. Устанавливают, кто фактический верховод, где фактическое правление (а не голова).

Устанавливают, повторяю, но не хватаются до поры до времени за первую попавшуюся яму, не сажают всех подозрительных типов. Надо, бывает, накопить козыри, иначе в такой игре останешься в дураках. Не обязательно начинать с тяжелых колхозов, можно взять сперва «легкий», т. е. наилучше изученный, со сравнительно подготовленным активом. Лиха беда начало.

После основательной подготовки можно с уважаемыми колхозниками и «поговорить».

Примерно:

Мы знаем, что хлеб у вас был и сейчас есть запрятанный, растащенный. Хотите по-хорошему — вытаскивайте, везите, мы вам готовы помочь снять позорное пятно...

Никто, понятно, не будет этим убежден, т. к. самые жестокие репрессии не поколеблют мужика, пока он уверен, что мы крошим наобум или бьем случайно попавшихся. Тогда (имея козыри на руках) можно подойти конкретнее. Тут же вызвать одного-двух (не более — остальных держать в резерве) укрывателей хлеба, послать их проверить (можно не закрывая собрания), разоблачить (фактами). Снова повторить обращение кончить сдачу хлеба миром. Понятно, снова не поверят. Решат, что уж выковырялись. Опять кого-либо разоблачить (с ямой), тут арестовать, прижать, описать корову и т. п. Запастись терпением.

Хорошо бы подготовить кого-либо, чтобы сам публично признался и «добровольно» сдал. Только не преследовать. Еще лучше обработать одного-двух либо добром (из действительных активистов), либо новыми путями через ГПУ, чтоб публично выдал «ямщика».

Одним словом на деле разбить стену круговой поруки (чтоб была, хотя трещинка для начала). Создать у укрывателя хлеба неуверенность в своей безопасности, боязнь, что выдадут, опасение, что большевики взаправду докопались и разведали, что на селе творится.

Одновременно можно «польготить» дядьку в смысле «обеспечения наличия» хлеба.

Вовсе не обязательно, чтоб каждый сдавая зерно, каялся и клеймил себя вором. Пускай сдает под видом огородного посева (сделаем вид, что поверили), под видом авансов (хотя бы авансировали мукой, а сдавали зерном).

Это нельзя прокламировать, но намекнуть можно.

В с. Широком на Запорожье, например, после проработки, когда увидели, что деваться некуда, принесли колхозники «неизвестно от кого» в общественный амбар 450 ц за ночь (ровно столько, чтоб покончить план).

Правда, это немецкий колхоз — народ аккуратный. Воруя, учет вели и организовано возвращали (тайком, чтобы ворами не считали).

Но и украинца можно в конце концов убедить, что пожалуй выгоднее сдать хлеб. Для этого надо, повторяю, козыри на руках иметь, а не разбазаривать.

Коли сломать таким образом сопротивление в 2—3 колхозах на район — дальше может пойти уже легче (расширять прорыв фронта).

Кстати, местами наблюдаются случаи выбрасывания хлеба в реку, в колодец, в овраг и т. п.

Таких «дезорганизаторов» надо особо жестоко карать (за выброшенный пуд хлеба при обнаружении расстреливать, чтобы не срывал таким образом сдачи).

Такого рода указания дали мы с Майоровым по районам 20 января после того, как, побывав в Вознесенске и Арбузинке, я убедился, что работа ведется врассыпную и безрезультатно.

Вчера инструктировал новоукраинцев, наметили 2 колхоза для обработки. Но выехать на село было невозможно, мело в поле так, что даже на лошадях пробиться через наметы трудно. Оставил там Пахомова (так же еще т. Крупко сидит), а сам ночью перебрался в Зиновьевск, куда вызвал также секретаря из Знаменки (кстати последний на кустовое совещание с т. Кагановичем не попал и инструктирован меньше других).

Они уже (и Зиновьевск и Знаменка) наше письмо о концентрации усилий в немногих колхозах для прорыва фронта, получили, но ограничились «проработкой», т. е. спустили до райуполномоченных и секретарей ячеек.

Сами же даже колхозов для операции не наметили (моего приезда не ждали). Ничего в этом деле и уполномоченный ГПУ т. Галицкий не предпринимал. Пристыдил их. Растволковал. Пошли в парткомы совещаться с ГПУ, собирать материалы, созваниваться и т. п., чтобы через два часа представить подходящие для первого раза объекты.

(Важно не сорваться с самого начала, а там уже многие отчаялись. В Знаменском районе один уполномоченный из области на этой почве покончил с собой. Говорят — зарезался перочинным ножиком).

В Новой Украинке тоже часа два вместе с нами выбирали колхозы, но те все же лучше были подготовлены.

Я согласился им дать 2—3 часа на размышление и подготовку. (В село все равно не выберешься — полдня надо затратить на переезд за 15 верст).

Но сегодня еще намеченные люди должны выехать в намеченные села. Времени то почти не остается. Крестьянин это тоже понимает и изо всех сил старается отсидеться до очередной кампании.

Кстати выяснилось сегодня, что в Знаменке лишь дней 15 начали интересоваться ямами и вообще возвращением разобранного (до этого молотили, затем вывозили фонды, затем организовывали переобмолот — словом все в кампанейской последовательности — не работа, а издеватель-

ство — и за 1932 г. сменилось 3 секретаря РПК). Неважно и в тех районах, где побывал в начале объезда области. Вознесенск сейчас старается, но слишком долго там рассуждали и мудрили. Трудно им теперь до конца дотянуть, хотя и взяли они больше своих соседей. Концентрировать усилия начали лишь в последнее время.

В Арбузинке и того хуже.

Секретарь т. Кобзарь раньше давал смелые обещания, отказывался от помощи людьми, а сейчас растерялся и ударился в панику (видит — дело плохо).

Сидящий [в районе] уполномоченный т. Сидоров, видимо, не столько помогает, сколь мешает. Выписал к себе в район жену (его по этому поводу прописали в областной газете), и вообще решил обосноваться, отсиживаясь до конца заготовок. Тот же т. Сидоров наделал глупостей в связи с перегибами в с. Константиновке. Там какой-то кандидат партии, Харитонов, будучи бригадиром по индивидуалам, собрал группу мужиков в штабе, запер дверь, облил керосином кота, поджег его и бросил обезумевшее животное (через форточку что ли) в переполненную людьми комнату. После этого, собравши отдельно баб индивидуалок, втроем с другими беспартийными бригадирами начали их поочередно насиловать «в порядке натурштрафа».

Наутро следующего дня уполномоченный по селу Сергеев, узнавши об этих издевательствах, арестовал насильников и, как он утверждает, позвонил об этом в РПК.

Там вначале не обратили внимания. Дня через 2—3 в село приехал т. Сидоров с представителем РПК Крживицким «Установили» из информации того же Сергеева факт перегибов, информировали РПК. Таким образом, якобы они все это раскрыли и провели недопустимое политически безграмотное постановление, где, во-первых, рассказали, размалевали этого самого «кота», наговорили всякой чепухи про «инсценировку расстрела» (в природе этого не было) и обвинили во всем того же Сергеева, весь партколлектив — там 3 ячейки, исключили какого-то кандидата партии, Богородницкого, который к коту и насилью отношения не имел, а главное все это напечатали в своей газете (вырезку прилагаю). Тов. Речицкий * тоже был на бюро и не помешал им так наглупить. Он сам сейчас перепуган неудачами и готов «проявлять твердость».

К сожалению сам т. Сидоров 18 января был в далеком селе верст за 40—45. Начиналась метель, и я не мог до него

* А. А. Річицький — заст головного редактора УРЕ, залучався як уповноважений ЦК КП(б)У по хлібозаготівлі.

добраться, так как должен был поспеть к подходу поезда на Одессу, чтобы поспеть к докладу о пленуме * на общегородском активе 19 января.

20 января туда поехал т. Голод **, был вызван в район т. Сидоров, чтобы разобраться в этой дикой истории.

Каковы результаты, еще, понятно, не знаю, но ясно, что т. Сидорова надо гнать из района как несправившегося и не оправдавшего доверия партии. Мне очень хотелось самому до него добраться, но из-за снега не вышло. И второй раз возвращаться в Арбузинку было нецелесообразно, т. к. надо использовать остающиеся дни, чтобы побольше выкачать хлеба. Тов. Речицкого основательно проинструктировал, посидел с ним полдня в колхозе, намеченном для операции. Посмотрим, как он себя покажет.

Кстати, в этом колхозе 115 дворов, 57 студентов вузов, техникумов и рабфаков (в среднем один на два двора) это было выставлено как причина недостатка рабочей силы во время уборки. (Колхоз им. «Ноябрьского пленума» в Новокраснянском сельсовете). Недурная причина развала колхоза.

Правление прежнего состава уже осуждено на разные сроки до 10 лет концлагеря. Недавно 21 кулака исключили (было значит до того 136 дворов, и несколько студентов приходится на эти исключенные дворы).

О том, как обком распределит оставшуюся нагрузку между районами, писать уже не стану. Эта цифра сейчас большого значения не имеет. К примеру, Зиновьевску осталось еще до конца 14 458 т, ему оставили (под видом декадного задания) 5 тыс., а они не дают и 500 т за пятидневку. Все дело не в том как расписать, а как ободрить и подстегнуть, чтобы еще заготовляли. Тов. Майоров, когда я приехал в Одессу, показал мне свою разверстку и делал вид, что уже остающиеся возьмем. По темпам последних дней и тому, что сам видел в районах, трудно верить, чтобы до 5 февраля сумели взять даже эти 6 млн. пудов.

Очевидно, придется еще заготовлять и после сева. Между прочим, насчет репрессий. Мне рассказывали из практики Одесской области, в частности Новой Украинки и Знаменки (то же передавал товарищ, приехавший ко мне из Нико-

---

* Йдеться про об'єднаний пленум ЦК і ЦКК ВКП(б), який відбувся 7—12 січня 1933 р. 15 січня 1933 р. ЦК КП(б)У дав вказівку всім парт-організаціям провести широке обговорення рішень пленуму, забезпечити виконання промислових планів і планів хлібозаготівель та засипки насіння.

** Н. П. Голод — секретарь ЦК КП(б)У з питань постачання

поля), что выселением на север не так уже огорчались. Никто не дезертировал, многие шли с гармошкой, а были даже случаи «добровольчества», когда соседи обращались с просьбой включить их в партию переселенцев.

Это, несомненно, одно из достижений пятилетки: нет безработицы, везде нужны рабочие руки, везде проживешь, мужика, некогда приросшего корнями к земле, сейчас не узнать, но лучше бы он не так быстро «переплавлялся» и эмансипировался от земли. Легче бы хлеб взять было.

Сейчас допр не пугает, высылки тоже не страшат. Пока более или менее корову жалует или свинью, когда описывают, но вообще трудно пронять.

Газеты с законом * лишь сегодня получены, еще разговоров об этом среди крестьян не слышал. Наверняка севу это поможет, но для заготовок этого года получится пока что дополнительная трудность. Районщики этого не понимают, впрочем, они вообще уже больше думают о дальнейшем будущем (посев и проч.), чем о необходимости добывать хлеб сейчас. Даже хорошие большевики как-будто выдохлись (многие).

Еще личным воздействием можно несколько взбодрить — письменных указаний не воспринимают.

Ночью обратно переброшусь в Новую Украинку, чтобы спуститься в колхозы.

В. Затонский

ПА ІП при ЦК Компартії України. Ф І, Оп. 1 Спр. 2264. Арк. 48—57.

№ 150

ДИРЕКТИВНИЙ ЛИСТ ЦК КП(б)У ТА РАДНАРКОМУ УСРР
ВСІМ ОБКОМАМ ПАРТІЇ ТА ОБЛВИКОНКОМАМ ПРО
НЕПРИПУСТИМІСТЬ МАСОВИХ ВИЇЗДІВ КОЛГОСПНИКІВ
ТА ОДНООСІБНИКІВ ЗА МЕЖІ УКРАЇНИ

23 січня 1933 р.

Из некоторых районов Украины начались по примеру прошлого года массовые выезды крестьян в Московскую, Западную области, ЦЧО, Белоруссию «за хлебом». Имеют

---

* Мова йде про постанову РНК СРСР та ЦК ВКП(б) від 19 січня 1933 р. про обов'язкову здачу зерна державі колгоспами та одноосібними господарствами. Ця постанова встановлювала тверді зобов'язання, які мали силу податку щодо здачі зерна державі. Всі лишки хліба після виконання цих зобов'язань залишались у повному розпорядженні колгоспів, колгоспників та одноосібників.

место случан, когда села покидаются почти всеми единоличниками и частью колхозников. Нет никаких сомнений, что подобные массовые выезды организуются врагами Советской власти, эсерами и агентами Польши с целью агитации «через крестьян» в северных районах СССР, против колхозов, против Советской власти. В прошлом году партийные, советские и чекистские органы Украины прозевали эту контрреволюционную затею врагов Советской власти. В этом году повторения этой ошибки не должно быть допущено.

ЦК КП(б)У и СНК УССР предлагают:

1. Немедленно принять в каждом районе решительные меры к недопущению массового выезда единоличников и колхозников, исходя из разосланной по линии ГПУ директивы Балицкого.

2. Проверить работу всякого рода вербовщиков рабочей силы на вывоз за пределы Украины, взять ее под строгий контроль с отстранением от этой работы и изъятием всех подозрительных контрреволюционных элементов.

3. Развернуть широкую разъяснительную работу среди колхозников и единоличников против самовольных выездов с оставлением хозяйства и предостеречь их, что в случае выезда в другие районы, они будут там арестовываться.

4. Примите меры к прекращению продажи билетов за пределы Украины крестьянам, не имеющим удостоверений РИК о праве выезда или промышленных и строительных, государственных организаций о том, что они завербованы на те или иные работы за пределы Украины.

Соответствующие указания даны по линии уполномоченного НКПС и транспортного ГПУ.

5. Сообщите не позже 6 часов вечера 24 января коротко фактическое положение с массовым выездом крестьян по вашей области.

Секретарь ЦК КП(б)У *М. Хатаевич*
Председатель Совнаркома УССР *В. Чубарь*

ПА ІІІ при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 16. Спр. 9. Арк. 115—116.

№ 151

ПОСТАНОВА ЦК КП(б)У ПРО СЕЛА ТА КОЛГОСПИ, ЯКІ ЗАНЕСЕНІ НА «ЧОРНУ ДОШКУ»

25 січня 1933 р.

Зважаючи на те, що занесені на «чорну дошку» постановою Раднаркому і ЦК села Гаврилівка (Дніпропетровської області) і Лютеньки (Харківської області) — домогли-

ся серйозних зрушень у виконанні плану хлібозаготівель (Гаврилівка понад 70 % і Лютецьки — 88 %) — зняти ці села з «чорної дошки», опублікувавши відповідну постанову Раднаркому.

Вважати за потрібне продовжувати в цих селах хлібозаготівлі, особливо по індивідуальному сектору, який повинний сповна виконати наданого йому плану.

2. Запропонувати обкомам переглянути всі колгоспи, що занесені на «чорну дошку» постановами обкомів і райвиконкомів з тим, щоб внести за рахунок резервів, що є в розпорядженні області, потрібні поправки в плани тих з цих сел і колгоспів, де внаслідок подолання куркульського саботажу вдалось домогтись значних зрушень у хлібозаготівлях і коли виконання планів у них досягає 80—90 % — зняти такі колгоспи з «чорної дошки».

3. ЦК пропонує обкомам і облвиконкомам посилити роботу з хлібозаготівель в тих селах, що занесені на «чорну дошку», в яких внаслідок відсутності певної боротьби проти куркульського саботажу, не досягли потрібних зрушень в бік посилення хлібозаготівель, командирувати в ці колгоспи спеціальних робітників і вжити щодо них ряд заходів по їх оздоровленню; звернути особливу увагу в цих селах і колгоспах на проведення роботи щодо виявлення розкраденого й прихованого хліба, спираючись в цій роботі на міцно спаяний колгоспний актив.

ПА ІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 281. Арк. 60—61.

№ 152

ЗАПИСКА ПО ПРЯМОМУ ПРОВОДУ УПОВНОВАЖЕНОГО ДПУ
ПО НОВОУКРАЇНСЬКОМУ РАЙОНУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ
ГОЛОВІ ДПУ УСРР ПРО ФАКТИ ВИКРИТТЯ
ПРИХОВАНОГО ХЛІБА В РЯДІ СЕЛ РАЙОНУ

27 січня 1933 р.

Новая Украинка

В с. Песчаный Брод, в артели «1 Мая» проводил собрание т. Затонский. В результате на собрании было вскрыто 3 ямы, после собрания — 15 ям, с количеством хлеба — 116 пудов. Возвращено хлеба — 11 хозяйствами — 64 пуда хлеба. Поступил целый ряд анонимок о скрытом хлебе. Благодаря собранию, за 2 дня было заготовлено 35 ц хлеба.

Такое же собрание было проведено в колхозе им. Петровского в с. Татаровка. На собрании вскрыто 2 ямы. За 3 дня заготовлено — 17 ц хлеба. Три недели тому назад этот колхоз прекратил хлебосдачу.

Проведение собраний производит большое впечатление на селян.

Уполномоченный ГПУ
по Новоукраинскому району *Родал*

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф 1 Оп. 1 Спр. 2262. Арк. 73.

№ 153

ПОСТАНОВА ЦК ВКП(б) ПРО ЗАЛИШЕННЯ
У РОЗПОРЯДЖЕННІ ЦК КП(б)У ТА ОБЛАСТЕЙ УСРР
ЗЕРНА, ЗІБРАНОВОГО ПОНАД РІЧНИЙ ПЛАН
ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ З 1 ЛЮТОГО ПО 1 КВІТНЯ 1933 р.

29 січня 1933 р.

1. Все зерно, заготовленное с 1 февраля по 1 апреля сверх годового плана хлебозаготовок по Киевской, Винницкой областям и по Молдавии, как полностью выполнивших установленный для них годовой план хлебозаготовок, и по Харьковской области, как выполнившей годовой план по колхозам, оставить в распоряжении ЦК КП(б)У на семена для ярового сева.

2. По Одесской, Днепропетровской, Донецкой и Черниговской областям, как не выполнившим плана хлебозаготовок, оставлять 30 % в распоряжении государства и 70 % в распоряжении ЦК КП(б)У на семена для ярового сева из зерна, заготовленного в период с 1 февраля по 1 апреля.

3. Настоящее постановление не распространяется на гарнцевый сбор, который полностью (90 %) должен поступать в распоряжение государства.

ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС. Ф 17 Оп. 3. Спр. 914. Арк. 26.

ЗВЕДЕННЯ НАРКОМАТУ ЮСТИЦІЇ УСРР ЦЕНТРАЛЬНОМУ
КОМІТЕТУ КП(б)У ПРО КІЛЬКІСТЬ ЗАСУДЖЕНЬ
ПО УКРАЇНІ ЗА УХИЛЕННЯ ВІД ЗДАЧІ ХЛІБА,
САБОТАЖ ТА СПЕКУЛЯЦІЮ ХЛІБОМ

29 січня 1933 р.

Боротьба органів юстиції за хліб

Судова репресія
по УСРР на 4
п'ятиденку січня
1933 р.

1. НЕЗДАЧА ХЛІБА

а) Кількість репресій

По 182 районів УСРР (не наведено даних по Вінницькій області) засуджено за нездачу хліба за 4 п'ятиденку січня 1306 осіб, що складає пересічно на район понад 7 засуджених.

Динаміка судової репресії за окремі п'ятиденки січня місяця встановлюється з таких даних.

1	п'ятиденка	— 6	на район
2	»	— 8	» »
3	»	— 6	» »
4	»	— 7	» »

Отже, за січень місяць репресія щодо кількості була досить значна та майже стабільна за окремі п'ятиденки. Незначні коливання в кількості репресій за різні п'ятиденки цілком природні.

Найбільшу щодо кількості репресію застосовано по Чернігівській області (15 на район), найменшу по Донецькій області (2 на район).

Кількість застосованої репресії по вирішальних щодо хліба областях встановлюється з таких даних:

Дніпропетровська область	— 11	на район
Харківська	»	— 8 » »
Одеська	»	— 6 » »

б) Класовий напрям натиску

Із кількості 1306 засуджених за нездачу хліба твердо-здатчиків 375 (30 %), контрактантів 936 осіб (70 %).

Порівнюючи з п'ятиденкою січня, відсоток і кількість засуджених хлібоздатчиків за 4 п'ятиденку трохи зменшилися. Динаміка застосування репресії до різних соціальних груп, засуджених за різні п'ятиденки січня, встановлюється з таких даних:

1 п'ятиденка січня —	твердоздатчиків	30 %
2	»	33 %
3	»	35 %
4	»	30 %

в) Твердість судової репресії

До засуджених за нездачу хліба застосовано в основному цілком тверду репресію: до 1278 із 1306 (97,7 %) засуджених застосовано позбавлення волі, при чому в основному на строк понад 3 роки. Примусові роботи застосовано лише до 30 (2,3 %) засуджених.

Динаміка твердості репресії за різні п'ятиденки січня встановлюється з таких даних:

Позбавлення волі:

1 п'ятиденка січня	98,6 %
2	98,5 %
3	98,5 %
4	97,7 %

Отже,судова репресія залишається майже стабільна щодо твердості за різні п'ятиденки січня та цілком тверда.

г) Класовий напрям репресії

Репресію цілком правильно диференційовано щодо окремих соціальних груп засуджених: до куркулів та заможних застосовано позбавлення волі на 99,5 %, причому в основному на строк понад 5 років, а до контрактантів застосовано позбавлення волі на 97 %, причому в основному до 5 років.

2. РОЗКРАДАННЯ ХЛІБА

По 184 районах УСРР засуджено за розкрадання хліба 965 чоловік, що складає пересічно на район 5 засуджених.

Кількість застосованої репресії у боротьбі за розкрадання хліба залишається майже стабільна за різні п'ятиденки січня та грудня: пересічно на п'ятиденку припадає 5 засуджених за розкрадання хліба.

До засуджених за розкрадання хліба застосовано в основному досить тверду репресію: позбавлення волі застосованого до 911 із 965 засуджених (95 %), примусові роботи застосовано лише до 54 (5 % засуджених). В основному позбавлення волі застосовано на строк понад 3 роки.

Треба констатувати тенденцію до подальшого посилення репресій у боротьбі за розкрадання хліба в січні місяці.

3. БОРОТЬБА ЗА МІРЧУК

По 147 районах УСРР засуджено всього за мірчук 87 осіб.

Порівнюючи з 3 п'ятиденкою січня кількість застосованих репресій за мірчук трохи зменшилась.

За 3 п'ятиденку січня по 168 районах було засуджено 124 особи.

До засуджених за мірчук в основному застосована тверда репресія: позбавлення волі застосовано до 74 із 87 засуджених (85 %).

Порівнюючи з 3 п'ятиденкою січня, репресію в боротьбі за мірчук підсилено: за 3 п'ятиденку січня позбавлення волі у боротьбі за мірчук було застосовано до 76 % засуджених.

НКЮ вживає заходів щодо подальшого послаблення у застосуванні примусових робіт у боротьбі за мірчук.

4. БОРОТЬБА З СПЕКУЛЯЦІЄЮ ХЛІБОМ

По 176 районах УСРР засуджено за спекуляцію хлібом 211 осіб.

Порівнюючи з 3 п'ятиденкою січня, кількість засуджених за спекуляцію хлібом трохи збільшилась (з 190 до 211).

Треба відзначити певну активізацію з п'ятиденки в п'ятиденку січня боротьби з спекуляцією хлібом лінією органів юстиції.

До засуджених за спекуляцію хлібом застосовано в основному досить тверду репресію: позбавлення волі застосовано до 93 % засуджених, причому в основному на строк понад 3 роки.

Треба констатувати виявлену тенденцію посилити боротьбу не тільки збільшенням кількості засуджених, але також і посиленням репресії.

5. БОРОТЬБА З КОНТРЕВОЛЮЦІЙНИМ САБОТАЖЕМ

По 122 районах УСРР засуджено за контрреволюційний саботаж 419 осіб.

Серед засуджених: голів колгоспів — 71, членів управ колгоспів — 71, комірників — 56, завгоспів — 27, рахівників — 38.

Порівнюючи з 3 п'ятиденкою січня, кількість засуджених за контрреволюційний саботаж трохи зменшилася: за 3 п'ятиденку по 95 районах УСРР було засуджено 440 осіб.

Зменшення кількості засуджених за контрреволюційний саботаж йде головним чином за рахунок Київської та Харківської областей.

До засуджених за контрреволюційний саботаж застосовано на 4 п'ятиденку січня слабшу репресію ніж за 3 п'ятиденку:

До 20 засуджених застосовано розстріл	(5 %),
» 343 » » позбавлення волі	(82 %),
» 56 » » примусові роботи	(13 %).

Позбавлення волі застосовано на 60 % на строк понад 5 років.

Зважаючи на те, що за 4 п'ятиденку збільшено кількість і відсоток застосування примусових робіт, НКЮ перевіряє правильність лінії у справах, в яких застосовано цього заходу соціальної оборони...

Нарком юстиції
та генеральний прокурор УСРР *Поляков*

ПА ІІІ при ЦК Компартії України. Ф. І. Оп. І. Спр. 2279. Арк. 67—74.

№ 155

ПОВІДОМЛЕННЯ ДПУ УСРР ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТУ КП(б)У ПРО НЕЗАДОВІЛЬНЕ ПОСТАЧАННЯ ПРОДОВОЛЬСТВОМ НАСЕЛЕННЯ м УМАНЬ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

29 січня 1933 р.

Уманський апарат ГПУ отмечает крайне неудовлетворительное положение с хлебоснабжением трудящихся города.

В январе хлеб получали только лица, проходящие по первому списку: рабочие местных предприятий, научные работники, учителя, студенты, служащие почты. Эти категории получали по 300 г, их иждивенцы хлебом вовсе не снабжались.

16—17 января хлеб совершенно не выдавался; 18 января рабкооп одолжил в райсоюзе 2,5 т хлеба и в этот же день раздал его; 19 января хлеб опять не выдавался.

Уманський апарат ГПУ через спеціально виділеного

врача-коммуниста выявил 9 случаев опухания рабочих на почве голода.

В связи с тяжелым материальным положением, плохим продовольственным снабжением,— бросило учебу и выехало из Умани, по предварительным данным, до 700 студентов местных техникумов. В течение последнего месяца уехали самовольно, оставив работу, 12 лекторов различных уманских учебных заведений.

Среди рабочих местных предприятий отмечаются резкие антисоветские реагирования; на работе, в цехах, рабочие только и говорят о своем тяжелом материальном положении, об отсутствии хлеба, об ухудшении положения рабочего класса и т. п.

Настроения недовольства отмечаются также среди имеющих в Умани до 300 бывших красных партизан; последние получают по 300 г хлеба на семью, независимо от количества членов семьи.

В последние дни бывшие красные партизаны начали собирать деньги среди партизан с тем, чтобы послать в центр делегацию с просьбой об оказании им помощи в снабжении хлебом. С этой же целью они написали докладную записку в областную партизанскую комиссию.

Для проверки приведенных выше материалов о хлебных затруднениях и отрицательных явлениях на этой почве, возникших в г. Умань, командирован оперативный работник Киевского областного отдела ГПУ.

Заместитель председателя ГПУ УССР *Карлсон*

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1281. Арк. 17—18.

№ 156

ПОСТАНОВА ЦК ВКП(б) ПРО ПРИПИНЕННЯ ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ НА УКРАЇНІ ТА ЗБІР НАСІННЯ ДЛЯ ВЕСНЯНОЇ СІВБИ

5 лютого 1933 р.

а) С шестого февраля с. г. вплоть до окончания сева хлебозаготовки по всей Украине считать прекращенными.

б) Обязать все области Украины полностью переключить все свои силы на сбор семян для ярового сева с оставлением собранных семян в распоряжении области.

в) Сбор гарнца продолжать на прежних основаниях.

ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС. Ф. 17 Оп. 3. Спр. 915. Арк. 16

ІЗ ДОПОВІДІ

ГЕНЕРАЛЬНОГО СЕКРЕТАРЯ ЦК КП(б)У С. В. КОСІОРА
НА ПЛЕНУМІ ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ КП(б)У ПРО
ПІДСУМКИ ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ 1932 р. НА УКРАЇНІ
ТА ПОСТАНОВУ ЦК ВКП(б) ВІД 24 СІЧНЯ 1933 р.

5 лютого 1933 р.

Товарищи! Весенняя посевная кампания на Украине в этом году — первом году второй пятилетки, имеет для нас, для народного хозяйства не только Украины, но и всего Советского Союза, исключительное значение. Эта кампания явится решающей для обеспечения и закрепления коренного поворота в борьбе за повышение урожайности, за организационно-хозяйственное укрепление колхозов и совхозов. Именно поэтому мы решили основные вопросы сельского хозяйства, вопросы подготовки к весенней посевной кампании поставить на обсуждение настоящего пленума ЦК КП(б)У.

Но нельзя эти вопросы по-настоящему разобрать и правильных путей к их разрешению нельзя наметить, не остановившись на постановлении ЦК ВКП(б) от 24 января, не проанализировав по-большевистски те итоги, которые мы имеем в области хлебозаготовок, в области руководства колхозами за истекший год. Вот почему мы сочли необходимым эти два вопроса объединить для того, чтобы одновременно их заслушать и затем совместно обсудить.

Первое, с чего следует начать, это — как мы должны отнестись к решению ЦК ВКП(б) от 24 января, как мы должны здесь, на нашем пленуме, перед лицом всей украинской партийной организации рассматривать это решение и какие сделать из него выводы.

Может быть, не все еще знают это решение, поэтому я его зачитаю:

«ЦК считает установленным, что парторганизации Украины не справились с возложенной на них партией задачей организации хлебозаготовок и выполнения плана хлебодачи, несмотря на трехкратное сокращение и без того сокращенного плана.

ЦК считает, что основными областями, которые решают судьбу сельского хозяйства Украины и которые нужно прежде всего укрепить, являются Одесская, Днепропетровская и Харьковская области.

ЦК ВКП(б) постановляет:

1. Наметить вторым секретарем ЦК КП(б)У и первым секретарем Харьковского обкома — секретаря ЦК ВКП(б) т. Постышева.

2. Наметить первым секретарем Днепропетровского обкома т. Хатаевича с оставлением его одним из секретарей ЦК КП(б)У.

3. Наметить первым секретарем Одесского обкома т. Вегера.

4. Освободить тт. Майорова, Строганова и Терехова от занимаемых ими ныне должностей и направить их в распоряжение ЦК.

5. Тт. Постышеву, Хатаевичу и Вегеру приступить к исполнению своих обязанностей на новой работе не позже 30 января с. г.»

Товарищи! Что должны мы, большевики Украины, ответить ЦК ВКП(б) как на это постановление, так и на речь т. Сталина на объединенном пленуме ЦК и ЦКК, в которой были подвергнуты критике недочеты нашей работы на селе?

Можем ли мы ограничиться кратким признанием своих ошибок? Я думаю, что этого совершенно недостаточно. Ведь дело не столько в признании своих ошибок отдельными лицами или целыми организациями. Дело заключается в том, что на этих ошибках мы обязаны, как учил нас Ленин, воспитывать большевистскую организацию, воспитывать членов партии, учить их, как нужно по-большевистски работать, как нужно по-большевистски проводить в жизнь линию партии.

Вот почему нельзя отделаться общими разговорами и формальным признанием своих ошибок. Мы должны по-большевистски до конца перед партийной организацией вернуть критику этих ошибок, показать, в чем они заключаются, разъяснить их суть, чтобы вся парторганизация поняла, в чем смысл решения ЦК ВКП(б).

Широко разъяснить партийной организации постановление ЦК ВКП(б) и суть наших ошибок

Для нас чрезвычайно важно, чтобы парторганизация Украины, от ЦК, его пленума и до последней ячейки, правильно поняла решение ЦК ВКП(б), разобралась бы в тех ошибках и недочетах, которые допущены в работе на селе, и сделала бы отсюда все надлежащие большевистские выводы.

Речь идет не только о том, чтобы о наших ошибках знала и их причины и характер поняла узкая группа руководящего актива. Нет, узкой группой, как бы сильна и крепка она ни

была, нельзя поднять всю парторганизацию на исправление ошибок. Это нельзя сделать, если вся парторганизация, как говорят, от мала до велика, не поймет, не усвоит, не разберется в том, что привело к таким серьезным недочетам в нашей работе на селе и в связи с чем ЦК признал необходимым вынести специальное решение.

С этой точки зрения, конечно, совершенно неправильной и глубоко ошибочной была позиция пленума Харьковского обкома и горкома, который по существу смазал политическое значение решения ЦК ВКП(б) *.

Решением ЦК ВКП(б) от 24 января дана характеристика работы не столько указанных трех областей, сколько работы всей нашей украинской парторганизации в деле организации и проведения хлебозаготовок. Поэтому на настоящем пленуме нам надо возможно подробнее разобраться в том, что у нас было с хлебозаготовками, почему трижды сокращенный план хлебозаготовок оказался до сих пор невыполненным.

В самом деле, в 1930 г. мы заготовили по селянскому сектору 393 млн. пудов, в 1931 г.— 395 млн. пудов, а в 1932 г при первоначальном плане по селянскому сектору в 356 млн. пудов, который был затем трижды снижен в общей сложности на 138 млн. пудов,— план выполнен на сегодня по всем секторам всего-навсего на 255 млн. пудов.

Чем объяснить этот невероятный, невиданный в истории Украины факт провала хлебозаготовок? Ведь до такого низкого уровня хлебозаготовок мы за последние годы не спускались. Лишь в 1928 г., когда мы в сельском хозяйстве Украины имели большую катастрофу, когда за зиму в Степи вымерзло более 5 млн. га, т. е. около 60 % озимых, Украина заготовила всего лишь 115 млн. пудов, а то, что заготовлено в этом году, равно только плану 1927 г.

Выходит, что в результате неудовлетворительной работы по хлебу, по выполнению селом своего первоочередного обязательства перед государством в области хлебозаготовок, мы оказались отброшенными к уровню 1927 г.

В чем тут дело? Я должен со всей категоричностью заявить, что никакими объективными причинами этого оправдать нельзя. Большевики никогда не отрицали и не отрицают объективных причин. Объективные причины, конечно,

---

* Цей пленум відбувся 28—29 січня 1933 р. На ньому не було розгорнуто обговорення рішення ЦК ВКП(б) від 24 січня 1933 р. та критики помилок місцевого партійного керівництва, які призвели до зриву плану хлібозаготівель в області. Пленум увільнив Р. Я. Терехова від обов'язків першого секретаря Харківських обкому та міськкому партії, обравши замість нього П. П. Постишева.

имеют свое влияние и с ними надо считаться, но я подчеркиваю, что стоит только внимательно рассмотреть эти, так называемые, объективные причины, чтобы убедиться в полной возможности выполнить установленный план хлебозаготовок.

Говорят, что урожай был плохой. Если даже принять целиком на веру цифры наших статистических учреждений, а эти цифры основаны на значительно преуменьшенных данных фактического обмолота, то выходит, что урожай по этим данным на 1 октября составляет в среднем 7,3 ц с га, а в прошлом году урожай по тем же данным был ниже — 7 ц с га. Выходит, что при сравнительно лучшем урожае в этом году мы заготовили по всем секторам 255 млн. пудов против 440 млн. пудов, заготовленных в прошлом году.

Если даже учесть, что осенью 1931 г. мы имели недосев около 2 млн. га и 1 млн. га зерновых погибло весной, что в общем дает уменьшение валового сбора на 21 млн. пудов, то и при этом, одно только сравнение двух цифр — 440 млн. и 255 млн. пудов — показывает, что дело тут не в объективных причинах.

Как бы мы ни оценивали урожай, даже если брать самые преуменьшенные данные, то и тогда найти объяснение такому выполнению плана хлебозаготовок, такой плохой работе в объективных причинах невозможно. Конечно, трудностей в этом году по сравнению с прошлым было значительно больше. Но тем не менее мы должны признать, что никаких непреодолимых причин для выполнения плана у нас не было.

Если по-большевистски подойти к анализу нашей работы, к анализу тех ошибок и недочетов, которые были допущены в организации и проведении хлебозаготовок, то следует прямо сказать, что выводы, сделанные ЦК ВКП (б), безусловно правильны.

Корень всех наших ошибок и недочетов заключается в том, что мы, начиная от ЦК КП (б) У и кончая нашими низовыми организациями, не поняли характера трудностей, связанных с новой обстановкой на селе, не учли особенностей хлебозаготовок в условиях объявления колхозной торговли, не мобилизовали низовые организации, в первую очередь их руководящий актив, на преодоление этих трудностей. Вследствие ошибочной оценки ряда факторов, непонимания новой обстановки, у нас в областях и районах создалась своего рода атмосфера успокоения и благодушия, что, мол, выполнение плана хлебозаготовок, по крайней мере в уменьшенных размерах, обеспечено. Вот это благодушие, а отсюда и самотек в работе имели место в самый ответственный пери-

од хлебозаготовок, а это не могло не отразиться самым отрицательным образом на выполнении плана.

С исчерпывающей полнотой и исключительной ясностью наши ошибки и недочеты работы в деревне были вскрыты т. Сталиным в его речи на объединенном пленуме ЦК и ЦКК ВКП(б). На этих ошибках мы должны сегодня остановиться особенно подробно, ибо все то, о чем говорил т. Сталин, касается в первую очередь и главным образом нас, Украины.

Тов. Сталин подверг критике работу в деревне не только украинской партийной организации, а и других организаций, у которых имеются такие же или почти такие недочеты, как на Украине. Но для нас это слабое утешение. Кому много дано, с того много и спрашивается. Когда оценивается работа ряда партийных организаций, то прежде всего критика должна быть направлена против самой квалифицированной, самой крупной организации, с которой ЦК может и должен спросить больше. То, о чем говорил т. Сталин, относится прежде всего к нам.

В чем основные причины недостатков нашей работы на селе?

То, что в этом году положение в смысле хлебных ресурсов в Союзе у нас лучшее, более благоприятное, чем в прошлом, не подлежит никакому сомнению. В прошлом году в пяти областях Союза — в Западной¹ Сибири, Казахстане, на Урале, на Средней и Нижней Волге — вследствие засухи, был неурожай, что значительно сократило тогда хлебные ресурсы страны. Но в этом году у нас урожай сравнительно более благоприятный, валовой сбор хлебов больший, чем в 1931 г. И тем не менее хлебозаготовки в этом году проходили с большими затруднениями.

Тов. Сталин, анализируя новую обстановку в деревне, вскрыл перед нами пять причин, по которым хлебозаготовки в этом году проходили со значительно большими трудностями, чем в прошлом году.

Эти пять причин недостатков нашей работы на селе, о которых говорил т. Сталин, я вкратце здесь напомним.

Первая причина заключается в том, что мы не поняли новой обстановки в связи с объявлением колхозной торговли хлебом. Колхозная торговля имеет огромное положительное политическое и хозяйственное значение в том отношении, что она расширяет базу товарооборота между городом и деревней и создает дополнительные возможности улучшения снабжения рабочих, поднимает заинтересованность колхозников в улучшении работы колхоза, повышает их доходность. Но, с другой стороны, колхозная торговля вызывает у крестьян

нина, даже колхозника, желание попридержать хлеб в расчете продать его по рыночной цене — более высокой, чем государственная. Поэтому объявление колхозной торговли неизбежно влекло за собой увеличение трудностей в деле хлебозаготовок.

Как мы должны были к этому отнестись, какие выводы мы должны были сделать? Мы должны были дополнительные трудности в деле хлебозаготовок перекрыть соответствующей работой: с первых же шагов уборочной кампании понастоящему мобилизовать все силы, организовать колхозников на первоочередное выполнение своих обязанностей перед государством, взять под непосредственный контроль ход уборки, скирдования и обмолота, установить строжайшую охрану хлеба и максимально ускорить ход хлебозаготовок.

Мы же, руководящие работники, начиная с высших и кончая низовыми, поняв положительные стороны колхозной торговли, не учли новой обстановки, не учли отрицательных сторон колхозной торговли, не предприняли в связи с этим необходимых практических мер.

Вторая причина состоит в том, что с осуществлением сплошной коллективизации многие решили, что теперь все пойдет более или менее гладко, что по отношению к деревне забот будет меньше. В действительности же — как раз наоборот.

Раньше, при преобладании единоличного хозяйства, индивидуальщику не на кого было взвалить ответственность за плохую посев, плохой урожай. Он знал, что ежели плохо посеет, плохо уберет хлеб, то будет голодать. Он сам заботился о своем хозяйстве, своем посеве. В колхозе же дело складывается иначе. Забот у каждого колхозника в отдельности стало меньше, чем тогда, когда он вел хозяйство индивидуальное. Ответственность за ведение колхозного хозяйства падает главным образом на руководство колхозов, в которое должны подбираться преданные партии люди, способные организовать колхозные массы и по-большевистски бороться за улучшение хозяйствования в колхозах. С переходом на коллективное хозяйство работы и забот у нас, у партийных, советских организаций, стало в деревне в десятки раз больше, чем при преобладании единоличного хозяйства, а у нас этого не учли, ходили вокруг да около, любовались колхозами, писали резолюции и считали, что этого достаточно.

Третья причина заключается в том, что у нас многие товарищи решили, что раз колхозы организованы, — а колхозы

являются социалистической формой хозяйства,— то все остальное само приложится. Упустили из виду, что сама по себе социалистическая форма еще не обеспечивает социалистического содержания колхоза. Самое важное, решающее заключается в том, кто руководит колхозом, кто и как направляет деятельность колхозников — вчерашних мелких собственников с неизжитой еще частнособственнической психологией. Вот этого у нас не поняли. Наше благодушие, непонимание того, что сама по себе колхозная форма не гарантирует от проникновения в руководство колхозов антисоветских людей, привело к тому, что в ряде колхозов враждебным, кулацким, контрреволюционным элементам удалось, соответственным образом перекрасившись, захватить руководство в свои руки. А мы ходили вокруг да около и многое, надо открыто сказать, проспали.

Четвертая причина заключается в том, что мы проглядели изменение форм и тактики борьбы классового врага, который от прямой борьбы перешел к саботажу, к подрывной работе тихой сапой. Враг замаскировался, приспособился, перекрасился, принял другую личину — притворился «другом», «защитником» колхоза и, пробравшись в колхоз, он старается попасть на такие должности, как завхоз, кладовщик, счетовод, чтобы изнутри вести вредительскую работу против хлебозаготовок, против колхоза.

Для того, чтобы разглядеть, поймать такого классового врага, нужна большая политическая закалка и большая большевистская бдительность. Наши же работники, особенно низовые, сплошь и рядом оказывались близорукими, — под носом у них черт знает что творилось, им казалось, что рядом сидит друг, а на деле это был самый озверелый враг, — не организовали наступление на замаскированного врага, а в ряде случаев «коммунисты» подпадали под влияние врага, помогали ему.

Пятая причина заключается в недооценке роли и ответственности коммунистов в деле колхозного строительства, в деле хлебозаготовок. Кто виновен во всех этих недостатках нашей работы на селе, кто ответственен за эти недостатки? Совершенно правильно указал т. Сталин, что виновны, ответственные за это только мы — коммунисты, и ни кто другой. От качества нашей работы, качества нашего руководства зависит, будет ли колхоз хорошо работать или плохо, будут ли хлебозаготовки хорошо проведены или плохо.

Об ошибках и недочетах в организации хлебозаготовок на Украине

Я хочу сейчас остановиться на конкретных наших ошибках, имеющих прямое отношение к тому, что вскрыл в своей речи т. Сталин,— на ошибках и недочетах в организации хлебозаготовок на Украине.

Если сравнить ход хлебозаготовок на Украине в августе, сентябре и октябре с ходом хлебозаготовок в ноябре, то не трудно увидеть, что по существу только в ноябре мы по-настоящему начали поднимать партийную организацию на хлебозаготовки. До ноября очень широко распространены были иллюзии, благодушное настроение, что хлеб мы так или иначе заготовим, что план, после всех тех снижений, которые нам даны, будет выполнен. Настоящая мобилизованность у нас отсутствовала.

Вы знаете — и это не требует никаких иллюстраций,— что кражи хлеба, разбазаривание хлеба, как деликатно выражаются, в очень широких размерах имели в этом году место при уборке хлеба, на корню, в снопах, при обмолоте и т. д. и т. п. Но что чрезвычайно характерно и что говорит о наличии благодушных настроений и отсутствии большевистской бдительности — это то, что приблизительно до ноября эти массовые явления хищений и разбазаривания хлеба вскрыты не были. В хлебозаготовительную кампанию 1931 г., как вы помните, в августе мы забили тревогу по поводу массовых краж хлеба, а в 1932 г., почти вплоть до ноября месяца, люди у нас были настроены так благодушно, казалось, что все так «прекрасно», что никто из местных работников, ни один из областных работников, и даже ни один из наших уполномоченных, которые были на хлебозаготовках,— никто тогда не заметил, что имеет место воспроизводство в расширенном против прошлого года масштабе воровства и разбазаривания хлеба, причем в более тонких, и более сложных формах, чем в прошлую хлебозаготовительную кампанию.

У нас проглядели новые формы борьбы классового врага против хлебозаготовок. Классового врага «искали», как раньше, вне колхоза, а он, пробравшись в колхоз на такие должности, как кладовщик, счетовод, завхоз и т. п., организовывая воровство, покрывал, поощрял хищения и разбазаривание хлеба. Сплошь и рядом организовывали хищение и разбазаривание хлеба так, что все это было скрыто от нас всякими благочестивыми вывесками, вроде разных фондов общественного питания и проч. Мы своевременно не разоблачили махи-

наций врагов, не вскрыли массового воровства и разбазаривания хлеба.

Далее, следует также остановиться на таком чрезвычайно серьезном вопросе, как оценка урожая. Кто из товарищей, бывших на хлебозаготовках, не знает, что это главный вопрос, по которому приходится больше всего вести разговоры с правлениями колхозов, с районными работниками да и нередко с уполномоченными.

Когда приезжаете в район по хлебозаготовкам, вам начинают вытаскивать из всех карманов сводки, таблички о низкой урожайности, которые сплошь и рядом состоят из враждебными элементами, окопавшимися в колхозах, земотделах, МТС. Но в этих сводках ни слова вы не встретите о том урожае, который был на корню, который растащили, раскрали, скрыли. Наши же товарищи в том числе и всякого рода уполномоченные, не разобравшись в подsunутых им фальшивых цифрах, в ряде случаев становятся кулацкими адвокатами, защитниками этих цифр. На бесчисленных примерах доказано, что эта арифметика является кулацкой арифметикой, что по ней мы не только не получили бы — того количества хлеба, что заготовили, но даже и половины не заготовили бы. Фальшивые цифры, дутые балансы являлись в руках враждебных элементов прикрытием для воровства, для массового растаскивания хлеба.

Разоблачили ли наши районные, областные организации с самого начала хлебозаготовок эту кулацкую арифметику? Нет, не разоблачили. Больше того, в некоторых областях, например в Днепропетровской, дали установку вообще не разговаривать об этих цифрах, мол, так как цифры колхоза не сходятся с данным им планом, то лучше их не касаться. Вместо того, чтобы прямо и резко разоблачить кулацкую арифметику, люди оказывались в плену у этих цифр и обезоруживали местную парторганизацию. Разве может уполномоченный, — я уже не говорю о секретаре РПК и председателе РИК, которые часто сами принимали участие в составлении дутых цифр, — приняв всерьез эти цифры, организовать по-настоящему хлебозаготовки? Конечно не может. Для того, чтобы хлеб заготовить, нужно, чтобы каждый руководящий работник, каждый коммунист проникся недоверием к подтасованным, фальшивым цифрам. Нужно на конкретных фактах — а их сколько угодно — вскрыть перед колхозниками подлинную суть кулацкой арифметики. А у нас иной уполномоченный сидит в районе, в селе месяц, два месяца и, кроме подsunутых ему цифр, таблиц, ничего не видит. Разоблачить кулацкую арифметику такой уполномоченный ясно не может.

Мы должны признать что у нас на Украине, в особенности в областях и районах, настоящего разоблачительного похода против фальшивых цифр, против махинаций классового врага и всякого рода кулацких подвохов не было.

Ясно, что там, где не было напора с нашей стороны, там, где у наших товарищей притуплялась классовая бдительность, там действовал кулак, классовый враг. В ряде районов немало колхозов оказались если не во власти, то под влиянием кулацких, петлюровских, махновских и прочих элементов. И как это ни странно на первый взгляд, но мы такие факты имели даже по некоторым хорошим, передовым в прошлом, районам. Произошло это потому, что в результате благодушия, отсутствия большевистской бдительности и прозорливости наша работа была настолько неудовлетворительна, что даже в хорошем районе кулаку, вредителю удалось пролезть в руководство ряда колхозов и организовать там саботаж хлебозаготовок. А вот руководящие работники этих районов говорят: «Как же так, в прошлом году мы хлеб умели заготавливать и заготовили хорошо, а сейчас почему-то выходит, что не можем?». Смысл этого аргумента весьма простой и заключается он в желании представить дело таким образом, что мол, «вина тут не наша, не района, а вся беда в том, что в этом году нам дали такое задание, что даже самые хорошие работники и то не могут ничего сделать». Такие аргументы выдвигали и в знаменитом, всем известном Синельниковском районе, который в прошлом году был передовым районом. И Чубаровский, и Токмакский, и некоторые другие районы тоже считались передовыми районами, но они не закрепили завоеванных позиций, проглядели изменение тактики классового врага, который проник в колхозы, замаскировался и вел там саботажническую, вредительскую работу.

Мы вовремя не вскрыли этих фактов, не взяли крепко вожжи в свои руки в том отношении, чтобы вовремя исправить ошибки партийных организаций, быстро перестроить их работу в соответствии с новой обстановкой на селе. ЦК ВКП(б) и т. Сталин своевременно дали нам по этому поводу ряд четких и ясных указаний. Мы, ЦК КП(б)У, тоже говорили, предупреждали наши области и районы. Но между словом и делом оказалась очень большая дистанция. Если бы мы вовремя, на деле учли все обстоятельства, все трудности хлебозаготовок этого года, мы, конечно, сумели бы поднять партийную организацию на преодоление трудностей хлебозаготовок так, как не раз поднимали ее. Но в том-то и заключается наша ошибка, что мы проглядели, недооценили эти новые явления на селе, упустили время. Тов. Сталин в связи с этим

дал в своей речи руководящему составу областей не весьма лестную характеристику. «Надо признать,— говорил он,— что ЦК и Совнарком несколько переоценили ленинскую закалку и прозорливость наших работников на местах не только районных, но и ряда областных».

Нам приходится этот упрек принять целиком и полностью.

Товарищи, тем более должны мы до конца вскрыть и подвергнуть большевистской самокритике наши ошибки и недочеты в работе на селе, что уроки предыдущей хлебозаготовительной кампании, когда был допущен ряд серьезных ошибок и перегибов, полностью нами учтены не были. Необходимых выводов из решений III Всеукраинской партконференции наши организации не сделали. Всеукраинская партконференция поставила перед всей парторганизацией Украины конкретную боевую задачу — сделать крутой поворот во всей работе в деревне, по-большевистски перестроиться, поднять нашу организованность, нашу боеспособность в борьбе за укрепление колхозов, за социалистическую переделку сельского хозяйства. Решение по этому вопросу написано отчетливо, правильно и ясно. Но мало иметь резолюцию, надо, чтобы люди ее хорошенько прочли, поняли и действительно, на деле перестроились, надо чтобы руководящие партийные органы соответствующей твердой организационной работой обеспечили на деле проведение этих решений в жизнь.

И вот в этом отношении наша организационная работа, наша организующая рука оказалась недостаточной, оказалась слабой для того, чтобы довести до конца все те решения, которые мы приняли на III конференции, и обеспечить крутой поворот во всей работе партийной организации в деревне.

Наследство ошибок прошлого года тяготело над нами, боязнь перегибов, не пережать,— была господствующей в районах и в ряде случаев превращалась в полную бездеятельность и оппортунистический самотек.

ЦК КП(б)У должен был трезво учесть это опасное наследство прошлого года и перекрыть его добавочной большевистской мобилизацией сил и развертыванием организаторской работы. Нами эта опасность наследства прошлогодних ошибок учтена не была, и никаких достаточно серьезных мер в этом направлении принято не было.

Мы сделали, как известно, один очень крупный шаг в этом направлении — создали области, поставив перед ними задачу приблизить конкретное оперативное руководство к районам, изучить районы, взять крепко в руки дело перестройки рабо-

ты и действительно повернуть районы лицом к колхозу, к хлебозаготовкам, поднятию урожайности и т. д. Но мы тут ошиблись, переоценили силы наших областей. До известной степени руководство областей заболело, я бы сказал, теми же болезнями, какие были в прошлом году у нас, — некоторым преувеличенным представлением о том, что они знают районы, знают, что делается на местах, и держат руководство в руках. На деле же оказалось далеко не так. Наши организационные рычаги, наше руководство оказались недостаточными. Мы не обеспечили поворота к работе на селе, без чего нельзя в новых условиях по-настоящему выполнить задачи, поставленные партией, и в первую очередь задачу хлебозаготовок.

Тов. Сталин в своем выступлении на пленуме говорил, что новая обстановка в деревне, созданная объявлением колхозной торговли хлебом, требовала от партийных организаций форсирования, усиления темпов хлебозаготовок с первых же дней уборки урожая, ибо колхозной торговле присущи не только положительные, но и некоторые отрицательные стороны, которые создают у крестьян известную сдержанность в сдаче хлеба государству, желание попридержать хлеб для колхозной торговли. Вместо того, чтобы прямо и твердо поставить перед колхозниками, единоличниками вопрос о том, что первой обязанностью их является выполнение плана; вместо того, чтобы форсировать хлебозаготовки с самого начала уборки, у нас не приняли необходимых мероприятий, упустили время и в самый ответственный период хлебозаготовок наступления не развернули. Это можно очень легко продемонстрировать следующими фактами.

Я взял для сравнения ход хлебозаготовок по месяцам за три года. В июле месяце 1930 г. было заготовлено 2 млн. 700 тыс. пудов хлеба, в июле 1931 г. мы заготовили — 16 млн. 400 тыс. пудов хлеба, а в июле 1932 г. всего 2 млн. пудов. Правда, июль еще не является достаточно показательным потому, что в этом месяце могут быть колебания в смысле времени созревания урожая: запоздает урожай — значит июль может дать меньше хлеба. Но, август и сентябрь всегда были решающими месяцами хлебозаготовок. Так, вот, в августе 1930 г. было заготовлено 66 млн. пудов, в августе 1931 г. — 114 млн. пудов, а в августе 1932 г. всего 47 млн. пудов. В сентябре — втором решающем месяце хлебозаготовок — заготовлено: 1930 г. — 80 млн. пудов, 1931 г. — 94 млн. пуд., 1932 г. — 59 млн. пуд. Октябрь месяц 1930 г. — 123 млн., 1931 г. — 75 млн., 1932 г. — 23 млн. пудов. Ноябрь — такая же картина. Одним словом, все шиворот-навыворот. Произошло

это, как я уже говорил, потому, что не учли новой обстановки в деревне, не учли трудностей, а если на словах и поняли, то в практической работе этих форсированных темпов не добивались, а, наоборот, растянули хлебозаготовки и, следовательно, нанесли удар по плану.

Конечно, у нас были свои трудности: тяжелое положение с тяглом, трудности с осенним севом и т. п. Эти трудности давили на нас и давали повод растягивать хлебозаготовки и ставить вопрос о так называемом «хозяйском способе» проведения сельскохозяйственных кампаний.

В чем заключается этот «хозяйский способ», который привел в результате к нашему поражению на хлебозаготовительном фронте?

Когда началась уборка, мы дали лозунг о скирдовании хлеба. Но так как скирдование вступало в некоторое противоречие с хлебозаготовками, то мы пошли по линии наименьшего сопротивления и на определенный короткий период скирдование стали проводить даже за счет ослабления хлебозаготовок. Но оказалось, что у нас заманеврировались: июль месяц — скирдовали, август — скирдовали, в сентябре начали пахать, раздавать авансы. И, несмотря на это, все же большое количество хлеба, как теперь оказалось, не было заскирдовано.

На местах в отношении скирдования и молотбы господствовали, надо прямо сказать, благодушные настроения. Бывало в сентябре, да и в октябре, когда приезжаешь, например, в Большой Александровск, Зиновьевск, Новую Украинку, Арбузинку, Геничск, в ряд районов Харьковской области и нажимаешь на хлебозаготовки, то нередко приходилось слышать такие благодушные заявления: «Что вы хотите, тягла у нас нет, занято на скирдовании или севе, а с хлебом у нас все в порядке, хлеб у нас в руках». И в подтверждение вам вытаскивали записную книжку, в которой значится, что такое-то количество хлеба заскирдовано, имеется столько-то скирд, столько-то га немолоченного хлеба. Одним словом, по этой арифметике получалось все хорошо.

Мы тогда еще, в начале, в процессе скирдования и обмола, предупреждали области и районы об опасности такого подхода, такого благодушного отношения к скирдам. Но, как видно, этих предупреждений было недостаточно. Мы оказались слишком доверчивыми, и нас надули. На бумаге скирды значились, считали, что все в порядке, а на деле при обмолоте потом обнаружилась огромная нехватка хлеба, по крайней мере его оказалось вовсе далеко не такое количество, как было показано на бумаге. Возьмите к примеру Зиновьевск.

Приезжали туда уполномоченные, видят: скирды стоят, как будто все в порядке; а так как с тяглом было тяжело, то на хлебозаготовки не нажимали, посмотрят, походят вокруг скирд и уезжают. И только в сентябре — ноябре, когда начали обмолот этих скирд, оказалось, что добрая половина хлеба растащена, разворована. Мы тут поддались благодушным настроениям, которые царили в областях и районах, поверили на слово, на хлебозаготовки до конца достаточно решительно не нажимали, не проявили в достаточной степени большевистского предвидения, а руководить — это значит предвидеть.

Практика очередности кампаний продолжалась и во время осеннего сева. Положение с севом, как вы знаете, было очень тяжелое. Мы все же в основном трудности преодолели, с посевом вылезли, но опять-таки за счет хлебозаготовок, что также было линией наименьшего сопротивления, что нанесило удар хлебозаготовкам.

Правилен или неправилен был такой «хозяйский способ» в работе, такая очередность в проведении основных сельскохозяйственных кампаний? Несомненно, нет. Такая очередность таила в себе большую опасность для хлебозаготовок, и мы за это очень серьезно заплатились: легче вытащили сев, а хлебозаготовки сорвали. Мы выпустили дело из рук и нанесли непоправимый вред хлебозаготовкам — основной задаче, которую мы обязаны были выполнить во что бы то ни стало. В то время, когда в августе, сентябре и октябре мы занимались скирдованием и севом, хлеб растаскивался направо и налево. Наши работники на местах, ослабив нажим на хлебозаготовки, не обращали внимания на разворовывание хлеба, а хлеб исчезал, и по мере его исчезновения все труднее и труднее было получить его обратно — выковырять из сотен и тысяч щелей растасканный, спрятанный хлеб. Вот этой самой очередностью кампаний мы упустили время, дали возможность разворовывать хлеб и в результате провалили хлебозаготовительную кампанию.

Если говорить о самих хлебозаготовках, о методах их проведения, о средствах нажима на слабые участки, то и здесь у нас в этом году были очень серьезные недостатки.

Я должен прежде всего напомнить о тех настроениях, которые были в начале хлебозаготовок, да и не только в начале, а на протяжении июня — сентября. В чем заключались эти настроения? В нутье о том, что план тяжелый, что план дали неправильный и т. д. и т. п. В этом смысле особенно отличились две области — Днепропетровская и Одесская. Надо правду сказать, что и другие от них не отставали. Мы на эту

тему не раз говорили с районными работниками Одессы и Днепропетровска, не раз и очень серьезно ставили вопрос и вынуждены были по отношению к некоторым руководящим районным работникам принять резкие меры, но тем не менее надо по совести признать, что это дело мы до конца не довели, крепко не ударили по скрытым, замаскированным настроениям, по тем, которые по углам говорили, что с планом ничего не выйдет, надо подождать, авось снизят и т. д. Мы поверили многим товарищам, когда они заверяли, божились, что они организуют хлебозаготовки, что план они выполнят. А в это же время шли разговоры, которые демобилизовывали, разоружали партийные организации. Эти демобилизационные настроения на местах объясняются еще и тем, что когда готовились к хлебозаготовкам, то занимались разговорами о пониженном плане, жили надеждой на легкий план, ориентировали на это колхозников. А потом, когда дали план, когда, например, в Одессе, где урожай был значительно лучше прошлогоднего, дали план больше прошлогоднего, областное и районное руководство не сумело даже на протяжении всей кампании противодействовать этим настроениям, не сумело сломить этих демобилизационных настроений. Наши руководящие товарищи в районах оказались в положении людей, не сдержавших свое слово, ибо их надежды на более легкий, в сравнении с предыдущим годом, план не оправдались. Ясно, что человеку, который сам был так настроен, бороться против таких настроений у других очень трудно. Все это не могло не отразиться на хлебозаготовках, и значительный период прошел в колебаниях, сомнениях, разговорах и т. д.

Чего стоят одни разговоры секретарей между собою насчет плана. Разве областники не знали об этих оппортунистических разговорах? Знали, а отпора не давали. Когда приходилось ловить такого секретаря и в упор резко ставить перед ним вопрос о его демобилизационных настроениях, он обычно начинал клясться в том, что никому в районе он не говорил и не говорит и что разговаривает только в обкоме.

Такая позиция насквозь гнилая, ибо если секретарь сомневается, не уверен в выполнении плана, то ясно, что этот секретарь по-настоящему, с энтузиазмом работать не сможет и тем более не сможет он поднять энтузиазм в организации. В 99 случаях из 100 о таких настроениях секретаря РПК и председателя РИК знает весь актив, весь район, и ожидать после этого мобилизации сил, настоящей большевистской организации хлебозаготовок, ясно, не приходится. У нас немало работников, которые во время хлебозаготовок просто

отсиживались, маневрировали, а некоторые переродившиеся «коммунисты» прямо саботировали хлебозаготовки.

Конечно, если подходить к вопросу формально, так сказать, по-адвокатски, то можно сказать, что мы об этих вещах и говорили, и виновных наказывали, но ясно, что мы, руководители парторганизаций — и центральных и местных — так рассуждать не можем. Если мы на деле не сломили такого рода настроения, дали себя обмануть, не довели дела до конца, — значит наша работа в области хлебозаготовок была неудовлетворительной.

Сказать, что план, даже первоначальный, был нереальный, никто, ни один большевик не может. Достаточно, почестному проверить все элементы, из которых складывался урожай, проверить все данные, начиная с урожая и уборки, чтобы со всей определенностью сказать, что план реальный. Понятно, что тем или иным колхозам, в результате ошибок при внутрирайонном планировании, могли дать неверный план, но сказать, что в этом году Украине дали неправильный план, ни у кого язык не повернется.

Если бы у нас везде и всюду проводилась твердая и решительная линия по отношению ко всякого рода оппортунистическим настроениям, если бы в областях и, в первую очередь, в решающих областях не было бы такого благодушия, и с самого начала хлебозаготовок крепко ударили бы по оппортунистическим, переродившимся элементам, — у нас не могло бы иметь место такого рода дела, как Ореховское, Кобелякское, Балаклеевское или, скажем, недавно вскрытое Баштанское дело. Возьмите Ореховский район (Днепропетровская область). Так на протяжении ряда месяцев люди, стоявшие во главе районного руководства, организовывали саботаж хлебозаготовок, а из области посылали туда уполномоченных, всякие комиссии, которые ни черта не замечали, что там делается. То же самое Кобеляки. Величайшим позором для старого руководства Харьковской областной организации является то, что у них, буквально под боком, в Кобеляках, существовал организованный саботаж хлебозаготовок со стороны верхушки районной организации, а они до декабря месяца ничего не замечали. Если бы областные организации, их руководство, знали действительное положение дел в районах и колхозах, мы все эти факты вскрыли бы значительно раньше.

Насколько в областях проявлялись благодушные настроения и насколько несерьезно и плохо они представляли себе положение в районах, показывает известное совещание, которое было в ЦК во время приезда т. Молотова. Когда на

этом совещании мы потребовали от областников дать точные расчеты по хлебозаготовкам, нам до обеда дали одни цифры, а после обеда другие. Оценка, которая давалась областными секретарями положения дел в районах, и тогда, при получении первой скидки, и теперь, когда они получили еще одну скидку, — эта оценка оказалась несерьезной, показала, что наши области не имеют еще представления, что делается в районах.

Очень много хлеба было растрачено на так называемое общественное питание. Причем до сентября месяца с этим злом не велось никакой серьезной борьбы.

Чрезвычайно характерным показателем неудовлетворительной работы по хлебозаготовкам является положение с выполнением плана по единоличному сектору. Только Винницкая область, которая к тому же имела меньший план против прошлого года, выполнила задание по единоличному сектору; приближается к выполнению плана Киевская область. Что же касается таких областей, как Харьковская, Черниговская (большинство районов которой входило в Киевскую область), то в этих областях, где удельный вес индивидуальника очень значительный, мы имеем позорнейший, возмутительный провал, срыв плана хлебозаготовок по единоличному сектору, и это — несмотря на решения и указания ЦК.

То же самое следует сказать и о сборе мерчука. В этом году мололи хлеба больше, чем в прошлом году, а мерчука собрали в два раза меньше прошлогоднего. Мерчук разбазаривали, разворовывали всякого рода жулики на мельницах. Мы недополучили значительного количества мерчука вследствие того, что на селе широко развернулось нелегальное мукомолье, которого не замечали, с которым не боролись.

Если взять другие заготовки, например, подсолнуха, то и тут такая же картина, как и с хлебом. Дело вовсе не в том, что урожай подсолнуха меньше прошлогоднего, а в том, что мы неудовлетворительно работали.

И, наконец, последний вопрос, который сыграл далеко не последнюю роль в неудовлетворительном выполнении плана хлебозаготовок и который также показал, что мы здесь допустили серьезную ошибку, — я имею в виду примененную на Украине политику создания и сохранения до выполнения плана хлебозаготовок так называемых посевных фондов.

В чем суть вопроса? Известно, что выполнение плана хлебозаготовок является первоочередной обязанностью каждого колхоза. И если в деревне оппортунист, агент классового врага выступает и заявляет: сначала себе, а потом, что

останется,— государству, то тут, в этой линии легко разобраться. Такую явно оппортунистическую линию отвергнет каждый коммунист, тут сразу видно, что она не наша, а под-сказана классовым врагом, хотя у нас были такие «коммунисты», которые сами эту линию отстаивали. Но была другая, по существу сходная с этой линия, которая принесла нам большой вред, которая в значительной степени объяснялась боязнью повторить ошибки прошлого года. Заключалась она в политике создания и сохранения так называемых семенных фондов при невыполнении плана хлебозаготовок. Мы берегли семенные фонды, объявив их неприкосновенными. Правда, мы не отрицали того, что при известных условиях их можно вывозить, но вообще-то мы их берегли и несомненно оказали этим плохую услугу хлебозаготовкам.

В чем вред политики неприкосновенности фондов? Вред заключался в том, что она отодвигала интересы государства на второй план, а в результате — наши товарищи в районах, вместо того, чтобы повернуть дело, обеспечить первоочередное выполнение хлебозаготовок, отступили перед фондами. Такая политика создания и сохранения фондов до выполнения хлебозаготовок ясно ослабляла наши позиции в выполнении плана хлебозаготовок, создавала благовидное прикрытие для саботажников, усиливала сопротивление хлебозаготовкам. Эта политика на деле дезориентировала районных и сельских работников, демобилизовывала их в деле организации хлебозаготовок.

В самом деле, с одной стороны, мы боролись против кулака, боролись за выполнение плана хлебозаготовок, а с другой стороны,— в основном вопросе — о том, что государству хлеб надо сдать в первую очередь, а потом создавать фонды,— мы заняли неверную позицию и оказались в самом ложном положении.

Отсутствие должного понимания обстановки, действительного характера трудностей, отсутствие твердой, ясной линии в вопросе первоочередности хлебозаготовок перед созданием всех без исключения колхозных фондов препятствовало действительной мобилизации партийных сил и создавало размагниченность в выполнении плана хлебозаготовок и надежды на дальнейшее его снижение. Это обошлось нам очень дорого: хотя мы и исправили ошибку, но упущенного не наверстали и плана хлебозаготовок, даже если считать последнюю скидку, мы полностью не выполнили.

Я должен прямо сказать, что мы план провалили, несмотря на все возможности его выполнить, провалили потому, что мы работали неудовлетворительно.

На основе указаний т. Сталина обеспечить коренной поворот в руководстве колхозами

Тов. Сталин правильно сказал, что во всех этих затруднениях в хлебозаготовках, в неудовлетворительном выполнении нами плана виноваты мы сами, коммунисты, а не колхозники. От того, как работают, как руководят коммунисты, зависит и развитие колхоза и выполнение плана хлебозаготовок. Если коммунисты говорят твердо и ясно, что хлеб государству надо сдать в первую очередь, что он должен быть сдан в такие-то сроки, то колхозники к этому прислушиваются и идут за коммунистами. Но если коммунисты крутят, маневрируют, если коммунисты неискренни перед своей собственной партией,— а с такими «коммунистами» мы сталкивались во многих случаях,— если они двурушничают, то ожидать выполнения плана не приходится, тут требовать от колхозников больше, чем от коммунистов, нельзя.

Успех дела зависит от нас самих, от коммунистов, от нашей работы. А работали мы в области хлебозаготовок неудовлетворительно, что привело к провалу плана и создало дополнительные трудности в проведении других сельскохозяйственных кампаний и особенно предстоящей весенней посевной кампании.

Нам уже давно нужно было, для того, чтобы обеспечить успех весенней посевной кампании, переключиться целиком и полностью на подготовку к весне — на ремонт тракторов, сбор семян и т. д. Мы же из-за того, что затаяли с хлебозаготовками, подготовкой к севу до последнего времени понастоящему не занимались. Особенно остро стоит у нас вопрос с семенами, тут, как и во всей подготовке к севу, придется преодолеть большие трудности, а преодолеть их мы должны во что бы то ни стало, чтобы справиться с весенней посевной кампанией.

И вот, в связи со всеми этими итогами хлебозаготовок, мы должны сказать, что критика нашей работы, которую дал т. Сталин в своей речи на пленуме ЦК и ЦКК, суровая оценка, которая дана в постановлении ЦК ВКП (б) от 24 января, совершенно правильна; другой оценки быть не может. Касается эта оценка всех партийных организаций Украины. И если ЦК признал необходимым принять организационные меры в отношении трех решающих областей — Днепропетровской, Харьковской и Одесской,— то он исходил из того, что в первую очередь в этих основных областях необходимо быстро исправить ошибки, а исправлять ошибки надо, конечно, с более сильным, с более проверенным, более надежным руко-

водством, чем было до сих пор. Эти три области, в отношении которых ЦК ВКП(б) принял решение о смене руководства, являются решающими, они решают судьбу сельского хозяйства Украины, решают дело хлебозаготовок, решают дело сева. Вот почему ЦК ВКП(б) считал необходимым прежде всего укрепить руководство этих областей. Но я вновь подчеркиваю, что оценка, данная в постановлении ЦК от 24 января, касается не только указанных трех областей.

Если взять другие наши области, то хотя внешние показатели таких областей, как Винницкая и Киевская, значительно лучше, но я думаю, что никто не скажет, что у них работа идет удовлетворительно. План хлебозаготовок они выполнили, но вы знаете, вследствие каких обстоятельств мы вынуждены были этим областям дать значительно пониженные планы. И Винницкая, и Киевская области не выполнили еще тех задач, которые поставлены были перед ними Всеукраинской партконференцией в деле ликвидации прорывов в сельском хозяйстве. Работу и этих областных организаций по руководству деревней нельзя назвать удовлетворительной.

Я считаю, что на нашем пленуме мы должны развернуть широкую критику ошибок и недостатков нашей работы по хлебозаготовкам, в руководстве колхозами и на основе большевистской самокритики обеспечить решительный поворот, которого от нас требует ЦК партии в руководстве селом, обеспечить перестройку всей нашей работы на основе указаний т. Сталина.

Работа предстоит огромная и трудная. Тов. Сталин говорил, что забот о сельском хозяйстве, о колхозах у нас сейчас стало больше, чем при преобладании индивидуального хозяйства, ответственность коммунистов в деле подъема сельского хозяйства значительно увеличивается. Руководство колхозами — дело сложное и требует от наших парторганизаций огромной практической работы. Нужны не резолюции, не разговоры, а повседневная практическая работа по проведению решений партии. Наши организации, наши коммунисты должны, — говорил т. Сталин, — знать, чем живет колхоз, знать все, что в колхозе происходит, чтобы вовремя прийти на помощь и предупредить грозящую колхозу опасность. Тов. Сталин особенно подчеркивает, что:

«...центр тяжести ответственности за ведение хозяйства переместился теперь от отдельных крестьян на руководство колхоза, на руководящее ядро колхоза. Теперь крестьяне требуют заботы о хозяйстве и разумного ведения дела не от самих себя, а от руководства колхоза, или, вернее, не столько и самих себя, сколько от руководства

колхоза. А что это значит? Это значит, что партия уже не может теперь ограничиться отдельными актами вмешательства в процесс сельскохозяйственного развития. Она должна теперь взять в свои руки руководство колхозами, принять на себя ответственность за работу и помочь колхозникам вести свое хозяйство вперед на основе данных науки и техники».

Эти указания т. Сталина должен хорошенько запомнить каждый коммунист. Партийная организация Украины, и в первую очередь ее руководящие кадры, должна сделать все необходимые выводы из указаний т. Сталина и решения ЦК ВКП(б) от 24 января, мобилизовать все свои силы на быстрое исправление своих ошибок, на решительную перестройку своей работы и изменение методов руководства колхозами.

Изменение методов партийного руководства должно прежде всего означать установление со стороны всех руководящих партийных органов, начиная от ЦК КП(б)У до низовых партийных ячеек, строгого большевистского контроля над работой каждого коммуниста, независимо от занимаемого им поста, серьезной критической оценки его работы и решительного исправления недочетов работы каждого коммуниста.

Все возможности для того, чтобы быстро выправить положение, у нас имеются, сил в нашей большевистской украинской организации достаточно. Основное заключается в том, чтобы эти силы лучше организовать, правильно расставить, поднять их революционную бдительность, ибо «революционная бдительность является тем самым качеством, которое особенно необходимо теперь большевикам» (Сталин).

Мы уверены, что партийная организация Украины сумеет на основе решений январского пленума и указаний т. Сталина, на основе постановления ЦК ВКП(б) от 24 января решительно на деле исправить ошибки и недочеты и своей большевистской работой обеспечит успех весеннего сева. (*Апеллыменты*).

ПА ІІІ при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 403. Арк. 1—4.

РЕЗОЛЮЦІЯ ПЛЕНУМУ ЦК КП(б)У
ПРО ПІДСУМКИ ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ НА УКРАЇНІ
ТА ПОСТАНОВУ ЦК ВКП(б) ВІД 24 СІЧНЯ 1933 р.

7 лютого 1933 р.

Обговоривши постанову ЦК ВКП(б) від 24 січня 1933 р., в якій сказано, що: «парторганізації України не справилися з покладеним на них партійним завданням щодо організації хлібозаготівель і виконання плану хлібоздавання, не вважаючи на триразове скорочення і без того скороченого плану» — пленум ЦК КП(б)У разом з секретарями міськкомів і райкомів КП(б)У вважає, що ця постанова, як і промова т. Сталіна на останньому об'єднаному пленумі ЦК і ЦКК ВКП(б), дає сувору, але безумовно правильну оцінку становища з хлібозаготівлями на Україні, дає правильну більшовицьку критику незадовільної роботи українських партійних організацій і незадовільного керування хлібозаготівлями та керування колгоспами від ЦК КП(б)У.

Пленум відзначає, що рішення III Всеукраїнської конференції, яка дала розгорнуту критику помилок керування сільським господарством і справою хлібозаготівель минулого року і накреслила шляхи, щоб виправити ці помилки і ґрунтовно змінити методи керування сільським господарством, керування колгоспами, що цих рішень не тільки не виконано, а припущено цього року в справі хлібозаготівель, у справі керування колгоспами нові серйозні помилки.

Пленум вважає, що Україна мала всі можливості виконати не тільки тричі знижений план, який все ж зірвано, але мала всі об'єктивні можливості виконати цілком спочатку встановлений план хлібозаготівель.

Провал тричі зниженого плану хлібозаготівель є тільки наслідок незадовільного керування хлібозаготівлями, відсутності ясного розуміння особливостей обставин цього року (колгоспна торгівля, складність керування колгоспами), відсутності справжньої більшовицької мобілізації партійної організації, особливо по вирішальних областях.

Пленум вважає за потрібне відзначити, що з самого початку хлібозаготівель як центральні, обласні, так і районні керівні партійні органи були недостатньо пильні, прогледіли і вчасно не викрили маневрів класового ворога — куркуля, петлюрівця, махновця, — що проліз до колгоспів і посів у ряді колгоспів командні посади, не викрили куркульського маскування і куркульських хитрощів у боротьбі проти хлібозаготі-

вель. ЦК КП(б)У і обкоми вчасно не підняли низові районні і сільські партійні організації на викриття підтасованих куркульських балансів і складених під куркульським впливом фальшивих цифр про врожай, не підняли всю партійну організацію, не мобілізували колгоспні маси на боротьбу за хліб, проти організованого куркулями саботажу хлібозаготівель. Замість непохитного більшовицького керування справою організації хлібозаготівель, замість справжньої мобілізації всієї організації згори донизу, припустили проведення черговості різних сільськогосподарських кампаній (після косовиці — скиртування, потім засів), а хлібозаготівлі лишилися на ділі у найостаннішій черзі. Цим самим пропустили час, дали можливість розкрасти хліб, тоді як, навпаки, треба було всіляко форсувати темпи хлібозаготівель, щоб виконати план.

Пленум засуджує застосовану на Україні політику утворення і зберігання до виконання плану хлібозаготівель, так званих, засівних фондів, що послабляло наші позиції в боротьбі за хліб, за виконання плану хлібозаготівель, утворювало благовидне прикриття для саботажників, посилювало опір хлібозаготівлям. Ця політика на ділі, дезорієнтувала районних і сільських працівників, демобілізувала їх у боротьбі з організаторами саботажу хлібозаготівель.

Ця відсутність належного розуміння обставин, справжнього характеру труднощів, відсутність твердої, ясної лінії у питанні першочерговості хлібозаготівель перед утворенням усіх без винятку колгоспних фондів перешкоджала справжній мобілізації партійних сил і утворювала розмагніченість у виконанні плану хлібозаготівель і надії на дальше його зниження.

Все це особливо позначилося і мало місце у вирішальних областях України (Дніпропетровській, Харківській, Одеській), що повинні були дати основну масу хліба. В цих областях від обласного керівництва було виявлено найбільше благодушності, поруч відсутності знання справжнього становища в районах і колгоспах. Саме цим пояснюється та обставина, що так пізно викрито становище справи в Оріхівському та Солонянському районах в Дніпропетровській області; в Кобеляцькому та Балакліївському районах Харківської області; у Великоолександрівському і Баштанському — в Одеській області. Саме цим і пояснюється надзвичайно ганебний провал хлібозаготівель в одноосібному секторі по Харківській, Чернігівській та інших областях.

Пленум вважає за безумовно правильну ухвалу ЦК ВКП(б) від 24 січня, вітає зміцнення керівництва основних

областей України і відрядження на другого секретаря ЦК КП(б)У т. Постишева.

Партійні організації України, насамперед її керівні кадри, повинні особливо уважно і серйозно продумати і обговорити ухвалу ЦК від 24 січня, по-більшовицькому до кінця розгорнути критику помилок та хиб нашої роботи в хлібозаготівлях, у керівництві колгоспами для того, щоб нарешті зробити звідси висновки, які подобають для більшовиків, щоб у найкоротший строк не на словах, а на ділі перебудувати свою роботу і виправити свої помилки.

Зміна методу партійного керівництва має насамперед означати встановлення від усіх керівних партійних органів, починаючи від ЦК КП(б)У, до низових партійних осередків, суворого більшовицького контролю над роботою кожного комуніста, незалежно від того поста, який він посідає, серйозної критичної оцінки його роботи та рішучого виправлення хиб роботи кожного комуніста.

Пленум ЦК КП(б)У вважає за серйозну політичну помилку спробу бюро Харківського обкому провести зміну т. Терехова та обрання на секретаря обкому т. Постишева нишком, без розгорнутої критики помилок, без потрібних політичних висновків. Пленум також рішуче засуджує поведінку т. Строганова, який ухилився від обов'язкових для більшовика політичних висновків з постанови ЦК ВКП(б) і демонстрував своєю мовчанкою непогодження с постановою ЦК.

Пленум ЦК КП(б)У спільно з секретарями міськкомів і райкомів КП(б)У приймає до неухильного керівництва критику й вказівки т. Сталіна, зроблені ним на об'єднаному пленумі ЦК і ЦКК ВКП(б). Партійна організація України і насамперед її керівні кадри зоблять всі потрібні висновки з ухвали ЦК ВКП(б) та промови т. Сталіна, зосередять усі свої сили на швидкому виправленні своїх помилок, на рішучій перебудові своєї роботи, зміні метод керування колгоспами і не на словах, а на ділі піднімуть всю партійну організацію України на боротьбу за збирання насінневих фондів, готування та успішне проведення весняної засівної кампанії.

ПОСТАНОВА П'ЯТИХАТСЬКОГО ПОСІВКОМУ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ПРО НАДАННЯ
ПРОДОВОЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ГОСТРО ПОТРЕБУЮЧИМ
КОЛГОСПАМ ТА КОЛГОСПНИКАМ

7 лютого 1933 р.

1. Поручить райземотделу и райснабу распределить продовольственную ссуду применительно к количеству людей и посева в колхозах с таким расчетом, чтобы в распоряжении посевкома оставить резерв 10 % этого количества, причем, эти 10 % должны будут распределены также между колхозами, исходя из нужды отдельных колхозов и колхозников.

2. Из имеющейся ссуды 12 тыс. пудов кукурузы в зерне считать необходимым оказать срочную помощь следующим колхозам:

Терноватка	Артель	«Фрунзе»	1 т
Желтое	»	«Серп»	1 »
—»—	»	«Нова спілка»	0,5 »
—»—	»	«Опора РСЧА»	0,5 »
Зеленое	»	«Жовтнева перемога»	0,5 »
—»—	»	«Радянський селянин»	0,5 »
—»—	»	«Більшовик»	0,5 »
—»—	Коммуна	«Ленінський шлях»	0,5 »
Корсуновка	Артель	«Ворошилова»	0,5 »
Бодяно	»	«Червоний флот»	0,5 »
Петрово	»	«Борець за соціалізм»	0,5 »
Новый Стародуб	»	«Ворошилова»	1,0 »
Новый Стародуб	Коммуна	«Червоний Жовтень»	0,5 т
Лозоватка	Артель	«Комбайн»	0,3 »

Причем, указанные 8,3 т не берутся во внимание в расчет этих колхозов при общем распределении продссуды.

3. В связи с тем, что в районе имеется большое количество обнаруженных случаев опухания, что недостаточно об этом была информирована область и что указанная помощь является недостаточна, поручить тт. Кудринскому и Салипу составить докладную записку областкому КП(б)У о настоящем положении и просить облпосевком оказать дополнительную продпомощь.

Председатель посевкома *Грищенко*

№ 160

ПОСТАНОВА ЦК КП(б) У ПРО ВИПАДКИ ГОЛОДУВАННЯ У СЕЛАХ ТА НЕВЕЛИКИХ МІСТАХ РЕСПУБЛІКИ ТА ЗАХОДИ ЩОДО НАДАННЯ НЕВІДКЛАДНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ

8 лютого 1933 р.

Ввиду имеющихся случаев голодания в отдельных мелких городах и отдельных семьях колхозников — предложить областным и облисполкомам не оставлять ни одного такого случая без принятия немедленных мер к локализации, обратив при этом особое внимание на проверку того, нет ли в том или ином случае симуляции или провокации.

В этих целях предложить областям немедленно принять меры к максимально возможной мобилизации ресурсов внутри колхозов, районов, городов и областей и в 7-дневный срок представить т. Чубарю данные об изысканных областью внутренних ресурсах и о той дополнительной помощи, которую необходимо оказать в централизованном порядке.

При проведении этой работы запретить посылку каких-бы то ни было официальных комиссий и ведение официального учета в отношении колхозов, районов и городов.

Тов. Чубарю представить в ЦК соответствующие предложения.

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 16. Спр. 9. Арк. 151—156 зв.

№ 161

ДОВІДКА ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕКТОРА ОРГІНСТРУКТОРСЬКОГО ВІДДІЛУ ЦК КП(б)У ПРО ВИПАДКИ УДАВАНОГО ГОЛОДУВАННЯ З МЕТОЮ НЕЗДАЧІ ХЛІБА У ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ *

9 лютого 1933 р.

Некоторые РПК сообщают, что в борьбе против хлебозаготовок злостные недатчики хлеба доводят свою семью до действительного голода (дети пухнут).

Бригадировский РПК (Харьковская область) пишет 1 февраля: в Васильевском сельсовете, контрактант III группы Яковец Влас, имея 4,45 га посева, контрактации 27,8 ц не

* Ця довідка за дорученням С. В. Косіора була направлена для ознайомлення всім членам та кандидатам у члени Політбюро ЦК КП(б)У.

сдал ни одного кілограмма хліба, но покинув дітей, котрі сьогоднє ніщенствують.

Бригада по хлібозаготівкам виявила у нього закопанний хліб в ямах: 5 ц, 2,35 ц, 5,23 ц і 6,42 ц.

Подобне же повідомляє і Якимовський РПК. Колхозник Клименко із артели ім. Молотова кричав: «Я голодний і мої діти пухнуть». Після перевірки у нього виявлено 2,5 ц хліба, хоча на трудовні він отримав тільки 90 кг.

Заведуючий інформаційним сектором
Організаторського відділу ЦК КП(б)У Стасюк

ПА ІІІ при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1282. Арк. 2.

№ 162

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА КИЇВСЬКОГО ОБЛВИКОНКОМУ РАДНАРКОМУ УСРР ПРО ТЯЖКИЙ ПРОДОВОЛЬЧИЙ СТАН У ОБЛАСТІ ТА НЕОБХІДНІСТЬ НАДАННЯ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ У ПОСТАЧАННІ ПРОДОВОЛЬСТВОМ

Не пізніше 15 лютого 1933 р.

За перевіреними даними випадки масового недоїдання мають місце в 16 районах і за даними районів (неперевіреними областю) в 5 районах.

Слід відзначити, що ці дані не дають повного уявлення про розміри недоїдання, що є в зазначених районах.

Лише в одному Володарському районі (на Білоцерківщині) потребують термінової харчової допомоги кілька тисяч дітей і цілком 10 колгоспів.

У Білоцерківському районі також потребують термінової допомоги повністю 15 колгоспів та кілька тисяч дітей.

В окремих селах, як видно з довідки, що додається, є випадки опухання та смерті від голоду. Так, у с. Саварці Богуславського району померла з голоду родина з 3 душ. У Медвині того ж району померла з голоду громадянка Ісайко. В Житомирі померло від голодування понад 20 чоловік.

За останній час зареєстровано кілька випадків людоїдства. Так, мали місце випадки людоїдства: в Білоцерківському районі у с. Вільшана, в Богуславському районі у с. Мисайлівка громадянка А., 48 років, одноосібниця, середнячка, зарізала та з'їла свою 8-річну дочку. В Тетіївському районі в с. Черепин одноосібниця громадянка Б. зарізала і з'їла дочку 10 років. Тепер Б. та друга її дитина при смерті. У с. Скибинцях того ж району родина колгоспника, що

складається з 3 дітей, з яких найстарший має 15 років, забила та з'їла чужого хлопчика, а також з'їла частину трупа померлої матері.

В Уманському районі в с. Кочержинцях громадянка О., 47 років, забила та з'їла свою дочку 7 років. В тому ж селі колгоспник О., 50 років, харчувався м'ясом своєї жінки, що померла від голоду. Двоє дітей О. теж померли від голоду.

В Білоцерківському районі в с. Трушках два брати Б. задушили 3-річного сина колгоспника Ф., який зайшов до них, і з'їли його. В с. Греблях того ж району в колгоспниці П., 35 років, померла 3-річна дочка. Труп дочки вона зварила та з'їла.

У Смілянському районі у с. Носачово в помешканні члена колгоспу громадянина С. було забито У., що завітала туди. Труп її було порубано на дрібні шматки та засолено. Цим трупом харчувались два тижні.

Наведеними фактами не вичерпуються всі випадки людоїдства, що мали місце у Київській області за останній час.

Президія обласного виконавчого комітету з метою боротьби з цими явищами 15 лютого ухвалила відповідну постанову.

В усі небезпечні райони відряджено уповноважених обласного виконавчого комітету, які на місці організують дитячі харчові пункти та допомогу колгоспникам і одноосібникам, що голодують. Харчові пункти організовано на 9350 дітей та щоденно видається допомога в розмірі по 200 г хліба 6600 дорослим.

Грошові кошти та харчові фонди мобілізовано з внутрішніх ресурсів Київської області, але ці фонди абсолютно недостатні для цілковитої ліквідації явищ масового недоїдання колгоспників та одноосібників.

Мобілізувати значні додаткові ресурси, особливо хліба, крупи та рослинних жирів, немає жодної можливості тим більш, що постачання робітників та службовців у області надто незадовільне і останнього часу є випадки масового голодування та жертв від голоду серед робітників, особливо дрібних підприємств, що розташовані по районних центрах та містечках області. Робітники цих підприємств недоодержали по нарядах внаслідок незадовільного надходження мірчука лише в лютому 265 т хліба. І по таких районних центрах міського типу, як Біла Церква, Житомир, Сміла, Черкаси, Фастів, Коростень, Умань, в лютому місяці порівняно з вереснем фактичне постачання робітників хлібом зменшилось з 442 т до 161 т.

Отже, не тільки немає можливості утворити фонд для допомоги тим селам, що голодують, за рахунок внутрішніх областних ресурсів, але конче треба допомогти робітникам дрібних підприємств додатково до щомісячних нарядів у розмірі 545 т хліба.

Київський обласний виконавчий комітет просить Раду Народних Комісарів подати харчову допомогу області для ліквідації явищ голодування серед робітників дрібних підприємств щомісяця в розмірі 545 т. Для харчування голодаючих колгоспних родин та одноосібників по тих розмірах, що є зараз, не менше 100 т хліба, 400 т крупи, 60 т цукру, 20 т олії.

Голова Київського обласного
виконавчого комітету *М. Василенко*
Секретар Київського обласного
виконавчого комітету *А. Глинський*

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2191. Арк. 103—105.

№ 163

ПОВІДОМЛЕННЯ ДПУ УСРР ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТУ КП(б)У ПРО ТЯЖКИЙ ПРОДОВОЛЬЧИЙ СТАН У РЯДІ РАЙОНІВ ВІННИЦЬКОЇ ТА КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

16 лютого 1933 р.

Киевская область

Володарский район (бывшего Белоцерковского округа). Высланными в села, пораженные продовольственными затруднениями, членами бюро РПК с работниками ГПУ установлено:

В с. Петрашевке за последние дни декабря и января от истощения умерло до 35 человек. На 4 февраля в селе насчитывается больных на почве недоедания от 30 до 40 человек. Случаи смерти, в основном, имели место в семьях колхозников, выработавших незначительное количество трудодней.

В с. Рудое единоличница Я. бросила 3 детей и выехала из села. 9-летний ее мальчик вместе со старшей сестрой камнем убили младшую 3-летнюю сестру, после чего отрезали голову и употребляли в пищу в сыром виде мясо трупа.

В с. Лобочево на кладбище в снегу обнаружены трупы 3 детей.

В селах Петрашевке и Пархомовке умершие по 4—5 дней оставались в хатах не похороненными.

С целью оказания помощи голодающим детям в школах и в детских яслях при колхозах организовываются горячие завтраки.

Таращанский район. Проверкой оперативными работниками ГПУ установлены продовольственные затруднения в следующих селах: в с. Севериновка выявлено 5 голодающих семей, из них: семья колхозника Кривенко, выехавшего на работу в Донбасс, от острого недоедания опухла; семья единоличника Веремеенко, состоящая из 6 человек, также опухла от голода. Сам Веремеенко из села выехал. В с. Чернин зарегистрировано 15 семей, не имеющих продуктов питания. В этом селе от недоедания умерло 8 человек, из них: 2 кулака, 1 единоличник и 5 колхозников.

Фастовский район. Продовольственные затруднения, случаи опухания и смерти на почве голода, отмечены в двух селах.

Проверкой райаппаратом ГПУ в с. Зубарях установлено: Колхозник Лещенко и его семья из 3 человек опухли от недоедания. Колхозница Терещенко, имеющая 3 детей, также от голода опухла. Единоличник — бедняк Левищенко от недоедания заболел. Также заболел единоличник — бедняк Левищенко; его семья питается картофельной шелухой и сильно истощена.

В с. Камнево выявлено 4 случая опухания и один случай смерти на почве недоедания. На место для проверки высланы оперработники ГПУ.

Букский район. В с. Тимошевке крестьянка Г. убила 4-летнего ребенка и мясо трупа употребляла в пищу. Г. арестована. На место выслан оперработник ГПУ.

Винницкая область

Тростянецкий район. В с. Тростянчик имеется до 30 семейств, испытывающих продовольственные затруднения. В последнее время группы колхозников в числе от 15 до 50 человек являются к правлению колхоза с требованием выдачи хлеба. В колхозе этого села, в связи с бесхозяйственной уборкой урожая и расхищением хлеба, натуральные авансы колхозникам выданы в незначительном размере.

В с. Севериновка выявлено до 40 семейств, не имеющих продуктов питания. В некоторых семьях имеются опухания. В с. Китайгород отмечено 15 голодающих семей, из них 5 семей единоличников. В с. Ладыжин голодает 3 колхозных

семьи. В этом селе группы колхозников в несколько десятков человек предъявляют правлению колхоза требование о выдаче хлеба.

Аналогичные факты отмечены в селах Козинцы, Александровка, Демковка, Савинцы, Оляница, Тростянец и Кордиевка.

Областным отделом ГПУ даны указания райаппарату тщательно проверить отмеченные случаи острых продзатруднений. Поставлен вопрос перед РПК об оказании помощи.

Чудновский район. В с. Романовке зарегистрировано 3 голодающих семьи и в Раці — 2 семьи колхозников. Установлено, что эти семьи систематически не выходили на работу и имеют незначительное количество трудодней.

Станиславчикский район. В с. Носковцы голодает семья колхозника бедняка Притуляка, состоящая из 9 человек; 7 детей на почве недоедания опухли. Притуляк выработал с семьей 300 трудодней и полученный хлеб уже израсходовал. Поставлен вопрос перед РПК об оказании этой семье помощи.

Бердичевский район. В с. Никоновке голодает 7 семей колхозников и 7 семей единоличников, в с. Кукольня — 5 семей единоличников-бедняков и в с. Половецкое — 4 семьи единоличников.

Эти крестьяне питаются различными суррогатами (желудями, гречневой половой и др.). На почве недоедания в 6 семьях отмечены опухания.

Отсутствие хлеба у колхозника с. Никоновки Комыса (70-летний старик, семья состоит из жены и малолетних детей) объясняется тем, что он ввиду преклонного возраста выработал незначительное количество трудодней и хлеба поэтому получил недостаточно. Колхозник того же села Мукомель Л. часть полученного хлеба в колхозе продал на рынке с целью приобретения одежды, а колхозник Музычук хлеба в колхозе вовсе не получил, так как на работу не выходил.

Единоличники с. Половецкое Реготун и Герасимчук отсутствие у них хлеба объясняют недородом озимых посевов.

Единоличники с. Никоновки Белоус К., Мукомель С. и с. Половецкое — Гах (многосемейные) причиной голода считают изъятие у них в хлебозаготовку всего хлеба, в том числе и посевматериала, в 1931 г., в связи с чем весной прошлого года они не сеяли.

Проинформированы ГПК, горсовет и КК РКИ; поставлен вопрос об оказании помощи.

Заместитель председателя ГПУ УССР Карлсон

ПОСТАНОВА ЦК КП(б) У ПРО СТАН ХЛИБОПОСТАЧАННЯ
ДОНБАСУ ТА НАДАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ДОПОМОГИ

17 лютого 1933 р.

1. Отметить, что по состоянию на 15 февраля наличие коммерческого зерна и муки, в том числе отпущенного из непфонда, обеспечивает хлебоснабжение Донбасса на 13 дней.

2. Обязать Заготзерно, под персональную ответственность т. Розенберга, отгрузить в Донбасс из Одесской области наличие на железнодорожных станциях коммерческой пшеницы в количестве 10 тыс. т в течение февраля месяца, для чего командировать ответственных уполномоченных для усиления отгрузок.

3. Обязать Союзмуку под персональную ответственность т. Лаврухина и директора Одесского треста Союзмуки т. Гасана, отгрузить в Донбасс в течение февраля месяца текущую выработку коммерческой муки из мельниц Одесской области в количестве 5 тыс., в том числе 2,5 тыс. т пшеничной муки и 2,5 тыс. т кукурузной.

Обязать директора Юго-Западных железных дорог т. Слюсаренко обеспечить полную подачу порожняка для отгрузки зерна и муки.

4. Обязать Заготзерно передать Союзмуке в Донбассе наличную коммерческую рожь на заготовительных пунктах в количестве 2,3 тыс. т, обеспечив ее вывозку из глубинных пунктов и отгрузку на мельницы Союзмуки.

Предложить директору Южных железных дорог т. Лифшицу обеспечить подачу порожняка по заявкам Заготзерно.

5. Предложить Заготзерно в течение 10 дней сдать на мельницы и отгрузить весь остаток непфондовой * ржи со своих заготовительных пунктов (62 тыс. т), обязав Союзмуку переработать эту рожь и отгрузить в Донбасс в феврале месяце не менее 10 тыс. т.

6. Просить ЦК ВКП(б) обязать Комитет резервов и Комзаг СТО немедленно разбронировать 50 тыс. т зерна и муки из Украинского непфонда для обеспечения Донбасса и промышленных центров.

7. Просить ЦК ВКП(б):

---

* Недоторканный фонд.

а) обязать Всесоюзное объединение «Заготзерно» обеспечить первоочередную отгрузку занаряженных из Нижней Волги 60 тыс. т ржи и 30 тыс. т пшеницы с пристанционных пунктов и обязать НКПС, Рязано-Уральскую и Юго-Восточную железные дороги обеспечить подачу порожняка;

б) обязать Заготзерно и Союзмуку во избежание перебоев в снабжении Донбасса пшеничной мукой, отгрузить из занаряженных 30 тыс. т пшеницы, 15 тыс. т пшеницы (85 % муки) для Донбасса.

8. Принять к сведению, что Совнаркомом УССР командированы уполномоченный в Нижне-Волжский край т. Меламед, и, кроме того, командированы: Заготзерно — 2 человека и Союзмукой — 8 человек.

Предложить т. Реденсу командировать на Нижнюю Волгу и ЦЧО по одному уполномоченному.

Обязать Донецкий обком командировать члена бюро обкома на Нижнюю Волгу для усиления отгрузок зерна.

9. Тт. Розенбергу и Лаврухину доложить ЦК КП(б)У 25 февраля о ходе отгрузок зерна из Нижней Волги и ЦЧО и о состоянии обеспечения Донбасса хлебом.

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 16. Спр. 9. Арк. 163—165.

№ 165

ЛИСТ ВІННИЦЬКОГО ОБКОМУ КП(б)У ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТУ КП(б)У ПРО РОЗШИРЕННЯ МАСШТАБІВ ЗАХВОРЮВАННЯ ТА СМЕРТНОСТІ ВІД ГОЛОДУВАННЯ В ОБЛАСТІ ТА ЗАХОДИ НАДАННЯ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ

17 лютого 1933 р.

В одном из прошлых писем я сообщал ЦК об отдельных единичных случаях и фактах опухания, недоедания по отдельным селам области. За последнее время сообщения об этих фактах начинают принимать значительно более широкие размеры и характер. Все больше возрастают сообщения о случаях опухания, появились даже сообщения о фактах смертей от голода. Эти сообщения нами сейчас проверяются. Как в городах и местечках, так и по селам эти явления наблюдаются не только среди деклассированного элемента и кустарей, но даже среди рабочих.

Приводим некоторые данные из того обильного материала, который поступил к нам.

В городах: в Бердичеве отмечено свыше 200 отечных.

Значительная часть их падает даже на такие предприятия, как госкожзавод «Прогресс», «Победа» и др. В городские больницы поступило несколько десятков отечных, в том числе и рабочих.

Аналогичные явления отмечены в Полонном (бумажная фабрика, фаянсовый завод), в Дунаевцах, Могилеве.

Исключительно тяжелым является положение кустарей и деклассированной бедноты. Особенно пораженными пунктами являются Тульчин, Могилев, Бердичев.

Отмечаем (это относится к городским и сельским пунктам) значительное увеличение числа подбрасывания детей (подкидыши), резкое увеличение смертностей в детских учреждениях, рецидив беспризорности среди детей.

По селу. Наличие голодных смертей и отечных отмечается в целом ряде районов. До сих пор таких случаев (по несколько десятков на район) мы знаем по Копайгородскому, Липовецкому, Любарскому, Литинскому, Чудновскому, Станиславчицкому, Песчанскому, Махновскому, Дзержинскому, Могилевскому, Джулинскому, Линецкому и Винницкому районам.

Характерным является положение в с. Сугаки Копайгородского района, где по сообщению района «имело место 24 случая голодной смерти колхозников и единоличников, в том числе 3 рабочих совхозов. Это село имело недосев ярового клина 160 га, хлебозаготовку выполнило на 63 %. Колхоз этого села имел большие потери зерна из-за несвоевременной уборки урожая и безхозяйственности колхоза.

Сейчас в этом селе до 70 хозяйств голодают. В продолжении осенне-зимнего периода в селе зарезали на прокормление до 70 лошадей, имеются случаи, когда едят мясо собак. Изготовление муки из стеблей и качанов кукурузы приняло в этом селе массовый характер».

По ознакомлении на месте подтверждается примерно до 15 случаев смертей, связанных с недоеданием. Смертные случаи приходится главным образом на детей до 3 лет и стариков старше 50 лет.

В Литинском районе единоличник-переселенец пытался убить себя и двух детей, натопивши печку и закрывши выюшку, когда дети начали кричать — задушил их и заявил об убийстве в сельсовет.

В Липовецком районе единоличник пытался задушить мальчика соседа 10 лет (попытка людоедства). В том же районе единоличник проследивший за тем, что соседка принесла домой миску муки, улучил момент, когда соседка вышла, пришел к ней в хату и потребовал от детей ключи от сундука,

куда мука была спрятана. Дети отказались указать, где ключи, тогда этот единоличник зарубил топором этих детей (двух) и забрал миску с мукой.

Отмечаем случаи самоубийства на почве голода (Джунинка, Литин). Употребление в пищу разных суррогатов («муки» из стеблей и качанов кукурузы, картофельной шелухи) у некоторых групп сельского населения и местечковой бедноты принимают большие размеры.

Информация из других районов свидетельствует о том, что голодающие в своей основной массе — колхозники, имеющие мало трудодней, а из единоличников преимущественно те, кто своих планов не выполнил, плохо сеял, недосеял (очень редко среди голодающих — единоличники, выполнившие свои хлебные задания). Однако имеем уже и немалое количество колхозников, которые голодают, имея значительное количество трудодней.

Что касается города, то основными причинами, вызвавшими случаи голодания в городе, является то, что при полном отсутствии хлеба вообще в продаже, имеем за последнее время при очень урезанных планах снабжения в области вообще резкое снижение выдачи хлеба тем потребителям, которые находятся на госснабжении.

Снабжение основных контингентов в области — рабочих госпредприятий, столовых общественного питания, больниц и детдомов в течение последних 2 месяцев значительно ухудшилось и проходит в настоящее время с большими перебоями. Причинами такого неудовлетворительного снабжения является то, что планы снабжения этих контингентов, будучи поставлены в зависимости от выполнения областью плана по мерчуку, в январе был выполнен всего на 51 %, а в феврале, несмотря на частичные поступления хлебных ресурсов из централизованных фондов, также не выполняются.

Резко ухудшилось также качество (калорийность) питания в учреждениях общественного питания, вследствие того, что собственные запасы исчерпываются (жиров и круп вообще не было), а централизованное снабжение почти полностью отсутствует. Самозаготовки сейчас идут чрезвычайно медленно, с одной стороны, из-за неповоротливости проявляемой в этом деле, а, с другой стороны, вследствие исключительно высоких цен на рынке и мизерного предложения продуктов.

Для смягчения того исключительного положения, в котором очутились города и ряд районов области, просим ЦК:

Увеличить план снабжения области хлебом на 695 т, доведя его до 4545 т для всех контингентов. Учитывая, что фак-

тическое поступление мерчука составляет 1,8—2 тыс. т в месяц, необходимо кроме городов и спискового снабжения села, остальные контингенты перевести на снабжение из централизованных фондов. На мерчуковый фонд выдать в начале месяца открытый наряд на полное количество с тем, что по мере поступления мерчука наряд будет выполняться. Это сократит прохождение наряда на 7—8 дней.

По общественному питанию:

Увеличить фонд муки до 236 т против нынешних 111 для минимального обеспечения только основных предприятий и студентов.

Выделить из централизованных фондов для общественного питания 20 т мяса, 15 т жиров, 40 т крупы и минимум 500 т картофеля.

Разрешить области провести децентрализованную заготовку картофеля исключительно для общественного питания (до 1000 т).

Для закрытых учреждений увеличить фонд муки до 300 т, против ныне отпускаемых 181 т.

Что касается сельских районов то, очевидно, что без помощи со стороны ЦК, предоставления в распоряжение области определенного количества ресурсов (хлебных), мы никак обойтись не сможем.

Необходимо сказать, что наши собственные возможности по мобилизации внутренних ресурсов внутри области исключительно низки.

По хлебу. Мы с переборами снабжаем запланированные контингенты, и выделить что-нибудь для тех категорий, которые не находятся на плановом снабжении, мы, естественно, не можем.

Мясо, жиры, крупы, картофель область из заготовок либо не получает вовсе, либо получает ничтожные количества, вывозя заготовленные по централизованным нарядам. Этих продуктов в распоряжении областных организаций нет. Напоминаем также, что всякие отходы, которые могли бы быть использованы как продовольственные ресурсы (зерновые отходы, макуха и т. д.) также строго учитываются и расходуются по централизованным нарядам.

Что же касается мобилизации ресурсов внутри колхозов, то это делается с большим трудом. В районах за это дело взялись, но пока сколько-нибудь удовлетворительных результатов нет.

Секретарь обкома КП(б)У *Чернявский*

З ПОСТАНОВИ БЮРО ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО
ОБКому КП(б)У ПРО РОЗПОДІЛ НАСІННЕВОЇ
ТА ПРОДОВОЛЬЧОЇ ДОПОМОГИ ПО РАЙОНАХ ОБЛАСТІ

20 лютого 1933 р.

2. а) В зв'язі з відпуском для Дніпропетровської області одного мільйона пудів продовольственої ссуди для надання допомоги нужаючому партійному і колгоспному активу, робочим МТС і совхозів на період польових робіт, вважати можливим більш форсовано використовувати 200 тис. пудів хліба, раніше відпущеного ЦК ВКП(б) для тій же мети. К уже израсходованному количеству хлеба из этих 200 тис. пудов вважати можливим додатково израсходовать в течение марта 150 тис. пудов, из них: 30 тис. пудов хліба спеціально на проведення робіт по істребленню сорняків, 12 тис. пудов хліба на організацію харчування в дитячих, 4 тис. пудов хліба на організацію харчування в школах, 15 тис. пудов хліба на надання продовольственої допомоги робочим МТС і совхозів. Решта кількість розподілити по районах в розпорядження РПК і РИК, направив цей хліб головним чином в 15—20 районів, де положення більш важке.

Обв'язати трійку обкома (т. Григор'єва, Краукліса, Яблонського) к концу дня 20 лютого точно встановити кількість хліба, відпускаемого кожному району, і підготувати проект відповідної телеграфної директиви.

Віддачу цього хліба не виробляти в печеному вигляді, а виключно мукою. Мерчука * при перемолі цього зерна не брати. Поручити т. Григор'єву, Яблонському, Крауклісу не пізніше 21 лютого підготувати докладні вказівки районам і правлінням колгоспів о порядку використання хліба, відпускаемого для надання продовольственої допомоги.

Ця продовольствена допомога повинна носити виключно цільовий характер — укріплення колгоспів і кращу підготовку к весенньому сіву.

Вкласти на органи ГПУ контроль за правильним розподілом цього хліба.

б) Из відпущеної ссуди в першу чергу витратити на надання допомоги колгоспникам, виробавшим багато трудової і оказавшимся без хліба, а в випадках голодання і опухання колгоспників, не маючих трудової, надавати

* Натуральна плата державі зерном або мукою за помол зерна на млинах.

им продовольственную помощь в зависимости от участия их в работе по истреблению сорняков и др. работах, связанных с подготовкой к севу.

в) Поручить ОблЗУ особо серьезно проработать в течение ближайших 10 дней вопрос об организации общественного питания на полях во время полевых работ с тем, чтобы, с одной стороны, обеспечить на этой основе должную трудовую дисциплину во время весенних полевых работ и, с другой стороны, не допускать уравниловки и повторения ошибок прошлого года.

3. Поручить тт. Алексееву * и Бро срочно связаться с соответствующими центральными организациями УССР и выяснить до конца дня 20 февраля — сколько из 4 млн. пудов фуражной ссуды, отпущенных для Украины, предназначено для отпуска Днепропетровской области.

Настаивать перед ЦК КП(б)У на отпуске из 4 млн. пудов минимально 1 млн. 600 тыс. пудов фуражной ссуды.

4. Обязать т. Яблонского (ОблЗУ) не позже 2-х часов дня 20 февраля представить УползаготСТО — т. Бро и Уползаготзерно — т. Котену точно разнарядку по отгрузке и переброске находящегося в пределах области зерна, соответственно плана распределения семенной ссуды по районам.

Предложить т. Тюренкову (директор Екатеринбургской железной дороги) и т. Лоренту (ДТОГПУ) обеспечить более быструю переброску этого зерна к пунктам назначения.

Возложить на т. Крауклиса контроль за ходом отгрузки, продвижения и охраной вагонов с зерном.

5. Просить ЦК обеспечить немедленный завоз недостающего, после использования всех коммерческих ресурсов и нефондов, имеющихся внутри области, посева зерна для покрытия разрешенных контингентов семенной ссуды — яровой пшеницы 8085 т, ячменя — 22 091 т, овса — 12 522 тонны.

6. Обязать тт. Крупко и Гагина принять все меры к тому, чтобы в ближайшие 8—10 дней привести в порядок весь парк автомашин, имеющихся в МТС, и сосредоточить его на передвижке семенного зерна в первую очередь в глубинные районы, возложив ответственность за четкое и быстрое проведение этих мероприятий на тт. Яблонского, Крупко и Гагина.

7. Выдачу семенного зерна с элеваторов станций и железных дорог производить исключительно в протравленном виде. Организация протравления возлагается на МТС. Поручить тт. Яблонскому, Крупко и Гагину срочно принять все необходимые меры по организации протравливания (завоз химиче-

---

* М. О. Алексеев — голова Дніпропетровського облвиконкому.

ских веществ, протравители, дача указаний и т. д.).

8. Установить, что в случаях нахождения в местах получения посевсуды госсортфонда, посевицам должно выдаваться сортовое зерно госсортфонда с тем, что рядовое, подлежащее отпуску в ссуду, должно зачисляться как полученное в обмен за сортовое.

Поручить Заготзерну и Союзсеменоводу дать на места необходимые совместные указания.

9. Установить, что семенная ссуда должна отпускаться на дом колхозу на договорных началах.

В договорах необходимо предусмотреть обязательство колхозов полностью засыпать сверх ссуды семена для обеспечения выполнения посевных планов и для создания минимальных фуражных фондов.

Поручить тт. Григорьеву и Яблонскому в суточный срок составить типовой договор и установить порядок его заключения.

Партархів Дніпропетровського обкому Компартії України. Ф. 19. Оп. 1. Спр. 510. Арк. 102—104.

№ 167

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА НОВОАЙДАРСЬКОГО РАЙКОМУ ПАРТІІ ДОНЕЦЬКОМУ ОБКОМУ КП(б)У ПРО ФАКТИ ГОЛОДУВАННЯ ТА ПОЛІТИЧНИЙ СТАН В РАЙОНІ

22 лютого 1933 р.

Начиная со второй половины февраля месяца с. г., в Новоайдарском районе, в частности, в селах Дмитриевка, Алексеевка, Колядовка, Спиваковка, Малая Венделевка, Штормово, Новый Айдар и Денежниково, нами вскрыт целый ряд фактов голодовок, которые в некоторых из этих сел сопровождаются смертными случаями, причем все учтенные нами случаи, за исключением одного, имели место в колхозном секторе. Кроме фактов смертности, в целом ряде мест, в частности в Дмитриевке, Колядовке, Алексеевке, Маловенделевке, Штормово и Денежниково, в среднем не менее 10 семей, проверенных нами, лежит опухши от голода.

На почве этого в последнее время зарегистрированы факты мелких краж, преимущественно продуктов, принимающих массовый характер, что отмечается даже, как отдельные факты, за счет коммунистов. Так, например, в с. Денежниково в ночь под 22 февраля член партии Кисельников и кандидат партии Воронкин пытались совершить кражу колхозного

льна и были задержаны сторожем (беспартийным). При обсуждении их поступка на бюро ячейки, заявили: «Я иного выхода, как этот не имел, ибо я сижу голодный». Оба из партии исключены.

Кроме того, за истекшие 10—15 дней в селах Колядовка, Спиваковка, Дмитриевка и Маловенделевка, все павшие лошади были расхищены голодающими для употребления в пищу.

Благодаря такому состоянию, несмотря на предпринятые нами меры к помощи отдельным семьям, в указанных селах создалось очень тяжелое политико-моральное состояние. Так, в с. Дмитриевка на протяжении 5 дней нельзя было созвать общее партийное собрание, а когда такое все-таки было собрано и на последнем был поставлен вопрос о мобилизации посевматериала, которого в колхозе совершенно не имеется, то все коммунисты местной партиячки отнеслись к обсуждению указанного вопроса пассивно, проявив полное безразличие, за исключением коммунистов, присланных из района. Там же, на собрании колхозников кандидат партии Криничный выступил с следующим заявлением: «Нам нечего больше ждать, нужно брать флаг и идти просить милостыню, примерно так, как ходил Гапон в 1905 г.».

Член партии Штормовской ячейки, бывший красный партизан, Чуприна Макар Федорович, пришел к секретарю ячейки с таким вопросом: «Скажите товарищ секретарь, какая разница между капиталистической системой с ее правительством и социалистической с ее правительством; по-моему, первое уничтожало человечество войной, а наше, хотя войны и не хочет, но все равно уничтожает людей голодом». Этот вопрос был задан в присутствии беспартийных.

Когда указанных коммунистов вызвали на бюро ячейки по поводу их выступлений, то они в категорической форме отказались от партийных билетов, заявляя, что они не коммунисты.

В этих селах, несмотря на проведенные собрания партиячек и пленумы сельсоветов лично нами, как коммунисты, так и беспартийный актив, при обсуждении вопросов о посевной кампании и мобилизации посевного материала, в большинстве своем молчат, а если и выступают, то говорят исключительно о тяжелом положении и невозможности мобилизовать посевфонд.

Однако, наряду с имеющим место действительно тяжелым положением с продовольствием, зафиксированы факты, когда контрреволюционный и кулацкий элемент, спекулируя на указанных трудностях, делает провокационные выступле-

ния, стараясь создать общее мнение о сплошном голоде и невозможности выполнения поставленных перед нами задач, прикрывая одновременно свое благополучное положение в смысле наличия хлеба, чем по существу ведут работу к срыву весеннего сева, как, например, в с. Алексеевка коммунист Драгин на собрании заявлял, что у него хлеба нет и на посев-материал он дать ничего не может, а когда у него при проверке было обнаружено до 30 пудов хлеба, то он лишь после этого заявил о желании сдать в посевфонд 15 пудов.

Считаем необходимым отметить, что предпринятые нами меры к ликвидации фактов голодовки, абсолютно недостаточны, так как в перечисленных селах и вообще в районе никаких фондов не имеется, если не считать посевного материала.

Помимо оказания конкретной помощи голодающим колхозникам, партийным комитетом намечен целый ряд мероприятий по усилению массово-разъяснительной работы и оздоровлению политико-морального состояния сельских парторганизаций, в первую очередь в селах, пораженных продовольственными затруднениями и наличием голодовок.

Вскрытие всех приведенных фактов заболеваний и смертности на почве голода, а также оказание помощи отдельным семьям, проводилось совершенно конспиративно через органы ГПУ и уполномоченных — членов бюро РПК, работающих в тех селах.

Секретарь райкома КП(б)У Торба
Уполномоченный обкома КП(б)У Верминский

Партархів Донецького обкому Компартії України. Ф. 326. Оп. 1. Спр. 130. Арк. 7—10.

№ 168

ДОВІДКА ІНФОРМАЦІЙНО-ПОСІВНОЇ ГРУПИ ЦК КП(б)У ПРО ФАКТИ ГОЛОДУВАННЯ ТА СМЕРТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ В ОКРЕМИХ РАЙОНАХ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ, КИЇВСЬКОЇ ТА ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

28 лютого 1933 р.

В ряде районов Киевской области, а также в отдельных районах Харьковской и Днепропетровской областей, установлены за последние 1,5 месяца факты голода среди колхозников и единоличников. Особенно острые формы приобретает голодание в районах Киевской области, сопровождающееся опуханием, рядом смертных случаев и даже фактами людоедства.

Причины голодания. Как правило, среди колхозников го-

лодают те, которые имеют наименьшее количество трудодней, а среди них особенно сильно голодают многосемейные.

В с. Горбаши Черняховского района голодают 5 много-семейных колхозников, имеющих по 7—8 душ семьи и от 120 до 170 трудодней. В с. Клотыше того же района голодают 12—13 семей, имеющих по 60—70 трудодней. О голодающих в других районах дает представление приводимая ниже таблица:

Название села и района	Общее колич. голод. семей колхоз.	Из них имеют трудодней							
		До 50	До 100	До 150	До 200	До 250	До 300	До 400	Свыш. 400
Петрашевка									
Володарского района	49	7	13	13	8	3	3	—	2
Кожанка	13	3	1	—	1	—	3	4	1

Однако, наряду с голоданием в результате лени, нежела-ния работать в колхозе, наблюдаются и факты голодания, хотя и в значительно меньшем количестве, добросовестных колхозников, имеющих большое количество трудодней. Эти колхозники, как правило, являются жертвами общего бесхозяйственного состояния колхозов, в которых они состоят членами, огромного разбазаривания хлеба на общественное питание, разворовывания хлеба враждебными колхозам элементами, в результате чего норма оплаты трудодня в этих колхозах оказалась мизерно низкой. В с. Оливе Розважеского района в колхозе им. Петровского голодает колхозник Петренко с семьей из 10 душ (в том числе 3 трудоспособных, имеющих 450 трудодней), в результате того, что на трудодень они получили всего лишь по 600 г хлеба. В с. Городецине голодает колхозник Сикорский с семьей из 9 душ, имеющий 322 трудодня. В с. Липках Попельнянского района голодает семья колхозника Иваненко из 8 душ, имеющая 600 трудодней. В с. Чернявка пухнет с голода 7 семей, имеющих от 200 до 300 трудодней, от 6 до 7 членов семьи и получивших на трудодень только по 400 г хлеба.

В колхозе им. Ленина Сунковского сельсовета Смелянского района были случаи смерти на почве голода, явившегося результатом того, что колхозникам выдано на руки всего лишь по 309 г на трудодень, а 1170 г разбазарили на общественное питание. В колхозе им. «14-летие Октября» Смелян-

ского же района из 752 г, приходившихся на трудодень, истрачено на общественное питание 655 г.

Причиной голода в отдельных случаях являются и искривления в деле выплаты натурованса колхозникам. Так, например, в Фастовском районе в с. Кожанке имели место такие факты:

Сещенко Петро	За 252	трудодня	получил	48 кг	хлеба
Миколаенко Микола	» 210	»	»	93 »	»
Зуенко	» 243	»	»	33 »	»
Андрищенко	» 300	»	»	74 »	»
Куценко	» 329	»	»	74 »	»
Бабенко Антось	» 405	»	»	70 »	»

Мероприятия парторганизаций по ликвидации очагов голода. Ряд районных организаций принимают на месте меры помощи голодающим, в первую очередь детям. В Житомире для помощи наиболее истощенным и голодным рабочим, благодаря энергичным мероприятиям горпарткома, заготовлено на месте 200 пудов толокна, 0,5 т сахара, 2,5 пуда повидла, 9 пудов масла, 1,5 пуда коровьего масла, 0,5 т конфет. В местных больницах открыто 75 коек для помощи наиболее истощенным рабочим и 20 коек в доме отдыха.

Некоторые районные партийные комитеты, мобилизуя местные средства для помощи голодающим, все же ставят вопрос перед областными организациями о помощи им из области. В такой помощи нуждается: Уманский район, который организовал кое-какую помощь городскому населению, но очень мало сделал в отношении села; Трояновский район, мобилизовавший 100—120 пудов хлеба, но нуждающийся в помощи со стороны в размере, хотя бы 1000 пудов; Ржищевский район, мобилизовавший на месте 350 пудов хлеба. Некоторые районные партийные комитеты прошли мимо фактов голода (Таращанский, Ставищанский), а в отдельных случаях парторганизации растерялись, ширя эту панику среди населения. В Володарском районе в двух только селах, за январь и 8 дней февраля умерло по сведениям обкома 62 человека, где имели место факты людоедства, где осталось много брошенных родителями беспризорных детей, где очень сильно влияние кулацких, петлюровских, бандитских элементов, районные организации вместо боевой, оперативной работы по ликвидации голода растерялись, прекратили заготовку посевного материала, углубляя этим самую панику. В Попельнянском районе в с. Ставище, где голодает 90 семей, сельское руководство вместо того, чтобы разъяснить массам, что голодают только лодыри (что имеет место в данном

селе), раздувают факты голода, прикрываясь этим от необходимости мобилизовать посевные фонды.

Киевский обком, обсудив 22 февраля вопрос о ликвидации продовольственных трудностей в колхозах, очагов острого недоедания и фактов голода, обязал РПК принять меры к ликвидации этих очагов не позже 5 марта. Для этого обком предложил в течение 48 часов собрать всех опухших от голода и сильно истощенных взрослых и детей в специально приспособленные помещения, организовав для них соответствующее питание с тем, чтобы за короткий срок поднять их на ноги. В пораженных голодом селах обязательно организовать горячие завтраки для детей в школах, прикрепив к последним и детей дошкольного возраста. Обязать колхозы из своих средств организовать продовольственную помощь нуждающимся колхозникам, имевшим много трудней и получившим мало хлеба, в результате преступного хозяйствования колхозов. Лицам, приведенным в состояние работоспособности, предоставлять работу в колхозах, совхозах и леспромпхозах, выдавая им авансы. РПК предложено срочно сообщить обкому о количестве сел, где будет организована помощь, о количестве людей, нуждающихся в помощи, о наличии местных ресурсов и мерах помощи, которые необходимо оказать районам извне. Предложено организовать в районах специальную комиссию под председательством председателя РИК в составе: начальника районного отдела ГПУ, женорганизатора, заведующего райздравотделом, представителя райкома комсомола и общества «Друзей детей».

Божедаровский район Днепропетровской области организовал помощь колхозникам, имеющим большое количество трудней.

Купянский РПК сообщает только о массовой политической работе, организованной в районе, но о мерах ликвидации очагов голода не сообщает ничего.

Криворожский ГПК на заседании бюро от 15 февраля наметил следующие мероприятия для предупреждения случаев заболеваний от недоедания в колхозах: создать при горсовете фонд в 2 т хлеба в счет экономии в Вукопромхлебе для оказания помощи заболевшим на почве недоедания колхозникам, имевшим большое количество трудней. Горздравотделу и Красному Кресту установить особое наблюдение над такого рода заболеваниями, оказывая необходимую медицинскую помощь. Обязать кустовых уполномоченных обо всех фактах заболеваний на почве недоедания немедленно информировать ГПК, детально проверяя всякие факты. В связи с попытками классового врага использовать

каждый случай заболевания для контрреволюционной агитации противопоставить этой агитации широкую политическую и организаторскую работу среди колхозников, всячески стимулируя раскрытие ям и других источников мобилизации посевного фонда.

Формы классово-враждебных настроений и действий в связи с фактами голода. Преобладающее большинство голодающих относится к лодырям, срывщикам колхозного строительства. Со стороны этих элементов и сейчас имеют место своеобразные проявления классово-враждебных настроений и действий. В с. Клотиче Черняховского района голодающие, имеющие всего лишь по 60—70 трудодней, отказывались работать во время уборки и осеннего сева, не работают и сейчас, хотя работы очень много на лесоразработках.

В Фастовском районе большинство голодающих единоличников и колхозников отказываются работать в лесничестве, остро нуждающемся в рабочей силе и предлагающем, кроме зарплаты, хлеб и горячую пищу.

Наряду с этим, имеют место провокационные попытки вызвать возмущение рабочих. Так, в Белой Церкви к заводу «Первого Мая» неизвестными лицами подброшено 6 трупов, а к заводу Укрплодоовощи — 5 трупов людей, неизвестно от чего умерших.

Интересно отметить, что в Христиновском районе колхозники относятся отрицательно к помощи голодающим семьям, потому что большинство из них почти не работало и имеет очень небольшое количество трудодней.

Заведующий информационно-посевной группой ЦК КП(б)У *Аронов*

ПА ІІІ при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2191. Арк. 88—92.

№ 169

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ОДЕСЬКОГО ОБКОМУ ПАРТІІ
СЕКРЕТАРЯМ ЦК КП(б)У С. В. КОСІОРУ
ТА П. П. ПОСТИШЕВУ ПРО ТЯЖКИЙ ПРОДОВОЛЬЧИЙ СТАН
У ОБЛАСТІ ТА НЕОБХІДНІСТЬ НАДАННЯ ДОПОМОГИ
НАСЕЛЕННЮ

28 лютого 1933 р.

Будучи в Харькове, я информировал Вас об исключительно тяжелом положении с хлебоснабжением нашей области (Одесса, Николаев, Херсон, Зиновьевск).

На февраль месяц Наркомснаб Украины по общему утвержденному им плану хлебоснабжения 6456 т дал централизованных ресурсов 2783 т муки, а остальное — 3673 т запланировал к поступлению от текущих заготовок мерчука.

В феврале же за 25 дней поступило по мерчуку 749 т зерна, что вместе с централизованными и небольшими местными ресурсами (5 % отчисления мерчука) дало 3748 т муки или 58 % покрытия утвержденного плана хлебоснабжения.

Проводя решительную борьбу за отсев мертвых душ, мы добились определенных результатов, например:

по Одессе	имелось	в сентябре	— 467 тыс. человек
»	»	» в декабре	— 412 тыс. »
»	»	» в январе	— 398 тыс. »
»	»	» в феврале	— 389 тыс. »

По Николаеву против 140 тыс. человек в сентябре, в феврале числилось — 114 тыс. человек (аналогичное сокращение по Херсону и Зиновьевску).

Несмотря на это, крайне большое сокращение реальных ресурсов хлеба, создавшееся положение вынудило нас пойти на дальнейшее, значительное сокращение контингентов и снятие ряда групп по второму и третьему спискам, снятие со снабжения гг. Первомайска и Вознесенска и резко сократить нормы списков № 2 и № 3, а также иждивенцам списка № 1. Например:

по списку № 1	основным	— 800 г,	иждивенцам	— 150 г
—»—	№ 2	—»— — 400—500 г	—»—	— 150 »
—»—	№ 3	рабочим — 300 г	—»—	— 100 »
—»—	№ 3	служащим и иждивенцам		— 100 »

В марте месяце создавшееся тяжелое положение с хлебоснабжением обостряется, так как Наркомснаб, утверждая план хлебоснабжения на март в 6845 т, из них дает лишь централизованных 2450 т и планирует поступление от текущих заготовок мерчука — 4395 т. Следовательно, отпуск централизованных ресурсов на март по сравнению с февралем сокращается на 681 (с учетом дополнительных 3 дней снабжения).

Ожидать же поступления в марте 4395 т муки от текущих заготовок мерчука не можем, так как в силу известного Вам положения в большинстве сел нашей области помол значительно сокращен, в ряде же сел вовсе прекратился.

Обкомом принимаются все меры к усилению поступления мерчука, но при всех условиях можно рассчитывать на реаль-

ное поступление по мерчуку не более 1,5 тыс. т зерна или же в муке — 1000—1100 т.

Для обеспечения хлебоснабжения основных групп рабочих прошу Вас утвердить минимальный план централизованного снабжения Одесской области в 3,8 тыс. т муки, что составляет к утвержденному плану 6845 т лишь 55,5 %.

По сообщению Наркомснаба УССР и Комитета резервов, отпущенные нам в январе 1000 т муки из союзных ресурсов по распоряжению т. Кагановича с области будут удержаны в марте месяце, что считаю совершенно недопустимым. Прошу Вас отменить решение Наркомснаба УССР.

Помимо изложенного считаю необходимым особо обратить Ваше внимание на то обстоятельство, что уже сейчас мы ощущаем значительные перебои как по городскому хлебоснабжению, так и в части продпомощи селу, в связи с тем, что из имеющихся в «Заготзерне» по области на 25 февраля с. г. в «коммерческом» наличии 11125 т подлежит выдаче:

по нарядам нашей области продпомощи	6555 т
» » отгрузки Донбассу	8525 »
Отпускается городам по окончании февраля месяца	800 »
<hr/>	
Итого	15 960 т
<hr/>	
Дефицит	4835 т

Следовательно, лишь только по указанному выше перечню (выдаче) видно, что снабжение городов совершенно не обеспечивается наличием «коммерческих» ресурсов хлеба, также не обеспечивается покрытие продпомощи селу.

Прошу дать распоряжение Украинской конторе Заготзерно и Комитету резервов обеспечить план хлебоснабжения Одесской области необходимым «коммерческим» наличием и, что особенно важно сейчас же разбронировать не менее 3 тыс. т нефонда, иначе с первых же дней марта неизбежен срыв хлебоснабжения.

Секретарь Одесского обкома КП(б)У *Вегер*

ПА ИП при ЦК Компарті України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2187. Арк. 73—75.

ІНФОРМАЦІЯ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОБЛВИКОНКОМУ
РАДНАРКОМУ УКРАЇНИ ПРО ТЯЖКИЙ ПРОДОВОЛЬЧИЙ
СТАН У РЯДІ РАЙОНІВ ОБЛАСТІ, ЗБІЛЬШЕННЯ
ЗАХВОРЮВАННЯ ДІТЕЙ ВІД ГОЛОДУВАННЯ
ТА ЗАХОДИ НАДАННЯ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ

28 лютого 1933 р.

По ряду районів: Нововасильевському, Акимовському, Межевському, Высокопольському, Великобелозерському, Апостоловському, Божедаровському, Молочанському, Павлоградському, Никопольському, Нижнесерогозському, Новотроицькому, Цареконстантиновському і Михайловському набувається різке скорочення посещаемості шкіл, важкі захворювання на ґрунті голоду з смертельними випадками, серед дітей виробнично-колгоспного активу.

В меншій мірі подібні випадки виявлені в районах: Долинському (села: Батузман, Нова Брузунківка), Терпеньєвському, Бердянському, Софіївському, Генічеському, Большевиківському, Люксембургському і Мелітопольському.

Перевіркою апарату ГПУ ряду сіл і районів виявлено, що недоданням в значительній мірі зачіпає виробнично-колгоспний актив, який має 300—900 трудоднів.

В районах: Нововасильевському, Акимовському і Межевському, де найбільше кількість смертельних випадків на ґрунті голоду, нами направлені лікарські бригади і організації Червоного Хреста відкриваються харчові пункти в сільських місцевостях.

Облісполкомом, крім продовольственої допомоги хлібом потрібним активістам-колгоспникам, намечено:

1. Розвернути мережу дитячих їшень на 30 тис. дітей і з 1 березня по 1 квітня додатково на 40 тис. дітей.

Таке ж кількість дітей було охоплено дитячими їшнями в період весняної посівної кампанії 1932 г.

Крім мобілізації в частині продовольствених ресурсів самих колгоспників, необхідно буде для харчування дітей їшельного віку до 1 липня виділити централізовані фонди з розрахунку: 400 г цукру, 200 г рослинних жирів і 600 г крупи на дитину в місяць [всього] — 56 т цукру, 48 т рослинних жирів, 144 т крупи і 60 тис. м мануфактури.

2. Надання продовольственої допомоги дітям дошкільного віку намечено в кількості 50 тис. дітей з охопленням 20 % загального їх числа (250 тис.).

Это мероприятие нами проектируется на 3 месяца и, исходя из вышеуказанных норм, необходимо будет централизованных фондов: сахара 60 т, растительных жиров 30 т и крупы 90 т.

3. Детей школьного возраста проектируем охватить продовольственной помощью — 50 тыс. или 11 % общего количества детей школьного возраста, что также потребует по этим же нормам на 3 месяца централизованных фондов: сахара 60 т, растительных жиров 30 т и крупы 90 т.

Снабжение хлебом всех групп детей будет обеспечено за счет продовольственной ссуды, выдаваемой колхозникам.

4. За счет продовольственных ссуд, отпускаемых колхозникам, облисполком предполагает охватить продовольственной помощью около 300 тыс. человек взрослого населения области.

Для 30 тыс. человек взрослого населения, находящегося в наиболее тяжелом физическом состоянии и требующего специальной поддержки питанием, необходимо будет отпустить на 4 месяца централизованных фондов: 48 т сахара, 24 т растительных жиров и 72 т крупы.

5. Для дополнительного охвата беспризорных детей, наиболее пораженных сел и районов, облисполкомом проектируется расширение детских интернатов на 600 детей.

Для этого необходимо на 10 месяцев централизованного фонда: 48 т хлеба, 17 т крупы, 6 т сахара, 1,5 т растительных жиров, 18 т рыбы и мяса и дополнительный отпуск средств — 385 тыс. рублей.

Финансирование вышеуказанных мероприятий, помимо содержания 600 детей в детинтернатах, проектируется за счет оплаты стоимости продовольственной помощи средствами колхозников с отнесением содержания наиболее нуждающихся за счет ассигнований, предусмотренных по местному бюджету 1933 г.

Для реализации плана мероприятий по оказанию продовольственной помощи нуждающимся просим срочного удовлетворения нашей заявки и отпуска централизованных фондов на ближайшие 4 месяца: 224 т сахара, 132 т растительных жиров, 396 т крупы и 60 тыс. м мануфактуры.

Кроме того включить на дополнительное централизованное снабжение 600 детей детинтернатов на 10 месяцев, а также отпуска дополнительных ассигнований 385 тыс. рублей.

Председатель облисполкома *Алексеев*
Ответственный секретарь *Дашевский*

№ 171

ЗАПИСКА ПО ПРЯМОМУ ПРОВІДУ КИЇВСЬКОГО ОБЛАСНОГО ВІДДІЛУ ДПУ ГОЛОВІ ДПУ УСРР ПРО КІЛЬКІСТЬ ГОЛОДУЮЧИХ РАЙОНІВ ТА НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ ОБЛАСТІ ТА НАДААННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ДОПОМОГИ НА СЕЛЕННЮ

Не раніше 1 березня 1933 р.

№№ пп	Найменовані райони	Коліч. насел. пункт.	Коліч. голод. семей	Голод. в.аросл. (душ.)	Голод. детей (душ.)	Коліч. боль-ных	Коліч. опух-ших	Коліч. умерш.	Случаев людо-едства	Случаев трупо-едства	Оказанная продоволь-ственная помощь (из центр. ресур.)
1.	Обуховский	30	3370	8460	7031	—	—	360	—	1	60 т зерна
2.	Барышевский	10	660	1423	1877	320	165	39	—	—	13 » »
3.	Фастовский	21	950	1391	2649	103	22	60	—	1	49,5 » »
4.	Черкасский	23	767	1354	1612	187	782	123	2	3	17 » »
5.	Цигиринский	25	429	660	1050	—	283	—	—	—	—
6.	Золотоношский	26	1122	2766	2541	72	91	47	—	—	—
7.	Каневский	21	550	895	1680	97	—	150	—	—	—
8.	Корсунский	18	270	560	520	50	250	20	—	—	9 » »
9.	Городищенский	12	1056	2226	1829	32	506	71	—	1	—
10.	Гельмязовский	19	1498	2523	2010	1430	576	288	2	—	36,5 » »
11.	Чернобаевский	12	500	1200	2300	700	500	70	—	—	—
12.	Златопольский	—	264	—	140	40	60	10	—	—	—
13.	Звенигородский	19	960	2273	3880	703	703	189	5	6	44,5 т зерна
14.	Шполянський	10	365	581	900	—	286	—	—	—	17,5 » »
15.	Каменский	11	609	1192	1407	—	2188	176	1	—	—
16.	Житомирский	12	2192	138	611	200	180	180	—	—	9,3 » »
17.	Коростенский	7	940	1623	2529	—	—	—	—	—	30 » »
18.	Барышевский	6	—	1560	2200	438	—	—	—	—	13 » »

Не раньше 1 березня 1933 р.

№№ пп	Наименование районов	Колнч. насел. пункт.	Колнч. годод. семей	Годод. взрост. (душ.)	Годод. детей (душ.)	Колнч. боль-ных	Колнч. олух-ших	Колнч. умерш.	Случаев людо-едства	Случаев труп-едства	Оказанная продрпомощь (из центр. ресур.)
19.	Хабенский	15	384	400	800	257	257	—	—	—	11
20.	Бориспольский	5	221	283	385	—	—	—	—	—	—
21.	Белоцерковский	44	—	6585	8015	2708	11892	3526	12	3	137
22.	Володарский (на Б/Ц)	30	—	5104	7536	3757	2217	1861	12	28	6
23.	Попельнянский	35	—	3000	3267	77	2000	60	—	2	133,5
24.	Ракитнянский	38	—	5277	2844	160	7947	865	3	1	39,6
25.	Ружинский	22	—	2595	1200	800	140	22	—	—	—
26.	Сквирский	48	—	8129	7155	180	5061	802	1	3	166,5
27.	Ставищенский	16	—	3160	6520	500	2600	599	9	2	95
28.	Таращанский	16	—	2116	2824	300	700	505	2	2	38
29.	Тегиевский	26	—	1627	3577	175	575	320	2	6	53
30.	Черняховский	11	278	601	921	—	46	5	—	1	—
31.	Катарлыкский	9	170	1255	1436	580	676	428	—	—	—
32.	Уманский	29	1866	2770	4000	—	506	—	16	2	110,5
33.	Христиновский	6	575	905	995	377	554	134	—	—	37
34.	Монастырищенский	23	3292	1710	1582	743	2549	283	—	—	50
35.	Оратовский	15	737	502	998	300	150	188	2	—	34
36.	Жашковский	8	1021	1723	3280	342	326	167	1	—	40
37.	Плисковский	14	1136	1139	1171	—	—	404	—	1	68,5
38.	Бабанский	29	115	3164	2054	—	—	—	1	4	81,5
39.	Букский	22	—	4366	5854	—	—	841	1	2	60,5
40.	Лысянский	10	391	624	856	—	—	—	—	—	33,5
41.	Тальновский	38	—	225	379	—	2604	188	—	—	—
42.	Богуславский	38	—	5549	8054	—	—	—	—	—	120
Всего:		829	26 525	93 636	112 199	15 628	47 392	12 801	72	65	1614

Сведения переданы только по 42 районам. Сведения по линии райисполкомов и райпарткомов превышают данные ГПУ.

Помимо продовольственной помощи из централизованных ресурсов областью по 42 районам мобилизовано из местных ресурсов:

Хлеба	3300 пудов	Крупы	900 пудов
Сахара	1500 »	Подсолнечного масла	150 »
Повидла	1200 »	Толокна	180 »
Тростниковой патоки .	60 »	Консервов	35 тыс. коробок
Комсы	360 »	Мяса	180 пудов
Томата	180 »	Кондитерских изде- лий	120 »
Овощей	20 вагонов	Овощей сухих . . .	2 вагона
Овощей квашеных . . .	3 »		

Помимо этого выдавалась внутриколхозная помощь в среднем 10—15 ц на колхоз.

Начальник Киевского областного отдела ГПУ *Розанов*

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2191. Арк. 96—97.

№ 172

ІЗ ЛИСТА ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОБКОМУ ПАРТІЇ
ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТУ ВКП(б) ПРО ПІДГОТОВКУ
ДО ВЕСНЯНОЇ СІВБИ В ОБЛАСТІ, ТЯЖКИЙ
ПРОДОВОЛЬЧИЙ СТАН, НАСТРОЇ НАСЕЛЕННЯ
ТА ЗАХОДИ ДОПОМОГИ ГОЛОДУЮЧИМ *

3 березня 1933 р.

Я только что вернулся из объезда южной группы районов нашей области, вступающих в сев в первую очередь. В последние 3—4 дня в этих районах (и по всей области) имело место резкое похолодание и был усиленный снегопад с мете-

* Копія листа в порядку інформації була також направлена ЦК КП(б)У.

лями и буранами. Это оттянуло начало сева в этих районах минимум на 10 дней против сроков, ранее предполагавшихся. Нужно полагать, что ранее 20—25 марта сев ни в одном из этих районов не начнется. Такая оттяжка весны нам, конечно, только на руку, она позволит нам лучше подготовиться и лучше организовать сев.

Засыпка семян идет у нас по-прежнему очень плохо. Пятая февральская пятидневка дала 125 тыс. пудов, а 6 (фактически 3 дня) дала только 55 тыс. пудов. Это падение засыпки семян в последнюю февральскую пятидневку против 5 я отношу целиком за счет очень сильных снежных метелей и резкого похолодания, которые совершенно почти приостановили на несколько дней всякую работу на селе. Я считаю нужным привести это объяснение, поскольку падение заготовок семян как раз совпало с моментом, когда районам стало известно об отпуске государственной семсуды. Я думаю, что на ближайшие 10—20 дней нам все же удастся обеспечить более высокий против февраля темп засыпки семян. До отпуска семсуды, когда колхоз обычно имел только 8—10 % нужного количества семян и оставалось еще найти более 90 %, среди колхозников была бесперспективность, безнадежность и неуверенность, что эти остальные 90 % удастся собрать. А теперь, когда нужно добрать только 20 %, то раскачать и мобилизовать колхозников на то, чтобы собрать это недостающее нам количество, нам удастся в большей степени. Всего нам остается собрать еще более 800 тыс. пудов семян. Я думаю, что мы их полностью соберем. Немалую часть этих семян мы соберем уже во время самого сева, когда оттаивает земля и когда вместе с этим обычно оттаивают и мужицкие сердца.

К первому марта отпущенная семсуда была уже во всех районах области (за очень небольшими исключениями) распределена по колхозам. Распределение производилось в районах совместно с политотделами и директорами МТС, с должным учетом положения в отдельных колхозах. С вчерашнего дня по южной группе районов уже было приступлено к вывозке семсуды по колхозам. По нашим указаниям во всех районах принимаются все необходимые меры к обеспечению должной охраны и полной сохранности всего семенного зерна как во время перевозки, так и после доставки в колхоз. Зерно отпускается с пунктов в отсортированном и протравленном виде. К 15—18 марта мы закончим, очевидно, полностью вывозку отпущенного семенного зерна во всех районах области.

Из многочисленных бесед с колхозниками, из собраний

колхозного актива, где я участвовал, я убедился, что в настроении колхозников за последнее время, бесспорно, имеет место значительный перелом к лучшему. Чувствуется отрезвление после того разгула и обострения собственнических, мелкобуржуазных вожделений, которые переживало большинство колхозников во время прошлых хлебозаготовок. Среди большинства тех колхозников, которые совсем еще недавно таскали и воровали колхозный хлеб, относились небрежно к колхозному имуществу, не хотели честно работать в колхозном производстве, замечается, что они все более осознают необходимость честно и старательно работать для колхоза, замечается рост заботы об укреплении обобщественного колхозного производства.

Этот перелом еще понятно далеко неполный: на собраниях колхозники далеко не говорят всего, что думают, держатся связанно, многому из наших слов и обещаний еще не верят. Но настроения у них, бесспорно, посевные; подготовка к севу в большинстве колхозов происходит как следует на деле. Выходят на всякие работы колхозники сейчас значительно более аккуратно, чем выходили весь прошлый год и сеять, бесспорно, собираются лучше и организованнее, чем сеяли в прошлом году.

Это улучшение в настроениях колхозников не везде еще имеет место и не везде в одинаковых размерах проявляется. Например, в Большетокмакском районе, где районное руководство было до последнего времени особенно плохим и слабым и где сельское хозяйство и колхозное строительство было особенно подорвано и ослаблено за последний год-полтора, такого перелома в настроениях колхозников я почти не заметил. В этом районе на колхозных собраниях сообщение об отпуске государственной семенной ссуды воспринималось равнодушно и пассивно, там замечается особенная пришибленность и пассивность колхозной массы. Но в этом районе положение исключительно тяжелое и плохое. В большинстве же районов и колхозов области имеет место активное участие колхозников в обсуждении и проработке всех вопросов подготовки к севу, но вопрос о семенах при этом обсуждении они предпочитают замалчивать и когда его ставишь в упор, то отвечают молчанием или заявлением о незнании того, где и у кого можно найти семена.

Наряду со сбором семян наше главное внимание сейчас направлено на создание, сколачивание и укрепление постоянной колхозной производственной бригады, которая была здесь полностью развалена. При объезде я убедился, что кое-что в этом отношении уже сделано. Во многих районах

проделана в этом отношении не малая работа, в результате которой в половине и более чем в половине колхозов постоянная колхозная производственная бригада построена в основном правильно. Исключение составляют более тяжелые районы (Акимовский, Большетокмакский, Нововасильевский, Белозерский), где работа по организации бригад проделана по-настоящему не более, чем в 10—15 % колхозов.

Я думаю, что за остающееся еще до начала сева время, мы успеем везде проделать эту работу. Я видел немало бригад, которые могут, хоть завтра выступить в поле и организованно приступить к весенним полевым работам, но немало есть и таких, где прикрепление к бригаде полевого участка, инвентаря и т. д. проведено на бумаге, где бригадир еще не знает своих колхозников и колхозники не расставлены, не знают, что они будут делать, где, на каких землях и как они будут сеять и пахать.

Состав бригадиров процентов на 40 неплохой. Наблюдается до сих пор много случаев, когда старательный, добросовестный колхозник упорно отказывается от выдвижения в бригады и в состав правлений колхозов. Это нежелание вполне понятно, если вспомнить, что за последние 3—4 месяца очень большой процент председателей, членов правления колхозов и колхозных бригадиров были арестованы, отданы под суд и т. д.

Продовольственное положение колхозников во многих районах, из тех, где я был, очень тяжелое. В Большетокмакском районе установлено 26 случаев голодной смерти (в 3 селах, расположенных вблизи районного центра). В Акимовском районе только в одном с. Терновка 1 — умерло с 21 января по 22 февраля — 35 человек. Всего в этом селе числилось хозяйств в колхозе 103, из них бросили хозяйство и выехали — 38 хозяйств, умерло 35 человек, лежит больных (опухших) — 102 человека.

Отдельные факты по этому селу: семья Младенова, 3 трудоспособных, один тракторист, старик и старуха имели 610 трудодней, получили 433 кг хлеба, из них 328 кг мукой на руки, 86 кг печеным хлебом во время общественного питания. 31 января — умер сын — тракторист, 29 лет, 19 февраля — умер старик, 53 года.

Семья Дылова — 3 человека, 2 трудоспособных имели 701 трудодень, получили на руки 247 кг мукой и 230 кг печеным хлебом в порядке общественного питания. 10 февраля — умер старик, 55 лет, 12 февраля — старуха, 55 лет, и 23 февраля — дочь, 12 лет.

Семья Шадлай — 9 человек, выработали 622 трудодня и

получили на руки и съели в порядке общественного питания 933 кг. Лежат опухшие.

Семья Янколова — 5 членов семьи. Глава семьи и сын комсомолец проработали несколько месяцев в колхозе, заработали в колхозе 235 трудодней и получили 194 кг хлеба. Умерло 3 человека.

Семья единоличника Янколова, который сам не сеял, пас колхозные стада на договорных началах, с которым колхоз не рассчитался, умер сам и двое малолетних детей.

Аналогичное положение имеет место в ряде сел Нововасильевского, Высокопольского и некоторых других районов.

Сравнительно много случаев опухания и голодных смертей мы имеем, помимо этого, еще в районах Апостоловском, Васильковском, Сталиндорфском, Мелитопольском, Большелепетихском, Никопольском (всего у нас 23 района с установленными подобными фактами).

За февраль по области было зарегистрировано несколько десятков случаев отравлений на почве употребления в пищу, всякого рода суррогатов и трав. Случаи отравления приходятся, главным образом, на коммуны, во многих из которых положение с хлебом оказалось наиболее тяжелым.

В результате принятых нами мер положение в наиболее тяжелых районах улучшилось (развернуто детпитание в яслях, оказывается помощь хлебом в первую очередь тем колхозникам, которые выработали много трудодней и остались без хлеба). До половины же февраля на все эти случаи и факты опухания от голода и голодных смертей не только никто не обращал никакого внимания, но считалось антипартийным и предосудительным на это реагировать. Как я сейчас лично установил, секретарь Верхнетокмакской сельской ячейки т. Зинченко (Большетокмакский район) опух от голода и не сообщал об этом райпарткому, боясь как бы его не обвинили в оппортунизме.

Хотя положение у нас тяжелое, но та продовольственная помощь, которая нам оказана (1 млн. 200 тыс. пудов) нас в основном устроит. Эта помощь составляет в среднем немного более 2 пудов на каждый колхозный двор, но так как часть этого хлеба (хотя бы 200 тыс. пудов) желательно было бы оставить не тронутой до периода прополочных работ, то было бы очень хорошо, если бы нам была дана, хотя бы некоторая дополнительная помощь.

На пунктах Заготзерно в нашей области лежит более 100 тыс. пудов магара (кормовая культура, семена которой могут быть хорошо использованы, как продовольствие (кру-

па) и как фураж), не зачтенного в план хлебазаготовок. Кроме этого, на тех же пунктах Заготзерна и в государственном сортфонде имеется еще около 300 тыс. пудов того же магара, из них по государственному сортфонду остается 180 тыс. пудов магара, на который нет и, очевидно, не будет никаких вывозных нарядов.

Я прошу ЦК отдать этот магар в наше распоряжение для отпуска колхозам за наличный расчет, частично это пойдет на кашу (на общественное питание во время полевых работ), частично пойдет на фураж лошадям...

С комприветом *М. Хатаевич*

ПА ИП при ЦК Компарті України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1283. Арк. 105—111.

№ 173

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО
ОБЛАСНОГО ВІДДІЛУ ДПУ ГОЛОВІ ДПУ УСРР
ПРО РОЗШИРЕННЯ РОЗМІРІВ ГОЛОДУВАННЯ В ОБЛАСТІ
ТА НАДАННЯ ПРОДОВОЛЬНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ *

5 березня 1933 р.

Рядом специальных сообщений мы сигнализировали об увеличивающихся случаях опухания и смерти на почве голода, проверенных и документально подтвержденных врачебными осмотрами, какие были организованы райаппаратами ГПУ под видом выявления эпидемических заболеваний.

В настоящее время нами проводится работа по определению точных размеров голода.

По предварительным итогам этой работы, выясняется нижеследующее:

все по данным 35 районов, где райаппаратами ГПУ проверка в основном проведена, поражено 336 сельсоветов; голодает 6436 семей; в них 16211 человек имеют на почве голода признаки опухания; 1700 человек умерло от голода, а по Нововасильевскому району, от болезней, вызванных голоданием.

Смерть от голода подтверждается, в отдельных случаях, актами медицинского вскрытия трупов, причем акты констатируют, помимо истощения и опухания, еще полное отсутствие пищи и даже жидкости в желудке, тонких кишках и

---

* 8 березня 1933 р. копія довідки була направлена ДПУ УСРР Генеральному секретарю ЦК КП(б) У С. В. Косіору.

мочевом пузыре, но — в основном смерть от голода подтверждается свидетельскими показаниями и освидетельствованием оставшихся в живых членов семьи, находящихся в тяжелом состоянии.

Кроме приведенных выше сведений, поступили еще не проверенные данные (проверка произведена лишь частично) по 5 районам, помимо указанных 35, о том, что там голодает 855 семей, в них 2494 человека имеют признаки опухания и 144 человека умерли от голода. Хотя отсутствие исчерпывающих проверочных материалов не позволяет сейчас судить о действительном количестве голодающих в этих 5 районах, данные же частичной проверки свидетельствуют о том, что весьма значительные размеры голода и по этим районам — бесспорны.

Наконец, имеющиеся отдельные донесения, не поддающиеся суммированию, указывают на то, что факты голода и недоедания имеются и по остальным районам области, в частности по Колларовскому и Молочанскому.

В наиболее тяжелом положении находятся следующие районы области:

Нововасильевский район — голодает 922 семьи,
опухло — 1721 человек,
умерло — 508 —»—

	голодает:	опухло:	умерло:
Акимовский район	903	2408	220
Большелепетихский	545	1763	149
Павлоградский	833	2139	290
Высокопольский	87	162	106
Мелитопольский	437	870	36
Нижнесерогозский	81	315	80
Генический	233	689	84
Межевский	246	890	32
Апостоловский	246	452	3
Каменский	139	337	2
Софиевский	94	273	3
Никопольский	380	887	7
Пятихатский	169	460	44

Необходимо оговориться, что по Нововасильевскому району высокая смертность относится, в значительной мере, к массовым заболеваниям тропической малярией, которая приняла характер массовой эпидемии с большим количеством смертельных исходов, вследствие крайней истощенности сельского населения от голодания.

По сообщениям перечисленных выше районов количество голодающих непрерывно увеличивается.

Рассматривая сведения о голодающих по социальным признакам, отмечаем:

колхозников	голодает	5165	семей по 35 районам
	опухло	12582	человек
	умерло	1246	—»—
единоличников	голодает	1271	семья по 35 районам
	опухло	3629	человек
	умерло	454	—»—

Необходимо отметить, что среди колхозников весьма значительное количество семей, активно участвовавших в трудовых процессах колхоза и выработавших большое количество трудодней. Характерными, в этом случае, являются данные по Мелитопольскому району, где по с. Песчанке, например, из 107 семей:

выработало от 500 до 800 трудодней	— 7 семей
—»— от 400 до 500 —»—	— 8 —»—
выработало от 300 до 400 трудодней	— 28 семей
выработало менее 300 —»—	— 64 —»—

В Покровском районе зафиксированы следующие факты голодания активных тружеников:

Максименко Емельян Федорович — колхозник-бедняк, выработал 620 трудодней.

Листопад Авраам Терентьевич — колхозник-бедняк, выработал 798 трудодней.

В Межевском районе:

Карпенко Иван Михайлович — выработал 951 трудодень, колхозник, бедняк.

Лукияненко Евдокия — колхозница, середнячка, сын служит мотористом в танковой части Красной Армии, семья выработала 811 трудодней.

Легкомур Петр — колхозник, бедняк, работает сторожем в коммуне, выработал 733 трудодня.

Аналогичных семей насчитывается в районе около 15 — все голодают и имеют признаки опухания.

В связи с недостатком хлеба, в качестве массового явления, отмечается употребление в пищу различных суррогатов, в том числе вредных и опасных для жизни.

Нами зарегистрировано 354 случая отравления от употребления в пищу сорных трав, хлопковых семян, отходов от пивоварения, зерен абрикосов и вишен. Из этого числа 42 отравления, повлекли за собой смертельный исход.

Подавляющее большинство отравившихся падает на следующие районы:

Большелепетихский	отравилось	75,	умерло	30
Нововасильевский	—»—	190,	—»—	—»—
Магдалиновский	—»—	15,	—»—	—»—
Акимовский	—»—	9,	—»—	9
Новомосковский	—»—	28,	—»—	—»—
Генический	—»—	9,	—»—	3
Павлоградский	—»—	3,	—»—	—»—

В Большелепетихском районе, по определению врача, признаки отравления сорными травами (мишей и репий) наступали через несколько часов и заканчивались смертью у детей в течение одних суток, у взрослых в течение 3—5 суток.

Наряду с суррогатами, в массовом порядке отмечается употребление в пищу мяса кошек и собак, а также мясо павших лошадей, которое в одних случаях растаскивается сразу же после падежа, а в других — выкапывается из скотомогильников.

Межевский район. Наш оперативный работник, явившись для осмотра семьи к колхознице Мелашкун А. В. в с. Хорошем, застал в хате детей, у которых лицо и руки были измазаны кровью. На вопрос — откуда кровь, ребенок 7 лет ответил: «жарили кобылку» и показал кусок протухшего мяса павшей лошади. Лошадь эта, по словам членов семьи, вырыта ими на скотомогильнике. В момент обследования, мальчик 14 лет крайне страдал от рези в животе, после того, как он наелся пережженных костей от павшей лошади.

Большетокмакский район. В артели «Труд и Воля», Большетокмакского сельсовета, 16 февраля с. г. пали две лошади, которые в течение 5 минут были разрублены и растащены колхозниками по кускам. Попытка воспрепятствовать этому не удалась.

В Нововасильевском районе отмечается торговля трупами кошек, собак и мясом павших лошадей, со стороны спекулятивных элементов, среди крестьян. Продажная цена собаки в среднем 12 руб., мясо павшей лошади — 6—8 руб. килограмм. Расплата, в большинстве случаев, производится вещами (коврами, одеждой и проч.).

Наконец, в Высокопольском и Мелитопольском районах, отмечено 2 случая людоедства, а в Новопражском районе 2 случая убийства людей и торговля мясом убитых.

Высокопольский район. 16 февраля с. г., в с. Заградовке, в семье единоличника — бедняка Ф. умер сын 12 лет, на почве истощения от голода. Мать умершего совместно со своей соседкой С. (колхозницей-беднячкой) разрубила труп сына и употребляла в пищу. Почти весь труп съеден. Остались только голова, ступни ног, часть плечей и предплечья, кисть

одной руки, позвоночник и половина грудной клетки. Все эти части тела были закопаны в сенах. Ф. объяснила это полным отсутствием пищи. Кроме этого сына, он имеет 3 опухших детей. Помощь оказана.

Мелитопольский район. 3 марта с. г., в с. Константиновка, житель этого села А., занимавшийся сапожремеслом, был обнаружен у себя дома мертвым. Как установлено медосвидетельствованием смерть наступила в результате отравления трупным мясом, при употреблении А. в пищу трупа своего умершего от голода брата. Кроме трупа брата, как установлено, в результате осмотра костей, А., за несколько недель до брата, съел труп своей матери. При осмотре хаты, вблизи А. обнаружен котел со сваренным человеческим мясом.

Новопражский район. Установлено, что в с. Новгородка 1, член колхоза «Пятилетка» зарезал свою жену, отрубил кисти рук, ног и голову и зарыл во дворе, в кучу навоза. Остальные части тела разрубил на куски и вытопил из них сало. На допросе Б. объяснил, что хотел салом накормить детей. Мотивы убийства, по его словам — ссора. Семья Б. не голодала и убийству, очевидно, сопутствовали какие-то корыстные мотивы.

В этом же селе установлено, что 3 марта с. г., колхозница Х., симулянтка, не имеющая ни одного трудодня, пригласила к себе на квартиру кулака П., 60 лет, зарезала последнего и мясо продавала на базаре. На допросе Х. не отрицает убийства и, заявляет, что мясо она съела. Б. и Х. арестованы.

Для оказания помощи голодающим, а также нуждающимся колхозникам-активистам, комиссией по оказанию помощи отпущено зерно в количестве 3450 пудов, и из фонда 200 тыс. [пудов] распределено районам 75 тыс. пудов.

- Приложение:**
1. Сведения о пораженных голодом районах Днепропетровской области.
  2. Сведения о распределении продовольственной помощи по районам.

Начальник Днепропетровского
областного отдела ГПУ Крауклис

СВЕДЕНИЯ

О ПОРАЖЕННЫХ ГОЛОДОМ РАЙОНАХ ДНЕПРОПЕТРОВСКОЙ ОБЛАСТИ

№№ пп	Наименование районов	Кол-во пун-тов	Колхозников						Единых лиц						Всего:						Примечание					
			Кол-во голо-дующих	Кол-во голо-дующих	Кол-во голо-дующих	Кол-во голо-дующих	Кол-во голо-дующих	Кол-во голо-дующих	Кол-во голо-дующих	Кол-во голо-дующих	Кол-во голо-дующих	Кол-во голо-дующих	Кол-во голо-дующих	Кол-во голо-дующих	Кол-во голо-дующих	Кол-во голо-дующих	Кол-во голо-дующих	Кол-во голо-дующих	Кол-во голо-дующих	Кол-во голо-дующих		Кол-во голо-дующих	Кол-во голо-дующих	Кол-во голо-дующих	Кол-во голо-дующих	Кол-во голо-дующих
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16											
1.	Апостоловский	19	194	327	3	—	52	125	—	—	246	452	3	—												
2.	Новотроицкий	8	44	137	6	—	24	92	6	—	68	229	12	—												
3.	Большепетухский	13	321	973	78	45	224	790	71	31	545	1763	149	75												
4.	Софиевский	9	92	268	3	—	2	5	—	—	94	273	3	—												
5.	Каменский	8	122	302	2	—	17	35	—	—	139	337	2	—												
6.	Мелитопольский	3	356	644	13	—	81	226	23	—	437	870	36	2												
7.	Синельниковский	6	24	97	—	8	—	—	—	—	24	97	—	8												
8.	Акимовский	12	835	1909	168	8	168	499	52	1	903	2408	220	9												
9.	Павлоградский	11	694	1632	159	2	139	507	53	1	833	2139	212	3												
10.	Генический	8	154	490	48	3	69	199	36	6	223	68	84	9												Проверено пока 50 %
11.	Нижнесерогозский	5	73	295	46	3	8	20	34	—	81	315	80	3												
12.	Нововасильевский	9	612	1025	392	138	310	696	116	52	922	1721	508	190												Проверено пока 50 %
13.	Новомосковский	19	636	1394	56	28	27	90	10	—	663	1484	66	28												
14.	Сталиндорфский	5	25	51	26	—	—	—	—	—	25	51	26	—												
15.	Магдалиновский	4	30	45	26	13	2	4	3	2	32	49	29	15												Проверена половина
16.	Высокопольский	7	65	138	81	2	22	24	25	—	87	162	106	2												
17.	Лиховский	8	30	91	7	—	—	—	—	—	30	91	7	—												
18.	Ореховский	6	40	97	2	—	—	—	—	—	40	97	2	—												
19.	Бердянский	12	54	137	45	—	16	32	4	—	70	169	49	—												

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
20.	Никопольский	9	350	849	7	5	30	38	—	—	380	887	7	5	Проверены пока 200 че- ловек
21.	Пятихатский	5	166	436	40	—	3	24	4	—	169	460	44	—	По непро- верен. све- дениям еще 624 оп.
22.	Новозлатопольский	4	26	106	—	—	—	—	—	—	26	106	—	—	—
23.	Покровский	5	47	86	5	—	1	3	—	—	48	89	5	—	—
24.	Новопражский	5	12	60	6	—	—	—	—	—	12	60	6	—	—
25.	Люксембургский	2	70	42	—	—	—	—	—	—	20	42	—	—	—
26.	Цареконстанти- новский	5	7	33	2	—	—	—	—	—	7	33	2	—	—
27.	Новониколаевский	1	4	4	1	—	—	—	—	—	4	4	1	—	—
28.	Солонянский	1	3	8	—	—	—	—	—	—	3	8	—	—	—
29.	Терпеньевский	1	1	3	—	—	—	—	—	—	1	3	—	—	—
30.	Запорожский	4	6	13	1	—	—	—	—	—	6	13	1	—	—
31.	Криворожский	4	5	31	—	—	3	49	3	—	8	50	3	—	—
32.	Большетокмакский	4	12	60	3	—	15	59	2	—	27	119	5	—	—
33.	Васильковский	1	11	44	—	—	—	—	—	—	11	44	—	—	—
34.	Долинский	2	6	7	—	—	—	—	—	—	6	7	—	—	—
35.	Межевской	11	188	748	20	4	58	142	12	—	246	890	32	4	—
Итого:		336	5165	12582	1246	259	1271	3629	454	95	6436	16211	1700	354	—
36.	Большебелозерский	6	177	224	2	—	8	20	2	—	185	244	4	—	—
37.	Верхнеднепровский	12	53	216	4	—	15	35	1	—	68	251	5	—	—
38.	Каменский	6	252	1001	25	—	123	549	69	—	375	1550	94	—	—
39.	Божделаровский	11	159	288	2	—	9	33	5	—	168	321	7	—	—
40.	Чубаревский	7	38	96	2	—	21	32	2	—	59	128	4	—	—
Итого:		42	679	1825	35	—	176	669	79	—	855	2494	114	—	—
Всего:		378	5844	14407	1281	259	1447	4298	533	95	7291	18705	1814	354	—

Начальник областного отдела ГПУ Крауцлис
Начальник секретно-политического отделения Говлич

СВЕДЕНИЯ
О РАСПРЕДЕЛЕНИИ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ ПОМОЩИ
ПО РАЙОНАМ

№.№ III	Наименование районов	Выдано в 1-й раз	Выдано во 2-й раз	Выдано из 200 тыс.	Выдано на борьбу с сорняками
1.	Бердянский	200 пудов	500 пудов	5500 пудов	850 пудов
2.	Межевской	200 »	—	5000 »	850 »
3.	Белозерский	200 »	—	4000 »	850 »
4.	Генический	250 »	—	4000 »	850 »
5.	Павлоградский	—	—	4000 »	900 »
6.	Апостоловский	200 »	—	3000 »	500 »
7.	Большелепетихский	300 »	—	3000 »	850 »
8.	Большетокмакский	200 »	—	3000 »	650 »
9.	Колларовский	—	—	3000 »	750 »
10.	Никопольский	100 »	—	3000 »	700 »
11.	Нововасильевский	200 »	—	3000 »	700 »
12.	Новосерогозский	250 »	—	3500 »	850 »
13.	Александрийский	—	—	3000 »	500 »
14.	Васильевский	—	—	2000 »	550 »
15.	Акимовский	100 »	—	2500 »	600 »
16.	Новотроицкий	200 »	—	2500 »	700 »
17.	Запорожский	—	—	2000 »	900 »
18.	Молочанский	200 »	—	2000 »	700 »
19.	Люксембургский	200 »	—	1500 »	400 »
20.	Пятихатский	—	—	1700 »	750 »
21.	Верхнеднепровский	—	—	1000 »	500 »
22.	Солонянский	—	—	1000 »	700 »
23.	Криворожский	—	—	700 »	850 »
24.	Ореховский	—	—	700 »	500 »
25.	Божедаровский	—	—	600 »	500 »
26.	Новониколаевский	—	—	600 »	500 »
27.	Мелитопольский	100 »	100 »	500 »	450 »
28.	Михайловский	200 »	—	500 »	450 »
29.	Софиевский	100 »	—	500 »	500 »
30.	Сталиндорфский	—	—	500 »	500 »
31.	Терпеньевский	100 »	—	500 »	450 »
32.	Цареконстантиновский	200 »	—	500 »	700 »
33.	Синельниковский	—	—	500 »	600 »
34.	Чубаревский	—	—	500 »	850 »
35.	Новомосковский	—	—	500 »	850 »
36.	Каменский	—	—	500 »	300 »
37.	Петриковский	—	—	450 »	300 »
38.	Покровский	—	—	450 »	500 »
39.	Лиховский	—	—	400 »	400 »
40.	Днепропетровский	—	—	400 »	500 »
41.	Высокопольский	100 »	—	400 »	300 »
42.	Васильковский	—	—	400 »	850 »
43.	Долинский	150 »	—	400 »	850 »
44.	Царичанский	—	—	400 »	500 »
45.	Новопржежский	—	—	300 »	500 »
46.	Томаковский	—	—	300 »	500 »
47.	Магдалиновский	—	—	300 »	700 »
48.	Каменск на Днестре	—	—	300 »	300 »
49.	Новозла톱ольский	—	500 »	200 »	300 »

ІЗ ДОПОВІДНОЇ ЗАПИСКИ МАРХЛЕВСЬКОГО РАЙКОМУ
ПАРТІЇ КИЇВСЬКОМУ ОБКОМУ КП(б)У ПРО ТЯЖКИЙ
ПРОДОВОЛЬЧИЙ СТАН У РАЙОНІ, КУРКУЛЬСЬКУ
АГІТАЦІЮ ТА НАДАННЯ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ*6 березня 1933 р.*

...При РИК создана специальная комиссия под председательством председателя РИК, которая предприняла меры в смысле отведения специальных помещений в 5 пунктах района, организации в школах горячих завтраков для учеников, с прикреплением детей дошкольного возраста в пораженных селах и мобилизации продовольственной помощи и предоставления ее крайне нуждающимся больным в горячем виде.

Если, однако, в области не будет поддержки, мы не в состоянии будем оказать требуемой помощи за счет изыскания продовольственных ресурсов на месте.

На почве недоедания, участились по селам кражи домашней птицы, свиней и лошадей. Есть случаи, когда в одном селе у соседа крадут лошадь, а на утро в 10-й хате находят мясо этой лошади.

Используя случаи недоедания, в отдельных селах (Шиецкая Буда, Васильевка) кулачество ведет агитацию за разбор семенных материалов и даже за растаскивание продуктов и имущества колхозов. В с. Олизарке имел место единичный случай, когда одна селянка насильно ворвалась в общественный амбар и взяла 3 пуда посевматериала.

В одной семье в с. Дранецке-Хатки обнаружен умерший с голода ребенок, который валялся 4 дня в хате под кроватью. Есть подозрение, что в этой семье была попытка к людоедству.

В с. Яблоновка Марьяновского сельсовета одна вдова выгнала с хаты 4 раздетых ребятишек, говоря: «Хай ідуть, куди хочуть, я не можу на них дивитись».

В с. Ульяновка крестьянин Пашковский развелся с женой. Жена взяла одного ребенка к себе, а другой ребенок остался при нем. С 1 на 2 марта ночью крестьянин Пашковский, запершись в хате, поджег ее. Ребенка спасли с ожогами, а Пашковский сгорел. По селу разнеслись разговоры, что якобы Пашковский сделал это на почве голода. Но это не соответствует действительности, ибо один работоспособный человек, при наличии везде спроса на рабочую силу, в состоянии заработать на прокормление ребенка и себя.

Некоторые сельсоветы, идя по линии наименьшего сопротивления, а порою и прямо, подпевая кулацкой провокации, делают шумиху о массовом голоде, представляют в райисполком списки на 30, 40 голодающих семейств по селу.

Бюро РПК мобилизовало партийную организацию на борьбу с кулацкой провокацией, стремящейся использовать отдельные случаи недоедания и голода в антисоветских политических целях.

Марчевский

Партархів Житомирського обкому Компартії України. Ф. 42. Оп. 1. Спр. 59. Арк. 200—201.

№ 175

З ІНФОРМАЦІ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОБКОМУ ПАРТІЇ ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТУ КП(б)У ПРО ФАКТИ ПРИХОВУВАННЯ ХЛІБА У ОСІБ, ЯКІ ГОЛОДУВАЛИ

8 березня 1933 р.

Магдалиновский район. В Магдалиновском сельсовете Вашинкова Анастасия, колхозница, имела 33 трудодня, все время ходила и просила хлеб, при проверке у нее нашли 2 ц хлеба, говорит, что «припрятала на всякий случай».

Гуртовой Алексей — колхозник артели «Проминь» Поливановского сельсовета, в прошлом середняк, ходил и просил хлеба. Пошли к нему проверять и обнаружили 1 ц зерна.

Колхозница Пархоменко Йвга этого же колхоза, все время ходила и просила хлеб, утверждала, что у нее дети пухнут от голода, когда пришли проверять, то у нее нашли 9 пудов хлеба.

Кулак Скрипник — ходил, по селу, по дворам и просил хлеб, пошли к нему домой и обнаружили 4 пуда хлеба. Когда стали этот хлеб выбирать, он одного коммуниста-активиста ударил.

В с. Крамарка у Шаповала Андрея — единоличника обнаружили 2,78 ц зерна. До этого он все время ходил в сельсовет, партячейку и просил хлеб.

В с. Чаплинка — у колхозника Белого Якова, который получил из колхоза за все время 72 кг хлеба, обнаружили 78 кг после того, как он кормился 6 месяцев. Он все время ходил и просил хлеб.

У колхозника артели им. Ворошилова Шефского сельсовета обнаружено 4 мешка кукурузы, спрятанной в сундуке,

2 мешка ячменя и один мешок проса. До этого он ходил и просил хлеб, утверждая, что дети пухнут от голода.

Никопольский район. Колхозник артели «Незаможник» Борисовского сельсовета Нарыков ходил в правление колхоза и просил хлеб. При проверке у него нашли 32 кг зерна. Сам он в прошлом середняк, имел 140 трудодней.

Единоличник-середняк этого же сельсовета Пряниченко просил хлеб, говорил, что дети опухшие. И действительно, при проверке дети были опухшие. Когда же пошли к нему в дом проверять, то под столом обнаружили яму, в которой нашли 87 кг кукурузы, 65 кг ржи и 1,5 ц масляничных культур.

Синельниковский район. У колхозницы артели «Червона домна» Писаревского сельсовета Бут Анна, которая имела 200 трудодней, при 6 трудоспособных, при проверке обнаружено 1,63 ц хлеба. До этого она ходила и просила хлеб.

Пятихатский район. У Гарагана Григория, колхозника артели им. Затонского Саксаганского сельсовета, который систематически ходил и просил хлеба, нашли в яме 1,2 ц ячменя.

У колхозника Балагуты Якова (колхоз с. Комиссаровка), который систематически требовал хлеб, нашли 2,16 ц хлеба. Он выработал в колхозе с 2 трудоспособными членами семьи 130 трудодней...

Заведующий секретным отделом
обкома КП(б)У М. Зайчик

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1283. Арк. 167—168.

№ 176

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА МАКІІВСЬКОГО МІСЬККОМУ ПАРТІЇ ДОНЕЦЬКОМУ ОБКОМУ КП(б)У ПРО ПРОДОВОЛЬЧИЙ СТАН У РАЙОНІ ТА ЗАХОДИ НАДАННЯ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ

8 березня 1933 р.

На Ваш запрос от 28 февраля с. г. сообщаем, что в начале февраля горпарткому от городского отдела ГПУ поступили сведения, что в Слюсарошуруповском сельсовете артель «Ленинский путь» и Екатеринохопровском сельсовете артель «Волна коллективизации» появилось массовое голодание и опухание от голода колхозников и лиц вне колхоза, употребление в пищу колхозниками «Ленинский путь» и единолич-

никами дохлых лошадей. По этому вопросу было поручено фракции горсовета проверить это на месте, и 14 февраля с. г. в вышеуказанные колхозы выехал член президиума горсовета т. Геращенко И. На основании непосредственной проверки на месте по всем перечисленным источникам установлено следующее: по данным руководства обоих сельсоветов и личного ознакомления в указанных колхозах ярко выраженных признаков голодания среди единоличников не имеется. В отношении кулацких семей имеются данные, что такие живут значительно лучше единоличников, пользуясь поддержкой продуктами со стороны родственников, живущих на территории этих 2 сельсоветов. И только в Екатеринохопровском сельсовете есть 4 раскулаченных семьи, которые живут попрошайничеством. Случаев смерти от голода ни в одном сельсовете не было. Колхозником артели «Ленинский путь» Семчуковым В. К. конина действительно бралась не для употребления в пищу, а для приманки лисиц, т. к. он является охотником и ходит на охоту. Семчуков Д. Я. тоже брал конину для своей собаки. 2 дня спустя после того, как он брал конину — его жена, при изучении этого дела т. Геращенко, у соседа Дегтярева приготавливала кукурузу для каши.

Имеются случаи, что те, кто кричит, что пухнет с голоду, попристраивали у себя в доме ручные мельницы и тайком от других мелют для себя зерно (колхозник Черновол артель «Ленинский путь»). Член президиума горсовета т. Геращенко нам сообщил, что ознакомившись с отдельными «голодающими», считает, что надобности употребления в пищу дохлой конины не было, тем более, что у 50 % бравших конину имеются собственные коровы, кое-что из соленых овощей и домашняя птица. Бесспорно, что конина бралась для других надобностей.

Правлениями колхозов ослабевшим колхозникам оказывается помощь продуктами в размере дневной дачи — нормы тем, кто выходит на работу. Для этой цели артель «Ленинский путь» имеет 12 пудов разного зерна, вымолоченного за последние дни и 50 кг капусты. Артель им. Шевченко — 30 пудов отходов (зерно) и дает теперь уже поллитра молока на работающего. Артель «Вільна праця» имеет 25 пудов смолотого зерна. Фракцией горсовета поручено начальнику городского отдела ГПУ т. Кутыреву ускорить разрешение вопросов, связанных с выселением кулаков по Слюсарошурповскому и Екатеринохопровскому сельсоветам и очистить территорию этих сельсоветов от кулацких элементов, подлежащих высылке. Предоставлено право председателям этих сельсоветов, отдельным единоличным хозяйствам, желаю-

щим выехать с семьями на подыскание места работы, выдавать разрешение на беспрепятственный выезд.

В Екатеринохопровском сельсовете для артелей «Ленинский путь», «Вперед» и им. Шевченко открыта одна ветряная мельница и предложено председателям Слюсарошуруповского и Екатеринохопровского сельсовета выдавать справки колхозникам на помол зерна на этой мельнице.

Городской милицией проведено очистку этих сельсоветов от уголовного элемента, временно прикомандировано работников милиции для прекращения развивавшихся на территории этих сельсоветов краж у колхозников соли, птицы, скота и другого продовольствия.

Для постоянной связи и руководства по Слюсарошуруповскому сельсовету фракцией горсовета прикреплен член президиума горсовета заведующий земотделом т. Шевченко, а по Екатеринохопровскому сельсовету заведующий отделом наробраза т. Радченко. В дальнейшем о положении в этих сельсоветах будем информировать дополнительно.

Секретарь горкома КП(б)У *Карпов*

Партархів Донецького обкому Компартії України. Ф. 326. Оп. 1. Спр. 130. Арк. 16.

№ 177

ДОВІДКА ДОНЕЦЬКОГО ОБЛАСНОГО ВІДДІЛУ ДПУ ДОНЕЦЬКОМУ ОБКОМУ КП(б)У ПРО ПОСИЛЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧИХ ТРУДНОЩІВ У РЯДІ РАЙОНІВ ОБЛАСТІ ТА СМЕРТНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ НА ГРУНТІ ГОЛОДУВАННЯ *

9 березня 1933 р.

По материалам райаппаратов ГПУ, полученным нами за последнюю декаду, видно, что в ряде районов области продовольственные затруднения местами принимают угрожающие формы и размеры.

В отдельных селах наряду с поголовным голоданием колхозников отмечается и увеличивающаяся смертность.

За период с 27 февраля по 9 марта с. г. включительно по 21 району области зарегистрировано 1008 голодающих семей.

---

* В цей день секретар Донецького обкому партії С. Саркісов направив копію довідки до ЦК КП(б)У, а також поставив питання про виділення із продовольчої позики 50 тис. пудів хліба Донбасу.

Из указанных 1008 семей — в 648 из них голодающих членов семьи установлено 2569 человек. Из них членов и кандидатов партии 11 человек.

Из общего количества голодающих к единоличным семьям относится 12 семей с количеством членов семьи в них — 61 человек.

В отдельности по районам, указанное количество голодающих разбивается следующим образом:

№№ по порядку	Район	Колич. голод. семей с устанав. колич. чл. семьи	В них голод. членов семей	К-во семей с неустан. числом чл. семьи	Примечание
1	2	3	4	5	6
1.	Верхнетеплянский	291	1335	—	одинок 39 человек
2.	Новопсковский	190	570	2	Поражено фактами голодания по 21 району 66 сельсоветов, в них колхозов — 70
3.	Старобельский	53	140	19	
4.	Мариупольский	26	125	24	
5.	Славянский	21	79	42	
6.	Новоайдарский	12	62	72	
7.	Беловодский	12	58	33	
8.	Троицкий	10	39	15	
9.	Краматорский	14	75	2	
10.	Красный Луч	8	37	2	
11.	Луганский	3	23	45	
12.	Меловской	6	17	6	
13.	Константиновский	1	4	15	
14.	Старокаранский	—	—	33	
15.	Волновахский	—	—	28	
16.	Гришинский	—	—	7	
17.	Ровенцкий	—	—	2	
18.	Старокерменчикский	10	—	10	
19.	Староникольский	—	—	1	
20.	Рубежанский	5	22	—	
21.	Лиманский	1	5	2	

Из числа голодающих, употребляли в пищу падаль: в 50 случаях мясо кошек и в 2 случаях собак, и суррогаты подавляющее большинство.

Кроме того, на почве голода, в с. Володарском Староникольского района зарегистрирован один случай убийства. Была убита 102-летняя старуха Б. Убийца Б. арестована, в убийстве созналась.

В Новопсковском районе в с. Шапарском был зарегистрирован факт людоедства. Колхозница Х. со своей 16-летней дочерью зарезала свою 11-летнюю внучку.

За период с 1 февраля по 9 марта с. г. включительно на почве голода по 12 районам области умерло 267 человек, из них: детей (по не совсем точному учету) 76 человек. Из них к семьям единоличников относятся 20 детей.

По районам число умерших распределяется так:

Районы	Общее число умерших	Из них детей	К семьям единолич. относятся	Примечание
Новопсковский	111	38	5	По этому району с 1 января по 20 февраля с. Шапарском умерло 74 человека. В с. Целуйково по артели «Коминтерн» — 29 человек.
Беловодский	32	10	—	
Рубежанский	26	2	2	
Волновахский	18	—	—	
Меловский	13	9	—	
Троицкий	8	7	7	
Старобельский	45	7	3	
Новоайдарский	8	3	3	
Старокаранский	2	—	—	
Теплянский	2	—	—	
Мариупольский	1	—	—	

Попутно с приведенными фактами действительного голодания в отдельных районах области: Гришинском, Старокаранском, Старокерменчикском, Славянском и Мариупольском, за последнюю декаду отмечено 11 фактов симуляции голода, причем 6 из них относятся к Мариупольскому району: колхоз «Молотова» Урзюфского сельсовета.

Заместитель начальника Донецкого областного отдела ГПУ *Соколов*

Партархів Донецького обкому Компартії України. Ф. 326. Оп. 1. Спр. 130. Арк. 19—21.

№ 178

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА МІЛОВСЬКОГО РАЙКОМУ ПАРТІЇ
ДОНЕЦЬКОМУ ОБКОМУ КП(б)У ПРО ПРОДОВОЛЬЧІ
ТРУДНОЩІ У РАЙОНІ ТА ЗАХОДИ НАДАННЯ
ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ

10 березня 1933 р.

Настоящим информирую Вас по вопросу создавшихся продовольственных трудностей в нашем районе.

В конце февраля и начале марта продовольственные трудности в части колхозов района значительно усугубились.

В районе по этим колхозам на почве недоедания и полного истощения есть случаи смерти, которых за последние три декады зарегистрировано до 40; семей, которые находятся в тяжелом состоянии, большинство из них на почве истощения, опухшие, нуждающиеся в срочной помощи, в районе есть до 200. Большинство из смертельных случаев припадают на возраст стариков и детей, причем часть из этих смертельных случаев была связана с заболеванием корью и другими болезнями, которые усугубились недоеданием, после чего наступила смерть. По данным проверки работниками ГПУ установлено, что все эти семейства из бедняков и середняков-колхозников, есть отдельные семьи из сельских активистов-партийцев. Среди них имеется незначительная часть лодырей, остальные — имели от 100 до 250 трудодней, но многие из них многосемейные, где мало трудоспособных.

Нужно отметить, что при первом появлении этих случаев, местными организациями не было проявлено надлежащей инициативы для их ликвидации и лишь после принятия решительных мер удалось добиться организации оказания некоторой помощи на местах, хотя положение в этих колхозах не позволяет изыскать хлебных ресурсов, кроме таких продуктов, как буряк, капуста и кое-где незначительное количество картофеля.

С получением помощи из области, которой с последним нарядом мы получили 36 ц, нам удалось оказать помощь наиболее находящимся в тяжелом положении семьям, добавив к полученному хлебу 50—60 % так же суррогатов, картофеля, буряка и жмыха. Полученная помощь на протяжении марта месяца нам окажет значительную поддержку. Кроме всего этого, мы принимаем все меры к изысканию местных ресурсов для оказания помощи.

9 марта в конце пленума РПК мною на закрытой части секретарей и уполномоченных был дан ряд указаний для принятия мер по этому вопросу на местах.

За последнее время на почве продовольственных трудностей отмечено ряд случаев в некоторых колхозах невыхода на работу, особенно со стороны конюхов и других рабочих.

Все эти факты, особенно сейчас заметно, активно используются контрреволюционным элементом для срыва подготовки к весне.

Учитывая все последствия этих вопросов, мы приняли все меры к проведению массово-организационной и практической работы по линии партийных ячеек и органов ГПУ для облегчения и ликвидации создавшихся продовольственных трудностей.

В дальнейшем, для проведения весенней посевкампании, я все же просил бы оказать нашему району возможную продовольственную помощь.

Секретарь райкома КП(б)У *Стражев*

Партархів Донецького обкому Компарті України. Ф. 326. Оп. 1. Спр. 130. Арк. 22.

№ 179

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ВІННИЦЬКОГО ОБЛАСНОГО ВІДДІЛУ ДПУ ГОЛОВІ ДПУ УСРР ПРО ТЯЖКИЙ ПРОДОВОЛЬЧИЙ СТАН, СМЕРТНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ В ОКРЕМИХ РАЙОНАХ ТА НЕОБХІДНІСТЬ НАДАННЯ ДОПОМОГИ ГОЛОДУЮЧИМ *

11 березня 1933 р.

Еще с начала февраля мы начали фиксировать тяжелые продовольственные затруднения по ряду районов нашей области: Тростянецкому, Жмеринскому, Брацлавскому, Калиновскому, Песчанскому, Копайгородскому, Любарскому, Бердичевскому, Литинскому, Станиславчикскому, Махновскому и Немировскому и другим.

Особо выделяются к настоящему моменту Копайгородский, Литинский, Липовецкий, Калиновский, Брацлавский, Казатинский и Тростянецкий районы.

По ряду сел перечисленных районов, за последнее время по неполным данным насчитывается голодающих семей колхозников свыше — 1000, почти такое же количество и одиночников.

Среди указанных семей имеется много опухших, главным образом детей.

На почве голода зафиксировано — 156 смертных случаев, из них колхозников умерло — 102.

В с. Сугаки Копайгородского района за один день 5 марта умерло, по сообщению райаппарата, от голода — 9 человек. Опухших от голода насчитывается более 100 человек. В этом же селе съедены почти все собаки и кошки.

В числе голодающих, мы отмечаем колхозников, выработавших по 300—400 трудодней, но вследствие безобразного состояния некоторых колхозов, эти колхозники получили чрезвычайно мало (300—400 г в день).

---

* Копія цієї довідки була направлена ДПУ УСРР в ЦК КП(б)У.

Особо характерными в этом отношении, являются села: Багряновцы Литинского района, Тростянички и Севериновка Тростянецкого района, Немиринцы Махновского района, где благодаря систематическому хищению и разбазариванию колхозного хлеба, оплата трудодня была очень низкая.

На почве голода отмечено 6 случаев людоедства, когда родители умертвляют своих детей, мясо которых употребляют в пищу.

В с. Пинковке, колхозник бедняк К., 50 лет, убил своих 2 дочерей — 7 и 9 лет, мясо которых употребил для еды. Убийство детей К. объясняет голодом в течении длительного периода времени. При обыске никаких продуктов питания у него не обнаружено.

В Немировском районе 12 февраля с. г. житель х. Дубины, середняк-единоличник, Д., 65 лет, убил свою 7-летнюю дочь, мясо которой употребил в пищу совместно с 9-летней дочерью. 15 февраля убил и вторую дочь, мясо которой также употребил для еды вместе с женой. Совершение убийства Д. объясняет голодом. (Имеются еще аналогичные случаи).

Отмечены случаи сознательного умерщвления отцом своих двух детей, из-за того, что последних нечем было кормить.

В Литинском районе в первых числах февраля бедняк-единоличник К. с целью умертвления своих детей — двух дочерей 5 и 8 лет, натопил печь и закрыл дымоход. Дети от угара стали мучиться и кричать о помощи, но он лично их задушил, после чего пошел в сельсовет и заявил о совершенном им убийстве. На допросе показал, что убийство совершил, ввиду отсутствия каких бы то ни было продуктов питания. При обыске у него дома никаких продуктов питания не обнаружено.

Поступившие материалы за последние дни говорят о создающемся очень тяжелом положении в части снабжения учащихся ряда учебных заведений, расположенных в городах области. На почве продзатруднений, наблюдается систематическое оставление студентами учебных заведений.

По Проскурову за последний месяц оставило учебу — 16 человек, что составляет — 40 % к общему количеству студентов. По Тульчину — 163 человека, что составляет — 30 %. По Бердичеву — 343 человека и т. д.

В Полонском районе насчитывается 13 случаев опухания рабочих бумажной фабрики и фаянсового завода.

Явления тяжелых продовольственных затруднений и факты голода, принимают все большие размеры, захватывая значительное количество сел и местечковых пунктов.

Продовольственные ресурсы районных организаций настолько ничтожны (а в большинстве совершенно отсутствуют), что рассчитывать на реальную помощь за этот счет нельзя.

Принимаемые областью меры к изысканию хоть некоторых продовольственных фондов для оказания помощи наиболее тяжелым населенным пунктам, никаких ощутительных результатов пока не дали вследствие чрезвычайной ограниченности возможностей.

Считаю крайне необходимым отпуск некоторой продовольственной помощи в централизованном порядке, учитывая при этом также нахождение ряда пунктов, пораженных голодом, в непосредственной близости к границе.

Начальник Винницкого областного
отдела ГПУ *Соколинский*

ПА ИП при ЦК Компарті України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2189. Арк. 98—101.

№ 180

ТЕЛЕГРАМА ОДЕСЬКОГО ОБКОМУ ПАРТІІ
ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТУ КП(б)У ПРО ТЯЖКИЙ
ПРОДОВОЛЬЧИЙ СТАН В РЯДІ МІСТ ОБЛАСТІ
ТА НЕОБХІДНІСТЬ ТЕРМІНОВИХ ЗАХОДІВ ДОПОМОГИ
ОБЛАСТІ ПРОДОВОЛЬСТВОМ ЗА РАХУНОК
ОСОБОГО ФОНДУ

11 березня 1933 р.

Положение со снабжением городов Херсона, Зиновьевска, Первомайска чрезвычайно тяжелое, имеется ряд случаев опухания и смерти. Опухание имеется даже в Одессе. Подробно положение излагал Вам лично специально командированный секретарь обкома т. Степанов. Данное Вами согласие снабжать Зиновьевск и Первомайск за счет особого фонда прудпомощи Комитетом резервов не визируется. Необходимы самые срочные меры, ждем немедленного ответа.

Вегер

ПА ИП при ЦК Компарті України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2189. Арк. 97.

ЛИСТ МЕЛІТОПОЛЬСЬКОГО РАЙКОМУ ПАРТІІ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОМУ ОБКОМУ КП(б)У
ПРО ПОГІРШЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОГО СТАНУ В РАЙОНІ
ТА ЗАХОДИ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ *

11 березня 1933 р.

Из того количества продовольственной помощи, которую район получил от обкома, оказана помощь 427 остро нуждающимся семействам колхозников, у которых трудоспособных 1031 человек, а всех, начиная свыше 8 лет — 2108 человек.

Помощь эта хотя и небольшая, но все же эти семьи будут поддерживаться примерно до двадцатых чисел марта.

Положение в районе такое, что на этом остановиться никак нельзя. С каждым днем выявляется все большее количество остро нуждающихся. Уже сейчас дополнительно имеется их более 500 семейств колхозников, что составит не менее 2—2,3 тыс. человек. Это без единоличников, среди которых наибольшее количество смертельных случаев.

Чтобы кое-как продержаться до апреля месяца — необходимо 1000 пудов хлеба, а если взять и единоличников, то вряд ли мы сумеем выкрутиться без серьезных последствий в смысле смертности особенно сейчас, когда кроме недоедания — держатся крепкие морозы.

День назад в с. Константиновке обнаружен случай людоедства. Единоличник А. — 20 лет, сапожник, по данным ГПУ — мелкий вор, варил и ел мясо умершей своей матери, а затем умершего ребенка, потом и сам умер. В доме найдена посуда с вареным человеческим мясом.

По этому же селу из взятых на проверку 47 смертных случаев оказались умершими от голода — 21 человек, из них 10 душ детей (6 единоличников и 4 колхозников). Из 21 умерших колхозников — 9, остальные единоличники.

Немного больше имеем смертных случаев от голода по с. Пешаному, где также большинство падает на единоличников: по с. Кизияр более 10 случаев и во всех остальных селах района — единичные случаи пока 2—3 до 5—6. Смертные случаи колхозников относятся за счет тех, которые имеют мало трудодней — от 55 до 150—200—250.

По тому же с. Константиновка оказалось, что ни секретарь ячейки, ни председатель сельсовета не только не знали, но преступно благодушно относились к этому вопросу и ра-

* На листі є резолюція секретаря Дніпропетровського обкому КП(б)У М. М. Хатаєвича про термінове виділення району 500 пудів, а також про надіслання копій листа до ЦК ВКП(б) та ЦК КП(б)У.

йонным организациям ничего не сообщали. За это секретарю ячейки Матвееву и председателю сельсовета Савченко объявлен строгий выговор. Предприняты меры к более точному выявлению положения по этому вопросу во всех селах района, о чем будет сообщено через пару дней.

За последние дни в городе и на окраинах подобрано 30 трупов, причем только за 3 марта их подобрано 23. Большинство из них пришедшие из Новой Васильевки и других районов, а также нашего района.

Часть голодающих подобрана в больницу — всего 122 человека, из которых уже умерло 48 человек.

Нами приняты следующие меры:

Ввиду крайней необходимости оказать на первые 3—5 дней помощь Константиновке и Кизияру взято 70 пудов муки из сорнякового фонда с тем, чтобы это количество будет пополнено за счет испрашиваемой помощи.

Предложено Комитету Красного Креста организовать в с. Константиновке столовую для детей школьного возраста человек на 100.

Предложено ячейкам организовать подвозку топлива для колхозников не имеющих его, с условием выдачи на трудодни.

Выброшена в колхозы дополнительно группа врачей для оказания медпомощи.

Уже открыты в 20 колхозах ясли (в остальных 13 ясли готовы, но нет продуктов).

Даны вторично указания о том, чтобы всемерно выискивать различные ресурсы для оказания помощи на месте, однако вопрос о помощи стоит так остро, что я обязан просить помощи обкома в размере 1000 пудов.

Секретарь райкома КП(б)У Толстопят

ПА ИП при ЦК Компарті України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1283. Арк. 180—181.

№ 182

ІНФОРМАЦІЯ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОБКОМУ КП(б)У
ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТУ КП(б)У ПРО ТЯЖКИЙ
ПРОДОВОЛЬЧИЙ СТАН, СМЕРТНІСТЬ ВІД ГОЛОДУВАННЯ
У ОБЛАСТІ ТА НЕОБХІДНІСТЬ НАДАННЯ ДОДАТКОВОЇ
ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ ПРОДУКТАМИ ХАРЧУВАННЯ
ТА МЕДИКАМЕНТАМИ

12 березня 1933 р.

Положение с нехваткой продовольствия на селе оказалось здесь — в Днепропетровской области гораздо более тяжелым и серьезным, чем я мог предполагать.

Я, буквально, завален ежедневными сообщениями и материалами о случаях голодных смертей, опухания и заболеваний от голода. Последние дни все чаще поступают сообщения о трупоедстве и людоедстве. В таких городах, как Мелитополь, Бердянск подобрано за последние 2—3 недели по 3—4 десятка трупов на улице. На станциях железных дорог (только на крупных, узловых) подобрано по данным ДТО ГПУ около 150 трупов людей, умерших от истощения на почве голода.

По данным областного отдела ГПУ количество умерших от голода или в связи с обострившимися заболеваниями на почве голода, составляло на 1 марта около 1600 человек, количество опухших или заболевших от голода составляло по 23 районам 16 тыс. чел. Эти данные в ряде случаев, несомненно, преувеличены, но зато ими не охвачен ряд других случаев, еще не зарегистрированных и не попавших под учет.

Серьезные работники, сидящие у нас в В. Лепетихском, Апостоловском районах, работавшие в прошлом году весной в трудных районах Киевской и Винницкой областей заявляют, что положение в этих районах, где они сейчас находятся, значительно серьезнее и труднее, чем было в прошлом году на Уманщине (Бабанском и других районах).

Беда еще в том, что в результате усердно проводившегося здесь изъятия от колхозников «незаконно полученных» ими натуральных авансов и массовых искривлений, допущенных при этом, у нас среди опухших и оставшихся совершенно без хлеба очень велик процент колхозников, выработавших большое количество трудодней.

В сообщениях о смертях, опуханиях и т. д. очень много бывает преувеличений: установлен, например, факт, когда один парторг вагонно-ремонтного завода сообщил, что группа рабочих (в том числе и он сам) имеют опухания на почве недоедания, а на деле выяснилось, что люди просто больны почками и т. д. Эти «пухлые» настроения сейчас распространяются как зараза и с ними приходится и придется жестко бороться.

Отпущенный нам хлеб (200 тыс. пудов) для оказания продовольственной помощи рабочим совхозов, МТС и МТМ, партийному активу районов, партийному и беспартийному активу колхозов мы уже весь роздали. Израсходован в данный момент этот хлеб не больше, чем на 45 %. Из этого хлеба мы выделили 30 тыс. пудов на истребление сорняков (выдача хлеба за работу), 25 тыс. пудов на организацию детпитания, 27 тыс. пудов на кормление учителей и агрономов, вплоть

до нового урожая около 30 тысяч пудов для рабочих МТС и совхозов и остальное дали в распоряжение районов для оказания продовольственной помощи в каждом отдельном случае.

Из 1000000 пудов, отпущенной нам продссуды, мы распределили по районам 700 тыс. пудов, остальные 300 тыс. пудов у нас оставлены в качестве резерва на проведение прополочных работ и на оказание помощи отдельным районам, где во время сева выявится более тяжелое положение. Расходование этого хлеба мы производим очень экономно. Без этого, при выявившихся размерах продзатруднений от него могло бы очень быстро ничего не остаться. Заявок и требований на помощь хлебом мы имеем гораздо больше.

Одновременно, при предъявлении к нам зачастую преувеличенных заявок и требований о помощи, многие наши районщики проявляют возмутительную малоподвижность в деле использования того хлеба, который им уже отпущен. Продолжают иметь место многочисленные факты, когда колхозники, выработавшие 500—700 трудодней пухнут, в то время, как хлеб району уже отпущен для оказания помощи этим колхозникам в первую очередь, 20—25 дней тому назад.

Пишу я это сообщение, главным образом, в целях информации. Со своей стороны мы принимаем все меры, чтобы несмотря на эти трудности посеять, как следует и укрепить колхозы. Я думаю, что в основном это нам удастся.

Прошу о следующем:

1) Дать нам дополнительно в качестве продовольственной и фуражной ссуды те 300—400 тыс. пудов магара, которые лежат на территории нашей области (об этом я уже писал в своем письме);

2) Разрешить отпускать колхозам — сдатчикам маслосемян причитающееся им количество жмыха и масла, соответственно сданному им количеству маслосемян, не связывая этого с полным выполнением плана заготовок по маслосеменам;

3) Отпустить для детского питания и для улучшения снабжения рабочих в таких городах, как Бердянск, Мелитополь, Б. Токмак, Никополь, Павлоград, Синельниково, Молочанск, Пятихатки, Криворожье несколько десятков тонн крупы, некоторое количество подсолнечного масла и немного сахара;

4) В виду большого распространения всякого рода заболеваний и массовой смертности на почве обострившихся всяких эпидемических заболеваний, необходимо оказать Днепропетровской области экстренную помощь по линии медицин-

ско-здравоохранительной: отпустить из резервного фонда СНК УССР средства, расширить больничную и медицинскую сеть, дать медикаменты, кое-какие продукты и оборудование для этого, подбросить медперсонал и т. д.;

5. В виду исключительно тяжелого состояния живой тягловой силы в колхозах ряда районов, необходимо экстренно подбросить нам дополнительно к началу сева, хотя бы 300 тракторов.

Во время перевозки семян выяснилось, что мы имеем до двух десятков районов, где лошадь, вследствие своей истощенности, к севу совершенно не готова. Даже при перевозке семезерна на 25 км, приходилось лошадям останавливаться в промежуточных селах на 2—3 дня на отдых, перепрягать их и т. д. Мы вынуждены были приступить теперь же к расходованию отпущенных нам 950 тыс. пудов фуражной ссуды, ибо без этого лошадь с перевозкой семян не справилась бы и к моменту сева пришла бы в совершенно негодное состояние.

Мы имеем ряд районов (Павлоградский, Межевской, Апостоловский, Сталиндорфский, Генический, Чубаревский, Б. Токмакский и т. д.), где без экстренной добавки тягла нельзя совершенно рассчитывать на то, что люди выполнят установленный план сева и посеют при этом как следует.

С коммунистическим приветом
Секретарь Днепропетровского обкома КП(б)У *М. Хатаевич*

ПА ИП при ЦК Компартии Украины. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1283. Арк. 199—202.

№ 183

ДОВІДКА ДПУ УСРР ПРО ПРОДОВОЛЬЧІ ТРУДНОЩІ ТА ВРАЖЕНІ ГОЛОДУВАННЯМ РАЙОНИ УКРАЇНИ

12 березня 1933 р.

По данным, поступившим в феврале — марте, продзатруднения зафиксированы в 738 населенных пунктах 139 районов, где голодает 11 тыс. 067 семей.

В числе голодающих острым заболеванием на почве недоедания подвержено 17 тыс. 308 человек.

За этот же период умерло от голода — 2 тыс. 487 человек.

Наибольшее количество фактов голода зарегистрировано в конце февраля и начале марта. В отдельных местах это явление приняло массовый характер.

По отдельным областям Украины приведенные цифры разбиваются:

Область	Колич. р-ов	В них поражено насе- лен. пунк- тов	Колич. голо- дающ. семей	В т. ч. боль- ных (душ)	Умерло
Днепропетровская	35	336	6436	16211	1700
Киевская	27	75	1363	253	417
Винницкая	20	82	625	201	59
Донецкая	29	83	573	409	263
Одесская	14	32	131	83	11
Харьковская	5	20	116	151	37
АМССР	9	110	1823	—	—
Итого	139	738	11067	17308	2487

Наиболее поражены продзатруднениями — Днепропетровская, Киевская области и АМССР. По количеству голодающих семей, подверженных заболеваниям и смертности, особенно выделяется Днепропетровская область.

Преобладающее количество голодающих — колхозники. К ним относятся, главным образом, многосемейные хозяйства, выработавшие незначительное количество трудодней. Зарегистрированы также факты голода среди колхозников, выработавших большое количество трудодней, но не получивших в колхозе продуктов питания, в результате разбазаривания и кражи хлеба в момент уборки.

Среди единоличников испытывают продзатруднения многосемейные, главным образом бедняцкие хозяйства. Большинство из них в последнее время не занималось сельским хозяйством.

Голодающие семьи употребляют в пищу разные суррогаты (кукурузные качаны и стебли, просяную шелуху, сушоную солому, травы, гнилые арбузы и буряки, картофельную шелуху, стручки акации и т. п.). Зарегистрированы факты употребления в пищу мяса кошек, собак и павших лошадей.

Случаев людоедства зарегистрировано 28. Большая часть их относится к 3-й декаде февраля и началу марта. 19 случаев людоедства из 28 приходятся на Киевскую область.

В феврале также имели место 13 случаев трупоедства.

В районах, где отмечены факты голода, созданы специальные комиссии для мобилизации средств и оказания немедленной помощи. Областными организациями выделены

продовольственные фонды для районов наиболее пораженных продзатруднениями.

Приложение: Фактический материал и список районов, наиболее пораженных продзатруднениями.

Пом. начальника секретно-политического отдела
ГПУ УССР *Александровский*

Фактический материал

Уманский район. Из 39 сел района продзатруднениями охвачено 22 села, где голодает 1076 семей с общим количеством 3336 человек, из них: колхозных семей — 678, индивидуальных — 398.

Среди голодающих отмечены массовые заболевания безбелковыми отеками.

В Умани имеется свыше 100 семей красноармейцев, которые находятся в тяжелом положении, так как совершенно не получают продуктов питания. Красноармейские семьи целой делегацией посетили командира дивизии, расположенной в г. Умани, с просьбой об оказании помощи.

По городу и селам значительно увеличилась смертность на почве голода. За февраль месяц умерло от голода 230 человек. Кроме того в больницах умерло 103 человека, подобранных милицией на улицах в совершенно истощенном виде.

Также увеличилась беспризорность, налеты и кражи продуктов питания. Зарегистрировано 10 убийств, произведенных исключительно для грабежа продуктов питания.

Президиумом райисполкома создана специальная комиссия для изыскания средств и оказания помощи голодающим. В г. Умани организованы 2 столовые на 300 человек — одна для детей рабочих, другая для неорганизованного населения. В селе Текучем открывается детдом на 150 детей с обслуживанием 6-ти близлежащих сел. Этому же селу намечено оказать единовременную помощь голодающим колхозникам и единоличникам.

(Киевская область)

Н. Васильковский р-н. В районе голодает 922 семьи, среди них опухших и заболевших 1 тыс. 721 человек. Умерло от голода 508 человек. Смертность значительно увеличилась в связи с распространившейся эпидемией тропической малярии, дающей большой процент смертных исходов, вследствие крайней истощенности населения от голода.

Голодающие питаются всякими отбросами, падалью и различными суррогатами. В районе отмечена торговля спекулятивного элемента трупами кошек, собак и мясом павших лошадей. Средняя стоимость трупа собаки — 12 руб., килограмма мяса павшей лошади — 6—8 руб. Расплата в большинстве случаев производится вещами (одеждой, коврами и проч.). Аналогичное положение в ряде других районов.

Акимовский район. Голодает 903 семьи, опухло от недоедания 2 тыс. 408 человек, умерло от голода 220 человек.

Павлоградский район. Голодает 833 семьи, опухло от недоедания 2 тыс. 139 человек, умерло от голода — 290 человек.

Указанным районам областными и районными организациями оказана продовольственная помощь в количестве — 9 тыс. 800 пудов зернохлеба.

(Днепропетровская область)

Новопсковский р-н. В с. Шапарское из 230 семей (212 колхозных и 18 единоличных) совершенно не имеют продуктов питания и голодают 190 семей, которые употребляют в пищу разные отбросы, падаль, мясо кошек и собак.

Среди голодающих имеется 570 человек больных и опухших.

Умерло от голода 74 человека, в том числе 38 детей. Из числа умерших только 5 единоличников, остальные колхозники, выработавшие от 200 до 700 трудодней, получившие в свое время по 550 г хлеба на трудодень.

РИК оказана продпомощь в количестве 1 тонны зерна. Предложено правлению артели перемолоть 50 ц имеющихся отходов и снабдить печеным хлебом особо нуждающиеся семьи колхозников.

В. Теплянский р-н. В Краснооктябрьском и Б. Черниговском сельсоветах голодает 291 семья колхозников с общим количеством 1 тыс. 335 чел.

Значительная часть голодающих колхозников — бедняки. Большинство голодающих истощены, опухли и совершенно нетрудоспособны.

Райорганизациями приняты меры для оказания срочной помощи голодающим.

(Донецкая область)

Дубоссарский район. (Пограничный). В 9-ти селах района голодает 162 семьи колхозников и 88 семей единоличников с общим количеством 649 человек. Среди голодающих значительная часть опухших и заболевших от истощения.

Особенно поражено продзатруднениями с. Перерытое пострадавшее весной 1932 г. от наводнения. В селе голодает 93 семьи, в том числе 46 семей колхозников.

Из голодающих 6 семей употребляют в пищу «турецкое» просо, 8 семей питается исключительно стручками акации.

Аналогичное положение в Кодымском районе, где голодает 498 семей, с общим количеством 1 тыс. 193 человека. Из них: семей колхозников 383, единоличников 115.

ПА ІІІ при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2296. Арк. 8—12.

№ 184

ЛИСТ КИЇВСЬКОГО ОБЛАСНОГО ВІДДІЛУ ДПУ ГОЛОВІ ДПУ УСРР ПРО ТЯЖКИЙ ПРОДОВОЛЬЧИЙ СТАН, ПОСИЛЕННЯ СМЕРТНОСТІ У РЯДІ РАЙОНІВ ОБЛАСТІ І ЗАХОДИ НАДАННЯ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ

12 березня 1933 р.

Продовольственные затруднения в Киевской области с каждым днем обостряются. Уже поражены 28 районов области в основном, районы бурякосеяния.

Аналогичное положение с продовольственными затруднениями мы имеем в гг. Киев, Житомир, Белая Церковь, Умань, Радомысль и др.

Большинство фактов голодающих, опухших, больных, на почве недоедания, случаев людоедства и трупоедства падает на районы, ранее входящие в состав Уманского и Белоцерковского округов.

Основная масса голодающих это единоличники и колхозники, имеющие мало трудодней. Правда, в некоторых местах голодают и колхозники имеющие 500 трудодней.

Количество смертных случаев от голода на территории Уманщины и Белоцерковщины по сравнению даже с прошлым годом, сейчас резко увеличилось. В большинстве случаев умирают дети и старики.

Приведу несколько цифр о количестве голодающих, опухших и умерших от голода по отдельным районам.

Христиновский район. Село Россоски. За первые несколько дней марта умерло от голода — 13 человек, из них 10 колхозников. Опухших 120 человек. Село Севастьяновка. Умерло от голода — 7 человек, больных и истощенных от недоедания — 259 человек, в числе истощенных больных большинство детей.

Букский район. Село Коженцы. Опухло — 286 человек,

из них колхозников — 59 человек, умерло в январе — 8 человек, в феврале — 32 человека. Бригады сельсовета ежедневно в погребах обнаруживают трупы умерших. За два дня изъято — 16 трупов.

Село Маньковка. Опухших и истощенных на почве недоедания 400 человек, за два месяца умерло 30 человек, в том числе 23 колхозника. В селе свирепствует тиф.

Село Харьковка. Больных, истощенных на почве недоедания — 234 человека. Опухших 109 человек.

Село Берянка. Опухло 47 семейств, в том числе 3 семьи красноармейцев.

Село Помойки. Опухло 147 человек.

Село Подковнич. Опухло 269 человек, в том числе 94 ребенка.

Володарский (БЦ) район. По предварительным подсчетам на 1 марта насчитывается по району остро нуждающихся в продуктах питания — 7 тыс. человек, из них $\frac{3}{4}$ колхозников. На почве недоедания умерло около 1000 человек.

Белоцерковский район. По материалам райаппарата, голодом поражены 47 населенных пунктов района.

Село Малая Вильшанка. Голодает 91 семья. В них 55 опухших. Умерло на почве недоедания за 2 месяца — 24 человека.

Село Пилипчи. Голодающих 169 семейств. В них опухших — 132 человека. Смертных случаев от недоедания — 37.

Приведенные цифры значительно приуменьшены, так как райаппараты ГПУ учета количества голодающих и опухших не ведут, а о действительном количестве умерших от голода подчас неизвестно и сельсовету.

Во многих селах трупы своевременно не хоронят, а сваливают в погреба, дворы. Бригады сельсовета, собирая трупы, не хоронят их в одиночку, а копают общие ямы, куда свозят от 10 до 15 трупов. Таким образом, в некоторых селах трупы умерших находятся в домах по несколько дней.

В общем количестве голодающих, опухших и больных на почве недоедания по области достигает несколько десятков тысяч человек.

За последнее время мы отмечаем значительный рост трупоедства и людоедства. Ежедневно из районов полукаю — 10 и больше донесений.

В ряде случаев людоедство переходит даже «в привычку» Имеются факты, когда отдельные лица, замеченные в людоедстве в прошлом году, употребляют в пищу человеческое мясо и сейчас, для чего совершают убийство детей, знакомых и просто случайных людей

В пораженных людоедством селах с каждым днем укрепляется мнение, что возможно употреблять в пищу человеческое мясо. Это мнение распространяется особенно среди голодных и опухших детей.

За время с 9 января по 12 марта в районах Киевской области учтено:

трупоедства	54 случая
людоедства	69 —»—

Эти цифры, конечно, не точны, ибо в действительности есть гораздо больше фактов, которые нами не учтены.

Приведу только несколько фактов трупо- и людоедства, остальные случаи почти аналогичны, т. е. мать или отец убивают ребенка, мясо употребляют в пищу и кормят этим же мясом своих детей. Многие делают «запасы» и солят мясо в боченках.

Володарский район. В с. Рудое, оставив дома 3 малолетних детей, из села выехала единоличница Я. Не имея совершенно продуктов питания, по уговору со старшей сестрой 9-летний мальчик, убил 3-летнюю девочку (сестру), после чего отрезали у нее голову и в сыром виде ели мясо трупа.

Черняховский район. В с. Андрееве. Умер на почве недоедания бедняк — Ж. Труп находился в комнате в течение суток. Оставшиеся 2 детей — 8 и 11 лет совершенно не имели продуктов питания. 11-летний мальчик ножом вскрыл живот умершего отца, вынул внутренности и приготовил их, чтобы сварить. Об этом узнали соседи и своевременно труп был забран из квартиры.

Звенигородский район. В с. Гудзовка с целью получить мясо для питания единоличник Б. зарезал своего брата А. 14 лет. До этого Б. вместе с убитым А. зарезали меньшего брата И.— 12 лет. В процессе следствия было установлено, что убитые И. и А. весной 1932 г. убили свою меньшую сестру — 4 лет.

Скировский район. В с. Воробьевка. Колхозница Х., оставив дома 4 детей, ушла искать пищу для них. В это время 4-месячный ребенок умер и оставшиеся дети начали грызть в сыром виде труп умершего ребенка. Когда мать вернулась она разрубила на части труп умершего ребенка, сварила суп и накормила детей. Через 3 дня умер второй ребенок Х. 3 лет. Мясо трупа также употреблялось в пищу.

На второй день в этом же селе единоличница О. разрубила на части труп умершего 9-летнего ребенка, мозги изжарила и ими кормила остальных детей. Мясо трупа она посолила и сложила в бочку.

В отношении городов. Наиболее обострились за последнее время продовольственные затруднения в Киеве, Житомире, Умани, Белой Церкви, Василькове.

Привожу несколько фактов.

г. **Житомир**. Опухших на почве недоедания — 134 рабочих. До 1000 студентов вследствие тяжелых материально-бытовых условий ушли из вузов. На отдельных предприятиях были зарегистрированы волюнчные настроения среди рабочих. Смертность и опухания от голода особенно отмечены среди деклассированного элемента.

г. **Умань**. Зарегистрировано 120 случаев смерти на почве истощения. Отмечены факты опухания рабочих ударников с большим производственным стажем. На кладбище ежедневно находят непогребенными трупы, вывозимые туда родственниками.

По городу имеются свыше 100 семей красноармейцев, остро нуждающихся в продуктах питания. Отмечены случаи, когда на улицах от истощения падают прохожие. Участились случаи нападения на прохожих, у которых из рук вырывают пакеты с продуктами, причем в некоторых случаях милиция не в состоянии вести борьбу с этим явлением.

В первых числах марта были отмечены 3 случая, когда голодающие набрасывались на улицах на лошадей, тут же их убивали и мясо разбиралось для пищи. Так были уничтожены лошади Пиловецкого завода, Кочержанского колхоза и кооператива.

На квартиры военнослужащих по ночам приходят голодающие и настойчиво требуют «дать хлеба», угрожая при этом «выбить стекла и проч.»

Беспорядочность в связи с продовольственными затруднениями с каждым днем увеличивается как в городах, так и на селе. Родители, бросая хозяйства, уезжают из села и оставляют детей на произвол судьбы.

Значительно увеличались уголовные проявления (кражи, грабежи, вооруженные нападения). В одном только Сквирском районе ликвидировано 6 уголовных бандитских группировок.

Хочу обратить внимание на обострение продовольственных затруднений в г. Киеве.

Снабжение, особенно неорганизованного населения, и рабочих 2-й группы предприятий находится в ужасном состоянии. Привожу факты: рабочие Кожзавода № 6 Майбурда, беспартийный, Кулик, беспартийный и Чудновский, член КП(б)У, выносят из завода головки от кож, мездру и жарят для еды. Кожзавод № 6: работница Ягодка еже-

дневно приходит в столовую с 4 детьми, ходит от стола к столу и просит дать обедки для детей заявляя: «Вы не удивляйтесь, я мать, я должна спасти своих детей от голода».

В городе за последнее время ежедневно подбирают десятки трупов, а также десятки истощенных, часть которых в больницах умирает.

В январе подобрано	400 трупов
В феврале —»—	518 —»—
За 8 дней марта —»—	248 —»—

Кроме этого, в городе ежедневно подбрасывают — 100 и даже больше детей.

Обращает на себя внимание положение со снабжением пограничных районов (Эмильчанский, Городницкий и Олевский), где продовольственные затруднения также обострены. Острую нужду в продуктах питания ощущают рабочие фарфоро-фаянсовой промышленности. Имеется ряд случаев опухания рабочих на почве недоедания.

Меры приняты областью (организация питательных пунктов, выдача горячих завтраков, примерно около $\frac{1}{3}$ голодающих детей) — конечно не могут обеспечить необходимую помощь голодающим. Полученная продовольственная помощь явно недостаточна.

Следует обратить особое внимание на то, что если массовые случаи употребления в пищу суррогатов, кошек, собак, падали (даже сапных лошадей) не дали еще больших эпидемических заболеваний, то с наступлением оттепели мы можем стать перед фактом вспышки эпидемий (тиф, дизентерия и проч.).

С комприветом *Розанов*

ПА НП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1281. Арк. 42—48.

№ 185

ЛИСТ НАРКОМЗЕМУ УСРР ТА КИЇВСЬКОГО ОБКОМУ
ПАРТІЇ ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТУ КП(б)У ПРО ЗАХОДИ
ГОСПОДАРСЬКОЇ ТА ПРОДОВОЛЬЧОЇ ДОПОМОГИ
РАЙОНАМ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

14 березня 1933 р.

Киевским обкомом КП(б)У 9 марта послана Политбюро записка о продовольственном и хозяйственном положении в основных свеклосеющих районах.

Тов. Одинцовым 12 марта послана Политбюро записка о положении в районах: Уманском, Шполянском и Белоцерковском.

В дополнение к этому сообщаем, что 34-м основным свеклосеющим и вместе с тем зерновым районам необходима следующая помощь:

Семена

а) **Зерновые культуры.** Для обеспечения плана посева в колхозном секторе требуется отпуск семсуды в количестве 59,3 тыс. ц. Кроме того, требуется еще семсуда в количестве 48,8 тыс. ц для охвата колхозами тех площадей, какие не сможет засеять единоличник.

Таким образом всего требуется семсуды по зерновым в количестве 108,1 тыс. центнеров.

б) **Картофель.** Для обеспечения плана полевого посева картофеля в колхозах требуется семенная ссуда в количестве 348 тыс. центнеров.

в) **Вика-овес.** Для обеспечения кормового клина необходимо разрешить использовать в порядке семсуды 56,5 тыс. ц вики-овса, имеющиеся на Киевщине (в Заготзерно 24,5 тыс. ц и в Союзсеменоводе 32 тыс. центнеров).

Тягло

а) **Концкорма.** Для подкормки лошадей перед полевыми работами и во время весеннего сева, необходимо дополнительно отпустить 53 тыс. ц концкормов, исходя из расчета в среднем 1,5 ц на лошадь колхоза. Собрано колхозами 32 тыс. ц и уже отпущено фуражной ссуды тысячу центнеров.

б) **Трактора.** Учитывая, что в основных свекловичных районах колхозы должны посеять 190 тыс. га свеклы, а осенью глубокая пахота проведена на площади 128 тыс. га, необходим дополнительный отпуск тракторов.

Продовольствие

Для оказания минимальной продовольственной помощи населению необходимо отпустить на период с 1 апреля по 1 июля 260,6 тыс. ц хлеба в зерне, 22,6 тыс. ц крупы, 4,5 тыс. ц сахара и кроме того 113,9 тыс. ц картофеля. Отпуск сахара и крупы имеется ввиду исключительно для детского населения.

Кроме того необходимо разрешить самостоятельную заготовку картофеля и хлеба областным и районным организациям Киевщины в областях РСФСР, Белоруссии, Западной области и ЦЧО.

Секретарь обкома КП(б)У *Демченко*
Наркомзем УССР *Одинцов*

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2189. Арк. 133—135.

№ 186

ПОВІДОМЛЕННЯ ДПУ УСРР
ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТУ КП(б)У ПРО ТЯЖКИЙ
ПРОДОВОЛЬЧИЙ СТАН В с. ШАПАРСЬКЕ
НОВОПСКОВСЬКОГО РАЙОНУ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ЗАХОДИ
ДОПОМОГИ ГОЛОДУЮЧОМУ НАСЕЛЕННЮ

14 березня 1933 р.

В с. Шапарском, Новопсковского района из 230 хозяйств (212 колхозных и 18 единоличных) совершенно не имеет продуктов питания и голодает 190 хозяйств, которые употребляют в пищу мясо кошек и собак, разные отбросы и падаль.

Среди голодающих насчитывается 570 человек, опухших и больных.

За время с 1 января по 20 февраля умерло от голода 74 человека, в том числе 38 детей. Из числа умерших 5 человек единоличников, остальные колхозники, выработавшие от 200 до 700 трудодней, получившие в свое время по 550 г хлеба за трудодень.

Правление колхоза на неоднократные просьбы колхозников об оказании помощи, в этом отказывало, несмотря на наличие 170 ц зерновых отходов.

Райисполкомом оказана продпомощь в количестве 1 т зерна. Правлению артели предложено немедленно перемолоть 50 ц отходов и снабдить печеным хлебом, в первую очередь, особенно нуждающиеся семьи колхозников.

Зам. председателя ГПУ УССР *Леплевский*

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2189. Арк. 117.

ЗАПИСКА НАРКОМЗЕМУ УСРР
ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМИТЕТУ КП(б)У ПРО ГОЛОДУВАННЯ
ТА СМЕРТНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ У КИІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ
І НЕОБХІДНІСТЬ НАДАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ДОПОМОГИ

14 березня 1933 р.

В дополнение к моей записке от 12 марта о положении в Уманском и Белоцерковском районах, сообщаю полученную мною сегодня информацию от начальника ГПУ Киевской области т. Розанова о положении по области в целом.

Голодание, с его последствиями, имеем в 32—34 районах. По 16 районам имеем 123 зарегистрированных случая людоедства и трупоедства (в том числе 64 случая людоедства).

По Белоцерковскому району опухло 9603 человек (в том числе лежит 1525 человек).

По Букскому району голодает 3878 человек (в том числе лежит 3736 человек). За февраль и март умерло от голода 742 человека.

По Смелянскому району остро голодает 404 человека (в том числе опухло 203 человека).

По Переяславскому району опухло 1113 человек. Умерло от голода 238 человек.

По Богуславскому району голодает 1931 хозяйство.

В с. Песчаное Золотоношского района голодает 639 семей.

В с. Севастьяновка Христиновского района опухло 250 человек.

По Лисянскому району голодает 57 хозяйств (в том числе опухло 96 человек).

Эти данные являются лишь иллюстрацией, собранной по разным материалам. Учета не ведется.

В городах массовое нищенство и беспризорность. Голодает значительное количество рабочих. Опухло рабочих: Житомир — 134 человека, Белая Церковь — 20 человек завода «1 Мая»; Васильков — 25 человек кожевенного завода. В других городах положение не лучше.

По Киеву на улицах подобрано трупов: январь — 400, февраль — 518, за 10 дней марта — 249. В последние дни родители подбрасывают детей в среднем по 100 человек.

Сегодня вместе с Киевским обкомом КП(б)У закончу разработку вопроса о размерах необходимой помощи и завтра выезжаю в Харьков. Необходимо до рассмотрения вопроса в целом немедленно отпустить Киевщине серьезную продовольственную помощь, о чем я писал в предыдущей записке.

Положение здесь очень серьезное и требуются немедленные меры.

Нарком земледелия УССР *Одинцов*

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2189. Арк. 128—129.

№ 188

ІЗ ДОПОВІДНОЇ ЗАПИСКИ ЦК КП(б)У
ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТУ ВКП(б) ПРО ХІД
ПІДГОТОВКИ ДО ВЕСНЯНОЇ СІВБИ, ДЕЯКІ ПРИЧИНИ
ТЯЖКОГО ПРОДОВОЛЬЧОГО СТАНУ В РЯДІ ОБЛАСТЕЙ
ТА РАЙОНІВ РЕСПУБЛІКИ, ЗАХОДИ НАДАННЯ
ДОПОМОГИ ГОЛОДУЮЧИМ *

15 березня 1933 р.

Дней через 7—8 в южных районах Степи начнется сев. В настоящее время наряду с сообщениями о ходе подготовки к севу из всех областей поступают сообщения о тяжелом продовольственном положении и с требованием помощи.

1. Продовольственное положение

Если в прошлом году замалчивали о тяжелом положении в районах, то в этом году наоборот — всячески стремятся выпятить наиболее тяжелые случаи, собрать и обобщить цифры. В очень многих сообщениях проглядывает целевое назначение информации — получить помощь из ЦК. Само по себе это было бы правильно, если бы области и районы эти свои требования предваряли или хотя бы сопровождали собственной энергичной работой по мобилизации местных ресурсов для организации помощи. Но этого, как правило, нет.

Имеющиеся в ЦК КП(б)У сведения как от обкомов, так и по линии ГПУ о размерах голодовок крайне разноречивы. Это объясняется тем, что достаточно серьезной и трезвой оценки положения без замалчивания и замазывания, как равно и без преувеличений и паники в областях, как правило, еще нет.

Поступающие из разных источников сведения говорят о том, что бесспорно наиболее тяжелое положение создано в Днепропетровской области. Нужно сказать, что именно оттуда нам больше всего поступает информации о голодовках, об умерших и т. п., тогда как, например, по Одесской

---

* Не публикується та частина записки, де йдеться про безпосередню підготовку до весняної сівби.

области сообщений очень мало и если судить только по сообщениям, то следовало бы считать Одессу одной из самых благополучных областей. На самом деле это, очевидно, далеко не так, и если Днепропетровск слишком уж афиширует и выпячивает свое тяжелое положение, то Одесса, наоборот, многое замалчивает. Во всяком случае, несомненно, что наиболее тяжело в Днепропетровске, ибо пока что — 60 % всех сведений о количестве голодающих и больше 70 % зарегистрированных случаев смертей приходится на Днепропетровск. Из 49 районов в Днепропетровской области тяжелыми считаются 21 район. На втором месте по количеству сообщений о голодании стоит Киевская область, в которой особенно тяжелыми районами считаются 31. Здесь мы, несомненно, имеем очень серьезный рецидив прошлогодних голодовок в довольно широких размерах. Дальше по количеству пораженных районов идет Винница — 17, Донбасс — 11 районов, Одесса — 14, Харьковская — 9 районов. Всего по регистрации ГПУ по Украине охвачено 103 района. Едва ли все эти цифры о количестве районов правильно отражают действительное положение дела. Тут дело не в количестве районов, а в размерах и степени распространения голодовок в каждом районе. В этом отношении как между областями, так и между районами существует большая разница. Мы предприняли через аппарат ГПУ подытоживание всех поступивших сведений о голоданиях и смертях и дней через пять будем иметь более достоверную картину. По сравнению с прошлым годом и в отношении пораженных районов, как и в отношении колхозов, получается значительно более пестрая картина. Тут явно поражены районы с наиболее разложившимися колхозами и плохим ведением хозяйств. Основная часть голодающих это те, кто совсем не имел или имел очень мало трудодней, в особенности из числа многосемейных, а также одиночники. В особенности тяжело положение, так называемых «возвращенцев», т. е. тех, кто подчас вместе с семьями где-то бродил все время, а теперь в значительных количествах возвращаются обратно в свои села и колхозы. Вот почему голодающие имеются чуть ли не по всех районах, вот почему такое большое количество районов учтено в качестве тяжелых. Но солидную часть голодающих представляют также колхозники, хотя и выработавшие много трудодней, но получившие на руки очень мало хлеба. В этих районах 75—80 % выданного хлеба падает на общественное питание. Причем, конечно, относительно больше пострадали от общественного питания как раз хорошие колхозники, а в особенности тяжело многосемейным. Есть случаи, когда выданный на руки хлеб

отбирали обратно. Имеются также факты, когда очень многие колхозники и единоличники под влиянием паники хлеб попрятали и в тоже время голодают. По одной Днепропетровской области таких случаев обнаружено больше 50. Основная причина голода — плохое хозяйничание и недопустимое отношение к общественному добру (потери, воровство и растрата хлеба) в этом году перед массами выступает более выпукло и резко. Ибо в большинстве голодающих районов хлеба по заготовкам было взято ничтожное количество и сказать, что «хлеб забрали» никак невозможно. Это нужно сказать по отношению к большинству районов даже Днепропетровской области, тем более это выпирает, например, в Киевской области, где в этом году хлебозаготовки были совершенно ничтожны. Почему голодают в Киевской области, где хлебозаготовок мы в этих основных районах почти не брали. В этих районах был весной большой недосев яровых, была большая гибель озимых, а то, что собрали — проели на общественном питании, кто сколько хотел, а также растащили те, кто не работал. Здесь в самом тяжелом положении группа белоцерковских районов. Бывшие на местах товарищи рассказывают, что теперь о том, что «хлеб забрали» — на Киевщине почти совершенно не говорят, а винят себя за плохую работу, за то, что не сберегли хлеба, дали его растащить. В этом отношении, несомненно, имеется известный поворот среди колхозной массы, что сказывается в отношении к тем, которые не работали.

Однако это понимают далеко еще не везде и далеко не все колхозники. Уход из деревни, несмотря на чинимые препятствия, принял большие размеры. То, что голодание не научило еще очень многих колхозников уму — разуму показывает неудовлетворительная подготовка к севу как раз в наиболее неблагополучных районах. Необходимо сказать и о недостаточной политической работе наших партийных организаций, которые перед всеми этими тяжелыми фактами политики тушуются, теряются и не ставят вопросов достаточно остро о причинах этих тяжелых явлений и о том, что нужно делать, чтобы что-нибудь подобное не повторялось впредь.

Как организуется помощь? С точки зрения ресурсов лучше всех обеспечена Днепропетровская и Одесская области. Первая за все время вместе с магаром получила 1 млн. 400 тыс. пудов хлеба, а Одесская 1000000. Из нашего резерва в 200 тыс. пудов мы выдали Киеву 140 тыс. пудов, Донбасу — 40 тыс. пудов и АМССР — 20 тыс. пудов. Надо сказать, что Киев, Винница и АМССР имеют значительные возможности для мобилизации внутренних ресурсов, им разрешена

колхозная торговля, у них имеется ряд безусловно благополучных районов с хлебом. Но никакой серьезной работы до сих пор не налажено, главное устремление — получить помощь из центра. Особенно в этом направлении нужно указать на Винницу, которая безусловно имеет возможность справиться собственными средствами, однако, в этом направлении работы должными темпами не развивается.

Для продовольственной помощи нужен не только хлеб, а и другие продукты, овощи, картофель, мясо, жиры и т. п., а децентрализованные заготовки этих продуктов для нуждающихся районов идут из рук вон плохо.

Тяжелое положение создается в мелких городах на существующих там предприятиях. Это предприятия преимущественно третьего списка и фактически их не снабжали, так как их снабжение падало на ту часть мерчука, который не поступал. В результате имеются случаи опухания среди рабочих и вообще создается очень тяжелое положение. Уже второй месяц как некоторым городам (Зиновьевск, Бердичев, Житомир и др.) мы стали оказывать помощь за счет наших местных ресурсов, за счет усиления самозаготовок и т. п. В настоящее время помощь этим мелким городам мы значительно расширяем как по линии снабжения, так и общественного питания.

Уже в начале сева безусловно потребуются дополнительная продовольственная помощь Киевской области, Донбассу, АМССР, а также Днепропетровской, Харьковской и Винницкой областям. Эту помощь мы определяем в размере не менее 2 млн. пудов. Не меньше половины этого количества должно быть дано свекловичным районам для обеспечения обработки свеклы. Из указанного количества мы просим дать немедленно 300 тыс. т для Киевской области.

С. Косиор

ПА ИП при ЦК Компартіі України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1243. Арк. 159—163, 172.

ІЗ ІНФОРМАЦІЇ ВЕЛИКОЛЕПЕТИСЬКОГО РАЙКОМУ
ПАРТІЇ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОМУ ОБКОМУ КП(б)У
ПРО ГОЛОДУВАННЯ ТА СМЕРТНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ
В ОКРЕМИХ СЕЛАХ ТА НАДАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ
ДОПОМОГИ ПОТЕРПІЛИМ

15 березня 1933 р.

...Мы имеем случаи опухания колхозников и единоличников от недоедания, в то же время мы имеем случаи, когда у опухших открывают ямы с хлебом, характерные примеры: кулачка Куценко Красного сельсовета ходила просила хлеба, начала пухнуть от голода, в это же время у нее открыли яму с хлебом, в которой было 45 ц хорошей посевной пшеницы. Единоличница Петручка Зеленого № 1 заявляла, что у нее дети умирают от голода и в то время у нее открыли яму, в которой было 45 пудов хлеба. Бригадир колхоза «Прогрес» М. Лепетихского сельсовета Довгиль ходил в сельсовет просить хлеба, заявлял, что он и его семья уже 7 суток сидят голодные, а у него открыли две ямы с хлебом, также имеются еще ряд аналогических примеров. Имеет случай отравления суррогатами, впоследствии чего и в коммуне «Пролетарий» Первомаевского сельсовета один случай смертности от отравления суррогатами.

Сейчас голодовка увеличилась, особенно по таким сельсоветам: Зеленое № 1, Рубановка, М. Лепетиха и Бабино. В районе имеется увеличение смертей по сравнению с прошлыми месяцами, так: в сентябре 1932 года всего умерло 91 человек, октябре — 111 человек, ноябре — 91 человек, в декабре — 97 человек, в январе 1933 года — 104 человека и в феврале — 202 человека. По одному сельсовету Зеленое № 1 за 11 дней марта месяца умерло — 55 человек. Из них от голодовки — 27 человек, из коих колхозников 18 человек, единоличников 5 человек и кулаков 3 человека.

Председатель сельсовета т. Савранский, бывший районный работник, и секретарь партячейки т. Ткаченко не ставили в известность РПК до 12 марта, а сами занялись только учетом пухлых и «слабых» по селу. Кроме этого в этом селе были случаи, когда трупы лежали в квартирах по несколько дней, не хоронились, а на кладбище обнаружен не зарытый труп ребенка. О своевременном получении продовольственной ссуды ни председатель сельсовета, ни секретарь партячейки не беспокоились. Для этого села было отпущено продовольственной ссуды гораздо больше, чем другим. Им было извест-

но, что 81 пудов муки они могут забрать в райсобесе. Постановлением бюро РПК, секретарь партячейки Ткаченко и председатель сельсовета Савранский исключены из партии и принято ряд мероприятий для ликвидации такого положения в селе.

В Днепрянском сельсовете (сельсовет при райцентре) одной девушкой П., которой 19 лет, зарезана 7-летняя девочка (П-ва), порезана на куски, часть которых не найдены, по выяснению, оказалось, они съедены. Пока ГПУ установлено, что это сделано на почве голодовки. Совершившая преступление П. и пострадавшая П-ва не члены колхоза. Имеем несколько случаев кражи лошадей, которых находили уже зарезанными. В одном случае в с. В. Рогачик украл и зарезал лошадь кулак, в другом случае в с. М. Лепетихе украли колхозники.

Продовольственная помощь, которую получили колхозы, подняла настроение нуждающихся, многие начали хорошо работать в колхозах. На 15 марта открыто 27 детских ясель, охвачено детей яслями 750 человек. Ряд колхозов приступили к работе по уничтожению сорняков на полях, если мы не имели еще данных о проделанной работе, то все же можно отметить сейчас о хорошем выходе колхозников на эту работу.

Для успешного окончания перевозки посевного материала нужна помощь извне (получили распоряжение обкома — Каменка помогает 100 подводами).

Учитывая плохое состояние конского состава в районе, что затрудняет посев и может его затянуть, я повторяю, что если у Вас есть хоть какая-нибудь возможность, то надо нам тракторный парк увеличить.

В районе все еще ощущается большой недостаток в кадрах, особенно в низовых партработниках, которых нам надо срочно прислать.

Транспорт в районе никуда не годится, вернее его совершенно нет, учитывая, что до ближайшего сельсовета (кроме М. Лепетихи) от райцентра 30—40 км, как видите, необходимы машины для района очевидно, а кроме машин необходимо иметь еще 6—7 велосипедов, что облегчит руководство в районе.

Секретарь В. Лепетихского РПК *Кайоткин*

Партархів Херсонського обкому Компартії України. Ф. 104. Оп. 1. Спр. 119. Арк. 9. зв., 10, 10 зв.

№ 190

ЛИСТ ВЕЛИКОЛЕПЕТИСЬКОГО РАЙКОМУ КП(б)У
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ СЕКРЕТАРЯМ ПАРТІЙНИХ
ОСЕРЕДКІВ ТА ГРУП ПРО НАДАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ
ДОПОМОГИ СІМ'ЯМ ВІЙСЬКОСЛУЖБОВЦІВ

15 березня 1933 р.

По маючимся відомостям встановлено, що в районі мають місце факти голоду, що впливає на політично-моральний стан бійця.

РПК зобов'язує персонально секретарів партосередків, партгруп та уповноважених РПК негайно перевірити ці факти і при виявленні дійсно голодовки сімей червоноармійців, організувати видачу харчової допомоги таким (сім'ям червоноармійців-колгоспників з фондів харчової допомоги для колгоспного активу, сім'ям червоноармійців-одноосібників з фонду, що їх одержала сільська рада для допомоги сім'ям червоноармійців).

Харчову допомогу сім'ям червоноармійців видавати в залежності від участі сімей червоноармійців та перемінників в роботі по підготовці до весняної сівби.

Секретарі партосередків, партгруп та уповноважених РПК, мусять вжити всіх заходів, щоб не було ні жодного випадку опухання чи голодовки серед сімей червоноармійців.

Секретар РПК *Кайоткін*

Партархів Херсонського обкому Компартії України. Ф. 104. Оп. 1. Спр. 121. Арк. 2.

№ 191

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА
НОВОПСКОВСЬКОГО РАЙКОМУ ПАРТІЇ ДОНЕЦЬКОМУ
ОБКОМУ КП(б)У ПРО ПРОДОВОЛЬЧІ ТРУДНОЩІ
В СЕЛАХ І КОЛГОСПАХ РАЙОНУ ТА НАДАННЯ
ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ

16 березня 1933 р.

В ранее посланной докладной записке о продовольственных затруднениях в отдельных селах и колхозах района, дополнительно сообщая. Что несмотря на ряд принятых мер со стороны райорганизаций по оказанию продовольственной помощи голодающим колхозникам из местных ресурсов и полученных с области 8,8 т хлеба, в районе по селам имеют-

ся случаи голодания. По проверенным фактам, голодания отдельных колхозников и единоличников: членами бюро, работниками ГПУ и самим лично, на сегодняшний день установлено факты голодания, опухания и смертности от голода по следующим сельсоветам: Шапарск, Лизино, Целуйково, Луб'янка, Булавиновка, Заводянка, Риб'янцево, Конопляновка, Паньковка, 2-я Белокуракино, Макортетино, Заиковка, Каравано-Солодкий, Ново-Росош, Писаревка, и Курячевка, т. е. из имеющихся 34 сельсоветов в районе в 18 сельских советов имеются такие факты в одних селах в меньших размерах, в других в больших, как-то:

В селе 2-й Белокуракино нуждается в срочной продовольственной помощи 502 человека из них: колхозников 205 человек. Единоличников 297 человек, многие из них лежат уже опухшие от голода. Умерло за январь, февраль и половину марта 94 человек. Колхозников 38 человек. Единоличников 40 человек и кулаков 15 человек. Голодные колхозники и единоличники употребляют в пищу павших лошадей, кошек, собак, старую кожу, в этом селе 15 марта 1933 года, обнаружено у единоличницы, беднячки М., муж которой исчез неизвестно куда месяц тому назад, за период февраля м-ца умерло двое детей, из которых два трупа было съедено матерью и 20-летней дочкой и 3-го 16-тилетнего сына зарезали под 15 марта 1933 года с целью употребления в пищу.

На место для расследования выехал начальник райотдела ГПУ т. Еременко для проведения соответствующей работы — председатель РИК т. Роечко.

С. Курячевка от голода лежит 40 человек, умерло в марте 12 человек.

С. Лизино с 22 февраля по 10 марта 1933 г. умерло 63 человека. Случаи смертности установлены, что мрут не только от голода, но и от употребления пищи разных суррогатов, отходов, которые имеют большой процент засоренности семян разных трав, а также от простуды. Умиряют в большинстве старики 50 лет и выше, дети, в меньшей степени подростки и средних лет. Из всех проверенных фактов голодания колхозников и единоличников в большинстве: лодыри, симулянты, имеющие мало трудодней в колхозе и не обрабатывающие своих огородов, ездившие на заработки в ЦЧО, Донбасс, совхозы, а на зиму возвратившиеся на село, но есть и хорошие колхозники, как-то: колхозник Пономаренко Андрей, бедняк, семья имеет 5 человек, выработал 492 трудодня, получил 6 ц хлеба, сейчас выявлено, что вся семья голодает. Есть случаи проведения инсценировки голодания в селе 2-м Белокуракино, единоличница Рудяшкина притворилась, что она голодает

и у нее нашли яму, где было 2 ц ржи и кукурузы. Замечается бездушное отношение населения и даже отдельных сельских руководителей как к голодающим, так и умершим. В с. Курячевке 8 человек умерших лежало несколько дней. В с. Писаревке 12 человек несколько дней лежали, а затем захоронили в одну яму.

Нами сейчас приняты все меры к недопущению таких явлений. В отношении голодающих мы принимаем все меры к устранению таких на селах и колхозах путем изыскания всех местных продовольственных ресурсов в колхозах, кооперации и в райцентре. Кроме использования отходов и овощей в колхозе, с райцентра выдали нуждающимся колхозам 350 пудов муки из пшеничных отходов, 350 пудов муки из полученных 8,8 т хлеба, 18,1 т картофеля, 5,6 т буряков и т. д., организовали общественное питание бригадам в колхозах и наиболее пораженных селах (Шапарское, Лизино, Целуйково) организовано горячие завтраки при школах, в менее пораженных селах выдают колхозникам помощь на руки, помощь оказываем тем, кто действительно нуждается после тщательной проверки. Помощь, какую оказываем, имеет положительные результаты, как-то, в Шапарском, Лизино, Целуйково, Солодково положение гораздо улучшилось. Сейчас также в тех селах, где имеются массовые голодания организуем общественное питание в колхозах по бригадам, где в незначительном количестве помощь выдаем на руки.

Секретарь Новопсковского РПК *Повстаный*

Партархів Донецького обкому Компартії України. Ф. 326. Оп. 1. Спр. 130. Арк. 28—29.

№ 192

ІЗ ДОПОВІДНОЇ ЗАПИСКИ ВІННИЦЬКОГО ОБКОМУ
ПАРТІЇ ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТУ КП(б)У
ПРО ПРОДОВОЛЬЧІ ТРУДНОЩІ В ОБЛАСТІ ТА ЗАХОДИ
НАДАННЯ ДОПОМОГИ ГОЛОДУЮЧОМУ НАСЕЛЕННЮ

18 березня 1933 р.

Продовольственное положение в городах и местечках

Такое положение в ряде сел и колхозов усугубляется еще исключительно тяжелым положением со снабжением в городах и местечках области, где за последнее время резко увеличились случаи заболевания безбелковой отечностью и смертности.

Бердичев — по предварительным данным по 9 предприятиям зафиксировано 239 случаев опухания (1-й госкож. — 72, обувная — 60, «Прогрес» — 50, Швейная — 2, «Красная Звезда» — 30, чулочная — 24, завод «Комсомолец» — 10, мебельная — 5, 1-ая больница — 4). На двух предприятиях имело место три случая обморочного состояния, из них 1 при доставке в больницу скончался. На почве недоедания умерло 5 рабочих. В детском доме умер 31 ребенок.

Винница — на трикотажной фабрике отмечено 6 случаев опухания на почве недоедания.

Проскуров — зафиксировано 22 случая опухания, а также случаи, когда отдельные рабочие семьи питаются суррогатами, картофельной шелухой и т. д.

На Понинковской бумажной фабрике отмечен 41 случай опухания на почве недоедания.

В Немирове — за последние два месяца отмечено 7 смертных случаев от недоедания и 20 голодающих семейств.

В Чуднове — в еврейской школе имело место два случая смертности детей на почве недоедания.

Значительно участились случаи подбрасывания детей: в Бердичеве за 14 дней подбросили 18 детей, в Виннице за 12 дней 13 детей, в Жмеринке за 16 дней 11 детей, в Казатине за 11 дней 18 детей, всего за 20 дней по 9 пунктам имело место 105 случаев подбрасывания детей.

В связи с продовольственными затруднениями имеются массовые случаи оставления студентами учебных заведений.

Проскуров за полтора месяца по 5 учебным заведениям оставили учебу 160 человек, Тульчин по 4 учебным заведениям — 15. Бердичев по 5 учебным заведениям — 343 человека, Винница — 200 человек.

Для более подробного освещения вопроса со снабжением в городах приводим следующие данные облснаботдела:

1. Всего рабочих и приравненных к ним совместно с иждивенцами имеющих право на снабжение составляет:

Список № 1 — основных	1851	—	потребность	—	30 т муки
прочие	2680	—	»	—	16,7 т муки
Список № 2 — основных	31596	—	»	—	448,7 —»—
прочие	31676	—	»	—	196,3 —»—
Список № 3 — основных	50500	—	»	—	507,0 —»—
прочие	36580	—	»	—	146,2 —»—

Таким образом фактическая потребность для снабжения городов по всем контингентам на 154881 человек составляет 1344,9 т в месяц или 4034,7 т в квартале.

Обснабом выделено всего на квартал 2387 т, а покрыто фактически 1841,1 т.

По отдельным месяцам это распределяется так:

	План	Выполнение
Январь	694,7 т	518,0 т
Февраль	754,0 т	796,5 т
Март	939,2 т	526,6 т
	<hr/>	<hr/>
Всего:	2387,9 т	1841,1 т

Уменьшение фондов, отпускаемых Наркомснабом, привело к нарушению установленных норм особенно по списку № 2 и 3, например:

По списку № 2 — на рабочего причитается 700 г	выдается 500 г
на иждивенца	» 200 »
По списку № 3 — » рабочего	» 200 »
» иждивенца	» —

Необходимо отметить, что учет отпускаемых продуктов в областных организациях и реализация нарядов поставлена неудовлетворительно, вследствие чего продукты занаряженные предприятиям получаются в значительно меньшем размере, например: по данным облснаба Понинковской фабрике занаряжено в I квартале 2160 кг сахара, а фактически облпотребсоюзом отпущено 360 кг, крупы 2,7 тыс. кг, рыбы 1,2 тыс. кг — ничего не выдано, а по линии плодоовощи занаряжено разные соляные продукты — 3,6 т, из коих ничего не выдано.

Общественное питание. По 9 организациям ГРК охвачено 5 тыс. человек или 33 %, по линии ЗРК охвачено 1,7 тыс. человек или 40 %.

Резкое ухудшение рабочего снабжения нашло свое выражение и в общественном питании. Централизованное снабжение в общественном питании занимает 3 %, а по отдельным продуктам к минимальной потребности мука — 37 %, крупа — 15 %, жиры — 5 %, рыба — 3 %, мясо — 0 %.

Твердой подсобной продовольственной базы на предприятиях не имеется. План по децзаготовкам выполнен крайне неудовлетворительно в результате чего мы имеем: удорожание обедов и резкое понижение качества их, в частности калорийности.

Кустари. Тяжелое продовольственное положение привело к снятию кустарей со снабжения. Из 29 тыс. кустарей по области работают в промартелях 23 тыс. Линией обществен-

ного питания облпромхарчсоюза охвачено — 6280 человек и около 2 тыс. охвачены столовыми при артелях, таким образом, общественным питанием, т. е. обедом без хлеба охвачено 8,208 человек, остальная часть кооперированных кустарей — 14 тыс. человек ничем не снабжаются.

Отсутствие собственной продовольственной базы усугубляет положение общественного питания, которое привело к большим убыткам, что частично покрывается системой кооперации, а также к ухудшению качества обедов.

Решение ЦК КП(б) У и СНК об уравнивании кустарей работающих в артелях погранполосы в области снабжения с рабочими невыполнено. Наоборот в I квартале 1933 г. положение еще ухудшилось и со снабжения были сняты и та часть кустарей, которые немного снабжались.

В ряде районов — Бердичев, Винница, Могилев, Проскуров есть случаи, когда кустары, приходя на работу в артель, не могут работать из-за слабости, истощенности на почве недоедания.

Еще хуже положение деклассированной бедноты, в частности еврейской, в местечках области, среди которой отмечены немало случаев опухания на почве недоедания и смертности.

Поступление хлеба на рынок в связи с объявлением свободной торговли * остается незначительным и пока ни в какой мере не смягчает продовольственных трудностей в городах и местечках. Сейчас в связи с наступлением распутицы, а следовательно и сокращением подвоза положение в городах еще более ухудшается.

Мероприятия помощи

В целях оказания продовольственной помощи нуждающимся районам обкомом предприняты следующие мероприятия.

В соответствии с директивами, данными обкомом на места, развернута работа по оказанию социалистической взаимопомощи между колхозами, мобилизация ресурсов питания как внутри колхозов, так и колхозников, а также путем проведения децентрализованных заготовок (хлеба, картофеля, мяса, жиров, овощей) с прикреплением нуждающегося района к району находящемуся в более благополучном состоянии.

---

* 17 лютого 1933 р. РНК СРСР та ЦК ВКП(б) дозволили комерційну торгівлю хлібом у Вінницькій та Київській областях, АМСРР.

Внутрирайонная соцпомощь. Материалы районов о количестве мобилизованных в колхозах и у колхозников продовольственных ресурсов сейчас лишь начинают поступать в обком. По неполным данным, поступающим из районов, на местах уже приступлено к оказанию помощи изыскания продуктов на месте, например: 1) в Вороновицком районе районными организациями образован фонд, составляющий 90 ц зерна, причем 75 ц отпущено нуждающимся колхозам; 2) в Копайгородском районе оказана помощь 6 селам и выдано 20 ц; 3) в Жмеринском районе образован фонд в размере 7 т, из них выдано для 4 сел 409 кг; 4) в Любарском районе мобилизовано 1346 ц разных продовольственных продуктов и организовано горячие завтраки в школах 19 сел; 5) в Гайсинском районе мобилизовано 10,5 т хлеба для детского питания и помощи голодающим.

Межрайонная соцпомощь. Внутри области организована семенная соцпомощь колхозами районов благополучных, колхозам района находящихся в тяжелом положении в размере 9450 ц.

Организация детского питания. В соответствии с директивами обкома развернуты по линии Красного Креста пункты детского питания на 6 тыс. детей, с тем чтобы до 1 апреля развернуть дополнительную сеть еще на 4 тыс. детей. В первую очередь включены районы, оказавшиеся в особенно тяжелом продовольственном состоянии.

Внутри районов детское питание организуется в особенно нуждающихся селах с тем, чтобы в том селе, где организуется детское питание, было бы охвачено не менее 100 детей. Обслуживание детей будет производиться в основном силами колхозниц.

Норма продуктов на одного ребенка вследствие незначительных ресурсов установлена: хлеба печеного — 100 г, сахара — 25 г, повидла — 20 г, круп — 30 г, картофеля — 150 г, овощей — 20 г, мяса — 30 г, жиров — 20 г.

Для питания детей нами уже мобилизовано из скудных фондов области следующие продукты: муки — 18 т, сахара — 4,5 т, картофеля — 25 т, круп — 6 т, повидла — 3,5 т.

Что касается необходимого количества жиров и мяса для питания детей, то из отсутствия таковых настоящее время выдача не производится.

Во вторую очередь до 1 апреля намечено открытие дополнительной сети на 4 тыс. детей со включением следующих районов: Бердичевского, Гайсинского, Песчанского, Чудновского, Станиславчикского.

Усиление общественного питания в городах и оказание

продпомощи районам. Для усиления питания в городах и помощи районам нами использован картофель, оставшийся в количестве 1000 т. Указанный картофель распределен следующим образом: 363 т — для общественного питания городов и предприятий пограничной полосы, 290 т — для нуждающихся районов, 200 т — для питания детей по линии Красного Креста, в резерве оставлено 147 т. Кроме картофеля изыскано и распределено для общественного питания: поваренная соль — 30 т, солений — 150 т.

Организация диетпитания на промпредприятиях. В промцентрах области, где имеются случаи заболевания на почве недоедания среди рабочих, организованы диетические столовые для усиления питания: Бердичев на 150 человек, Полонное — бумфабрика — 150, Дзержинск — фаянсовый завод — 100 человек, Славута — 75 человек, Тульчин — 50 человек, Могилев — 50 человек.

В этих местах для детей рабочих организованы дополнительные ясли на 150 детей, детсады на 200 детей и школьные завтраки на 500 школьников.

Облстрахкассой отпущено в эти районы 300 мест в дома отдыха.

Децентрализованные заготовки. Кроме указанных мероприятий, проводится работа по децентрализованной заготовке. Проведение децентрализованных заготовок возложено на потребкооперацию. В прикрепленные районы для децзаготовок командированы ответственные руководители районного исполнительного комитета, 3—5 колхозников из района, находящегося в тяжелом продовольственном положении...

Секретарь Винницкого обкома КП(б)У *Чернявский*

ПА ИП при ЦК Компарті України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 1289. Арк. 155—159.

№ 193

ПОСТАНОВА КИЇВСЬКОГО ОБКОМУ КП(б)У
ПРО НАДАННЯ ДОПОМОГИ МОЛОКОМ ДІТЯМ ТА ХВОРИМ
У СКВИРСЬКОМУ, БІЛОЦЕРКІВСЬКОМУ
ТА ВОЛОДАРСЬКОМУ РАЙОНАХ ОБЛАСТІ

18 березня 1933 р.

Ввиду исключительно тяжелого продовольственного положения в Сквирском, Белоцерковском и Володарском районах, приостановить в этих районах сдачу молока заготовительными организациями, обратив его до ликвидации явле-

ний голода исключительно на питание детей и госпитализированных больных.

Секретарь обкома КП(б)У *Демченко*

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2189. Арк. 172.

№ 194

ІЗ ПОСТАНОВИ КИЇВСЬКОГО ОБКОМУ КП(б)У ПРО ПОСИЛЕННЯ РОБОТИ ПАРТІЙНИХ, РАДЯНСЬКИХ ТА ГОСПОДАРСЬКИХ ОРГАНІВ ПО НАДАННЮ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ ТА ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ КЕРІВНИКІВ ЗА ЗДІЙСНЕННЯ ЦИХ ЗАХОДІВ

19 березня 1933 р.

Ввиду того, что в ряде районов: Бабанском, Белоцерковском, Сквирском и др., как это выявилось и при объезде членов бюро, безобразно организовано оказание помощи голодающим,— обязать РПК немедленно представить отчет о мерах воздействия и репрессиях, какие были приняты РПК в отношении сельсоветов, колхозов и отдельных работников за бездушное отношение к нуждающимся в помощи, нереализацию нарядов отпущенных областью и неиспользование местных ресурсов, как-то: молоко, овощи, местные отходы.

В связи с систематическим нарушением рядом районов решений бюро обкома о помощи, в частности решения от 22 февраля, а также проявления самого безобразного отношения со стороны отдельных сельсоветов и колхозов, заключающегося в непредоставлении необходимой помощи и мобилизации для этой цели ресурсов, могущих быть мобилизованными на месте,— предложить судебным-следственным органам и органам ГПУ немедленно приступить к выявлению виновных в этих безобразных фактах и в отношении должностных лиц и общественных организаций, не оказывающих помощи, начать судебное преследование. Особые меры предпринять против лиц, ведущих провокационную работу на почве этих явлений и стремящихся нарушить на этой основе революционный правопорядок.

Обязать РПК организовать помощь нуждающимся детям молоком, с тем, чтобы каждый ребенок ежедневно получал полстакана молока.

Обязать РПК в первую очередь оказывать помощь семьям красноармейцев и красных партизан, добившись такого поло-

ження, чтобы ни одна семья красноармейца в районе не нуждалась.

Ввиду того, что в Бабанском районе лица, нуждающиеся в помощи и находящиеся в лежачем состоянии, не были госпитализированы, — бюро Бабанского РПК поставит на вид.

Сделать всем РПК последнее предупреждение, что допущение с их стороны случаев непроведения госпитализации повлечет за собой применение репрессий вплоть до предания суду.

Обязать РПК представить сведения о количестве нуждающихся колхозников, имевших много трудовней.

Секретарь обкома КП(б)У *Демченко*

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2190. Арк. 1—2.

№ 195

ІЗ ДОПОВІДНОЇ ЗАПИСКИ ПРИЛУЦЬКОГО РАЙКОМУ ПАРТІЇ ЧЕРНІГІВСЬКОМУ ОБЛПАРТБЮРО КП(б)У ПРО НАПРУЖЕНИЙ СТАН З ПРОДОВОЛЬСТВОМ В РАЙОНІ, НАСТРОЇ НАСЕЛЕННЯ ТА ЗАХОДИ ЩОДО НАДАННЯ ДОПОМОГИ ПРОДУКТАМИ ХАРЧУВАННЯ

19 березня 1933 р.

В додаток до нашої доповідної записки, що ми її надіслали в обком 14 березня, повідомляємо, що важкий продовольчий стан в районі, особливо по колгоспах, охоплює чим даліше більшу кількість колгоспників.

В селі Яблунівці, куди я особисто з начальником райвідділу ДПУ виїжджав 14 березня для перевірки дійсного стану з харчуванням окремих колгоспників, нами виявлено слідує:

Замість 27 голодаючих, про що ми сповіщали доповідною запискою, нами виявлено 111 сімей з загальною кількістю 487 чоловік, тобто до 20 % всіх колгоспників фактично зовсім не мають чого їсти і систематично голодують, при чому 45 голодаючих сімей з кількістю 148 колгоспників перебувають в надзвичайно важкому стані, остаточно знесилені і опухлі від голоду. В числі опухлих є ударники:

1. Брешко Федір, сім'я складається з 3-х осіб — виробила 300 трудовнів						
2. Шавро Іван	»	»	з 5	»	»	200 »
3. Пустосвіт Тимофій	»	»	з 8	»	»	700 »

4. Вовк Степан сім'я складається з 6-и осіб — виробила 400 трудоднів (член партії з 27 р.)
5. Горбач Петро (бувний голова колгоспу — активіст)
6. Холодницький Микола — батрак (останній від голоду на порозі смерті).

При виявленні на місці в колгоспі внутрішніх харчових ресурсів виявлено, що на харчування може бути витрачено 180 пудів різних відходів і непридатного на посів насіння.

Нами вжито на місці заходів для перемогу цих відходів і зараз з цих ресурсів управа колгоспу видає допомогу голодаючим колгоспникам. Мушу зазначити, що ця допомога зовсім недостатня. Розв'язати питання з забезпеченням харчуванням для більш-менш нормального проведення посів-кампанії управа колгоспу без сторонньої допомоги не зуміє...

Нами дано настановлення управі колгоспу в першу чергу видавати постійну харчову допомогу тим колгоспникам, що не виходять на роботу по причинах відсутності харчів.

Для виявлення дійсного стану з харчовими труднощами в колгоспах, ми через спеціально виділених представників РПК перевели вибіркве обслідування стану колгоспників по 20-ти сіл'радам, причому виявлено сімей, що потребують негайної допомоги — 797. В цих сім'ях налічується дорослих 1050 чоловік і дітей 1800 чоловік.

Більшість з цих сімей крайнє виснажена з голодними отьоками і опухлі, останнім часом із складу цих сімей умерло від голоду 25 чоловік. Виявлено хворих, які не в змозі ходити і потребують крім харчування також і медичної допомоги — 547 чоловік, опухлих від голоду 275. Із загальної кількості виявлених, що перебувають в гостро скрутному продовольчому стані, ходять на роботу тільки 303 чоловік, останні 747 на роботу зовсім не ходять. В обстежених нами колгоспах виявлено, що 25 сімей зовсім вийшли з колгоспів і виїхали невідомо куди для шукання, як зазначають колгоспники, «порятунку від голодної смерті».

Стан з харчуванням в місті теж надзвичайно поганий, особливо серед декласованої міської бідноти, а також на підприємствах кустарно-промислової кооперації, де робітники зовсім не одержують хліба і серед цих робітників, за даними

управ виробничих артілей, є 41 опухлий і більше 50-ти чоловік хворих на ґрунті голоду, що на роботу зовсім не ходять...

Треба відмітити, що значна частина робітників на підприємствах із схудалим обличчям, часто трапляються обмороки під час роботи. Останнім часом помічається велика кількість захворювань і збільшується смертність. Про це свідчать дані страхової каси. Так, коли в жовтні минулого року на 100 застрахованих мали захворювань 40, то в лютому — 60. На похорони в листопаді місяці видано 15 допомог, в грудні — 24, в січні — 44, в лютому — 50. За 15 днів березня — 30, крім того, що витрачено підприємствами на місці і не подано відомостей до страхкаси.

Значно погіршав стан громадського харчування. Громхарч крім капусти, а інколи круп, майже нічого не дає. Жири майже зовсім відсутні. Допомога, що надається голодаючим сім'ям з боку адміністрації — видача додаткових обідів, відпуск продуктів, що заготовляються децентралізованим порядком, грошова допомога профорганізації, безповоротні ссуди по КВД * і таке інше являється зовсім недостатньою.

Норми видачі хліба в місті складають 200—300 г на робітника та службовця (родини робітників і деяких категорій службовців хліба зовсім не одержують).

У зв'язку з поганим станом громадського харчування, незабезпечення хлібом родин робітників, на підприємствах спостерігаємо нездорові настрої серед робітників і велику плинність робочої сили, що відбивається на виконанні промфінпланів.

На панчішній фабриці, де стан погіршується ще і тим, що фабрика протягом двох місяців не виплачує утримання, внаслідок відсутності обігових коштів, мали факти небажання робітників стати до роботи і вимоги покращити стан харчування.

Теж саме мали і на фабриці взуття.

Ми проводимо такі міроприємства: в колгоспах мобілізовано всі внутрішні ресурси і по мірі можливості даємо допомогу тим колгоспникам, що не мають чого їсти. По лінії Українського Червоного Хреста в Яблунівці і Рудівці, де найбільш важкий стан, організуємо дитячі ясла для охоплення дітей голодаючих колгоспників, але потрібно зазначити, що харчових ресурсів Українського Червоного Хреста немає і такі повинні бути утворені з місцевих ресурсів колгоспів, а ці ресурси занадто обмежені і навіть не в повній мірі

---

* Каса взаємодопомоги.

можуть забезпечити ясла лише на час весняних робіт. У місті утворені комісії для обліку всіх харчових ресурсів у всіх організаціях та установах.

Однак, мусимо відзначити, що задовольнити навіть мінімальні потреби тих робітників і колгоспників, що опинилися у важкому продовольчому стані, ми не в змозі за відсутністю хліба.

Просимо негайної допомоги облоргбюро.

Секретар Прилуцького РПК *Робенко*

Партархів Чернігівського обкому Компартії України. Ф 470. Оп. 1 Спр. 77 Арк. 167 - 171

№ 196

ПОСТАНОВА ЦК ВКП(б) ПРО ПОЛІПШЕННЯ ПОСТАЧАННЯ ХЛІБОМ РОБІТНИКІВ ТА СТУДЕНТІВ НА УКРАЇНІ

20 березня 1933 р.

1) Начиная с апреля уменьшить на 14 тыс. т зачет хлеба из гарнцевого сбора в план снабжения Украины, доведя до 10 тыс. т в месяц вместо 24 тыс. т в марте.

2) Обязать ЦК КП(б)У дополнительный фонд хлеба из централизованных источников в количестве 14 тыс. т в месяц обратить на улучшение снабжения студентов и мелких городов, а также мелких предприятий в крупных городах, в первую очередь в г. Киеве.

Секретарь ЦК ВКП(б) *И. Сталин*

ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС. Ф 17 Оп. 3. Спр. 918. Арк. 24

№ 197

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА УМАНСЬКОГО РАЙКОМУ ПАРТІЇ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТУ КП(б)У ПРО ТЯЖКИЙ ПРОДОВОЛЬЧИЙ СТАН У МІСТІ ТА СЕЛАХ РАЙОНУ І ЗАХОДИ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ.

20 березня 1933 р.

В нашому районі недоїданням і в зв'язку з цим опуханням охоплено 29 сіл та місто Умань. По селах нараховується 6411 чоловік та по місту — 775 чоловік.

Для надання допомоги нами мобілізовано місцеві ресурси

в кількості 3689 кг борошна і видано в села, 816 кг цукру, 412 кг цукерок, отримано для сіл першу допомогу — 9 т і розподілено по селах, отримано другу допомогу 45 т і теж 40 т розподілено по селах (розподіл допомоги по селах дивись табл. I, II, III).

Допомога видається на руки сім'ї, тим що не можуть ходити заносять додому.

Для дітей по 25 селах організовано харчпункти, частково по школах, а в більшості в окремих приміщеннях, куди зібрані безпритульні діти, а ті, що мають батьків, приходять харчуватись. Дітям, що не можуть ходити, приносять піонери, школярі їжу додому. Крім того організовано в місті додатковий дитбудинок на 100 дітей, для сільських у с. — Текуче на 150 дітей, організовано 11 дитясел на 400 дітей, з них 5 ясел — Комітетом Українського Червоного Хреста.

Зараз приступили до організації стаціонарів в 14 селах на 300 чоловік. До кожного стаціонару надсилаються лікар та сестра, що будуть працювати в стаціонарах та надавати допомогу й поради хворим поза стаціонаром. Виділено для стаціонарів крім місцевих ресурсів 1000 пудів гречки та 30 пудів цукру.

Частина опухших і зовсім хворих одужує, стан їх кращає, але кількість не зменшується в деяких селах: Черповоди, Фурманка, Городецьке навіть збільшується бо опухають нові, що не мають харчів.

Смертність на ґрунті недоїдання зменшилась. Випадків людодіства — 18, труподіства — 2.

В місті родин робітників опухших, яким надається меддопомога — 103 в них 412 душ, декласованої людності — 93, родини — 359 душ, хоч це не повні дані, бо не взято в рахунок поодинокі випадки, частково недоїдаючих та не перевірено все місто.

Серед школярів міста виявлено понад 400 дітей, що недоїдають, з них більшість опухлих.

Збільшується ввесь час безпритульність, що йде за рахунок міста й села як Уманського району так і сусідніх районів

Для допомоги по місту нами вжито таких заходів: організовано їдальню для видачі безкоштовних обідів на 400 осіб. Організовано їдальню на 250 дітей.

Робітникам з виробництва недоїдаючим та опухшим видано 100 пайків кожний пайок: 10 фунтів борошна, 1 фунт цукру та 1 коробка консервів.

Підібрано з вулиці в дитбудинки — 200 безпритульних.

Відкрито лікарню для виснажених, в якій лікується 48 чоловік, всі робітники.

Розширено будинок грудних дітей до 28 осіб та будинок для дітей дошкільного віку на 65 дітей.

Видано допомогу за рахунок місцевих ресурсів і отриманих з області:

Мобілізовано внутрішн. ресурсів для міста

Крупи	500 кг
Толокна	100 »
Картоп. борошна	30 »
Печива	200 »
Сахару	100 »

Одержано з області та розподілено

Борошна	260 кг
Кукурудзи	5000 »
Сахару	1000 »
М'яса	30 »
Повидла	212 »
Печива	1 ящик
Консервів	495 коробок

Розподілено

Робіт. пайків	— 1 раз	120×10 фунтів борошна
—»—	— 2 »	125 коробок консервів м'яса по 1 кіло
—»—	— 3 »	100×10 фунтів борошна

Розподіл виснаженим

Борошна	300 кг
М'яса	30 »
Консервів	75 коробок
Цукру	50 кг

Розподілено по школах

Консервів	170 коробок
Повидла	192 кг
Цукру	160 кг
Печива	30 »
Борошна	400 »

Декласованій людності

Борошняних пайків	25×10 фунтів — 100 кг
Цукру	25×1 фунт — 10 кг
Консервів	125 коробок

Через лікарню виснажених пропущено з 25 січня — 173 чоловіка, з них виписали здоровими — 85 чоловік, померло 47 чоловік, зараз на лікуванні — 41 чоловік.

Опухання по місту, незважаючи на надану допомогу, збільшується, воно йде за рахунок опухання нових, збільшується й смертність, так за лютий вмерло 243 чоловіка, за 13 днів березня 282.

Щоб зліквідувати опухання й захворювання як по місту, так і по селах, потрібно надати систематичну харчову допомогу, що дасть можливість при застосуванні медичних і профілактичних заходів зліквідувати опухання та смертність від недоїдання.

Про допомогу окремим селам (крім місцевих сільських ресурсів) прикладаються три таблички.

Секретар РПК *Герашенко*

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2190. Арк. 21—24.

ВІДОМІСТЬ

(Харч. допомога)

МІСЦЕВИХ РЕСУРСІВ НА ВИДАЧУ ПАЙКА ПО СЕЛАХ УМАНСЬКОГО РАЙОНУ ДЛЯ ПОСИЛЕННЯ ХАРЧУВАННЯ

№№ пп'	Назва села	Борошна	Цукру	Цукерок
1.	Собківка	88	16	—
2.	Піківець	92	16	—
3.	Герезенівка	89	24	—
4.	Полянецьке	189	24	36
5.	Ропотуха	211	48	48
6.	Фурманка	178	32	32
7.	Паланка	156	16	—
8.	Синиця	111	24	—
9.	К. Гребля	34	48	—
10.	Війтівка	212	24	40
11.	Ксендзівка	360	32	80
12.	Ст. Бабани	196	32	—
13.	Краснопілка	133	48	72
14.	Черповоди	394	48	72
15.	Дмитрушки	312	48	52
16.	Антонівка	76	24	—
17.	Громи	100	16	20
18.	Степківка	79	24	—
19.	Максимівка	107	24	—
20.	Текуча	152	32	—
21.	Кочержинці	150	48	—
22.	Кочубієвка	100	48	—
23.	Посухівка	100	24	—
24.	Городецьке	150	32	—
25.	Передмістя	100	48	—
26.	Шарино	—	16	32
Разом		3869	816	412 кг

ВІДОМІСТЬ
НА ВИДАЧУ ХАРЧОВОЇ ДОПОМОГИ КОЛГОСПАМ
УМАНСЬКОГО РАЙОНУ

№№ п/п	Назва села	Дорослим	Дітям	Разом
1	Собківка	88	128	216
2	Піківець	92	124	216
3.	Гереженівка	89	120	209
4.	Полянецьке	189	120	309
5.	Ропотуха	211	320	531
6.	Фурманка	178	—	178
7	Паланка	156	200	356
8.	Синиця	111	160	171
9	К. Гребля	34	320	354
10.	Війтівка	200	120	320
11	Ксендзівка	360	160	520
12.	Ст. Бабани	196	140	336
13.	Краснопілка	131	320	451
14.	Черповоди	350	320	670
15.	Дмитрушки	300	320	620
16.	Антонівка	76	120	196
17	Громи	200	80	280
18.	Степківка	79	128	207
19.	Максимівка	100	80	180
20.	Текуча	130	80	210
21	Кочержинці	130	320	450
22.	Кочубієвка	150	320	470
23.	Посухівка	100	160	260
24	Рижавка	100	200	300
25.	Городецьке	—	320	320
26.	Осігна	250	160	410
27	Передмістя	—	160	160
Р а з о м		4000	5000	9000 кг

Крім цього видано для дитячої оздоровчої кампанії по лінії здороввідділу цукру — 89 кг, крупи — 11 кг, олії — 7,5 кг.

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО
ОБКОМУ ПАРТІЇ НАРКОМАТУ ПОСТАЧАННЯ СРСР
ТА ЦК КП(б)У ПРО ПОГІРШЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОГО
ПОСТАЧАННЯ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ОБЛАСТІ
ТА ЗАХОДИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ПЛАНІВ
ЦЕНТРАЛІЗОВАНИХ ПОСТАВОК ПРОДОВОЛЬСТВА**

21 березня 1933 р.

По всем предприятиям Днепропетровской области, вследствие невыполнения планов завоза централизованных фондов рабочего снабжения, имеет место систематическая недодача рабочим и служащим продуктов против установленных норм. Так, например, рабочим завода им. Петровского в феврале, вместо установленных норм, фактически выдано:

Название продуктов	Един. изм.	Рабочему			Служаш. и иждивен.	
		Утв. НКС	Факт. выдан.	Дополн. выдано на гор. раб. и ударн.	Утвержд. НКС	Фактически выдано
Крупы	грамм	2250	1250	—	1200	600
Сахар	»	1000	—	—	500	—
Постн. масло	»	200	—	—	—	—
Маргарин	»	200	—	500	—	—
Мясо	»	1000	500	—	—	—
Сельди	»	800	—	—	—	—
Рыб. товары	»	2000	1000	—	—	—

Такое же положение было в предыдущие месяцы.

Ход выполнения централизованного завоза продуктов питания характеризуется следующими данными:

В январе 1933 г. область совершенно не получила рыбных товаров; «Руда» за 2,5 месяца I квартала, вместо 230 т рыб-товаров получила только 6 т;

заводы им. Ленина, Дзержинского, «Коминтерн», «Коммунар» не получили жиров;

в феврале Криворожский железо-рудный бассейн не получил ни сахара, ни рыбтоваров;

новостройки (Днепрокомбинат, Кривстрой, Никопольстрой, Дзержинстрой) недополучили жиров;

завод «Коммунар» из 26 причитающихся ему т жиров не получил ни одного фунта;

завод им. Дзержинского, «ДЗМУ», «Коминтерн», Криворожский — также совершенно не получили жиров.

Вот картина выполнения плана завоза основных продуктов по отдельным крупнейшим предприятиям:

Название предприятий	Наименование продуктов:					
	Мука		Крупа		Рыб. товары	
	план	выпол.	план	выпол.	план	выпол.
Зав. К. Либкнехта	336,1	309	44,2	22,1	8,4	2,45
Зав. ДЗМО	137,4	125,6	17,9	9,7	3,1	—
» Молотова	101,8	91	13,4	7,6	2,5	3,0
» Коксохим	102,0	102,0	15,2	7,6	—	—
» «Коминтерн»	294,0	269,5	39,1	19,9	7,1	2,0
» Ленина	256,2	252,0	29,6	15,0	4,5	—

Исключительно тяжелое положение — на крупных предприятиях, проходящих по второму списку (до 3 тыс. рабочих): в Мелитополе — заводы «Победа», им. Балицкого, Воровского; в Бердянске — заводы «Красный Прогресс», Первомайский, Азовско-Черноморский; в В. Токмаке и др., где почти никаких продуктов, кроме хлеба, не выдается и то в течение ряда месяцев норма хлеба была срезана с 700 г до 100 г.

Рабочие и служащие предприятий, проходящих по 3-му списку, ничего, кроме 200 г хлеба, не получают.

План централизованного снабжения по общественному питанию выполняется также чрезвычайно неудовлетворительно — за февраль совершенно не получено макарон, не полностью получены мясо, жиры и проч. продукты.

Особенно тяжелое положение в железо-рудном бассейне и на заводе «Коминтерн», для которых по общественному питанию отпускаются значительно меньшие фонды, нежели соответствующим ОРС.

Весь улов рыбы Азовского побережья вывозится по нарядам наркомснаба из области, что лишает нас возможности хотя бы до некоторой степени компенсировать отсутствие мяса, жиров и проч.

Студенты, которых в области имеется до 38 тыс. человек, получают хлеба в городах от 300 до 350 г, а в селах, в большинстве, совершенно не обеспечены хлебом.

Реальные ресурсы хлеба, отпускаемые области, не обеспечивают возможности придерживаться норм, установленных ЦК, так, например, иждивенцы рабочих особого и первого списков, вместо 400 г хлеба — получают 300 г.

Из общего плана снабжения хлебом в 13 тыс. 177 т на

гарнцевый сбор приходится 3 тыс. т. Фактически же поступление гарнца не перекрывает и 10 % этой цифры.

Положение усугубляется еще и крайней неравномерностью завоза продуктов и полной невозможностью использования рынка, ввиду чрезвычайно высоких цен на продукты (например, масло подсолнечное — 52 руб. 50 коп. литр, яйца — 16 руб. десяток, молоко — 4 руб. 50 коп. литр, хлеб — 13—15 руб. кг).

Децентрализованные заготовки до сего времени фактически ничего не дали ввиду продовольственных затруднений в ряде районов области; по существу, в области базаров нет.

Исходя из этого, обком просит ЦК КП(б)У и Наркомснаб СССР:

1. Принять меры к немедленному и полному обеспечению выполнения планов централизованного снабжения по установленным нормам на все планируемые продукты питания.

2. Обеспечить нашей области также, как и Донбассу, создание месячного запаса по основным продуктам питания.

3. В дальнейшем, до нового урожая, если нельзя совершенно не включать в план снабжения хлебом поступление от мерчука, то хотя бы уменьшить его удельный вес.

4. Установить хотя бы минимальные нормы снабжения крупой, сахаром, жирами, рыбтоварами предприятий второго и третьего списка.

5. Завезти в область не менее 1 млн. банок консервов, а также увеличить завоз коммерческого сахара (до 500 т на квартал).

6. Завезти в область 5 тыс. т картофеля.

7. Часть улова рыбы Азовского побережья оставлять для рабочего снабжения в области.

8. Разрешить в Днепропетровске, Запорожье и Кривом Роге торговлю хлебом и мясом по коммерческим ценам, выделив для этого специальные фонды.

Одновременно обком предпринимает ряд мер к коренному улучшению дела децентрализованных заготовок и изысканию дополнительных источников улучшения снабжения рабочих.

Обком считает, что со стороны центральных снабженческих и регулирующих органов, несомненно, имеется недоучет значения Днепропетровской области, как одного из значительных центров металлургии, машиностроения, рудодобывания и новостроек с огромными кадрами пролетариата и просит ЦК КП(б)У и Наркомснаб СССР в срочном порядке разрешить поставленные нами вопросы, чтобы вывести рабочих ряда крупнейших предприятий союзного значения из

того важкого положення со снабжением, в котром они сей-
час находяться.

Секретарь обкома КП(б)У М. Хатаевич

ПА ІІІ при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2187. Арк. 103—107.

№ 199

ПОСТАНОВА ЗМІЙВСЬКОГО РАЙКОМУ КП(б)У ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ПРО НАДАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ДОПОМОГИ ОКРЕМИМ ГОЛОДУЮЧИМ КОЛГОСПНИКАМ ТА ОДНООСІБНИКАМ

21 березня 1933 р.

Бюро РПК констатує, що по Зміївському району в окремих селах і колгоспах (Скрипаї, Соколів, Бірки, Таранівка, і ще деякі), є ряд випадків, коли колгоспні двори та окремі одноосібники відчувають гостру продовольчу нужду і особливо їх діти. Питанням допомоги цим окремим колгоспним дворам, як районів організації, так і на місцях сільські в достатній мірі не займалися і не розгорнули мобілізації місцевих ресурсів для цього.

Виходячи з вищенаведеного та на підставі директивного листа т. Постишева і т. Шелехеса організувати при райвиконкомі п'ятірку в складі: голови РВК т. Адаменко, від ДПУ т. Мирошніченко, від відділу охорони здоров'я т. Кіян, від Українського Червоного Хреста т. Жильцов та від райспоживспілки т. Іванов, якій доручити негайно розробити план практичних заходів і міроприємств в справі організації допомоги колгоспникам, окремим одноосібникам та їх дітям, що відчувають гостру продовольчу потребу.

Доручити п'ятірці негайно організувати при сільських радах трійки, через які проводити оперативну і практичну роботу, в справі допомоги окремим сім'ям і в першу чергу дітям, які відчувають гостру продовольчу потребу.

Доручити фракції РВК винести ряд постанов про збір продовольства, про організацію дитячих ясел, майданчиків, посилення громадського харчування при школах та колгоспах, а також постанови про трудову дисципліну в колгоспах та наведення відповідного санітарного стану в громадських місцях і установах.

Всі розгорнені міроприємства до 25 березня 1933 р. подати в РПК.

Доручити т. Мирошніченко і Адаменко до 24 березня

1933 р. організувати виїмку в райцентрі і на залізницях всього бродячого і пришлого елемента, який направляти на різні роботи (радгоспи, лісорозробки, кар'єри) та через п'ять днів дати відомості в РПК про виконання цього.

Секретар РПК *Сержан*

Партархів Харківського обкому Компартії України. Ф. 72. Оп. 1. Спр. 55. Арк. 31

№ 200

ІЗ ПОСТАНОВИ КИЇВСЬКОГО ОБКОМУ КП(б)У ПРО РОЗГОРТАННЯ КОМЕРЦІЙНОЇ ТОРГІВЛІ ХЛІБОМ ТА ПОЛІПШЕННЯ ПОСТАЧАННЯ ПРОДОВОЛЬСТВОМ НАСЕЛЕННЯ КИЄВА

23 березня 1933 р.

1. Інформацію т. Гехтмана про підготовку до розгортання комерційної торгівлі хлібом по місту прийняти до відома.

2. Просити НКП СРСР т. Мікояна дозволити розпочати комерційну торгівлю хлібом з 5 квітня ц. р.

Зобов'язати МПК цілковито забезпечити повне розгортання комерційної торгівлі хлібом та безперебійну роботу всіх точок з 5 квітня.

3. Вважати за потрібне торговельну мережу комерційного хліба розташувати по робітничих центрах міста біля вокзалу, пристані та виїздів з міста, а також по вулицях і провулках, що межують з центром міста, не розташовуючи хлібних крамниць безпосередньо в центрі.

4. Доручити Київському МПК забезпечити негайне створення додаткової виробничої бази хлібопечення на 100—150 т на добу, відновивши старі підприємства хлібопечення.

5. Доручити Київському МПК негайно розгорнути масово-політичну роботу серед робітничих мас у зв'язку з розгортанням комерційної торгівлі хлібом у Києві, відзначивши виключну роль т. Сталіна у покращенні стану постачання трудящих Києва.

Секретар обкому КП(б)У *Демченко*

Партархів Київського обкому Компартії України. Ф. 5. Оп. 1. Спр. 19. Арк. 95.

№ 201

ВІДОМОСТІ ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ КП(б)У ПРО ВИДІЛЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ДОПОМОГИ ОБЛАСТЯМ УСРР ТА АМСРР

Не раніше 27 березня 1933 р.

(в пудах)

Області	Отпущено:						
	По постанов- ленню ЦК ВКП(б)	Из резерва ЦК КП(б) У		Мука	По постанов- ленню ЦК ВКП(б)	Хлебозаготовки после I. II	
	18. II	24. II	11. III	13. III	18. III	25. III	27. III
Днепропетров- ская	1000000					71553	
Одесская	800000					—	
Харьковская . . .	300000	—	—	1831		146949	
Киевская	—	60000	80000	27472	6000000	—	
АМСРР	—	—	20000	1831		2440	
Донецкая	—	—	40000			67954	
Винницкая	—	—	—	9157	—	8906	17690
Черниговская . .	—	—	—	—	—	24 400	
В с е г о:	2100000	60000	140000	40291	600000	322202	17690

ПА ІІІ при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1223. Арк. 17.

№ 202

ДИРЕКТИВНИЙ ЛИСТ ОДЕСЬКИХ ОБКОМУ КП(б)У ТА ОБЛВИКОНКОМУ МИКОЛАЇВСЬКОМУ МІСЬККОМУ ПАРТІЇ ТА МІСЬКВИКОНКОМУ ПРО ВЖИТТЯ РІШУЧИХ ЗАХОДІВ ЩОДО ЛІКВІДАЦІЇ ГОЛОДУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СЛУЖБОВИХ ОСІБ ЗА ПРОВЕДЕННЯ ЦІЄЇ РОБОТИ

27 березня 1933 р

Несмотря на совершенно исчерпывающую директиву от 20 марта с. г. о необходимости самых срочных и решительных мер в деле ликвидации всех случаев голодания, материалы, поступающие в обком и облисполком, свидетельствуют о том, что не все районы поняли политическую важность данных им указаний.

Еще и до сих пор районы халатно, медленно, нерешительно организуют работу.

В ряде районов отпущенная продссуда несвоевременно вывозится с элеваторов, продолжается использование продссуды не по прямому назначению. Децентрализованные заготовки совершенно не развернуты и районы к мобилизации своих внутренних ресурсов не приступили.

Обком и облисполком предлагают:

1. Немедленно развернуть работу по децентрализованным заготовкам внутри района и, в первую очередь, жиров, мяса, яиц, молока и овощей.

2. Все фонды, направляемые в порядке помощи из области, немедленно разнаряжать по своему целевому направлению, ни в коем случае, не допуская задержки фондов на элеваторах, станциях, складах и т. д.

3. Имея в виду наблюдающиеся случаи использования продссуды, отпускаемой на детпитание, на ряд других целей, что приводит к количественному уменьшению охвата так и к качественному ухудшению питания детей, категорически запрещаем использование ссуды по детпитанию на какие бы то ни было другие нужды.

Предупреждаем, что направление продуктов, предназначенных на детпитание, на другие нужды, будем рассматривать, как разбазаривание целевых государственных фондов.

4. В целях наиболее быстрой организации руководства и проведения всех необходимых мероприятий в наиболее неблагоприятных — Любашевском, Кривоозерском, Снигиревском, Александровском, Б. Высокоском, Арбузинском, Зиновьевском, Знаменском, Новобугском и Калининдорфском районах — создать тройки в составе: секретаря райпарткома, председателя райисполкома и уполномоченного ГПУ.

Такие же тройки создать в селах этих районов в составе: предсельсовета, секретаря ячейки и председателя колхоза.

5. Обязываем Вас при определении продовольственной помощи отдельным колхозам обязательно согласовывать это с директорами МТС и начальниками политотделов МТС.

6. Учитывая, что работа зав. райснабов и райздравинспекторов должна быть сейчас особенно сосредоточена на этих вопросах, обком и облисполком запрещают мобилизацию их на какие бы то ни было другие работы.

Секретарь обкома КП(б)У *Степанов*
Председатель облисполкома *Пахомов*

№ 203

ПОВІДОМЛЕННЯ РУБЕЖАНСЬКОГО РАЙКОМУ КП(б)У ДОНЕЦЬКОМУ ОБКОМУ ПАРТІЇ ПРО ВИПАДКИ ГОЛОДУВАННЯ У РАЙОНІ ТА ЗАХОДИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕНІЮ

29 березня 1933 р.

По данным ГПУ, информации секретарей партячеек и по данным уполномоченных РПК случаи голодовок имеют место особенно в таких сельсоветах: Чабановка, Мариновка, Н. Покровка, Боровенька, Эпифановка и Н. Астрахань.

Эти сельсоветы объединяют 14 колхозов. Большинство этих сельсоветов было нами различными способами и методами проверены. Примерно по последним данным в этих сельсоветах в особо тяжелом состоянии находится около 50 семей, что же касается остальных сельсоветов, пока такой остроты не ощущается за исключением отдельных лиц.

В наиболее пораженные села мы из местных средств отпустили 10 т продуктов питания и кроме того разных овощей 10 т.

Всем секретарям партячеек и председателям сельсоветов было вручено для прочтения строжайшая директива о принятии срочных мер на месте по оказанию помощи в каждом отдельном случае за счет мобилизации внутренних ресурсов.

В связи с началом раннего сева дали директиву ввести выдачу горячей пищи колхозникам на работах.

Секретарь РПК *Варшавский*

Партархів Донецького обкому Компартії України. Ф. 326. Оп. 1. Спр. 130. Арк. 35.

№ 204

ПОСТАНОВА ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ КП(б)У ПРО ХІД ПІДГОТОВКИ ДО ВЕСНЯНОЇ СІВБИ ТА ОРГАНІЗАЦІЮ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ У КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

31 березня 1933 р.

1. Предложить Киевскому обкому обеспечить завоз не позднее 5 апреля всего двухнедельного запаса горючего на все участки МТС области, с тем, чтобы избежать какого бы то ни было отвлечения тягловой силы колхозов на перевозку горючего в разгар массового сева.

2. Исходя из того, что ряд районов Киевской области значительно недовыполнили задания по подготовке коров к севу,

несмотря на наличие всех возможностей для этого, предложить Киевскому обкому немедленно принять меры, обеспечивающие использование коров в полном соответствии с первоначальным заданием, хотя бы в период сева более поздних культур.

3. Обратить внимание Киевского обкома на то, что в ряде колхозов области подготовка истощенных коней к севу поставлена из рук вон плохо.

Ничтожно малые кормовые рационы, которые выдаются истощенным лошадям по ряду колхозов, не обеспечивают использование этих лошадей в период сева.

Предложить обкому организовать пересмотр кормовых рационов для истощенных лошадей в сторону значительного их увеличения с тем, чтобы в ближайшие 5—10 дней укрепить истощенных коней и включить их в массовый сев.

4. Обратить внимание Киевского обкома на то, что ряд районов (Бабанка, Плиски и другие) запланировали недопустимо затяжные сроки окончания сева ранних культур и свеклы (20—40 дней), срывающие борьбу за высокий урожай.

Обязать обком немедленно пересмотреть такие планы и разработать практические мероприятия, обеспечивающие окончание этими районами сева в сроки, указанные ЦК КП(б)У и Совнаркомом Украины.

5. Считать совершенно недопустимым то, что директива об организации в колхозах комиссий по качественной приемке сева до сих пор по ряду колхозов не выполнена.

Предложить обкому обеспечить немедленную организацию и разворот работы этих комиссий в составе, указанном директивой ЦК КП(б)У и СНК от 2 февраля 1933 г.

Исходя из того, что в отдельных колхозах Киевской области сверххранний сев проведен крайне небрежно (разброс зерна по совершенно просохшей земле), предложить обкому немедленно организовать проверку качества сева по всех районах сверххраннего сева.

6. Одобрить решение Киевского обкома, принятое с участием тт. Постышева и Балицкого, о назначении из районного и областного партийного и комсомольского актива контролеров при сеялках.

7. Обратить внимание Киевского обкома на игнорирование отдельными районными работниками директив ЦК КП(б)У о землях, подготовленных единоличниками к севу и находящихся в массивах бросовых земель, прирезаемых колхозам.

Дать директиву всем райпарткомам и райисполкомам Киевской области о безусловном выполнении этой директи-

вы ЦК КП(б)У и прекращения каких бы то ни было разговоров о «компенсации» единоличникам за эти земли.

8. ЦК КП(б)У считает совершенно недопустимым, особенно в момент разворота массового сева, отсутствие революционного порядка в ряде колхозов, шатание колхозников без разрешения правления по базарам и случаи массовых выходов на работу.

ЦК КП(б)У считает, что ряд районных работников демобилизуют себя и других разговорами о якобы сплошном и повсеместном посевном настроении у всех колхозников в то время, как факты свидетельствуют о невыходе в ряде колхозов в первые дни массового сева до 30—50 % трудоспособных.

ЦК КП(б)У считает, что эти работники недооценивают трудности проведения весеннего сева текущего года и предлагает вместо ставки на якобы сплошное посевное настроение у всех колхозников, заняться практической работой по повышению трудовой дисциплины и обеспечению 100 % выхода на работу всех трудоспособных колхозников.

Поручить Совнаркому Украины в 5-дневный срок разработать обязательные правила внутреннего распорядка в колхозах на основе постановления ЦК КП(б)У от 25 марта 1933 г. о мероприятиях по повышению трудовой дисциплины в колхозах.

Обратить внимание Киевского обкома на необходимость максимального укрепления партийными, советскими, милицейскими работниками и работниками ГПУ таких рассадников разложения колхозников, как Бабанский район, с. Медвин и Исайки Богуславского района, с. Андрушки Плисковского района и т. п.

9. Предложить Киевскому обкому провести следующие мероприятия в деле организации продовольственной помощи нуждающимся колхозникам и единоличникам:

а) Прекратить совершенно питание за счет продпомощи трудоспособных колхозников или единоличников, хоть и нуждающихся.

б) Разделить всех госпитализированных на больных и выздоравливающих, значительно улучшить питание последних с тем, чтобы как можно скорее выпустить их на работу.

в) Устранить недостатки в организации продовольственной помощи нуждающимся взрослым и особенно детям, в результате которых продпомощь попадает не тому, кому она предназначена.

г) Обратить особое внимание на санитарное состояние

стационаров как для взрослых, так и для детей, обеспечив их должным медицинским надзором.

д) Значительно усилить местную инициативу районов и особенно самих колхозов в изыскании внутренних продовольственных ресурсов (молоко, яйца для детей и т. п.).

е) Усилить привлечение учительства к организации продовольственной помощи нуждающимся колхозникам, единоличникам и особенно детям.

10. Отпустить Киевской области 2 млн. рублей в качестве возвратной ссуды для покупки колхозами заготовленного посевного картофеля.

Поручить комиссии в составе гг. Любченко (созыв), Рекиса *, Певзнера и Одинцова установить источники изыскания этой суммы из имеющихся кредитов Соцзембанка.

11. Обязать Наркомздрав взять на себя дело организации питания детей, госпитализации, медпомощи как детей, так и взрослых в тяжелых районах Киевщины. Для этой цели выделить из средств НКЗдрава и Красного Креста необходимые дополнительные суммы. Командировать в Киевскую область г. Хармадарьяна с группой работников НКЗдрава и Украинского Красного Креста.

Предложить Украинскому Красному Кресту изыскать дополнительные ресурсы для питания детей в тяжелых районах Киевской области.

ПА ІІІ при ЦК Компарті України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 282. Арк. 107—110.

№ 205

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА КОРОСТИШІВСЬКОГО РАЙКОМУ КП(б)У КИІВСЬКОМУ ОБКОМУ ПАРТІІ ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ДОПОМОГИ РАЙОНУ

1 квітня 1933 р.

По лінії ДПУ, інформацію уповноважених РПК та спеціального об'їзду з нашими людьми лікарів встановлено, що по району в березні місяці голодало біля 350—400 господарств колгоспників та одноосібників, причому значна частина одноосібників. Їдять рижийову макуху, просяну полову, гнилу картоплю, кукурудзяне бадилля, тощо, причому всі ці продукти готовляться після попереднього розмолу.

По матеріалах 13 сільрад на 25 березня загальна кількість виснажених складає 128 сімей або 592 душі, з них

* О. О. Рекис — заст. наркома фінансів УСРР.

сімей колгоспників 42 в кількості 205 душ, сімей одноосібників 36 в кількості 387 душ. Серед них вдов, що є колгоспниці 10 і одноосібниць 18. З усіх цих господарств мають корови лише 7 та 2 господарства мають коні, якими працюють на вихідних роботах. Значна частина цих господарств дожили до такого стану по причинах ледарства, безпросипного пияцтва, тощо. Можна навести окремі факти такі:

с. Царівка — Яценко Пилип, бідняк, одноосібник, землі 3 га, їдаків 6, от хлібозаготівлі звільнявся, п'яниця, на днях продав корову за 9 ц жита і пропив.

с. Іванівка — Мартинюк Трохим, колгоспник, мав 500 трудоднів, їдаків 8, одержав 55 пудів. Частину хліба продав.

с. Березівка — Лейнік Наум, колгоспник, 7 їдаків, мав 6 трудоднів, с. Шахворостівка — Шайдецький Олександр, колгоспник, їдаків 5, мав 13 трудоднів в колгоспі, ледар, п'яниця.

с. Туровець — Сорватюк С., середняк, одноосібник, сім'я 6 душ, осінню продала хліб на базарі.

Є випадки, коли в сім'ї колгоспника члени сім'ї втихомолку тягли свій хліб на ринок, ховаючись один від одного, або жінка окремо від чоловіків потроху возила продавати. Дуже гостро стоїть питання в самому райцентрі, особливо серед кустарів, які ніколи ніякого постачання не одержували і кое-як крутились, коли ціни на ринку були хоч і високі, але можна було його купляти, але в березні місяці коштував фунт хліба 5 крб. і лише зараз іде на незначне зменшення — 4 крб. за фунт.

Є випадки опухання дітей робітників суконної фабрики і папірфабрики. Зараз госпіталізовано 17 чоловік з дітьми, причому я сам ходив їх оглядати і їх вигляд жахливий. Ми на підставі вказівок обкому партії організували в районі трійку і вже провели такі заходи:

По містечку:

Охоплено яслами, садками, гарячими сніданками по школах 140 дітей робітників і кустарів. Для встановлення сил виснажених кустарів і деяких робітників організовано обіди Українського Червоного Хреста і видається 120 обідів. Після 6—7 день, хто вже в силі буде працювати, будуть направлятися на роботу в межах району.

По селах:

При 11 школах організовано їжу. Буде відкрито 2—3 квітня 11 дитяслів. Організуються громадські харчування в колгоспах. Харчова допомога в 35 ц, одержана нами на бере-

зень, вже спущена в колгоспи, які в поганому стані, це:

Грубське	«Новий шлях»
Щегліївка	«Нове життя»
О-Копець	«Промінь»
Коростишів	«Перебудова»
Смолівка	«Шлях до соціалізму».

В нашому районі три четвертих колгоспів знаходяться в задовільному стані, або на 58 колгоспів тяжких буде 9—10 у квітні, а в березні було 6.

Справа загрозлива серед одноосібників, і колгоспники ставляться до них вороже, коли справа йде про організацію громадського харчування в колгоспах з тим, щоб прийняти до колгоспу голодаючих одноосібників-бідняків, підправити їх, а потім вони ходитимуть на роботу в колгосп. Вчора 31 березня, я особисто був в с. Городське, де мене інформували про наявність 50 сімейств, що значна частина з них попухла, з них на колонії Городецькій 25 сімейств голодає, їдять деякі собак, ворон та всяку зелень. Мною сьогодні послано туди завідуючого райздрави з лікарем оглянути їх і на місці організувати госпіталізацію і харчування.

По містечку обіди даються без хліба, картоплю дістали в колгоспах. Настрій серед робітників підприємств поганий, серед колгоспників настрої цілком задовільні, не лише з інформацій роблю такий висновок, а навіть з власних спостережень при об'їзді селян, колгоспів. Доводячи про це до відому, прошу на квітень місяць також допомогти харчовою позикою, крім цього вказати, куди і як можна посилати за купівлю як насіння, так і продовольствія, гроші на це маємо до 15 тис. крб.

При наданні допомоги одноосібникам потрібно мати на увазі, що значна більшість з них знаходяться в безпорадному стані і не дістануть грошей, бо проїли що було навіть з баракла. По містечку вважаю потрібним проробити слідуєче.

1. Хоч одноразово дати жита тонн 10 для робітників, кустарфабрики коопшвей, сапожньої майстерні, інвалідам і червоним партизанам.

2. Кинути декілька тонн комерційного борошна, аби збити ціни на ринку.

Крім цього всього до вашого відому, що робітники лікарень одержують хліб з великим перебоєм і більше нічого, їх у нас чоловік 70, і мені санітарка одна в районній лікарні сказала при огляді мною попухлих: «Оце й з нами скоро буде таке» і заплакала.

Ми на місці дещо робимо, але недостатньо, бо нас поста-

чають з перебоями протягом 6—7 місяців, і були випадки, що і керівний склад району тижнями не мав хліба, а деякий час харчувались кукурудзяним, гречаним, лише вчора я добився одержання з Житомира хліба по наряду житом. Зрозуміло, що місцеві ресурси мають межу. Зважаючи на це все, прошу оказати допомогу нашому району, що складе потрібні умови для роботи.

Секретар РПК *Данілейко*

Партархів Житомирського обкому Компартії України. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 79. Арк. 32—34.

№ 206

ЗВЕДЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕКТОРА ОРГІНСТРУКТОРСЬКОГО ВІДДІЛУ ЦК КП(б)У ПРО ФАКТИ ГОЛОДУ І НЕДОІДАННЯ ПО ОКРЕМИХ ОБЛАСТЯХ РЕСПУБЛІКИ

1 квітня 1933 р.

Сообщаем следующие данные, поступившие в ЦК от Киевского, Одесского, Днепропетровского обкомов, а также отдельных районов этих областей о тяжелом продовольственном положении во многих районах.

Днепропетровская область. Обком сообщает, что в 32 районах количество голодающих превышает 5 тыс. человек, наиболее поражены такие районы: Высокопольский, Н. Васильевский, Межевской, Мелитопольский, Акимовский, Коларовский, Павлоградский, Апостоловский, Дяковской, Ц. Константиновский, Царичанский, В. Лепетихский, Божедаровский, Сталиндорфский, Ореховский, Долинский, Чубаровский, Бердянский.

Одесская область. Сведения о случаях голода имеются по таким районам: Бугский, Зиновьевский, Бериславский, Цебриковский, Знаменский, Н. Миргородский, Н. Украинский, Первомайский и в Одессе.

О голоде в районах Киевской области уже сообщалось. Случаи опухания и голода обнаружены в Киеве и на фабрике им. Горького, заводе им. Артема, 6-м кожзаводе, ф-ке Смирнова, Ленкузне, заводе «Томского», 6-й типографии, Термосном заводе, Фанерном заводе, Водоканале, Электромоторном, Музфабрике, Червона Гута.

По районам Харьковской области факты голода установлены в Кишенковском, Ульяновском и ряде других районов.

По районам Днепропетровской области, которые находятся в очень тяжелом положении, имеем такие факты:

В Н. Васильевском районе в селах Дивненское, Глориев-

ке, Гировка и Гальовке отмечены массовые заболевания (на почве голодания) туберкулезом и тропической малярией со значительным ростом смертности.

В Межевском районе в коммуне «Червоний Жовтень» выявлено 80 чел. больных от голода: хотя они не все лежат, но к физической работе совершенно неспособны.

В Высокопольском районе в с. Загородовке голодал Майборода В., колхозник, бедняк с семьей 7 человек, из них 2 трудоспособных. Выработали 661 трудодень, а натураванса получили 3 ц 38 кг.

В Сталиндорфском районе положение колхозников по Ворошиловградскому сельсовету отчаянное, люди перестали просить помощь, лежат в холодных, нетопленных домах и ждут смерти. По сельсовету отмечено 14 случаев смерти от голода. В этом же сельсовете у колхозника Бравермана (он сидит в Допре за кражу колхозного хлеба, жена неизвестно где) в хате лежит 4 детей от 5 до 10 лет, не двигаются, опухшие, с открытыми ранами, что говорит о том, что они разлагаются живьем.

В Н. Васильевском, Высокопольском, Павлоградском и Махновском районах отмечены факты, когда группа умерших не была похоронена в течение 15 дней. По селу Загрядовка Высокопольского района 13 непохороненных трупов лежали в открытом склепе и на снегу. В Павлоградском районе в с. Межериче ряд колхозников, умерших от голода, также не были похоронены в течение 5—7 дней.

Колхозница Калатик артели «Коминтерн» Н. Троицкого сельсовета похоронила своего умершего мужа в соседней кулацкой хате. Колхозница Соловей своего ребенка похоронила в сенях своей хаты.

В Павлоградском районе отмечено 12 случаев смертности колхозников. Вследствие того, что была мерзлая земля и трудно было рыть могилы, трупы бедняков Куренного А., Магара и Мужеренко лежали непохороненными.

В Н. Васильевском районе в с. Николаевке в разное время ночью некоторые колхозники и единоличники, являясь на скотомогильники, вырывают трупы закопанных сапных лошадей, делятся мясом, которое потом употребляют в пищу.

В Лиховском районе между Н. Троицким и Липским сельсоветами имеется салотопка. К этой салотопке ежедневно ходило от 50 до 70 человек за мясом. После того, как была установлена вооруженная охрана, уменьшилась явка до 10—15 человек. Если мясо не дают, растаскивают кишки и другие отходы. При перевозке посевматериала пала лошадь, ее тут же на дороге растащила группа колхозников.

В Апостоловском районе через с. Марьянск из Воронцовского техникума ехали парой лошадей на станцию. По дороге в Марьянск одна лошадь пала. Через несколько минут население разобрало лошадь по домам. Извозчики поехали дальше, через небольшое расстояние и вторая лошадь сдохла, которая также немедленно была забрана.

В ночь на 26 февраля в коммуне этого села сдохла лошадь, пока вырыли яму, лошадь растащили.

Наряду с проявлениями действительного голода, кое-где спекулируют на голоде, допуская злоупотребления и нарушения революционной законности.

В с. Софиевке Магдалиновского района колхозник симулянт Мазур вместе с другими, по мотивам голода, зарезали двух истощенных лошадей, а санитар Сыч составил акты на этих лошадей, как на павших.

В Апостоловском районе ряд колхозников с артели «Червоний Прапор» под видом сбора посевного материала ходили по домам, брали лук, разную мелочь, нахально садились обедать у единоличников.

В Синельниковском районе по Лубянскому сельсовету имел место факт, когда ветврач на лошадь, павшую от болезни, составил акт, указав в нем, что мясо этой лошади сдается в кладовую колхоза для раздачи колхозникам на трудодни, что оформлено решением правления колхоза. Мясо не выдано, ветврач привлечен к ответственности.

В Лиховском районе во время перевозки посевматериала в колхозе им. Коминтерна Н. Троицкого сельсовета по дороге коммунист бригадир Косточка и еще два колхозника наелись протравленной пшеницы. Косточка умер от отравления, остальные в плохом состоянии.

В с. Заградовке Высокопольского района население ходит с мешками и занято собиранием пищи, растаскивают падал, собирают траву. В этом селе перебили и съели всех собак и кошек, собак воруют друг у друга.

По городу Бердянску на почве голода распространилось попрошайничество, а также участились уголовные преступления, участились случаи ограбления с убийством, виновники быстро находятся и как правило оказывается, что это люди, опухшие от голода. Был такой случай: за ограбление преступника доставили в милицию, через полчаса он умер. В кармане пиджака найдена головка кошки (обсмаленная). В желудке обнаружено мясо и кости съеденной кошки.

В этом же районе за последнее время в селах Ногайске и Дмитровке выявлены случаи, когда в умерших на почве голода обнаруживается скрытый в ямах хлеб, а также имеют

место случаи, когда у некоторых опухших единоличников и колхозников через колхозный актив обнаруживается хлеб, спрятанный в ямах.

В Мелитопольском районе в с. Константиновка у единоличницы Сыч лежат опухшие от голода дети, но вместе с тем у нее обнаружена яма с 220 кг пшеницы.

По Токмакскому району отмечены факты массовой подачи заявлений о помощи, после проверки оказалось, что жалобы в значительном количестве ни на чем не обоснованы.

Наряду с явлениями голода среди колхозников и единоличников отмечены факты, когда голодают сельские и районные работники (в Новосергиевском районе Злобни, Бокий, в Апостоловском районе, Высокопольском, Коларовском и Михайловском).

В Днепропетровской области отмечено несколько случаев людоедства. В с. Заградовке Высокопольского района у единоличницы Федорченко обнаружен труп умершего мальчика, зарытый в хате, у трупе вырублены мягкие части рук и плеч, вырезаны уши, вырублены на туловище все части мяса до костей. Все это употреблено в пищу.

В с. Анновке Акимовского района беднячка Кочетова (муж ушел в совхоз работать) зарубила мальчика 5 лет, сварила холодное, чтобы покормить остальных 3-х детей. Кочетову на это подговорила кулачка.

В Александровском районе имеем 3 случая людоедства. В селе Петрохопры колхозница, она же укрывательница бандитов, воровка заманила к себе падчерицу 10 лет, убила ее и части изжарила. Через 2—3 дня в этом же селе застали на месте преступления брата, мужа этой колхозницы, уголовного бандита, убил старуху и дочь 20-ти лет, части тела зажарил.

В с. Приютовке жена высланного кулака, убив старшую дочь 9-ти лет, сварила и накормила остальных детей.

Небывалый случай людоедства имеем по району им. Петровского на Киевщине.

Кулачка 50 лет, раскулаченная с. Зеленки Богуславского района, скрывавшаяся в 1932 г. на Кубани, возвращалась на родину вместе с дочкой (взрослой). По дороге с Городищенской станции на Корсунь заманила и зарезала проходившего 12-летнего мальчика. Внутренности и другие части тела сложила в мешок.

В с. Городище гр. Шерстюк, житель этого местечка, пустил гражданок переночевать. Обманным образом, выдав мясо мальчика за мясо телянка, старуха дала сварить и изжарить

печень и сердце в семье гр. Шерстюка, накормила его семью и сами ели.

Ночью гр. Шерстюк, имея намерение воспользоваться частью мяса, которое находилось в мешке старухи, обнаружил изрубленное тело мальчика. Преступники арестованы.

В Одесской области зарегистрированы случаи людоедства — в Н. Миргородском, Знаменском, Н. Украинском и Первомайском районах.

Звенигородский РПК Киевской области сообщает о случаях провокации людоедства и выявлении в 20-ти селах контрреволюционных ячеек.

В Кишенковском районе Харьковской области в хуторе Селище в погребе было сложено 17 трупов. Сбирать трупы начал Сердюк М., положив туда 5 детей, после чего и остальное население стало свозить в это место трупы. Сердюк вместе с группой спекулянтов единоличников проводят пьянки, где говорят: «Мрут люди с голода, сбывается то, что написано в евангелии. Там говорится, что люди будут умирать, а хоронить их будет некому, так пусть уже лежат, больше соберем, а потом всех разом похороним, все равно и нам туда дорога». Вся группа арестована, привлекается к ответственности за контрреволюционную работу.

В Ульяновском районе продовольственные затруднения испытывают 342 хозяйства с общим количеством едоков 1670. Отмечено сильное истощение и опухание многих на почве голода, разбираются трупы животных на салотопках.

По Одесской области в Н. Бугском районе очень тяжелое положение в Александровском и Н. Владимирском сельсоветах. В первом массовые случаи голода, едят кошек, собак, имеется большой процент опухших. В Н. Владимирском сельсовете около 15 семейств употребляли в пищу сапных лошадей. Комиссия установила заражение сапом 3 человек.

В Бериславском районе в с. Н. Тяшно в школу на занятия является 40—45 % учащихся. В 5 группе из 28 человек на занятия являются 8 человек. Отмечены случаи опухания учащихся от голода.

В Цебриковском районе есть случаи опухания от голода лучших колхозников-ударников, которые на общих собраниях честно отдавали заработанный ими хлеб, чтобы показать пример остальным колхозникам.

В Одессе среди работниц Джутовой фабрики отмечено 7 случаев опухания на почве голода. Опухание, главным образом, распространено среди материально плохо обеспеченных и многосемейных рабочих.

Днепропетровский обком пишет о том, что помощь голо-

дающим оказывается и принимаются меры к ликвидации этого явления. Но о практических результатах не сообщает. Об организации помощи также сообщает Одесский обком.

В селе Соболевка, Теплицкого района, Винницкой области отец колхозник-отходник на глазах 12-тилетнего сына убил свою дочку 9-ти лет, часть сварил и успел съесть. Отец арестован, дело передано в ГПУ.

В селе Пчелиная мать зарезала дочку, часть сварила и съела, остальное обнаружено. При обыске и задержании скончалась и мать. По соцположению — 6-ти процентники.

В селе Петрашевке на этой же почве крестьянин колхозник убил свою жену, трое детей, поджег хату и сам повесился. Дом был потушен и повешенный был снят с петли еще живой. Арестован, дело передано ГПУ.

В этой же Соболевке выявлено убийство одной женщины, часть была сварена и продана на базаре. Преступники — сын кулака и его жена — арестованы, дело передано ГПУ.

В ряде сел обнаружен ряд голодающих семейств колхозников и единоличников, несколько случаев опухания и смерти.

Районом сколочен фонд по соцпомощи среди отдельных колхозников (пока 150 пудов), который по строгому учету дается в секретном порядке лично председателям сельсоветов для помощи и предупреждения опухания. Принимаются меры к организации ряда детских ясел (имеется 3 ясел).

Информпосевгруппа

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2296. Арк. 73—81.

№ 207

ІЗ ПОСТАНОВИ КИЇВСЬКОГО ОБКОМУ КП(б)У ПРО СТАН ПІДГОТОВКИ ЩОДО КОМЕРЦІЙНОГО ПРОДАЖУ ХЛІБА

3 квітня 1933 р.

Про стан підготовки до комерційного продажу хліба

1. Директиву ЦК ВКП(б) з 1 квітня ц. р. в справі комерційного продажу хліба — прийняти до неухильного керівництва.

7. У зв'язку з переходом на продаж 1-го кіла хліба в одні руки, вважати за потрібне збільшити мережу комерційного продажу хліба до 120 крамниць.

Зобов'язати Київський МПК забезпечити закінчення добіру торговельної мережі до 5 квітня.

8. Вважати за потрібне в перші дні комерційного хліба продавати більше проти пересічно щоденної кількості хліба, а далі поступово зменшуючи кількість продажу хліба щодня до досягнення пересічної кількості в 18 тис. пудів щоденного продажу.

Випічку хліба розпочати 12 квітня.

Секретар обкому КП(б)У *Демченко*

Партархів Київського обкому Компартії України. Ф. 5. Оп. 1. Спр. 19. Арк. 121—122.

№ 208

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК ВКП(б) ПРО ПОСІВНУ КАМПАНІЮ НА УКРАЇНІ

5 квітня 1933 р.

а) Дополнительно к ранее отпущенной семссуде отпустить Украине для колхозов: зерновых культур 240 тыс. пудов и подсолнуха 30 тыс. пудов семенной ссуды, из них:

для Донецкой области 120 тыс. пудов пшеницы,

для Черниговской » 120 » » овса,

для Днепропетровской » 30 » » подсолнуха.

б) Отпуск пшеницы и овса произвести за счет сокращения на соответствующее количество обменного фонда, установленного по Донецкой и Черниговской областям; отпуск подсолнуха произвести из ресурсов Заготзерно.

в) Отпуск произвести в качестве беспроцентной семссуды на условиях возврата долга государству осенью из урожая 1933 года натурой с начислением в покрытие административных и транспортных расходов государства за каждые 100 пудов полученной семссуды 10 пудов зерна.

г) Ввиду наличия значительных излишков семян подсолнуха в колхозах Харьковской, Одесской, Черниговской, Винницкой областей — обязать ЦК КП(б)У развернуть через «Закупхлеб» закупку имеющегося в колхозах этих областей излишков подсолнуха.

ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС. Ф. 17. Оп. 3. Спр. 920. Арк. 4.

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА НОВОПСКОВСЬКОГО РАЙКОМУ
ПАРТІЇ ДОНЕЦЬКОМУ ОБКОМУ КП(б)У ПРО ФАКТИ
ВЖИВАННЯ У ІЖУ ТРУПІВ ПОМЕРЛИХ ТА ЗАХОДИ
ЩОДО ПОДОЛАННЯ ГОЛОДУ

5 квітня 1933 р.

Сообщается, что 20 марта с. г. в селе Булавиновке Новопсковского района умер единоличник Круподера Свиридон Николаевич 46-ти лет. Жена его Мария Ивановна 23 марта, на почве голода, порубала труп на части и сложила в бочку с целью употребления в пищу, причем обнаружили это 25 марта, и руки от трупа уже ней были приготовлены для пищи и по признакам, часть съедены.

Председателю сельсовета Овчаренку Круподера Мария сообщила о смерти мужа 20 марта и просила помощи закопать его, но последний помощи не оказал и только 25 марта послал секретаря сельсовета проверить, закопала ли она труп, и последний обнаружил, что труп порубленный.

Круподера Свиридон единоличник, бедняк, в 1932 году дома сельским хозяйством не занимался, был в ЦЧО * и только зимой вернулся в село. Председатель сельсовета за халатное отношение привлекается к ответственности. Село Булавиновка находится в тяжелом продовольственном затруднении. Колхоз выполнил план хлебозаготовки на 83,2 %, колхозники получили на трудодень 1,2 кг, из них 46 % пошло на общественное питание, единоличники почти не сеяли и большинство из них ходили на заработки в Донбасс и ЦЧО.

Районом была отпущена продовольственная помощь 30 пудов житной муки, бураков 100 пудов, картофеля 25 пудов, разных отходов 30 пудов. Сейчас с отпущенной продовольственной ссуды отпускаем 10 ц жита. В школе для детей организованы горячие завтраки, организуем детские ясли и на бригадах общественное питание для более нуждающихся в продовольствии колхозников.

При проверке по отдельным селам района голодающих, обнаружено ряд симулянтов, упорно скрывающих зерно, как-то: в селе Алексеевке кулак Нещерет Трохим умер от голода, и у последнего нашли яму с кукурузой, большинство которой погнило.

---

* Центральна чорноземна область.

В селе Макартятино у Поповой Елены муж умер с голода, дети лежат пухлые и у последней 25 марта найдено 7 пудов кукурузы, 12 кг гороху, 10 кг подсолнуха и т. д. В том же селе у единоличника Стрельцова Семена Мироновича, который заявлял, что голодает, 25 марта обнаружено 8 пудов ржи, 3,5 пудов кукурузы.

У колхозницы Юрченковой, которая заявляла на собрании, что она пухнет от голода, 24 марта обнаружено 8 пудов ржи и т. д.

Секретарь РПК *Повстаный*.

Партархів Донецького обкому Компартії України. Ф. 326. Оп. 1. Спр. 130. Арк. 38.

№ 210

ПОСТАНОВА БЮРО КИЇВСЬКОГО ОБКОМУ КП(б)У ПРО ПІДГОТОВКУ ДО РОЗГОРТАННЯ КОМЕРЦІЙНОЇ ТОРГІВЛІ ХЛІБОМ У КИЄВІ

7 квітня 1933 р.

10. Поручить Горпарткому обеспечить отпечатание в типографии, в достаточном количестве, и расклейку в магазинах на видном месте извещений о том, что производится постоянная свободная продажа хлеба всем гражданам, без наборных книжек, с отпуском в одни руки до 1 кг, а также по установленной цене на хлеб: за 1 кг житного хлеба — 2 руб. 50 коп.; за 1 кг заварного хлеба — 3 руб.

11. Обязать горсовет установить в каждом магазине ежедневные дежурства членов горсовета.

12. Считать необходимым не производить отпуска хлеба детям моложе 14 лет, а также женщинам с детьми.

Секретарь обкома КП(б)У *Демченко*

Партархів Київського обкому Компартії України. Ф. 5. Оп. 1. Спр. 19. Арк. 123.

№ 211

ПОСТАНОВА БЮРО КИЇВСЬКОГО ОБКОМУ КП(б)У ПРО ХІД КОМЕРЦІЙНОЇ ТОРГІВЛІ ХЛІБОМ

10 квітня 1933 р.

1. Отметим удовлетворительную подготовку к развороту коммерческой торговли хлебом, проведенную Киевским горпарткомом.

Обязать горпарткомы принять все необходимые меры к надлежащей организации всего дела коммерческой торговли хлебом на все время последней.

2. Обязать ГПУ и милицию обеспечить абсолютный порядок в очередях за хлебом, развернув решительную борьбу со спекуляцией хлебом, применяя штрафы в 50—100 руб. и отбирание хлеба у спекулянтов, а в отношении злостных спекулянтов и более серьезные меры.

3. В связи с тем, что во время массового набора работников в пекарни и хлебные магазины туда могли просочиться чуждые и классово-враждебные элементы, предложить тресту Хлебопечения и Киевторгу совместно с органами ГПУ проверить состав работников, систематически очищаясь от подобных элементов.

Одновременно развернуть жесточайшую борьбу с хищениями хлеба в пекарнях, во время перевозки и в самих магазинах.

4. Обязать трест Хлебопечения немедленно обеспечить сдачу коммерческого хлеба во франко-магазин, получая за это известную накидку на стоимость килограмма хлеба.

Поручить Киевскому горсовету урегулировать в связи с этим вопрос об оплате тресту Хлебопечения за килограмм хлеба, а также обеспечить тресту Хлебопечения необходимый для этой цели транспорт.

5. В связи с тем, что пропускная способность хлебных магазинов в центре оказалась явно недостаточной, считать необходимым путем увеличения количества продавцов и увеличения ежедневной нормы хлеба магазинам в центре, повысить их пропускную способность.

6. Подтвердить необходимость проведения ежедневно по окончании торговли совещаний завмагазинов для выяснения состояния работы магазинов и устранения возникающих препятствий к их нормальной работе.

Считать целесообразным присутствие т. Бабко на ближайших совещаниях завмагов.

7. В целях охраны города от занесения инфекционных болезней, в частности сыпного тифа, считать необходимым ввести продажу билетов исключительно по удостоверениям по железной дороге от станций: Мироновки, Казатина, Бердичева, Фастова, Коростеня, Яготина, Умани, Гребенка, а также промежуточных, до Киева.

Такое регулирование установить по водному пути от близких к Киеву пристаней.

Поручить фракции Президиума облисполкома вынести по советской линии специальное постановление об этом.

Секретарь обкома КП(б)У *Демченко*

ПОСТАНОВА БЮРО ПЕТРІВСЬКОГО РАЙКОМУ КП(б)У
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ПРО ЗБІР СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПРОДУКТІВ ДЛЯ НАДАННЯ ДОПОМОГИ
—
КОЛГОСПНИКАМ ТА ОДНООСІБНИКАМ

10 квітня 1933 р.

Заслушав інформацію т. Божко о сборе сельхозпродуктов, бюро райпарткома отмечает, что работа со стороны районной комиссии развернута слабо, а именно: не организованы по всем сельсоветам тройки согласно обязательного постановления президиума РИК, Асеевка, Николаевка — 2, Раздолье, Павловка — 2, Петровка — 2, Новоивановка, Миролюбовка, а отдельные сельсоветы приступили, но недостаточно развернули работу по обязательной сдаче молока, яиц и сельхозпродуктов.

2. По линии райпотребсоюза, не дано на места достаточно указаний, высылка инструкторов не дала положительных результатов.

3. Детские ясли не открыты полностью во всех колхозах, с имеющихся 85 колхозов открыто только 47, а в открытых яслях недостаточно проведены санитарные условия.

4. С заготовленных сельскохозяйственных продуктов не имеется учета о количестве выданных сельскохозяйственных продуктов и скольким оказана помощь колхозным, красноармейским и единоличным хозяйствам.

Исходя из этого, бюро райпарткома предлагает:

1. Предложить районной комиссии на протяжении 3-х дней развернуть работу в неохваченных сельсоветах сбора сельхозпродуктов, а также и по основных сельсоветах, которые приступили, но недостаточно разворочена работа как по обязательной сдаче молока, яиц, так и по добровольному сбору сельхозпродуктов и денежных пожертвований.

2. Обязать районную тройку в течение 3-х дней провести учет о розданных продуктах, а также и оказанной помощи колхозникам, семьям красноармейцев и единоличным хозяйствам.

3. Предложить т. Кириченку по линии райпотребсоюза развернуть работу, как по заготовке сельхозпродуктов, так и по добровольному сбору.

4. Предложить ясельной комиссии провести открытие ясель, где не открыты, а также ликвидировать существующее антисанитарное состояние в детяслях, одновременно распределить имеющуюся крупу с уже розданной по детяслях

716 и оказанной помощи 57 кг, 130 кг в открывающихся детях и 480 кг муки с эпидемического фонда.

5. Имея случаи отечных больных, каковым необходима поддержка питания, утвердить стационарные пункты — Петровском — 1, Протопоповке, Лозовеньке, Михайловке, Мечебиловой, предложить районной тройке дать указания как по линии райздравотдела, а также и сельсоветов. Помечается, что со стороны секретарей партячеек, уполномоченных РПК Асеевка, Глазуновка, Н-Ивановки, Миролюбовки, Павловка — 2, Николаевка — 2, Раздолье, Петровск — П, имеется недооценка работы.

Предложить секретарям партячеек и уполномоченным РПК указанных сельсоветов развернуть работу в ближайшие 2—3 дня.

Секретарь РПК *Галибаренко*

Партархів Харківського обкому Компартії України. Ф. 97. Оп. 1. Спр. 16. Арк. 161.

№ 213

ПОСТАНОВА БЮРО КИЇВСЬКОГО ОБКОМУ КП(б)У
ПРО ХАРЧОВУ ПОЗИКУ БОГУСЛАВСЬКОМУ РАЙОНУ

11 квітня 1933 р.

Видати для дітей і для потреб шпиталізації додаткову харчову позику Богуславському району в розмірі 75 т. Зобов'язати Богуславському РПК видати з них Рассавському колгоспу — 8 т.

Секретар обкому КП(б)У *Демченко*

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2190. Арк. 47.

№ 214

ЛИСТ МЕЖІВСЬКОГО РАЙКОМУ КП(б)У І РАЙВИКОНКОМУ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОМУ ОБКОМУ КП(б)У
ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ДОДАТКОВОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ
ДОПОМОГИ РАЙОНУ

15 квітня 1933 р.

Получив значительную от Вас продовольственную помощь для района (4592 ц кукурузы, 5100 пудов муки и 2 тыс. пудов магара) — мы имели возможность обеспечить крайне

нуждающихся, хорошо работающих колхозников, которые находились в чрезвычайно тяжелых условиях за отсутствием хлеба.

Нам, благодаря полученной помощи, удалось почти прекратить имевшие место значительные случаи смертности и опухания колхозников, в особенности в северной части района (колхозы Хорошевского, Ивановского № 2, Петровского № 2, Петропавловского, Славянского и других сельсоветов).

В результате выданной помощи колхозники в значительной мере сейчас имеют возможность работать в поле и получить продовольствие в порядке уже заработанных трудодней наравне с другими колхозниками. Причем оказанная районом помощь, особенно полученная и розданная кукуруза — 33 тыс. пудов создали прекрасное настроение колхозников всего района и подняло активность в трудовых процессах колхозов, в особенности участие в весенней посевной кампании.

На протяжении всего времени сева, т. е. с 22-го марта по 15 апреля, мы имели только 4—5 дней, в которые можно было сеять. В остальные дни непрерывно шли дожди и снег.

Несмотря на то, что работы в поле сделано все же мало, крайне нуждающихся колхозников нужно было кормить, чтобы предотвратить массовые в некоторых колхозах случаи смертности и опухания на почве систематического недоедания. На сегодняшний день некоторые колхозы имеют у себя двухнедельный продовольственный запас, но большинство колхозов, где состояние было плохое с самого начала, особенно в северной части района, запас хлеба имеется всего лишь на одну неделю. Причем в нашем распоряжении никаких фондов уже нет.

В настоящее время район находится в тяжелом состоянии. Случаи смертности и опухания, если не в такой мере, как было раньше, то все же имеются (колхозы: — «Гигант», «Прогресс», «Большевик» — Петропавловского сельсовета, коммуна «Красный октябрь» и имени «Петровского» — Хорошевского сельсовета, колхозы: — «Парижская Коммуна» и «Ленинский Путь» — Петровского № 2 сельсовета и др.).

Вашу директиву, т. Хатаевич, о том, чтобы колхозникам, работающим в поле на весеннем севе, выдавать норму хлеба до 600 г, мы из-за крайне ограниченных ресурсов выполнить не сможем.

Нам сейчас необходимо обеспечить продовольственной помощью 43 колхоза, в которых имеется трудоспособных едоков 13935 человек. Для того, чтобы обеспечить работу

весеннего сева, необходимо минимум 15 тыс. пудов зерновых культур.

Тов. Хатаевич, мы со всем большевицким сознанием учитываем тяжелое продовольственное положение нашей области, но имея у себя крайне тяжелое состояние в районе, мы настаиваем об оказании нам еще продовольственной помощи, в указанном выше размере.

С коммунистическим приветом *Чуверов,
Романец*

Послать копию для сведения в ЦК КП(б)У тт. Косиору, Постышеву и в ЦК ВКП(б) — т. Кагановичу *М. Хатаевич*

ПА ИП при ЦК Компартії України Ф. 1. Оп 1. Спр 2190 Арк 55—57.

№ 215

ЛИСТ СЕКРЕТАРЯ ВІННИЦЬКОГО ОБКОМУ ПАРТІЇ
СЕКРЕТАРЮ ЦК КП(б)У С. В. КОСИОРУ ПРО ТЯЖКИЙ
СТАН З ПРОДУКТАМИ ХАРЧУВАННЯ ТА ЗАХОДИ ЩОДО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ОБЛАСТІ ПРОДОВОЛЬЧИМИ
ТОВАРАМИ, НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ

16 квітня 1933 р.

Станислав Викентьевич!

Григорий Иванович * из Проскуровского района прислал мне письмо, в котором рекомендует по всем вопросам тяжелого продовольственного положения районов области и в частности по вопросам, связанным при этом с обеспечением проведения буряковой кампании, поехать в Москву. В свою бытность в Харькове я говорил с тобой по этому поводу, но ты мне не рекомендовал это делать.

Чувствую, что из-за нашей скромности, с которой мы подходим к разрешению вопросов помощи пораженным в продовольственном отношении районам области, нам значительно труднее удается добиваться тех необходимых условий, которые дали бы нам возможность преодолеть с меньшими последствиями то тяжелое положение, какое имеется в ряде районов области.

После нашей последней информации положение в области значительно ухудшилось. Оно особенно усугубляется тем

---

* Г. І. Петровський.

неправильным представлением, какое имеется в Харькове о благополучном положении области.

В этом также убедились товарищи, командированные из Харькова и побывавшие в этих районах нашей области.

В этом отношении является интересным тот факт, что в отведенных для Киевской области районах для децентрализованных заготовок, рыночная цена хлеба оказалась настолько высокой, что Киевские организации были вынуждены отказаться от проведения дец. заготовок хлеба в этих районах, так как рыночная цена в Киеве оказалась ниже. Конечно, сравнивать с Киевом положение мы не можем, там положение тяжелее нашего, но и у нас оно достаточно тяжелое и требует серьезного отношения. Разница между нами и Киевом сейчас заключается в том, что благодаря исключительно большой помощи, которая была оказана Киеву ЦК КП(б)У и ЦК ВКП(б), у них сейчас замечается известное успокоение и спад остроты положения. У нас же, потому, что почти предоставлены сами себе,— наоборот, чем дальше, тем положение становится все хуже. Разрешенная колхозная торговля хлебом мало ослабляет остроту положения. Цена очень высокая. Большого оборота хлебной торговли в области нет. Хлеб продается только в печеном виде, или кружками.

В области пораженных в продовольственном отношении районов сейчас насчитывается до 37, из них особенно тяжелых 20. Тяжелое продовольственное положение захватило до 300 сел и около 50 тыс. человек. В последнее время участились случаи голода, увеличились случаи смертей и не прекращаются факты людоедства и трупоедства. В некоторых, наиболее пораженных селах, ежедневно происходит до 10 случаев смертей. В этих селах большое количество хат заключено, а в большинстве хат крестьяне лежат пластом и ни к какому труду по своему физическому состоянию неспособны. В таких районах, как Немировский, есть отдельные хутора, где единоличники сплошь все лежат.

Проводимая сейчас, в порядке оказания труд. помощи, работа и вовлечение из пораженных районов людей на работу в совхозы, создала большие трудности в совхозах. Люди истощены и к физической работе неспособны.

В свеклосовхозах области за последнее время участились случаи смертей среди нанятых рабочих в этих совхозах. Так в Калиновском районе в совхозе за 1 день умерло 12 человек.

Поражение захватило значительное количество колхозов, но в огромном своем большинстве оно захватывает единоличников, особенно центральных и юго-восточных районов

нашей области, где единоличник хозяйственно значительно слабее единоличника пограничных районов.

На больших станциях области (Винница, Казатин, Жмеринка) за последнее время участились случаи смертей на вокзалах, чего до сих пор не было.

К тому же следует учесть взрыв эпидемий в области и ограниченные наши ресурсы в борьбе с ними.

Все это вызывает у нас большую тревогу в отношении проведения посева в этой группе единоличников наших, особенно пораженных районов.

Тяжело также будет и с колхозами, но тут нам справиться будет легче.

Положение с единоличником, в отношении его подготовки к севу следующее:

Единоличники в общественные амбары засыпали 22,5 % семя, самообязательств среди них собрано на 61,2 %. Надо полагать, что самообязательства обеспечены только на 50% семенами. Таким образом общая обеспеченность семенами будет равна примерно 50 %.

Картина по районам области в этом отношении неравномерна. В то время когда единоличник пограничных районов более или менее готов к севу и сейчас начал уже уверенно сеять, а посевные фонды увеличивать, единоличник тяжелых районов сева, по сути дела, еще не начинал и находится в очень тяжелом положении.

В общем же, надо сказать, что мы находимся в несколько отличном положении с точки зрения оценки полной обеспеченности посевными фондами в сравнении с другими областями, в частности со степью. В то время, когда в степной полосе, где имеется почти до 95 % коллективизации, — наличие стопроцентных посевных фондов в колхозах по сути дела обеспечивает всю посевную площадь области. У нас же 102 % посевных фондов в колхозах, обеспечивает максимально только 70 % всей посевной площади, так как удельный вес единоличников в площадях области занимает не менее 35 %.

Очень тяжелое положение в области с тягловыми ресурсами. Тягловой баланс у нас очень напряженный. В течение последнего года был сильный падеж скота, выразившийся в количестве до 100 тыс. лошадей.

Фуражными фондами также полностью не обеспечены, это особенно еще усугубилось в связи с тем, что в течение 15-ти дней была неблагоприятная погода и сейчас она еще не установилась; работа на поле почти не производилась, а фуражные продовольственные фонды расходовались.

Тракторный парк области не может перекрыть этого напряженного тяглогового баланса, особенно свеклосеяния. Вступили мы в сев с таким тяглом, которое до самого последнего дня было занято в порядке гужповинности.

Несомненно, что та помощь, которая нам была оказана из ЦК, хотя даже в самых незначительных размерах, дала свой эффект. Благодаря помощи из ЦК и тем мероприятиям, которые мы развили у себя в области путем мобилизации дополнительных ресурсов по линии различных организаций, нам удалось организовать широкую сеть детских ясель в селах на 25 тыс. детей; ряду районов и сел мы оказали продовольственную помощь хлебом и картофелем; путем развернувшейся социалистической помощи между районами и селами, колхозов единоличникам, нам удалось кое-где смягчить остроту положения.

Я считаю настоятельно необходимым поставить ряд вопросов для срочного разрешения. Необходимо в целях обеспечения проведения посевной кампании разрешить следующее:

а) Завезти нам дополнительные трактора, о которых я неоднократно ставил вопрос в ЦК;

б) Перебросить в нашу область до 10 тыс. т фуража для корма лошадей;

в) Серьезно обсудить вопрос об организации государственной ссуды единоличникам, хотя бы в размере 150 тыс. центнеров;

г) Для наилучшего обеспечения свеклосеяния нашей области, особенно сохранения буряка от вредителей и проведения прополочных работ, обязательно необходимо оказать помощь продовольствием.

В целях борьбы с тем продовольственным поражением, которое охватило ряд районов и сел нашей области, надо широко развернуть децентрализованную заготовку, а это нам, без Вашей помощи, не под силу.

Необходимо было бы отвести нам для децзаготовок ряд областей РСФСР, прикрепивши наиболее пораженные районы нашей области, и предоставить нам для этого необходимые товарные ресурсы и денежные кредиты.

Нужно гораздо шире развернуть госпитализацию больных и хотя бы довести количество коек до 2 тыс. Наркомздрав это мог бы сделать. Член коллегии Наркомздрава т. Кустелян, побывавши некоторое время в нашей области, настаивает на этом перед Наркомздравом, но все же это сильно затягивается.

Григорий Иванович распорядился 25 % всего заготов-

ленного молока, в пораженных в продовольственном отношении селах, оставить для детей и ставит перед ЦК вопрос о полном оставлении всего заготовленного молока в этих районах и селах. Это конечно значительно облегчило бы то продовольственное положение, которое там имеется.

Надо разрешить вопрос, поднятый в докладной записке о завозе дополнительных продовольственных ресурсов, в частности хлеба, для облегчения продовольственного положения детей в нашей области.

По линии Красного Креста мы развернули большую работу, это подтвердили и те товарищи из Харькова, которые знакомы с работой нашей Краснокрестовской организации. Но дальнейшее развитие мероприятий тормозится из-за отсутствия средств. Надо, чтобы ЦК Красного Креста отпустил дополнительные средства для разворота мероприятий по линии Красного Креста. Этому также можно было бы способствовать, если бы был разрешен вопрос об отпуске из Ленинского фонда не менее 50 тыс. рублей.

Григорий Иванович на это как будто дает свое согласие.

Я в этой записке не останавливаюсь на целом ряде мероприятий, какие мы проводим на месте.

Прошу вопрос о продовольственном положении в нашей области срочно разрешить и оказать необходимую помощь в тех минимальных размерах, о которых я пишу.

В. Чернявский

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 101. Спр. 1280. Арк. 1—5.

№ 216

ПОВІДОМЛЕННЯ ПОЛІТСЕКТОРА ДОНЕЦЬКОГО ОБЛАСНОГО ЗЕМЕЛЬНОГО ВІДДІЛУ ДОНЕЦЬКОМУ ОБКОМУ КП(б)У ПРО ПРОДОВОЛЬЧІ ТРУДНОЩІ, СМЕРТНІ ВИПАДКИ ТА ЛЮДОЇДСТВО

19 квітня 1933 р.

По полученным политсводкам начальников политотделов МТС наблюдаются по ряду районов из-за отсутствия продовольственных фондов смертные случаи и людоедства, характерными из них являются:

По Белокураканской МТС политсводка от 6 апреля по колхозам Карла Маркса, «Коминтерн», «Червоный хлебороб», «Нове життя», «Сталина», «Червоный прапор» остро

нуждающихся по неточным подсчетам 2452 человек. В этих колхозах за время январь, март месяц от недоедания умерло 578 человек, из которых 218 детей, 182 стариков, 189 трудоспособных.

Отмечены случаи людоедства, характеризующие следующими фактами: колхозник Бабенко Лука 28 марта у умершего брата отрезал голову, руки и ноги выбросил в реку, а остальное употребил в пищу.

Хрипунова Ирина задушила свою внучку 9 лет и с внутренностей готовила пищу. Хрипунов Антон от умершей сестры 8 лет вытащил внутренности и употребил в пищу и ряд других случаев.

По Старобельской МТС в колхозах села Плещаное на почве отсутствия продовольствия умерло 54 человека, Шульгино 96.

По Осиновской МТС в колхозах с. Писаревка 18 человек, Булашовка 30 человек. Со стороны местных и районных организаций оказывается недостаточная помощь. Имеются случаи невыхода на работу. Имеются опасения, что непринятие мер может отразиться на посевкампанию.

Ставя Вас об этом в известность, прошу дать соответствующие указания.

Начальник политсектора облземотдела *Кудрявцев*
Секретарь *Толмачева*

Партархів Донецького обкому Компартії України. Ф. 326. Оп. 1. Спр. 130. Арк. 47.

№ 217

ПОСТАНОВА СЕКРЕТАРІАТУ МИКОЛАІВСЬКОГО МІСЬККОМУ КП(б)У ПРО ЗБІЛЬШЕННЯ НОРМИ ВИДАЧІ ХЛІБА ПО МІСТУ

21 квітня 1933 р.

Учитывая наличие централизованных ресурсов муки считать необходимым с 21 апреля 1933 г. установить следующие нормы:

По ЗРК «Плуг и Молот» рабочим первого списка на основного по 800 г, иждивенцам — 300 г, второго списка — на основного 500 г, иждивенцам — 200 г, служащим первого списка и второго списка на основного 300 г, иждивенцам — 100 г.

По ЗСК первому списку на основного 700 г, иждивенцам — 300 г, второго списка на основного 400 г, иждивенцам

200 г, служащим первого и второго списка на основного 200 г, иждивенцам — 100 г.

По МРК по первому списку на основного 700 г, иждивенцам — 200 г, второго списка на основного 500 г, иждивенцам — 200 г, по третьему списку на основного 300 г, иждивенцам — 150 г, служащим первого, второго и третьего списка на основного 200 г, иждивенцам — 100 г.

Ведущим предприятиям города: Электростанции, Санобоз, Энергострой, Нефтесклад, Трампарк, типография им. Ленина, «Незаможник», «Большевик», Швейпром, фабрика обуви, Стеклозавод, Химзавод, Водопровод, пожарники, Красные партизаны, Хлебзавод, Укрмясо, театр им. Скрыпника, выдвиженцы, учителя, ИТР, демобилизованные и старшему, среднему, медперсоналу, установить на основного 600 г, иждивенцам — 200 г.

Обязать отдел снабжения в лице т. Эпельмана ввести в жизнь указанные нормы с 21 апреля 1933 г., полностью обеспечить необходимым количеством муки по нормам, установленным выше.

Секретарь ГПК *Шулькин*

Партархів Миколаївського обкому Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 474. Арк. 220.

№ 218

ЛИСТ МИКОЛАЇВСЬКОГО МІСЬККОМУ КП(б)У
СЕКРЕТАРЯМ СІЛЬПАРТОСЕРЕДКІВ ТА УПОВНОВАЖЕНИМ
МІСЬККОМУ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ПЕРШУ ЧЕРГУ
ПРОДУКТАМИ ХАРЧУВАННЯ ТЯЖКОХВОРИХ

21 квітня 1933 р.

Дорогие товарищи!

Еще в начале марта мы давали директивы, чтобы из продовольственной ссуды давать прежде всего помощь тяжелобольным, в том числе и единоличникам, в которых семьи имеются опухшие.

Между тем, продовольственная ссуда не используется целесообразно, тяжелобольным (опухшим) в ряде мест не дают.

Городской партийный комитет вновь напоминает, что из продовольственной ссуды в первую очередь давать тяжелобольным и предупреждает, что если на почве голода будет хотя бы один смертный случай в Вашем селе, безусловно

руководящий состав будет исключен из партии и отдан под суд.

Кроме того, считаем необходимым предупредить, что продовольственная помощь в мае будет очень незначительна и Вам надлежит принять меры к мобилизации всех внутренних ресурсов.

Секретарь Николаевского городского
партийного комитета *Шулькин*

Партархів Миколаївського обкому Компартії України. Ф. 6. Оп. 1. Спр. 608. Арк. 77.

№ 219

ДОВІДКА НАРКОМАТУ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УСРР ПРО ЗАХОДИ ЩОДО ПОДАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ТА МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ, ДІТЯМ ГОЛОДУЮЧИХ РАЙОНІВ

26 квітня 1933 р.

Наркомздоров'я подає тут матеріали про обслуговування тяжких районів УСРР.

І. По Харківській області (на 20 квітня):

1) Сезонними яслами-майданчиками охопили 113 тис. 730 дітей; разом по області є 2221 такі ясла.

2) Для стаціонарної допомоги хворим по 12 районах розгорнули по лікарнях 1304 ліжка й додатково організували в 5 районах примітивні стаціонари на 525 ліжок.

3) Поширили сітку дитячих будинків по містах області на 1134 ліжка.

4) Для організації допоміжних заходів до тяжких районів відрядили 100 комсомольців.

5) Для харчування дітей та хворих (по яслах, дитбудинках, стаціонарах) відвантажили:

З ресурсів наркомздоров'я: 50 т кондвиробів та 30 т крупи;

З додаткового фонду НКпостачання: 10 т борошна, 7 т манної крупи, 5 т цукру, 10 т кондвиробів, 1 т олії;

За постановою Харківського обкому на харчування дітей-сиріт — 100 т борошна;

З власних ресурсів облздоровідділу — 46 т борошна та дозвіл витратити на спеціальні заходи до 15 % від наявних фондів лікарняного постачання.

Тепер для ясельної кампанії додатково занарядили: борошна 40 т, консервів — 10 тис. банок, цукру — 10 т, кондвиробів — 10 т.

II. По Київській області (на 15 квітня):

1) Кількість сезонних ясел по області довели до 2131 на 127 тис. 920 дітей. По групі тяжких районів функціонують 752 сезонні ясла на 41 тис. 670 дітей та 345 — постійні на 16 тис. 250 дітей.

2) Для стаціонарної допомоги хворим утворили 525 тимчасові стаціонари та 1571 додаткове ліжко по лікарнях; разом із стаціонарної допомоги тепер користується 15 тис. 704 хворих (з них близько 10 тис. дітей).

3) 2 квітня Наркомздорів'я за постановою ЦК відрядив на Київщину спеціальну бригаду на чолі з заст. наркомздорів'я т. Хармандар'яном, яка там працює досі.

Для організації й переведення потрібних заходів до тяжких районів надіслали 80 лікарів (з них 31 члена партії), 32 студентів — членів партії, 27 жінок-партійок та 100 осіб середнього медперсоналу.

4) З додаткового фонду Наркомпостачу для потреб Київщини відвантажили 450 т борошна, 15 т крупи, 4,1 т олії, 35 тис. банок консервів та 20 т кондвиробів.

З ресурсів облспоживспілки відпустили 2 вагони клюкви (протицинготний засіб).

Для стаціонарів з обласних ресурсів виділили 240 т борошна. Київський облздоровідділ із своїх ресурсів відпустив додаткову кількість продуктів та 680 кг риб'ячого жиру.

5) З коштів Наркомздорів'я для організації на Київщині спецзаходів обслуговування переказали 250 тис. крб.

III. По Дніпропетровській області (на 15 квітня):

1) Разом по області розгорнули 2600 сезонні ясла на 149 тис. 300 дітей (з них — по 20 тяжких районах — понад 1000 ясел).

2) Сіткою оздоровчих майданів з харчування при консультаціях охопили 1500 дітей.

3) Дитячими будинками Наркомосвіти обслуговують 5313 дітей (штатна кількість дітей 3677); дитбудинками Наркомздорів'я — 960 дітей (штатна кількість — 250).

4) Хворих, що потребують стаціонарної допомоги, — госпіталізують по звичайних лікарнях. У м. Дніпропетровську відкрито спецстаціонар на 50 ліжок. По великих вузлових станціях Катеринських залізниць утворили невеликі стаціонари-приймальники на 5—8 ліжок кожен для ізоляції хворих бездомних і безпритульних, що їх вилучають по станціях.

5) Для організації спеціальних заходів лінією облздоровідділу до тяжких районів відрядили: лікарів — 52, середнього персоналу — 84, членів партії — організаторів — 20, членів ЛКСМУ — 50.

6) З додаткового фонду Наркомпостачання для Дніпропетровщини виділили 15 т крупи, 4,1 т олії та 30 тис. банок консервів. Для дитячих закладів з обласних ресурсів відпустили борошна 212 т, крупи — 40 т, рижу — 39 т, жирів — 24 т, цукру — 5 т.

7) Порядком грошової допомоги Наркомздоров'я відпустив для Дніпропетровської області 150 тис. крб.

IV. По Одеській області (на 15 квітня):

1) Натепер функціонують 2220 ясел на 133 тис. 200 дітей.

2) Дітей дошкільного віку оздоровчими майданами з харчуванням охопили по м. Одесі — 960; 54 тис. школярів з 27 районів одержують гарячі сніданки по школах. По містах охоплено громадським харчуванням до 10 тис. дітей робітників.

3) Тимчасовими стаціонарами та звичайними лікарнями охоплено біля 5 тис. хворих.

4) Сітку дитячих будинків облздороввідділу поширили на 400 ліжок.

5) До тяжких районів відрядили 20 лікарів — членів партії та студентів — членів партії та ЛКСМУ — 54.

6) На дитяче харчування розподілили борошно: для ясел — 198 т, для дошкільників — 115 т, для школярів — 245 т. Разом з тим для ясел відпустили: цукру 18 т, кондвиробів — 60 т, крупи — 30 т, повидла — 12 т, варення — 6 т, толокна — 4 т, камси — 8 т, пивних дріжджів — 4 т; для дошкільників — крупи — 2 т, карамелі — 3 т, кондвиробів — 4 т; для школярів — крупи — 37 т, карамелі — 49 т, кондвиробів — 61 т. Крім того, для обладнання стаціонарів та дитячих закладів відпустили мануфактури на 100 тис. крб.

V. По Вінницькій області (на 18 квітня).

1) По тяжких районах організували 315 сезонних ясел, що обслуговують 26 тис. дітей.

2) Організували додаткові стаціонари на 1000 ліжок. Із загального числа ліжок по сільських лікарнях до 70 % занято тепер хворими, що потребують спеціальної допомоги. У травні місяці на подання НКОЗ ЦК КП(б)У ухвалив довести число ліжок по спеціальних тимчасових стаціонарах до 3 тис. і зобов'язав Наркомпостачання забезпечити постачання їм продуктів.

3) Для організації потрібних заходів обслуговування до Вінницької області виїжджала заст. наркомздоров'я т. Кустелян, що працювала там. По тяжких районах працюють 12 уповноважених облздороввідділу. До тяжких сіл відряджено додаткових лікарів з міст та райцентрів.

4) З додаткових ресурсів Наркомпостачання до Віннич-

чини відвантажили 150 т борошна, 7 т крупи та 15 тис. банок консервів.

5) З коштів НКОЗ на спецзаходи у Вінницькій області переказали 100 тис. крб.

VI. По Донецькій області (на 10 квітня):

1) Сезонними яслами охопили 30 тис. 200 дітей.

2) По сільських стаціонарах до 20 % ліжок займають хворі, що потребують спецдопомоги.

3) З обласних ресурсів виділили 10 тис. 400 пайків наскрізних (на весь час труднощів) для ясел та 10 тис. пайків для гарячих сніданків по школах.

4) Для організації потрібного обслуговування до тяжких сіл відрядили 22 членів партії.

VII. По АМСРР (на 15 квітня):

1) Сезонними яслами охопили 6300 дітей.

2) За матеріальної участі НКОЗ організують 2 додаткові дитбудинки на 120 дітей.

3) Сіткою постійних ясел та лікарень охопили 1390 дітей.

4) Оздоровчими майданами Український Червоний Хрест (з харчуванням) охопили 5890 дітей та підсиленими гарячими сніданками по школах — 1284 дітей.

5) Для госпіталізації дорослих організували додатково 305 ліжок.

6) З додаткових фондів Наркомпостачання для АМСРР виділили 30 т борошна.

VIII. Мобілізація додаткових матеріальних засобів громадських та державних організацій:

1) З коштів Всесоюзного Ленінського фонду для обслуговування дітей по тяжких районах на клопотання Г. І. Петровського відпустили 1 млн. 300 тис. крб., що їх розподілили по областях в такий спосіб:

Харківській	— 170 тис. крб.
Київській	— 450 —»—
Дніпропетровській	— 330 —»—
Одеській	— 100 —»—
Вінницькій	— 150 —»—
Донецькій	— 30 —»—
АМСРР	— 20 —»—

2) ВУКОПРОМСТРАХКАСА у порозумінні з НКОЗ частково — з централізованих ресурсів і частково — через перерозподіл асигнувань міжрайонних промстрахкас — виділила на заходи проміж обслуговуваних від неї груп людуності по тяжких містах і містечках такі кошти:

по Харківській області	— 417 тис. крб.
по Київській	— 559 —»—
по Дніпропетр.	— 373 —»—
по Одеській	— 371 —»—
по Вінницькій	— 412 —»—
по Чернігів.	— 136 —»—
по АМСРР	— 82 —»—

Р а з о м: 2 млн. 350 тис. крб.

За відомостями Вукопромстрахкаси, її система дитячих закладів (ясел, садків, інтернатів) охоплює по УСРР 23 тис. 295 дітей, які по областях розподіляються так:

по Харківській	— 4850
по Київській)	— 5190
по Дніпропетр.	— 2070
по Одеській	— 2540
по Вінницькій	— 3340
по Донецькій	— 2550
по Чернігівськ.	— 2400
по АМСРР	— 405

Крім того, організована сітка спецзакладів для обслуговування дорослих. (В Одесі стаціонар на 30 осіб та будинок відпочинку на 40 осіб, у Полтаві — їдальні на 111 осіб, у Черкасах спецстаціонар на 50 осіб і т. ін.).

3) Сітка дитзакладів Українського Червоного Хреста увійшла до загальних зведень по областях, що наведені вище.

Фінансові засоби, що їх ЦК Українського Червоного Хреста накреслив витратити на спецзаходи по трудних районах,— складають 7250 тис. крб. На розгорнення дитячих закладів ЦК Українського Червоного Хреста відпустив: 90 т борошна, 15 т крупи, 60 т риби, 22 т цукру, 3 т риб'ячого жиру та 6 т дитячого борошна «Нестле».

4) Лінією міських товариств «Допомога» додатково прийняли до інвалідних будинків 543 бездомних старців, збільшили на 3500 одиниць кількість дешевих та безплатних обідів, поширили кількість пенсіонерів на 4500 осіб і сітку дитячих закладів на 38 ясел-садків, що охопили додатково 300 тис. дітей. Порядком одноразової допомоги міські філії «Допомоги» видали 420 тис. крб. і запроваджують тепер працевлаштування 20 тис. осіб.

5) Останніх днів за ініціативою НКОЗ Наркомпостачання УСРР порушив перед т. Мікояном клопотання про відпуск додаткових продовольчих ресурсів як для міст, де є труднощі, так і для сільських районів.

За розпорядженням т. Мікояна для міст вже рознаряджено додатково 744 т борошна, 200 т крупи, 130 т цукру, 600 т кондвиробів, 30 т олії та 255 т макарон. Питання про додаткове постачання продуктів на оздоровчі заходи по селу ще не розв'язано.

6) На подання НКОЗ Наркомпостачання УСРР відпустив понад план 5,5 вагона мануфактури коштом наявних міських та невикористаних сільських фондів. Цю мануфактуру вже розподілено по областях (в основному — для потреб ліжкової мережі та оздоровчих закладів).

7) Наркомздорв'я відрядив до Москви одного з членів колегії, щоб прискорити одержання з коштів Цустраху 3 млн. крб., що про їх асигнування порушив питання В. Я. Чубар. Одночасно до Москви виїхав керівник сектора постачання НКОЗ, щоб домогтися відпуску додаткових продовольчих ресурсів та мануфактури для дитячої мережі й спеціальних стаціонарів. Слід зазначити, що хоча місцеві органи охорони здоров'я у більшості досить активно включилися в реалізацію заходів спеціального обслуговування, але від усіх областей НКОЗ майже щодня одержує повідомлення на гострий брак продуктів для утримання сітки дитячих оздоровчих закладів та стаціонарів, і це не лише гальмує дальший розвиток цієї сітки, а навіть ставить під загрозу існування закладів, що вже існують. Відпустити найближчим часом будь-які додаткові ресурси (зокрема, для Дніпропетровської, Вінницької, Донецької областей та АМСРР) наркомпостачання відмовив через відсутність фондів.

Нарком здоров'я т. Канторович, що виїхав до Донбасу, має намір поговорити там з цих питань з т. Мікояном і взяв із собою відповідні матеріали.

Щоб посилити використання наявних місцевих ресурсів харчування, Харківський та Одеський інститути харчування за дорученням наркомздорв'я опрацювали та надіслали до облздороввідділів матеріали щодо виготовлення та використання харчових сурогатів (відходів різниць, диких рослин тощо). Через органи УЧХ тепер організовано виготовлення деяких сурогатів на спеціальних виробництвах.

Додатково до матеріалів, що наведені у даній записці, нарком здоров'я окремо подає матеріали про заходи боротьби з безпритульністю та безнадзорністю по містах та по залізницях.

Заст. наркома здоров'я УСРР *Кустелян*

ДИРЕКТИВА МЕЛІТОПОЛЬСЬКИХ РАЙКОМУ КП(б)У
І РАЙВИКОНКОМУ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
ГОЛОВАМ КОЛГОСПІВ,
СІЛЬСЬКИХ РАД, СЕКРЕТАРЯМ ПАРТІЙНИХ ОСЕРЕДКІВ
ПРО ПОРЯДОК РОЗПОДІЛЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПОЗИКИ
СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ РАЙОНУ

29 квітня 1933 р.

За последние дни ряд сельских работников ставит вопрос об оказании помощи колхозам продовольствием, не учитывая того, что ресурсы для этой цели исчерпаны. Та продссуда, которая сейчас выдается, должна быть использована так, чтобы обязательно хватило до нового хлеба с урожая этого года.

За последнее время правительство оказало колхозам нашего района громадную помощь, и многие товарищи вместо использования этого факта, как мобилизующего на успешное проведение работ в колхозе, стают на путь полного иждивенчества и собесовщины за счет государства, никаких мер по изысканию ресурсов не ведут. Таким тенденциям нужно крепко дать по рукам и главное немедленно прекратить все еще продолжающееся разбазаривание продссуды.

Исходя из ресурсов отпускаемой продссуды и имеющейся в некоторых колхозах, райпартком и райисполком отменяют существовавший до сих пор в колхозах, в том числе и в коммунах, порядок расходования продовольственной ссуды и предлагают с получением этой директивы руководствоваться следующим:

1. Подтверждается, что продссуда выдается колхозникам только мукой, только на руки каждому и исключительно по выработанным трудодням. Выдача хлеба по трудодням обязательна и для коммун, так как и в коммунах недопустима уравниловка, ибо и там есть стойкие передовые коммунары, но есть и лодыри. В коммунах, как исключение, можно допустить выдачу печеным хлебом, но обязательно по трудодням, и всякие дискуссии по этому вопросу должны быть прекращены немедленно.

2. На приварок из продссуды запрещается расходовать хотя бы один грамм.

Приварок должен быть организован за счет ресурсов колхоза и колхозников. Только для трактористов допускается выдавать на приварок из продссуды (если нет других ресурсов в колхозе) — в размере от 150 до 200 г на каждого работающего тракториста.

3. Если колхозники желают — допускается, чтобы каждый из своей доли полученной на руки давал от себя небольшое количество на приварок в своей бригаде.

Размер выдачи устанавливается такой:

1. Трактористам на сутки на руки — по 600 г печеным хлебом, с тем чтобы ударникам повышать до 800 г, а плохо работающим понижать до 400 г, и, кроме того, на приварок в размере, указанном выше. Выдавать также на выработанные ими трудодни: трактористам — 1-й категории 300 г муки, 2-й категории — 250 г и 3-й категории — 200 г.

2. Обслуживающим тракторные отряды (подвозка воды, горючего, работающим на прицепах) — 300 г мукой на отработанные трудодни.

3. На полке пропашных культур, огородов, колосковых хлебов — 350 г мукой на отработанные трудодни с тем, чтобы выполняющим систематически нормы повышать до 400 г.

4. Квалифицированным работникам на ремонте уборочного инвентаря и машин (кузнецы, слесаря, плотники) — 500 г мукой на трудодень.

5. Прочим работающим на ремонте — 250 г на трудодень.

6. Работающим в садах — 250 г на трудодень.

7. Председатель правления, полевод, колхозные счетоводы — 350 г мукой на трудодень.

8. Работающие на сеноуборке (косовица) — 400 г на трудодень. Загребальщикам — 300 г.

9. Остальные, если они работают и если без этого обойтись нельзя (разные неизбежные работы), — не более 150 г на трудодень. Причем по этой группе нужно провести проверку, до минимума сократить, послав их на поле.

Всякие другие выдачи — немедленно прекратить.

Выдачи производить, как и до сих пор, по пятидневкам на выработанные за 5 дней трудодни.

РПК и РИК предупреждают о строгой ответственности за разбазаривание продсуды.

Наряду с этим необходимо обратить серьезнейшее внимание на организацию приварка за счет изыскания дополнительных ресурсов (овощи, рыба, жиры).

Секретарь РПК *Толстомят*
Председатель РИК *Чайка*

ПОСТАНОВА ЦК КП(б)У ПРО БОРТЬБУ
З ДИТЯЧОЮ БЕЗПРИТУЛЬНІСТЮ

6 травня 1933 р.

Несмотря на оказанную продовольственную помощь областям и прямое указание ЦК развернуть в селах помощь детскому населению, что должно было, в частности, задержать приток беспризорных детей в городе, ряд РИК и РПК не только не развернули надлежащим образом работу, но отдельные районы стали на недопустимый путь направления беспризорных, нуждающихся во временной помощи, детей в большие города.

С провокационно распространенными в отдельных районах слухами о том, что в Харькове, Киеве и других городах организован беспрепятственный прием детей в детские учреждения, местные советские и партийные организации никакой борьбы и разъяснительной работы не ведут.

В результате за последнее время отмечается наплыв детей в Харьков, Киев, Одессу и другие крупнейшие центры, это скопление количества детей в городах и на железнодорожных узлах создает угрозу распространению эпидемий.

ЦК КП(б)У считает необходимым:

1. Для борьбы с беспризорностью и бродяжническим элементом создать при Совнарком УССР Всеукраинскую комиссию в составе: тт. Карлсон (председатель), Канторович (Наркомздрав), Хвыля (Наркомпрос), Малозовский (Наркомтруд), Лаврищев (Упнаркомпут), от Харьковской области — Броневой.

Аналогичные комиссии организовать при облисполкомах в областях.

2. Предоставить указанным комиссиям право широкого привлечения к делу борьбы с беспризорностью всех заинтересованных организаций.

Постановления комиссий по борьбе с беспризорностью являются обязательными для всех учреждений и организаций и подлежат немедленному выполнению.

3. Существующие в настоящее время дорожные, районные и узловые чрезвычайные противоэпидемические комиссии на транспорте сохранить, подчинив их в вопросах борьбы с беспризорностью комиссиям, организуемым настоящим постановлением.

4. Предложить облисполкомам и райисполкомам:

а) организовать на месте (в селах, колхозах) помощь

осиротевшим, подкинутым детям (создание сельских дето-приемников, организация питания при школах, организация питания наиболее нуждающимся после окончания занятий в школе и т. п.);

б) не допускать вывоза в город и на железные дороги беспризорных детей;

в) привлекать к ответственности лиц, злостно оставляющих детей без всякой помощи в городах, на станциях и в райцентрах.

Выполнение указанных в настоящем пункте мероприятий возложить под личную ответственность на председателей райисполкомов и председателей сельсоветов.

5. В связи со значительным увеличением числа детей в домах Наркомпроса и Наркомздрава, отпустить на май, июнь и июль месяцы дополнительно на содержание детей 4 млн. 150 тыс. рублей, из них:

Харьковской области	1 млн. 600 тыс. руб.
Одесской —»—	900 тыс. »
Днепропетровск. —»—	750 тыс. »
Винницкой —»—	450 тыс. »
Донецкой —»—	150 тыс. »
Черниговской —»—	150 тыс. »
АМССР	150 тыс. »

---

4 млн. 150 тыс. руб.

6. Отпустить дополнительно на организацию стационарного содержания нуждающихся в помощи колхозников и единоличников:

Киевской области	200 тыс. руб.
Винницкой —»—	300 тыс. руб.
Харьковской —»—	300 тыс. руб.
Одесской —»—	350 тыс. руб.
Днепропетровской	350 тыс. руб.

В с е г о: 1 млн. 500 тыс. руб.

Обязать облисполкомы отпустить на указанную цель дополнительно из областных бюджетов:

Харьковский	150 тыс. руб.
Одесский	100 тыс. »
Днепропетровский	100 тыс. »

7. Утвержденные дополнительные расходы на детские дома и стационарное содержание колхозников покрыть за счет следующих источников:

Из госбюджета	2 млн. 200 тыс. руб.
» Ленинского фонда	1 000 000 тыс. руб.
» суммы Цустреха	2 млн. 500 тыс. руб.

8. Поставить вопрос перед СНК Союза об отпуске из союзных фондов 500 тыс. метров бельевой мануфактуры для дополнительных контингентов детских домов и временных стационаров.

Обязать комиссию в двухдневный срок представить проект докладной записки.

9. Отпустить на май месяц за счет невыкупленных грузов 300 т муки.

Обязать т. Берлина отпустить, кроме этого: 30 т крупы или макарон, 5 т подсолнечного масла, 4 т мяса, 15 т кондитерских изделий взамен сахара и 30 т мыла.

10. Обязать комиссию, Наркомпрос и Наркомздрав, оказывая помощь детям, принимать немедленно меры к выявлению их родителей и к направлению детей по месту жительства.

О борьбе с бродяжническим элементом

1. Обязать комиссию в ближайшие 10 дней принять решительные меры по очистке городов Харькова, Киева, Одессы, Днепропетровска и других от бродяжнических элементов, создав из них трудовые отряды с обязательным направлением на работы в дорожные строительства, каменоломни, совхозы.

Обязать хозяйственные организации выделять для этих групп проверенных комендантов из числа коммунистов, комсомольцев и ударников, поставив во главу угла внедрение суровой трудовой дисциплины, контроля над работой и создание обстановки, которая гарантировала бы от вредительских действий со стороны этих элементов.

2. Хозяйственникам (руководителям совхозов, дорожных работ и т. д.) установить перевод тех, кто будет добросовестно работать, из этих специальных отрядов на работу в обычном порядке.

3. Установить повышенную заработную плату комендантам за счет пониженной зарплаты лиц, входящих в отряды, а также обеспечить продовольственное снабжение самих комендантов и семейств. Предусмотреть премирование комендантов за перевыполнение руководимым им трудовым отрядом заданий.

4. Обязать ГПУ, Наркомюст и Наркомтруд издать инструкцию об использовании на работе бродяжнического элемента.

№ 222

ВІДОМІСТЬ ПРО ОХОПЛЕННЯ ПРОДОВОЛЧИМИ
ТРУДНОЩАМИ ОКРЕМИХ РАЙОНІВ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ
ЗА СТАНОМ НА 15 ТРАВНЯ 1933 р.

Не раніше 15 травня 1933 р.

№№ пп	Назва району	Охоплено сіл		Голодує							Померло	
		На 30 квітня	На 15 травня	Разом г-в	Одно-осібн. г-в	Осіб		Опухляк		На 15 травня		
						На 30 квітня	На 15 травня	На 30 квітня	На 15 травня			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
1.	Калінівський	20	28	365	679	1044	6650	7020	1780	1780	—	—
2.	Немирівський	23	23	750	2600	3350	12400	12400	—	—	—	1080
3.	Брацлавський	20	20	—	—	—	666	7258	—	—	—	312
4.	Жмеринський	37	37	268	196	464	5337	5337	1471	1471	446	—
5.	Любарський		28	147	154	301	—	—	114	114	—	—
6.	Тростянецький	9	9	545	1082	1627	—	5000	186	186	—	—
7.	Козятинський	27	27	400	754	1154	4219	4219	1030	2000	—	—
8.	Липовецький	27	27	219	43	262	24195	24195	3823	1659	—	—
9.	Гайсинський	9	9	1004	799	1803	7752	7752	1165	1165	—	—
10.	Літинський	28	28	1021	1226	2247	15000	15000	—	—	—	—

11.	Вороновський	11	11	192	728	920	5600	5600	—	—	—
12.	Станіславчеський	9	9	938	582	1520	6789	6789	11	11	2000
13.	Махнівський	10	10	2490	1255	3745	8731	11532	3476	4147	1280
14.	Уланівський	7	7	5	—	5	1468	1468	221	221	—
15.	Дережнянський	6	6	30	37	67	—	—	—	—	—
16.	Грицевський	5	5	28	—	28	—	—	—	—	—
17.	Держинський	12	12	—	—	200	—	500	—	—	—
18.	Іллінецький	14	14	1937	1118	3125	1120	1120	—	—	123
19.	Бердичівський	8	8	—	—	320	618	618	—	—	—
20.	Копайгородський	13	13	—	—	1003	—	—	300	300	680
21.	Тульчинський	14	14	—	—	200	383	383	275	275	86
22.	Меджибозький	6	6	26	4	30	—	—	—	—	—
23.	Чернівецький	4	4	—	—	300	—	—	—	—	—
24.	Полонський	1	1	3	3	—	—	—	—	—	—
25.	Лятичівський	3	3	37	1	38	—	—	—	—	—
26.	Ст. Константинівський	1	1	7	1	8	—	—	—	—	—
27.	Н. Ушицький	5	5	5	5	10	—	—	—	—	—
28.	Могилівський	2	2	70	—	70	—	—	—	—	—
29.	Чуднівський	6	6	16	2	18	—	—	—	—	—
30.	Вінницький	6	6	17	1	18	—	—	—	—	—
31.	Піщанський	5	6	65	—	65	—	—	—	—	—
32.	Джуринський	9	9	—	—	400	—	—	—	—	—
33.	Янушпільський	—	—	200	500	2500	3000	3000	—	—	—
34.	Мур-Куриловцький	—	7	—	—	—	407	407	—	—	197

Р а з о м : 385 400 12585 11770 26778 11964 13852 15493 8985

Партархів Вінницького обкому Компартії України. Ф. 136. Оп. 3. Спр. 80. Арх. 53.

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ОБЛАСНОЇ ОЗДОРОВЧОЇ КОМІСІЇ
ПРО СТАН ПРОДОВОЛЬЧИХ ТРУДНОЩІВ
У ВІННИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

17 травня 1933 р.

I. Общая характеристика

По области охвачено продтрудностями 38 районов 431 сельсовета с общим количеством 26 тыс. 895 хозяйств, из них 12 тыс. 885 колхозных, 11 тыс. 770 единоличных (некоторые районы сообщают об общем количестве хозяйств, не разделяя по секторам) — с количеством лиц 120 тыс. 903 человека.

Если сравнить вышеуказанные цифры с теми данными, которые были даны на 30 апреля (33 района было охвачено продтрудностями, 385 сел, 24 тыс. 690 хозяйств, 103 тыс. 698 человек), то отмечаем дальнейший рост охвата продовольственными трудностями районов области.

II. Распределение районов по степени пораженности

Районы по степени пораженности распределяются на такие группы: 1-я группа районов, в которых отмечается массовая пораженность недоедания: Калиновка, Немиров, Брацлав, Литин, Вороновица, Махновка, Ильинцы, Теплик и Липовец;

2-я группа — районы, где продтрудности охватили значительную часть сел: Жмеринка, Любар, Казятин, Гайсин, Станиславчик, Бердичев, Копайгород, Тульчин, Хмельник, Тростянец;

3-я группа с охватом незначительного количества сел: Дзержинск, Уланов, Черновцы, Чуднов, Тыбров и Джулинка, Янушполь;

4-я группа районов с охватом продтрудностями в незначительном количестве хозяйств в отдельных селах: Деражня, Грыцив, Меджибож, Полонное, Летичев, Могилев, Винницкий.

III. Состояние отдельных погранрайонов

За последнее время получены сведения о случаях голодания части погранрайонов области, а именно: Мур-Куриловецкий — с охватом 7-ми сел с общим количеством голодаю-

щих 450 человек, из них 300 детей, Проскуровский район — охвачено продтрудностями 21 сельсовет (из общего количества 57 сельсоветов) — 90 хозяйств, 755 человек, из них большинство детей, Слаутский район — 4 села, 117 семейств, Ново-Ушицкий район — 11 сельсоветов (количество хозяйств и лиц районом не указано), Каменецкий — 11 сел 50 хозяйств, 170 человек.

IV. Людоедство и трупоедство

На почве голодания в некоторых районах отмечены случаи людоедства и трупоедства — общее количество по области 71 случай людоедства и 9 случаев трупоедства, особенно выделяются такие районы: Липовецкий — 16 случаев людоедства, Немировский — 9, Калиновский — 7, Махновский — 6.

V. Смертность

На 15 мая зарегистрировано 8 тыс. 985 случаев смертности по области (по данным 10 районов). Наибольшее количество смертностей дают следующие районы: Станиславчикский — 2 тыс., Липовецкий — 1 тыс. 659, Махновский — 1 тыс. 280, Ильинецкий — 1 тыс. 238, Немировский — 1 тыс. 080 человек и т. д.

VI. Детская беспризорность

По неполным сведениям (облздравотдела и облнаробраза) насчитывается до 4-х лет — 1 тыс. 338 детей, от 4-х и выше — 3 тыс. 500.

В целях борьбы с беспризорностью расширяется существующая сеть детдомов и открывается 4 новых детдома.

Секретарь областной
оздоровительной комиссии *Гуревич*

Партархів Вінницького обкому Компартії України. Ф. 136. Оп. 3. Спр. 80. Арк. 56, 57.

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ЗАВІДУЮЧОГО
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМ ВІДДІЛОМ ВІННИЦЬКОГО
ОБКОМУ ПАРТІЇ СЕКРЕТАРЮ ОБКОМУ КП(б)У
В. І. ЧЕРНЯВСЬКОМУ ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ПРОДОВОЛЬЧОЇ
ДОПОМОГИ БЕРШАДСЬКОМУ РАЙОНУ

25 травня 1933 р.

Лично.

Владимир Ильич!

1. Жито только начинает показывать колос. И уже есть ряд случаев «потрав». Видел на полях значительные «плеши». Сейчас «стригут» не колос, а режут под корень. Говорят, что варят в пищу. Одну бабу из Джелинки здесь задержали, судили. Осудили на 5 лет. Кто эта баба — здесь не знают. Очевидно, так судить — неудачно.

Сориентировал здесь на решительное усиление охраны.

Полагаю, что нужно из обкома передать районам тревогу за это. До уборки — еще 2 месяца. Могут переполовинить хлеб.

2. Район должен был получить из Чечельнянского совхоза 10 тракторов. Это было решение обкома. Свеклотрест отдал распоряжение отправить трактора в Пищанку. Бершадь ничего не получил. Помощь здесь нужна.

3. Уже за первый день пребывания в районе — имею ряд фактов, наблюдений, говорящих о тяжелом продовольственном положении.

Был в благополучном селе. Смертность в нем:

январь	— 4
февраль	— 1
март	— 8
апрель	— 19
май	
(24 дня)	— 26

немало в возрасте — 20—40 лет.

По некоторым другим селам (данные райзагса)

с. Балановка:

январь	— 17
апрель	— 75

с. Романовка:

январь	— 1
апрель	— 27

с. Сумивка:

январь	— 4
апрель	— 18 и т. д.

Едят ракушки из пруда (сам видел десятки баб, которые по пояс в воде бродят, собирают ракушки), дохлятину, трупы лошадей (даже облитых керосином), у гуральни — сотни народа, едящего брагу.

Есть случаи людоедства.

Положение в этом районе, конечно, лучше, нежели в центральных районах, но бесспорно, что району нужна помощь.

Ставлю вопрос о том, чтобы району помимо «бурякового» хлеба было дано около 1000 пудов в помощь. Нужно открывать детские учреждения. Много ребят пострадало.

Районное руководство плохо знало действительное положение района, «боялись» изучить.

Старобин

Партархів Вінницького обкому Компартії України. Ф. 136. Оп. 3. Спр. 73. Арк. 50.

№ 225

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК ВКП(б) ПРО ПРОДОВОЛЬЧУ ПОЗИКУ УКРАЇНИ

28 травня 1933 р.

Отпустить ржи для оказания продовольственной помощи колхозам, дополнительно к ранее отпущенной ссуде:

Одесской области	— 300 тыс. пуд.
Днепропетровской обл.	— 300 —»—
Донецкой области	— 100 —»—

Отпуск произвести в порядке ссуды на условиях, установленных по ранее отпущенным ссудам.

ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС. Ф. 17. Оп. 3. Спр. 923. Арк. 26.

№ 226

ЛИСТ СЕКРЕТАРЯ ЦК КП(б)У С. В. КОСІОРА ТА ГОЛОВИ РАДНАРКОМУ УСРР В. Я. ЧУБАРЯ СЕКРЕТАРЮ ЦК ВКП(б) Й. В. СТАЛІНУ ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ВИДІЛЕННЯ ДОДАТКОВОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПОЗИКИ ОКРЕМИМ ОБЛАСТЯМ УСРР

29 травня 1933 р.

Особенно тяжелое продовольственное положение, создающееся в июне месяце, безусловно требует оказания дополнительной продовольственной помощи не только Одесской, Днепропетровской, Донецкой, но и Харьковской, Винницкой

и Киевской областям. Харьковская область имеет около 20 особенно тяжелых районов, которым необходимо обязательно помочь, а ресурсов уже нет, в Винницкой области обнаружилось довольно тяжелое положение в значительном количестве сел пограничных районов, положение которых не было учтено при распределении выданной раньше продсуды. Оказать помощь погранполосе, безусловно, необходимо. Надо также дополнительно помочь ряду наиболее тяжелых районов Киевщины. Кроме того, необходимо учесть в этих свекловичных областях дополнительной нужды для свеклы, особенно для борьбы с вредителями.

Поэтому просим дать дополнительную продсуду следующим областям:

Винницкой	150 тыс. пудов
Киевской	150 тыс. пудов
Харькову	200 тыс. пудов
Чернигову	30 тыс. пудов

С. Косиор

В. Чубарь

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2190. Арк. 113.

№ 227

ПОСТАНОВА БЮРО ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОБКому КП(б)У У ЗВ'ЯЗКУ З ПОСТАНОВОЮ ЦК ВКП(б) ПРО АВАНСУВАННЯ КОЛГОСПНИКІВ ОБЛАСТІ

29 травня 1933 р.

В соответствии с поручением пленума принять окончательную редакцию:

Пленум Днепропетровского обкома считает постановление бюро обкома об авансировании, опубликованное в обращении 2-го слета колхозников-ударников, серьезной политической ошибкой. Суровую критику и оценку, которую дал этому решению тов. Сталин, и решение по этому поводу ЦК ВКП(б) пленум признает совершенно правильными. Постановление бюро обкома фактически ориентирует колхозы на первоочередное удовлетворение потребительских интересов колхозников и прямо ведет к развязыванию собственнических настроений наиболее отсталой части колхозников и отодвиганию интересов государства на второй план.

Такая установка играет на руку правооппортунистическим элементам, кулацкой агентуре, просочившейся в ряды

партии, буржуазным перерожденцам, борющимся против генеральной линии партии, против коллективизации, за восстановление кулачества.

Ошибка бюро усугубляется тем, что постановление об авансировании было выпущено в форме обращения от имени колхозников-ударников, притом без всякого согласования с ЦК КП(б)У и ЦК ВКП(б), что является вопиющим нарушением самых элементарных основ большевистской дисциплины.

Коренное отличие хлебозаготовок этого года заключается в том, что в прошлом году хлебозаготовки происходили на основе контрактационных договоров, а в этом году заготовки проводятся на основе закона о твердой сдаче точно установленного количества хлеба с гектара, подлежащего безоговорочной сдаче в твердо установленные сроки. Хлебозаготовки этого года должны быть проведены таким образом, чтобы они стали действительно рычагом дальнейшего перевоспитания колхозных масс и преодоления мелкобуржуазных собственнических пережитков, которые толкают отсталую часть колхозников на противопоставление своих личных и колхозных интересов интересам рабоче-крестьянского государства в целом.

Важнейшая ошибка прошлого года, приведшая к невыполнению плана хлебозаготовок и тяжелому положению в ряде колхозов, заключается в том, что с самого начала уборочной кампании допущена была широкая бесконтрольная раздача и разбазаривание хлеба под видом общественного питания, неправильная и беспорядочная раздача хлеба по трудодням, образование всевозможных фондов при невыполнении плана хлебозаготовок. Отодвигание интересов государства на задний план способствовало созданию обстановки безудержного разбазаривания и прямого воровства хлеба, приведшего к провалу плана хлебозаготовок и нанесшего большой ущерб интересам колхозов и колхозников.

Днепропетровская партийная организация должна учесть наличие сильных потребительских собственнических настроений в колхозах. Эти настроения особенно подогреваются разлагающей работой кулацких элементов. Все это требует со стороны обкома, РПК, политотделов МТС и всей партийной организации развертывания широкой работы по преодолению этих настроений, решительной постановки вопроса о первоочередности не на словах, а на деле, выполнения колхозами своих обязательств перед государством, перед всеми другими задачами, в том числе и перед авансированием колхозников.

Проведение хлебозаготовок этого года должно продви-

нуть значительно вперед дело перевоспитания колхозно-крестьянских масс в направлении понимания единства интересов пролетарского государства и интересов колхоза и всей колхозной массы.

Пленум обкома осуждает и отменяет неправильное решение бюро обкома об авансировании, вредящее интересам колхозного движения и противоречащее интересам советского государства. Пленум считает совершенно правильным постановление ЦК ВКП(б) и ЦК КП(б)У по этому вопросу и принимает их к неуклонному исполнению.

Руководители-большевики не должны плестись в хвосте отсталых элементов колхозников, а должны уметь вести решительную борьбу с мелкобуржуазными и потребительскими настроениями отсталой части колхозников, твердо и беспощадно выступать против этих настроений, чтобы на основе их преодоления по-большевистски сплачивать и вести за собой колхозные массы, воспитывая их в духе общих интересов социалистического государства.

Пленум обращает внимание всей Днепропетровской партийной организации, директоров и начальников политотделов МТС и совхозов на то, что для выполнения в установленный срок обязательств по поставке зерна государству важнейшей практической задачей является организация наиболее быстрого обмолота всего скошенного хлеба и организация его вывоза непосредственно из-под молотарок на сыпные пункты.

С первых шагов хлебозаготовок необходимо строго сочетать методы убеждения, развернутую массово-политическую и организаторскую работу с методами государственного принуждения в отношении тех колхозов, колхозников и единоличников, которые не исполняют закона об обязательной поставке хлеба государству в установленные сроки.

Необходимо нанести беспощадный удар остаткам недобитков классового врага — петлюровским и махновским элементам, кулацкой агентуре, пролезшим в ряды партии. Необходимо также давать решительный отпор сердобольным нытикам, особенно из числа коммунистов, которые под видом якобы заботы о колхозниках на самом деле потакают мелкобуржуазным собственническим настроениям и этим только подводят колхозников под репрессии, вредят в конечном счете их действительным интересам, как это имело место в прошлом году.

Особенно, учитывая уроки прошлого года, уже теперь должен быть организован беспощадный отпор всем настроениям и тенденциям рвачества и хищнической растраты хлеба на общественное питание, в результате чего в прошлом году

была растрочена и разбазарена значительная часть хлеба в пользу лодырей и кулацких элементов и в ущерб добросовестным колхозникам, которые к концу сева в ряде колхозов оказались в затруднительном продовольственном положении.

От партийных организаций требуется такая практическая постановка авансирования колхозников, чтобы авансы выдавались в строго организованном порядке и в строгом соответствии с директивами ЦК ВКП(б) и СНК Союза — не свыше 10 % фактически обмолоченного хлеба на все внутренние колхозные нужды впредь до выполнения обязательств по сдаче хлеба с тем, чтобы этот процент повышать до 15 для хороших, крепких колхозов. Выдача аванса колхозникам должна происходить таким образом, чтобы всемерно заинтересовывать в быстрейшем окончании обмолота и сдаче хлеба государству.

Пленум обкома призывает все партийные организации Днепропетровщины на основе указаний т. Сталина и решений ЦК ВКП(б) еще крепче сплотить свои ряды, улучшить руководство колхозами и по-боевому провести уборку урожая и сдачу хлеба государству.

Пленум обязывает все РПК, политотделы и партийные ячейки разъяснить настоящее постановление партийной и комсомольской организациям, широко разъяснив перед колхозными массами неправильность и вредность пункта об авансах в обращении второго слета колхозников-ударников Днепропетровщины.

Секретарь обкома КП(б)У *М. Хатаевич*

Партархів Дніпропетровського обкому Компартії України, Ф. 19. Оп. 1. Спр. 511. Арк. 185 зв.

№ 228

ЛИСТ ХАРКІВСЬКОГО ОБЛВИКОНКОМУ ЦК КП(б)У
ПРО ЗАХОДИ ЩОДО БОРОТЬБИ З ДИТЯЧОЮ
БЕЗПРИТУЛЬНІСТЮ ТА ПОДАННЯ ДОПОМОГИ
ГОЛОДУЮЧИМ

30 травня 1933 р.

Большой, непрерывно продолжающийся приток сирот, бездомных и голодающих детей в Харьков и крупные районные центры области заставил Харьковский областной исполнительный комитет расширить свою сеть детских домов до

24 тыс. 475 детей вместо 10 тыс. 290 штатных детей, утвержденных бюджетом на 1933 год. Таким образом, уже на сегодня контингенты детдомов возросли на 14 тыс. 185 детей.

Вместе с тем дальнейший подбор беспризорных в Харькове и на периферии показал крайнюю необходимость дополнительного разворота новых детдомов. В самом Харькове на 28 мая подобрано и ожидает размещения 9 тыс. 420 детей, на Харьковском узле 25 мая подобрано 2 тыс. детей, за одну только ночь 27 на 28 мая подобрано по г. Харькову 700 детей. Больных детей подобранных в Харькове 1 тыс. человек находится в исключительно тяжелом состоянии.

Облисполком непрерывно ведет работу по реэвакуации детей, имеющих родителей, принимает меры по борьбе с беспризорностью в самих районах, разгружает детдома от детей, имеющих родителей, однако, несмотря на принимаемые меры, количество беспризорных продолжает возрастать.

Дополнительных контингентов детей, подлежащих немедленному обеспечению, собрано уже на сегодня по области 27 тыс. 754 души.

Расходы на все проведенные до настоящего времени мероприятия по борьбе с беспризорностью (расширение существующих домов, подборка и эвакуация детей и проч.) уже выразилась в сумме 1 млн. 985 тысяч руб. Таким образом, назначенная Совнаркомом для области помощь на борьбу с беспризорностью в сумме 1 млн. 600 тысяч рублей уже не покрывает приведенных облисполкомом расходов на эту цель.

Вся же сумма расходов на сверхштатных детей как совосовского возраста, так и ясельного, на 3 месяца — с 1-го мая по 1-е августа, согласно расчетам, составляет 8 млн. 60 тысяч рублей, а за исключением полученной от правительства помощи 1 млн. 600 тыс. руб., необходимо еще 6 млн. 460 тыс. рублей.

За последние три месяца изъято в Харькове бездомных, нищенствующих и голодающих 6 тыс. 694 человека, из них до 1 тыс. человек находится в чрезвычайно тяжелом состоянии и направлены в специальные стационары, остальные же размещены на работах.

Насколько увеличивается приток этого элемента, видно из того, сколько подобрано людей по городу за последние дни мая — 27 мая — 3 тыс. 889 человек, 28 мая — 1 тыс. 588 человек.

Необходимо обратить еще Ваше внимание на то, что значительно увеличивается подбор трупов по городу за эти же числа 27 мая — 60, 28 мая — 87 трупов.

На почве голода чрезвычайно увеличилась смертность и по области.

По данным районов (неполным) в связи с тем, что в большинстве случаев смерть совершенно не регистрируется в органах Загса, есть села, в которых за последние 3 месяца умерло по 450—600 тыс. человек, во многих селах выделены специальные подводы, которые разъезжают по дворам и подбирают трупы.

Для оказания помощи больным и истощенным развернуто 7 тыс. сверхштатных коек по области. Это мероприятие требует затрат в размере 450 тыс. руб.

Приток беспризорных детей и взрослого нищенствующего и голодающего элемента за последнее время все больше и больше увеличивается, поэтому наша просьба о помощи не исчерпывается положением на сегодняшний день — дальнейший приток людей, который безусловно будет, потребует дополнительной затраты больших средств, без чего невозможно будет справиться с этим делом.

Полная невозможность для области изыскать в пределах напряженного до крайности бюджета указанные суммы на дальнейшее оказание помощи беспризорным детям и на поддержание в стационарах больного и истощенного взрослого населения вынуждает Харьковский облисполком вновь просить ЦК КП(б)У и СНК помочь Харьковской области в деле дальнейшей борьбы с беспризорностью и в деле оказания помощи больному и истощенному взрослому населению путем ассигнования из средств Государственного бюджета дополнение к ассигнованным ранее 1 млн. 600 тысяч рублей еще 6 млн. 460 тысяч рублей для борьбы с детской беспризорностью и 450 тыс. рублей для содержания взрослых больных и истощенных, находящихся в стационарах.

Председатель Харьковского областного
исполнительного комитета *Шелехес*

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2130. Арк. 114—117.

ДИРЕКТИВНИЙ ЛИСТ ПАВЛОГРАДСЬКОГО
РАЙКОМУ КП(б)У ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
ПРО НЕДОЛІКИ У РОЗПОДІЛІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ДОПОМОГИ

Травень 1933 р.

**Всем секретарям партячеек, председателям
сельсоветов — коммунистам, начальникам
политотделов МТС**

Партией и правительством нашему району оказана колоссальная продовольственная, фуражная и семенная помощь. Бесспорно, что эта помощь должна была стать одним из основных и могучих рычагов в деле мобилизации колхозных масс на борьбу за успешное проведение весеннего сева, в сроки, указанные обкомом для нашего района.

В действительности же на местах, во многих колхозах в использовании продовольственной помощи допущены вопиющие извращения директив партии. Отпущенная помощь самым возмутительным образом растранижена, что, бесспорно, содействовало росту в колхозах иждивенческих настроений.

Отпуском этой продпомощи имелось в виду — таковыми были и категорические директивы об этом, — что она должна решительно положить конец всякой смертности и опуханию на почве недоедания, имевшим место в нашем районе. Однако, благодаря исключительно преступному распределению продовольственной помощи на местах, в отдельных колхозах мы еще и сейчас имеем много сигналов о наличии смертности и опуханий.

Предварительной проверкой расходования продовольственной ссуды установлено грубое нарушение директив РПК и РИК о принципах ее распределения на трудодни. Вместо того, чтобы — выполняя наши директивы — выдавать колхозникам на трудодень 600—700 г и хорошо работающим ударникам 800—1000 г и на общественное питание 100—150 г, чтобы этим самым обеспечить вовлечение всех колхозников в работу, заинтересовать их скорейшим и качественным окончанием сева, многие партийные и советские организации допустили явное извращение этой директивы, в результате чего выдача на трудодень в отдельных местах составляет от 5 до 11—15 фунтов (арт. «Червона долина» — Булаховка — 11 фунтов, арт. «Правда» — Булаховка — 7 фунтов, арт. «Спільне життя» — Булаховка — 7 фунтов,

арт. «Шевченка» — Карабиновка — 15 фунтов). Правда, этому в значительной мере также способствовала путаница в учете выдач и точной записи трудодней. Наряду с этим имеют место вопиющие безобразия в выдаче муки на приварок для общественного питания. В котел выдавали значительно большее количество муки, чем на трудодень колхозникам за выполненную норму работы. Например: в арт. «Червоне поле» — Варваровка на 1 трудодень выдавали 600 г, а на общественное питание 1120 г, коммуна «Комінтерн» — Шандровка на трудодень — 560 г на общественное питание 1040 г., Троецкое — 800 г и 1000 г, артель «Путь к коммунизму» — соответственно 200 г и 400 г — 600 г. Такое положение является типичным для многих колхозов нашего района.

Такая уравниловка в распределении продовольственной помощи создавала благоприятные условия для лодырей, симулянтов, рвачей и т. д. и срывала стимулирование честно и хорошо работающих колхозников для еще лучшей борьбы за перевыполнение количественных и качественных норм выработки. Вместо того, чтобы обрушиться всей силой на лодырей и симулянтов и организовать против них весь колхозный актив, честно работающих колхозников, — руководители сельсоветов таким попустительством к обезличенному распределению продовольственной помощи вольно или невольно поощряли и поощряют лодырей, рвачей и симулянтов.

Необходимо немедленно искоренить эту вреднейшую обезличку, установив как правило, что выдача на один трудодень не может и не должна превышать 600—700 г и для выполняющих нормы — 800—1000 г, а на общественное питание 100—150 г на каждого фактически работающего в бригаде. На период прополки и выполняющим норму — 250 г на трудодень, с обязательной выдачей на каждые 5 дней.

В ряде колхозов выявлены возмутительные факты уравниловки. Работающие в поле колхозники получают меньше на трудодни, чем административно-управленческий аппарат, не работающий в поле. Разве допустимо, что в коммуне им. Сталина (Межирич) завхоз и его дочь получили за апрель месяц 101 кг, а сеяльщик 8 кг, курьер, конюх получают больше сеяльщика. В Кочережках зав. яслями артели «15-річчя РСЧА» — 12 мая 1933 года получила на себя продукты — 800 г муки, 500 г рыбы и 200 г круп, в артели «Червоний Повстанець» исполнитель Бондарь Марина за 33 дня работы в апреле получила 36 кг муки и 11 кг капусты, почтальон Литвиненко получает по 1,5 кг на трудодень, деловод-переписчик артели «Повстанець» Шестюк за проработанные в

марте и апреле 46 трудодней получил 60 кг муки, 5 кг капусты, 6 кг лука, 500 г мяса. В селе Богдановке в арт. им. Сталина кузнец Муханев, проработав в апреле 62,75 трудодней, получил 700 г, а Мартынов — пастух, проработавши в марте с семьей из 3 человек 5,69 трудодней, получил по 1400 г и в апреле проработал с семьей 15,80 трудодней и получил 1200 г на трудодень, лодырь Константинов Иван, проработав в марте 8 трудодней, в апреле — 18 трудодней и получил по кило хлеба и по кило муки, а хорошо работавший сеяльщик Вишняков Ефим (первая бригада), проработав в апреле 23 трудодня, получил по 860 г на трудодень.

Особенно недопустимым и разительным является тот факт, что управленческий и административный персонал получает даже больше ударника. В артели «Путь к коммунизму» секретарь колхоза Волокитин в течении первой десятидневки мая получил по 1000 г муки, пом. полевода до 1000 г муки, бригадир Волобуев по 1000 г, а все остальные колхозники по 800 г. В арт. «Повстанец» член правления Фадько получил 184 кг хлеба, кладовщик Олейник получил по 1300 г на трудодень. Даже тогда, когда все колхозники в артели «Путь к коммунизму» получили по 200—300—400 г на трудодень, админперсонал получал на 100—200 г больше.

В артели имени Сталина Богдановского сельсовета распространение хлеба шло также по линии выдачи на общественное питание административному персоналу, сидящему в канцелярии. Секретарь колхоза Махонин получил в апреле 9900 г муки, амбарщик Хороль Степан — кандидат КП(б)У, ни разу не быв в поле, получил 9300 г муки. Ему засчитывается за месяц 30 трудодней. Зам. председателя артели Вишняков (инвалид), член партии, получил 13600 г на общественное питание, ветеринарный врач Евдокимов Радион получил в апреле 14 кг, даже почтальон Бресенцев и тот получил 4600 г на общественное питание.

Еще до сих пор на админперсонал затрачивается большое количество трудодней, несмотря на категорические директивы о максимальном сокращении этих расходов, данные в свое время РПК. Только в одной артели им. Сталина при наличии 114 хозяйств насчитывается 18 человек (включая 3-х полевых бригадиров), им засчитываются трудодни без учета их работы. Административный персонал съел 22 % трудодней. Если в апреле месяце во всем колхозе 222 трудоспособных выработали 2473 трудодня, то на один техперсонал падает 535 трудодней. Как правило, семьи этих «командиров» почти в степи не работали, а если и работают, то в совершенно незначительной мере. Семья Черкашина, кладовщика артели

им. Сталина — Богдановка, проработала в апреле месяце: сын 4,20 трудодня, дочь 2,75 трудодня. Жена кандидата КП(б)У Соболев заработала в марте 1 трудодень, в апреле жена — 1,86 и дочь — 10,78 трудодней.

Помимо этих недопустимых явлений во многих случаях продовольственная ссуда прямо преступно расхищалась. К этой ссуде «присосались» все буквально служащие села, люди в большей части ничего общего не имеющие с колхозами, не имеющие ни единого трудодня в них: работники центроспирта, приказчики потребкооперации и ряд других лиц. В селе Кочережки продавец центроспирта Савьяненко, приказчик Скотт, ни разу не будучи на работе в поле, все же получили продовольствие в колхозе. В селе Николаевке административно-технический персонал получил 12 пудов муки, а на трудодни израсходовано 22 пуда, на подготовительные работы к севу 28, на общественное питание — 15 пудов.

В свете всех этих безобразий естественным является вопрос: где были партячейки? Где были сельсоветы? Как боролись они с этими из ряда вон выходящими безобразиями, во многих случаях прямо граничащих с преступлением, с явной кулацкой уравниловкой? Нужно прямо ответить, что секретари партячеек, председатели сельсоветов, бывая на местах, в колхозах, бригадах, об этом знали, все видели, но мер для ликвидации этих явлений не принимали, чем игнорировали решение обкома и РПК. Руководство на местах оказалось близоруким, на эти вещи никто серьезно внимания не обращает. В результате этого и получилось, что дело распределения продовольственной ссуды оказалось в руках не руководителей колхозов, а счетоводов и кладовщиков, подчас враждебных нам. Парторганизации не сумели организовать четкого контроля за правильным распределением и руководства расходом ссуды с отпущенной нам продовольственной ссуды. Несмотря на неоднократное заверение председателей колхозов, секретарей ячеек, председателей сельсоветов, что распределение продовольственной ссуды проводится на основании решения обкома и РПК, на деле получилось самое грубое извращение этих решений и в ряде колхозов продовольственную ссуду просто разбазарили, несмотря на то, что нам еще предстоит большая работа для окончания сева, организации прополки, поднятия паров и т. д.

Бюро райпарткома, обсудив предварительные итоги расходования продовольственной ссуды, наметило ряд практических мероприятий и предлагает всем партячейкам обсудить данное письмо, выводы и предложения бюро РПК на закрытых партсобраниях и немедленно наметить конкретные

меры для ликвидации всех допущенных безобразий и привлечения к ответственности всех виновных в разбазаривании хлеба.

Секретарь райпарткома *Банник*

Партархів Дніпропетровського обкому Компартії України. Ф. 19. Оп. 1. Спр. 863. Арк. 5, 6.

№ 230

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК ВКП(б) ПРО ВІДПУСК МУКИ ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

1 червня 1933 р.

Отпустить дополнительно в мае месяце 300 тонн муки на снабжение Днепропетровской области за счет июньского общего плана из союзных ресурсов снабжения.

ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС. Ф. 17. Оп. 3. Спр. 923. Арк. 18.

№ 231

ПОСТАНОВА ЦК КП(б)У ПРО НАДАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ДОПОМОГИ БЕЗПРИТУЛЬНИМ ДІТЯМ

1 червня 1933 р.

В дополнение к решению ЦК от 4 мая 1933 г. по борьбе с беспризорностью, в связи с резким увеличением количества беспризорных детей, нуждающихся в продпомощи,— установить на июнь месяц 90 тыс. детских пайков со следующей разбивкой по отдельным областям:

Харьковская обл.	— 25 тыс. пайков
Киевская »	— 17 тыс. »
Винницкая »	— 10 тыс. »
Днепропетровская »	— 15 тыс. »
Одесская »	— 10 тыс. »
Черниговская »	— 5 тыс. »
АМССР	— 3 тыс. »
В распоряжение Центральной комис- сии (т. Карлсона)	— 5 тыс. »

В с е г о : . . . . . 90 тыс. пайков

Для этой цели выделить следующие фонды продснабжения:

1. Мука . . . . . 720 т
2. Крупа . . . . . 135 »

3. Сахар	10 »
4. Кондизделия	50 » (карамель вместо сахара)
5. Растительное масло	36 »
6. Суховощей	24 »
7. Консервов	100 тыс. банок
8. Тюльки	100 т

Покрыть указанные продфонды за счет следующих источников:

1. По муке и крупе — остатки неиспользованных фондов потребителями в мае месяце.
2. По сахару и кондизделиям — за счет общих украинских фондов.
3. По растительному маслу — за счет отпуска фузов для нужд жидкого мыловарения и высвобождения масла для этой цели.
4. По сухоовощам — за счет освежения непригодных к хранению числящихся в госфонде овощей.
5. По рыбе и консервам — за счет общеукраинских фондов.

Реализацию настоящего решения возложить на гг. Берлина, Броневого и Розенберга.

Секретарь ЦК КП(б)У *Косиор*

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 16. Спр. 10. Арк. 78.

№ 232

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА НАРКОМАТУ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УСРР ЦК КП(б)У ПРО СТАН ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ У ЗВ'ЯЗКУ З ПРОДОВОЛЬЧИМИ ТРУДНОЩАМИ

3 червня 1933 р.

О состоянии населения Киевской области в связи с продовольственными затруднениями можно судить на основании цифр, которыми располагает областная оздоровительная комиссия и облздравотдел по 66 районам, отнесенным к группам тяжелых районов

	25 марта	5 апреля	15 апреля
Количество пострадавших сел	1 214	1 378	1 577
Общее колич. голодающих	398 201	474 540	493 644
Из них детей	178 544	245 283	262 109
Взрослых	164 152	208 741	210 138
Общее колич. опухших	88 721	101 683	97 715
Требующих госпитализации	31 678	37 588	36 632

Из них детей	16 269	19 026	18 698
Взрослых	10 768	14 066	13 952
Госпитализировано	11 294	22 248	24 168
Из них детей	5 457	14 158	15 068
Взрослых	6 588	6 679	8 135
Умерло с 1 января по	14 548	26 479	27 809
Оздоровлено		7 776	19 900

1. Анализ этих цифр свидетельствует об увеличении числа пострадавших сел и количества голодающих при этом, если количество голодающих взрослых стабилизировалось, то количество голодающих детей на 15 апреля заметно возросло. Число опухших имеет тенденцию к некоторому снижению, число лиц, требующих госпитализации, держится приблизительно на одинаковом уровне, госпитализация несколько увеличилась, особенно детей, смертность в последнюю декаду заметно снизилась.

2. Наиболее пострадавшими являются следующие районы: Богуславский (30917 человек голодающих), Белоцерковский (30536), Попельнянский (20000), Ставищанский (17129), Оратовский (16338), Букский (14920), Обуховский (14113), Ржищевский (13987), Уманский (13204), Рокитнянский (12242), Сквирский (16236), Тельновский (10591), Тетиевский (10480), Бабанский (19064). В остальных районах цифры менее 10 тыс. Общее количество пораженных районов 1 группы — 34; второй — 17; третьей — 15.

3. Приведенные выше цифры требуют к себе критического отношения, с одной стороны, вследствие совершенно неудовлетворительного учета действительно нуждающихся (Тетиевский район 10480, а на самом деле 22000 с лишним), с другой стороны, вследствие некоторого преувеличения числа действительно нуждающихся в ряде районов (Белоцерковский район показывалось 30536, на самом деле не более 20—22 тыс.). Эти недочеты учета едва ли могут сильно влиять на общее количество голодающих в области, но приобретают крайне серьезное значение при распределении продовольственных фондов и прочих видов помощи, оказываемой государством.

4. Несомненным следует считать значительно преуменьшенными цифры умерших, так как проверка на местах и тщательное изучение местного материала свидетельствуют о значительно больших цифрах; так, по Сквирскому району с 1 января по 1 марта по отчетным данным умерло 802 человека, между тем при проверке установлено на 15 марта 1773 смертных случая, в Володарском районе на 1 марта по отчетам приводится 742 смерти, на самом деле к этому времени умерло более 3 тыс. человек.

5. Наиболее угрожающим следует, безусловно, считать положение детского населения, ясельного, дошкольного и младшего школьного возраста; такое угрожающее положение объясняется диким отношением взрослых к детям и крайней недостаточностью помощи, которая оказывается детскому населению; помощь эта неудовлетворительна как количественно, так и качественно.

6. Одновременно особое внимание должно привлечь резкое увеличение детской беспризорности, только в детских учреждениях органов здравоохранения более 5500 детей, что составляет не более 40 % общего количества беспризорных, причем бюджетом обеспечены не более 1000 детей. Рост подкидывания продолжается и будет иметь место еще в течение ближайших 2,5—3 месяцев.

7. Помощь нуждающемуся населению оказывается в следующей форме:

а) частично по линии производственной продпомощи;

б) продпомощь через питательные пункты и школы (таким образом охвачено на 15 апреля — 287 тыс. 730 человек, из них 208 тыс. 517 детей);

в) продпомощь через примитивные стационары и госпитали (таким образом охвачено 24168 человек, из них детей 15068);

г) яслями охвачено 93 тыс. детей;

д) путем расширения больничных коек госпитализировано в больницах 4819 человек;

е) путем организации детских домов как по линии здравоохранения, так и просвещения для беспризорных и подкидышей с охватом до 15 тыс. детей.

8. Таким образом, различными видами помощи охвачено 389 тыс. 700 человек, не охвачено около 100 тыс. человек, часть которых, несомненно, обслуживается производственной помощью, хотя как раз наиболее нуждающееся в продовольственной помощи взрослое население находится в таком состоянии, что не способно оказать производственную помощь; кроме того, и та часть, которая способна была работать, как правило, не получила работы из-за ряда препятствий к развертыванию сева, а потому не имела возможности получать производственную помощь.

9. На все нуждающееся население отпущено по апрельским и майским нарядам:

а) по линии производственной помощи	— 53 тыс. 452 ц
б) по линии обслуживания госпитализированных	— 15 тыс. 191 ц
в) по линии помощи одиноличникам	— 19 тыс. 110 ц

- г) по линии помощи семьям красноармейцев — 6 тыс. 385 »
- д) по линии ясельной сети облздравам — 2 тыс. 500 »
- е) по линии школьной сети облнаробр. — 2 тыс. 500 »

Кроме того, по линии Бурякосовхозов, Облтрактора и Льнотрактора отпущено 6 тыс. 278 ц зерновых культур.

В марте месяце областной оздоровительной комиссией было отправлено: хлеба — 521 ц, крупы — 77 ц, сахара — 104 ц, масла — 3,8 ц, патоки — 1,8 ц, рыбы — 11 ц, мяса — 16 ц, повидла — 60 ц, маргарина — 14,5 ц, камсы — 45,6 ц, кондитерских изделий — 83 ц, консервов — 9 тыс. 261 коробка, томата — 3 тыс. 995 коробок.

Облздравом отправлено сахара 70 ц, круп 280 ц, гороха 30 ц, картофеля 1000 ц и консервов — 17 тыс. 500 коробок.

Областным комитетом УЧХ «Нестле» — 11,5 ц, сахара — 47,5 ц, крупы 58,4 ц, муки 3 ц, рыбьего жира — 133 ц.

10. Удельный вес всех продуктов, кроме зерновых, крайне незначителен и не играет особой роли в питании населения, если не учитывать мобилизации местных ресурсов, которые в ряде районов несомненно имеются, но, как правило, слабо мобилизуются (на 15 апреля мобилизовано: хлеба 4700 ц, овощей — 2530 ц, картофеля — 230 ц, круп — 260 ц, сахара — 115 ц, масла — 5,5 ц, патоки — 48 ц, рыбы — 35,5 ц, мяса — 45,5 ц и клюквы — 1 ц).

11. Очень плохо обеспечены продовольствием дополнительно развернутые 4 тыс. 819 коек (вместо 2 тыс. согласно постановлению обкома), неудовлетворительно поставлено питание в яслях, школах и примитивных стационарах и детских домах, так как вся помощь, в основном, о чем свидетельствуют вышеприведенные цифры, базируется на отпущенных государством фондах. Эти фонды, состоящие из зерновых культур, позволяют по линии производственной помощи обеспечить только работающего ежедневным пайком в размере от 300—500 г. Не работающее, но нуждающееся в помощи население, исчисляемое, приблизительно, около 500 тыс. человек, требует при минимальной норме 300 г в день на едока — 4 тыс. 500 т хлеба в месяц, между тем выделенного на апрель и май количества зерновых культур не хватает полностью даже на один месяц.

12. Предполагая, что все взрослое работоспособное население с мая месяца целиком перейдет на производственную помощь, что до 15 мая из взрослого населения останется не более 80 тыс. больных, нуждающихся в помощи и неспособных еще к труду на май месяц, необходимо обеспечить, во-первых, все детское население, нуждающееся в помощи (175—290 тыс., учитывая и беспризорных), и, во-вторых, ту

часть взрослого населения, которую необходимо поддерживать до 15 мая.

Если эту последнюю группу можно и нужно обеспечить за счет остатков еще нереализованных апрельских нарядов, то для детского населения необходимо отпустить дополнительные фонды, тем более, что на возможные остатки необходимо содержать стариков, старух и инвалидов.

13. Обеспечение хлебом, однако, не разрешает проблемы оздоровления населения и сохранения детей, так как дневной хлебный паек, на котором держится в основном помощь, не превышает 450—500 калорий.

Со всей решительностью нужно поставить вопрос о мобилизации прочих продуктов питания, как на местах, так в областном и республиканском масштабе.

14. Для поддержания жизнеспособности детского организма в среднем минимально необходимой голодной нормой допустимо считать 700—800 калорий. Калораж этот может быть покрыт следующим образом: хлебом и крупой — 300 г (450—500 калр.), один стакан молока (150—180 калорий), пол-яйца (80—90 калорий), 5 г сахара (20 калор.), 5 г жиров (25 калорий), мяса 25 г (50 калорий). Этот же калораж может быть покрыт равноценными другими продуктами питания. Только для детей, исходя из этих самых скромных норм, необходимо в месяц: для детских примитивных стационаров и яслей хлеба — 2025 т, манной или рисовой крупы — 405 т, сахара — 40,5 т, масла (жиров) — 40,5 т, мяса — 202,5 т. Кроме того, молока — 67500 литров и 13500 яиц в день; для детских домов хлеба — 150 т, крупы манной или рисовой — 30 т, сахара 3 т, масла (жиров) — 3 т, мяса — 15 т и ежедневно 5 тыс. литров молока и 10 тыс. яиц. Молоко, яйца, часть мяса, рыбы можно и нужно мобилизовать на месте. Остальные продукты необходимо везти извне.

15. Отпущенные Совнаркомом денежные средства (один миллион) распределены таким образом: на ясли — 205 тыс. руб., на беспризорных по линии наркомпроса — 171 тыс. руб., на беспризорных по линии наркомздрава — 114 тыс. руб., на дошкольный возраст — 50 тыс. руб., на госпитализированных — 250 тыс. руб., на оборудование коек — 50 тыс. руб., на орграсходы — 10 тыс. руб., Киеву — 100 тыс., Житомиру — 30 тыс. К сожалению, реализацию этих средств, особенно по линии потребительской кооперации, на приобретение продуктов поставлено из рук вон плохо, совершенно неудовлетворительна работа органов наркомпроса, как по линии обслуживания школьников, так и по обслуживанию беспризорных и дошкольников.

16. Для обеспечения медицинской помощью пострадавшие села мобилизовано в Киеве врачей и студентов-медиков последнего курса 471 человек, которые работают непосредственно в селах.

Зам. наркомздрава УССР Хармандарьян

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2130. Арк. 41—47.

№ 233

ОСОБИСТИЙ ЛИСТ НАЧАЛЬНИКА ХАРКІВСЬКОГО ОБЛАСНОГО ВІДДІЛУ ДПУ ГОЛОВІ ДПУ УСРР ПРО ПРОДОВОЛЬЧЕ СТАНОВИЩЕ У ОБЛАСТІ

5 червня 1933 р.

Продовольственное положение по районам Харьковской области, и до того довольно тяжелое, за последнее время резко ухудшилось.

В результате этого мы имеем значительное усиление наплыва в город Харьков бездомного, беспризорного и нищенствующего элемента.

Если за январь и февраль месяцы было подобрано в городе:

взрослых бездомных	— 257 человек
больных и инвалидов	— 15 »
детей и подростков	— 373 »

Итого: 645 человек

а за март — апрель соответственно

взрослых бездомных	— 2560
больных и инвалидов	— 113
детей и подростков	— 1806

Итого: 4476

то в мае месяце уже подобрано:

взрослых бездомных	— 4439
больных и инвалидов	— 585
детей и подростков	— 6378

Итого: 11402 человека

и за 3 дня июня:

взрослых трудоспособных	— 313
больных и инвалидов	— 157
детей и подростков	— 606

Итого: 1077 человек

Все это только по городу без учета вокзалов, откуда дети изымаются комиссией т. Броневого, минуя милицию, и общее количество изъятых определяется в 10 тыс. человек.

Наряду с этим резко увеличилось количество обнаруживаемых и подбираемых на улицах г. Харькова трупов умерших на почве голода селян.

Если за февраль было подобрано таких трупов — 431, за март 689, за апрель 477, то май дает за первую декаду — 182 трупа:

за вторую	— 300 человек
за третью	— 510 »

Итого: 992 трупа

и первые 3 дня июня дают 196 трупов.

Не лучшее положение наблюдается на селе: рост продзатруднений увеличивается с каждым днем, охватывая новые населенные пункты. Это видно из следующих данных:

На 1-е марта из 64 районов области было охвачено продзатруднениями — 21, населенных пунктов — 82. На 1-е апреля — районов 35, населенных пункт. — 225.

На 1-е мая — районов 42, населенных пункт. 532.
На 1-е июня — » 59, » » 585.

Степень пораженности районов продзатруднениями характеризуется такими данными: особо пораженных районов 23, в них населенных пунктов 296.

Менее пораженных районов 17, в них населенных пунктов 178
Слабо пораженных » 18, » 107.

Особо поражены продзатруднениями Хорольский, Чутовский, Ново-Георгиевский, Полтавский, Кременчугский, Решетилковский, Красноградский, Кобелякский, Глобинский, Миропольский, Чугуевский и Новосанжарский районы, где заболевания и смертность на почве истощения начали принимать угрожающие размеры. Имеются села, где значительная часть взрослого населения разъехалась по различным

городам в поисках заработка и хлеба, оставив детей на произвол судьбы.

В ряде сел указанных районов в подавляющем большинстве голодают колхозники и их семьи, среди них имеется много больных и опухших на почве недоедания, помощь коим в ряде случаев не оказывается из-за отсутствия каких бы то ни было продовольственных ресурсов. В связи с этим ежедневно умирает несколько человек.

Основными продуктами питания в пораженных продзатруднениями районах являются: собираемый на полях картофель, различные отбросы, шелуха, семена сорных растений и проч.

В некоторых же районах продуктом питания также служит мясо павших животных (свиней и лошадей), а в Ново-санжарском, Кобелякском, Красноградском районах и ряде других зафиксированы случаи употребления в пищу и мяса собак и кошек.

Наряду с этим также прогрессирует людоедство и трупоедство.

Не редки те случаи, когда оставшиеся в живых родители употребляют в пищу трупы умерших от истощения детей. Также имеется ряд фактов, когда на почве недоедания члены семьи убивают менее слабых, главным образом детей, употребляя мясо их в пищу.

Для иллюстрации роста людоедства и трупоедства по районам области характерны такие данные:

на 1-е марта	— 9 случаев
на 1-е апреля	— 58 »
на 1-е мая	— 132 »
на 1-е июня	— 221 »

Полученные мною личные письма от руководителей наших райаппаратов в подавляющем большинстве рисуют крайне тяжелое положение районов.

Считаю нужным привести здесь выдержки некоторых из них:

В Балаклеевском районе из 48-ми сельсоветов наиболее поражены продзатруднениями 26 сельсоветов с 39 колхозами.

Лишь 15 сел с 24 колхозами находятся в сравнительно удовлетворительном предположении.

Так, с. Чепышки, состоящее из 500 дворов, превратилось в пустырь. Жилую хату можно найти через 3—4 усадьбы. Как днем, так и вечером никакого шума не слышно; по утрам дыма из труб не видно.

За время с марта м-ца по 30-е мая по селу умерло свыше 300 человек, из коих 95 % колхозников.

В селе Лиман почти $\frac{1}{4}$ населения выбыла за пределы района в поисках хлеба, дети оставлены на произвол судьбы.

В селе съедены все кошки и собаки.

Трупы павших животных, как правило, хотя и зарывают в землю, но сразу же, как отойдет представитель сельсовета, извлекаются из земли и уносятся для питания.

Опухших и слабых в селе до 100 человек.

В с. Волчий Яр, где насчитывается 800 дворов, ежедневно умирает от 8 до 12 колхозников. За последние полтора месяца умерло свыше 2 тыс. 500 человек.

По селу выявлено 2 случая людоедства.

В Новосанжарском районе из 25-ти сельсоветов поражены продзатруднениями 18. В большинстве этих сел до 45 % колхозников и единоличников совершенно не имеют никаких продуктов питания. В каждом из этих сел насчитывается до 60 опухших семей, имеющих не менее 200 человек.

За последние 3 месяца зарегистрировано до 3 тыс. смертных случаев на почве истощения. Смертность с каждым днем растет. В отдельных селах умирает в день по несколько человек.

В районе насчитывается более 2 тыс. хозяйств, абсолютно не принимающих участия в работах по севу, по причине недоедания и истощения на этой почве.

В ряде сел часть родителей оставила детей на произвол судьбы, последние валяются в грязи, под заборами.

По району выявлено 7 случаев людоедства и трупоедства.

В Красноградском районе из 40 сельсоветов особо поражены продзатруднениями — 14, и менее поражены — 18.

Острая продовольственная нужда, недоедание и истощение на этой почве отмечаются по 103 колхозам района.

За апрель и май месяцы выявлено 14 случаев людоедства.

Положение в отдельных селах рисуется так:

с. Петровка. В колхозе «Серп и Молот» умерло за последние 2 месяца более 60 человек. Из 295 трудоспособных на работу выходит только 35 человек. Значительная часть остальных истощена — больны и опухшие.

Некоторые колхозники совершенно выехали из села в поисках хлеба.

с. Берестовенька. Смертность увеличивается с каждым днем. Только по одному Кириколокскому участку умерло более 100 человек.

В колхозе им. Ворошилова ежедневно умирает 2—3 человека. Такое же положение и по остальным колхозам.

Многие родители выбрасывают детей на улицу или отвозят на ближайшие железнодорожные станции.

с. Ульяновка. В колхозе им. Котовского умерло 20 человек и в колхозе «Шлях Ленина» — 50. 50 % колхозников лежат опухшие.

В указанных селах, а равно и других, особо пораженных продзатруднениями, употребляется в пищу мясо павших лошадей, а также собак и кошек.

В Н. Водолажском районе особо пораженных продзатруднениями сельсоветов 5. По этим селам за последние 2 месяца умерло около 300 человек. Много колхозников и единоличников истощены — лежат больные и опухшие.

Наряду с этим из сел Знаменка, Мануйлово, Трояное, Федоровка и др. за последнее время выбыло за пределы района в поисках хлеба более 700 человек трудоспособных.

В связи с этим значительно выросла детская беспризорность. Большое количество детей оставлены родителями на произвол судьбы, которые бродят по селам, занимаясь попрошайничеством.

Некоторые колхозники и единоличники, не имея средств к существованию, также бродят по селам, ведя паразитической образ жизни.

За последнее время очень развились кражи по селам. Колхозники крадут друг у друга коров, лошадей, а также различные продукты питания. Краденые коровы и лошади режутся на мясо.

В Гадячском районе особо поражены продзатруднениями 10 сельсоветов, коими за последние месяцы зарегистрировано свыше 2 тыс. смертных случаев на почве истощения.

Необходимо отметить, что смертность настолько приняла широкие размеры, что ряд сельсоветов прекратил регистрацию умерших.

Детская беспризорность растет с каждым днем. Дети бродят по селам и занимаются попрошайничеством. Ясли набиты до отказа, продовольствием не обеспечены, в ряде случаев дети голодают, употребляя в пищу всякие суррогаты.

На этой почве отмечается большая заболеваемость детей и смертность.

По ряду сельсоветов целые семьи оставили села, выехали в близ расположенные города, где часть из них устроилась на работу, а некоторые занимаются попрошайничеством.

На почве продзатруднений в районе участились случаи краж, принимающие угрожающие размеры.

За период март — май месяцы по району зарегистрировано 228 краж и вооруженных ограблений.

В Краснознаменском, Харьковском и др. сельсоветах выявлены случаи самоубийства на почве чрезмерного истощения.

Отдельные колхозники питаются мясом павших лошадей и других животных.

В Изюмском районе продзатруднениями охвачено 14 сельсоветов, где в общей сложности голодает 15 тыс. человек, преимущественно колхозников.

На почве чрезмерной истощенности по указанным селам за последние 5 месяцев зарегистрировано 2502 смертных случая.

В ряде колхозов правления выдают в пищу колхозникам мясо павших лошадей (колхозы Нескоредьковского, Бригадировского, Гороховатского, М. Камышевахского и ряда других).

Вместе с тем участились случаи подбрасывания родителями своих детей возле учреждений в райцентре или прямо на улице.

За последний месяц было подобрано и направлено в детские дома 657 беспризорных детей.

Такое же примерно положение и по другим районам области, особо пораженным продзатруднениями.

Безусловно, что как районными, так и областными организациями была проведена значительная работа по изысканию продовольственных ресурсов и оказанию продовольственной помощи особо нуждающимся колхозникам и единоличникам, однако, ввиду незначительности ее и прогрессирующего роста продзатруднений — реального улучшения положения не достигнуто.

Дальнейший рост продзатруднений является прямой угрозой успешному выполнению очередных хозяйственно-политических кампаний на селе: — уборочной и прополочной. Поэтому необходимо принять срочные меры к усилению продовольственной помощи нуждающимся районам в целях ослабления испытываемых ими продзатруднений.

Начальник Харьковского областного
отдела ГПУ УССР *Кацнельсон*

№ 234

ПОСТАНОВА БЮРО ЧЕРНІГІВСЬКОГО ОБКОМУ КП(б)У ПРО СТАН З ПОСТАЧАННЯМ ХЛІБА В ОБЛАСТІ

14 червня 1933 р.

Довести до відома ЦК КП(б)У, що в хлібопостачанні області мірчук займає 67 % і що в зв'язку з кволим надходженням такого в червні (за першу декаду червня надійшло 65 т, або 5,9 % від місячного плану), хлібопостачання на червень в області зривається, що ставить під загрозу постачання робітників хлібом — просити ЦК КП(б)У про збільшення відпуску централізованих фондів на червень в розмірі 200 т хліба для Чернігівської області.

Дозволити т. Аутману виїхати до Харкова в цій справі.

Секретар облоргбюро КП(б)У *Маркітан*

Партархів Чернігівського обкому Компартії України. Ф. 470. Оп. 1. Спр. 42. Арк. 18.

№ 235

ТЕЛЕГРАМА ЦК ВКП(б) І РАДНАРКОМУ СРСР ЦК КП(б)У І РАДНАРКОМУ УСРР ПРО ОБОВ'ЯЗКОВЕ ВИКОНАННЯ ПЛАНУ РІЧНИХ ЗЕРНОПОСТАВОК КОЛГОСПАМИ ТА ОДНООСІБНИКАМИ УКРАЇНИ

21 червня 1933 р.

В соответствии с постановлением Совнаркома и ЦК от 20 и 21 июня Совнарком СССР и ЦК ВКП(б) предлагают вам обеспечить во что бы то ни стало:

1. Сдачу в счет годовой зернопоставки колхозами и единоличными хозяйствами соответственно врученным обязательством по Украине в июле 14 млн. 500 тыс. пудов, в августе 72 млн. 400 тыс. пудов, в сентябре 71 млн. 200 тыс. пудов, в том числе по областям — Харьковской в июле 1 млн. пудов, в августе 10 млн. 400 тыс. пудов, в сентябре 13 млн. 700 тыс. пудов; Киевской в августе 5 миллионов пудов, в сентябре 6 млн. 700 тыс. пудов; Винницкой в августе 7 млн. 500 тыс. пудов, в сентябре 10 млн. пудов; Одесской в июле 6 млн. пудов, в августе 19 млн. пудов, в сентябре 14 млн. пудов; Днепропетровской в июле 6 млн. 500 тыс. пудов, в августе 19 млн. пудов, в сентябре 14 млн. 700 тыс. пудов; Донецкой в июле 800 тыс. пудов, в августе 7 млн. пудов, в сентябре 7 млн. 300 тыс. пудов; Черниговской в августе 3 млн. пудов,

в сентябре 3 млн. 700 тыс. пудов; АМССР в июле 200 тыс. пудов, в августе 1 млн. 500 тыс. пудов, в сентябре 1 млн. 100 тыс. пудов.

2. Сдачу совхозами всех систем в счет годового плана по совхозам Украины в июле 2 млн. 700 тыс. пудов, в августе 9 млн. 100 тыс. пудов, в сентябре 10 млн. 997 тыс. пудов. Никакие уклонения от выполнения установленного для вашего края постановлениями от 20 и 21 июня плана по зернопоставке колхозами и единоличными хозяйствами и по сдаче зерна совхозами не должны быть допущены ни под каким видом как в отношении количества, так и сроков сдачи зерна.

Молотов, Сталин

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2261. Арк. 66—67.

№ 236

ДИРЕКТИВА ЦК ВКП(б) ТА РАДНАРКОМУ СРСР ПРО ПОРЯДОК ВІДРАХУВАННЯ НАМОЛОЧЕНИХ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР НА ВНУТРІШНІ ПОТРЕБИ КОЛГОСПІВ

26 червня 1933 р.

Совнарком и ЦК считают, что основной причиной срыва в ряде областей прошлогодних хлебозаготовок в первые месяцы явилась хаотическая, беспорядочная, рваческая выдача авансов, хищническая трата хлеба на так называемое «общественное питание», в результате чего обмолоченный хлеб в течение по крайней мере месяца — полутора шел в меньшей своей части даже не в закрома колхозов, а разбазаривался, растаскивался лодырями в ущерб хорошим колхозникам, что и принесло ущерб не только государственным интересам, но и самим колхозникам, оказавшимся к концу года в отдельных местах в затруднительном положении в отношении снабжения хлебом. Это обстоятельство резко сократило хлебные ресурсы, создало с самого начала обстановку растаскивания хлеба, вместо выполнения плана хлебозаготовок в первую очередь. Совнарком Союза ССР и ЦК обязывают все обкомы, крайкомы, ЦК нацкомпартий, краевые, областные исполкомы, совнаркомы республик, также секретарей райкомов, предрайисполкомов, равно как начальников политотделов МТС, с самого начала уборки организовать дело выдачи авансов колхозникам таким образом, чтобы эти авансы выдавались в строго организованном порядке,

не выше тех норм, которые устанавливаются настоящим постановлением, а именно:

1. Установить отчисления от количества намолоченных зерновых культур (пшеница, рожь, овес, просо и прочее) на внутриколхозные нужды впредь до полного выполнения обязательств, установленных законом о зернопоставках, в размере 10 % фактически измолоченного хлеба с тем, чтобы этот процент повышался до 15 для хороших колхозов, добросовестно работающих, получивших хороший урожай.

2. Обязать все поименованные выше партийные, советские организации в этих пределах установить определенный процент отчислений от количества намолоченного хлеба на внутриколхозные нужды для каждого колхоза в отдельности с учетом особенностей района. Этот фонд использовать как для выдачи колхозникам на руки по выработанным ими трудодням, так и по выдаче фуража для общественного скота.

Председатель СНК СССР *Молотов*
Секретарь ЦК *Сталин*

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2271. Арк. 163—164.

№ 237

ТЕЛЕГРАМА ЦК ВКП(б) І РАДНАРКОМУ СРСР
ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТУ КП(б)У ТА РАДНАРКОМУ УСРР
ПРО ПОРЯДОК ПОВЕРНЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ,
НАСІННЕВОЇ ТА ФУРАЖНОЇ ПОЗИКИ КОЛГОСПАМИ
ТА ОДНООСІБНИКАМИ УКРАЇНИ

26 червня 1933 р.

Выданные весной 1933 года зерновые ссуды для оказания семенной, продовольственной и фуражной помощи колхозам и единоличникам Украины, с условием возврата натурой осенью этого же года, в количестве всего 33,41 млн. пудов в виде облегчения областям Украины переносятся по постановлению ЦК и СНК в недоимок со взысканием из урожая 1934 года.

Семенная, продовольственная и фуражная ссуды, выданные совхозам, в размере 1,78 млн. пудов, подлежат обязательному возврату натурой в этом году, с начислением на покрытие административно-транспортных расходов государства — 10 пудов на каждые 100 пудов ссуды, т. е. совхозы должны сдать государству покрытие выданных ссуд —

1,96 млн. пудов сверх утвержденного плана хлебосдачи совхозам.

Срок возврата ссуды совхозами — к 1 октября 1933 года.

Сталин, Молотов

ПА ИП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2271. Арк. 160.

№ 238

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК ВКП(б) ПРО ЗАЛУЧЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ШОФЕРІВ ТА НОВОБРАНЦІВ НА ЗБИРАННЯ ВРОЖАЮ НА УКРАЇНІ

1 липня 1933 р.

а) Разрешить ЦК КП(б)У привлечь 1000—1200 военных шоферов с командирами для организации из получаемых Украиной грузовиков для МТС колонн общим количеством в 500 машин на период уборки, хлебосдачи и возки свеклы с тем, чтобы по окончании основных перевозок (в октябре — ноябре) передать Военведу 15—20 % обслуживаемых военными шоферами машин.

б) Разрешить, по согласованию с т. Якиром, в районах с дефицитом рабочей силы распускать на 15—30 дней в период наиболее напряженной части уборки новобранческие сборы тервойск.

ЦПА ІМЛ при ЦК КПРС. Ф. 17. Оп. 3. Спр. 925. Арк. 8.

№ 239

З ДОПОВІДІ СЕКРЕТАРЯ ЧЕРНІГІВСЬКОГО ОБКМУ КП(б)У П. П. МАРКІТАНА НА ІІ ОБЛАСНОМУ З'ЇЗДІ КОЛГОСПНИКІВ-УДАРНИКІВ

5 липня 1933 р.

Які б роботи Ви не взяли, скрізь у вирішальних питаннях збиральної кампанії, прополочної кампанії — у нас справа не гаразд. Ми відстаємо. Коли так далі буде продовжуватись, то перетворити колгоспи на більшовицькі і піднести колгоспи до рівня заможних нам скоро не вдасться. Це треба сказати одверто. Ми будемо залишатись в хвості і будемо попадати під удари. Незабаром має зібратись другий зліт колгоспів всього Союзу і там чернігівським колгоспам треба буде тримати відповідь перед колгоспниками всього Радян-

ського Союзу. Те, що ми маємо зараз в окремих областях, районах, селах: голод, смерть від голоду, навіть окремі випадки, коли поїдають людей, не кажу вже про те, що їдять худобу, що упала,— це ганьба, для кого — для нас, в першу чергу, нас — партійних керівників, партійної організації, починаючи з обласних і кінчаючи сільськими. Це ганьба для всіх колгоспників. Тому, товариші, що ці злидні і ці труднощі, що ми маємо, те, що є голод, що люди мруть, від чого це все. Не тому, що в нас торік був неврожай, не тому, що держава торік заготовила більш хліба, ніж минулих років, якраз хліба здали державі менше і врожай був не гірше за минулі роки, а то й кращий. Спричинилось це від того, що торік у весняну посівкампанію райони засіяли на 48, 50, 70, 74 %, рідко хто засіяв до 100, і, по-друге, коли збирали врожай, чимало врожаю загинуло на полі. Зараз у нас на Прилуччині, а тут є товариші і з Прилуцького району, вони мусять знати, в с. Яблунівка дуже жакхливий стан, навіть при допомозі з області і з боку центрального уряду там стан надзвичайно поганий, і знаєте, товариші, що там торік чимало хліба пропало на покосах, снопах, згнило, чимало злодіїв покрали, чи поховали в землю і там воно згнило. А тепер там люди голодують і мруть. Ось де потрібно шукати причини цього ганебного лиха і важкого стану окремих, навіть, сумлінних, чесних робітників, які працювали добре, мали по 300, 400 і 500 трудоднів. Вся вина лежить на нас. Товариш Сталін в січні місяці на пленумі Центрального Комітету нашої партії сказав, що біда української парторганізації й українських колгоспів полягала в тому, що тут послабили пильність до класового ворога, прогледіли, що куркуль перебудував свою роботу. Замість відвертого виступу проти радгоспів та колгоспів, проти Радвлади, він тихенько проліз в радгоспи і колгоспи, сів за комірника, рахівника, за старшого конюха, за рільника, сів іноді за голову колгоспу і так навкруги зумів організувати, використати дрібновласницькі настрої й інтереси відсталих колгоспників.

І під прапором таких «добрих» почуттів до колгоспників, щоб більше, в першу чергу, хліба одержати по громадському харчуванню, та всі рівними мусять бути, бо ми в колгоспі всі будуємо соціалізм, значить все треба щоб порівну було і т. ін. Ви, мабуть, перевіряли вже на своєму досвіді у кожному колгоспі, що хліб на громадське харчування іноді вдвічі, втричі більше виходить, ніж той, що його було розподілено на трудодні, причому всім давали порівну, чи то 2 кг чи то фунт, їли всі порівну, їли всі, хто приходить, їли всі, і хто мав 10 трудоднів, хто 300, хто 400. Ось така зрівнялівка при-

звела до того, що втричі більше хліба з'їли, з'їли те, що було зароблено руками чесних, сумлінних колгоспників, а останнім потім довелася така надзвичайна скрута, що іноді дехто навіть не може дотягнути до нового хліба. Це ж ганьба, це ж урок суворий. Ви скажете, зрозуміло, що ми вперше будемо колгоспи, соціалізм — це правда, але тут вина велика й цілком виправдуватися тут не можна. Є тут і наша провина в тому, що ми дуже ідеалізували колгоспи, без знання дійсного стану, що й приводило до того, що куркулі, контрреволюціонери, петлюрівці, махновці, які шкодили, які свої сили спрямовували із-за угла, розперезалися вовсю. Він робив свою контрреволюційну справу, а ми заспокоювалися, заснули, і лише тов. Сталін в січні відкрив очі всім нам і зараз дійсно, цього року колгоспи на Україні працюють краще, чимало викрито куркулів, куркульських агентів, краще провели сівбу, раніш посіяли, великого досвіду набули наші колгоспи, але все ж таки недоліків і хиб ще надзвичайно багато.

Ми повинні зважити на помилки минулого року, щоб надалі уникати таких ганебних наслідків. Яка тут була помилка: хліба державі не здали і самі залишилися без хліба і повесні повинні були просити у держави тисячі тонн хліба, навіть сіна (це в Чернігівській області — сіна) для того, щоб трохи підтримати колгоспників, підтримати коней. Були такі райони й колгоспи, де без кормів залишилися: колгосп державі не заготовив і сам без сіна сидить в той час, коли сіна можна було заготовити не лише для себе, а й продати тисячі тонн для держави.

А не мали сіна тому, що не зібрали. А чому не зібрали, хто винен? Всі посилаються на куркуля, на управу колгоспів. Правда, тут так і без шкідництва не обійшлося, а де ж були ми, за чим ми дивилися. Давайте ж зробимо так, щоб цього року це не повторювалося: треба ретельно придивлятися, обговорити всі помилки минулих років під час збиральної та прополочної кампанії, щоб не припустити їх зараз, щоб зараз краще впоратися з прополочною та збиральною кампанією, щоб дійсно скоротити час і перетворити наші колгоспи на більшовицькі, а колгоспників заможними.

Партархів Чернігівського обкому Компартії України. Ф. 470. Оп. 1. Спр. 69. Арк. 58—62.

ПОСТАНОВА БЮРО
АРБУЗИНСЬКОГО РАЙКОМУ КП(б)У ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ
ПРО КУРКУЛЬСЬКО-ШКІДНИЦЬКУ РОБОТУ УПРАВИ
КОЛГОСПУ «ЖОВТНЕВА РЕВОЛЮЦІЯ» КОСТЯНТИНІВСЬКОЇ
СІЛЬРАДИ, ЯКА СПРЯМОВАНА НА ЗРИВ
І ДИСКРЕДИТАЦІЮ ЗАКОНУ ПРО ХЛІБОЗДАЧУ

17 липня 1933 р.

Відмітити, що управа колгоспу «Жовтнева Революція» — Богородицький, Мар'янов, Малиш організували явну куркульсько-шкідницьку роботу, спрямовану на зрив закону про хлібоздачу.

Скосивши 0,45 га посіву жита, обмолотили без відома МТС і без обліку й хліб роздали на трудодні. Цим грубо порушили закон, що із намолоченого повинні 90 % зараз же везти до елеватора у хлібоздачу, а 10 % витратити на внутрі-колгоспні потреби, тобто перші 4—5 днів видавати ці 10 % щодня на трудодні, потім 10 % засипати у вімбар колгоспу для періодичної видачі колгоспникам на трудодні та фураж худобі, що видається також із цих 10 %.

А тому, встановивши цю куркульську провокацію, що спрямована на зрив хлібоздачі, Богородицького — голову колгоспу, кандидата партії, виходця з сім'ї великого кінно-заводчика, Мар'янова — заст. голови колгоспу, кандидата партії, Малиша — комірника, кандидата партії — з партії виключити і віддати до суду.

Доручити прокуратурі негайно розглянути справу і винних притягнути до відповідальності.

Попередити всі партосередки, сільради, управи колгоспів посилити увагу до боротьби з такими куркульськими шкідницькими маневрами, що спрямовані на зрив хлібоздачі.

Цю постанову оголосити в пресі.

Секретар *Кобзар*

№ 241

ПОСТАНОВА БЮРО КИЇВСЬКОГО ОБКОМУ КП(б)У ПРО ВІДКРИТТЯ ЛАРКІВ ДЛЯ ПРОДАЖУ КОМЕРЦІЙНОГО ХЛІБА НА ДАЧНИХ МІСЦЕВОСТЯХ

21 липня 1933 р.

Запропонувати Київському МПК негайно відкрити по всіх дачних місцевостях (Ворзель, Боярка, Пуща-Водиця, Дарниця, Святошине тощо) ларки для продажу комерційного хліба.

Секретар обкому КП(б)У *Демченко*

Партархів Київського обкому Компартії України. Ф. 5. Оп. 1. Спр. 23. Арк. 123.

№ 242

ПОСТАНОВА БЮРО КИЇВСЬКОГО ОБКОМУ КП(б)У ПРО МАСОВЕ ЗРІЗАННЯ КОЛОСКІВ У БОРОДЯНСЬКОМУ РАЙОНІ

28 липня 1933 р.

1. Бюро обкома признає совершенно недопустимым, что почти повсеместно в районе наблюдается массовое срезание колосков при отсутствии какой-либо охраны урожая.

Секретарь обкома КП(б)У *Демченко*

Партархів Київського обкому Компартії України. Ф. 5. Оп. 1. Спр. 25. Арк. 13.

№ 243

ПОСТАНОВА ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У ПРО ПЛАН ПРОДОВОЛЬЧОГО ПОСТАЧАННЯ УКРАЇНИ НА СЕРПЕНЬ 1933 р.

1 серпня 1933 р.

1. Утвердить представленный наркомснабом план хлебо-снабжения на август месяц.

2. Обязать обкомы и исполкомы восстановить полностью нормы снабжения хлебом для рабочих, ИТР, служащих и их иждивенцев особого и первого списков, не допуская в дальнейшем нарушения установленных для них норм хлебо-снабжения.

3. Установить для рабочих второго списка норму снабжения хлебом 600 г на день.

4. Обязать уполкомзагСНК — т. Степанского и Заготзерно — т. Меламеда восстановить в течение августа месяца нормальный переходящий резерв муки для рабочего снабжения в Донбассе, Харькове, Днепропетровске, Кривом Роге, Одессе и Киеве.

5. Установить для рабочего снабжения Украины с 15-го августа следующий ассортимент муки по отдельным пром-центрам:

Для Донбасса и Харькова — 60 % пшеничной и 40 % ржаной.

Днепропетровска (с. Каменским), Криворожского бассейна, Запорожья — Днепрокомбината и Тирасполя — 50 % пшеничной и 50 % ржаной.

Для г. Одессы и Киева — 40 % пшеничной и 60 % ржаной.

6. Перевести с 1-го августа учителей, агрозооветспециалистов и медработников села и их иждивенцев на снабжение хлебом за счет 2 % начисления на поставку государству колхозами и единоличниками зерна.

Предупредить обкомы и исполкомы, что бесперебойное снабжение указанных потребителей находится в прямой зависимости от своевременного поступления зерна на заготпункты Заготзерно за счет указанного 2%-ного начисления.

7. Отмечая неудовлетворительный ход скотосдачи по Днепропетровской и Харьковской областям, что затрудняет бесперебойное снабжение мясом рабочих важнейших предприятий указанных областей, — предложить обкомам принять специальные меры к усилению скотосдачи и предупредить, что мясоснабжение указанных областей находится в прямой зависимости от выполнения плана мясосдачи.

8. Отмечая неудовлетворительную работу сахаротрестов Киевского, Харьковского и Винницкого по вывозу сахара, предназначенного для рабочего снабжения и нужд промышленности Украины, — обязать директоров Сахаротрестов — Киевского — т. Синякова, Харьковского — т. Криха и Винницкого т. Корсунского до 15-го августа полностью отгрузить причитающийся сахар по плану снабжения июля и августа месяцев, как для нужд рабочего снабжения, так и пищевой промышленности.

9. Просить ЦК ВКП(б) включить в список городов, где производится свободная продажа хлеба: Чернигов, Проскуров, Каменец-Подольск, Житомир, Бердичев, Полтаву, Кременчуг и Сумы.

10. Поставить перед т. Микояном вопрос об открытии в Харькове 2—3 гастрономических магазинов по повышенным ценам и 2—3 коммерческих ресторанов.

ПА ІІП при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 284. Арк. 113—114.

№ 244

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ГОЛОВИ ЦК КП(б)У В. П. ЗАТОНСЬКОГО ЦК КП(б)У ПРО СТАН КОЛГОСПІВ, ГРОМАДСЬКОГО ХАРЧУВАННЯ, АДМІНІСТРАТИВНІ ПОРУШЕННЯ ТА ПРО ХЛІБОЗДАЧУ У КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

16 серпня 1933 р.

Побывал в районах: Брусилевский, Попельнянский, Сквирский, Володарский, Тетиевский, Оратовский, Монастырищанский, Мархлевский, Новоград-Волинский, Барышевский и Коростенский, в каждом от 1-го до 5-ти колхозов.

Совершенно общее явление для всех одинаково: будь то буряковые, будь то полесские районы — возмутительное отношение колхозной администрации, сельсоветчиков к рядовой колхозной массе. Как правило, узаконенных авансов на трудодень не выдают. Иногда находятся и объективные причины — сырое зерно, трудности организации перемола, так как мельничная сеть плохо срегулирована, но чаще подыскиваются причины искусственные — не успели составить списки трудодней (в 4-х колхозах разных районов), раньше надо сдать государству, причем это говорится самым серьезным видом в присутствии колхозников (в Мархлевском районе так же, как в Донбассе, толковали, что 10 % надо считать не от обмолота, а от сдачи на ссыпункт, в Тетиеве это же положение было официально зафиксировано райкомом и МТС)...

В огромном большинстве случаев хлеб до последнего времени выдавался в виде пайка за дневную отработку от 600 г до 1,5 кг (смотря где).

В Новоград-Волинском районе наткнулся на выдачу на трудодни, но не от начала года, а только июльские (т. е. снова уравниловка для лодырей, саботировавших весенние работы).

Лишь в 4-х колхозах на всем пути встретил выдачу действительно на трудодни, и там, естественно, настроение было бодрое. Вообще же колхозник не верит, что взаправду

обойдется без встречного плана и что хлеб ему когда-нибудь выдадут на руки.

В Брусиловском районе один (правит единоличник) сдал весь план рожью, получил квитанции, а остальной хлеб закопал на огороде. Его изловили, пристыдили, заставили свезти хлеб домой обратно в комору. Это должно было создать впечатление, что действительно излишков не «контрактуют», но село толкует — хитрят большевики. Не доверяют и колхозники, даже хорошо настроенные.

Например, в Монастырищанском районе в колхозе «Перша п'ятирічка» бригадир около молотарки рассказывал, добродушно жалуясь на свою жену, что она не дает ему хлеба вдоволь (там выдали муку на трудовень и пекут хлеб дома), отрезает кусок не больше фунта, так как, де, неизвестно, сколько еще дадут, в прошлом году с осени все съели, зимой голодали. А в этом колхозе по минимальному подсчету должно выйти 8—9 кг на трудовень. Бригадир хитрил, что жена так думает, но видимо у самого не было аргументов для разубеждения. Вид у него был действительно полуголодный. В этом колхозе обедов в поле не варят вовсе, экономят продукты.

В 3—4 местах после длительных разговоров удавалось установить у проговорившихся правленцев, что они боятся давать хлеб колхозникам на руки. Им кажется, что трудовая дисциплина лучше поддерживается, если колхозник сидит на ежедневном пайке. Вреднейшая установка, диаметрально противоположная линии партии.

Общественное питание в колхозах поставлено отвратительно. Чрезвычайно редко встретишь, чтоб сварили борщ или кашу, а то все затирка, или как ее на юге Киевщины зовут еще «шлихта» (иные произносят «шлихтер» — сразу было непонятно, за что вязальщицы Шлихтера * поносят).

Никакой экономии от такого бесхозяйственного отношения к рабочей силе не получается. На ту же «шлихту» или «затирку» расходуют муки немало, толкут зерно в ступах, или варят пшеницу, или даже рожь целым зерном, как кутью. В результате одно недовольство и работа, как на принудилковке.

Подчеркиваю, что там, где выдали на трудовень и где колхозная масса начинает всерьез верить, что будет с хлебом, настроение прекрасное и работают бодро, аккуратно.

---

* О. Г. Шліхтер — з 1927 по 1929 р. нарком земельних справ УСРР, а з 1933 р. голова Ради по вивченню продуктивних сил України.

Но пока наши низовые администраторы и районщики делают почти все от них зависящее, чтобы испортить колхозникам настроение. Между правлением и массой в большинстве чувствуется разрыв. Выявлены случаи, например, в Оратовском районе, когда вредители, захватившие правление (колхоза им. Сталина), сознательно проводили такую тактику, чтобы разлагать колхоз (там 5 человек арестованы ГПУ и сознались). Но чаще это делают наши люди по глупости.

Второе, тоже общее явление — молотилки работают отвратительно, не вырабатывая подчас и четверти нормы. Причины: плохой ремонт самих молотилок и двигателей — МТС взяли их в свои руки, но отнеслись формально, а колхоз уже не хозяин — валит всю вину на МТС.

Не меньшее значение имеет столь же отвратительная организация труда около молотилки — перебои с подвозкой, неудачное расположение подавальщиков, вялость барабанщиков и т. п. Колхозник, работающий за паек, при остановке молотилки идет спать. Настоящей заинтересованности мало, а МТС не руководит. Ни в одной из видимых мною МТС настоящего оперативного руководства не чувствовалось.

Характерно, что ни в одной МТС не использовались ежедневные сводки, получаемые от весовщиков. Там указывается, сколько намолочено за день, когда работа началась, когда окончилась, сколько времени стояли и по какой причине. Никто из руководителей этих документов не просматривает, они поступают в лучшем случае в статистику, которая плюсует полученные цифры для определения общей суммы умолота, а судьба каждой отдельной конкретной молотарки никого не интересует (разве случайно наскочит при объездах). В 2-х МТС (Тетиев и Мархлевск) эти ежедневные ведомости весовщиков направлялись сразу к бухгалтеру, который собирался их использовать для баланса.

Выходит так, что аппарат в МТС работает вхолостую, директора, политотделы тоже разъезжают впустую. Во всяком случае молотилки используются издевательски.

Третье — общее всем районам — не скирдуют, хотя Киевский обком указания давал. С 12-го по правобережью прошли дожди. Опасность потерь увеличивается.

Четвертое — планы осеннего сева рассчитываются механически. В ряде районов я нашел установки — окончить хлебосдачу к 15 августа, наипозднее к 20. Желанное принимается за действительно существующее и план сева составляется из расчета, что тягловая сила уже не занята ни мо-

лотьбой, ни, особенно, возкой хлеба. Чисто бумажное планирование. На деле к севу не готовы, хотя кое-где, правда, в Полесье, уже начали высевать рожь (озимый рапс уже сеяли везде, но его немного).

* * *

Если в буряковых районах единоличники уже отмирают, хотя их там больше, чем в степи, то в Полесье они еще хозяйствуют, колхозы почти не растут. Перевереса колхозного хозяйства тут не чувствуется. Мне кажется, что отчасти этому виной наша неуклюжая политика с полесскими МТС. Туда трактора довозились больше для политики, так как, например, в Мархлевском до конца мая почти трактора не могут выйти в поле, чтобы не загрузнуть в болото. Массивов для разворота тоже нет.

В Пулинском районе, по свидетельствам тов. Демченко, во имя тракторизации вредительски перепахали примитивную крестьянскую мелиорацию (сточные каналы на полях) и заболотили район. В то же время нормы натуроплаты одинаковы и для степи и для Полесья, так что, сдавая по натуралогу 0,2—0,3 ц с гектара, полесский колхозник должен сдавать МТС 12—15 и до 22 % своего урожая (комплекса МТС обычно не учитывают), т. е. при урожае нынешнего года иногда больше 2-х ц с гектара, так как к тому же трактор ему часто его грядки портит (поля индивидуалов в низинах похожи на гряды для защиты от вымокания), так как на небольших участках от частых поворотов тракторные огрехи доходят до 15—20 %, так как неумелая вспашка иногда выворачивает ему подзол на поверхность (в Полесье нельзя местами пахать слишком глубоко) да еще когда потом молотарка от МТС работает неважно, неудивительно, что даже без содействия классового врага проявляются анти-МТСовские и вообще антимеркантильные настроения у полесского колхозника. Я думаю, что в дальнейшем нам удастся преодолеть технические трудности и ввести подлинную механизацию и на Полесье, но пока что трактор лучше использовать в степи или на буряках, а Полесью можно еще на лошадке поездить — кормов достаточно, зимой лес возить на ней же. Автомобиль по лесным и болотным дорогам тоже не больно ходок.

Во всяком случае оплату работы существующих МТС в Полесье придется понизить. Если урожай этого года может все перекрыть, то при обычном урожае и низкой товарности

зернового хозяйствования натуроплата окажется непосильной.

В этом Полесье до сих пор преобладает ручная уборка и не только косой, а серпом. Есть села, где до этого года косы не употребляли для уборки хлебов, а серпом аккуратно срезали и собирали каждый колосок, правда, эти традиции мелкокрестьянского хозяйства иногда переплетаются сейчас с колхозными извращениями. Так, в Новоград-Волынском районе, да и в других полесских, колхозники считают более выгодным серп по сравнению с косою не только потому, что при этом меньше потери отдельных колосков. Норма выработки косаря около полгектара, жницы около 1,1. Таким образом, при работе серпом можно выработать больше трудодней. Колхозники считают, что это им выгоднее. Если они работают за паек — это неудивительно.

Сыпные пункты совершенно не подготовлены к развернувшейся кампании по сдаче хлеба, очевидно заготовители по опыту прошлых лет были уверены, что в августе не так уж много повезут. Кроме того очевидно не учитывались особенности районов со значительным удельным весом единоличника. Это опять особенно резко выявилось в Полесье.

Самые северные районы Киевщины приближаются к окончанию плана хлебосдачи. У ссыпунктов огромные очереди, но квитанцию получить еще труднее, чем сдать хлеб на весы, а рассчитаться с кассиром оказалось еще труднее, чем выписать квитанцию. Это потому, что привозят и приносят сплошь и рядом мелкими порциями, на несколько кило хлебосдачи приходится еще отдельно выписывать двухпроцентные начисления, измеряемые граммами. Сплошная чепуха. Очевидно не продумали. Надо срочно обязать уползагот продумать систему документации в особенности для районов с преобладающим единоличником. В Новоград-Волынке вместо двух таксаторов мы посадили на квитанции 8 человек и то людям приходится ожидать по 7—8 часов. Какой-нибудь ничтожный Рызловский пункт (линия от Новограда до Коростеня) с одним приемщиком оказался забит десятью вагонами хлеба. Очередь свыше 200 подвод. Хлеб уже греется; квитанций нет, сдатчики штурмуют. Зав. пунктом молодой парнишка (Островский) при нас буквально плакал в истерике.

В Чоповичах за отсутствием квитанций 2 дня пункт вовсе был закрыт. Вагонов на вывозку не подают, или подают дефективные — с дырявой крышей, с сырым полом. Техника приемки хлеба начинает там сильно вредить. Это особенно резко сказывается сейчас в этих полесских районах, где за-

готовлять хлеб не привыкли, но при урожае нынешнего года, при условиях нового закона к нашей лучшей работы приемщики хлеба могут нам нагадить и в степи.

По всем перечисленным вопросам надлежащие указания Киевскому обкому давались. Сейчас ЦК следует нажать по-видимому на все обкомы, чтобы заставили своих районщиков и колхозную администрацию выполнять точно и без поправок на свою самобытность указания ЦК ВКП(б) об авансах и прочих расчетах с колхозниками. Надо было бы в каждой области пяток головоотяпов именно за это снять с работы, огреть выговором, что ли, чтобы другие расчухались и поняли, как надо обращаться с колхозниками, как надо поддерживать в нем хозяйственную заинтересованность, а не держать на пайке как принудиловцев.

2. Нескольких директоров и начальников политотделов МТС огреть специально за молотилки.

3. Упорядочить практику приемки.

* * *

Особо надо будет заняться вопросами полесского хозяйства, его направления, механизации, химизации, а главное — коллективизации.

* * *

Дополнительные замечания: При богатом урожае озимых, а также ячменя и овса, просо и гречка на Правобережье — весьма плохи. Кроме того в Полесье во многих местах значительные вымочки (белый пустой колос). Некоторые части единоличников, пострадавшие от вымочек, или недосеявшие, несомненно окажутся в тяжелом положении. Найдутся и отдельные колхозы сильно пострадавшие. Мне кажется, что область должна подойти гибко и из своего областного резерва дать для этих отдельных колхозов и отдельных групп единоличников, особо пострадавших районов, некоторую скидку, чтобы их не разорять. Доверять это районам нельзя, понятно, но область должна проявить инициативу и с большим разбором, со строгим контролем нам пойти навстречу, там где действительно необходимо.

В. Затонский

И еще, в полесских МТС пока нет политотделов, надо ускорить назначение.

ПОСТАНОВА БЮРО ЗМІЇВСЬКОГО РАЙКОМУ КП(б)У
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ПРО БОРТЬБУ З ДИТЯЧОЮ
БЕЗПРИТУЛЬНІСТЮ В РАЙОНІ

24 серпня 1933 р.

1. Проведенную работу райкомиссии по борьбе с беспризорностью в части организации детдома беспризорных, борьбы с вывозом детей за пределы района, а также организации и обеспечения беспризорных детей, находящихся в детдоме и селах, считать удовлетворительной.

2. Наряду с этим отметить недостаточное участие в работе комиссии райздрави, РК ЛКСМУ и райинспекции народного образования.

3. Предложить райздраву — Золотухе, Рино — Дытюк, РК ЛКСМУ — Бессоннов обеспечить к 1 сентября 1933 г. реэвакуацию детей.

4. К 1 сентября 1933 г. выявить сирот по району до 3-х лет и старше, первых при невозможности оставления в селах определить в детдом, а старше 3-хлетнего возраста оформить передачу на содержание родственникам, отдельным колхозникам, колхозам и совхозам на патронат.

5. Рино и райздраву учесть розданных детей родственникам и вообще на патронат с тем, чтобы систематически вести наблюдение за этими детьми.

6. В связи с тем, что в районе есть необходимое оставление детдома, предложить фракции РИК привести детдома в надлежащее состояние, а также обеспечить его топливом.

7. Для проведения реэвакуации с детдома и оформление патроната сирот, имеющих в селах, председателю райпрофсовета выделить 5 человек в распоряжение комиссии для указанной цели.

8. Предложить секретарям партячек и парторгам развернуть массово-политическую работу среди колхозников и единоличников по борьбе с детской беспризорностью с тем, чтобы к 1 сентября 1933 г. сирот закрепить за родственниками, отдельными колхозниками.

9. Предложить фракции РИК дать указания сельсоветам об обязательном участии последних в проведении указанных мероприятий.

Секретарь РПК *Никулин*

ПОСТАНОВА ЦК КП(б)У ТА РАДНАРКОМУ УСРР
ПРО ЗНЯТТЯ З «ЧОРНОЇ ДОШКИ» с. КАМ'ЯНІ ПОТОКИ
КРЕМЕНЧУЦЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

17 жовтня 1933 р.

6 грудня 1932 року постановою РНК УСРР і ЦК КП(б)У за особливо ганебний провал хлібозаготівель і відсутність боротьби зі злісним саботажем, що його організували куркульські й контрреволюційні елементи проти хлібозаготівель, було занесено на чорну дошку с. Кам'яні Потоки Кременчуцького району Харківської області.

Заносячи с. Кам'яні Потоки на чорну дошку, РНК УСРР і ЦК КП(б)У ухвалили припинити довіз товарів до цього села, припинити всіляке кредитування, провести дотермінове стягнення кредитів і інших фінансових зобов'язань, перевірити та очистити через органи РСІ кооперативний і державний апарат від чужих і ворожих елементів і перевірити, очистити колгоспи цього села, вилучивши контрреволюційні елементи — організаторів зриву хлібозаготівель.

РНК УСРР і ЦК КП(б)У констатують, що радянський і колгоспний актив, колгоспні маси с. Кам'яні Потоки побільшовицькому взяли за докорінну ліквідацію ганебних хиб у роботі радянського й кооперативного апарату села і колгоспних організацій, за самоочищення їх від куркульських, контрреволюційних елементів і мобілізацію всіх сил на піднесення колгоспного господарства і повне виконання своїх зобов'язань перед пролетарською державою.

Внаслідок цього с. Кам'яні Потоки 29 серпня повною виконало річний план хлібоздачі, здавши державі 7333 ц зерна. Водночас колгоспи с. Кам'яні Потоки домоглися незрівнянного збільшення вартості трудодня. В артілі ім. 1-го травня цього року припадає на трудодень 8,5 кг зерна й до 3-х крб. грішми. В артілі ім. XIV-річчя жовтня на трудодень цього року припадає 8 кг зерна і 2 крб. 50 коп. грішми. В артілі «Гранкар'єр» — 7,5 кг і 2 крб. 50 коп. грішми.

Зважаючи на те, що колгоспники с. Кам'яні Потоки під проводом партійної організації, погромивши куркульські і контрреволюційні елементи, достроково виконали план хлібоздачі 1933 року, РНК УСРР і ЦК КП(б)У ухвалюють:

1. Скасувати постанову Ради Народних Комісарів УСРР і ЦК КП(б)У з 6 грудня 1932 року про занесення с. Кам'яні Потоки Кременчуцького району Харківської області на чорну

дошку і всі репресії, встановлені для цього села цією постановою.

2. Скасувати всі постанови і розпорядження народних комісаріатів, Харківського облвиконкому й інших центральних, обласних і районних органів щодо застосування до с. Кам'яні Потоки будь-яких репресій чи обмежень, в зв'язку з занесенням його на чорну дошку.

Заступник голови Ради
Народних Комісарів УСРР *П. Любченко*
Секретар ЦК КП(б)У *П. Постишев*

ПА ІІІ при ЦК Компартії України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 285. Арк. 144—145.

№ 247

ДИРЕКТИВНИЙ ЛИСТ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО
ОБКОМУ КП(б)У РАЙКОМАМ ПАРТІЇ, РАЙВИКОНКОМАМ,
НАЧАЛЬНИКАМ ПОЛІТВІДДІЛІВ МТС, РАДГОСПАМ,
ПАРТОСЕРЕДКАМ ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ПОВЕСТИ
РІШУЧУ БОРОТЬБУ З ПОРУШЕННЯМИ ЗАКОННОСТІ

23 жовтня 1933 р.

I

ЦК ВКП(б) и СНК СССР в мае месяце этого года обратились ко всем парторганизациям, ко всем органам советской власти со специальной директивой по вопросам ревзаконности, о необходимости особо четкого осуществления ее и развертывании особо жесткой борьбы со всеми нарушениями и нарушителями.

Обком КП(б)У и облисполком неоднократно в самой категорической форме обязывали партийные и советские организации развернуть решительную борьбу за дело проведения революционной законности.

Несмотря на все эти указания и директивы, во многих случаях на местах имеют место совершенно нетерпимые факты нарушения ревзаконности, исключительно безобразные явления, переходящие всякие границы.

За последнее время вскрыт ряд таких фактов нарушения ревзаконности, издевательств над колхозниками, отдельные гнойники (Ново-Московский, Пятихатский район — село Желтое).

Вы все знакомы с последним решением обкома КП(б)У по Н.-Московскому делу, суть которого сводится к тому, что в селе Афанасьевка имели место из ряда вон выходящие фак-

ты. Местная сельская власть в лице группы преступников, из которых часть пролезла в партию — братьев Пигур Ивана и Гаврила (первый из них председатель сельсовета, кандидат партии, второй — секретарь комсомольской ячейки, член правления колхоза), Семеняки Якова (завхоз коммуны «Дружба», бывший председатель коммуны, кандидат партии), Половинки Порфирия (член правления коммуны, член партии), Козыря Никифора (кандидат партии, зам. председателя сельсовета), Ляпатуры (комсомолец) на протяжении длительного времени занимались издевательством, избиением колхозников, приведших в ряде случаев избиваемых к смерти.

Наиболее характерным для действий этой озверевшей банды является истязание 14-летнего мальчика, сироты, который 5 лет работал в коммуне. Истязали его за то, что во время уборочной кампании, работая на поле, будучи голодным и опухшим, он съел полфунта хлеба в доме председателя коммуны. Ребенка избивали, подвешивали за шею веревкой, привязывали к балке, затыгивали горло, требуя у него признания.

Дело по селу Афанасьевка слушает сессия Верховного Суда УССР. Дело это слушалось несколько дней тому назад в ЦКК КП(б)У. За это дело ЦКК КП(б)У исключила из партии бывшего секретаря РПК Зайченко, бывшего председателя райисполкома Комарницкого, начальника райотдела ГПУ, председателя райКК, прокурора, начальника милиции и др.

Преступления в с. Афанасьевка имели место уже после двукратного суждения об этом вопросе обкома, после того, как обком КП(б)У еще в начале июня вынес специальное развернутое решение по Н.-Московскому району по аналогичному делу.

Не менее тяжелый случай имел место в Пятихатском районе в коммунах «Шлях до комуни» и «Нова спілка» Желтянского сельсовета. Выявлен ряд случаев самосуда и расправы над колхозниками и бедняками и над отдельными единоличниками на почве совершения ими незначительных краж продуктов и вещей.

В июне месяце председатель колхоза «Шлях до комуни» Петренко, член партии, вместе с группой таких же как он преступников убили колхозника Ковбасу за кражу колхозных продуктов, которого после убийства бросили в колодезь. Труп был обнаружен только в октябре. В тот же период избили единоличника Коваленко, которого предварительно пытали на раскаленной плите.

Самое характерное, что этот единоличник, которого потом отпустили, ныне работает на одном из рудников в Кривом Роге и до сих пор никому не рассказал об этом, боясь жестокой расправы со стороны этих бандитов.

Еще более зверский факт имел место в колхозе «Нова Спілка». В этом колхозе озверелая банда из председателя колхоза с партбилетом в кармане, полевода, счетовода и ветсанитара били колхозников по лицу кирпичами, прищемляли пальцы дверьми и применяли ряд других видов издевательства.

Колхозники были настолько запуганы, что родные избиваемых и убиваемых, боясь мести со стороны этих бандитов, не заявляли об этом вышестоящим органам, не пускали своих же близких в дом.

Исключительно возмутительный случай в этом же колхозе имел место в период косовицы. Полевод собрал бригаду и предложил коллективно избить двух колхозниц за то, что они взяли по горсти обмолоченной ржи для приварка на обед. Когда колхозники отказались это делать, полевод в присутствии всей бригады предложил колхозницам лечь; когда они отказались — он повалил их сам на землю, оголил и стал сечь кнутом, а потом лозой. Всех избиваемых полевод предупредил, что если они кому-нибудь пожалуются, то будут немедленно убиты.

Уже в процессе следствия по делу этой банды было выявлено убийство детьми председателя колхоза и остальных правленцев 11-тилетней дочери колхозницы-беднячки.

Несколько дней тому назад органами ГПУ обнаружено безобразнейшее нарушение революционной законности, производство незаконных арестов, избивание колхозников в колхозе «Пятилетка» Копанского сельсовета Н.-Николаевского района. В этом колхозе зав. молочной фермой, зоотехник и ветеринар за малейшее нарушение труддисциплины, за несвоевременный выход на работу подвергали аресту колхозниц, малолетних детей, бросали их в темный сарай, после чего под охраной вооруженных колхозников направляли на работу.

Извращения штрафной политики, имеющие место во многих колхозах, в ряде случаев носят исключительно преступный характер. Зачастую, вместо того, чтобы использовать штраф как меру общественного воздействия против лодырей, симулянтов, прогульщиков, в целях повышения трудовой дисциплины, имеет место голое администрирование, дикий произвол, сведение личных счетов.

В Чубаревском районе имел место случай, когда правле-

ние колхоза и бригадир на глазах у сельской власти, партячейки, комсомола довели до самоубийства комсомолку-ударницу, которая покончила с собой вследствие безобразного голого администрирования по отношению к ней, в результате систематических, в большинстве случаев необоснованных, штрафов этой комсомолки.

II

Можно привести еще несколько таких случаев. Как правило, эти преступники, зачастую с партбилетом в кармане, довольно долго орудовали и делали свои гнусные дела, не только занимаясь систематическими избиениями, но и систематически обирая колхозы, производили крупные растраты, незаконно отбирали имущество у граждан и присваивали его себе. В ряде случаев отобрание имущества, по представлению этих бандитов, утверждалось райисполкомами и, как правило, райисполкомы не проверяли правильность отображения имущества и куда оно девалось после отображения.

В процессе следствия по всем этим случаям, как правило, выясняется, что вся эта публика является выходцами из кулацкого лагеря, в большинстве связанная с контрреволюционными элементами.

Обком и облисполком отмечают, что, к сожалению, все эти факты происходили зачастую под носом у наших районных руководителей. Все это делалось (избивали и даже убивали людей среди бела дня) очень часто на глазах у всего населения, которое почти не реагировало. Большинство этих фактов обнаружилось совершенно случайно в процессе следствия по другим менее важным делам, из отдельных писем в областные организации и т. д.

О чем свидетельствуют эти приведенные факты? О том, что многие местные органы власти, партийные организации недостаточно связаны с колхозной массой, не знают фактического положения вещей в каждом селе, в каждом колхозе, не знают состава своих кадров, не получают своевременной сигнализации о безобразиях, допускаемых в отдельных местах, зачастую не принимают никаких профилактических мер к предотвращению подобных безобразий, не поставлена на должную высоту массово-политическая работа, не используются все рычаги для укрепления связи с массой.

Эти факты гнусного, дикого произвола, извращений и искривлений ревзаконности, штрафной политики, незаконных арестов, еще более многочисленные факты уголовных преступлений — воровства и краж говорят о том, что органы

следствия и дознания, призванные охранять революционный порядок и права колхозников, работают очень плохо, во многих случаях засорены чуждым элементом и действуют на руку классовому врагу.

Эти факты свидетельствуют о том, что в ряде сел и колхозов до сих пор еще сохранились отдельные кулацкие гнезда, которые творят свое гнусное дело, часто на протяжении длительного периода времени безнаказанно, иногда под носом у районных партийных и советских руководящих органов, у милиции, прокуратуры и суда, которые не умеют, вследствие классовой слепоты и притупления классовой бдительности в отдельных своих звеньях, распознать врага и своевременно уничтожить его.

Обком и облисполком решительно требуют на фактах этих вскрытых гнойников особенно крепко развернуть борьбу за социалистическую законность, повести широкую массово-разъяснительную работу среди колхозников, чтобы последние быстро и полно начали реагировать на всякое малейшее нарушение революционной законности, взяться за детальнейшую проверку сельских кадров, чтобы каленым железом выжечь чуждый кулацкий контрреволюционный элемент, проявить максимум внимания и классового чутья к нуждам и повседневным интересам колхозников и колхозниц.

Конкретно необходимо быстро и решительно провести следующие мероприятия:

а) тщательно проверить все подозрительные по нарушению революционной законности села и колхозы, чтобы заблаговременно предупредить возможность возникновения безобразных явлений, выявлять всякие нарушения революционной законности с тем, чтобы быстро и немедленно их ликвидировать;

б) особенно четко и правильно проводить директивы ЦК ВКП(б) и СНК ССР от 8-го мая о ревзаконности. Проверка выполнения этой директивы выявила, что местные органы власти к проведению решений подошли формально, так как районное руководство не учло всей политической важности и серьезности этого мероприятия.

Судебные органы, органы прокуратуры не добились должного сдвига в проведении этого решения. За всякий пустяшный проступок, где можно обойтись общественным порицанием, в отдельных случаях присуждали на 2—3—5 лет. Были случаи, когда за кражу нескольких колосков бедняков судили по закону от 7 августа 1932 г., т. е. приговаривали к 10 годам лишения свободы. На практике имеют место случаи, когда суд решает в отношении кулака и бедняка, совершенно забы-

вая о необходимости максимально усилить репрессии по отношению к контрреволюционным, кулацким, вредительским, антисоветским, петлюровско-махновским элементам.

в) категорически воспретить производить аресты кем бы то ни было, кроме органов и лиц, которым это право предоставлено по закону и по директиве ЦК ВКП(б) и СНК СССР от 8-го мая (прокуратура, ГПУ, милиция).

г) Секретари РПК, начальники политотделов, председатели РИК обязаны уделить большое внимание вопросам ревзаконности. Вменить в обязанность председателей райисполкомов принимать регулярно и заслушать жалобы колхозников и единоличников; принимать заявления от колхозников и единоличников как в райисполкомах, так и непосредственно в сельсоветах.

К сожалению, в большинстве случаев председатели райисполкомов, приезжая в село или колхоз, либо совершенно не заходят в сельсовет, либо если заходят, то никогда почти не спрашивают проходящих в сельсоветы граждан, не принимают от них жалоб, не интересуются их нуждами.

д) Председатели РИК должны регулярно посещать арестные помещения, проверять на месте непосредственно, за что люди сидят, и при выявлении малейших ненормальностей в этом деле принимать необходимые меры к их устранению.

е) ГПК, РНК, политотделы должны немедленно заняться за быстрое упорядочение политики штрафов в колхозах, ликвидировать всякие малейшие искривления и попытки использовать штрафную политику в контрреволюционных интересах.

Надо исправить все случаи неправильного наложения штрафов трудоднями.

Путем широко развернутой массовой работы необходимо внедрить в каждом колхозе, что штрафовать надо только лодыря, прогульщика и симулянта, ни в коем случае не злоупотребляя этим рычагом, применяя его только тогда, когда требуется изложить взыскание за действительное нарушение трудовой дисциплины, и в размерах, установленных законом.

ж) Втянуть и вовлечь в активную борьбу за революционную законность всю партийную организацию — каждого члена партии, каждого комсомольца, каждого пионера с тем, чтобы вокруг этого дела создать такую обстановку, при которой колхозник, не пугаясь, не боясь, смело и немедленно реагировал бы на все безобразные нарушения и искривления социалистической законности.

Обком и облисполком предлагают обсудить настоящее письмо на бюро РПК (одновременно заслушав отчетные доклады о состоянии ревзаконности по району) на всех партийных ячейках, на совещаниях работников политотделов для того, чтобы наметить конкретные мероприятия по каждому колхозу, по каждому селу и району в целом в деле развертывания решительной борьбы за социалистическую законность, решительную борьбу со всякими нарушениями и искривлениями ее.

Секретарь обкома КП(б)У *К. Григорьев*
Председатель облисполкома *И. Гаврилов*

Партархів Дніпропетровського обкому Компартії України. Ф. 19. Оп. 1. Спр. 958. Арк. 1—3.

№ 248

З ДОПОВІДІ ГОЛОВИ РАДНАРКОМУ УСРР В. Я. ЧУБАРЯ
ПРО ПІДСУМКИ 1933 СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО РОКУ
НА ОБ'ЄДНАНОМУ ПЛЕНУМІ ЦК ТА ЦКК КП(б)У

18 листопада 1933 р.

Внаслідок упертої більшовицької боротьби підсумки 1933 сільськогосподарського року багато кращі за попередні роки. Дійсно, цього року ми досягли великих успіхів у боротьбі за перетворення всіх колгоспів на більшовицькі. Цього року ми створили міцну базу для того, щоб усіх колгоспників зробити заможними. Ми ще не спромоглися остаточно розв'язати це завдання 1933 року, але ті досягнення, що ми їх вже маємо, є перші кроки, і нашим дальшим завданням є цілковите перетворення в життя цього гасла.

Доказом того, що ми маємо певні досягнення, певні зрушення в сільському господарстві, є ті факти, які ніхто не може заперечувати: ми цього року вперше за ряд років виконали план хлібоздачі дотерміново — до Жовтневих свят. Ми заготовили на цей час понад 220 % в порівнянні зі здачею 1932 року. Наші радгоспи на це число здали хліба майже втричі більш, ніж минулого року, і в два з лишком рази більш, ніж минулого року в цілому. Колгоспи виконали свої зобов'язання перед державою і в той же час забезпечили утворення насінневих і фуражних фондів.

Поруч цього значно зросла вартість трудоднів. Натуроплата трудоднів зросла в цілому по Україні в 3—4 рази. Є багато колгоспів, де пересічно на трудодень видається хліба у 8—10, а то й 20 разів більше, ніж ці колгоспи видавали

минулого року. Не такі вже рідкі випадки, коли колгоспник, що сумлінно працював у колгоспі та має 300—350 трудоднів, одержує 500—600 пудів хліба.

Вибіркове обстеження наркомзему 224 колгоспів показує систематичне зростання натурвидачі на трудодні. Так, по Харківській області було обстежено 71 колгосп і по всіх їх пересічно виходить, що видача на трудодень 1933 року складає 4,7 кілограма і втричі перевищує видачу попереднього 1932 року по тих же колгоспах. Візьмемо колгосп «Червоний Шлях» — Барвенківського району, де видача дорівнюється 9,5 кілограма, а торік 0,5 кг, майже в 19 разів вище торішнього. Колгосп «Перше Травня» — Лозівського району, де видається 11,9 кг, а торік видавалося 1,5 кг, майже у 8 разів більше.

Те ж саме ми маємо і по Дніпропетровській області, де було обстежено 50 колгоспів, у яких цього року пересічно в 6 разів більше видається, ніж минулого року. А в окремих колгоспах, як, наприклад, «Запорожець» — Апостолівського району, видається 15 кг на трудодень, проти 1,7 торік, у 9 разів більше. Колгосп «Зоря» — Кам'янського району — 11 кг, торік 0,6, майже у 20 разів більше.

Те ж саме по Одеській області, де обстежено 88 колгоспів та де пересічно втричі більше сплачують на трудодень, а в окремих колгоспах, в 10—12 разів більше. Те ж по Київській області. Таких фактів можна навести багато.

Основний факт, який заслуговує уваги, це те, що колгоспи, виконавши дотерміново свої зобов'язання перед державою до жовтневих свят, цього року мають всі можливості забезпечити свої потреби хлібом, утворити насінневі і фуражні фонди, розподілити наслідки господарювання і після цього колгоспники можуть певну частину збіжжя пустити на продаж.

Ці успіхи в боротьбі за виконання закону з хлібопоставок, за виконання зобов'язань перед державою з боку колгоспів, колгоспників і одноосібників, було забезпечено тим, що з початку весни колгоспні маси, під проводом партії, взяли по-новому боротися за високий врожай. Проведена значно краще, ніж минулого року, боротьба за надранній сів весною, прополка хлібних культур, більш скоріша та якісно краща уборка, в'язка снопів, боротьба з втратами і крадіжками забезпечили нам зібрати врожай зернових культур майже на 60—70 % вище, ніж минулого року. 1933 року ми домоглися такого врожаю, який забезпечив нам виконання державних зобов'язань, забезпечує утворення фондів, забезпечує задоволення потреб колгоспів і колгоспників.

Боротьба за врожай набула у нас належної уваги ще й тому, що партійні організації пам'ятали рішення партії, пам'ятали вказівки тов. Молотова на об'єднаному пленумі ЦК і ЦКК у січні, коли він сказав, що «тепер головний упор повинен бути скерований на завданні піднесення врожайності». Врожайність піднимали з весни, врожайність збереглась тому, що цього року, розпочавши за природних умов косовицю на 10 днів пізніше, ніж попереднього року, вивершили її раніше. Цього року в'язка снопів набула масового розміру. За звітними даними на 5 вересня — 66 % хлібних культур було зв'язано в снопи. Скиртування цього року хоча почалося пізніше, але вже на 1 жовтня було проведено більш успішно: 94,3 % проти 85,2 % минулого року. На 16 листопада було обмолочено 87,6 % проти 77 % на 20 листопада минулого року.

Не лише в боротьбі за врожай хліба ми маємо певні зрушення; ці зрушення ми маємо також у боротьбі і за буряк. Посіявши буряк на 25 днів раніше попереднього року, цього року було забезпечено обробіток буряку в значно коротші терміни. Так, коли 1932 року на 15 липня шарування було проведено на 74,7 %, то цього року на 20 червня, тобто на 25 днів раніше, було проведено шарування на 97,3 %. Проривка на 25 липня 1932 року — 56,8 %, цього року на 15 липня — 95 %. Перевірка — торік на 15 серпня — 17 %, цього року на 25 серпня — 87 %. Ці відсотки показують нам про певні зрушення, про великі досягнення в передових колгоспах і деякі відставання на окремих ділянках, які розтягли терміни і зтягли обробіток.

Ті темпи в боротьбі за виконання літніх кампаній, яких набули наші колгоспи, наші партійні організації, збереглися в значній мірі й у виконанні осінніх сільськогосподарських робіт. Цього року ми більш успішно провели осінню засівкампанію, правда, треба визнати, що ми не спромоглися вкластися в ті терміни, що були встановлені ЦК КП(б)У і РНК, бо низка районів і колгоспів зтягли засів. Цього року ми вивершили осінній сів озимих культур на 5 листопада, тоді як минулого року він на це число не був вивершений.

Але тут вирішує не лише останній термін, а і те, що ми мали на 1 і на 15 жовтня, тобто на ті терміни, які забезпечують великий врожай озимих культур.

На 1 жовтня ми мали по Україні на 12,2 % більше засіяної озимини проти минулого року, причому засів пшениці більше на 780 тисяч га.

На 15 жовтня у нас було засіяно 85 %, тобто на 10,6 %

більше проти минулого року. Пшениці засіяно більше на 730 тисяч га.

В цілому, цього року, ми посіяли озимину раніш, причому по пшениці ми засіяли 103,4 % планових завдань.

Колгоспи засіяли більш, аніж їм задано, на 416,6 тисячі га. Одноосібники, правда, трохи недосіяли.

Той факт, що в нас основна маса — 85 % озимих — була посіяна на 15 жовтня, показує, що ми маємо всі умови, щоб мати гарний врожай озимих культур наступного, 1934 року.

Проведення зяблевої оранки, підготовка до весняного засіву 1934 року проходить більш успішно, в коротші терміни, аніж це було раніш. На 16 листопада ми вже маємо 4 млн. 107 тис. га зяблевої оранки. Правда, це не може нас задовольнити, але це в два з лишком рази перевищує рівень зяблевої оранки минулого року, тобто знов-таки промовляє за успішнішу роботу, за більшу настирливість у виконанні цього завдання.

Краще, хоча і незадовільно, у нас провадиться і збирання цукрового буряку. Ми на сьогодні маємо майже весь буряк викопаний. На 1 листопада ми мали понад 20 районів, що закінчили копку буряку. Більш за 40 МТС на 1 листопада ви копали свій буряк. Це, порівнюючи з минулим роком, вказує на велике зрушення.

Значні успіхи, що їх досягла партійна організація України в справі піднесення соціалістичного сільського господарства, з'являються лише першими успіхами. Над закріпленням позицій, що вже завойовані, та підтягуванням дільниць, що відстають, прийдеться ще немало попрацювати.

Не може бути місця самозаспокоєнню, не може бути місця «благодушню», оскільки завдання, що їх ставить перед нами дальший зріст соціалістичного господарства, не зменшується, оскільки зростає соціалістичний сектор сільського господарства, що потребує посиленої уваги, посиленої роботи.

Наші радгоспи, серед яких є чимало відсталих, якими нам треба дуже і дуже багато ще займатися, з року на рік збільшують свої площі засіву, з року на рік збільшують свій обсяг робіт. Коли 1931 року вони засівали 2 млн., то вже 1933 року вони засіяли на 50 % більше, тобто 3 млн. Коли наші колгоспи засівали 1931 року 17 млн. (кругло), то 1933 року вони засіяли 19,5 млн.

Правда, засіви одноосібників зменшились, але це тому, що одноосібник вступає в колгоспи, вливається в загальне річище колгоспного руху.

Ми вже маємо колективізованих майже 73 % господарств. Ми маємо понад 24 тисячі колгоспів з охопленням ними всієї ріллі майже на 85 %.

У нас на сільськогосподарському фронті, поряд передових господарств — радгоспів, які мусять бути передовими, провідними, найліпше працювати в сільському господарстві, найкраще опанувати сільськогосподарські складні машини, є 649 МТС, які охоплюють обробкою 86 % всієї усуспільненої землі селянського сектора.

МТС, як нові організації, з яких значна частина ще не закріпила своїх позицій, особливо ті, що утворилися влітку, потребують від партії особливої уваги.

Вирішальним на сьогодні фактором в справі піднесення соціалістичного сільського господарства являються наші МТС, і на них, як на організаціях, від роботи яких залежить розв'язання наших завдань, і доведеться звернути увагу і окремо поговорити.

Можна було б навести ще багато фактів, що промовляють за наші успіхи. Але відмічаючи перемоги, яких здобула українська партійна організація в піднесенні сільського господарства цього року, треба зосередити всі сили на ліквідацію тих хиб і недоліків, які зменшують наші темпи на низці ділянок і загрожують нам у боротьбі за цілковите здійснення настанов партії, за цілковите виконання планів і програм соціалістичного сільського господарства. Ці відсталі ділянки не дозволяють нам заспокоїтись на досягнених успіхах, а вимагають від нас дальшої більшовицької настирливості в боротьбі.

ДОДАТКИ

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

А

Адаменко — 467.
Акулов І. О.— 333.
Александровський — 431.
Алексеницер — 297.
Алексєєв М. О.— 129, 171, 174, 296,
387, 398.
Анабаш Ф.— 317.
Андрєєв — 160.
Андріщенко — 392.
Аронов — 394.
Атанасов — 297.
Аутман — 536.
А.— 153, 376, 410, 425, 435.

Б

Бабенко А.— 392.
Бабенко Л.— 495.
Бабко В. Я.— 486.
Базилевич — 294.
Базилій — 295.
Балагута Я.— 416.
Балицький В. А.— 336, 342, 472.
Банівський А. Ф.— 154.
Банник — 524.
Баранов — 235.
Безсонов — 551.
Белогоренко — 297.
Беляєв — 111, 144.
Берія Л. П.— 242.
Берлін — 507, 525.
Бесараб О. В.— 289.
Бешар — 297.
Белкін — 297.
Бібик К.— 234.
Білий Я.— 415.
Білоус К.— 380.
Блях — 298.
Богородицький — 542.

Богородницький — 339.
Божко — 487.
Бойко — 156.
Бондар М.— 521.
Бондаренко — 298.
Бондаренко — 304.
Бресенцев — 522.
Брешко Ф.— 456.
Бро — 387.
Бров — 305.
Бродський — 181.
Броневий — 166, 505, 525.
Будний — 297.
Букалов — 332.
Булін — 293.
Бурков — 258, 259.
Бут Г.— 416.
Бухарін М. І.— 185.
Бушний — 303, 304.
Б.— 225, 226, 376, 377, 410, 419, 435,
593.

В

Вальцерік — 112.
Варшавський — 471.
Василенко М. С.— 146, 378.
Вашинкова А.— 415.
Вегер Є. І.— 351, 396, 424.
Вейман — 298.
Венін — 298.
Веремеєнко — 379.
Вермінський — 390.
Вишняков Ю.— 522.
Відоменко — 155.
Вікторов — 268.
Владимиров — 334.
Внуков — 268.
Вовк С.— 457.
Войцехівський Ю. О.— 121, 177.
Волокитін — 522.
Воронкін — 388.

Г

Гаврилов — 267.
 Гаврилов Г.— 558.
 Гагин — 387.
 Галиця Н. М.— 154.
 Галицький — 338.
 Галібаренко — 488.
 Гамарник Я. Б.— 293.
 Гапон — 389.
 Гараган Г.— 416.
 Гассан — 381.
 Гах — 380.
 Гаюха — 327.
 Генкін — 182.
 Гарасимчук — 380.
 Геращенко — 165, 461.
 Геращенко І.— 417.
 Гетало — 297.
 Гехтман — 468.
 Глинський А.— 378.
 Гнида П.— 191.
 Говлич — 412.
 Головащенко — 268.
 Головащенко — 332.
 Головін — 293, 294.
 Голод Н. П.— 245, 340.
 Гонишнюк П.— 168.
 Гонишнюк С.— 168.
 Гончаров — 315.
 Горбач П.— 457.
 Горенштейн — 281
 Горлинський К.— 121.
 Гречко — 113.
 Григор'ев — 321.
 Григор'ев К.— 386, 387, 388, 558.
 Гринберг — 297.
 Гришин — 307.
 Грищенко — 374.
 Губський — 334.
 Гуревич — 511
 Гуртовий О.— 415.
 Г.— 210, 211, 379.

Д

Давиденко — 153.
 Давиденко І. П.— 157.
 Данілейко — 477.
 Датченко — 327.
 Дахновський — 316.
 Дашевський — 398.
 Дворник — 285, 293.
 Дегтярьов — 417.
 Дедечко — 332.
 Демченко М. Н.— 167, 172, 175, 267,

439, 455, 456, 468, 483, 485, 486,
 488, 543, 548.

Дзюба — 316.
 Дилови — 404.
 Дитюк — 551.
 Дмитрусенко — 297
 Довгий — 112.
 Довгиль — 445.
 Довжик П. М.— 290.
 Долгов — 285, 293.
 Долженко — 305.
 Драга — 115.
 Драгін — 390.
 Дудник — 205.
 Дудник — 245.
 Думельський — 115.
 Д.— 204, 205, 423.

Е

Епельман — 496.

Є

Євдокимов — 293.
 Євдокимов Р.— 522.
 Ємельянов — 314.
 Єременко — 448.

Ж

Жильцов — 467.
 Жук — 161.
 Журахович — 250.
 Журначі П.— 316, 317.
 Ж.— 435.

З

Зайцев Ф. І.— 147, 179, 180, 181,
 245, 260.
 Зайчик М.— 416.
 Затонський В. П.— 111, 123, 135,
 137, 245, 260, 287, 335, 341, 343,
 550.
 Звоник Т.— 305.
 Зик — 285, 293.
 Зінченко — 405.
 Золотуха — 551.
 Зрайківський Г.— 159.
 Зуенко — 392.

І

Іваненко — 391.
 Іванов — 467.
 Ізраїлевич — 268.

Льницький — 153.

Льчикес — 249.

Ісайко — 376.

К

Каганович Л. М.— 162, 166, 183,
194, 211, 222, 226, 238, 295, 335,
336, 338, 396, 490.

Кайоткін — 446, 447.

Калатик — 478.

Калінін М. І.— 156.

Калманович — 238.

Кантарович — 502, 505.

Карлсон К. М.— 159, 245, 300, 349,
380, 505.

Карпенко І. М.— 408.

Карпов — 418.

Кацель — 154.

Кацнельсон — 535.

Кириченко — 487.

Кисельніков — 388.

Кисельов — 111.

Кінжалов — 267.

Кіяч — 467.

Клименко — 376.

Клинов — 182.

Клочко А. К.— 159.

Кобзар — 339, 542.

Коваленко — 554.

Ковбаса — 554.

Козир — 289.

Козюк — 305.

Колесник — 160.

Колесникова — 304.

Комис — 380.

Корсунський — 544.

Косіор С. В.— 120, 121, 123, 129,
133, 135, 144, 146, 148, 150, 151,
162, 167, 171, 172, 173, 174, 175,
176, 177, 179, 183, 185, 186, 189,
190, 223, 237, 245, 260, 262, 275,
288, 291, 294, 295, 296, 299, 301,
333, 335, 336, 375, 394, 406, 490,
514, 525, 537.

Косточка — 479.

Костянтинов — 317.

Костянтинов — 522.

Косяченко — 285, 293.

Котен — 387.

Кравцов — 297.

Кравчук — 153.

Краукліс — 386, 387, 410, 412.

Кренцель — 238.

Крживицький — 339.

Кривенко — 379.

Кривошейн — 152.

Криничний — 389.

Крих — 544.

Крофан — 156.

Крупко — 268, 338, 387.

Круподера С. Н.— 484.

Кубаткін — 236.

Кудін, Кудінови — 158.

Кудринський — 374.

Кудрявцев — 495.

Кудук — 209.

Куйбишев В. В.— 162, 166, 235.

Кулешов — 304.

Кулик — 436.

Кумпикевич — 281, 294, 307.

Курінний А.— 478.

Кустелян — 591, 502.

Кутирьов — 417.

Куценко — 445, 517.

К.— 423, 571.

Л

Лаврищев — 505.

Лаврухін — 166, 381, 382.

Ларін — 291.

Легкомур П.— 408.

Левищенко — 379.

Левощький — 161.

Левченко — 167.

Лейнік Н.— 475.

Ленін В. І.— 351.

Ленський — 285, 293.

Ленський — 297.

Леплевський І. М.— 439.

Лерман — 111.

Лещенко — 379.

Лир'ев — 314.

Листопад А. Т.— 408.

Личко — 305.

Ліфшиць — 381.

Локшин — 249.

Лорент — 387.

Лук'яненко Є.— 408.

Луценко — 293, 294.

Любченко П. П.— 123, 146, 150,
211, 212, 223, 245, 287, 474, 553.

Ляпатура — 554.

Ляшенко — 285, 293.

М

Магазинер — 303.

Магара — 478.

Мазур — 479.

Майборода В.— 478.

Майбурда — 436.

Майоров М. М.— 111, 144, 145, 172,
176, 189, 267, 270, 332, 333, 338,
340, 351.
Максименко Є. Ф.— 408.
Малиш — 542.
Малозовський — 505.
Манька — 159.
Маркевич — 238.
Маркитан П. П.— 329, 536, 539.
Мартинів — 522.
Мартинюк Т.— 475.
Марчевський — 415.
Мар'янов — 542.
Маслов — 224.
Матвеев — 426.
Махонін — 522.
Мацігон Ф.— 161.
Мацієвський — 277.
Меламед — 166, 382, 544.
Мелашкун А. В.— 409.
Мельник Н.— 169.
Мердов М.— 316, 317.
Миколаєнко М.— 392.
Михайлик — 245.
Михеєнко — 111.
Мікоян А. І.— 162, 178, 468, 501,
502, 545.
Мірошніченко — 467.
Младенови — 404.
Молотов В. М.— 110, 117, 146, 156,
178, 179, 180, 183, 187, 194, 222,
238, 243, 263, 294, 295, 335, 365,
537, 538, 560.
Моренков — 111.
Мужеренко — 478.
Музичук — 380.
Мукомель Л.— 380.
Мукомель С.— 380.
Муханьов — 522.
Мясников — 153, 154.
М.— 164, 448.

Н

Нариков — 416.
Науман — 222.
Неживий — 136, 137, 179.
Нечипоренко Є. К.— 154.
Нещерет — 484.
Нивельський Б. С.— 334.
Никулін — 551.
Нікітов — 278.
Носалевський — 112.
Носуленко — 290.

О

Овчаренко — 484.
Одинцов О. В.— 259, 438, 439, 441
474.
Олійник — 522.
Орган М.— 161.
Орделян — 293, 294.
Орленко Д. К.— 155.
Осинін — 161.
Острой — 332.
О.— 377, 503.

П

Павленко — 334.
Павлович — 268.
Павлюченко — 236.
Паламарчук — 293, 294.
Паляниця — 304.
Панов — 249.
Пархоменко І.— 415.
Пахомов — 267, 338, 470.
Пацюк М.— 168.
Пашковський — 414.
Певзнер О. М.— 147, 474.
Пелипець І.— 289.
Петренко — 391.
Петренко — 554.
Петров — 209.
Петровський — 136.
Петровський Г. І.— 121, 123, 233,
245, 490, 493, 500.
Петручко — 445.
Пігур Г.— 554.
Пігур І.— 554.
Підсуха — 267.
Плачинда — 174, 176.
Повстяний — 449, 485.
Поленікова М.— 159.
Половинка П.— 554.
Поляков — 147, 348.
Пономаренко А.— 448.
Попов — 316.
Попова О.— 485.
Постишев П. П.— 295, 336, 351,
352, 373, 394, 472, 490, 553.
Постова — 446.
Потоцький — 113.
Пригода — 285, 293, 294.
Притуляк — 380.
Просвірнін І. О.— 330.
Проценко — 377.
Пряниченко — 416.
Пустосвіт Т.— 456.
П-ва — 446.
П.— 203, 204, 377, 410, 446.

Р

Радченко — 418.
 Разін — 304.
 Реготун — 380.
 Реденс С. Ф. — 147, 180, 223, 260, 295, 300, 382.
 Рекіс О. О. — 474.
 Ринберг — 297.
 Річицький А. А. — 339, 340.
 Робенко — 459.
 Родал — 344.
 Роєнко — 448.
 Розанов — 401, 437, 440.
 Розбарський В. Л. — 155.
 Розенберг — 381, 382, 525.
 Романець — 490.
 Рудов — 226.
 Рудяшкіна — 448.
 Румянцев — 281, 294, 307
 Румянцев — 291.
 Руцков — 115.

С

Савенко — 327.
 Савін — 209.
 Савранський — 445, 446.
 Савуни — 269.
 Савченко — 426.
 Сав'яненко — 523.
 Салип — 374.
 Самко П. — 304.
 Сапов І. А. — 147, 166, 223.
 Сарана — 112.
 Саранча — 278.
 Саркис, Саркисов С. А. — 238, 245.
 Семчуков В. К. — 417.
 Семчуков Д. Я. — 417.
 Семяняка Я. — 554.
 Сербиченко О. К. — 177, 178, 180, 220.
 Сергеев — 339.
 Сердюк М. — 481.
 Серєда О. В. — 290.
 Сержан — 468.
 Сещенко П. — 392.
 Сидоров — 339, 340.
 Сикорський — 391.
 Синяков — 544.
 Сич — 479, 480.
 Сірко — 151.
 Скєт — 523.
 Скорєнко — 182.
 Скрипник — 415.
 Скрипник І. С. — 277.
 Скрипник М. О. — 123, 245, 333.

Слюсаренко — 381.
 Смирнов П. В. — 158.
 Соболь — 523.
 Соловей — 478.
 Соколинський — 424.
 Соколов — 420.
 Сорватюк С. — 475.
 Сталін Й. В. — 110, 117, 118, 146, 147, 148, 151, 152, 153, 154, 155, 157, 158, 159, 164, 167, 179, 180, 187, 238, 294, 295, 308, 310, 351, 354, 356, 357, 359, 361, 368, 369, 370, 371, 373, 459, 468, 513, 514, 517, 537, 538, 539, 540, 541.
 Станкевич — 298.
 Старобін — 513.
 Стасюк Т. В. — 376.
 Степанець О. — 168.
 Степанов — 424, 470.
 Степанський І. С. — 223, 544.
 Стражев — 422.
 Стрельцов С. М. — 485.
 Строганов В. А. — 114, 123, 291, 296, 328, 333, 351, 373.
 Сухомлин К. В. — 245, 301, 306.
 С. — 204, 205, 377, 409.

Т

Тараненко — 269.
 Тарасюк — 152.
 Терехов Р. Я. — 147, 173, 193, 301, 326, 333, 335, 351, 352, 373.
 Терещенко — 379.
 Тимошенко — 153.
 Ткаченко — 445, 446.
 Ткаченко Г. І. — 183, 186.
 Толмачов — 495.
 Толстоп'ят О. Г. — 426, 504.
 Торба — 390.
 Торбін — 303.
 Тульський — 297.
 Тюрєнков — 387.

У

Ус — 285, 293.
 У. — 377.

Ф

Фєдько — 522.
 Фєодосія — 161.
 Фішман — 285, 293.
 Ф. — 377, 409, 410.

Х

Харакоз М.— 316, 317.
Харитонов — 339.
Хармадар'ян — 474, 498, 530.
Хатаевич М. М.— 245, 260, 277,
289, 295, 308, 309, 335, 342, 351,
406, 425, 429, 467, 489, 490, 517.
Хац — 226.
Хвиля А. А.— 326, 505.
Хиценко К. Н.— 289.
Холодницький М.— 457.
Холохоленко О. У.— 314.
Хорешко — 285, 293.
Хороль С.— 522.
Х.— 204, 410, 420, 435.

Ц

Цибульський — 334.

Ч

Чабан — 320.
Чайка — 504.
Чернін — 211.
Чернов — 238.
Чернов — 298.
Чернов М.— 146.
Чернявський В. І.— 171, 175, 227,
385, 454, 494, 512.
Чорновіл — 417.
Чубар В. Я.— 120, 133, 146, 147,
179, 180, 183, 186, 211, 212, 223,
245, 260, 291, 294, 295, 309, 342,
375, 502, 513, 558.
Чуверов — 490.
Чувирін М. Є.— 178.
Чудновський — 436.
Чулков М. Б.— 225.
Чумак — 268.
Чуприна М. Ф.— 389.

Ш

Шавро І.— 456.
Шадлай — 404.

Шайдецький — 475.
Шаповал А.— 415.
Швачко — 170.
Шверк Ф.— 156.
Шеболдаєв — 291, 293.
Шевченко — 297, 332, 418.
Шевченко Ю. І.— 319.
Шевчук Т.— 168.
Шевчук Ф.— 168.
Шелехес І. С.— 291, 519.
Шепелєв — 268.
Шерстюк — 113.
Шерстюк — 521.
Шитков — 249.
Шліхтер О. Г.— 546.
Шнайко Н. Ф.— 155.
Шулькевич — 221.
Шулькін — 496, 497.
Ш.— 572.

Щ

Щербаков — 316.

Ю

Юркін — 238.
Юрченко — 485.

Я

Яблонський — 386, 387, 388.
Ягода Г. Г.— 293.
Ягодка — 436.
Яків — 159.
Якін О.— 316, 317.
Якір Й. Е.— 188, 539.
Яковець В.— 375.
Яковлев Я. А.— 146, 178, 179, 180.
Янколови — 405.
Яременко — 285, 293.
Ярмаш П.— 316, 317.
Яцевський — 136.
Яценко П.— 475.
Я.— 378, 435.

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

А

- Андрієво, с. Черняхівського р-ну Київської обл.— 435.
 Андрієво-Іванівський р-н Одеської обл.— 267.
 Андрушки, с. Плисківського р-ну Київської обл.— 473.
 Анновка (Анна), смт Анновського р-ну Воронезької обл.— 152.
 Антонівка, с. Уманського р-ну Київської обл.— 462, 463.
 Апостолівський р-н Дніпропетровської обл.— 397, 405, 407, 411, 413, 427, 429, 477, 479, 559.
 Арбузинка, с. Одеської обл.— 338, 339, 340, 362.
 Арбузинський р-н Одеської обл.— 331, 470.

Б

- Бабанки, с. Бабанського р-ну Вінницької обл.— 126.
 Бабанський р-н Вінницької обл.— 171, 188.
 Бабанський р-н Київської обл.— 427, 455, 456, 472, 473, 526.
 Багринівці, с. Літинського р-ну Вінницької обл.— 423.
 Базарський р-н Київської обл.— 266.
 Балаклійський р-н Харківської обл.— 192, 249, 290, 293, 334, 372, 532.
 Баланівка, с. Бершадського р-ну Вінницької обл.— 512.
 Балта, м. АМ СРР — 156.
 Барашівський р-н Київської обл.— 399, 545.
 Барвінківський р-н Харківської обл.— 249, 322, 559.

- Баришівський р-н Київської обл.— 266, 399.
 Батузман, с. Долинського р-ну Дніпропетровської обл.— 397.
 Бахмацький р-н Чернігівської обл.— 329.
 Бахмуч, м.— 209.
 Башкирія — 116, 117, 199, 200.
 Баштанський р-н Одеської обл.— 331, 372.
 Бджільне, с. Теплицького р-ну Вінницької обл.— 482.
 Бердичів, м. Вінницької обл.— 382, 383, 423, 444, 450, 452, 454, 544.
 Бердичівський р-н Вінницької обл.— 422, 453, 509, 510.
 Бердянськ, м. Дніпропетровської обл.— 181, 225, 427, 428, 465, 570.
 Бердянський р-н Дніпропетровської обл.— 397, 411, 413, 477.
 Березівка, с. Коростишівського р-ну Київської обл.— 475.
 Березівський р-н Одеської обл.— 140.
 Берестовенька, с. Красноградського р-ну Харківської обл.— 306, 533.
 Бериславський р-н Одеської обл.— 477.
 Бершадський р-н Вінницької обл.— 512.
 Берянка, с. Буцького р-ну Київської обл.— 434.
 Бихат, м.— 209.
 Біла Церква, м. Київської обл.— 377, 394, 433, 436, 440.
 Біловодський р-н Донецької обл.— 419, 420.
 Білозерка, с. Херсонського р-ну Одеської обл.— 122.
 Білокуракіне 2-е, с. Новопсковського р-ну Донецької обл.— 448.

- Білолуцький р-н Донецької обл.— 192, 216, 217.
- Білопільський р-н Харківської обл.— 249.
- Білорусія, БРСР — 116, 134, 155, 178, 209, 341, 439.
- Білоцерківський р-н Київської обл., Білоцерківщина — 168, 184, 188, 260, 376, 400, 434, 438, 440, 454, 455, 526.
- Бірки, с. Гадяцького р-ну Харківської обл.— 235.
- Бірки, с. Зміївського р-ну Харківської обл.— 467.
- Близнюки, с. Близнюківського р-ну Харківської обл.— 301, 302, 304, 305.
- Близнюківський р-н Харківської обл.— 192, 249, 301, 302, 303, 306.
- Бобринська, ст.— 179.
- Бобровицький р-н Чернігівської обл.— 329.
- Богданівка, с. Грушківського р-ну Одеської обл.— 234.
- Богдари, с. Чутівського р-ну Харківської обл.— 191.
- Богодухівський р-н Харківської обл.— 233, 249.
- Богуславський р-н Київської обл.— 168, 172, 181, 188, 376, 440, 488, 526.
- Бодяне, с. П'ятихатського р-ну Дніпропетровської обл.— 374.
- Божедарівський р-н Дніпропетровської обл.— 318, 319, 393, 397, 412, 413, 477.
- Борзна, м. Чернігівської обл.— 260.
- Бориси, с. Глобинського р-ну Харківської обл.— 191.
- Бориспільський р-н Київської обл.— 152, 400.
- Бородянський р-н Київської обл.— 266, 543.
- Боярка, смт Київської обл.— 543.
- Братський р-н Одеської обл.— 267.
- Брацлавський р-н Вінницької обл.— 422, 508, 510.
- Бригадирівський р-н Харківської обл.— 249, 323.
- Броварки, с. Гадяцького р-ну Харківської обл.— 235.
- Бродщина, с. Кобеляцького р-ну Харківської обл.— 191.
- Бронниця, с. Городоцького р-ну Вінницької обл.— 160.
- Будьоннівський р-н (Донбас) — 135.
- Брусиловський р-н Київської обл.— 545.
- Буглаї, с. Летичівського р-ну Вінницької обл.— 232.
- Булавинівка, с. Новопсковського р-ну Донецької обл.— 484.
- Булаховка, с. Павлоградського р-ну Дніпропетровської обл.— 520.
- Булашовка, с. Донецької обл.— 495.
- Буринський р-н Харківської обл.— 193.
- Буринський р-н Чернігівської обл.— 329.
- Буринь, с. Буринського р-ну Харківської обл.— 190.
- Бурківці, с. Янушпільського р-ну Вінницької обл.— 169.
- Буряки, с. Янушпільського р-ну Вінницької обл.— 169.
- Буцький р-н Київської обл.— 168, 172, 188, 266, 379, 440, 526.

В

- Валківський р-н Харківської обл.— 249.
- Варварівка, с. Павлоградського р-ну Дніпропетровської обл.— 521.
- Варвинський р-н Чернігівської обл.— 329.
- Василівка, с. Кобеляцького р-ну Харківської обл.— 191.
- Василівка, с. Мархлевського р-ну Київської обл.— 414.
- Васильків, м. Київської обл.— 436, 440.
- Васильківський р-н Дніпропетровської обл.— 256, 405, 412, 413.
- Велика Олександрівка, с. Одеської обл.— 332, 362.
- В. Поділ, с. Семенівського р-ну Харківської обл.— 190.
- Великий Рогачик, с. Великолепетиського р-ну Дніпропетровської обл.— 446.
- Великий Токмак, м. Дніпропетровської обл.— 428, 465.
- Великі Бучки, с. Сахновщинського р-ну Харківської обл.— 305.
- Великобагачанський р-н Харківської обл.— 192, 249.
- Великобілозерський р-н Дніпропетровської обл.— 195, 397, 404, 468, 469.
- Великобурлуцький р-н Харківської обл.— 249, 323.

- Великовисківський р-н Одеської обл.— 173, 470.
- Великолепетиський р-н Дніпропетровської обл.— 195, 256, 405, 407, 409, 411, 413, 427, 477.
- Великоолександрівський р-н Одеської обл.— 331, 372, 470.
- Великописарівський р-н Харківської обл.— 233, 234, 249.
- Великотокмацький р-н Дніпропетровської обл.— 290, 293, 318, 319, 359, 397, 404, 405, 409, 412, 413, 429.
- Вербка, с. Павлоградського р-ну Дніпропетровської обл.— 278.
- Вереміївка, с. Семенівського р-ну Харківської обл.— 190.
- Верхньодніпровський р-н Дніпропетровської обл.— 412, 413.
- Верхньотеплівський р-н Донецької обл.— 419, 420, 432.
- Верхня Самара, с. Близнюківського р-ну Харківської обл.— 301, 303.
- Високопільський р-н Дніпропетровської обл.— 397, 405, 407, 409, 411, 413, 477, 478.
- Війтівка, с. Уманського р-ну Київської обл.— 462, 463.
- Вільшана, с. Білоцерківського р-ну Київської обл.— 376.
- Вінниця, м.— 128, 156, 160, 171, 174, 187, 211, 258, 333, 450, 452, 492.
- Вінницька обл.— 121, 127, 128, 131, 132, 150, 155, 160, 162, 163, 166, 168, 171, 174, 181, 186, 187, 188, 193, 205, 206, 208, 211, 240, 245, 258, 261, 282, 286, 287, 288, 333, 344, 345, 366, 369, 378, 379, 427, 430, 442, 443, 444, 452, 469, 513, 524.
- Вінницький р-н Вінницької обл.— 383, 510.
- Вовчанський р-н Харківської обл.— 140, 155, 249.
- Вовчий Яр, с. Балаклійського р-ну Харківської обл.— 533.
- Вознесенськ, м. Одеської обл.— 267, 338, 395.
- Вознесенський р-н Одеської обл.— 267, 269.
- Войнівка, с. Чутівського р-ну Харківської обл.— 191.
- Волга, р.— 119.
- Волноваський р-н Донецької обл.— 157, 479, 480.
- Володарка, с. Донецької обл.— 137
- Володарка, с. Чутівського р-ну Харківської обл.— 191.
- Володарське, с. Старонікольського р-ну Донецької обл.— 419.
- Володарський р-н Київської обл. 114, 168, 172, 188, 376, 378, 392, 400, 434, 454, 545.
- Ворзель, смт Київської обл.— 543.
- Вороб'ївка, с. Сквирського р-ну Київської обл.— 435.
- Воронеж, м.— 152.
- Вороновицький р-н Вінницької обл.— 207, 453, 509, 510.
- Ворошилівський р-н Донецької обл.— 160, 311.
- Ворошиловградське, с. Сталіндорфського р-ну Дніпропетровської обл.— 478.
- Врадіївський р-н Одеської обл.— 269, 331.

Г

- Гаврилівка, с. Межівського р-ну Дніпропетровської обл.— 279, 342, 343.
- Гадяцький р-н Харківської обл.— 192, 233, 249, 534.
- Гайсинський р-н Вінницької обл.— 126, 453, 508, 510.
- Галівка, с. Нововасилівського р-ну Дніпропетровської обл.— 478.
- Галіївка, с. Янушпільського р-ну Вінницької обл.— 168, 169
- Ганнівка, с. Якимівського р-ну Дніпропетровської обл.— 480.
- Гельмязівський р-н Київської обл.— 266, 399.
- Генічеськ, м. Дніпропетровської обл.— 362.
- Генічеський р-н Дніпропетровської обл.— 397, 407, 409, 411, 413, 429.
- Герасимівка, с. Семенівського р-ну Харківської обл.— 190.
- Гереженівка, с. Уманського р-ну Вінницької обл.— 163, 462, 463.
- Гирівка, с. Нововасилівського р-ну Дніпропетровської обл.— 478.
- Глазунівка, с. Петрівського р-ну Харківської обл.— 488.
- Глобине, с. Глобинського р-ну Харківської обл.— 191
- Глобинський р-н Харківської обл.— 151, 188, 189, 191, 249, 531.
- Глорівка, с. Н. Васильківського р-ну Дніпропетровської обл.— 477

Гомель, м. 209.
Горбаші, с. Черняхівського р-ну Київської обл.— 391.
Горби, с. Глобинського р-ну Харківської обл.— 151, 191.
Городеське, с. Коростишівського р-ну Київської обл.— 476.
Городецьке, с. Уманського р-ну Київської обл.— 460, 462, 463.
Городещина, с. Розважівського р-ну Київської обл.— 391.
Городище, с. Ворошиловського р-ну Донецької обл.— 311, 312, 313, 314.
Городище, с. Київської обл.— 480.
Городищенський р-н Київської обл.— 399.
Городниця, с. Уманського р-ну Вінницької обл.— 163.
Городницький р-н Київської обл.— 437.
Горошків, с. Тетіївського р-ну Київської обл.— 159.
Градизький р-н Харківської обл.— 193, 249.
Греблі, с. Білоцерківського р-ну Київської обл.— 377.
Гриньки, с. Семенівського р-ну Харківської обл.— 190.
Грицевський р-н Вінницької обл.— 509, 510.
Гришинський р-н Донецької обл.— 419, 420.
Гриців, с. Грицівського р-ну Вінницької обл.— 126.
Громи, с. Уманського р-ну Київської обл.— 462, 463.
Губське, с. Коростишівського р-ну Київської обл.— 476.
Гудзівка, с. Звенигородського р-ну Київської обл.— 435.

Д

-

Давидівка, х. Новосанжарського р-ну Харківської обл.— 157.
Дагестанська АРСР — 116.
Далекосхідний край, ДВК — 116, 199.
Дарниця, р-н м. Києва — 543.
Дашківці, с. Летичівського р-ну Вінницької обл.— 231.
Дворічанський р-н Харківської обл.— 192, 249.
Дебальцево, ст. (Донбас) — 154, 312.

Дельці, с. Чутівського р-ну Харківської обл.— 191.
Демківка, с. Тростянецького р-ну Вінницької обл.— 380.
Денежникове, с. Новоайдарського р-ну Донецької обл.— 388.
Дережнянський р-н Вінницької обл.— 509, 510.
Джулінка, с. Вінницької обл.— 384.
Джулинський р-н Вінницької обл.— 383, 510.
Дзержинськ, м. Вінницької обл.— 454.
Держинський р-н Вінницької обл.— 383, 509, 510.
Держинський р-н м. Харкова — 330.
Диканський р-н Харківської обл.— 249.
Дівнинське, с. Нововасилівського р-ну Дніпропетровської обл.— 477.
Дмітрівка, с. Новоайдарського р-ну Донецької обл.— 388, 389.
Дмитрушки, с. Уманського р-ну Вінницької обл.— 164, 462, 463.
Дніпропетровськ, м.— 158, 171, 175, 187, 251, 258, 261, 364, 442, 466, 544.
Дніпропетровська обл.— 121, 130, 131, 137, 140, 148, 171, 175, 177, 187, 188, 205, 206, 208, 211, 245, 260, 262, 263, 282, 285, 287, 288, 295, 300, 318, 332, 333, 344, 345, 350, 358, 363, 368, 372, 374, 386, 390, 410, 426, 430, 432, 441, 444, 447, 464, 469, 506, 514, 524, 536, 559.
Дніпропетровський р-н Дніпропетровської обл.— 413.
Добровеличківський р-н Одеської обл.— 158, 173.
Долинська, ст. Дніпропетровської обл. 152.
Долинський р-н Дніпропетровської обл.— 152, 171, 188, 412, 413, 477.
Доманівський р-н Одеської обл.— 353.
Донбас — 123, 131, 147, 148, 206, 211, 215, 258, 333, 379, 381, 382, 396, 418, 442, 443, 444, 448, 466, 544.
Донецька обл.— 186, 208, 216, 245, 282, 332, 333, 344, 345, 430, 432, 469, 513, 536.

Драбівський р-н Київської обл.— 148.

Дранецькі-Хатки, с. Мархлевського р-ну Київської обл.— 414.

Дубоссарський р-н АМССР — 432.

Дубни, х. Немирівського р-ну Вінницької обл.— 423.

Дуброва, с. Чутівського р-ну Харківської обл.— 191.

Дунаївці, смт Дунаєвецького р-ну Вінницької обл.— 160, 383.

Дяківський р-н Дніпропетровської обл — 477

Є

Ємільчинський р-н Київської обл
437

Ж

Жашківський р-н Київської обл.— 168, 172, 188, 266, 400.

Жеребки, с. Янушпільського р-ну Вінницької обл.— 169.

Житомир, м.— 376, 377, 392, 433, 436, 440, 444, 529, 544.

Житомирський р-н Київської обл.— 399.

Жлобін, с.— 209.

Жмеринка, м. Вінницької обл.— 450, 492.

Жмеринський р-н Вінницької обл.— 153, 154, 422, 453, 508, 510.

Жовте, с. П'ятихатського р-ну Дніпропетровської обл.— 415, 553, 554.

Жовтневий р-н Одеської обл.— 269.

З

Заградівка, с. Високопільського р-ну Дніпропетровської обл.— 409, 478, 479, 480.

Закавказзя, ЗРФСР — 116, 199, 200, 212, 242.

Залінійне, с. Красноградського р-ну Харківської обл.— 302.

Запоріжжя, м.— 466, 544.

Запорізький р-н Дніпропетровської обл.— 412, 413.

Західна обл. РРФСР — 116, 134, 291, 341, 439.

Західний Сибір — 116, 117, 119, 134, 354.

Звенигородський р-н Київської обл.— 168, 172, 188, 399.

Зелене, с. П'ятихатського р-ну Дніпропетровської обл.— 374.

Зеленки, с. Богуславського р-ну Київської обл.— 480.

Зінов'євськ, м. Одеської обл.— 133, 267, 336, 338, 340, 362, 394, 395, 424, 444.

Зінов'євський р-н Одеської обл.— 111, 144, 148, 173, 267, 269, 331, 470, 477.

Зіньківський р-н Харківської обл.— 192, 249, 334.

Златопільський р-н Київської обл — 221, 266, 399.

Зміївський р-н Харківської обл.— 249, 467, 551

Знам'янка, м. Одеської обл 338, 340.

Знам'янка, с. Нововодолазького р-ну Харківської обл.— 434.

Знам'янський р-н Одеської обл.— 152, 153, 173, 338, 470, 477

Золотоніський р-н Київської обл.— 399.

Золочівський р-н Харківської обл.— 173, 192, 249.

Зубарі, с. Фастівського р-ну Київської обл.— 379.

І

Іванівка, с. Коростишівського р-ну Київської обл.— 475.

Іванівка, с. Межівського р-ну Дніпропетровської обл.— 489.

Іванівська обл.— 116, 134.

Ізюмський р-н Харківської обл.— 249, 535.

Іллінецький р-н Вінницької обл.— 188, 383, 509, 510, 511

Ім. Петровського, р-н Київської обл.— 168, 172.

Ісайки, с. Богуславського р-ну Київської обл.— 473.

Іскрівка, с. Чутівського р-ну Харківської обл.— 191.

К

Кагарлицький р-н Київської обл.— 400.

Казанковате, с. Великотокмацького р-ну Дніпропетровської обл.— 319.

Казахстан, Казахська АРСР — 116, 117, 199, 200, 212, 354.

Калинівський р-н Вінницької обл.— 422, 508, 510, 511

Калініндорфський р-н Одеської обл.— 470.

- Каложине, с. Кегичівського р-ну Харківської обл.— 305.
- Кальміус, р.— 135.
- Кам'яна Гребля, с. Уманського р-ну Київської обл.— 462, 463.
- Камнево, с. Фастівського р-ну Київської обл.— 379.
- Кам'янець-Подільський, м. Вінницької обл.— 544.
- Кам'янець-Подільський (Кам'янецький) р-н Вінницької обл.— 160, 544.
- Кам'яні Потоки, с. Кременчуцького р-ну Харківської обл.— 279, 552, 553.
- Кам'янка на Дніпрі, смт Дніпропетровської обл.— 413.
- Кам'янський р-н Дніпропетровської обл.— 407, 411, 412, 413, 559.
- Кам'янський р-н Київської обл.— 399.
- Канівський р-н Київської обл.— 399.
- Канцерівка, с. Запорізького р-ну Дніпропетровської обл.— 298.
- Карабачин, с. Брусилівського р-ну Київської обл.— 186.
- Карабіновка, с. Павлоградського р-ну Дніпропетровської обл.— 521.
- Карлівський р-н Харківської обл.— 192, 234, 249.
- Каховський р-н Одеської обл.— 148, 195, 269, 270.
- Кизляр, с. Мелітопольського р-ну Дніпропетровської обл.— 425, 426.
- Київ, м.— 152, 160, 172, 175, 184, 186, 187, 211, 251, 258, 266, 333, 433, 436, 440, 459, 468, 477, 491, 505, 507, 529, 544.
- Київська обл., Київщина — 121, 131, 146, 150, 155, 157, 160, 162, 166, 172, 175, 177, 181, 184, 186, 187, 188, 193, 205, 206, 208, 211, 240, 245, 260, 261, 263, 282, 286, 287, 288, 320, 333, 344, 348, 366, 377, 378, 390, 427, 430, 431, 433, 435, 437, 438, 440, 442, 443, 444, 469, 470, 471, 474, 477, 514, 524, 525, 536, 545.
- Киргизька АРСР — 116.
- Кисляки, с. Гайсинського р-ну Вінницької обл.— 126.
- Китайгород, с. Тростянецького р-ну Вінницької обл.— 379.
- Кишенківський р-н Харківської обл.— 249, 322, 477.
- Кіропото, с. Запорізького р-ну Дніпропетровської обл.— 298.
- Клітище, с. Черняхівського р-ну Київської обл.— 391, 394.
- Кобеляки, м. Харківської обл.— 365.
- Кобеляцький р-н Харківської обл.— 188, 189, 191, 249, 290, 293, 322, 334, 372, 531.
- Кодимський р-н Одеської обл.— 433.
- Кожанка, с. Фастівського р-ну Київської обл.— 391, 392.
- Коженці, с. Буцького р-ну Київської обл.— 433.
- Козинці, с. Тростянецького р-ну Вінницької обл.— 380.
- Козятин, м. Вінницької обл.— 125, 126, 127, 450, 492.
- Козятинський р-н Вінницької обл.— 422, 508, 510.
- Коларівський р-н Дніпропетровської обл.— 407, 413, 477.
- Колодисте, с. Уманського р-ну Вінницької обл.— 163.
- Колядівка, с. Новоайдарського р-ну Донецької обл.— 388, 389.
- Комісарівка, с. П'ятихатського р-ну Дніпропетровської обл.— 416.
- Компаніївка, с. Зінов'євського р-ну Одеської обл.— 156.
- Конотопський р-н Чернігівської обл.— 329.
- Копайгородський р-н Вінницької обл.— 383, 422, 453, 509, 510.
- Копанське, с. Новомиколаївського р-ну Дніпропетровської обл.— 555.
- Кордіївка, с. Тростянецького р-ну Вінницької обл.— 380.
- Коржинська, с. Семенівського р-ну Харківської обл.— 191.
- Коржова Слобідка, с. Уманського р-ну Вінницької обл.— 163.
- Коростень, м. Київської обл.— 377.
- Коростенський р-н Київської обл.— 399, 545.
- Коростишів, м. Київської обл.— 476.
- Корсунівка, с. П'ятихатського р-ну Дніпропетровської обл.— 374.
- Корсунський р-н Київської обл.— 399.
- Корюківський р-н Чернігівської обл.— 329.
- Костянтинівка, с. Арбузинського р-ну Одеської обл.— 339, 542.

- Костянтинівка, с. Мелітопольського р-ну Дніпропетровської обл.— 410, 425, 426, 480.
- Костянтинівський р-н Донецької обл.— 419.
- Кохівка, с. Близнюківського р-ну Харківської обл.— 304.
- Кочержки, с. Павлоградського р-ну Дніпропетровської обл.— 523.
- Кочержинці, с. Уманського р-ну Київської обл.— 377, 462, 463.
- Кочубеївка, с. Уманського р-ну Київської обл.— 462, 463.
- Крамарка, с. Магдалинівського р-ну Дніпропетровської обл.— 415.
- Краматорськ, м. (Донбас) — 137.
- Краматорський р-н Донецької обл.— 419.
- Красне, с. Кобеляцького р-ну Харківської обл.— 191.
- Красний Луч, м. (Донбас) — 136, 137.
- Красноградський р-н Харківської обл.— 193, 249, 301, 306, 531, 533.
- Краснолуцький р-н Донецької обл.— 419.
- Краснокутський р-н Харківської обл.— 192, 249.
- Краснопіль, с. Янушпільського р-ну Вінницької обл.— 169.
- Краснопілка, с. Уманського р-ну Київської обл.— 163, 462, 463.
- Краснопілля, с. Харківської обл.— 289.
- Краснопільський р-н Харківської обл.— 192, 249.
- Кременчуг, м. Харківської обл.— 544.
- Кременчуцький р-н Харківської обл.— 151, 249, 531.
- Крива Руда, с. Семенівського р-ну Харківської обл.— 190.
- Кривий Ріг, м. Дніпропетровської обл.— 428, 466, 544.
- Кривоозерський р-н Одеської обл.— 268, 269, 331, 470.
- Криворізький р-н Дніпропетровської обл.— 412, 413.
- Крим, Кримська АРСР — 116, 152, 192, 199, 200, 212.
- Круподеринці, с. Оржицького р-ну Харківської обл.— 192.
- Крутоярівка, с. Сахновчанського р-ну Харківської обл.— 304.
- Ксендзівка, с. Уманського р-ну Вінницької обл.— 164, 462, 463.
- Кукильня, с. Бердичівського р-ну Вінницької обл.— 380.
- Куликівське, с. Семенівського р-ну Харківської обл.— 191.
- Куп'янський р-н Харківської обл.— 173, 192.
- Курилівці, с. Жмеринського р-ну Вінницької обл.— 153.
- Курячівка, с. Новопсковського р-ну Донецької обл.— 448, 449.

Л

- Ладизжин, с. Тростянецького р-ну Вінницької обл.— 379.
- Ладизжинка, с. Уманського р-ну Вінницької обл.— 164.
- Ланінці, с. Прилуцького р-ну Харківської обл.— 155.
- Лебединський р-н Харківської обл.— 249.
- Ленінград, м.— 157, 164, 215.
- Ленінградська обл.— 116, 134.
- Лигівка, с. Сахновчанського р-ну Харківської обл.— 306.
- Лизине, с. Новопсковського р-ну Донецької обл.— 448, 449.
- Лиман, с. Харківської обл.— 533.
- Лиманський р-н Донецької обл.— 419.
- Лиманський р-н Харківської обл.— 193.
- Липецький р-н Харківської обл.— 173, 249.
- Липки, с. Попільнянського р-ну Київської обл.— 391.
- Липняжка, с. Добровеличківського р-ну Одеської обл.— 159.
- Липовецький р-н Вінницької обл.— 188, 383, 422, 508, 510, 511.
- Липоводолинський р-н Харківської обл.— 192, 249.
- Лисянський р-н Київської обл.— 168, 172, 188, 400, 440.
- Лихівський р-н Дніпропетровської обл.— 411, 413, 478.
- Літин, м. Вінницької обл.— 384.
- Літинський р-н Вінницької обл.— 383, 422, 423, 508, 510.
- Лобачів, с. Володарського р-ну Київської обл.— 378.
- Лозівський р-н Харківської обл.— 140, 559.
- Лозова, х. Харківської обл.— 304.
- Лозоватка, с. П'ятихатського р-ну Дніпропетровської обл.— 374.

- Лозовенька, с. Петрівського р-ну Харківської обл.— 488.
- Лопатинці, с. Жмеринського р-ну Вінницької обл.— 153.
- Лохвицький р-н Харківської обл.— 192, 249.
- Лубенський р-н Харківської обл.— 192, 193, 249, 322.
- Лубенський р-н Чернігівської обл.— 329.
- Луганський р-н Донецької обл.— 419.
- Лукомельське, с. Оржицького р-ну Харківської обл.— 192.
- Любарський р-н Вінницької обл.— 383, 422, 453, 508, 510.
- Любашівка, с. Любашівського р-ну Одеської обл.— 269.
- Любашівський р-н Одеської обл.— 268, 269, 270, 331, 470.
- Люксембурзький р-н Дніпропетровської обл.— 397, 412, 413.
- Лютеньки, с. Гадяцького р-ну Харківської обл.— 279, 342, 343.
- Летичівський р-н Вінницької обл.— 232, 509, 510.
- Лятки, с. Летичівського р-ну Вінницької обл.— 231, 232.
- Ляхівський р-н Дніпропетровської обл.— 171.
- М**
- Магдалинівський р-н Дніпропетровської обл.— 409, 411, 413.
- Магіт, м.— 209.
- Макарівський р-н Київської обл.— 266.
- Макартятино, с. Новопсковського р-ну, Донецької обл.— 485.
- Македонівка, с. Сартанського р-ну Донецької обл.— 136.
- Максимівка, с. Уманського р-ну Київської обл.— 462, 463.
- Мала Вільшанка, с. Білоцерківського р-ну Київської обл.— 434.
- Мала Лепетиха, с. Великолепетиського р-ну Дніпропетровської обл.— 446.
- Мала Олександрівка, с. Білолуцького р-ну Донецької обл.— 218, 219.
- Маловенделівка, с. Новоайдарського р-ну Донецької обл.— 388, 389.
- Мангуський р-н Донецької обл.— 135, 136.
- Мануйлове, с. Нововодалазького р-ну Харківської обл.— 534.
- Маньківка, с. Буцького р-ну Київської обл.— 434.
- Маріуполь, м. (Донбас) — 135, 137, 179.
- Маріупольський р-н Донецької обл.— 135, 419, 420.
- Мартоноша, с. Новомиргородського р-ну Одеської обл.— 144.
- Мархлевський р-н Київської обл.— 545, 548.
- Матусів, с. Шполянського р-ну Київської обл.— 220, 221.
- Махнівський р-н Вінницької обл.— 383, 422, 478, 509, 510, 511.
- Мар'янське, с. Апостолівського р-ну Дніпропетровської обл.— 479.
- Медвин, с. Чорнобильського р-ну Київської обл.— 181, 182, 376, 473.
- Меджибозький р-н Вінницької обл.— 509, 510.
- Межиріч, с. Павлоградського р-ну Дніпропетровської обл.— 478, 521.
- Межівський р-н Дніпропетровської обл.— 171, 188, 397, 407, 408, 412, 413, 429, 477, 478.
- Мелітополь, м. Дніпропетровської обл.— 427, 428, 465.
- Мелітопольський р-н Дніпропетровської обл.— 397, 405, 407, 409, 466, 470, 477.
- Мена, м. Чернігівської обл.— 260.
- Мечебилове, с. Петрівського р-ну Харківської обл.— 488.
- Миколаїв, м.— 180, 332, 394, 395.
- Миколаївка, с. Нововасилівського р-ну Дніпропетровської обл.— 478.
- Миколаївка, с. Петрівського р-ну Харківської обл.— 487.
- Миколаївка II, х. Петрівського р-ну Харківської обл.— 488.
- Миргородський р-н Харківської обл.— 249, 322, 325.
- Миролюбівка, х. Петрівського р-ну Харківської обл.— 487, 488.
- Міропільський р-н Харківської обл.— 173, 192, 249, 531.
- Мисайлівка, с. Богуславського р-ну Київської обл.— 376.
- Михайлівка, с. Нехворощанського р-ну Харківської обл.— 191.
- Михайлівка, с. Семенівського р-ну Харківської обл.— 191.

Михайлівський р-н Дніпропетровської обл.— 397, 413.
Міловський р-н Донецької обл.— 419, 420.
Мінськ, м.— 157, 209.
Могилів, м. Вінницької обл.— 383, 452, 454.
Могилівський р-н Вінницької обл.— 383, 509, 510.
Молдавія, АМРСР — 130, 134, 148, 156, 174, 176, 177, 186, 205, 206, 208, 245, 284, 288, 333, 344, 430, 443, 444, 452, 469, 524.
Молочанськ, м. Дніпропетровської обл.— 428.
Молочанський р-н Дніпропетровської обл.— 397, 407, 413.
Молочки, с. Янушпільського р-ну Вінницької обл.— 168, 169.
Монастирище, с. Монастирищенського р-ну Вінницької обл.— 125, 126.
Монастирищенський р-н Київської обл.— 171, 400, 545, 546.
Москва, м.— 118, 146, 147, 152, 157, 164, 166, 178, 179, 180, 211, 215.
Московська обл.— 116, 134, 341.
Мотрунки, с. Янушпільського р-ну Вінницької обл.— 168, 169.
Музиківка I, с. Херсонського р-ну Одеської обл.— 122.
Мурованокуриловецький р-н Вінницької обл.— 509, 511.

Н

Народицький р-н Київської обл.— 266.
Недригайлівський р-н Чернігівської обл.— 192, 329.
Немирів, м. Вінницької обл.— 450.
Немирівський р-н Вінницької обл.— 171, 207, 422, 508, 510, 511.
Немиринці, с. Махнівського р-ну Вінницької обл.— 423.
Нехвороша, с. Нехворощанського р-ну Харківської обл.— 191.
Нехворощанський р-н Харківської обл.— 188, 189, 191, 249.
Нижньоволзький край, Нижня Волга — 116, 118, 199, 200, 212, 354, 382.
Нижньогородський край — 116, 134.
Нижньодніпровськ, м., ст., узел Дніпропетровської обл.— 155.
Нижньосірогоський р-н Дніпропетровської обл.— 195, 397, 407, 466, 469.
Никонівка, с. Бердичівського р-ну Вінницької обл.— 380.
Нікополь, м. Дніпропетровської обл.— 340, 428.
Нікопольський р-н Дніпропетровської обл.— 397, 405, 407, 416, 469.
Нова Брузунківка, с. Долинського р-ну Дніпропетровської обл.— 397.
Нова Володимирівка, с. Новобузького р-ну Одеської обл.— 481.
Нова Іванівка, с. Петрівського р-ну Харківської обл.— 487, 488.
Нова Прага, с. Новопразького р-ну Дніпропетровської обл.— 136.
Нова Українка, м. Одеської обл.— 267, 336, 338, 340, 341, 362.
Новгородка, с. Новопразького р-ну Дніпропетровської обл.— 410.
Нове Місто, с. Монастирищенського р-ну Вінницької обл.— 210.
Новий Айдар, м. Донецької обл.— 388.
Новий Буг, с. Новобузького р-ну Одеської обл.— 332.
Новий Стародуб, с. П'ятихатського р-ну Дніпропетровської обл.— 374.
Нові Маяки, с. Каховського р-ну Одеської обл.— 269.
Новоайдарський р-н Донецької обл.— 388, 419, 420.
Новоархангельський р-н Одеської обл.— 144.
Новобузький р-н Одеської обл.— 267, 331, 470, 481.
Нововасилівка, с. Нововасилівського р-ну Дніпропетровської обл.— 426.
Нововасилівський р-н Дніпропетровської обл.— 397, 404, 405, 407, 409, 411, 413, 431, 477, 478.
Нововодолазький р-н Харківської обл.— 249, 651.
Новогеоргіївський р-н Харківської обл.— 192, 249, 334, 531.
Новоград-Волинський р-н Київської обл.— 545, 549.
Новозлатопільський р-н Дніпропетровської обл.— 412, 413.
Новомиколаївський р-н Дніпропетровської обл.— 412, 413.

- Новомиргородський р-н Одеської обл.— 144, 173, 269, 477, 481.
- Новомосковський р-н Дніпропетровської обл.— 111, 409, 412, 413, 553.
- Новопетрівка, с. Снігурівського р-ну Одеської обл.— 326.
- Новопразький р-н Дніпропетровської обл.— 148, 171, 188, 409, 412, 413.
- Новопокровський р-н Донецької обл.— 192, 419, 420.
- Новоросійськ, м.— 179, 180, 193.
- Новосанжарський р-н Харківської обл.— 157, 192, 249, 322, 531, 533.
- Новоселці, с. Жмеринського р-ну Вінницької обл.— 153.
- Новотроїцький р-н Дніпропетровської обл.— 397, 411, 413, 478.
- Новотягинка, с. Бериславського р-ну Одеської обл.— 481.
- Новоукраїнський р-н Одеської обл.— 113, 155, 267, 331, 477, 481.
- Новоушицький р-н Вінницької обл.— 509, 511.
- Носачів, с. Смілянського р-ну Київської обл.— 377.
- Носівський р-н Чернігівської обл.— 285, 293, 329.
- Носківці, с. Станіславчицького р-ну Вінницької обл.— 380.
- Олександрівка, с. Томашпільського р-ну Вінницької обл.— 125.
- Олександрівка, с. Тростянецького р-ну Вінницької обл.— 380.
- Олександрійський р-н Дніпропетровської обл.— 188, 413.
- Олексіївка, с. Близнюківського р-ну Харківської обл.— 306.
- Олексіївка, с. Новоайдарського р-ну Донецької обл.— 388, 390, 484.
- Олексіївський р-н Харківської обл.— 233, 234, 249, 322.
- Олива, с. Розважівського р-ну Київської обл.— 391.
- Олізарка, с. Мархлевського р-ну Київської обл.— 414.
- Оляниця, с. Тростянецького р-ну Вінницької обл.— 380.
- Онуфріївський р-н Харківської обл.— 249.
- Опанасівка, с. Новомосковського р-ну Дніпропетровської обл.— 554.
- Опішнянський р-н Харківської обл.— 249.
- Оратів, селище, ст. Вінницької обл.— 126.
- Оратівський р-н Київської обл.— 171, 188, 400, 526, 545.
- Оржиця, с. Оржицького р-ну Харківської обл.— 192.
- Оржицький р-н Харківської обл.— 188, 189, 192, 249, 334.
- Оріхів, м. Дніпропетровської обл.— 295.
- Оріхівський р-н Дніпропетровської обл.— 290, 293, 294, 365, 372, 411, 413, 477.
- Орша, м.— 209.
- Осиковий Копець, с. Коростишівського р-ну Київської обл.— 476.
- Осіївка, с. Петрівського р-ну Харківської обл.— 487, 488.
- Осітна, с. Уманського р-ну Вінницької обл.— 163, 462, 463.
- Остриківка, с. Великотокмацького р-ну Дніпропетровської обл.— 319.
- Охтирський р-н Харківської обл.— 249.
- Очеретувате, с. Великотокмацького р-ну Дніпропетровської обл.— 319.
- Очеретувате, с. Семенівського р-ну Харківської обл.— 190.

О

- Ободівка, с. Вінницької обл.— 126.
- Оболонський р-н Харківської обл.— 173, 188, 189, 192, 249, 322, 323.
- Обухівський р-н Київської обл.— 399, 526.
- Одеса, м.— 146, 172, 176, 180, 189, 193, 251, 258, 270, 340, 364, 394, 424, 477, 481, 501, 505, 507, 544.
- Одеська обл.— 121, 130, 131, 132, 145, 148, 173, 176, 177, 179, 180, 186, 188, 189, 205, 206, 208, 211, 245, 251, 260, 263, 282, 287, 288, 295, 326, 332, 333, 335, 340, 343, 344, 345, 350, 363, 364, 368, 372, 381, 396, 430, 442, 443, 469, 477, 513, 524, 536, 559.
- Олевський р-н Київської обл.— 437.
- Олександрівка, с. Новобузького р-ну Одеської обл.— 481.

П

- Павлівка Друга, с. Петрівського р-ну Харківської обл.— 487, 488.
- Павлівка, с. Каховського р-ну Одеської обл.— 270.
- Павлоград, м. Дніпропетровської обл.— 428.
- Павлоградський р-н Дніпропетровської обл.— 260, 397, 407, 409, 429, 432, 477, 478, 520.
- Паланка, с. Тростянецького р-ну Вінницької обл.— 161, 164.
- Паланка, с. Уманського р-ну Київської обл.— 462, 463.
- Панчеве, с. Новомиргородського р-ну Одеської обл.— 269.
- Паплинці, с. Летичівського р-ну Вінницької обл.— 232.
- Пархомівка, с. Володарського р-ну Київської обл.— 379.
- Первомайськ, м. Одеської обл.— 395, 424.
- Первомайський р-н Одеської обл.— 268, 331, 477.
- Перевенці, с. Оржицького р-ну Харківської обл.— 192.
- Передмістя, с. Уманського р-ну Київської обл.— 462, 463.
- Перерите, с. Дубоссарського р-ну АМСРР — 433.
- Переяслівський р-н Київської обл.— 440.
- Петрашівка, с. Володарського р-ну Київської обл.— 378, 391.
- Петрашівка, с. Теплицького р-ну Вінницької обл.— 482.
- Петриківський р-н Дніпропетровської обл.— 328, 413.
- Петрівка, с. Красноградського р-ну Харківської обл.— 533.
- Петрівське Друге, с. Харківської обл.— 488, 489.
- Петрівське Перше, х. Харківської обл.— 488.
- Петрівський р-н Харківської обл.— 192, 249, 322.
- Петрове, с. П'ятихатського р-ну Дніпропетровської обл.— 374.
- Петропавлівка, с. Межівського р-ну Дніпропетровської обл.— 489.
- Петрохопри, с. Олександрівського р-ну Дніпропетровської обл.— 480.
- Печенізький р-н Харківської обл.— 192, 249.
- Пилипча, с. Білоцерківського р-ну Київської обл.— 434.
- Пирятинський р-н Харківської обл.— 192, 249.
- Писарівка, с. Новопсковського р-ну Донецької обл.— 449, 495.
- Писківці, с. Чутівського р-ну Харківської обл.— 191.
- Північний Кавказ — 116, 180, 192, 193, 199, 200, 212, 238, 292, 293.
- Північний край — 116, 134.
- Піковець, с. Уманського р-ну Київської обл.— 462, 463.
- Пілевці, с. Чутівського р-ну Харківської обл.— 191.
- Пінківка, с. Вінницької обл.— 423.
- Піски, с. Баштанського р-ну Одеської обл.— 279.
- Піщане, с. Золотоніського р-ну Київської обл.— 440.
- Піщане, с. Мелітопольського р-ну Дніпропетровської обл.— 425.
- Піщаний Брід, с. Новоукраїнського р-ну Одеської обл.— 343.
- Піщанка, с. Мелітопольського р-ну Дніпропетровської обл.— 408.
- Піщанський р-н Вінницької обл.— 383, 422, 453, 509, 512.
- Плисків, с. Плясківського р-ну Вінницької обл.— 126.
- Плисківський р-н Вінницької обл.— 124, 150, 171, 188.
- Плисківський р-н Київської обл.— 400, 472.
- Погожа Криниця, х. Роменського р-ну Харківської обл.— 234.
- Погребище, смт Погребищенського р-ну Вінницької обл.— 126.
- Погребищенський р-н Вінницької обл.— 171, 188.
- Подковниці, с. Буцького р-ну Київської обл.— 434.
- Покровка, с. Харківської обл.— 289.
- П. Покровське, с. (Херсонського) р-ну Одеської обл.— 122.
- Покровський р-н Дніпропетровської обл.— 408, 412, 413.
- Половецьке, с. Бердичівського р-ну Вінницької обл.— 380.
- Полонне, м. Вінницької обл.— 126, 160, 383, 454.
- Полонський р-н Вінницької обл.— 423, 509, 510.
- Полтава, м. Полтавщина — 157, 301, 501, 544.

Полтавська, ст. (Північний Кавказ) — 293.
Полтавський р-н Харківської обл.— 249, 301, 531.
Польща — 156, 209, 342.
Полянецьке, с. Уманського р-ну Київської обл.— 462, 463.
Помийники, с. Буцького р-ну Київської обл.— 434.
Попільнянський р-н Київської обл.— 449, 526, 545.
Постельки, с. Чутівського р-ну Харківської обл.— 191.
Посухівка, с. Уманського р-ну Київської обл.— 462, 463.
Потіївський р-н Київської обл.— 266.
Потоки, с. Жмеринського р-ну Вінницької обл.— 153.
Правобережжя — 150.
Прилуцький р-н Чернігівської обл.— 329, 540.
Проскурів, м. Вінницької обл.— 423, 450, 452, 544.
Проскурівський р-н Вінницької обл.— 511.
Протопоповка, с. Петрівського р-ну Харківської обл.— 488.
Пулинський р-н Київської обл.— 548.
Путивльський р-н Чернігівської обл.— 329
Пуща-Водиця Київської обл.— 543.
П'ятихатки, м. Дніпропетровської обл.— 428.
П'ятихатський р-н Дніпропетровської обл.— 407, 412, 413, 416.

Р

Радомишль, м. Київської обл.— 433.
Раці (Рачки), с. Чуднівського р-ну Вінницької обл.— 380.
Решетилівський р-н Харківської обл.— 192, 249, 334, 531.
Ржищівський р-н Київської обл.— 392, 526.
Рижавка, с. Уманського р-ну Вінницької обл.— 163, 165, 463.
Риківський р-н (Донбас) — 154.
Ровенський (Ровенківський) р-н Донецької обл.— 419.
Рогозів, с. Бориспільського р-ну Київської обл.— 152.
Роздільнянський р-н Одеської обл.— 140.

Роздолля, с. Петрівського р-ну Харківської обл.— 487, 488.
Рокитнянський р-н Київської обл.— 168, 172, 188, 400, 526.
Романівка, с. Бершадського р-ну Вінницької обл.— 512.
Романівка, с. Чуднівського р-ну Вінницької обл.— 380.
Роменський р-н Харківської обл.— 192, 193.
Роменський р-н Чернігівської обл.— 329.
Ропотуха, с. Уманського р-ну Вінницької обл.— 164, 462, 463.
Росішки, с. Христинівського р-ну Київської обл.— 433.
Росія — 152, 155, 157.
Ростов, м.— 180.
Рубежанський р-н Донецької обл.— 419, 420.
Рублівка, с. Чутівського р-ну Харківської обл.— 191.
Руде Село, с. Володарського р-ну Київської обл.— 378, 435.
Рудівка, с. Прилуцького р-ну Чернігівської обл.— 458.
Ружинський р-н Київської обл.— 400.

С

Саварка, с. Богуславського р-ну Київської обл.— 376.
Савинці, с. Тростянецького р-ну Вінницької обл.— 380.
Самгород, с. Томашпільського р-ну Вінницької обл.— 125.
Санжара-Тарноватка, с. Сахновщанського р-ну Харківської обл.— 304.
Саранчівка, х. Семенівського р-ну Харківської обл.— 190.
Сартана, с. (Донбас) — 136, 137.
Сартанський р-н (Донбас) — 135, 136.
Сахновщанський р-н Харківської обл.— 192, 249, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 322, 323.
Сватівський р-н Донецької обл.— 192, 216, 218.
Сватове, ст. Донецької обл.— 219.
Святотроїцьке, ст. Троїцького р-ну Одеської обл.— 268, 279.
Севастянівка, с. Христинівського р-ну Київської обл.— 433, 440.
Северинівка, с. Таращанського р-ну Київської обл.— 379.

- Северинівка, с. Тростянецького р-ну Вінницької обл.— 161, 379, 423.
- Селище, с. Кишеньківського р-ну Харківської обл.— 481.
- Семенівський р-н Харківської обл.— 151, 173, 188, 190, 191.
- Семеринка, с. Тростянецького р-ну Харківської обл.— 235.
- Середня Азія — 116, 117, 199, 200, 212.
- Середня Волга — 116, 118, 199, 200, 212, 354.
- Синельниківський р-н Дніпропетровської обл.— 140, 159, 359, 413, 416, 473.
- Синельниково, м. Дніпропетровської обл.— 428.
- Синиця, с. Уманського р-ну Вінницької обл.— 164, 462, 463.
- Сіроцино, м.— 209.
- Скадовськ, м. Одеської обл.— 332.
- Сквирський р-н Київської обл.— 168, 172, 188, 400, 436, 454, 455, 526, 545.
- Скибниці, с. Тетіївського р-ну Київської обл.— 376.
- Скрипаї, с. Зміївського р-ну Харківської обл.— 467.
- Славгородський, х. Вовчанського р-ну Харківської обл.— 289.
- Славута, м. Вінницької обл.— 126, 160, 454.
- Слов'янка, с. Межівського р-ну Дніпропетровської обл.— 489.
- Слов'янський р-н Донецької обл.— 419, 420.
- Сміла, м. Київської обл.— 377.
- Смілянський р-н Київської обл.— 168, 377, 391, 392, 440.
- Смолівка, с. Коростишівського р-ну Київської обл.— 476.
- Смолянка, с. Божедарівського р-ну Дніпропетровської обл.— 320.
- Снігурівка, с. Тетіївського р-ну Київської обл.— 152.
- Снігурівський р-н Одеської обл.— 256, 326, 327, 470.
- Снітовка, с. Летичівського р-ну Вінницької обл.— 231.
- Собківка, с. Уманського р-ну Київської обл.— 462, 463.
- Соболівка, с. Теплицького р-ну Вінницької обл.— 574.
- Соколів, с. Зміївського р-ну Харківської обл.— 467.
- Солодке, с. Новопсковського р-ну Донецької обл.— 449.
- Солонянський р-н Дніпропетровської обл.— 256, 372, 412, 413.
- Софіївка, с. Бердянського р-ну Дніпропетровської обл.— 225.
- Софіївка, с. Запорізького р-ну Дніпропетровської обл.— 298.
- Софіївка, с. Магдалинівського р-ну Дніпропетровської обл.— 479.
- Софіївський р-н Дніпропетровської обл.— 397, 407, 411, 413.
- Союз Радянських Соціалістичних Республік, СРСР — 116, 153, 227, 228, 292.
- Співаківка, с. Новоайдарського р-ну Донецької обл.— 388, 389.
- Ставище, с. Попільнянського р-ну Київської обл.— 392.
- Ставищенський р-н Київської обл.— 168, 172, 188, 266, 392, 400, 526.
- Сталіндорфський р-н Дніпропетровської обл.— 328, 405, 411, 413, 429, 477.
- Станіслав, с. Херсонського р-ну Одеської обл.— 122.
- Станіславчик, с. Шполянського р-ну Київської обл.— 220, 221.
- Станіславцицький р-н Вінницької обл.— 383, 422, 453, 509, 510, 511.
- Старі Бабани, с. Уманського р-ну Київської обл.— 163, 462, 463.
- Старобільський р-н Донецької обл.— 192, 216, 218, 419, 420.
- Старокаранський р-н Дніпропетровської обл.— 171, 188.
- Старокаранський р-н Донецької обл.— 419, 420.
- Старокерменчицький р-н Донецької обл.— 419, 420.
- Старокостянтинівський р-н Вінницької обл.— 112, 509.
- Старонікольський р-н Донецької обл.— 419.
- Старосалтівський р-н Харківської обл.— 173, 192, 249.
- Степківка, с. Уманського р-ну Вінницької обл.— 164.
- Степківка, с. Уманського р-ну Київської обл.— 462, 463.
- Степові райони України, Степ — 148, 149, 150, 211.
- Стетківці, с. Янушпільського р-ну Вінницької обл.— 169.
- Стратіївка, с. Тростянецького р-ну Вінницької обл.— 161.

Сугаки, с. Копайгородського р-ну
Вінницької обл.— 383, 422.
Суми, м. Харківської обл.— 544.
Сумівка, с. Бершадського р-ну Він-
ницької обл.— 512.
Сумський р-н Харківської обл.—
192.
Суша Маячка, с. Кобеляцького р-ну
Харківської обл.— 191.
Сухнівка, с. Кобеляцького р-ну
Харківської обл.— 191.
Східний Сибір — 116, 199.
Східні райони СРСР — 116.

Т

Таджицька РСР — 116.
Тальнівський р-н Київської обл.—
168, 172, 188, 266, 400, 526.
Таранівка, с. Зміївського р-ну Хар-
ківської обл.— 467.
Тарасівка, с. Звенигородського р-ну
Київської обл.— 203.
Тарашанський р-н Київської обл.—
168, 379, 392, 400.
Татарія, Татарська АРСР — 116,
117, 134, 199, 200.
Татарове, с. Новоукраїнського р-ну
Одеської обл.— 344.
Текуча, с. Уманського р-ну Київ-
ської обл.— 431, 460, 462, 463.
Теопільський р-н Вінницької обл.—
207.
Терноватка, с. Сахновщансько-
го р-ну Харківської обл.— 345.
Терновка, с. Якимівського р-ну Дні-
пропетровської обл.— 404.
Тернуватка, с. П'ятихатського р-ну
Дніпропетровської обл.— 374.
Терпінянський р-н Дніпропетров-
ської обл.— 397, 412, 413.
Тетіївський р-н Київської обл.—
168, 172, 188, 266, 376, 526,
547.
Тимошівка, с. Буцького р-ну Київ-
ської обл. 379
Тирасполь, м. 174, 545.
Тифліс (Тбілісі) — 152.
Томаківський р-н Дніпропетровської
обл.— 359, 413.
Томашпіль, смт Томашпільського
р-ну Вінницької обл.— 124, 126.
Томашпільський р-н Вінницької
обл.— 124, 125, 188.
Троїцьке, с. Павлоградського р-ну
Дніпропетровської обл.— 521.

Троїцький р-н Донецької обл.— 192,
195, 216, 419, 420.
Троїцький р-н Одеської обл.— 268,
269, 331.
Тройняки, с. Семенівського р-ну
Харківської обл.— 190.
Тростянець, с. Тростянецького р-ну
Вінницької обл.— 380.
Тростянецький р-н Вінницької обл.—
160, 188, 379, 422, 508, 510.
Тростянецький р-н Харківської обл.—
249, 322.
Тростянчик, с. Тростянецького р-ну
Вінницької обл.— 161, 379, 423.
Троша, с. Янушпільського р-ну Він-
ницької обл.— 169.
Трояне, с. Новодолазького р-ну
Харківської обл.— 534.
Троянівський р-н Київської обл.—
392.
Трушки, с. Білоцерківського р-ну
Київської обл.— 377.
Тульчин, м. Вінницької обл.— 126,
383, 423, 450, 454.
Тульчинський р-н Вінницької обл.—
124, 509, 510.
Туркменська РСР — 116.
Туровець, с. Коростишівського р-ну
Київської обл.— 475.

У

Узбецька РСР — 116.
УСРР, Україна — 110, 111, 116, 119,
121, 129, 134, 137, 140, 147, 148,
152, 155, 157, 162, 166, 167, 178,
183, 186, 190, 194, 196, 198, 199,
200, 205, 206, 209, 210, 211, 212,
215, 221, 224, 227, 237, 238, 239,
240, 243, 247, 252, 258, 259, 260,
262, 275, 278, 288, 291, 292, 293,
295, 310, 341, 342, 343, 344, 345,
346, 347, 348, 349, 350, 351, 352,
354, 357, 359, 365, 368, 369, 370,
371, 373, 387, 429, 442, 459, 469
Уланівський р-н Вінницької обл.—
509, 510.
Улянівка, с. Красноградського р-ну
Харківської обл.— 534.
Улянівка, с. Мархлевського р-ну
Київської обл.— 414.
Улянівський р-н Харківської обл.—
249, 323, 477.
Уманський р-н Вінницької обл.—
163, 171, 184, 188, 260, 377, 392
431, 438, 440, 460, 526.

Умань, м. Вінницької обл.— 126,
348, 349, 377, 431, 433, 436, 459.
Урал — 116, 117, 119, 198, 354.
Устимівка, с. Семенівського р-ну
Харківської обл.— 190.
Устимівський р-н Одеської обл.—
267.

Ф

Фастів, м. Київської обл.— 152, 377.
Фастівський р-н Київської обл.—
266, 379.
Федорівка, с. Глобинського р-ну
Харківської обл.— 191.
Федорівка, с. Нововодолазького р-ну
Харківської обл.— 534.
Фрунзівський р-н Одеської обл.—
256.
Фурманка, с. Уманського р-ну Він-
ницької обл.— 163, 164, 460, 462,
463.

Х

Хабенський р-н Київської обл.—
449.
Харків, м.— 118, 173, 179, 180, 186,
187, 189, 251, 258, 265, 278, 291,
304, 330, 394, 440, 490, 494, 505,
507, 517, 530, 544.
Харківка, с. Буцького р-ну Київ-
ської обл.— 434.
Харківська обл.— 121, 131, 148, 150,
173, 177, 181, 186, 187, 188, 189,
190, 193, 205, 206, 208, 211, 233,
245, 260, 261, 263, 282, 285, 286,
287, 288, 295, 300, 314, 321, 332,
333, 344, 345, 348, 350, 362, 366,
368, 372, 375, 390, 430, 442, 444,
467, 469, 513, 517, 524, 530, 559.
Херсон, м. Одеської обл.— 327, 332,
394, 395, 424.
Херсонський р-н Одеської обл.—
269.
Хмільовський р-н Одеської обл.—
144.
Хорли, с. Одеської обл.— 332.
Хорольський р-н Харківської обл.—
249, 531
Хороше, с. Межівського р-ну Дні-
пропетровської обл.— 409.
Христинівський р-н Вінницької
обл.— 165, 171, 394, 400.
Хрущовата, с. Семенівського р-ну
Харківської обл.— 191.

Ц

Царедарівка, Ц. Дар, с. Доманів-
ського р-ну Одеської обл.— 122.
Царекостянтинівський р-н Дніпро-
петровської обл.— 397, 412, 413,
477.
Царичанський р-н Дніпропетров-
ської обл.— 413, 477.
Царівка, с. Коростишівського р-ну
Київської обл.— 475.
Цветково, ст. Київської обл.— 221.
Цебриківський р-н Одеської обл.—
477.
Центрально-Черноземна обл. (ЦЧО
РРФСР) 116, 134, 192, 193, 199,
200, 212, 341, 382, 439, 448.
Цілуйкове, с. Новопсковського р-ну
Донецької обл.— 420, 449.
Ципки, с. Гадяцького р-ну Харків-
ської обл.— 235.

Ч

Чаплинка, с. Магдалинівського р-ну
Дніпропетровської обл.— 415.
Чемерис-Волоські, с. Барського р-ну
Вінницької обл.— 233.
Чепишки, с. Харківської обл.— 532.
Чердакли, с. (Донбас) — 136.
Черепин, с. Тетіївського р-ну Київ-
ської обл.— 376.
Черкаси, м. Київської обл.—
377, 501.
Черкаський р-н Київської обл.—
399.
Чернин, с. Таращанського р-ну
Київської обл.— 379.
Чернишенське, с. Семенівського р-ну
Харківської обл.— 191.
Чернігів, м.— 258, 261, 544.
Чернігівська обл.— 186, 245, 260,
261, 262, 285, 286, 333, 344, 345,
366, 372, 469, 524, 536.
Черня, с. Попільнянського р-ну
Київської обл.— 391.
Черняхівський р-н Київської обл.—
400.
Черповоди, с. Уманського р-ну Він-
ницької обл.— 163, 460, 462, 463
Чигиринський р-н Київської обл.—
266, 399.
Чоповичі, с. Київської обл.— 549
Чорбівка, с. Кобеляцького р-ну
Харківської обл.— 191

Чернівецький р-н Вінницької обл.—
509, 510.
Чорнобаївський р-н Київської обл.—
399.
Чорнухинський р-н Харківської обл.—
173, 192, 193, 207, 249, 322, 339.
Чубарівка, с. Летичівського р-ну
Вінницької обл.— 231.
Чубарівський р-н Дніпропетровської
обл.— 140, 263, 359, 412, 413, 429,
477, 555.
Чугуївський р-н Харківської обл.—
192, 249, 531.
Чуднів, м. Вінницької обл.— 450.
Чуднівський р-н Вінницької обл.—
383, 453, 509, 510.
Чутівський р-н Харківської обл.—
188, 189, 191, 249, 334, 531.

Ш

Шаднево, с. Нехворощанського р-ну
Харківської обл.— 191.
Шапарське, с. Новопсковського р-ну
Донецької обл.— 420, 432, 439,
449.
Шандарівка, с. Павлоградського р-ну
Дніпропетровської обл.— 521.
Шарин, с. Уманського р-ну Київ-
ської обл.— 462.
Шахворостівка, с. Коростишівського
р-ну Київської обл.— 475.
Шевченко, с. Нехворощанського
р-ну Харківської обл.— 191.
Шелевське, с. Семенівського р-ну
Харківської обл.— 191.

Шинківщина, х. Покровсько-Бага-
чанської сільради — 234.
Широке, с. Запорізького р-ну Дні-
пропетровської обл.— 337.
Шієцька-Буда, с. Мархлевського
р-ну Київської обл.— 414.
Шполянський р-н Київської обл.—
168, 172, 399, 438.
Штормове, с. Новоайдарського р-ну
Донецької обл.— 388.
Шульгіно, с. Донецької обл.—
495.

Щ

Щедрова, с. Летичівського р-ну
Вінницької обл.— 232.
Щиглівка, с. Коростишівського р-ну
Київської обл.— 476.

Я

Яблуневе, с. Оржицького р-ну Хар-
ківської обл.— 192.
Яблунівка, с. Мархлевського р-ну
Київської обл.— 414.
Яблунівка, с. Прилуцького р-ну Чер-
нігівської обл.— 456, 458, 540.
Яготинський р-н Київської обл.—
207.
Якимівський р-н Дніпропетровської
обл.— 397, 404, 407, 409, 411, 413,
432, 477.
Ялта, с. Маріупольського р-ну До-
нецької обл.— 317.
Янушпільський р-н Вінницької обл.—
168, 170, 509, 510.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

Агитмасотдел	—	отдел агитации и массовых кампаний ЦК КП(б)У
Вукоопспілка	—	Всеукраїнська кооперативна спілка споживчих товариств
ВУРПС	—	Всеукраїнська рада професійних спілок
ВУЦВК	—	Всеукраїнський Центральний виконавчий комітет
ВЦРПС	—	Всесоюзна Центральна рада професійних спілок
Горпо	—	городское потребительское общество
ГПК	—	городской партийный комитет
ГПУ	—	Государственное политическое управление
Днепрострой	—	Управление объединенным днепровским строительством НКТП СССР
Допр	—	дом предварительного заключения
ДПУ	—	Державне політичне управління
ДТ ОГПУ	—	дорожно-транспортный отдел Объединенного государственного политического управления
ЕПО	—	единое потребительское общество
Заготзерно	—	Всеукраинская контора Всесоюзного государственного объединения по заготовке зерновых, бобовых, крупяных, масличных и фуражных культур
Зернотрест	—	Державне об'єднання зернових радгоспів
ИТР	—	инженерно-технические работники
КК	—	Контрольна комісія
КК—РКІ	—	Контрольная комиссия — Рабоче-крестьянская инспекция
КК РСІ	—	Контрольна комісія — Робітниче-селянська інспекція
Комзаг	—	Комитет заготовок
МПК	—	міський партійний комітет
МТМ	—	машинно-тракторна майстерня
МТС	—	машинно-тракторная станция
Наркомвод	—	Народный комиссариат водного хозяйства
Наркомздрав,		
НКЗдрав	—	Народный комиссариат здравоохранения
Наркомзем,		
НКЗем	—	Народный комиссариат землеробства
Наркомкомгосп	—	Народный комиссариат коммунального хозяйства
Наркомлегпром	—	Народный комиссариат легкой промышленности
Наркомпрос	—	Народный комиссариат просвещения
Наркомпуть,		
НКПС	—	Народный комиссариат путей сообщения
Наркомснаб	—	Народный комиссариат снабжения
Наркомтруд	—	Народный комиссариат труда
Наркомтяжпром,		
НКТП	—	Народный комиссариат тяжелой промышленности
Наркомхоз	—	Народный комиссариат коммунального хозяйства

Наркомфин, НКФ	— Народный комиссариат финансов
Наркомфінансів	— Народний комісаріат фінансів
НКОЗ	— Народный комиссариат охорони здоров'я
НК постачання	— Народный комиссариат постачання
НК РСІ УСРР	— Народный комиссариат робітничо-селянської інспекції УСРР
Наркомюст,	— Народный комиссариат юстиции
НКЮ, НКЮст	— неприкосновенный фонд
Непфонд	— новая экономическая политика
· нєп	— областной комитет партии
Областком	— областное земельное управление
ОблЗУ	— обласна контрольна комісія
ОблКК	— областное управление легкой промышленности
Обллегпром	— областной союз потребительских обществ
Облпотребсоюз	— областной отдел снабжения
Облснаб	— организационно-инструкторский отдел
Оргинстр	ЦК КП(б)У
Посевком	— посевная комиссия
райГПУ	— районный отдел Государственного политического управления
райземотдел	— районный земельный отдел
райЗУ	— районное земельное управление
Райснаб	— районный отдел снабжения
РВК	— районный исполнительный комитет
РИК	— районная инспекция народного образования
РИНО	— рабоче-крестьянская инспекция
РКИ	— районна колгоспна спілка (райколгоспспілка)
РКС	— районный партийный комитет
РКП	— Робітничо-Селянська Червона Армія
РСЧА	— Государственное объединение свекловодческих совхозов
Свеклотрест	— Северо-Кавказский крайком ВКП(б)
Севкавказком	— сельское потребительское общество
Сельпо	— Совет Народных Комиссаров
Совнарком, СНК	— товариство спільного обробітку землі
СОЗ	— Всеукраїнська контора банку фінансування соціалістичного господарства СРСР
Соцзембанк	— Сталинградский тракторный завод
СТЗ	— Совет Труда и Обороны
СТО	— Українська Економічна Нарада
УЕН	— Всеукраинский союз сельскохозяйственных коллективов
Укрколхозцентр	— уповноважений Наркомату важкої промисловості СРСР при РНК УСРР
Уповнарком-важпром	— уполномоченный комитета по заготовкам Совета Труда и Обороны
Уполкомзагот	— уполномоченный Наркомата путей сообщения СССР при СНК УССР
СТО	— Харьковский тракторный завод
Уполнаркомпуть	— Центральный союз потребительских обществ СССР
ХТЗ	— Харьковский тракторный завод
Центросоюз	— Центральны управління страхування
ЦКК КП(б)У	— Центральная контрольная комиссия КП(б)У
Цустрах	— Центральне управління страхування

ПЕРЕЛІК ДОКУМЕНТІВ

№ 1. Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про хлібозаготівлі. 3 січня 1932 р.	110
№ 2. Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про виконання плану хлібозаготівель у Зінов'євському та Новомосковському районах. 3 січня 1932 р.	111
№ 3. Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про хлібозаготівлі в Старокостянтинівському районі. 6 січня 1932 р.	112
№ 4. Постанова Політбюро ЦК ВКП(б) про хлібозаготівлі. 11 січня 1932 р.	112
№ 5. Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про хід хлібозаготівель в Новоукраїнському районі. 14 січня 1932 р.	113
№ 6. Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про хлібозаготівлі. 25 січня 1932 р.	113
№ 7. Постанова Секретаріату ЦК КП(б)У про стан та перебіг хлібозаготівель у Володарському районі. 29 січня 1932 р.	114
№ 8. Постанова РНК СРСР і ЦК ВКП(б) про збір колгоспних насінневих фондів по СРСР і про заходи насінневої і продовольчої допомоги районам, що потерпіли від засухи. 16 лютого 1932 р.	115
№ 9. Телеграма ЦК ВКП(б) Центральному Комітету КП(б)У про збір і зберігання колгоспних насінневих фондів. 16 лютого 1932 р.	118
№ 10. Директивний лист ЦК КП(б)У та Раднаркому УСРР обкомам, міськкомам і райкомам партії про мобілізацію насінневих фондів і організацію взаємодопомоги недорідним районам. 17 лютого 1932 р.	119
№ 11. Із постанови бюро Київського обкому КП(б)У про роботу щодо збирання насінневих фондів. 18 лютого 1932 р.	120
№ 12. Лист голови Всеукраїнського ЦВК Г. І. Петровського Політбюро ЦК КП(б)У про продовольчі труднощі в ряді районів Вінницької, Дніпропетровської, Київської, Одеської та Харківської областей і заходи щодо їх подолання. Не раніше 23 лютого 1932 р.	121
№ 13. Постанова Херсонського міськкому КП(б)У про хлібозаготівлі. 1 березня 1932 р.	122
№ 14. Директивний лист ЦК КП(б)У обкомам партії, Молдавському областкому, міськкомам та райкомам Донбасу про хід збирання насінневих фондів. 6 березня 1932 р.	123
№ 15. Доповідна записка Вінницького обкому партії Центральному Комітету КП(б)У про підготовку до посівної кампанії та збирання насінневого фонду. 7 березня 1932 р.	123
№ 16. Постанова Політбюро ЦК ВКП(б) на телеграму секретаря ЦК КП(б)У С. В. Косіора про хлібозаготівлі на Україні. 16 березня 1932 р.	129

№ 17.	Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про збирання колгоспних насінневих фондів та організацію взаємодопомоги. 17 березня 1932 р.	130
№ 18.	Постанова ЦК КП(б)У та Раднаркому УСРР про хлібозаготівлі та весняну посівну кампанію. 18 березня 1932 р.	133
№ 19.	Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про продовольчу допомогу АМСРР. 18 березня 1932 р.	133
№ 20.	Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про продовольчу допомогу АМСРР. 18 березня 1932 р.	134
№ 21.	Постанова Політбюро ЦК ВКП(б) про трактори для України. 21 березня 1932 р.	134
№ 22.	Телеграма ЦК КП(б)У обкомам партії з повідомленням постанови Центрального Комітету КП(б)У про усунення обмежень щодо перевозу окремими особами незначної кількості хліба. 22 березня 1932 р.	135
№ 23.	Лист голови ЦК КП(б)У — наркома РСІ УСРР В. П. Затонського секретарю ЦК КП(б)У С. В. Косіору про економічне становище на Маріупольщині та продовольчі труднощі. 24 березня 1932 р.	135
№ 24.	Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про наслідки роботи колгоспів у 1931 р. та про дальші завдання організаційно-господарського зміцнення колгоспів. 28 березня 1932 р.	137
№ 25.	Телеграма ЦК КП(б)У міськкомам і райкомам партії про збирання насіння на місцях та організацію колгоспної взаємодопомоги. 29 березня 1932 р.	143
№ 26.	Лист секретаря Одеського обкому КП(б)У М. М. Майорова секретарю ЦК КП(б)У С. В. Косіору про продовольчі труднощі у Новомиргородському районі та надання допомоги ряду районів області. 3 квітня 1932 р.	144
№ 27.	Виписка з протоколу засідання Політбюро ЦК КП(б)У. 7 квітня 1932 р.	145
№ 28.	Телеграма ЦК ВКП(б) і РНК СРСР Центральному Комітету КП(б)У і Раднаркому УСРР про хід маслозаготівель та експорт масла. 9 квітня 1932 р.	145
№ 29.	Записка голови Раднаркому УСРР В. Я. Чубаря по прямому проводу з ЦК КП(б)У в Одесу секретарю ЦК КП(б)У С. В. Косіору про одержання з Москви дозволу на видачу насінневої позики і продовольчої допомоги колгоспникам. 19 квітня 1932 р.	146
№ 30.	Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про хліб. 23 квітня 1932 р.	147
№ 31.	Лист секретаря ЦК КП(б)У С. В. Косіора секретарю ЦК ВКП(б) Й. В. Сталіну про економічне і політичне становище в Південній частині Степових районів України та продовольчі труднощі. 26 квітня 1932 р.	148
№ 32.	Довідка відділу агітації та масових кампаній ЦК КП(б)У та зведення з листів, надісланих до ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У з питань хлібозаготівель та голоду на Україні. 28 квітня 1932 р.	151
№ 33.	Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про продовольчу та насінневу допомогу районам Вінницької і Київської областей. 5 травня 1932 р.	160
№ 34.	Спецдонесення Вінницького обласного відділу ДПУ обкому КП(б)У про факти голоду і випадки смерті в Тростянецькому районі. 8 травня 1932 р.	160

№ 35. Постанова Політбюро ЦК ВКП(б) про завіз зерна на Україну. 16 травня 1932 р.	161
№ 36. Постанова Політбюро ЦК ВКП(б) про постачання бурякових колгоспів на Україні. 16 травня 1932 р.	162
№ 37. Довідка інформаційного сектора оргінстру ЦК КП(б)У про стан Уманського району Вінницької області на 5 травня 1932 р. 16 травня 1932 р.	163
№ 38. Витяг з листа секретаря Христинівського райкому КП(б)У про продовольчі труднощі у селах району. Травень 1932 р.	163
№ 39. Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про заходи щодо виконання постанови ЦК ВКП(б) про продовольчу допомогу Україні. 17 травня 1932 р.	166
№ 40. Лист секретаря ЦК КП(б)У С. В. Косіора Центральному Комітету ВКП(б) про відміну заборони перевезення ручним багажем продовольчих продуктів. 20 травня 1932 р.	167
№ 41. Витяг з протоколу засідання бюро Київського обкому КП(б)У про продовольчу допомогу районам області. 20 травня 1932 р.	167
№ 42. Витяг з доповідної записки секретаря Янушпільського райкому КП(б)У Вінницької області про продовольчі труднощі у селах району та факти голодування і смертності населення. 20 травня 1932 р.	168
№ 43. Телеграма ЦК КП(б)У Вінницькому обкому партії про надання продовольчої допомоги окремим районам області. 21 травня 1932 р.	171
№ 44. Телеграма ЦК КП(б)У Дніпропетровському обкому партії про надання продовольчої допомоги окремим районам області. 21 травня 1932 р.	171
№ 45. Телеграма ЦК КП(б)У Київському обкому партії про надання продовольчої допомоги окремим районам області. 21 травня 1932 р.	172
№ 46. Телеграма ЦК КП(б)У Одеському обкому партії про надання продовольчої допомоги окремим районам області. 21 травня 1932 р.	172
№ 47. Телеграма ЦК КП(б)У Харківському обкому партії про надання продовольчої допомоги окремим районам області. 21 травня 1932 р.	173
№ 48. Телеграма ЦК КП(б)У Молдавському обкому партії про надання продовольчої допомоги окремим районам Молдавської АСРР. 21 травня 1932 р.	174
№ 49. Телеграма ЦК КП(б)У Вінницькому обкому партії про надання продовольчої допомоги районам області, які перебувають у найбільш тяжкому становищі. 25 травня 1932 р.	174
№ 50. Телеграма ЦК КП(б)У Дніпропетровському обкому партії про надання продовольчої допомоги районам області, які перебувають у найбільш тяжкому становищі. 25 травня 1932 р.	175
№ 51. Телеграма ЦК КП(б)У Київському обкому партії про надання продовольчої допомоги районам області, які перебувають у найбільш тяжкому становищі. 25 травня 1932 р.	175
№ 52. Телеграма ЦК КП(б)У Одеському обкому партії про надання продовольчої допомоги районам області, які перебувають у найбільш тяжкому становищі. 25 травня 1932 р.	176

№ 53. Телеграма ЦК КП(б)У Молдавському обкому партії про надання продовольчої допомоги районам, які перебувають у найбільш тяжкому становищі. 25 травня 1932 р. . . .	176
№ 54. Лист заступника голови Раднаркому УСРР О. К. Сербиченка Центральному Комітету КП(б)У про надання допомоги колгоспам районів, які перебувають у особливо тяжкому становищі. 25 травня 1932 р.	177
№ 55. Постанова Політбюро ЦК ВКП(б) на повідомлення В. М. Молотова, Я. А. Яковлева і А. І. Мікояна про стан сівби на Україні. 26 травня 1932 р.	178.
№ 56. Телеграма ЦК КП(б)У Маріупольському міському партії про надання продовольчої допомоги районам, які перебувають у найбільш тяжкому становищі. 27 травня 1932 р.	179
№ 57. Телеграма секретаря ЦК ВКП(б) Й. В. Сталіна секретарю ЦК КП(б)У С. В. Косіору і Голові Раднаркому УСРР В. Я. Чубарю про надання насінневої допомоги Одеській області. 29 травня 1932 р.	179
№ 58. Телеграма ЦК КП(б)У, Раднаркому та ДПУ УСРР Центральному Комітету ВКП(б) про розподіл насінневої позики по районах Одеської області. 29 травня 1932 р.	180
№ 59. Телеграма ЦК КП(б)У Бердянському райкому партії про продовольчу допомогу Вінницькій, Київській та Харківській областям. 31 травня 1932 р.	181
№ 60. Лист членів бригади Київського обласного бюро по Богуславському району Центральному Комітету КП(б)У про факти голодування в с. Медвин та надання негайної продовольчої допомоги опухлим сім'ям колгоспників та одноосібників. 1 червня 1932 р.	181
№ 61. Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про надіслання телеграми Центральному Комітету ВКП(б) про відпуск України продовольчої допомоги. 17 червня 1932 р.	183
№ 62. Телеграма ЦК КП(б)У обкомам партії про надання додаткової продовольчої допомоги районам, які перебувають у винятково тяжкому становищі. 17 червня 1932 р.	183
№ 63. Лист члена ЛКСМУ Г. І. Ткаченка секретарю ЦК КП(б)У С. В. Косіору про економічні труднощі на селі та політичний настрій населення. 18 червня 1932 р.	183
№ 64. Телеграма ЦК ВКП(б) і Раднаркому СРСР Центральному Комітету КП(б)У та Раднаркому УСРР про забезпечення виконання колгоспами та одноосібними господарствами України плану зернопоставок. 21 червня 1932 р.	186
№ 65. Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про додаткову продовольчу допомогу районам, які перебувають у найбільш тяжкому становищі. 21 червня 1932 р.	187
№ 66. Телеграма ЦК КП(б)У Одеському обкому партії про надання продовольчої допомоги районам області, які перебувають у тяжкому становищі. 21 червня 1932 р.	189
№ 67. Телеграма ЦК КП(б)У Харківському обкому партії про надання додаткової продовольчої допомоги окремим районам області. Не раніше 21 червня 1932 р.	189
№ 68. Постанова Політбюро ЦК ВКП(б) про продовольчу допомогу Україні. 23 червня 1932 р.	190
№ 69. Доповідна записка Харківського обкому партії Центральному Комітету КП(б)У про надзвичайно напружене продовольче становище в окремих районах області. Червень 1932 р.	190

№ 70.	Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про план хлібозаготівель по селянському сектору. 6 липня 1932 р.	194
№ 71.	З резолюції III Всеукраїнської конференції КП(б)У про підсумки весняної посівної кампанії, про хлібозаготівельну та збиральну кампанії і завдання організаційно-господарського зміцнення колгоспів. 6—9 липня 1932 р.	194
№ 72.	Постанова ЦК ВКП(б) про організацію хлібозаготівель в кампанію 1932 р. 7 липня 1932 р.	198
№ 73.	Копія листа Звенигородського дільничного прокурора Київському обласному прокурору про факти людодіства в с. Тарасівка Звенигородського району Київської області. Не раніше 11 липня 1932 р.	203
№ 74.	Доповідна записка ДПУ УСРР ЦК КП(б)У про тенденції до виходу з колгоспів на Україні. 13 липня 1932 р.	205
№ 75.	Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про повернення натуральної продовольчої та насінневої позики колгоспами і радгоспами навесні 1932 р. 15 липня 1932 р.	208
№ 76.	Лист білоруських робітників ЦК КП(б)У про продовольчі труднощі на Україні. 15 липня 1932 р.	209
№ 77.	Постанова Політбюро ЦК ВКП(б) про план хлібозаготівель по секторах і культурах. 16 липня 1932 р.	210
№ 78.	Копія повідомлення Вінницького обласного прокурора в прокуратуру республіки про випадки людодіства в с. Нове Місто Монастирищенського району. Не раніше 17 липня 1932 р.	210
№ 79.	Лист ЦК КП(б)У Центральному Комітету ВКП(б) з проханням переглянути розбивку плану хлібозаготівель по секторах для України. 19 липня 1932 р.	211
№ 80.	Постанова Політбюро ЦК ВКП(б) про план хлібозаготівель по Україні з врожаю 1932 р. 21 липня 1932 р.	212
№ 81.	Постанова Політбюро ЦК ВКП(б) про хлібозаготівлі на липень. 23 липня 1932 р.	212
№ 82.	Лист ЦК КП(б)У всім обласним, міським і районним комітетам партії про незадовільний хід виконання постанови III Всеукраїнської конференції з питань хлібозаготівель. 23 липня 1932 р.	213
№ 83.	Лист заступника Голови Раднаркому УСРР О. К. Сербиченка до ЦК КП(б)У про стан хлібозаготівель у Троїцькому, Сватівському, Білолуцькому та Старобільському районах Донецької області. 25 липня 1932 р.	216
№ 84.	Лист Шполянського райкому партії Київської області до ЦК КП(б)У про факти людодіства у селах району. 25 липня 1932 р.	220
№ 85.	Телеграма ЦК ВКП(б) і Раднаркому СРСР Центральному Комітету КП(б)У та Раднаркому УСРР про посилення темпів хлібозаготівель. Не раніше 25 липня 1932 р.	221
№ 86.	Постанова Політбюро ЦК КП(б)У з питань збиральної кампанії і хлібозаготівель. 26 липня 1932 р.	222
№ 87.	Телеграма ЦК КП(б)У всім обласним комітетам партії про вжиття негайних заходів по посиленню хлібозаготівель. 31 липня 1932 р.	224
№ 88.	Копія спеціального донесення Дніпропетровської обласної міліції обкому КП(б)У про випадки людодіства в с. Софіївка Бердянського району. 1 серпня 1932 р.	225
№ 89.	Телеграма ЦК ВКП(б) Центральному Комітету КП(б)У про затвердження Наркоматом землеробства СРСР завдань	

	для України з озимої сівби та зяблевої оранки. 3 серпня 1932 р.	226
№ 90.	Директивний лист Дніпропетровського обкому КП(б)У сільським райкомам партії про заходи по посиленню хлібозаготівель. 7 серпня 1932 р.	227
№ 91.	Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про заходи по боротьбі з спекуляцією хлібом. 9 серпня 1932 р.	227
№ 92.	Постанова Укрколгоспцентру про заборону видавати хліб в громадському харчуванні. 22 серпня 1932 р.	230
№ 93.	Постанова бюро Вінницького обкому КП(б)У про стан хлібозаготівель у Летичівському районі. 22 серпня 1932 р.	231
№ 94.	Витяги з заяв колгоспників про вихід з колгоспів, які надійшли до приймальної Голови ВУЦВК Г. І. Петровського. 25 серпня 1932 р.	233
№ 95.	Телеграма заступника Голови Ради Праці і Оборони В. В. Куйбишева в ЦК КП(б)У про необхідність прискорення відгрузки зерна з України на експорт. 27 серпня 1932 р.	235
№ 96.	Постанова бюро Луганського міськкому КП(б)У про неприпустимість витрачання хліба на громадське харчування в їдальнях колгоспів. 31 серпня 1932 р.	236
№ 97.	Лист ЦК КП(б)У Центральному Комітету ВКП(б) про необхідність зменшення річного плану заготівель насіння льону. 9 вересня 1932 р.	237
№ 98.	Телеграма Центральному Комітету КП(б)У з викладом постанови Раднаркому СРСР та ЦК ВКП(б) про неможливість виділення насінневої позики колгоспам і радгоспам. 23 вересня 1932 р.	238
№ 99.	Постанова Політбюро ЦК ВКП(б) про хлібозаготівлі на Україні та Північному Кавказі. 22 жовтня 1932 р.	238
№ 100.	Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про необхідність подолання відставання України у виконанні плану хлібозаготівель. 25 жовтня 1932 р.	239
№ 101.	Телеграма Закавказького крайкому ВКП(б) Центральному Комітету КП(б)У про прискорення відгрузки зерна з України для хлібопостачання краю. 27 жовтня 1932 р.	242
№ 102.	Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про заходи по посиленню хлібозаготівель. 30 жовтня 1932 р.	243
№ 103.	Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про посилення допомоги в проведенні хлібозаготівель з боку органів юстиції. 5 листопада 1932 р.	247
№ 104.	Постанова бюро Харківського обкому КП(б)У про припинення завозу товарів на село та про порядок дальшого постачання промисловими товарами районів і сіл, які виконують план хлібозаготівель. 14 листопада 1932 р.	248
№ 105.	Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про заходи по посиленню хлібозаготівель. 18 листопада 1932 р.	250
№ 106.	Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про ліквідацію контрреволюційних гнізд та розгром куркульських груп. 18 листопада 1932 р.	260
№ 107.	Телеграма секретаря ЦК КП(б)У С. В. Косіора всім секретарям обкомів партії про встановлення остаточних планів хлібозаготівель для кожного району. 20 листопада 1932 р.	262
№ 108.	Телеграма Голови РНК СРСР В. М. Молотова Дніпропетровському обкому КП(б)У про необхідність активізації хлібозаготівельної кампанії. 21 листопада 1932 р.	262

№ 109.	Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про вжиття репресивних заходів по відношенню до колгоспів, які саботують хлібозаготівлі. 27 листопада 1932 р.	263
№ 110.	Лист секретаря Київського обкому КП(б)У М. М. Демченко в ЦК КП(б)У про стан хлібозаготівель в області. 27 листопада 1932 р.	265
№ 111.	Лист секретаря Одеського обкому КП(б)У М. М. Майорова в ЦК КП(б)У про стан хлібозаготівель в області. 27 листопада 1932 р.	267
№ 112.	Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про хід виконання постанов Політбюро про хлібозаготівлі від 30 жовтня та 18 листопада 1932 р. 29 листопада 1932 р.	271
№ 113.	Директива ЦК ВКП(б) Центральному Комітету КП(б)У, всім обкомам партії про затвердження кінцевого строку вивозу хліба з глибинних пунктів України. 1 грудня 1932 р.	275
№ 114.	Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про заходи по ліквідації саботажу хлібозаготівель, який ведеться куркульськими елементами. 5 грудня 1932 р.	275
№ 115.	Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про заходи щодо боротьби з класово чужими та контрреволюційними елементами у Дніпропетровському зернорадгоспі. 5 грудня 1932 р.	277
№ 116.	Постанова Політбюро ЦК КП(б)У та Раднаркому УСРР про занесення на «чорну дошку» сіл, які злісно саботують хлібозаготівлі. 6 грудня 1932 р.	278
№ 117.	З інформації Дніпропетровської обласної прокуратури та обласного суду обкому КП(б)У про судові репресії в справах, пов'язаних з хлібозаготівельною кампанією в Дніпропетровській області. 6 грудня 1932 р.	280
№ 118.	Лист ЦК КП(б)У Центральному Комітету ВКП(б) про стан хлібозаготівель на Україні в кінці листопада — на початку грудня 1932 р. 8 грудня 1932 р.	282
№ 119.	Лист секретаря Краснопільського райкому партії Харківської області ЦК КП(б)У та обкому партії про незадоволення населення методами проведення хлібозаготівель в районі. 9 грудня 1932 р.	289
№ 120.	Директива ЦК КП(б)У секретарям обкомів партії про вжиття заходів проти куркульських і антирадянських елементів, винних в організаціях саботажу хлібозаготівель. 13 грудня 1932 р.	290
№ 121.	Постанова ЦК ВКП(б) та РНК СРСР про хлібозаготівлі на Україні, Північному Кавказі та у Західних областях. 14 грудня 1932 р.	291
№ 122.	Постанова бюро Дніпропетровського обкому КП(б)У про лист Й. В. Сталіна щодо Орхівської справи. 15 грудня 1932 р.	294
№ 123.	Постанова ЦК ВКП(б) та РНК СРСР про хлібозаготівлі на Україні. 19 грудня 1932 р.	295
№ 124.	Лист ЦК КП(б)У всім секретарям райкомів, головам райвиконкомів, уповноваженим обкомів про обов'язкове вивезення всіх наявних колгоспних фондів, у тому числі і посівного, в рахунок виконання плану хлібозаготівель. 24 грудня 1932 р.	296
№ 125.	Постанова бюро Запорізького міськкому партії на телеграму ЦК КП(б)У про вивезення в план хлібозаготівель всіх фондів, у тому числі і посівних, з колгоспів, які не виконали план. 24 грудня 1932 р.	296

№ 126.	Лист секретаря ЦК КП(б)У С. В. Косіора членам та кандидатам в члени Політбюро про необхідність вивезення насінневих фондів як засобу боротьби проти саботажу хлібозаготівель. 25 грудня 1932 р.	298
№ 127.	Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про поширення на Дніпропетровську область заходів, вжитих щодо Одеської області. 29 грудня 1932 р.	300
№ 128.	Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про посилення репресій до одноосібників — злісних нездаванців хліба. 29 грудня 1932 р.	300
№ 129.	Лист ЦК КП(б)У обкомам та райкомам партії про вивезення в п'ятиденний строк всіх наявних фондів у рахунок хлібозаготівель. 29 грудня 1932 р.	300
№ 130.	Доповідна записка заступника Голови Раднаркому УСРР К. В. Сухомлина ЦК КП(б)У про стан хлібозаготівель у Харківській області. 29 грудня 1932 р.	301
№ 131.	Постанова бюро Дніпропетровського обкому КП(б)У про застосування репресій до колгоспів та колгоспників, які саботують хлібозаготівлі. 30 грудня 1932 р.	306
№ 132.	Постанова бюро Дніпропетровського обкому КП(б)У про виявлення та покарання осіб, які викидають хліб у колодязі та убиральні. 30 грудня 1932 р.	307
№ 133.	Телеграма ЦК ВКП(б) Центрального Комітету КП(б)У з оголошенням постанови ЦК ВКП(б) від 1 січня 1933 р. про добровільну здачу державі колгоспами, колгоспниками і одноосібниками раніше прихованого хліба та вжиття суворих заходів щодо тих, хто продовжуватиме укривати від обліку хліб. 1 січня 1933 р.	308
№ 134.	Директива ЦК КП(б)У і Раднаркому України обкомам та райкомам партії з вимогою оповістити через сільради, колгоспи, колгоспників і одноосібників про добровільну здачу державі раніше прихованого хліба і застосування суворих заходів щодо осіб, які продовжуватимуть приховувати від обліку хліб. 2 січня 1933 р.	309
№ 135.	Директива ЦК ВКП(б) обкомам, крайкомам і ЦК компартій союзних республік про затвердження плану хлібоздачі на січень 1933 р. та про встановлення Україні граничного терміну виконання повністю річного плану хлібозаготівель і хлібоздачі. 2 січня 1933 р.	310
№ 136.	Доповідна записка Ворошиловського міськкому партії Донецькому обкому КП(б)У про занесення на «чорну дошку» колгоспу с. Городище за систематичне невиконання планів хлібозаготівель і необхідність застосування репресивних заходів у зв'язку з куркульським саботажем. 4 січня 1933 р.	311
№ 137.	Постанова Петрівського райкому КП(б)У Харківської області про посилення репресій проти одноосібників, які ухиляються від здачі хліба, та про необхідність покращення масово-політичної роботи на селі. 5 січня 1933 р.	314
№ 138.	Постанова бюро Маріупольського міськкому КП(б)У про факти куркульського саботажу щодо здачі хліба та заходи по виконанню плану хлібозаготівель. 6 січня 1933 р.	315
№ 139.	Із постанови Київського обкому КП(б)У про вилучення насінневих фондів у колгоспів області за рахунок плану хлібозаготівель та заходи відповідальності партійних працівників за невиконання цієї постанови. 7 січня 1933 р.	317

- № 140. Довідка відділу агітаційно-масових кампаній ЦК КП(б)У про настрої населення Великотокмацького і Божедарівського районів Дніпропетровської області у зв'язку з вивезенням в рахунок хлібоздачі насінневих фондів. 8 січня 1933 р. 318
- № 141. Доповідна записка Харківського обкому партії Центральному Комітету КП(б)У про хід виконання річного плану хлібозаготівель, незадовільний стан здачі хліба одноосібниками, необхідність застосування репресивних заходів щодо осіб, які саботують хлібоздачу. 9 січня 1933 р. 321
- № 142. Записка А. А. Хвилі Центральному Комітету КП(б)У та Одеському обкому партії про незадовільне виконання плану хлібозаготівель, факти приховування хліба, куркульський саботаж у Снігурівському районі Одеської області. 10 січня 1933 р. 326
- № 143. Інформація Дніпропетровського обкому партії Центральному Комітету КП(б)У про хід виконання річного плану хлібозаготівель та застосування репресій щодо куркульського саботажу. 12 січня 1933 р. 328
- № 144. Лист Чернігівського облоргбюро КП(б)У Центральному Комітету КП(б)У про хід виконання річного плану хлібозаготівель в області, факти приховування хліба в одноосібному секторі господарства. 12 січня 1933 р. 329
- № 145. Лист Харківського міськкому партії Центральному Комітету КП(б)У про необхідність надання продовольчої допомоги щодо поліпшення харчування студентів міста. 13 січня 1933 р. 330
- № 146. Записка Одеського обкому партії Центральному Комітету КП(б)У про хід виконання річного плану хлібозаготівель в області та необхідність застосування репресивних заходів щодо осіб, які саботують цю роботу. Не пізніше 13 січня 1933 р. 331
- № 147. Постанова ЦК КП(б)У про зменшення обсягів хлібоздачі державі та безумовне виконання планів хлібозаготівель. 14 січня 1933 р. 331
- № 148. Постанова Харківського обкому КП(б)У про посилення хлібозаготівель у занесених на «чорну дошку» колгоспах області та застосування санкцій за нездачу хліба. 14 січня 1933 р. 334
- № 149. Лист В. П. Затонського Центральному Комітету КП(б)У про хід хлібозаготівель, факти приховування хліба, необхідність поліпшення роботи партійних і радянських органів Одеської області по виконанню плану хлібоздачі. 22 січня 1933 р. 335
- № 150. Директивний лист ЦК КП(б)У та Раднаркому УСРР всім обкомам партії і облвиконкомам про неприпустимість масових виїздів колгоспників та одноосібників за межі України. 23 січня 1933 р. 341
- № 151. Постанова ЦК КП(б)У про села та колгоспи, які занесені на «чорну дошку». 25 січня 1933 р. 342
- № 152. Записка по прямому проводу уповноваженого ДПУ по Новоукраїнському району Одеської області голові ДПУ УСРР про факти викриття прихованого хліба в ряді сіл району. 27 січня 1933 р. 343
- № 153. Постанова ЦК ВКП(б) про залишення у розпорядженні ЦК КП(б)У та областей УСРР зерна, зібраного понад

	річний план хлібозаготівель з 1 лютого по 1 квітня 1933 р. 29 січня 1933 р.	344
№ 154.	Зведення Наркомату юстиції УСРР Центральному Комітету КП(б)У про кількість засуджень по Україні за ухилення від здачі хліба, саботаж і спекуляцію хлібом. 29 січня 1933 р.	345
№ 155.	Повідомлення ДПУ УСРР Центральному Комітету КП(б)У про незадовільне постачання продовольством населення м. Умань Київської області. 29 січня 1933 р.	348
№ 156.	Постанова ЦК ВКП(б) про припинення хлібозаготівель на Україні та збір насіння для весняної сівби. 5 лютого 1933 р.	349
№ 157.	Із доповіді Генерального секретаря ЦК КП(б)У С. В. Косіора на пленумі Центрального Комітету КП(б)У про підсумки хлібозаготівель 1932 р. на Україні та постанову ЦК ВКП(б) від 24 січня 1933 р. 5 лютого 1933 р.	350
№ 158.	Резолюція пленуму ЦК КП(б)У про підсумки хлібозаготівель на Україні та постанову ЦК ВКП(б) від 24 січня 1933 р. 7 лютого 1933 р.	371
№ 159.	Постанова П'ятихатського посівкому Дніпропетровської області про надання продовольчої допомоги гостро потребуючим колгоспам і колгоспникам. 7 лютого 1933 р.	374
№ 160.	Постанова ЦК КП(б)У про випадки голодування у селах та невеликих містах республіки і заходи щодо надання невідкладної допомоги населенню. 8 лютого 1933 р.	375
№ 161.	Довідка інформаційного сектора Оргінструкторського відділу ЦК КП(б)У про випадки удаваного голодування з метою нездачі хліба у Харківській області. 9 лютого 1933 р.	375
№ 162.	Доповідна записка Київського облвиконкому Раднаркому УСРР про тяжкий продовольчий стан у області та необхідність надання допомоги населенню у постачанні продовольством. Не пізніше 15 лютого 1933 р.	376
№ 163.	Повідомлення ДПУ УСРР Центральному Комітету КП(б)У про тяжкий продовольчий стан у ряді районів Вінницької та Київської областей. 16 лютого 1933 р.	378
№ 164.	Постанова ЦК КП(б)У про стан хлібопостачання Донбасу та надання продовольчої допомоги. 17 лютого 1933 р.	381
№ 165.	Лист Вінницького обкому партії Центральному Комітету КП(б)У про розширення масштабів захворювання і смертності від голодування у області та заходи надання допомоги населенню. 17 лютого 1933 р.	382
№ 166.	З постанови бюро Дніпропетровського обкому КП(б)У про розподіл насінневої та продовольчої допомоги по районах області. 20 лютого 1933 р.	386
№ 167.	Доповідна записка Новоайдарського райкому партії Донецькому обкому КП(б)У про факти голодування та політичний стан у районі. 22 лютого 1933 р.	388
№ 168.	Довідка інформаційно-посівної групи ЦК КП(б)У про факти голодування і смертності населення в окремих районах Дніпропетровської, Київської та Харківської областей. 28 лютого 1933 р.	390
№ 169.	Доповідна записка Одеського обкому партії секретарям ЦК КП(б)У С. В. Косіору і П. П. Постишеву про тяжкий продовольчий стан у області та необхідність надання допомоги населенню. 28 лютого 1933 р.	394

№ 170.	Інформація Дніпропетровського облвиконкому Раднаркому України про тяжкий продовольчий стан у ряді районів області, збільшення захворювання дітей від голодування та заходи надання допомоги населенню. 28 лютого 1933 р.	397
№ 171.	Записка по прямому проводу Київського обласного відділу ДПУ голові ДПУ УСРР про кількість голодуючих районів і населених пунктів області та надання продовольчої допомоги населенню. Не раніше 1 березня 1933 р.	399
№ 172.	Із листа Дніпропетровського обкому партії Центральному Комітету ВКП(б) про підготовку до весняної сівби в області, тяжкий продовольчий стан, настрої населення та заходи допомоги голодуючим. 3 березня 1933 р.	401
№ 173.	Доповідна записка Дніпропетровського обласного відділу ДПУ голові ДПУ УСРР про розширення розмірів голодування в області та надання продовольчої допомоги населенню. 5 березня 1933 р.	406
№ 174.	Із доповідної записки Мархлевського райкому партії Київському обкому КП(б)У про тяжкий продовольчий стан у районі, куркульську агітацію та надання допомоги населенню. 6 березня 1933 р.	414
№ 175.	З інформації Дніпропетровського обкому партії Центральному Комітету КП(б)У про факти приховування хліба у осіб, які голодували. 8 березня 1933 р.	415
№ 176.	Доповідна записка Макіївського міськкому партії Донецькому обкому КП(б)У про продовольчий стан у районі та заходи надання допомоги населенню. 8 березня 1933 р.	416
№ 177.	Довідка Донецького обласного відділу ДПУ Донецькому обкому КП(б)У про посилення продовольчих труднощів у ряді районів області та смертність населення на ґрунті голодування. 9 березня 1933 р.	418
№ 178.	Доповідна записка Міловського райкому партії Донецькому обкому КП(б)У про продовольчі труднощі у районі та заходи надання допомоги населенню. 10 березня 1933 р.	420
№ 179.	Доповідна записка Вінницького обласного відділу ДПУ голові ДПУ УСРР про тяжкий продовольчий стан, смертність населення в окремих районах та необхідність надання допомоги голодуючим. 11 березня 1933 р.	422
№ 180.	Телеграма Одеського обкому партії Центральному Комітету КП(б)У про тяжкий продовольчий стан в ряді міст області та необхідність термінових заходів допомоги області продовольством за рахунок особого фонду. 11 березня 1933 р.	424
№ 181.	Лист Мелітопольського райкому партії Дніпропетровському обкому КП(б)У про погіршення продовольчого стану в районі та заходи допомоги населенню. 11 березня 1933 р.	425
№ 182.	Інформація Дніпропетровського обкому партії Центральному Комітету КП(б)У про тяжкий продовольчий стан, смертність від голодування в області та необхідність надання додаткової допомоги населенню продуктами харчування та медикаментами. 12 березня 1933 р.	426
№ 183.	Довідка ДПУ УСРР про продовольчі труднощі та вражені голодуванням райони України. 12 березня 1933 р.	429
№ 184.	Лист Київського обласного відділу ДПУ голові ДПУ УСРР про тяжкий продовольчий стан, посилення смертності у ряді районів області і заходи надання допомоги населенню. 12 березня 1933 р.	433

- № 185. Лист Наркомзему УСРР та Київського обкому партії Центральному Комітету КП(б)У про заходи господарської та продовольчої допомоги районам Київської області. 14 березня 1933 р. 437
- № 186. Повідомлення ДПУ УСРР Центральному Комітету КП(б)У про тяжкий продовольчий стан в с. Шапарське Новопсковського району Донецької області та заходи допомоги голодуючому населенню. 14 березня 1933 р. 439
- № 187. Записка Наркомзему УСРР Центральному Комітету КП(б)У про голодування та смертність населення у Київській області та необхідність надання продовольчої допомоги. 14 березня 1933 р. 440
- № 188. Із доповідної записки ЦК КП(б)У Центральному Комітету ВКП(б) про хід підготовки до весняної сівби, деякі причини тяжкого продовольчого стану в ряді областей та районів республіки, заходи надання допомоги голодуючим. 15 березня 1933 р. 441
- № 189. Із інформації Великолепетиського райкому партії Дніпропетровському обкому КП(б)У про голодування та смертність населення в окремих селах і надання продовольчої допомоги потерпілим. 15 березня 1933 р. 445
- № 190. Лист Великолепетиського райкому КП(б)У Дніпропетровської області секретарям партійних осередків та груп про надання продовольчої допомоги сім'ям військовослужбовців. 15 березня 1933 р. 447
- № 191. Доповідна записка Новопсковського райкому партії Донецькому обкому КП(б)У про продовольчі труднощі у селах і колгоспах та надання допомоги населенню. 16 березня 1933 р. 447
- № 192. Із доповідної записки Вінницького обкому партії Центральному Комітету КП(б)У про продовольчі труднощі в області та заходи надання допомоги голодуючому населенню. 18 березня 1933 р. 449
- № 193. Постанова Київського обкому КП(б)У про надання допомоги молоком дітям та хворим у Сквирському, Білоцерківському та Володарському районах області. 18 березня 1933 р. 454
- № 194. Із постанови Київського обкому КП(б)У про посилення роботи партійних, радянських і господарських органів по наданню продовольчої допомоги населенню та про відповідальність керівників за здійснення цих заходів. 19 березня 1933 р. 455
- № 195. Із доповідної записки Прилуцького райкому партії Чернігівському облоргбюро КП(б)У про напружений стан з продовольством в районі, настрої населення та заходи щодо надання допомоги продуктами харчування. 19 березня 1933 р. 456
- № 196. Постанова ЦК ВКП(б) про поліпшення постачання хлібом робітників та студентів на Україні. 20 березня 1933 р. 459
- № 197. Доповідна записка Уманського райкому партії Київської області Центральному Комітету КП(б)У про тяжкий продовольчий стан у місті та селах району і заходи допомоги населенню. 20 березня 1933 р. 459
- № 198. Доповідна записка Дніпропетровського обкому партії Наркомату постачання СРСР та ЦК КП(б)У про погіршення продовольчого постачання промислових підприємств області

	та заходи щодо забезпечення виконання планів централізованих поставок продовольства. 21 березня 1933 р.	464
№ 199.	Постанова Зміївського райкому КП(б)У Харківської області про надання продовольчої допомоги окремим голодуючим колгоспникам та одноосібникам. 21 березня 1933 р.	467
№ 200.	Із постанови Київського обкому КП(б)У про розгортання комерційної торгівлі хлібом та поліпшення постачання продовольством населення Києва. 23 березня 1933 р.	468
№ 201.	Відомості Центрального Комітету КП(б)У про виділення продовольчої допомоги областям УСРР та АМСРР. Не раніше 27 березня 1933 р.	469
№ 202.	Директивний лист Одеських обкому КП(б)У і облвиконкому Миколаївському міському партії та міськвиконкому про вжиття рішучих заходів щодо ліквідації голодування населення та відповідальність службових осіб за проведення цієї роботи. 27 березня 1933 р.	469
№ 203.	Повідомлення Рубежанського райкому КП(б)У Донецькому обкому партії про випадки голодування у районі та заходи продовольчої допомоги населенню. 29 березня 1933 р.	471
№ 204.	Постанова Центрального Комітету КП(б)У про хід підготовки до весняної сівби та організацію продовольчої допомоги населенню у Київській області. 31 березня 1933 р.	471
№ 205.	Доповідна записка Коростишівського райкому КП(б)У Київському обкому партії про необхідність продовольчої допомоги району. 1 квітня 1933 р.	474
№ 206.	Зведення інформаційного сектора оргінструкторського відділу ЦК КП(б)У про факти голоду і недоїдання по окремих областях республіки. 1 квітня 1933 р.	477
№ 207.	Із постанови Київського обкому КП(б)У про стан підготовки щодо комерційного продажу хліба. 3 квітня 1933 р.	482
№ 208.	Постанова Політбюро ЦК ВКП(б) про посівну кампанію на Україні. 5 квітня 1933 р.	483
№ 209.	Доповідна записка Новопсковського райкому партії Донецького обкому КП(б)У про факти вживання у їжу трупів померлих та заходи щодо подолання голоду. 5 квітня 1933 р.	484
№ 210.	Постанова бюро Київського обкому КП(б)У про підготовку до розгортання комерційної торгівлі хлібом у Києві. 7 квітня 1933 р.	485
№ 211.	Постанова бюро Київського обкому КП(б)У про хід комерційної торгівлі хлібом. 10 квітня 1933 р.	485
№ 212.	Постанова бюро Петрівського райкому КП(б)У Харківської області про збір сільськогосподарських продуктів для надання допомоги колгоспникам та одноосібникам. 10 квітня 1933 р.	487
№ 213.	Постанова бюро Київського обкому КП(б)У про харчову позику Богуславському району. 11 квітня 1933 р.	488
№ 214.	Лист Межівського райкому КП(б)У і райвиконкому Дніпропетровському обкому КП(б)У про необхідність додаткової продовольчої допомоги району. 15 квітня 1933 р.	488
№ 215.	Лист секретаря Вінницького обкому партії секретарю ЦК КП(б)У С. В. Косіору про тяжкий стан з продуктами харчування та заходи щодо забезпечення населення області продовольчими товарами, надання медичної допомоги. 16 квітня 1933 р.	490

№ 216.	Повідомлення політсектора Донецького обласного земельного відділу Донецькому обкому КП(б)У про продовольчі труднощі, смертні випадки та людоїдство. 19 квітня 1933 р.	494
№ 217.	Постанова секретаріату Миколаївського міськкому КП(б)У про збільшення норми видачі хліба по місту. 21 квітня 1933 р.	495
№ 218.	Лист Миколаївського міськкому КП(б)У секретарям сільпартосередків та уповноваженим міськкому щодо забезпечення в першу чергу продуктами харчування тяжкохворих. 21 квітня 1933 р.	496
№ 219.	Довідка Наркомату охорони здоров'я УСРР про заходи щодо подання продовольчої та медичної допомоги населенню, дітям голодуючих районів. 26 квітня 1933 р.	497
№ 220.	Директива Мелітопольських райкому КП(б)У і райвиконкому Дніпропетровської області головам колгоспів, сільських Рад, секретарям партійних осередків про порядок розподілення продовольчої позики серед населення району. 29 квітня 1933 р.	503
№ 221.	Постанова ЦК КП(б)У про боротьбу з дитячою безпритульністю. 6 травня 1933 р.	505
№ 222.	Відомість про охоплення продовольчими труднощами окремих районів Вінницької області за станом на 15 травня 1933 р. Не раніше 15 травня 1933 р.	508
№ 223.	Доповідна записка обласної оздоровчої комісії про стан продовольчих труднощів у Вінницькій області. 17 травня 1933 р.	510
№ 224.	Доповідна записка завідуючого сільськогосподарським відділом Вінницького обкому партії секретарю обкому КП(б)У В. І. Чернявському про необхідність продовольчої допомоги Бершадському району. 25 травня 1933 р.	512
№ 225.	Постанова Політбюро ЦК ВКП(б) про продовольчу позичку Україні. 28 травня 1933 р.	513
№ 226.	Лист секретаря ЦК КП(б)У С. В. Косіора та Голови Раднаркому УСРР В. Я. Чубаря секретарю ЦК ВКП(б) Й. В. Сталіну про необхідність виділення додаткової продовольчої позички окремим областям УСРР. 29 травня 1933 р.	513
№ 227.	Постанова бюро Дніпропетровського обкому КП(б)У у зв'язку з постановою ЦК ВКП(б) про авансування колгоспників у колгоспах області. 29 травня 1933 р.	514
№ 228.	Лист Харківського облвиконкому ЦК КП(б)У про заходи щодо боротьби з дитячою безпритульністю та подання допомоги голодуючим. 30 травня 1933 р.	517
№ 229.	Директивний лист Павлоградського райкому КП(б)У Дніпропетровської області про недоліки у розподілі продовольчої допомоги. Травень 1933 р.	520
№ 230.	Постанова Політбюро ЦК ВКП(б) про відпуск муки Дніпропетровській області. 1 червня 1933 р.	524
№ 231.	Постанова ЦК КП(б)У про надання продовольчої допомоги безпритульним дітям. 1 червня 1933 р.	524
№ 232.	Доповідна записка Наркомату здоров'я УСРР ЦК КП(б)У про стан здоров'я населення Київської області у зв'язку з продовольчими труднощами. 3 червня 1933 р.	525
№ 233.	Особистий лист начальника Харківського обласного відділу ДПУ голові ДПУ УСРР про продовольче становище у області. 5 червня 1933 р.	530

№ 234.	Постанова бюро Чернігівського обкому КП(б)У про стан з постачанням хліба в області. 14 червня 1933 р.	536
№ 235.	Телеграма, ЦК ВКП(б) і Раднаркому СРСР ЦК КП(б)У і Раднаркому УСРР про обов'язкове виконання плану річних зернопоставок колгоспами та одноосібниками України. 21 червня 1933 р.	536
№ 236.	Директивна ЦК ВКП(б) та Раднаркому СРСР про порядок відрахування намолочених зернових культур на внутрішні потреби колгоспів. 26 червня 1933 р.	537
№ 237.	Телеграма ЦК ВКП(б) і Раднаркому СРСР Центральному Комітету КП(б)У та Раднаркому УСРР про порядок повернення продовольчої, насінневої та фуражної позики колгоспами та одноосібниками України. 26 червня 1933 р.	538
№ 238.	Постанова Політбюро ЦК ВКП(б) про залучення військових шоферів та новобранців на збирання врожаю на Україні. 1 липня 1933 р.	539
№ 239.	З доповіді секретаря Чернігівського обкому КП(б)У П. П. Маркітана на II обласному з'їзді колгоспників-ударників. 5 липня 1933 р.	539
№ 240.	Постанова бюро Арбузинського райкому КП(б)У Одеської області про куркульсько-шкідницьку роботу управи колгоспу «Жовтнева революція» Костянтинівської сільради, яка спрямована на зрив і дискредитацію закону про хлібоздачу. 17 липня 1933 р.	542
№ 241.	Постанова бюро обкому КП(б)У про відкриття ларків для продажу комерційного хліба на дачних місцевостях. 21 липня 1933 р.	543
№ 242.	Постанова бюро Київського обкому КП(б)У про масове зрізання колосків у Бородянському районі. 28 липня 1933 р.	543
№ 243.	Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про план продовольчого постачання України на серпень 1933 р. 1 серпня 1933 р.	543
№ 244.	Доповідна записка голови ЦК КП(б)У В. П. Затонського ЦК КП(б)У про стан колгоспів, громадського харчування, адміністративні порушення та про хлібоздачу у Київській області. 16 серпня 1933 р.	545
№ 245.	Постанова бюро Зміївського райкому КП(б)У Харківської області про боротьбу з дитячою безпритульністю в районі. 24 серпня 1933 р.	551
№ 246.	Постанова ЦК КП(б)У та Раднаркому УСРР про зняття з «чорної дошки» с. Кам'яні Потоки Кременчуцького району Харківської області. 17 жовтня 1933 р.	552
№ 247.	Директивний лист Дніпропетровського обкому КП(б)У райкомам партії, райвиконкомам, начальникам політвідділів МТС, радгоспам, партосередкам про необхідність повести рішучу боротьбу з порушеннями законності. 23 жовтня 1933 р.	553
№ 248.	З доповіді Голови Раднаркому УСРР В. Я. Чубаря про підсумки 1933 сільськогосподарського року на об'єднаному Пленумі ЦК та ЦК КП(б)У. 18 листопада 1933 р.	558

З М І С Т

Про голод 1932—1933 років на Україні та публікацію пов'язаних з ним архівних матеріалів. <i>Постанова ЦК Компартії України. 26 січня 1990 р.</i>	3
Сказати правду	5
1932—1933.	
ОЧИМА ІСТОРИКІВ	11
<i>Діброва С. С.</i> Сталінська колективізація: погляд крізь час	12
<i>Панчук М. І.</i> Злочин Сталіна та його оточення	35
<i>Кульчицький С. В.</i> Трагічна статистика голоду	66
<i>Савельєв В. Л.</i> Трагедія українського народу у висвітленні зарубіжної історіографії	85
1932—1933.	
МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ	109
1932 рік	110
1933 рік	308
ДОДАТКИ	565
Іменний покажчик	566
Географічний покажчик	572
Список скорочень	588
Перелік документів	590

Голод 1932—1933 років на Україні: очима істориків,
Г61 мовою документів / Кер. кол. упоряд. Р. Я. Пиріг.— К.:
Політвидав України, 1990.— 605 с.

ISBN 5-319-00827-9

Збірник присвячений одній з найбільш драматичних і «закри-
тих» сторінок історії українського народу — голодові 1932—1933 рр.
Вперше обнародовані унікальні, щойно розсекречені архівні мате-
ріали, які відбивають справжні причини, хронологічний перебіг та
наслідки трагедії.

У статтях вчених висвітлюються соціально-економічні та мораль-
ні аспекти здійснення в республіці сталінської політики колективі-
зації та хлібозаготівель, яка стала безпосередньо причиною продо-
вольчих труднощів, а потім страхітливого голоду.

Книга розрахована на всіх, хто цікавиться вітчизняною історією.

Г $\frac{0503020902-215}{M201(04)-90}$ БЗ—17—4—90

ББК 63.3(2Ук)71 + 63.3(2)71

Документальное научное издание

Институт политических исследований

ГОЛОД
1932—1933 годов
НА УКРАИНЕ:
глазами историков,
языком документов

Составители:

Пирог Руслан Яковлевич,
Кентий Анатолий Викторович,
Комарова Ирина Леонидовна и др.

(На украинском языке)

Киев
Издательство политической
литературы Украины
1990

Завідуючий редакцією *М. В. Стетюха*
Редактори *Н. П. Ганник, Л. Л. Руденька*
Художник *І. Є. Шляхова*
Художній редактор *Н. В. Сінеуцька*
Технічний редактор *З. С. Бурдейна*
Коректори *Є. Г. Івашева, Н. С. Мицик*

ИБ № 5862

Здано до складання 22.05.90. Підписано до друку 05.09.90. Формат 84×108¹/₃₂ Папір друк. № 1. Літературна гарнітура. Високий друк. Ум. друк. арк. 31,92. Ум фарб.-відб 31,92 Обл.-вид. арк. 28,53. Тираж 25 000 пр. Зам. 0—1916. Ціна 1 крб. 40 к.

Політвидав України, 252025, Київ-25, вул. Десятинна, 4/6

Головне підприємство республіканського виробничого об'єднання «Поліграфкнига». 252057, Київ-57, вул. Довженка, 3.

